

EMUNDI MERILLII

TRICASSINI J. C.

A Consiliis Regis, Antecessoris in Academia
Metropolis Biturigum Primicerii

OBSERVATIONUM LIBRI VIII.

NOTAE PHILOLOGICAE IN PASSIONEM CHRISTI.

EXPOSITIONES IN L. DECISIONES JUSTINIANI.

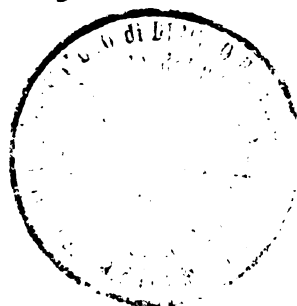
VARIANTIUM EX CUIACIO LIBRI III.

DIFFERENTIARUM JURIS EX LIBRIS JULII PAULI LIBER
SINGULARIS.

ORATIO DE TEMPORE IN STUDIIS JURIS PROROGANDO.

*Nova editio ab innumeris, gravibusque mendis, quibus
Parisiensis inquinata prodierat, emaculata.*

Adjecta est Graecorum locorum versio,
Item de Auctore quaedam.

Sez. D. 1720.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca.

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE.

B. Sama
1943

ILLUSTRISSIMO , EXCELLENTISSIMOQUE
P R I N C I P I
D. A N T O N I O
S P I N E L L I

*E Marchionibus Fuscaldi , Caivani , & S. Marci
Ducibus , ac S. Archangeli Principibus .*

As Emundi Merillii Jurisconsulti eruditissimi lucubrationes, Sapientum Virorum contestatione inprimis percelebres , quo Tibi, Excellentissime Domine , dicandi in animum inducerem , & quaecumque hoc animi mei obsequium orbi patrefacerem non Nobilissimae Prosapiae Tuae splendor , non aliquis alius adegit finis : Quod enim si utriusque Parentis tui origo spectetur, Regium penè Sanguinem referas , atque ex

utraq̃ue Excellentissima familia tot, citra as-
sentationis notam, extiterint Heroës, quot
Personae, si tempus & Bellorum, & Pacis ani-
madvertas, fortuitum, nec ultra aestimari ar-
bitrabar, ut ait Galba ad Pisonem. Illud uni-
cè animum meum impolit, quod & omnes in
admirationem, & venerationem Exc. Vestrae
traxit, esse scilicet hac in Urbe ut Sidus ma-
ximum radios ubique emittens suos, nam Vir-
tutum omnium fulgore coruscas: unde, his
praecipuè temporibus, tantasque inter opes,
atque delicias, quae semper ab studio Sapien-
tiae animum avertere consueverunt (solent
quippe felicitate mortalium animi corrup-
pi) pro miraculo reputaris. Quid mirum
ergo, si Te unum intuentur omnes, admiran-
tur, & stupent, veluti si reverâ quoddam no-
vum, & nunquam aliàs observatum Sidus re-
pentè effulxisse visum sit? Quid enim mirabi-
lius, quàm adolescentem cernere Principem
Virtutis tantum amore flagrantem, cunctam-
que & dictis, & factis Sapiëntiam referre! Quid
singularius, quàm Te, Princeps Excellenti-
sime, suspicere non divitiis cum divite, nec
factione cum factioso, sed cum strenuo virtu-
te, cum modesto pudore, cum innocente ab-
stinentiâ certare! At quis non admirabitur
Tui venustam gravitatem, mirabilem illam
aetate nedum adultâ prudentiam; Divinum
illum

illum justitiae amorem , quo unicè flagras ;
decoris , & modestiae studium , quo semper
esse , quàm videri bonus cupivisti , ut proinde
gloriam minùs petitam sis magis assequutus !
Quis ob illam singularem continentiam tuam ,
qua uti flos in septis suavissimè redoles , ob
firmum illud , & constans judicium tuum ,
quo non cunctis quidem negotiis parem , sed
supra , qui benè introspiciunt Excellentiam
Vestram agnoscunt , non obstupescet ! iis nempe ,
quae Majores Tui omni cum laude ex-
plere sunt assueti , Regna scilicet moderari ,
pro Caesare ad Reges , Summumque Pontifi-
cem Oratorium subire munus , Paces , & foe-
dera tractare , atque his similia .

Cum ergo haec omnia singularem Te prae-
stiterint , injurium , ne dicam aliud , videba-
tur , singulare opus singulari Principi Viro
non dicare : non erat ergo , cur in deliberando
immorarer .

At nisi probè scirem , haud posse solatium
majus Excellentiae Vestrae parari , nec aliun-
de solidam Te capere voluptatem , quàm ubi
Virtutes exercendi tuas occasionem opprimis ,
illud planè animum despondere me cogeret ,
quod minimus ego de Te verba facere de-
creverim , cum vix Sapientes viri laudes pro-
sequi tuas aptè valeant .

Ne igitur ultra peccem , atque frigido meo
sermone modestissimas aures offendam tuas ,
unum

unum dicam, Te scilicet hac aetate virtutum omnium quot, & quantas natura mortalis recipit, aut industria perficit, numerum absolvisse, ut proinde si florente Romanorum Republicâ natus esses, nunquam ab illa regunda seu per Dictaturas, seu per Consulatus vacavisses; & si dum optimi Principes florebant, qui adoptandi iudicium integrum exercere cupivissent, Tu quidem fuisses successor destinatus, ut propterea & nunc Panegyricum voluptate legerentur tui, & nedum Diis simillimum Principem, sed inter Deos relatum solenni apotheosis Decreto more temporum accepissemus. Quid enim magis Divinum, quàm exemplo, quod approbat, quae praecipit fieri posse, docere homines? infidelis enim fuit semper recti magister metus ex Imperio procedens.

Tu ergo, Princeps Excellentissime, Nobilissimam, Excellentissimamque Prosapiam tuam magis irradias, nec ab illa lumen, splendoremque mutuaris, licet ista uti Sol per Orbem praefulgeat integrum: ac proinde Spinellorum vetustissimam, & primam, qua semper florere, Nobilitatem saltem delineare, idem nunc esset, ac Oceanum velle parvâ fossâ concludere. Quot Gens ista Viros extulit, tot rerum praeclare gestarum magnitudine non Homines, sed supra Heroës admiraberis? Quot prodire Hispaniarum Magnates?

res? aurei Velleris Equites? quot Exercituum
Duces? quot Regnorum pro Regibus suis
moderatores? ut meritò ab ipsis tot opibus,
Civibusque florentes Urbes, & Oppida dono
acceperint. Quot denique Ecclesiae Antistites,
qui fluctuantem Petri Navim, ut in portu
quiesceret, virtute suâ praestitere? Orbi nota
sunt omnia, ut potius silentio colere, & ad-
mirari, quàm non aptè, nec sufficienter elo-
qui reverentius videatur.

Quid etiam de materno Imperialium san-
guine? ad Historias potius haec referre, quàm
pauca ineptè delibare satius erit. Quis enim
vel in earum lectione mediocriter versatus
ignorabit, Imperiales primâ inspectâ origine
Tartaros illos nobilissimos Germaniâ oriun-
dos fuisse, qui Italiam petiere? Cumque Ja-
nuae subsedissent, Patriae libertatem cum
aliis Primoribus firmavere, semperque Rem-
publicam mira aequitate, justitia, libertatis-
que studio sunt moderati. In Regno florentis-
sima Oyrae ditione Excellentissimae Matris
tuae (de qua vel Cicero minùs diceret, si to-
to Eloquentiae suae conatu laudes vellet suas
enumerare) Majores sibi, & Posteris quaesita
cum primis familiis, Caracciolis è Martinen-
sium Ducibus, & nunc è Torellae Principi-
bus, Caraphaeis Ducum Andriae, & Spinel-
lis è Fuscaldi Marchionibus affinitatem jun-
xere, atque in Gallia, Germania, & Italia cum
Pri-

Primis, & Supremorum quoque Principum familiis Matrimonia, & Cognationes inivere.

Quod autem sanè mirum hac in Nobilissima Gente semper erit, ut nedum Viros, sed & feminas Divino semper ingenio praeditas, Regnisque moderandis idoneas suspexerit Orbis; hocque fatis comprobant illae, quas Neapolitani Proceres, quorum meminimus, duxere. De viris autem Roma in Purpuratis Gentis hujus experta est, & experitur, semperque in aliis Januensis Respublica suo progressu observavit.

Tandem ne magis Te, Princeps Excellentissime, parùm urbanè his detineam, Nestoreos annos à Deo ter Opt. Maximo apprecando, ut hoc quaecumque munus grato animo in perpetuae Devotionis meae Testem excipias, oro, meque in addictissimum, obsequentissimumque famulum tuum habere ne dedigneris.

Excellentiae Vestrae

Addictissimus, & obsequentissimus Servus
Bernardinus Gessari.

D E
MERILLIO
HISTORIA
EX EJUSDEM SCRIPTIS
CONCINNATA.

EMUNDUS, sive Emundus Merillius Tricassinus
(de Troyes en Champagne) patrem habuit
Jurisconsultum Jacobi Cujacii auditorem, cultoremque egregium, sub tanto viro non medio-
crem legum peritiam adeptum; a quo ipse pri-
mis Jurisprudentiae elementis imbutus est. Mox
Tibolosam petiit, ubi Guilielmum Maranum An-
tecessorem audivit, qui a Cujacio quoque didi-
cerat in Academia Valentina. Fuit autem Maranus acerbus
auctoritatis os, ut monere discipulos consueverit, ne ullius au-
thoritate, ac ne suâ quidem, a vero se abduci paterentur: quo
fortasse factum, ut summum illud studium, ac veneratio erga Cu-
jadium, quam a patre Merillius imbiberat, sub novo Praeceptore
repuerit, vel etiam refrigerit. Vix ab schola digressus, & ad-
mo-

Par.I.

b

mo-

modum juvenis in Tbolosana Universitate Professor renunciatus est: & cum electio propter aetatem necdum justam impugnaretur, Senatus Tbolosani decreto probata est, adnitente potissimum Philippo Berterio Senatus Praefide. Simile praecocis ingenii specimen Hispani exhibent in D. Francisco Ramos, qui annos natus duodeviginti Salmanticae cathedram Juris jure peritam cum laude affecutus est. Postmodum Dueonae etiam Cadurcorum Merillius jus civile professus, inde Regis imperio, operâ verò Marcionis de Chasteauneuf Albaspini Regionum ordinum Cancellarii ad Bituricensem Academiam evocatus, ei Cathedrae insidere maluit, in qua Cujacius pleraque doctrinae suae monumenta traderat.

Cum autem jactari passim intelligeret, juris libros Cujacii expositionibus adeo excultos esse, ut frustra bodie in scholis Professores adeantur; atque haec ad invidiam superstitum ab iis maxime praedicari, qui cum a propria aliqua juris scientia commendationem quaerere non possent, famam sibi a Cujacio aucupari satagerent: Variantium libros ex Cujacio scribere instituit, quibus hominem ceteroque incomparabilem, nec modo Interpretibus, verum etiam iis, quibus in iuris antiquum, vel antefendum, ~~bonum tunc passim~~, ut reliquos, fuisse, neque maturam prorsus effoetam, neque ingenia magis temporibus, quam tempora ingenii deesse manifestum faceret. Ceterum ex fide bona testatur, se non obrectandi Jurisconsultorum Principi libidine abreptum, neque ut ex alterius offensione gloriam puerititer captaret, ut qui Cujacii diligentissimus, ejus libros ab ephebo magna cum voluptate trivisset; sed ut illius studiosis commodum navaret operam, atque opportunam, ne in variis interpretationibus dubii, atque ancipites haererent. qua in re Marani magistri sui vestigia persecutus est, qui in suis Digestorum paratilis varias Cujacii sententias non semel notavit.

At cujusquomodi ea sint, in nullo penitus, si verum amamus, bis summi viri violata existimatio est, non ulla hinc laes, aut macula ejus dignitati aspersa. Quid enim? an mutare sententiam vitio vertetur? at id bonae potius mentis, quotidiano labore in meliora procedentis; denique docilis est, atque ingenui animi argumentum. Nonne variarunt Hippocrates, Tullius, Quintilianus, Origenes, Augustinus, illustria, si qua unquam, ve-

vetustatis nomina? Non ex nostris Papinianus, Scaevola, Paulus, alique primi subsellii Jurisconsulti, ab ipso Merillio indicati? Neque verò putandum est, adeo immani amore sui Cujacium laborasse, ut omnia in tot scriptis suis inculpata esse crediderit, nihil dignum refigi, quasi in opere longissimo dormire ei nefas fuerit. Nam, cum variavit, quid, rogo, fecit, nisi se ipsum emendavit, erexit? in hoc planè felix, quod, ut principio fuit admodum, sic nunquam alium saniora monentem expectare debuit, quin ipse sensus, opinionesque suas restitueret, & ad optima revocaret. Neque enim inter variantes Cujacii explicationes Merillius tertiam aliquam unquam protulit, qua illum utrobique errantem deprehenderet, sed alteram semper adoptat: utramlibet sumferint, inquit, auctorem habebunt Cujacium. Atque haec de Variantibus sint satis. quae sane largius aliquanto expendere libuit, ne infirmioribus ingeniis nimius in Cujacium amor odium in Merillium immerito ejus eliciat. Fertur tamen, hanc qualemcumque allatam Cujacio contumeliam vindicasse Franciscus Orrius, sive Osius Professor Aurelianensis libro, cui titulus Dispunctor. ad Merillium Aurelianae edito A. MDCXLII. quem nondum vidimus.

Et si verò plures, quae in juris disciplinam irruerant, exci-
tiabiles corruptelas iniquo animo pateretur noster; illud tamen
gravissimè omnium ferebat, quod parum admodum temporis in
studiis Juris juventus insumeret. Quare de tempore in studiis
prorogando orationem habuit ad Principem Condaem Henricum
Borbonium Regis Galliarum fratrem unicum A. MDCXXI.
tum Biturigum Proregem, quod etiam pacatis rebus Gallicis lege
sanciendum sperabat. Nec justius profectò quidquam ab eo peti
potuit, qui nostrae facultatis amplitudini flagrantissimè studeret,
aut libentiùs ab iis concedi, qui justì rerum aestimatores audire
gestiunt. Nam quid perniciosius, quàm quod assiduè fieri non si-
ne honorum stomacho videmus, juvenculos artium rudes, rerum
omnium ignaros, qui, quemadmodum canes Nili aquas fugientes
lambunt, Justinianas Institutiones cursim libarunt, triduo Juris-
consultos factos in Forum involare? scilicet, ut perpetud elementa-
rii sint, artisque, in qua versantur, cum opprobrio sempiterno
jejuni. Hinc tanta rabularum seges, hinc tot de scycophantiis, falla-
ciisque forensium hominum frequentissimae querelae. Cum enim sine
jure

jure justitia non constet, qui potest non injuriâ agere, qui jus merum ignorat, nec novit, quid distent aera lupinis? Quae (malum) impudentia est, Citbaroedum, ut artis suae mediocrem sibi peritiam comparet, duo plus minus lustra fidibus tractandis impendere, Juris verò facultatem omnium vastissimam, ne toto quidem biennio, levi plurimum brachio, imo ne extremis, quod ajunt, digitis attingere? Sed haec altiora sunt vulnera, quàm quae verborum fomentis curari in praesentia possint.

Ast homo sollertissimus, & in versandis legibus exercitatissimus non tam longum tempus, quàm continuam operam ab Jurisprudentiali amatoribus flagitabat; aversatus idcirco intempestivam parentum caritatem, qui liberos a Gymnasiis, visendi causa, identidem repetunt: verebatur enim, ne legitimum illud tempus, quod in Academico solo ad usucapiendam juris civilis scientiam, veluti ex XII. tabulis, continuum esse debet, aliquatenus usurpatum putaretur. Idem verò Romani juris amor, & ut pressius dicam, Zelotypia Merillio bilem eò commovebat, ut Antecessores illos acriter vellicaret, qui non tantum municipalibus edictis, & locorum consuetudinibus, sed & ipso forensis triturae usu, praxi, & Curiae stilo praelectiones suas referciunt, & liberalem Romanae Jurisprudentiali faciem importunis naevis devenustant, & judicanti pro toga pura nutricis pallium offerunt. Parva vitae tempora, ajebat ille, scholis negari non debent, cum reliqua aetas foro deputetur.

Sed non alios odio plus Vatiniano eadem de causa infectatus videtur, quàm eos, qui in privatis auditoriis docent, homines Principum constitutionibus interdictos, qui domi sapiunt, domi suae Reges sunt, ac Dionysiacum affectant regnum, qui nullos habilitatis suae, facultatisve testes, nisi parvos, vel etiam multos (si proccenetis res bene procedat) adolescentes ipsis infantiores, neque boni moris, neque sanae doctrinae capaces. Quam bonam frugem, amabo, ab hac lucifuga natione expectes, quae os suum ostendere reformidat, cuncta clam arbitris agit, publicum judicium detrectat, censuramque Magistratus sanguine viperino cautius vitat? Jure igitur sic in eos invebitur vir disertissimus: quales inter Philosophos sophistae, inter causidicos rabulae, inter Medicos Empeirici, inter mercatores seplasiarii, & mangones, inter aurifices nugivendi, tales illi profecto sunt inter Jurisconsultos.

Di-

Discipulos habuit ex omni gente honestissimos ; sed inter Gallos Regiae familiae Principem virum sortitus est, Ludovicum Borbonium Ducem Enguinaeum, Condaeum Principem futurum, & Martem Gallicum, cui Institutiones Imperiales, & Theophili paraphrasin exposuit, cujusque in studiis diligentiam, & acumen ipse non leviter commendat. Ad promovendum autem studium juris Antonii Contii insignis Jurisconsulti opera in unum volumen collegit, utque emendatè in lucem ederemur, accuravit.

Amicis usus est compluribus in literaria Republica exacto seculo summatibus, ut qui ipse solidà doctrinā, & non vulgari eruditione inter primarios viros censeretur, quod ejus scripta, nisi vehementer fallimur, omnibus emunctae naris lectoribus luculenter commonstrant. In istis emixè coluit Gabrielem Albaspinum Episcopum Aurelianensem, Ecclesiasticae rei scientia illustrem, ut ejus monumenta literatam Europam omnem pervagata testantur, cujus hortatu notas in passionem Domini philologicas scripsit. Sed eminet inter hos Jurisconsultus cum nemine sine fraude componendus Jacobus Gothofredus, cujus testimonium laudis unum pro cunctis hoc loco subicere satis duximus. Haec autem habet in dissertatione ad L. casus majoris. 8. C. Just. de testamentis, in appendice Philostorgiana : quod exemplum interim adjici velim aliis variationibus Cujacianis, quarum justum instar nuper edidit V. CL. Merillius, Jurisprudentiae nostrae per Galliam ocellus, idemque amicus meus summus. Certè Merillius, utcumque legalis disciplinae, & politioris literaturae laudem cum plerisque recentiorum communicet ; hanc tamen gloriae partem praecipuam sibi, ac veluti peculiarem adscivit, quod nemo haecenus veterum sectas penitus excusserit, atque in ardentes Jurisconsultorum factiones altius se penetraverit. Tandem verò post tantum operae in ornanda juris arte, sublevandisque studiis susceptum, Bituricensium Professorum Primicerius denatus est, magno bonarum artium intertrimento A. Christianorum MDCXLVII. Vixerat annos LXVIII.

Πάντα γέρας, καὶ πάντα κόνις, καὶ πάντα τὸ μηδέν.

Omnia risus, & omnia pulvis, & omnia nil sunt.

H Actenus Philosophiae, Medicinaeque studiosis, variis editis libris pro nostra tenui facultate operam commodavimus: rationis nunc erat, ut Jurisprudentiae, artis longè praestantissimae, amatoribus, quo ad per temporum, fortunarumque angustias liceret, suppetias aliquas afferremus. Id enim non sine externarum gentium admiratione esse reor, quod in Urbe Neapoli, cum in ceteris omnibus, tum praecipuè in Juris civilis scientia florentissima, eos dumtaxat excudere libros studeant Chalcographi, qui in foro versantibus usui esse possint: Romanis verò legibus exornandis scriptos, unde omnis aequitas velut a fonte emanat, proindeque tum Antecessoribus, tum Scholasticis apprimè conducibiles, prorsus negligant. Haec ego mecum reputans, editionem Merillii Jurisconsulti excultissimi, Graeca, Latinaque elegantia instructissimi moliri consilium coepi, ut cujus opera perquam rara in paucis admodum Bibliothecis reperirentur, venirentque quamplurimo. Sed exemplar Parisiense, quod circumfertur, quodque unum habere licuit, adeo corruptum est, atque erroribus foeditissimis depravatum, ut Augiae stabulo depingendo minus esset operae ponendum. Neque enim vel interpunctionis, vel literarum vitia in eo caussamur, quamquam haec infinita prope, atque interdum talia, ut sensus vel perversus appareret, vel nullo planè modo constaret. Fatales istas artis impressoriae culpas esse *scimus*, & *hanc veniam petimusque, damusque vicissim*. Sed graviora sunt, quae conquerimur, quae praeter incredibilem socordiam, nullam idoneam habent excusationem. Ordo Observationum inversus: nomina propria passim vitiata: legum capita, eorumque numeri, Auctorum item loci falso indicati: in ipsis titulis, atque adeo in majoribus literis, ac numeris frequentia *spatiosa*, ut extremae nonnunquam capitis superio-
~~rioris lineae~~ in sequentem titulum evaserint, & retro, qui titulus esse debuerat, in partem capitis irruerit. Denique, ne longior sit querela, quod a typis inventis ad hanc diem aegrè in alio excuso libro deprehendas, saepe vertenti paginam, subsistendum tibi fuerit; non enim ea, quae ex ordine expectabas, incurrerent, sed diversa omnia, quae propterea ad tertiam, vel quartam paginam te ablegent, ut inde ad hanc iterum Maeandrico more sit redeundum. Nulla, audacter dicam, nulla adhuc extitit importunior libri cujusquam impressio; eoque detestabilior, quo optimi Auctoris partus comtissimi in tortoris verius, quàm Typographi manus incidisse videantur. Haec omnia, qua fieri potuit, diligentia castigavimus, adjecimusque aureum opusculum, quod in Parisiensi editione desiderabatur, notas scilicet philologicas in Domini Jesu passionem aliunde arcessitas. Ad haec Scriptorum locis numeri, ubi deficerent, adnotati: tum verò Graecis, quorum ingens copia est, Scholasticorum commodo, qui fortasse Graecas literas nondum didicerint, Latina versio sub-
jecta; ut quod officium Contio Merillius quondam persolvit, idem nunc Merillio pro modulo nostro reddidisse videamur. De cetero munusculum hoc, humane Lector, eo animo accipias velim, quo idem tibi deferro, ampliora forsitan olim praestaturus, si animos addideris: quod tum demum contigisse puta, cum ea, quae in praesentia rerum offero, non ingrata tibi fuisse comperero. Vive, & vale.

EMUN-

EMUNDI
MERILLII
JURISCONSULTI
OBSERVATIONUM
LIBRI VIII.

ILLUSTRISS. ET AMPLISSIMO VIRO
GUILLELMO DU VAIR
 FRANCIAE PROCANCELLARIO
 EMUNDUS MERILLIUS JC. S.

IN plerisque animis nostrorum hominum civilis sapientiae studium quibusdam retrò annis ob-
 languisse, non est diffitendum,
 Vir Illustrissime. Principem locum tenentes in rebus, habebant
 insuper, nec incentivo honorum, aut praemio-
 rum excitabant: privati conficiendis pecuniis
 magis studebant, quarum vi potissimâ ad magi-
 stratus, atque alias dignitates aditum sibi futu-
 rum, & ultimam de eruditione quaestionem fo-
 re noverant. Civitates quaedam ad servanda
 privilegia, & commoda civium, professorias
 exercitationes retinuerunt. Sed quantulum est
 praemii ad magnos spiritus ingerendos, quod
 quàm minimum possunt illae constituunt, suis
 obventionibus, veluti patrimoniiis comparcen-
 tes? Antecessores vel eò contempti, quòd soli
 inter ceteros inaeestimata munera fungerentur,
 quae nec ad heredes transmitterent. Ac veluti
 olim in concilio Jovis Tragoedi, Dii ex auro,
 argentove solidi, licèt rudes & impoliti, reliquis
 ex ebore, marmore, vel alio lapide affabrè factis
 praesidebant, *οὐκ ἴσμεν, ἀλλὰ μὲν ἀετρίδην, καὶ τὸ πρῶτον* ita

Par.I.

C

& so-

& sola munera praestare credebant, non quae solertioris essent industriae, sed quae majorem aestimationem nummariam possent recipere. Iidem Antecessores, (quos vicennii tempus anxio docendi labori eximere, & ad leviora munera transferre debuit) ad extremam aetatem in scholis relictī, illa mox ducturi: itaque non pauci perfusoriē, & tralatitiē agebant, quantum satis erat opinioni apud suos tuendae consulentes. Studiosi in Academiis nulli, aut rari: ipsique ocyus abeuntes, & legitimis studiorum sumptibus detrahentes, quod in dignitates emendas rependerent: privata studia adsectabantur, non quò magis idonei fierent, sed quominus inepti viderentur. Nunc verò restitutis virtuti praemiis edicto Regis Justissimi, cujus ortus novi seculi initio, novum in moribus regni seculum portenderat: cordati omnes quasi macti viribus, civilem sapientiam curatiore diligentia prosequuntur, ipsaq; studia restitutis praemiis magis decora putabuntur. In id te, Vir Illustrissime, cum aliis boni seculi instrumentis, bono publico natis, enixè contendisse palam est: eoque nomine gratulabundi, tres Observationum necdum (si Deus faciat) desinentium libros, publicae laetitiae praeambulos tibi adscripsimus: qui si tuae lubentiae adlubescant, ut non nihil anteaetae operae levamenti, ita deinceps futurae, plurimum subsidii fuerit adlatura. Vale. Avarici Biturigum, Kalen. Februar. M.DC.XVIII.
IN-

INDEX CAPITULUM,

QUAE

In his octo libris Observationum
continentur.

CAPITA LIBRI PRIMI.

CAP. I.

*Jurisperiti Philoſophis, & Philoſophi Jurisperitiſ
ſultis viciffim ſubaemuli. Ad L. 1. D. de ju
ſtit. & jure.*

pag. 1.

CAP. II.

*Non ſoli Jurisperitiſ, ſed alii auctores in
ter ſe diſſenſerunt, ſectasque habuerunt, Phi
loſophi, Theologi, Medici, Rhetores, Gram
matici.*

21

CAP. III.

*In quibus poſſiſſimam utraque juris au
ctorum ſecta diſſidebat.*

4

CAP. IV. *Inter diverſas Jurisperitiſtorum ſectas quidam non ſuae, ſed al
terius ſectae opinionem probaverunt.*

5

CAP. V. *Quaenam ſecta Juris auctorum praevaleret. Tertulliano lux.*

6.

CAP. VI. *Mediae ſententiae, ſeu erciſcundi inter duas ſectas, Jurisperitiſ
ſultis, Philoſophi, Theologi.*

6.

CAP. VII. *Pauli media quaedam ſententia deprehenditur in L. 3. D. de
acquir. vel amitt. poſſeſſ. Sidonius illuſtratur.*

8.

CAP. VIII. *Juris auctores doctrinam Stoicorum ſequunt, quod illi à rebus
gerendis non abhorrent.*

9.

CAP. IX. *Stoici facile variabant; quo exemplo Jurisperitiſultis quoque va
ria-*

6 2

ria-

riarant, mutarantque sententiam.

CAP. X. Jurisconsulti, ut Stoici, circa verborum proprietatem, atque originem anxii; iidemque in regulis brevibus Stoicos aemulati.

CAP. XI. Principia quaedam juris petita ex doctrina Stoicorum, in L. 1. 2. 10. D. de iustit. & iur. & L. 2. D. de legibus.

CAP. XII. Multa alia indicantur apud auctores juris petita ex libris Stoicorum.

CAP. XIII. Cynicorum, & Stoicorum sententia de usuris, juris auctoribus consentanea.

CAP. XIV. Infantiae, atque pubertatis discrimina pariter secundum Stoicos, & Jurisconsultos.

CAP. XV. Natura omnes liberi secundum Stoicos, & Jurisconsultos. Stoici favebant libertatibus, & Jurisconsulti.

CAP. XVI. Foetus in matris utero non est animal secundum Stoicos, & Jurisconsultos. De poena abacti partus.

CAP. XVII. Inter Stoicos quidam potissimum Dialectici, iique intelligendi in L. qui quadringenta. 88. D. ad leg. Falcid. Lectio quaedam Plinii defenditur.

CAP. XVIII. Argumenta, quibus Stoici utebantur, relata Jurisconsultis, ad id, ut scilicet, utrum, utrumque, utrumque, utrumque. Collectiones Stoicorum, & Jurisconsultorum.

CAP. XIX. Ambiguitatem Stoicis, & Jurisconsultis tractatus.

CAP. XX. Inter dissidentes Jurisconsultorum scholas, Proculejanos magis à paribus Stoicorum fuisse, pluribus argumentis deprehenditur. Labeo Proculejanorum Princeps cum Cbrysippo comparatur.

CAP. XXI. Proculejani secundum Stoicos putabant, opere ex aliena materia facta, cuius opus fecerat, dominum esse operis facti, non dominum materiae.

CAP. XXII. Proculejani secundum Stoicos pubertatem decimoquarto anno in masculis aestimabant, quod eà aetate rationis usum induci crederent, & ita nuptias possent contrahere, testamentum facere, tutelâ liberari.

CAP. XXIII. Mortem taediô vitae, vel doloris impatientiâ accersi posse Proculejani à Stoicis censuerunt.

CAP. XXIV. Sabiniani proportionem Geometricam secundum Academicos, & Proculejani secundum Stoicos Arithmeticam sequebantur.

CAP. XXV. Spadonum, & Castratorum differentia. Castrati morbofi secundum Stoicos, & Proculejanos.

CAP. XXVI. Conjecturae quaedam non leves, quod Proculejani Stoicorum placita secuti sint.

CAP. XXVII. Alii quidam loci ex doctrina Stoicorum relati à Proculejanis, & quaedam aliae conjecturae.

CAP. XXVIII. Ulpianus Marcellus Proculejanus. Notae Marcelli ad Julianum, Ulpiani ad Marcellum. L. si filiusfamilias. 14. D. de reb. credit. expozitur.

CAP. XXIX. Constitutio DD. Marci, & Commodi ad Ausidium Victorinum, non dum emissa temporibus Scaevolae, quare non est perfecta ad contractum. Do ut facias, ut ad donationem.

CAP.

CAP. XXX. *Ad L. quisquis. C. si certum petatur, & L. ultim. C. de crimine sacrileg. Claudiano, Synesio lux.* 30.

CAP. XXXI. *Argumentum à servitute aquaeductus ad servitutem viae, quo Sabinius utitur in L. 9. D. de servitut. deprehensum apud Siculum Flaccum. Lectio Siculi Flacci defenditur.* 32.

CAP. XXXII. *Servitutes consistunt in solo, aut superficie praedii serviens, non praedii, cui servitur. Ad L. 3. D. de servitutibus.* 33.

CAP. XXXIII. *Pauli, atque Ulpiani dissensio, an monstrosus partus prodesse debeat matri ad jus liberorum. Defensa lectio in L. 14. D. de statu hominum.* 33.

CAP. XXXIV. *Viridia in tectis aedificiorum. §. servitutum. L. quotiens. 15. D. de servitutib. explicatur. Lectio Vitruvii, Pomponii defenditur.* 34.

CAP. XXXV. *Conciliatur L. qui jurisdictioni. D. de juridict. cum L. in privatis. D. de iudiciis. Locus Juvenalis explicatur.* 35.

CAP. XXXVI. *Filiifamilias domini, filiusfamilias dominus minor, dominulus; filiafamilias domina minor, dominula. Uxores à maritis, parentibus, extraneis dominae vocabantur.* 36.

CAP. XXXVII. *Qua lege annus petendis tutoribus matri fuerit praefinitus, ad L. sciant. C. de legitim. heredib. Locus Horatii exponitur.* 37.

CAP. XXXVIII. *Jus, quod necessitas constituit, aut quod firmavit consuetudo in L. pen. D. de legibus. Mores consuetudinem efficiunt, non consuetudo morem.* 38.

CAP. XXXIX. *Id, quod difficilius in specie Cap. Rainutius. 16. de testament. apud Gregorium, exponitur; quod est de tertiarum deductione.* 39.

CAP. XL. *Liberorum imaginaria, & vera servitus. Imminutum jus patriae potestatis temporibus Ulpiani. Nihil mutavit Tribonianus L. in suis. D. de liber. & postum.* 40.

CAPITA LIBRI SECUNDI.

CAP. I. **T**estamentum mysticum feminis in usu non fuit. Vestigium illius juris apud Papinianum nec dum deprehensum. Plautio lux. 41.

CAP. II. *Emendatur Gellius, & fortè Ulpianus in L. 3. D. de penu legat. Servius Sulpitius Q. Mutium Scaevolam notavit.* 42.

CAP. III. *Triumviri nocturni in L. 1. D. de officio Praefect. vigil. Termini vigilae Ausonio. Lectio Ausonii defenditur, locus explicatur. Vigiliae militum eadem, & Clericorum.* 43.

CAP. IV. *Jurene scriptò, an moribus parentes Romani in liberos potestatem habuerint. Pater lege, alii parentes moribus in liberos jus potestatis habuisse videntur, ad L. 8. D. de his, qui sui, vel alien. jur.* 44.

CAP. V. *Trebatii quaedam sententia apud Horatium relata. Similis ejusdem Trebatii sententia ex Arnobio profertur. uterque illustratur ex L. 21. D. de furtis.* 45.

CAP.

- CAP. VI.** *Processus militum, processus advocatorum, processus Clericorum.*
Ad L. 41. D. de donation. inter vir. & uxor. Symmacho lux. 46.
- CAP. VII.** *Consultatio ad relationem, consultatio ad provocationem. Con-*
ciliatur L. 1. §. 1. D. de appellationib. cum L. 2. C. ut lite pendente, vel
post provocationem. 47.
- CAP. VIII.** *Legatum optionis habuit tacitam, non expressam conditionem.*
Defenditur vulgata lectio apud Ulpianum tit. de legat. §. optione. 48.
- CAP. IX.** *Latina libertas data post constitutionem Justiniani; directa li-*
bertas, retentò obsequiò manumissi. 49.
- CAP. X.** *Athenienses à Romanis leges vicissim acceperunt. Pomponius,*
Symmachus, & Cassiodorus illustrantur. 50.
- CAP. XI.** *Hereditas sub cretione relicta, post repudiationem nihilominus*
intra dies cretionis adiri potuit: ex quo interpretatio L. 2. §. ult. D. de suis,
& legitim. 51.
- CAP. XII.** *Lupanaria in honestiorum virorum praediis. Meretrices bona-*
fioris loci Non. Marcello. Ad L. ancillarum. D. de heredit. petit. 53.
- CAP. XIII.** *In permutatione dominium transferri necesse non est, ut nec*
in venditione. 54.
- CAP. XIV.** *Ad L. ultim. D. de conditione causâ datâ, causâ non se-*
quutâ. 55.
- CAP. XV.** *Quaedam jurisdictio sine imperio: Coërcitio non est mixti im-*
perii. Ad L. ultim. D. de offic. ejus, cui mandata est jurisdict. 56.
- CAP. XVI.** *Modicum tempus decem dierum, triginta dierum, duorum*
mensium. Laxamentum. 57.
- CAP. XVII.** *Mendum tollitur apud Ulpianum lib. sing. reg. tit. 22.* 57.
- CAP. XVIII.** *Ad L. 8. D. de pignoribus, & hypothecis.* 58.
- CAP. XIX.** *Quò referenda sit L. non debet. 41. D. de reg. juris.* 59.
- CAP. XX.** *Pensiones, fructus. Differentia inter venditionem privatorum,*
& additionem fisci. Conciliatur L. Julianus. §. 11. D. de actionibus empt.
cum L. ult. D. de jure fisci. 59.
- CAP. XXI.** *Argumentum Pauli ex lege Aelia Sentia in L. qui filium. §.*
1. D. ad Senatusc. Trebell. 60.
- CAP. XXII.** *Quaenam actio permessa in L. ult. C. de act. empti. Defen-*
ditur vulgata lectio. 61.
- CAP. XXIII.** *Illustratur Lex ult. D. de heredib. instituend.* 62.
- CAP. XXIV.** *Tres collegium faciunt, Ecclesiam, monasterium, familiam,*
ad L. Neratius. 85. D. de verbor. significat. 62.
- CAP. XXV.** *Bona propria uxoris ob administrationem munerum civilium*
mariti non tenentur. Interpretatio L. 3. C. ne uxor pro marito. 63.
- CAP. XXVI.** *De tribus libris J. Pauli Decretorum, seu Imperialium sen-*
tentiarum in cognitionibus prolatarum. Cognitiones Principum ex appellatio-
nibus, vel ad consultationem magistratum. 64.
- CAP. XXVII.** *Quò referenda videatur L. cum par. 154. D. de reg. ju-*
ris. 65.
- CAP. XXVIII.** *Multum interest, si quis duobus eandem rem diversis*
contractibus in solidum vendiderit, vel pignorerit. 66.
- XXIX.** *Re duobus pignori obligatâ, quomodò jus summa quisque persequa-*
tur.

<i>tur.</i>	67.
CAP. XXX. De inscriptione L. Imperium. D. de jurisdictione.	67.
CAP. XXXI. Circa possessionem naturalem, & civilem repetitae quaedam auctorum juris dissensiones.	68.
CAP. XXXII. Quaedam est possessio naturalis simul, & civilis. Exponitur L. Nemo. C. de acquir. & retinend. possessione.	69.
CAP. XXXIII. Restituta lectio apud Ulpianum lib. singul. reg. tit. 15. Defensa apud J. Capitolinum. Dies nonus. Dies nominum. Primordia.	70.
CAP. XXXIV. Donationem factam à patre, ante susceptos liberos, liberi in solidum revocare non possunt, si pater eam non revocarit.	71.
CAP. XXXV. Servi inter jumenta, & quadrupedes habiti. Lectica, carruca dormitoria., Seneca ex Luciano explicatur.	72.
XXXVI. Non pugnare Legem 37. D. de judic. cum L. 1. C. de appellationibus; aut etiam cum L. 7. C. ad legem Jul. de vi publica, vel privata.	73.
CAP. XXXVII. Ulpianus lib. sing. reg. tit. 16. illustratur.	74.
CAP. XXXVIII. Res facti facilius, quam res juris ante constitutionem Justiniani confirmari poterant ratihabitione. Exponitur L. 7. D. de jure codicill.	75.
CAP. XXXIX. Ope consilii, non fuit propria actio furti, sed formula accommodata aliis actionibus furti. Exposita Labeonis, & Sabini controversia. Plauto lux ex Sabini sententia.	76.
CAP. XXXX. Caput pars hominis principalis. Truncus absque capite religiosum locum facit. Ad L. cum in diversis. D. de religios. & sumptib. funerum.	77.

CAPITA LIBRI TERTII.

CAP. I. V Entrale, finus, pammicalaria, in L. divus. D. de bonis damnator. Locus in eà exponitur, illustratur, & à mendo levi quidem, sed veteri, & noxio purgatur.	79.
CAP. II. Titulus militum, titulus Clericorum.	80.
CAP. III. Ritus quidam à manumissionibus translati ad baptismum; circumactio, alapa, vestis alba, pileus.	81.
CAP. IV. Jure magis, quam naturà, filius una cum patre persona esse intelligitur. Ad L. ultim. C. de impuber. & aliis substitut.	82.
CAP. V. Servi urbani, & rustici: supellex, vestis, toga urbana, & rustica: cibaria, penus urbana, & rustica: aedes urbanae, & rusticae. Ad L. servis. 99. D. de legat. 3.	83.
CAP. VI. De modo dotibus imposito, species quaesita in L. 2. C. Theodos. de inoffic. dotibus.	83.
CAP. VII. Liberi monumenta, sive munimenta, aedificia. Ad L. liberorum. 220. de verb. signif.	84.
CAP. VIII. An venditi actio detur ad resolvendam contractum emptio- nis. Indicata auctorum juris dissensio: utriusque scholae probata sententia.	Ad

- Ad L. 2. Cod. de pactis inter emptor. & vendit. composit.* 85.
- CAP. IX. *Conciliatur Lex 6. §. 6. D. communi dividund. cum L. 2. §. 51. D. de relig. & sumpt. funerum.* 85.
- CAP. X. *Differentia quaedam legati sub alternatione relictæ, & stipulationis alternatæ. Conciliatur L. Cum is. 32. §. ult. D. de condiç. indebit. cum L. si is, cui. 19. D. de legat. 2.* 87.
- CAP. XI. *Leçtio retinentur in L. si cum dotem. 22. §. si pater. D. soluto matrimonio. Vitiū interpunctionis tollitur.* 87.
- CAP. XII. *Cujusnam scholæ auctores senserint, unum esse testamentum patris, & filii, vel duo esse testamenta.* 88.
- CAP. XIII. *Jurisjurandi voluntarii, necessarii, judicialis distincçio.* 89.
- CAP. XIV. *Legem 6. de transactionib. rectè sub eo titulo positam esse.* 91.
- CAP. XV. *Concubina, cōpūbus, convictrix, uxor gratuita, sodalitiaria. Dubitatur de inscriptione, in qua viceconjux. Ad Legem Libro. 144. D. de verbor. signific.* 91.
- CAP. XVI. *In quibusdam uxorem concubina imitatur, sed magis differt. Concubinatus non est legitima conjuncçio.* 92.
- CAP. XVII. *Defenditur vexata leçtio Florentin. in L. cum tabulis. §. 1. D. de his, quæ ut indign. ab adjeçtione, & trajeçtione verborum vindicatur; locus exponitur.* 94.
- CAP. XVIII. *Professores Civitatum, & Principum judiciis probati. Ad Leg. Magistros. Cod. Theodof. de medic. & professorib. & L. 7. Cod. eod.* 95.
- CAP. XIX. *Pauci, rarique Jurisconsulti; tres inter alios maximi diversis ætatibus profecerunt.* 96.
- CAP. XX. *Alia est remissio, quæ fit interdictis de remissionibus, ubi nuntiatio novi operis non tenet; alia est remissio, quæ fit cognitione Praetoris, ubi nuntiatio tenet. Locus difficilis in L. unic. D. de remissionib. exponitur. Leçtio Florentina retinetur.* 97.
- CAP. XXI. *Pacta quaedam ex intervallo apposita contractibus bonæ fidei insunt etiam ex parte actoris. Exponitur §. adeo, in L. juris gentium. D. de pactis.* 98.
- CAP. XXII. *Expositio plana, & facilis L. Pacta conventa. D. de contrahend. empt.* 99.
- CAP. XXIII. *Alia est substantia, atque alia natura contractus emptio- nis.* 100.
- CAP. XXIV. *Pacta incontinenti apposita stipulationi, insunt ex parte actoris, & rei. Rejeçta Stephani Graeci interpretis sententia ad L. Petens. 27. Cod. de pactis.* 101.
- CAP. XXV. *Fores aedium aliàs perclusæ, aliàs revulsæ ob pensionem non solutam. Derisus Nerva Jurisconsultus ad L. pen. D. in quib. causis pign. vet. hypoth. tacitè contrah.* 102.
- CAP. XXVI. *Actiones in factum discretæ. Actiones in factum, seu mi- lus accomodatæ legibus, non sunt civiles, sed prætoriae. Exponitur §. ult. Instit. de lege Aquil.* 103.
- CAP. XXVII. *Ordo mortalitatis turbatus, retrogradus, sacris litteris indi-*

<i>indigitatus. Ad L. Nam & fi. 15. D. de inoffic. testam.</i>	104.
<i>CAP. XXVIII. Emptionis definitio quaedam non probatur.</i>	105.
<i>CAP. XXIX. Alimenta relicta ad quod tempus debeantur. Alimenta- rii pueri, & puellae. Spartiano lux, & Capitolino. Ad L. Mela.</i>	106.
<i>14. §. 1. D. de aliment. & cibariis legat.</i>	107.
<i>CAP. XXX. Non pugnat Lex cum probatio. D. de probationibus. cum L. quaero. 58. §. ult. D. de aedilit. edicto.</i>	108.
<i>CAP. XXXI. Interpretatio tituli Digestorum de reb. credit. si cer- tum petatur, & de conditione.</i>	109.
<i>CAP. XXXII. Declaratio loci obscuri in L. cum fundus. 31. §. ser- vum. D. de reb. credit.</i>	110.
<i>CAP. XXXIII. Emissa manus, professio natalium, in L. 15. & 16. D. de probationibus. Lux Capitolino.</i>	111.
<i>CAP. XXXIV. De aestimatione rei debita facienda vel ex tempore con- tractus, vel ex tempore morae, vel ex tempore litis contestatae, vel ex tempore rei judicandae.</i>	112.
<i>CAP. XXXV. Deprehensa mens Justiniani, Paulum sine effectu de- reliquisse querelam inofficiosi testamenti, in L. penult. C. de adopt.</i>	113.
<i>CAP. XXXVI. Differentia inter eum, qui petit ante tempus, & ante conditionem.</i>	114.
<i>CAP. XXXVII. In mixto imperio nihil est magis imperii, quam ju- risdictionis; aut magis jurisdictionis, quam imperii. Explicatur Lex 4. D. de jurisdictione.</i>	115.
<i>CAP. XXXVIII. Incertus contractus, incerta actio, incerta stipula- tio, incerta nomina.</i>	116.
<i>CAP. XXXIX. Defenditur lectio in L. 2. Cod. Theodos. ne opera a conlatoribus exigantur, in L. 3. Cod. qui dare tutores, vel cura- tores, & L. 17. D. de excusationibus tutor. & curator.</i>	117.
<i>CAP. XL. Adoptio per baptismum, per sacras preces, per poeniten- tiam, per mitrae impositionem, per malleos capillorum.</i>	118.

CAPITA LIBRI QUARTI.

<i>CAP. I. Consensus aliter quam verbis exprimitur, vultu, oculis, superciliis, manu, digitis, articularis. Ad L. obligamur. 52. §. penult. D. de obligation. & actionibus. Natus Graecorum. Lux Aristophani, & Suidae.</i>	119.
<i>CAP. II. Aliter poenae ex criminibus judiciorum publicorum, aliter ex privatis delictis, aliter ex criminibus extraordinariis ad heredes transseunt: diversitatis ratio ostenditur.</i>	120.
<i>CAP. III. Liberi ob crimen paternum non puniendi. Car de eo DD. Per. 1. d. Fga.</i>	

Frutres ad Hieropolitanos rescripserint in L. crimen. 26. D. de poe-
nis. 121.

CAP. IV. *Ratio differentiae inter acceptilationem, & apocham. Ad*
L. si acceptolatum. 19. §. 1. D. de acceptilation. 122.

CAP. V. *Restitutur inscriptio L. quod vulgo. 45. D. de manu-*
miss. testament. & libro primo, non secundo Pandectarum Modestini
viudicatur. 123.

CAP. VI. *Practorem sacerdotes cogere noluisse ex editis quibusdam*
iudicatur. *ibid.*

CAP. VII. *Interpretatio L. 6. D. de evictionib. non ex jure He-*
braeo, vel Attico, sed Romano. 124.

CAP. VIII. *Defenditur lētio Florentina in L. sed si is. §. ultim. D.*
de evictionib. 125.

CAP. IX. *Differentiae quaedam actionum, & exceptionum. Exceptio*
L. nemini. 2. D. de regul. juris; nisi lex impedit, refertur ad L. ul-
tim. C. de compensationibus. 126.

CAP. X. *An restitutio in integrum pro fit fidejussori minoris. Impro-*
bata distinctio, quae vulgò colligitur ex L. 7. in fin. D. de exceptio-
nib. Lētio Florentina defenditur, sensus novè ratione aperitur. 127.

CAP. XI. *Supellex ex auro, atque gemmis: quaedam alia observa-*
ta in L. 7. D. de supellect. legat. Lax Juvencali, & Tacito. 128.

CAP. XII. *Factum judicium an sit lis contestata, vel sententia lata?*
Species L. si post. 13. D. de exceptionib. *ibid.*

CAP. XIII. *Statuae non nisi permissa Senatus, aut Decurionum po-*
stulae; ex pollicitatione debitae. Defenditur L. 2. sub tit. D. de loco
publico. Transiit Species L. penultim. D. de exceptionib. 129.

CAP. XIV. *Quae potestativae conditiones dicantur promiscuae, &*
casuales non promiscuae in in L. 11. D. de conditionib. & demonstra-
tionib. ratio nova offertur. 130.

CAP. XV. *Interpretatio L. in his. 16. D. de condit. & demonst.*
jungitur cum L. illa. 32. D. de heredib. instituend. 131.

CAP. XVI. *Non erravit Ulpianus in nomine Adriani, nec Adriani*
nomine D. Marcum intelligere voluit tit. 24. de legat. Progreſſus ju-
ris ostenditur, quod ab hoc, vel illo introductum est. 132.

CAP. XVII. *De obscuro legato propter diversitatem personarum, &*
verum. Conciliatur L. 3. §. si duobus. D. de adimend. vel transfe-
rend. legat. cum L. si fuerit. 11. in princip. D. de reb. dub. in quo
lētio Florentina defenditur. 133.

CAP. XVIII. *Usurae modicae, modestae, minimae, leviores. Lax*
Capitolino. 134.

CAP. XIX. *Solius temporis adjectio in stipulatione arbitrariam non*
facit actionem. Ad L. 4. D. de eo, quod cert. loc. dar. oportet. ibid.

CAP. XX. *Arbitraria iudicia, bonae fidei, & stricti juris. Ad L.*
7. D. de eo, quod cert. loc. dar. oportet. 135.

CAP.

CAP. XXI. *Quomodo deportati mercenorum loco habentur.* 136.

CAP. XXII. *Conditiones juris, & facti. Defenditur lectio Florentina in L. cum servus. 18. D. de conditionib. institut. & L. avia. 77. D. de condit. & demonstrat.* 137.

CAP. XXIII. *In commissoria venditione venditor retinet accessiones pretii, emptor non retinet accessiones rei venditae. Diversae accessiones in contractu venditionis.* 138.

CAP. XXIV. *Cur hypothecaria actio fuerit extraordinaria. Defenditur lectio in L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypothec.* 138.

CAP. XXV. *Tres dies nuptiarum festi. Glossarium vetus emendatur. Locus Tarpilii apud Priscianum insigniter exponitur. Ad L. penult. D. de donationib. inter vir. & uxor.* 139.

CAP. XXVI. *Cur obligationes ex aliis contractibus novarentur in verborum, atque nominum obligationem.* 140.

CAP. XXVII. *Judicium de libris Tertulliani ad Nationes.* 141.

CAP. XXVIII. *De Senatusconsulto facto ad legem Fabiam de Plagiariis; & cur servi, qui sunt in fuga, nec vendi, nec donari possunt. Lux Apulejo.* 142.

CAP. XXIX. *De actione praescriptis verbis utili ex contractibus incertis, & ut proxima sit directae actioni ex contractibus certis.* 143.

CAP. XXX. *De jurisdictione Magistratuum municipalium: quid concessum ipsis, vel denegatum. Annui, & quinquennales fuerunt.* 143.

CAP. XXXI. *Poenale judicium adversus non obtemperantes jurisdictioni. Extremum in jurisdictione, terminus justitiae. Ad L. unic. D. si quis jus dicent. non obtemper.* 145.

CAP. XXXII. *Errans dominium, & possessionem quandoque transfert. Conciliatur nova ratione L. ejus, qui. penult. D. de reb. credit. cum L. si procurator. 35. D. de acquirend. rer. dom.* 146.

CAP. XXXIII. *Novem actiones ex uno eodemque facto, seu delicto nascentes. Ad L. cum ex uno. 32. D. de obligat. & actionib.* 147.

CAP. XXXIV. *Cur in L. si paterfamilias. 40. D. de heredib. instituend. hereditas divisa fuerit inter heredem institutum, & substitutum. Conciliatur ex diversitate temporum cum L. 3. C. eod. tit. de heredib. instituend. Cretionis solennia, & rationes eorum.* 147.

CAP. XXXV. *Hodie post L. ultim. C. de compensationib. admitti compensationem speciei ad quantitatem, seu corporis cum pecunia.* 149.

CAP. XXXVI. *Quomodo electione unius fidejussoris alter liberaretur ante constitutionem Justiniani.* 150.

CAP. XXXVII. *Tabulae pictae in praeseptis, seu stabulis. Ad L. fundi. 17. §. 2. D. de act. empt. Lux Juvenali.* *ibid.*

CAP. XXXVIII. *Media Pauli sententia deprehenditur non Triboniani manus in princip. L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. In §. ult. lectio Florentina defenditur.* 151.

CAP. XXXIX. *De testamento in scriptis, & per nuncupationem, ac*

CAPITA LIBRI QUINTI.

CAP. I. **D**E Mulieribus Atticis, & Romanis. Ad L. feminae. D. de regul. jur. D. Chrysostomus, & Suidas vicissim illustrantur. 155.

CAP. II. Dies, quibus pater scivit infanti filio competere bonorum possessionem, non cedunt filio. Interpunctionis vitium deprehenditur in L. 7. §. ult. D. de bonor. possessionib. 156.

CAP. III. Non est major potestas tutoris in pupillum, quam patris in filium. 157.

CAP. IV. Quatenus jus accrescendi, & conjunctionis lege Papia sublatum fuerit. Nihil pertinet ad legem Papiam L. si ex pluribus. 9. D. de suis, & legitim. 158.

CAP. V. Stationes fori, stationes militum, stationes Christianorum. 159.

CAP. VI. Aliis rationibus probatur, quod in permutatione dominium transferri necesse non sit. 160.

CAP. VII. Ineptiae Astrologorum, tributam statutorum: Ad L. 8. C. de malefic. & mathematic. 161.

CAP. VIII. Conciliatur L. sed si quid. 15. cum L. ex mille. 64. §. quod si modo. D. de evictionib. 162.

CAP. IX. Cur heres scriptus ex aſſe clausis tabulis hereditatem adire potuerit, non heres ex parte scriptus; & an aliud fuerit in herede ex parte nuncupato. 162.

CAP. X. Aqua legitima. Leges Julia, & Papia in quibusdam locis indicantur. 163.

CAP. XI. Leges quaedam perfectae, quaedam minus perfectae. Sanctio legis Juliae Papiae. 164.

CAP. XII. Senatusconsulta circa leges facta, & circa leges Juliam Papiam. Interpretatio L. idque. 26. D. de heredib. instituend. 165.

CAP. XIII. Quomodo servitus poenae mortis adsimiletur in lege Papia. Conciliatur L. intercedit. 59. D. de condition. & demonstration. cum L. servitutem. 209. D. de reg. jur. 166.

CAP. XIV. An usurae, & fructus rei donatae ex mora debeantur. Ad L. liberalitatis. 16. D. de usut. & fructib. 167.

CAP. XV. Jungitur, & conciliatur L. ultim. D. commun. praedior. cum L. usufructus, 26. D. de stipulat. servor. 168.

CAP.

CAP. XVI. *Indefinitum tempus pubertatis ante Constitutionem Iustiani. Lectio Florentina in plerisque locis defenditur. Locus D. Pauli exponitur.* 168.

CAP. XVII. *Feminae liberalibus studiis institutae. Tempus ad ea studia definitum. Ad L. 3. & 4. D. ubi pupill. educ. vel morar. deb.* 169.

CAP. XVIII. *An id, quod fundo fructuario accessit per alluvionem, ad proprietarium, vel fructuarium pertineat: de ea re non dissentire Ulpianum à Paulo evidenter probatur.* 171.

CAP. XIX. *Quibus modis pignus, legatum, ususfructus rei mutatione extinguatur.* *ibid.*

CAP. XX. *Quare D. Commodas cognoverit in negotio. L. Procula. 26. D. de probationibus.* 173.

CAP. XXI. *Obstetrices Medicae. Antiqua inscriptio, & Helladius apud Photium ex Artemidoro illustrantur. Ad L. 1. §. 2. D. de extraordin. cognitionib.* 174.

CAP. XXII. *Quaedam alia observata ad L. 1. D. de extraordin. cognitionib. de mercedibus Professorum, Medicorum, deque exorcistis Christianorum, Judaeorum, Gentilium, & quos Ulpianus intellexerit. Lux Juvenali.* 175.

CAP. XXIII. *De mercedibus Philosophorum, Jurisconsultorum, ludic litterarii Magistrorum in §. 4. & 6. L. 1. D. de extraordin. cognitionib.* 178.

CAP. XXIV. *De salariis Comitum, deque dicasticis, & mercedibus Judicum in §. 8. L. 1. D. de extraordin. cognitionib.* 178.

CAP. XXV. *De honorariis Advocatorum in §. 10. & §. 12. L. 1. D. de extraordin. cognitionib. & de nutriciis in §. penult. Lux Lampridio.* 179.

CAP. XXVI. *An debitor post oblationem rei debitaе liberetur ipso jure, vel per exceptionem. Exposita inter Sabinianos, & Proculianos controversia.* 180.

CAP. XXVII. *Jungitur L. quaestio. 115. D. de verbor. significat. cum L. furtivam. 76. D. de furt. ex utraque lux mutua.* 181.

CAP. XXVIII. *Ex veteri more apud Sex. Pompejum deprehenditur, servos nec statum, nec personam habuisse. Philostrato lux.* 182.

CAP. XXIX. *Species L. paterfamilias. 28. D. de rebus auctoritat. judic. possidend. secundum lectionem Florentinam negatio retinetur.* 183.

CAP. XXX. *De luctu feminarum, & turbatione sanguinis; deque ea, quae parit undecimo mense, vel ulteriori.* 184.

CAP. XXXI. *De accessione possessionis inter venditorem, & emptorem, §. inter. Instit. de usucapionib. exponitur.* 185.

CAP. XXXII. *De continuatione temporis in usucapione rerum mobilium. Ad L. nunquam, 31. D. de usurpat. & usucapionib.* *ibid.*

CAP.

CAP. XXXIII. *Loci ex Gajo , & Ulpiano relati apud Priscianum indicantur.* 186.

CAP. XXXIV. *Ut Sabiniani veterum regulis insisterent , & Proculiani ab his recederent , ex regula Catoniana ostenditur.* 187.

CAP. XXXV. *Species , & lectio defensa in L. fundo. 19. D. de in diem addition.* 188.

CAP. XXXVI. *De concurrente Consulis , & Praetoris jurisdictione in fideicommissis , & libertatibus.* *ibid.*

CAP. XXXVII. *Differentiae quaedam inter magistrum , & curatorem bonis vendendis datum.* 189.

CAP. XXXVIII. *Quaedam de sectis Jurisconsultorum . Non tantum Jurisconsulti ad auctores suae sectae scripserant , sed & ad alios diversae sectae ; nec tantum auctores suae sectae , sed & alios consultabant.* 190.

CAP. XXXIX. *Injusta uxor jure mariti accusari non potest , sed jure publico , seu jure extranei . Ad L. si uxor. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulteriis.* 191.

CAP. XL. *Cur jurisjurandi conditio in libertatibus non remittitur , Ad L. si quis. 12. D. de manumiss. testament.* *ibid.*

CAPITA LIBRI SEXTI.

CAP. I. **D**E sororibus , Agapetis , subintroductis , sive extraneis , feminis conversis , & focariis feminis Clericorum . *Ad L. cum , qui. 19. C. de Episcop. & Cleric.* 193.

CAP. II. *Legem 1. C. de dolo mal. non esse fugitivam , tentatur conciliandi ratio cum L. si mandata. 59. §. 1. D. mandat.* 195.

CAP. III. *Quaedam observata in Constitutione Justiniani ad Antecessores de Papinianistis , Beryto , vagantibus legum Doctoribus , ludis , & conviviis scholasticorum.* 196.

CAP. IV. *Cur servitutes Rusticorum praediorum hypothecae obligari possint , non urbanorum ; & cur servitutes Rusticorum praediorum fuerunt res mancipi , non urbanorum.* 197.

CAP. V. *Substitutionem à milite factam ultra pubertatis annos sive expressâ certâ aetate , sive compendîs , valere directâ , non jure fideicommissi.* 199.

CAP. VI. *Vestimenta muliebria , virorum , & mulierum communia , Pallia , pallae . Lectio in L. vestis. 23. §. 2. D. de aur. arg. legat. ex Varrone asseritur.* 200.

CAP. VII. *Aliis rationibus iterum probatur , actiones in factum , seu uti.*

utiles accommodatas legibus ex sententia legum ; non esse civiles , sed Praetorias . Exponitur L. si victum . 34. D. de re judicat. 201.

CAP. VIII. *Infantium aetas , verba , caedes , eruditio . Ad L. inter . 217. D. de verbor. significat.* 202.

CAP. IX. *Educatio liberarum apud matrem . Jus patroni in liberum . Ad L. 8. D. de condit. & demonstrat. Lux Tacito . Defenditur lectio Florentina in L. 10. D. eod. tit. de condition.* 203.

CAP. X. *Posseßori hereditatis , etiam post litem contestatam , debitorum hereditarios convenire permittitur . Ad L. si bonae fidei . 49. D. de heredit. petit.* 204.

CAP. XI. *Ubi accipienda sit L. fundi . 79. D. de contrahenda emption. Controversia quaedam inter utriusque scholae auctores exponitur .* 205.

CAP. XII. *Lex 2. D. de jurisdiction. referenda non videtur ad Magistratus , sed ad eos , quibus specialiter data est jurisdictio.* 206.

CAP. XIII. *De manere viae muniendae , ut est cura , vel collatio . Ad Paulum lib. 5. sentent. tit. 6.* 207.

CAP. XIV. *Quaedam ad L. affiduis . 12. C. qui potiores in pignor. habeant.* 208.

CAP. XV. *Species satis obscura in L. si fundum . 35. & L. ita ut . 36. D. mandat. paraphrasticis exposita.* 209.

CAP. XVI. *Quaedam ad L. 2. C. de rescindend. vendition. Illius beneficium respicit venditorem , non emptorem.* 210.

CAP. XVII. *Peregrinos , quibus datum erat jus commercii , & conubii , usurpare potuisse , praeterquam ex causis testamenti . Ad L. 7. D. pro legat.* 211.

CAP. XVIII. *Differentia inter prohibitionem legis , quae prohibet venditionem ratione rei , vel ratione personae : species L. cum lex . 46. D. de fidejussorib. & mandatoribus.* 212.

CAP. XIX. *Quomodo dos profectitia , sive adventitia , quae functa est , iterum fungatur redintegratio matrimonii . Ad Ulpianum tit. 6. de dotib.* 213.

CAP. XX. *De libertate , quae domini voluntate competebat , deque manumissione per mensem . Locas Svetonii , Tertulliani , Juvenalis , & fortasse D. Lucae exponitur .* 214.

CAP. XXI. *Species L. filium , quem . 24. C. famil. eriscund.* 215.

CAP. XXII. *Retineri posse clausulam L. Lucius . 45. D. de vulgar. & pupillar. substitution. quae abest Pandectis Florentinis . Ratio differentiae inter pupillarem substitutionem , quae sub expressa vulgari , & eam , quae sub reciproca continetur.* 217.

CAP. XXIII. *Misus , Nuvallus , lasciviosus , atypus , gutturosus in L. 10. & 12. D. de aedilit. edict.* 218.

CAP. XXIV. *De Senatusconsulto Rubriano , Junciano , Dasumiano . Defenditur Graecorum interpretum lectio in L. si quis . 29. D. de fidei-*

de i committat. libertatib.

219.

CAP. XXV. Unde venditio, & locatio per aversionem dicta sit. 220.

CAP. XXVI. Si familia factum, injuriamve fecerit, damnum dederit, album corruperit, an sit unum factum, vel plura. 221.

CAP. XXVII. Ratio abstracta in L. si emptori. 30. D. de evictio-
nib. ex aliarum legum collatione deprehenditur, & locus in eadem ob-
scurus exponitur. 222.

CAP. XXVIII. A sententia arbitri compromissarii appellari non po-
test, neque arbiter multae dictionem habet. 223.

CAP. XXIX. Jus gladii omnimodam coercitionem continet. Praesi-
des universarum, non singularum provinciarum jus gladii habue-
rant. 224.

CAP. XXX. Species L. omnia. 7. D. de reb. credit. si cert. pot.
Inquiratur in quendam locum Philostrati. 225.

CAP. XXXI. Ratio differentiae inter actiones ex facto, & in fa-
ctum, apud Ulpianum in L. actionum. 25. D. de oblig. & act. 226.

CAP. XXXII. De variis differentiis legatorum ex jure antiquo. 227.

CAP. XXXIII. An omnes istae differentiae legatorum sublatae sint
Constitutione Justiniani. 229.

CAP. XXXIV. Subtilis ratio, Gryphus, in L. ita. 51. §. ultim. D.
ad leg. Aquil. Lux Athenaeo. 230.

CAP. XXXV. Quam differentiam Modestinus attigerit lib. 2. diffe-
rentiar. in L. non tantum. 20. D. de re judicat. 231.

CAP. XXXVI. Lege obligamur, aut ut ipsi obtemperemus, aut ne
contra ipsam faciamus. Ad L. obligamur. 52. §. lege. 5. D. de obli-
gationib. & actionib. 232.

CAP. XXXVII. De luctu trium, septem, novem dierum, Paganis,
Christianis, Graecis, Latinisque observato. 233.

CAP. XXXIII. De luctu viginti, triginta, quadraginta dierum, de-
cem mensium, unius anni, & anniversario. 234.

CAP. XXXIX. In ordinem reducitur Cap. ultim. de testament. apud
Gregor. inscriptio restituitur, exponitur, & mendum in eo sorte pur-
gatur. 236.

CAP. XL. Quanam immunitates munerum personae, vel patrimonii,
Philosophis, Sophistis, & Professoribus datae. De munere recipiendi ho-
spitii. Interlocutio Principis apud Philostratum vim legis habuit. 237.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

CAP. I. DE fragmentis Jurisconsultorum. 241.

CAP. II. ARGENTUM ESCARIUM, POTORIUM, PROMISCUI AUSTI. AD
L. pe-

L. pediculis. 32. §. quidam. D. de aur. argent. legat. 242.

CAP. III. *Condictio furtiva adversus heredem furis datur in solidum, non pro eâ parte, quae ad eum pervenerit; & datur licet nondum cum fure contestatâ. Ad L. 9. D. de condict. furtiv.* 243.

CAP. IV. *Exposita de naturali obligatione pupilli inter utriusque scholae auctores controversia.* 245.

CAP. V. *Rejicitur quod vulgò traditum est, pupillum locupletiores factum naturaliter obligari; aliàs naturaliter non obligari.* 246.

CAP. VI. *Poena vinculorum. Ad L. mandatis. 35. D. de poenis.* 247.

CAP. VII. *Conciliatur L. 3. C. de pignorib. & hypoth. cum L. penult. C. de pign. act. in qua & Graecorum interpretatio rejicitur.* 248.

CAP. VIII. *Species profertur ad L. obligationes. 27. D. de obligat. & actionib. & L. ubi. 188. §. 1. D. de regul. jur.* 248.

CAP. IX. *Qui sint duo casus substitutionum.* 249.

CAP. X. *Differentia inter jus accrescendi, & substitutionis, in specie L. 6. C. de impuber. & al. subtit.* 250.

CAP. XI. *An si debitor pignus traditum creditori subripuerit, & deinde illud distraxerit, emptori procedat usucapio. Controversia inter utriusque scholae auctores exponitur.* *ibid.*

CAP. XII. *Soceri parentum loci, generi filiorum loci. Ad L. Generaliter. 13. D. de in jus vocand.* 252.

CAP. XIII. *An filio emancipato libertus assignari possit. Conciliatur L. utrum. 9. D. de assignand. libert. cum §. datur. Instit. de assignat. libert.* *ibid.*

CAP. XIV. *Modi quidam Latinae libertatis, & vestigium quoddam deprehenditur in L. mortis. 15. D. de manumissionib.* 254.

CAP. XV. *Differentiae quaedam inter SCtum Trebellianum, & Pergasianum observantur. In L. postulante. 44. §. 1. D. ad SCtum Trebellian. species intricata expeditur.* 255.

CAP. XVI. *In §. 1. ejusdem L. 44. D. ad SCtum Trebell. quaedam alia differentia signatur. Lætitia Florentina defenditur.* 256.

CAP. XVII. *Probationes ex veteribus, & ex publicis monumentis.* 258.

CAP. XVIII. *De aetate, secta Ulpii Marcelli, & de libris Digestorum ejusdem Marcelli, & notis Ulpiani ad Marcellam.* *ibid.*

CAP. XIX. *Ratio dubitationis repetita ex temporibus Jcti in L. ab agnato. 12. D. de curatorib. furios. & al. ext. minor. dand.* 259.

CAP. XX. *Exponitur L. cum mulier. 10. D. de Carbon. edict. & conciliatur cum L. 3. §. 3. D. de jurejurand.* 260.

CAP. XXI. *An societas universorum, vel partis bonorum, contrahenda fuerit in L. si locus. 16. D. de reb. credit.* 261.

CAP. XXII. *Exponitur L. si quis Titio. 17. D. de legat. 2.* 262.

CAP. XXIII. *Privilegium, & jus singulare militis deprehenditur in L. si miles. D. de testamento milit.* 263.

CAP. XXIV. *Rejicitur commentum Graecorum de exceptione furti. Par. I.* *una,*

- una facti*, in L. si quis. 83. D. de furt. 263.
- CAP. XXV. *Cur Ulpianus simul istas duas actiones junxerit, iudicati, & incensarum aedium*, in L. 7. §. si paciscar, D. de pact. 264.
- CAP. XXVI. *Progressus iuris in actionibus dandis filiosfamilias. Actiones utiles, & in factum discretas. Ad L. in factum.* 13. D. de obligat. & act. 265.
- CAP. XXVII. *An si stipulationi subdita sit poenalis stipulatio, prior in posteriorem novetur, & transferatur. Conciliatur L. obligationum.* 44. §. ult. D. de obligat. & actionib. cum L. ita. 115. §. ult. D. de verbor. oblig. & manifesta ratio diversitatis ostenditur. 266.
- CAP. XXVIII. *Verba illa, rei persequendae gratia, non esse rejicienda in L. actio.* 28. D. de obligat. & actionib. 267.
- CAP. XXIX. *Defenditur L. generaliter.* 12. D. de exceptionib. *resque sub eo titulo positam esse.* 268.
- CAP. XXX. *Papillae locupletiore facta, inspicitur tempus petitionis, seu litis contestatae: bonae fidei possessore hereditatis locupletiore facta, inspicitur tempus rei iudicatae. Ratio differentiae ostenditur.* 269.
- CAP. XXXI. *Marcelli responsum duobus in locis relatum apud Papinianum, & de nota Ulpiani ad Marcellum in L. tutor.* 28. D. de administrat. & peric. tut. 270.
- CAP. XXXII. *De luctu hostium, perduellium, capite damnatorum. Lux Suetonio.* *ibid.*
- CAP. XXXIII. *Conciliatur L. cum, qui.* 27. §. ult. D. ad Municip. cum L. nihil. 31. D. eod. & L. si quis. 7. D. de judic. cum L. ubi. 30. D. eod. 271.
- CAP. XXXIV. *Ad librum singularem Modestini de Eurenasticis.* 272.
- CAP. XXXV. *Exponitur L. grege.* 13. §. Cum pignori. D. de pignorib. & hypothec. 273.
- CAP. XXXVI. *Pignus rei alienae ratihabitione confirmatur.* 1. Species ad §. 1. L. si fundus. 15. D. de pignorib. & hypoth. apponitur. 274.
- CAP. XXXVII. *Quid sit praeparari actionem, in L. 3. C. de act. empti, & vend.* 275.
- CAP. XXXVIII. *Repetita expositio ad §. adeo. L. 7. D. de pact. An intelligi debeat de pactis circa adminicula emptionis, vel circa substantiam.* 276.
- CAP. XXXIX. *An pactum nudum dici possit, cum inest contractui, & cur ex pacto nudo actio inter cives Romanos data non fuerit.* *ibid.*
- CAP. XL. *Quid sit manumissio adscripta circulo, apud Gajum in fragmentis Institutionum.* 277.

CAPITA LIBRI OCTAVI.

CAP. I. **D**E nomine, aetate, & secta Venuleji Saturnini miscellionis Iuriconsulti.

279.
CAP.

CAP. II. *L. si duo. § 1. D. de administrat. & peric. tutor. refertur ad stipulationem judicatum solvi; non ad stipulationem rem pupilli, vel adolescentis salvam fore.* 280.

CAP. III. *Quaenam lex intelligi debeat in L. ult. D. de vi bonor. raptor.* 281.

CAP. IV. *Mala sacrificia, nocturna, funesta, preces dirae, sceleratae preces, Missa defunctorum pro vivis. Ad L. ex SCto. 13. D. ad leg. Cornel. de fizar.* ibid.

CAP. V. *Vindicatur L. 4. sub tit. de reb. dub. quae in Pandectis Florentinis deest.* 282.

CAP. VI. *Ad L. Lucius. 11. D. de evictionib. & L. si fundus. 33. D. locat.* 283.

CAP. VII. *Ad L. furioso. 9. D. de re judicata.* 284.

CAP. VIII. *Balnearia, loca balneorum, incrustationes & picturae balneorum, in L. quidam. 13. D. de servitutib. praedior. urbanor. lectio Florentina retinetur.* 285.

CAP. IX. *Electio rei fidejussor olim liberatus. Ratio istius juris profertur, & vestigium in L. egisti. 84. D. de solut. & liberat.* ibid.

CAP. X. *Quarum legum praecepta Justinianus intelligit in §. 1. Instit. de nuptiis.* 286.

CAP. XI. *Conciliatur L. si gratuitam. 47. §. Papinianus. D. de praescript. verb. cum L. rem inspiciendam. 78. D. de furt. Periculum distinguitur.* 287.

CAP. XII. *Propria actio, perpetua actio, in L. petenti. 27. D. de pignorat. act. Horatio lux, Ulpiano.* 288.

CAP. XIII. *De actione legatarii ex legato per vindicationem sub alternatione relicto.* 289.

CAP. XIV. *Quaedam differentia deprehenditur inter SCum Trebellianum & Pegasianum, cum indebitum fideicommissum ex hoc, vel illo SCto restitueretur.* ibid.

CAP. XV. *Nam ex omnibus contractibus innominatis datur actio praescriptis verbis, sed tantum ex iis, qui sunt similes contractibus nominatis.* 290.

CAP. XVI. *Unde dicta sit actio Praescriptis verbis.* 291.

CAP. XVII. *Definitio Tutelae aliter quam vulgo accepta.* 292.

CAP. XVIII. *Etiam jure civili, ut jure Pontificio, causam possessionis, & proprietatis uno eodemque judicio terminari potuisse. Papiniano, & Symmacho lux mutua.* 293.

CAP. XIX. *Omnibus legibus scriptis, non tantum poenariis, Princeps solutus fuit. Ad L. Princeps. 31. D. de legib.* 294.

CAP. XX. *Quis forensium rerum expert, vel aliis simplicitate gaudens, & desidiae deditus, in L. cum de indebito. 25. D. de probat.* 295.

CAP. XXI. *An referenda sit L. qui testamentum. 27. D. de probationib. & praesumptionib. ad legem Papiam, vel Cinciam.* 296.

CAP.

- CAP. XXII. *Errorēs quatuor Constanti. Hermenopoli indicantur sub tit. D. de testib.* 297.
- CAP. XXIII. *De Antichresi expressâ, & tacitâ; & quoniam actio ius factum intelligi debeat in L. si quis. 11. §. 1. D. de pign. & hypoth.* 298.
- CAP. XXIV. *Subsidiaria actio, quae datur adversus Magistratus municipales, dici non debes actio in factum.* 300.
- CAP. XXV. *Testamentum non esse iuris gentium, neque originem habere ex eo iure, sed ex aliquo iure civili.* 301.
- CAP. XXVI. *Rejicitur Theophilus in §. sui autem. Instit. de heredit. quae ab intestat. deferunt. spurios Curiae oblatos fuisse Decuriones.* 302.
- CAP. XXVII. *Non est distinctio adhibenda inter colonum, qui nummis, aut partibus colit, in perceptione fructuum. Theophilus rejicitur.* 303.
- CAP. XXVIII. *Cur purpura, licet pretiosior, vestimentis cedas; & pictura, quae est pretiosior, tabulae non cedas secundum Tribonianum, non Gaji sententiam.* 304.
- CAP. XXIX. *Quaedam iterum de pubertate quatuordecim annis in masculis definitâ, & cur Justinianus Proculianorum sententiam magis probaverit.* 305.
- CAP. XXX. *An area legatâ, & postea inaedificatâ, id, quod arcae superpositum est, cum area debeat; vel neutrum. Exposita inter Celsum, & Javolenum controversia, & media Ulpiani sententia.* 306.
- CAP. XXXI. *Cur Praetor differentiam masculini, & feminini sexus non fecerit in edicto Unde liberi, quam fecit in edicto de bonorum possessione contra tabulas.* 307.
- CAP. XXXII. *De libris Pandectarum Modestini.* 308.
- CAP. XXXIII. *Cur quaedam leges, Senatusconsulta, Edicta, in testamento militis locum habeant; non aliae leges, aliave Scta, & edicta.* 309.
- CAP. XXXIV. *Focariae, militum concubinae, cur ita dictae. Milites focariis donare prohibentur, & tamen heredes eas instituere possunt. Ad L. mulierem. 14. D. de his, quae ut indign.* 310.
- CAP. XXXV. *Permutatio apud gentes discreta à venditione, post nummorum usum. Ad L. 1. D. de contrahend. empt.* 312.
- CAP. XXXVI. *Repetita ex Magistris Graecis inter Sabinianos, & Proculianos controversia de venditione, quae rebus fieret; & de Homérico testimonio, quo hi, & illi utebantur.* 313.
- CAP. XXXVII. *In quibus negotiis testes rogati esse debuerunt. Ad L. ad fidem. 11. D. de testibus.* 314.
- CAP. XXXVIII. *Differentia, quaedam deprehenditur inter res mancipi, & nec mancipi, in L. si fur. 32. D. de usurpat. & usucap. & L. quamvis. 86. D. de furt.* 315.
- CAP. XXXIX. *Defenditur lectio Florent. in L. 3. §. cum Pollidius. D. de usur. & fruct.* 316.
- CAP. XL. *Quid sit iusjurandum corporale, unde dictam, Paganis & Christianis observatum; non tamen pariter Clericis, at Laicis.* 318.

EMUN-

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER PRIMUS.

Jurisperiti Philoſophis , & Philoſophi Jurisperitis viciffim ſubaemuli . Ad L. 1. D. de juſt. & jur.

C A P U T I.

IT qui praedia habent contermina ratione confinii ſaepe jurgant, ſequae homines ſolent de vicinitate collidere, ut eſt apud Caſſiodorum: ſic Philoſophi, & Jurisperiti, quia vicinos habent circa ſapientiam, ſeu divinarum rerum, humanarumque notitiam terminos, ſibi fuerunt invicem ſubaemuli. Hi, & illi ſacerdotes ſe proſtitentur: hi, & illi ſapientes dicti: hi, & illi de rebus divinis, atque humanis agunt. Cratſtus verò apud M. Tullium *lib. 1. de orat. unum 12.* Tab. libellum bibliothecis omnium Philoſophorum anteponit. Contra Philoſophi. Fabius *lib. 5. Inſtit. cap. 11.* Libri etiam Philoſophorum, qui quamquam inferiora omnia praeceptis ſuis, ac litteris ducunt. Geſius ex Jurisperitis *lib. 10. cap. 22.* Non de illa ſcilicet Philoſophia, quae virtutum omnium diſciplina eſt, quaeque in publicis ſummi, & privatis officiis excellit; civitatesque, & rempublicam, ſi nihil prohibeat, conſtanter, & fortiter, & perite adminiſtrat: ſed de iſta ſutili, atque puerili meditatione argutiarum, nihil ad vitam neque tuendam, neque ordinandam promovente. Contra L. Senec. *epiſt. 8.* Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor plus tibi prodeſſe, quam cum ad vadimonium advocatus descenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem, & manum commodarem? Mihi crede, qui nihil agere videntur, minora agunt, humana divinaque ſummi tractant. Et lib.

Par.I.

A

da

de Tranquillit. animi. cap. 3. An ille praestit, qui inter peregrinos, & ci-
ves, aut urbanus praetor advenitibus assessoris verba pronuntiat; quam qui
docet, quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid
mortis contemptus, quid deorum intellectus; quantum bonum sit conscientia?
Ulpianus in L. 1. D. de iustit. & iur. ita Jurisconsultis veram Philoso-
phiam tribuit, ut in aliis simulatam arguat. Contra Eennapius Sophista
veram Philosophiam in Jurisconsultis non agnoscit: namque ille in Aede-
sio, eos reticere se profitetur, nec Philosophorum nomine dignos existi-
mat, qui libris Jurisprudentiae studuissent. καὶ ἐξήπισαντοὺς πάντων ἀνεκὼς τὰ
βιβλία. ἢ τὰ πάντα τε ὡς ἐν εἰς δοθέντα φέροντα τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ δια-
δύναται, καὶ ἀντιγράφα, τίτων καὶ συμβόλαια, καὶ οἷα ἐπὶ πράξεων. i. e. edidice-
rant ad ungulam eos libros, non qui ad veteres philosophos pertinerent, sed
qui tabulas testamentorum, earumque Antigrapha, & contractuum codicil-
los, auctionariasque tabellas continerent. De his paulò ante dixerat, οὐ τὸ
τὸ φιλοσοφῆν ἡ συχλὴν κέδος ὡς. quasi horum studium non esset Philoso-
phia, sed Philosophiae quaedam affinitas. Atque illorum sententiis pleri-
que adducti forenses disciplinas reliquerunt. Gregorius Thaumaturgus in
orat. Panegy. refert, Origenem sectatores suos saepe à juris, forique stu-
dio dimovisse, & eam solùm, in qua versabatur, veram Philosophiam
agnovisse. ἀπαγαγὼν (inquit) μὲν τῆς καὶ τῆς βίον πολυπραγμοσύνης καὶ τῆς ἐν ἀγο-
ραῖς ἀλλοτρίου. i. e. Abducens à multis vitae curis, forensique studio: & paulò
post: τὸτο δὲ εἶναι το δίκαιοπραγίαν, ἢ ταύτην τὴν δικαιοσύνην τήν γε ἀληθῆ,
καὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἰσὺς εἰκασί, τὴν ἰδιοπραγίαν λέγοντες. i. e. hoc ni-
mirum esse iustè agere, & hanc veram esse iustitiam, priscorum etiam phi-
losophorum nonnulli affirmarunt, vitam privatam significantes. Quibus ver-
bis tandem motus Gregorius Thaumaturgus, leges Romanas missas fecit.
Gregor. Nyssenus in vita illius, & Socrates lib. 4. histor. Eccles. cap. 22.
πολλὰ χαίρειν εἰπὼν τοῖς Ρωμαῖοις νόμοις. i. e. multum valere iubens leges Ro-
manas. Idem etiam Socrates lib. 6. cap. 3. innuit, Joannem Chrysosto-
mum, & Evagrium Libanii Sophistae, & Andragathii Philosophi audito-
res, se à forentibus disciplinis averuisse, quasi id illis Libanius, & Andra-
gathius in animum induxissent.

*Nam soli Jurisconsulti, sed alii auctores inter se differunt,
sectasque habuerunt, Philosophi, Theologi, Medici,
Rhetores, Grammatici.*

C A P U T II.

I Nesciantur vulgò Jurisconsultos, quòd sibi fuerint invicem dissidentes,
& repugnantes sententias reliquerint: nec advenit, id quoque aliis
disciplinarum auctoribus contigisse propter naturalem hominum ad dissen-
tiendum

tiendum facilitatem, ut Ulpianus ex nostris loqueretur. Notum quàm di-
 versae fuerint Philosophorum familiae. Lucianus in *Parasito*, postquam di-
 versas eorum sententias retulit, καὶ μέγιστα τῶν αὐτῶν οἱ αὐτοὶ γνώμης περὶ τῶν
 αὐτῶν ἢ τέχνην μὴ φαίνεται. i. e. & in praesens usque tempus neque illi
 sententiam tenent, neque ars illorum una apparet. Varro ducentas octoginta
 octo sectas Philosophorum colligebat apud Augustinum lib. 19. de *Civitate*
Dei, cap. 1. Themistius Philosophus cum de dissensionibus Christianorum
 apud Socratem ageret lib. 4. *hisor. Eccles. cap. 27.* Μικρὰν γὰρ εἶναι τὴν
 αὐτῶν διαφωνίαν, ὅς τις ἐν πλῆθος καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν αὐτῶν ἐλπίσι δογματῶν.
 εἶναι γὰρ ὡς τὰ πεντακλῆστα δόγματα. i. e. exiguam enim esse eorum dissen-
 sionem, si prae multitudine, ac confusione opinionum, quae sunt apud gentes
 aestimetur, atque esse supra trecentas opiniones. Inter Theologos haereses
 primùm subortae; neque insignius aliud dissensionis exemplum, quàm cum
 Homousiani adversus Arianos tam saepe, tamque diu diversis, & con-
 trariis opinionibus decertarunt. De Medicis Plin. lib. 29. cap. 1. post re-
 latus dissidentes invicem Medicorum sectas: Hinc illae circa aegros mise-
 rae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio al-
 terius. Luc. Seneca ep. 95. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepia-
 dis, alia Themisonis. Theodorus Priscianus in praefat. lib. 1. Nam scire
 velim, quid fieri possit, ut cum quid rectum, aut contrarium; quid salubre,
 aut incommodum sit, huiusce artis professores inter se dissentiant, diverso-
 rumque sententias singuli servare conentur. Rhetores quoque sectas habue-
 runt. Quintilianus lib. 3. *Instit. cap. 1.* Est autem (ut procedente libro pa-
 tebit) infinita dissensio auctorum: primò ad ea, quae rudia, & imperfecta
 adhuc erant, adjicientibus quod invenissent scriptoribus; mox, ut aliquid
 sui viderentur asserre, recta mutantibus. Et postea: Hi diversas opiniones
 tradiderunt, appellatique inde Apollodorei, & Theodorei, ad morem certas
 in Philosophia sectas sequendi. Inter Latinos alii Frontoniani, atque alius
 nominis. Sidonius lib. 1. *epist. 1.* Propter quod illam caeteri quique Fronto-
 nianorum utpote confectaneum aemulati. Sed & mirere magis, istud dissen-
 tiendi cacoëthes Grammaticos Graecos, & Latinos pertigisse, ut alii Ho-
 merici dicerentur. Suidas, Κράτης, ὁ ἐπὶ ὁμηρικῇ ὀνομασθεὶς, καὶ κριτικός. i. e.
 Crates, qui cognominatus fuit Homericus, & Criticus. Alii Aristarchaei:
 Suidas, Δίδυμος γραμματικός Ἀριστοφάνους. i. e. Didymus grammaticus Ari-
 starchaeus. Alii Aristophanaei: Athenaeus lib. 5. Διδύμος Ἀριστοφάνους.
 i. e. Diodorus Aristophaneus. Inter Latinos alii Ennianistae, alii (ut
 videtur) Virgiliani. Gellius lib. 18. cap. 5. Eamus (inquit) auditum ne-
 scio quem Ennianistam: hoc enim se ille nomine appellari volebat. Quid
 igitur mirum, si Jurisconsulti in diversas familias abierunt, ut alii Sabiniani
 & Cassiani, alii Proculiani & Pegasusiani dicerentur? Quarum dis-
 sensionum pleraque in libris nostris extare vestigia non est diffitendum;
 quaeque haud aliter conciliationem recipiunt, quàm ut ad diversae scho-
 lae auctores referantur.

*In quibus potissimum utraque juris auctorum
secta diffidebat.*

C A P U T III.

EX duabus sectis Jurisconsultorum, Sabiniani regulis juris antiqui insisterent, quae fluxerant ex jure civili, seu interpretatione prudentum ad leges 12. Tab. & deinde per manus traditae fuerant. Pomponius in L. 2. §. *post hunc*. D. de orig. jur. de Attejo Capitone Sabinianorum principe: *Attejus Capito in his, quae ei tradita fuerant perseverabat*. Atque ita auctores illius scholae veterum opinionem secutos quam bellè licet observare in L. *si servus*. 27. §. *si quis*. 21. D. ad leg. Aquil. Ulpianus in L. 6. D. de condit. ob turp. vel injustam caus. Perpetuè Sabinus probavit veterum opinionem existimantium, id, quod ex injusta causa apud aliquem sit, posse vendici. Pomponius in L. *is, cui*. 34. D. ad L. Falcid. Sed & secundum Cassii, & veterum opinionem. Paulus in L. 3. §. 18. D. de acq. vel amitt. poss. Plerique veterum & Sabinus, & Cassius responderunt. Julianus quoque veterum sententiam sequitur in L. *ita vulneratus*. 51. D. ad L. Aquil. L. *si servus*. 12. D. de auctorit. & conf. tutor. Et sic probabant à majoribus constituta, licet non possent rationem reddere. Julianus in L. *non omnium*. D. de legib. Senatûsque consult. Idem Sabiniani naturalem rationem lequebantur, ut in pubertate. Ulpianus lib. sing. regit. 11. *Puberem autem Cassiani quidam eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest*. In emptione, & venditione, cum putarent, emptionem rebus posse contrahi; quae vetustissima fuit species emptionis & naturalis, atque ex jure gentium, §. *item pretium*. Inst. de empt. & vendit. In possessione, quia naturalem possessionem constituiebant. L. *pupillum*. D. de acq. rer. dom. puta, si quis corpore rei incumberet, veluti fructuarius, creditor, colonus. Ita in L. *adeo*. §. *cum quis ex aliena*. D. de acq. rer. dom. Sabinus, & Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex ea materia factum sit, dominus esset. Haec est enim ratio naturalis. Acro ad illud Horatii lib. 1. Carm. od. 1. v. 28.

Seu rupit teretes Marsus aper plagas.

Non teretes plagas, sed tereti fune factas: ideo enim ita posuit, quia illi debemus substantiam, unde sumimus. Annon & Sabinus in aliis juris articulis substantiam intuebatur, non opinionem, ut in L. 2. §. 2. D. pro emptore? Idem Sabiniani, quod aequius erat, & benignius, probabant adversus strictam disputandi rationem, & ad verborum subtilitatem. Julianus in d. L. *ita vulneratus*. D. ad L. Aquil. L. *si tibi pecuniam*. 20. D. de reb. credit. & L. *si ita*. 13. D. de liber. & postum. E. diverso Proculejani veterum regulis insisteret, noluerunt. Pomponius de Labeone illius scholae principe in d. L. *post hunc*. D. de orig. juris. Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinae, qui & caeteris operis sapientiae operam dederat,

derat, plurima innovare instituit. unde illi subtilitatem juris, & strictam disputandi rationem sequebantur; ut si rebus contraheretur emptio, non esse emptionem, sed permutationem. d. §. *item pretium. Instit. de empt. L. 1. D. de contrab. empt.* ut dominus materiae fieret, qui aliquid ex ea fecisset. d. L. 7. D. de acq. rer. domini. Iidem potius opinionem intuebantur, quàm substantiam; ut in pubertate, eum puberem esse, qui quatuordecim annos explevisset, quòd eà aetate generare posse praesumatur. Plutarch. lib. 5. cap. 24. *πρὸς τὸν ἀρσεν. τοῦ φίλου. i. e. de placit. Philos. ἀρχαῖοι τοὺς ἀνδράποους τελευτήτος πρὸς τὴν δόξιν ἐβδομάδα, πρὸς ὃν ὁ σαρματικὸς κείνεται ἑπτά. i. e. homines incipere perfici circa secundum septennarium, circa quod seminale secernitur serum.* In possessione, eum possidere, non qui incumberet possessioni, veluti creditorem, aut colonum; sed qui animò retineret possessionem. Gellus ex ea schola, L. *quod meo. D. de acq. vel amitt. poss.* Iidem etiam aequi, & boni disceptationem non adeo probabant. Gellus adolescens in L. *si servum. 91. §. sequitur. D. de verb. obligat.* Esse enim banc quaestionem de bono & aequo, in quo genere plerumque sub auctoritate juris scientiae perniciosè (inquit) erratur. Quasi itam aequi, & boni disceptationem parùm probaret.

*Inter diversas Jurisconsultorum sectas quidam non suae,
sed alterius sectae opinionem probaverunt.*

C A P U T IV.

Plerique auctores juris, licet ex diversis sectis, simul conveniunt etiam in re controversa, veluti in L. *si idem. §. 2. D. de jurisdict. Offilio*, & Proculo placet, quod & Cassio, & Pegaso placet. Offilius, & Cassius fuerunt ejusdem scholae; Proculus, & Pegasus alterius. An igitur dicemus, concinatores Pandectarum haec nomina conturbasse; nec Offilium cum Proculo, aut Cassium cum Pegaso, sed potius Offilium & Cassium, Proculum & Pegasus consensisse? ut in L. 1. D. *rerum amot.* Veruntamen in L. *si habitatio. §. 2. D. de usu, & habit.* Javolenus Priscus, & Neratius ex diversis scholis consentiunt. Et Priscus, & Neratius putant habitationem solam legatam. Nerva & Cassius, Sabinus & Proculus quoque consentiunt, d. L. 1. D. *rerum amot.* Julianus à Proculo fuit adversus Cassium, L. 1. §. *si legatarius. D. ad L. Falcid.* quod & Paulus observavit. Cassius confundendas partes existimat; Proculus contra: In qua specie & Julianus Proculo adfensit: quasi in aliis non adfentiret. idque ita passim deprehendi poterit, atque etiam in decisionibus Justiniani, ubi plures, quàm duae sententiae referuntur. L. 12. & L. 15. Cod. de usufr. & habit. L. 20. Cod. de furt. L. *pennult. Cod. de fideicomm. libertat.* Cum enim tantum duae sectae fuerint, ubi plures fuerint sententiae, tunc dicendum est, de illa re inter auctores unius scholae non convenisse; sed ex hac, vel illa schola auctores in diversam ab aliis sententiam abiisse.

Quae

*Quaenam secta iuris auctorum praevaleret :
Tertulliano lux.*

C A P U T V.

Cum diversae Jurisconsultorum sectae fuissent constitutae, & quaelibet suos auctores haberet, qui sententias probabili ratione tuebantur: quaeri non immerito possit, quaenam magis secta praevaleret, an Sabinianorum, vel Proculianorum. Et quidem ubi diversae fuerant sectarum sententiae, ad Principem relationes factas existimo; eamque sententiam deinceps magis probatam, quam Princeps rescripto confirmasset: ut in fragmento illo juris civilis, post collationem legis Mosaeicae, *L. Plantius. 49. D. ad leg. Falcid. L. Divi. D. de iure patronatus. L. 7. D. de iis, quae in fraud. credit. L. 9. Cod. qui testam. fac. poss. L. 25. C. de nuptiis.* Ita Proculianorum sententia adversus Sabinianos probata fuit, quod eam Principes admisissent. §. *item pretium. Instit. de empt. & vendit. L. pen. C. de rer. permutat.* At cum haec, vel illa secta apud consilium Principis praevaleret, sic eveniebat, ut hujus, vel illius sectae opiniones magis probarentur; atque ita nonnunquam constitutiones Principum vararent. *L. non putabam. D. de cond. & demonstr. L. qui filium, §. Fabius, D. ad Senatuscons. Trebell. d. L. Divi. D. de iure patron. L. cum quidam. Cod. de verb. signific.* Id verò potissimum observatione dignum est, quod cum Imp. Severus, & Antoninus praestantissimos haberent in consilio Jurisconsultos, jamque calor iste sectarum refrigisset; pleraeque rescripta illorum controversiae jam ante Justin. decissae fuerint, ut in *L. 11. D. de iurisdic. L. 4. D. de lege commissor. L. Divus. D. de iure dotium: juncta L. plerique. D. de ritu nupt. L. 1. §. si coheredis. D. ad L. Falcid.* Eò Tertullianum respexisse facile putarem *Apologetic. cap. 4.* Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & squallentem sylvam legum, novis principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & caeditis?

*Mediae sententiae, seu eriscundi inter duas sectas, Jurisconsulti,
Philosophi, Theologi.*

C A P U T VI.

Post multas diversarum sectarum contentiones, saepe factum est, ut remissò dissentendi aestu, quidam mediam interponerent sententiam. Ita Stoici inter Pythagoreos, & Platonicos medium sequenti. Servius ad 3.
Aen.

Aen. Quam Stoici eriscundi, id est, medium sequuti, tandiu durare dicunt, quandiu durat & corpus. Et postea: Ideo autem Stoicos medium sequi diximus, quia Plato perpetuam dicit animam, & ad diversa corpora transi-
tum facere statim pro meritis vitae prioris: Pythagoras verò non μετα-
χρῶσιν, sed παλιγγενεσία esse dicit; hoc est redire, sed post tempus. Nec ta-
men putarem, Stoicos in omnibus medium sequutos, licet circa illam de
animabus opinionem medium sequerentur. Haud dissimiliter, postquam
diu multumque de essentia, & substantia patris & filii, Arriani cum
Orthodoxis disceptassent, Macedoniani inter utroque mediū prodierunt.
Sozomenus lib. 5. histor. Eccles. cap. 13. ὁμοίον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν καὶ
ὑπόστασιν λέγοντας, καὶ μέσῃ ἀμφὸν τῶν τῶν ὁδῶν ἐπαλέξασθαι, ἐκαστὸν πρὸς
ἄκρον τῆ ἐναντίας χωρισάσθαι: i. e. Similem esse patri filium secundum sub-
stantiam asserentes, & mediam hanc inter utramque viam eligere, quo-
niam utrique ad extrema contraria deflexerant. Inter duas Jurisconsulto-
rum sectas quidam mediam sententiam elegerunt. Justinianus refert, post
multam Sabinianorum, & Proculianorum ambiguitatem, mediam sen-
tentiam placuisse, §. cum ex aliena. Instit. de rer. divis. quam probat
Gajus L. 7. D. de acquir. rer. domin. Vereor tamen, ne non aliter Ga-
jus senserit, eumque locum Tribonianus interpolaverit: nam in frag-
menti illis Institutionum, quae Gajo tribuuntur, Gajus sententiam Sa-
binianorum probavit tit. de rer. divis. Quid si quis ex uvis meis vinum,
aut è spicis frumentum, aut ex olivis oleum fecerit, ejus vinum, triticum,
vel oleum est, cujus spicae, aut uvae, aut olivae fuerint. Media illa sen-
tentia fuit Pauli, qui putabat, materiae domum manere, si ad ean-
dem speciem reverti posset, L. 24. D. de acquir. rer. domin. L. lana.
D. de legat. 3. quippe ea, quae talis naturae sint, ut saepius in sua redi-
gi possint initia, ea materiae potentia victa nunquam vires ejus effugiant.
Idem Paulus L. quaesitum est. §. illud. D. eod. sed in iis rebus, quae
ad proximam speciem reverti non poterant, puta, si quis ex alienis uvis
multum fecisset; distinguebat inter scientem, & ignorantem: ut si qui-
dem ignorans fecisset, nulli dominus fieret; si verò sciens, ad exhiben-
dum actione teneretur. L. de eo. §. 3. D. ad exhibend. In id Paulus, at-
que Ulpianus videntur laborasse, ut quasi eriscundi utramque sectam me-
diis sententiis conciliarent, vel ut alterutram sectarum sententiam Imp-
rescriptis confirmarent; quod superiori cap. attigimus. Paulus medius fuit
inter Proculum, & Cassium. L. illud. D. de heredit. petit. Ulpianus in-
ter Labeonem, & Sabinum, L. si finita. §. illud. D. de damn. infect.
Quaedam etiam mediae Pauli sententiae jam ab aliis fuerunt observatae,
& adhuc observari possunt. Martianus mediae sententiae fuit in quaestio-
ne L. penult. Cod. de adoptionib. Nonnulli sic medii fuerunt, ut ex di-
versis sententiis unam conflarent: veluti Neratius apud Ulpianum
lib. sing. regul. tit. 11. cum Sabiniani puberem esse dicerent, qui ex ha-
bitu corporis talis appareret; Proculiani eum, qui quatuordecim annos
complevisset; Neratius eum puberem esse dixit, in quo utrumque & nu-
merus annorum, & corporis habitus concurreret: quae tamen sententia
Neratior antiquior fuit, ut ex Servio notum est ad Eclog. 8. Ita Priscus,
& Ne-

& Neratius, usufructu habitationis legatō, non usum, aut usufructum, sed habitationem legatam existimant. *L. 10. §. 2. D. de usu, & habitat.* Mediae quaedam sententiae partim hanc, partim illam probabant. *L. inter. Cod. de usufruct.* *L. ult. Cod. per quas person. nob. acqu.* Aliquando utramque licet diversam probarunt opinionem: veluti cum Sabinus daret actionem colono, si fructus pendentes furto subrepti essent. *Ulpian. lib. 29. ad Sabin. L. 14. §. 2. D. de furt.* (quod profecto ex Sabini sententia retulit) Labeo contra daret furti actionem soli domino, non colono. *L. cum in plures. §. messim. D. locati.* Paulus tam colonum, quam dominum furti agere posse existimat, quia utriusque interest rem persequi. *L. fullo. 82. §. 1. D. de furt.* Legatis sub conditione relictis, cum quaereretur de lege Falcidia, Proculus putabat, tantum esse in legato quanti venire possunt. *L. in lege. 45. D. ad L. Falcid.* Putabant alii, id cautionibus debere expediri. *L. 31. D. eod.* Gajus utramque videtur probare sententiam *L. id quantitate. §. 1. D. eod. tit. ad L. Falcid.* idque alibi pluribus observamus, ut cum probabiles utrinque rationes viderent, utriusque scholae opinionem probaverint.

Pauli media quaedam sententia deprehenditur in L. 3. D. de acquir. vel amitt. poss. Sidonius illustratur.

C A P U T VII.

SI servus, colonus, vel qui alieno nomine possidet, possessione decedat, Proculus putabat, non amitti possessionem. *L. cum quis. 30. D. de dol. mal.* Sabinus putabat, domini possessionem interpellari, si colonus eam desereret, vel deserendae possessionis causā existet de fundo. *L. si colonus. D. de acqu. vel amitt. poss.* Africanus quidem, non interpellari domini possessionem, si colonus decesserit. Aliud vero existimandum, si sponte possessione discesserit. *L. si de eo. 40. D. eod. tit. de acquir. vel amitt. poss.* In quibus verbis lussit Africanus, & Paulus in *L. 3. D. eod.* Quod si servus, vel colonus, per quos corpore possidebam, decesserint, discesserintve, animo retinebo possessionem. Hos Sidonius videtur imitatus *lib. 4. epist. 25.* Postquam Paulus Episcopus, Paulus junior discesserat, decesseratque. Cum ergo circa possessionem amittendam ita diversae essent Sabinianorum, & Proculianorum sententiae, quas & Justin. attigit *L. ult. Cod. de acqu. & retin. possess.* Paulus mediae sententiae fuit, quae deprehendi facile potest in *d. L. 3. §. 8. & 9. D. de acqu. vel amitt. possess.* Quod si servus, vel colonus, per quos corpore possidebam, discesserint, decesserintve, animo retinebo possessionem; & si alii tradiderint, amitto possessionem. Ita legendum tradiderint, non ut Florentinis tradiderim, quae enim ista dubitatio, me amittere possessionem, si alii tradiderim? Quod verò

OBSERVATIONUM LIB. I.

9

verò sequitur, Nam constat, possidere nos, donac aut voluntate nostrâ discesserimus, aut vi dejecti fuerimus, referendum est ad superiorem §. Voluntate suâ discedit dominus, qui domum à latronibus occupatam noluerit accedere: vi deicitur, si servus, vel colonus alii possessionem tradiderint. Paulus ita medius fuit, ut probaret non amittere dominum possessionem, si servus, vel colonus fundò discederet, secundum Proculum: nec etiam amittere, si decederet, secundum Africanum; eo casu tantum amittere, si alii traderet. Quod Proculiani videntur negasse, Sabiniani admiserunt. Julianus *L. non solum. 33. §. 4. D. de usurpat. & usucap. Qui pignori rem dat, usucapit quandiu res apud creditorem est; si creditor ejus possessionem alii tradiderit, interpellabitur usucapio.* Et quidem sic putabant isti, possessionem domini interpellari, si servus, vel colonus discessisset, d. *L. §. de eo. D. de acquir. vel amitt. possess.* multò magis si possessionem alii tradidisset.

Juris auctores doctrinam Stoicorum sequuti, quòd illi à rebus gerendis non abhorrent.

CAPUT VIII.

INter alias Philosophorum sectas Juris auctores doctrinam Stoicorum, præcipuè sequuti sunt, quòd illi à rebus gerendis non abhorrent, Diogen. Laërt. in Zenon. πολιτικός εἶναι τὸν σφόν, αὐτὸν μὲν τὴν πόλιν, αὐτὸν δὲ τὴν οἰκίαν. i. e. Accedere dicunt. Sapientem ad rem publicam, nisi quid impediat, ut ait Chrysippus in primo de vitis. Et postea: ἀρχικός, διατάκτικος τῶν καὶ πολιτικῶν μόνος ἔστιν. i. e. ad magistratus, & judicia, & oratoriam solos esse idoneos. Gellius igitur Stoicorum philosophiam intelligit lib. 10. cap. 22. Civitatesque & rempub. (si nihil prohibeat) constanter, & fortiter, & peritè administrat. Tacitus lib. 14. *Annal. 57.* Assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quae turbidos, & negotiorum appetentes facit. Plutarchus αἰεὶ Στωικῶν διατάκτικων, de quibusdam Stoicis: καὶ γὰρ ἀρχοῦσι, καὶ διατάκτοι, καὶ συμβουλευτοῖ, καὶ νομοθετοῖ, καὶ πολιτικοῖ, καὶ τιμωροῖ. i. e. etenim magistratus gerunt, & judicant causas, & consultant, & leges ferunt, & puniunt, & honorant. Epictetus Magistratum gerere non abnuebat. Arrianus lib. 2. cap. 16. Ea igitur secta potius Jurisconsultis conveniebat, quàm aliae omnino à rebus gerendis alienae. Nec frustra Martianus summam Stoicam sapientiam dixit, *L. 2. D. de legib.* ut quae Jurisconsultis magis conveniret, quamque magis sequerentur. Sed & Stoici, qui in rebus gerendis versabantur, juris Romani inscū non fuerunt: inde apud Lucium Senecam tam crebra juris dogmata: quae vel à juris auctoribus accepisse, vel juris auctores ab eodem

L

B

dem

dem fonte hausisse dicendum est : neque ingratiis Stoici juris Romani scientiam discebant, cum in ea suam ipsi doctrinam agnoscerent.

*Stoici facile variabant : quo exemplo Iurisperiti quoque
variarunt , mutaruntque sententiam .*

C A P U T IX.

Non adeo pertinaciter Stoici sententiis, decretisque inhaerebant; sed ab his facile, vel re accuratius inspecta, vel meliori ratione suadente, recedebant. Plutarchus in *libr. πειρ' Στοικ. ἑκαστίου*. id Chrysippo saepe accidisse refert, ut diversa, pugnantiæque scripserit. Diogenes Laërtius in *Chrysippo* : *τοῖς δὲ αὐτὰ πολλὰς ὁμοίως ἑ αὐτὸ δόγματις ἐπὶ τῶν, καὶ αὖν τὸ ὁμοίον γράφει, καὶ διαφορίσθαι ἀλλοτρίως*. i. e. ampliat autem ipsa (scil. volumina) saepe de eodemo dogmate tractando, omneque quod incidere scribendo, ac saepe corrigendo. Luc. Seneca lib. 4. de *benefic.* cap. 38. Non est levitas, à cognito, & damnato errore discedere : & ingenuo fatendum est; Aliud putavi, deceptus sum : haec verò superbae stultitiae perseverantia est, Quod semel dixi, quaecumque est; fixum ratumque sit. Arrian. lib. 2. *dissertat.* Epictet. cap. 15. *τοῖς κεινόντων ἐμμένον δὲ. τί οὐκ ἀνθρώποι; ἡ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἑκάστω.* i. e. decretis insistere oportet. quid agis homo? non omnibus, sed rectis. Et postea : *μὴν οὐτὶ πάσαι, αὐτὸ πᾶσι ἐστί.* i. e. stultum neque mutari, neque rursus posse. Justinus Martyr, & Philosophus (sed non satis liquet an Stoicus) in *Paraenetic.* ad gentes : *ἡ γὰρ ἡμετέρας ἀνελθὺς ἐξέτασις, καὶ τὰ δόγματα πάντες ἔχον ὁμοίως ἀναστέλας δειννοῖν, ἀνελθὺς πᾶσι, ταλυνδὶς βασιλεύουσα.* i. e. diligens nimis rerum inquisitio & ea, quae rectè visa sunt se habere, diversa saepenumero offendit, verum exactiori indagine scrutata. Eo exemplo non verentur Juris auctores mutare sententiam, si quando alia potior visa sit : idque Corvidio Scaevolae contigit, *L. qui bona. §. si quis duobus.* D. de *acquir. rer. dom.* & Papiniano non semel, *L. 6. & 7. D. de serv. expor. tand.* *L. ultim. §. sed cum.* de *furt.* quod jam quidem observatum fuit; sed praeterea observari potest, Sabinum variasse, *L. item quod.* D. de *hered. instit.* Paulum, *L. quaesitum est.* 78. §. *per.* D. de *legat.* 3. Martianum, *L. Divi.* D. de *jure patron.* quod supra, petiit ex Stoicis, non praeternittam ex Divo Augustino (quem inter Stoicos audent vindicare) *epist.* 7. Illius scripta summâ sunt auctoritate dignissima, qui nullum, non quod revocare vellet, sed quod revocare deberet, emisit. Hoc quisquis nunc est assequutus, secundas habeat partes modestiae, qui primas non potuit habere sapientiae : quia non valuit omnia non poenitenda diligenter dixisse, poeniteat, quae cognoverit dicenda non fuisse.

Jurif.

Jurisperiti, ut Stoici, circa verborum proprietatem, atque originem anxii; iidemque in regulis brevibus Stoicos aemulati.

C A P U T X.

Jurisperitos circa verborum proprietatem anxios fuisse tralatitium est. Marc. Tullius lib. 4. de Republica apud Nonium de different. verbor. *Admiror nec rerum solam, sed verborum etiam elegantiam.* Gregor. Thaumaturgus in oratione Panegyric. ad Origen. de legibus Romanis: *ἐπεὶ οὐκ ἀποδοχὰς τῇ Ρωμαίων φύσιν, κατασκευαστὴν μὲν, καὶ ἀλάστον, καὶ σχηματισμένην τῇ ἐξουσίᾳ τῇ βασιλείᾳ.* i. e. caeterum expositas, & traditas Romano sermone, admirabili sane, atq; magnifico, & ad regiam dignitatem conformato. In quo Jurisperiti Stoicos imitati sunt. Luc. Senec. epist. 88. *Philosophi (& illi quidem Stoici) quantum habent supervacui, quantum ab usu recedentis? ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & conjunctionum & praepositionum proprietates descenderunt, & invidere Grammaticis.* Stoici originationes verborum exquirebant. Marc. Tull. lib. 1. de offic. *Addeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sunt ducta.* In eo quoque Jurisperiti Stoicos imitantur passim. Gellius de Antistio Laeone lib. 13. cap. 10. *Latinarumque vocum origines rationesque percalluerat, eaque praecipuè scientiâ ad evadendos plerosque Juris laqueos utebatur.* Denique Jurisperiti regulas tradiderunt, quae rem breviter enarrarent, L. 1. D. de reg. jur. exemplò Stoicorum. Diogenes Laërtius in Zenon. *αἰνέτους δὲ τοὺς ἐπὶ μικρὰ αὐτῶν δυνάμει τὰ λογικά ἐστὶν ἐπιστῶν, ὡς καὶ, καὶ, καὶ αὐτῶν. δὲ μὲν τοὶ καὶ τὰς συλλαβὰς αὐτῶν βραχύνειν τῶν, οἱ δὲ μακρύνειν.* i. e. afferenti cuidam breviter sibi videri dicta philosophorum, vera, inquit, loqueris: oportet nempe & syllabas ipsorum esse breves, si fieri possit. Idem Arrianus lib. 1. cap. 20. de Zenonis scriptis. L. Seneca de Chrysippo lib. 1. de benefic. cap. 3. *Chrysippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendae causa loquitur, & verbis, non ultra quàm ad intellectum satis est, utitur.* Tales certè omnino se praestiterunt in scriptis Juris auctores, qualem hîc fuisse Chrysippum memorat.

Principia quaedam Juris petita ex doctrina Stoicorum, in L. 1. 2. 10. D. de justit. & jur. & L. 2. D. de legibus.

C A P U T XI.

Ulpianus in L. 1. D. de justit. & jur. *Cujus meritò nos quis sacerdos appellat.* Id à Stoicis petitur. Diogenes Laërtius in Prooemio,

mio, ἡς τὰς ἀρετὰς ἰσχυρὰς ἔχοντες, ἡ ἀρετή. i. e. cuius antistites sacerdotes esse, & prophetas. Idem in Zenone, μόνους τὰ ἰσχυρὰς τὰς σοφίας, i. e. & solos sacerdotes sapientes. Ulpian. in d. L. 1. §. 2. D. de iustit. & iur. Huius studii duae sunt positiones. Ita Stoici Philosophiam studium vocant. Luc. Senec. epist. 72. Et si hanc rem molestam composuero, studio me dabo. Non cum vacaveris, philosophandum est. Idem epist. 89. Philosophiam, quoque fuerunt, qui aliter, atque aliter definirent; alii illam studium virtutis esse dixerunt, alii studium corrigendae mentis. Ulpian. in d. L. 1. §. 3. D. de iustit. & iure: Hinc liberorum procreatio, hinc educatio; videmus enim caetera animalia, feras etiam istius Juris peritiā censeri. Id à Stoicis Plutarchus refert ex lib. 1. Chrysippi de iustit. περὶ Στωικ. ἐναντιώμε. & δὲ τῆς πρώτης περὶ δικαιοσύνης, καὶ τὰς ἐνείκας περὶ συμμίξεως τῆς χυλῆς καὶ ἀνθρώπων φιλικότητος περὶ αὐτῶν, πλὴν ἧς ἰχθύων. i. e. In primo autem libro de Iustitia ait, bestias etiam beneficiis naturae ratione quadam familiaritatis inter se devinciri, demptis piscibus. Cato Stoicus apud M. Tull. lib. 3. de finib. Atque etiam in bestiis vis naturae inspicere potest, quarum in foetu, & educatione laborem cum cernimus, naturae ipsius vocem videmus audire. Pompon. in L. 2. D. de iustit. & iur. Veluti erga Deum religio, ut parentibus, & patriae pareamus. Diogenes Laërtius in Zenone: καθήκοντα μὲν ὅσα ἔχοντες λόγους αἰεὶ ποιεῖν, ὡς ἔχοντες, γονεῖς τιμᾶν, ἀδελφοῖς, πατρίδα, συμπεριφέρειν φίλοις. i. e. ea verò officia esse, quae ratio facienda suaserit, ut est, parentes honorare, fratres, patriam, amicos parare. Idem Pompon. in L. 3. D. eod. Cum inter nos cognationem quandam natura constituit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse. Cato Stoicus apud M. Tull. lib. 3. de finib. Ex hoc nascitur, ut etiam communis sit hominum inter homines naturalis commendatio. Luc. Seneca epist. 95. Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem, & in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa aequum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quam laedi. Arrian. lib. 2. dissertat. Epict. cap. 20. Φυσικὴ δὲ ἡμῶν κοινωνία πρὸς ἀλλήλους, καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τὸ φιλεῖν. i. e. naturalis est nobis mutua societas, & hanc oportet omni modo conservare. Ulpian. in L. 10. D. de iustit. & iur. Juris praecepta sunt haec, honestè vivere. Marc. Tull. lib. 2. de finibus: Stoicis finis est consentire naturae; quod esse volunt è virtute, id est, honestè vivere. Ibidem Ulpian. Jurisprudencia est divinarum, atque humanarum rerum notitia. Lucius Seneca epist. 89. Quidam ita sapientiam finierunt, ut dicerent eam divinarum, & humanorum scientiam: quidam ita, Sapientia est nosse divina, & humana, & eorum causas. Martianus definitionem legis ex ipso Chrysippo refert in L. 2. D. de legib.

Multa

Multa alia indicantur apud auctores Juris petita ex libris Stoicorum.

C A P U T XII.

SI convenierit, ne servus venditus poenae causâ exportetur, & emptor servum exportaverit adversus legem venditionis; venditor aget utiliter affectionis ratione adversus emptorem: cum beneficii adfici hominem intersit hominis, inquit Papinianus in l. 7. D. de servis export. quod doctrinae Stoicorum consentaneum est, neque omnino ad mentem Papiniani. Atrianus lib. 2. dissertat. Epict. cap. 10. ἵσχυομεν οὐδὲ τι; πρὸν οὐδὲ, σοφιστικὴν οὐδὲ, φιλικὴν οὐδὲ, ἀλλὰ ἀνθρώπινον. ἔστι δὲ αὖτε τὰ πάντα πρὸς τὸ ζῆναι μόνον ἐὰν τὸ, εἰ ἔσαι ἀβλαβὲς καὶ ἀζήμιος; i. e. non habemus naturam fideli aliquid? non piam, & carum naturam? non juvandi propensionem naturalem? non alius alium tolerandi naturalem facultatem? quisquis igitur in hominem aliquo se affici damnum patitur, ipsae indemnitas, & iacturae expers erit? Lucius Seneca lib. 1. de ira, cap. 5. Homo in adiutorium munus est generatus. Et lib. 2. de Clement. cap. 5. de Stoicis: Nulla secta benignior, leniorque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior; ut propositum sit usui esse, aut auxilio; nec sibi tantum, sed universis, singulisque consulere. Ex eadem doctrina fluxit, quod est apud Gajum L. in pecudum. D. de usuris. Absurdum enim videbatur, hominem in fructu esse; cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit. Ea fuerat Bruti, ut videtur, Stoici sententia L. 68. D. de usufruct. & quemadmodum. M. Tull. lib. 3. de finib. Praeclare enim Chrysippus caetera nata esse hominum causâ, & deorum: M. Aurelius, & ipse Stoicus. lib. 6. de vita sua: παρὰ τὴν φύσιν τὰ μὲν λογικὰ ἔχοντα ἵνα, ὅσπερ καὶ ὅτι τὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' οὐ τὰ χαλεπὰ ἢ ἀπρόσφορα ἵνα, τὰ δὲ λογικὰ ἀλλήλων ἵνα. i. e. constructa caetera sunt rationalium causâ, ut supra omnia, sed non inferiora meliorum causâ, rationalia autem propter se invicem Luc. Sen. lib. 2. de benefic. cap. 29. Quanto satius est ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reverti, & agere gratias, quid nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerint secundas sortiri, quod terrenis praefecerunt. Lactantius de Ira Dei, cap. 13. Intelligat profecta, quidam vera sit sententia Stoicorum, qui ajunt, nostram causâ mundum esse constructum; omnia enim, quibus constat, quaecumque generat in se mundus, ad utilitatem hominis accommodata sunt.

Gm.

*Cynicorum , & Stoicorum sententia de usuris , Juris
auctoribus consentanea .*

C A P U T XIII.

Cynicorum , & Stoicorum secta fuit in dogmatis consentiens : Quod igitur Demetrius Cynicae institutionis doctor, apud L. Senecam *lib. 7. de benefic. cap. 10.* non vereor ipsismet Stoicis adscribere . Demetrius : *Video istic diplomata , & syngraphas , & cautiones , & vacua quaedam habendi simulacra ; umbras quasdam avaritiae laborantis , per quas decipiunt animum inanium opinione gaudentem . Quid enim ista sunt ? quid foenus , kalendariam , & usura , nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina ?* E post : *Quid sunt istae tabulae ? quid computationes , & venale tempus , & sanguinolentae centesimae ? voluntaria mala ex constitutione nostrâ pendentia , in quibus nihil est , quod subjici oculis , quod teneri manu possit , inanis avaritiae somnia .* Id planè Juris auctoribus consentaneum . Demetrius : *Humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina .* Papinianus *L. si navis . D. de rei vindicat.* *Sicut usura naturâ non provenit , sed jure percipitur .* Gajus in *L. 2. D. de usufruct. ear. rer. quae usu consum.* *Naturali ratione non esse pecuniae usumfructum .* Demetrius : *Cautiones vacua quaedam habendi simulacra , in quibus nihil est , quod subjici oculis , quod teneri manu possit .* Pomponius *L. usura . 121. D. de verbor. significat.* *Usura pecuniae , quam percipimus , in fructu non est : quia non ex ipso corpore , sed ex alia causa est .* Demetrius : *Voluntaria mala ex constitutione nostrâ pendentia .* Pomponius in *d. L. usura . de verbor. signif.* *Sed ex alia causa est , id est , nova obligatione , seu stipulatione usurarum , quae alioqui citra vinculum stipulationis non deberentur .* *L. si pro patre . §. sed utrum . D. de in rem vers. L. Titius . D. de praescript. verb. L. 3. C. de usur.* Prima obligatio est pecuniae creditae , nova obligatio est usurarum . Africanus *L. centum . D. de eo , quod cert. loco :* *Naque enim haec causa rectè comparabitur obligationi usurarum , ibi enim duae stipulationes sunt .* Demetrius : *Ex constitutione nostrâ pendentia , hoc est , jure constituto ,* Papin. in *d. L. si navis . D. de rei vindicat.* *Usura naturâ non provenit , sed jure percipitur .*

*Infantiae , atque pubertatis discrimina pariter secundum
Stoicos , & Jurisconsultos ,*

C A P U T XIV.

Septimum quemque annum aetati signum imprimere ait L. Seneca *lib. 7. de benefic. cap. 1.* *Quare septimus quisque annus aetati signum im-*

imprimat. Censorinus *de die natali*, cap. 14. *Ferè enim post septimum quemque annum articulos, & in his aliquid novi natura ostendit, ut & in elegia Solonis cognoscere datur: ait enim, in prima hebdomade dentes homini cadere, in secunda pubem apparere, in tertia barbam nasci.* Haec fuerat Stoicorum sententia, quam & Artemidorus refert lib. 2. *oneir.* cap. 75. *Ἐξ ἡ ἡδυσμένη γενεὰ καὶ εἰς τοὺς μὲν ἑπτὰ ἔτη.* i. e. habet genus humanum secundum quosdam septem aetates. Ideo Stoici septimò annò infantiam terminabant. Varro lib. 5. *de ling. Lat.* Hunc Chrysippus negat loqui, sed ut loqui: quare ut imago hominis non sit homo, sic in corveis, cornicibus, pueris primitus incipientibus fari, verba non esse verba; quòd non loquantur. Macrobius lib. 1. *in Somnium Scipionis*, cap. 6. Eodemque anno, id est septimo, plene absolvitur integritas loquendi. Isidorus lib. 11. *origin.* cap. 2. *Infans dicitur homo primae aetatis: dictus autem infans, quia adhuc fari, id est, loqui non potest, nondum enim bene ordinatis dentibus, minus est sermonis expressio.* Jurisconsulti pariter infantiam septimò annò terminant. Ulp. in L. 1. §. 2. *D. de administr. & peric. tutor.* L. 8. C. Theodos. *de bon. matern.* L. si quis infanti. C. *de jure deliberand.* Stoici pubertatem alio septennio distinguebant. Plutarchus lib. 5. *de placit. philosoph.* cap. 23. *Ἡρακλῆς καὶ οἱ Στωικοὶ ἀρχέειν τὰς ἀνθρώπων παιδείας τὴν ὀκτῆραν ἑβδομάδα.* i. e. Heraclitus & Stoici, agebant, homines perfici incipere circa secundum septennarium. Luc. Senec. *epist.* 12. *Tota aetas partibus constat, & orbes habet circumductos majores minoribus: est aliquis, qui omnes complectatur, & cingat; hic pertinet à natali ad diem extremum: est alter, qui annos, adolescentiae excludit: est, qui totam pueritiam ambitu suo adstringit.* Idem *Consolat. ad Marciam*, cap. 20. *Intra quatuordecim quaedam annos defatigantur, & haec illis longissima aetas est, quae homini prima.* Prima aetas Senecae est pueritia, usque ad pubertatem, & in L. unic. C. Theodos. *de his, qui ven. aetat. impetr.* L. penult. C. *de impuber. & al. substit.* Aliàs prima aetas est infantia, Isidorus *sup.* *Infans dicitur homo primae aetatis: & pueritia secunda aetas.* Novell. Justin. 72. *in princip.* Ita plerisque juris auctoribus placuit pubertatem 14. anno finiri; quae quidem opinio praevaluerat. Tertullianus *de veland. virginib.* cap. 11. Ulpianus lib. *singul. reg. tit.* 2. L. 5. *D. qui testam. fac. poss.* L. 2. *D. de vulg.* Paulus lib. 3. *sent. tit. de testament.* L. 4. C. *qui testament. fac. poss.* Macrobius lib. 7. *Saturnal.* cap. 7. ante Justiniani constitutionem in L. ult. C. *quand. tutor. vel curat. esse desin.* verum ut Stoici infantiam, pubertatem, certò tempore finiebant; illos etiam longissimum vitae humanae tempus centum annis definiisse, haud improbabile est: quod & jurisconsultus probatum est L. *proponebatur.* D. *de iur. c.* L. *an usufructus.* D. *de usufruct.* & *quemadmodum.*

*Naturâ omnes liberi secundum Stoicos , & Jurisconsultos.
Stoici favebant libertatibus , & Jurisconsulti,*

C A P U T XV.

OMnes liberos naturâ Stoici existimabant : Chrysippus , servum nihil aliud esse , quàm perpetuum mercenarium , apud Senec. *lib. 3. de benefic. cap. 22.* Idem Seneca *epist. 47. Vis tu cogitare istum , quem servum tuum vocas , ex iisdem seminibus ortum , eodem frui coelo , aequè vivere , aequè mori ?* Arrianus *lib. 1. dissertat. Epict. cap. 13. Ἀνδράσδεον ἐκ ἀνθρώπων ἢ ἀνθρώπου ἢ σκώτου , ὅς ἐστι τὸν διὰ φύσιν ; ὅσπερ ὁ πῦρ ἐν τῷ αὐτῷ οὐρανῷ τοῖς γέγονε , καὶ τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ καταβολῆς , i. e. Mancipium non ferēs fratrem tuum , qui Jovem habet progenitorem ? ut filius ex iisdem seminibus procreatus est , eodemque nititur fundamento .* Varro Margopoli , seu *ἐπὶ ἀρχῆς* , apud Non. Marcell. *de bonestâ , & novè vet. dict. ex eadem sententia ,*

Naturâ humanis omnia sunt paria.

Idem prorsus Jurisconsulti. Ulpianus in *L. quod attinet. 32. D. de reg. jur. Quod ad jus naturale attinet , omnes homines aequales sunt .* & in *L. hoc accusare. D. de accusation. Quae in servos , quantum ad verba pertinet , non cadunt , sed cum natura est communis , similiter & in eos animadvertetur .* Idem Ulpianus in *L. 4. D. de justis & jur. Cum jure naturali omnes liberi nascerentur. Tryphon. in L. si id , quod dominus. D. de condic. indeb. Libertas naturali jure continetur , & dominatio ex jure gentium introducta .* Cum igitur Stoici naturâ omnes liberos esse putarent , favebant libertatibus , ut dominatio contra naturam introducta tolleretur. *D. Marcus , qui Stoicus fuit (ita eum vocat Julianus in Caesaribus , ἀνθρώπων , ἴσθι , ἢ Στωϊκῶν . i. e. audiamus , inquit , Stoicum)* favit maximè libertatibus , *L. Divus . 26. D. de manumiss. testam. L. cum quasi. 30. §. 3. D. de fideicom. libert. Constituit , etiam non aditâ haereditate , libertates competere , si quis bona sibi addici postulare libertatum servandarum causâ , §. 1. Instit. de eo , cui libert. caus. bon. addic. L. quod Divo. D. de manumiss. testam. L. 2. D. de fideicom. libert. Praeterea constituit , ipso jure fieri liberum , qui venditus fuerat eâ lege , ut intra certum tempus manumitteretur , L. 3. §. 2. D. de legitim. tutorib. L. si servo. 84. D. de heredib. instit. Liberales causas munivit , de statu defunctorum intra quadriennium quaeri jussit .* Capitolinus in *D. Marco. Justinianus in L. pen. C. de his , quae ut indign. colligit , D. Marcum philosophiae plenum libertatibus favere voluisse , ejusque orationem circa Senatûc. Syllan. factam extendit ad libertates : Quas (inquit) philosophia semper amplectitur : id est , philosophia Stoicorum .* Antiquiores etiam Jurisconsulti , contra Juris rigorem , contra communes regulas , faverunt libertatibus , *§. ult. Instit. de donationib. L. generaliter . §. si quis servo , D. de fideic. libertat. L. in bello. §. ma-*

§. *manamittendo. D. de captiv. & postlimin. revers. atque in re obscura favorem libertatis praetulerunt, L. quotiens. 20. & L. in obscura. 179. D. de reg. jur.*

*Foetus in matris utero non est animal secundum Stoicos;
& Jurisconsultos. De poena abacti partus.*

C A P U T XVI.

Foetum in utero matris, Stoici portionem viscerum esse putabant, non animal. Plutarch. lib. 5. de placit. philos. cap. 15. Πλάτων ζῶον τὸ ἔμβρυον, καὶ γὰρ κινῆσαι ἐν τῇ γαστρὶ, καὶ κίεσθαι. οἱ Στωικοὶ μίσην τῷ αὐτῷ τῆς γαστρὸς, οὐ ζῶον. ὅστις γὰρ τοῦ καρπὸς μέρη οὗτοῦ ὅλων ὅσας περιλαμβάνει ἀποφύει, ὥτα καὶ τὸ ἔμβρυον. i. e. Plato animal censet esse infantem in utero, quia & moveatur in utero, & alatur, Stoici partem ipsam ventris, non animal: quemadmodum enim fructus, qui stirpium partes sunt, ubi maturvero, desluunt, ita de foetu censendum est. Et cap. 26. ejusdem libri: καὶ θάψαι καὶ τὰ ἔμβρυα τὰ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μήτρας μέρη. i. e. Quamadmodum & foetus in ventre sunt matricis partes. Eandem ex Chrysippo sententiam refert Plutarch. περὶ Στωικ. ἐναντ. τὸ βρέφος ἐν τῇ γαστρὶ κίεσθαι νομίζουσι καὶ δάσαι, οὗτοί, ὥτα δὲ τοῦτο ψυχόμενον ὑπὸ τοῦ αἵματος, καὶ τροφῆς, καὶ ὡς πάλιν μεταβάλλει καὶ γινῆσαι ζῶον. i. e. foetum in utero nutriti putat, tanquam plantam; partu autem editum ab aëre refrigerari, ac durari, & mutato spiritu fieri animal. Lucius Seneca epist. ultim. Maternorum viscerum latens onus. Idem omnino Jurisconsulti. Papin. in L. 9. D. ad leg. Falcid. Partus nondum editus homo non recte fuisse creditur. Ulpian. magis Stoicè in L. 1. §. 1. D. de vent. inspiciend. Partus enim antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum. Tryphon. in L. Cicero. D. de poen. Sed & si qua visceribus suis post divertium, quod praegnans esset, vim intulerit. Marcellus non animal, sed spem animantis esse ait L. 2. D. de mort. inferend. Ulpianus tamen sibi ipsi videtur adversari in L. 1. §. 8. unde cognati. Quia non fuit proximus cognatus ei, quo vivo nondum animal fuerit: Ubi de concepto loquitur, quasi conceptus sit animal. Sanè id anxie olim inter philosophos disceptatum, atque etiam Oratores. Lysias in oratione περὶ ἀμβλαστῶς, cujus meminit Harpocration in verb. ἀμφοσφύα. Theo Sophista cap. 2. progymn. ὥτα ἐν ἔμβρυον ἀνθρώπου ἐστίν, καὶ ἀνθρώπου τὰ οὗ ἀμβλαστῶν τὰς γυναικί. i. e. an animal sit, quod in utero gestatur homo est, etsi culpa careant abortus mulieribus. Medicos, Galenus in lib. 6. ζῶον τὸ ἐν τῇ γαστρὶ. Theologos, Divus Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, cap. 86. Procliviores in id fuisse videntur Jurisconsulti, foetum non esse animal, ideoque leviolem poenam abacti partus posiderunt, L. 4. D. de extrard. criminib. L. si mulierem. D. ad leg. Corneli. de sicar. Nec lege Corneliā in eos, qui fecerint, poenā capitis Par. I.

G

vindi-

vindicatus, tanquam hominem occiderint; sed aliâ poenâ. *Paul. lib. 5. sentent. tit. 23. L. si quis. 38. §. qui abortionis. D. de poen.* Galenus in d. lib. *ἀφ' οὗ τὸ πρὶ γαστρί*, colligebat *ἄμβρυον* esse animal, quodd quae partum abegisset in legibus Lycurgi, & Solonis puniretur: Ita à contratio colligi potest, nostros auctores aliter sensisse, quod levioze poenâ id factum vindicarint. Verùm cum aliter Christiani patres sensissent, foetum nempe esse animal, Tertull. *apologet. cap. 9.* Lactantius *lib. de opific. Dei, cap. 17.* neque esse partem matris, D. Augustinus contra *Julianum, lib. 6. cap. 5.* in *Can. si ad matris. de consecrat. distind. 4.* graviozem poenam abacti patris antiqui canones definierant, quam tamen & deinceps alii mitigarunt. *Can. 21. Concil. Ancyran.* Photius *Nomocan. tit. 13. cap. 10.*

*Inter Stoicos quidam potissimum dialectici, iique intelligendi
in L. qui quadringenta. 88. D. ad leg. Falcid. Le-
xio quaedam Plinii defenditur.*

C A P U T . XVII.

SToici dialecticae erant studiosi, & disputandi rationes callebant. Plutarchus de Zenone, *περὶ Στωικ. ἐκπαίδευμ.* Elus δὲ σοφισματῶν, καὶ τὴν διαλεκτικὴν οἱ τῶν πολεμῶν διωκόμενοι, ἐκείνους παραλαμβάνοντες τὰς μαθητὰς. i. e. Solvebat *sophismata*, & Dialecticam utpote hoc praestare valentem discipulos accipere jubebat. Diogenes Laërt. in *Zen.* αὐτὰν δὲ τὴν διαλεκτικὴν ἀναγκαίαν ἦν, ἐν ἀρίστῳ & οὐδὲν περικλυτῶν τὰς ἀρετὰς. i. e. ipsam verò Dialecticam necessariam esse, & virtutem in specie virtutes continentem. Et post: *πάντες μὲν & τὰς ἀρετὰς οἱ Στωικοὶ, ἵνα μέγιστα κερδήσωσι. διαλεκτικὴν αὖ ἦν τὸ σοφόν.* i. e. *hujusmodi quidem sunt in logicis Stoici, ut maxime asserant dialecticum semper esse *ἀπορρητόν*.* Chrysippus adeo fuerat dialecticae studiosus, ut de ea trecentos undecim libros reliquerit. Diogenes Laërtius in *Chrysippo*. Propterea Lucianus Stoicos peritringebat *Hermotimo*, (seu *περὶ ἀρίστην*. ὅπως δὲ (τὸ ὅ ἀμείνῳ ἔστιν ὡς, τὰς ἀρετὰς ὅς φησὶ σοφισμῶν ἐστὶν) ἀρίστη ταῦτα ἑστὶν, & ποιεῖν, ἡμέτερά δὲ ἔσονται πολλὰ καὶ συλλογισμοὶ, καὶ ἀποδείξεις, & τὸ πλεῖστον οὗ λόγου ἐστὶν τίς τις διατρίβει καὶ οἱ αὖ κατὰ τὸ αὐτὸν, πολλὰ μὲν ὅμως δοῦναι. i. e. Vos autem (vos autem cum dico, sanatos philosophantium intelligo) dimittentes haec quaerere, & facere, verbula misera mentis artem, & syllogismos, & cavillationes, & majorem partem vitae super his tenuis; quicquid inter ipsos praestat, pulchram vobis victoriam adeptus videtur. Verontamen quidam ex Stoicis nuptias istas argumentationes, & cavillationes improbant, ut Luc. Seneca *lib. 1. de brevitate. cap. 4. epist. 45. 48. 82. 85. 88. 111.* & passim. Epictetus apud Gell. *lib. 1. cap. 2.* At qui inter eos dialecticis disputationibus, & verborum fatelis se se potissimum exercebant, dialectici dicebantur. Diogen. Laërtius in *prooemio: διαλεκτικοὶ δὲ ἔσονται* ἦν

Τὸν δὲ λόγον περὶ τῆς κατὰ τὴν φύσιν . i. e. Dialectici verò sunt, qui verborum, ac rationum acumine pugnanti. M. Tullius lib. 4. *Academicar. quaest.* Duo vel principes dialecticorum, Antipater, & Archidemus opiniosissimi homines. Atque ita dialecticos intelligere debemus apud M. Tullium saepe, & apud Africanum in L. qui quadringenta. D. ad leg. Falcid. non quidem omnes Stoicos, sed qui eam partem Dialecticae praecipue sequebantur, quales illi apud Gellium d. cap. 2. lib. 1. Qui se Stoicos appellabant, neque frugis, neque operae probae, se in theorematibus tantum inaequalibus, & puerilium synagogarum commentationibus oblectantes. Et postea: *Vulgus aliud nebulonum hominum, qui se Stoicos nuncuparent, atraque verborum & argutiarum fuligine ob oculos audientium jacta, sanctissimae disciplinae nomen ementiuntur.* Propterea Stoici, & Dialectici distinguuntur, quasi non omnes Stoici essent etiam Dialectici: Plinius in praefat. ad Vespasianum: *Quoniam audio, & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper expectavi) parturire adversus libellos, quos de Grammatica edidi. Ubi conjunctionem quidam temerè expungere voluit. Ita enim Gellius lib. 1. cap. 22. Disciplinas enim Tubero Stoicas, & Dialecticas percalluerat.*

Argumenta, quibus Stoici utebantur, relata Jurisconsultis, ψυδόμενος, σοφισμός, Σόφισμα, ἀντισπών. Collectiones Stoicorum, & Jurisconsultorum.

C A P U T XVIII.

MUltis argumentationibus Stoici, & dialectici utebantur, quibus veluti quibusdam verborum laqueis innectebant. Chrysippus apud Lucian. *ἑλόντες τὸν λόγον πλεονέκτες, αἵς συμπεδίῳ πῶς ἐρεσμεύουσιν, ἢ ἐπὶ τῷ λόγῳ καὶ στοιχείῳ ποῖον, οἱ μὲν ἀπὸ τῶν αἰσθητικῶν . i. e. sermonum retia, quibus capio, & obstringo, & tacere cogo eos, qui contra me disputant, plane quoddam illis frenum imponens.* Ut sunt illa, quibus potissimum utebantur, quaeque Jurisconsulti ab ipsis retulerunt, ψυδόμενος, σοφισμός, vel σοφισμα. Marc. Tull. lib. 4. *Academic. quaest.* De sorte, aut pseudomono, quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt? Africanus in L. qui quadringenta. 88. D. ad L. Falcid. *Qui tractatus apud dialecticos, ad ψυδόμενον.* Sophisma idem, quod sorites: Ecloga Basilic. lib. 2. tit. 2. cap. 177. Lucius Senec. *epist.* 3. *sophismata ex Marc. Toll. cavillationes rectè verti ait. Julianus autem cavillationem Graecis soritem esse ait in L. ea est. 65. D. de reg. jur. & Ulpian. L. natura. 177. D. de verbor. signific. Hisce, & aliis argumentationibus Jurisconsulti ut Stoici utebantur. ἀντισπών argumentum, quod invertitur, quodque reciprocum dici posse ait Gellius lib. 5. cap. 10. & lib. 9. cap. ultim. deprehendi potest.*

test in quaestione *L. penult. C. de condic. indeb.* cum enim alij dicerent, electionem esse debitoris, qui utrumque solveret; alij creditoris, cui utrumque solutum erat: hi aliorum rationem in suam sententiam invertebant, in alternativa electionem esse debitoris; sed creditorem, qui utrumque acceperat, ex creditore factum esse debitorem. Itaque electionem ipsius esse debere, utrum vellet solvere, vel retinere: quae fuit Gellij sententia *L. si non fortein. §. penult. D. de condic. indeb.* Argumenta illa Stoici collectiones vocant, *Persius Sat. 5. v. 85. seq.*

— — — *Mendose colligis, inquit*

Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.

Lucius Senec. *epist. 45.* ubi de argutijs Stoicorum: *Quod tu illi subtilissimam collectione persuaseris. & epist. 48. 85.* Ita Jurisconsulti. Scaevola *L. quidam. D. de jure codicill. Sabini, & Cassij collectio, quam & ipsi reddunt, illa est.*

Ambiguitatum Stoicis, & Jurisconsultis tractatus.

C A P U T XIX.

OMne verbum ambigüe sumebant Stoici, quos Marc. Toll. intelligit *lib. 2. ad Heren.* Omnes enim illi amphibolias aucupantur, etiam quae ex altera parte in sententiam nullam possunt interpretari. Fabius *lib. 7. Instit. cap. 9.* Adeo ut Philosophorum quibusdam nullum esse videatur verbum, quod non plura significet, genera admodum pauca. Gellius *lib. 11. cap. 12.* Chrysippus ait, omne verbum ambiguum naturâ esse, cum ex eodem duo, vel plura accipi possunt. Idque fortasse Chrysippus scripserat & τὸ παντὶ λόγῳ ἄριστον, i. e. in libro de usu orationis, cujus meminit Plutarchus *in ei Στοικ. ἐκτακτικῇ*. Sal. Julianus librum singularem de ambiguitatibus scripserat, cujus & nonnulla extant fragmenta. Incidunt enim saepe in contractibus ambiguae pactiones, *L. veteribus. 39. D. de pact. L. Labeo. 21. D. de contrahend. empti. L. quotiens. 67. D. de reg. juris:* atque etiam in testamentis, *L. ille, aut ille. 25. D. de legat. 3. L. in ambiguis. 96. D. de reg. juris.* At eis, quae Gellius ex Diodoro refert *d. cap. 12.* omnino auctores Juris consentiunt. Gellius: *Nec aliud dici videri debet, quam quod se dicere sentit is, qui dicit.* Proculus in *L. nepos. 125. D. de verbor. signific.* Qui ambiguis loquitur, id loquitur, quod ex his, quae significantur, sentit. Gellius *L. 7. D. de supellect. legat.* Equidem non arbitror, quemquam dicere, quod non sentiret. Gellius: *Ambigui enim verbi natura illa esse debuit, ut qui id diceret, duo vel plura diceret: nemo autem duo, vel plura dicit, qui se sentit unum dicere.* Paulus *L. 3. D. de reb. dub. In ambiguo sermone non utramque dicimus, sed id duntaxat, quod volumus.* Gel-

Inter dissidentes Jurisconsultorum scholas, Proculejanos magis à partibus Stoicorum fuisse, pluribus argumentis deprehenditur. Labeo Proculejanorum princeps cum Chrysippo comparatur.

Diversis Jurisconsultorum scholis nondum constitutis, tunc verum est dicere, Jurisconsultos promiscuè Stoicorum doctrinam sequutos fuisse: sed ubi dissidentes fuerunt Sabinianorum, & Proculejanorum scholae, hos vel illos in rebus controversis Stoicorum doctrinae magis adhaesisse certum est; quod disquisitionis novae est. Pluribus verò argumentis Proculejanos, & ex ea schola auctores magis à partibus Stoicorum fuisse deprehenditur. Antistius Labeo princeps Scholae Proculejanorum Tuberonem audiverat. Pompon. in L. 2. §. post hunc. 47. D. de origin. jur. Et quidem Tubero iste praeceptor Labeonis non aliam à majoribus suis, sed Stoicam sequebatur: quare probabile est, Labeonem Tuberonis auditorem, ejus primum doctrinae decretis, & ab eo deinceps Proculejanos instituisse. Labeo in Grammaticam se se, atque dialecticam, litterasque antiquiores penetraverat. Gellius lib. 13. cap. 10. Idque exemplò Stoicorum, ut supra cap. 10. & cap. 17. ostendimus. Sed & quemadmodum Chrysippus semper aliquid proprium, & subtile tentabat dicere; ita & Labeo. Plutarchus de Chrylippo οὐδὲν ἄλλο. ἀσπασμὸς δὲ τοῦ οὐ πάντως π ἐλάττω καὶ οὐδὲν πάντως ὑπὲρ ἰδίον, καὶ περὶ πᾶν. i. e. ut qui omnino peculiare aliquid, & subtile de omni re dicere vellet. Pomponius de Labeone in d. L. 2. §. post hunc. Labeo ingenii qualitate, & fiducià doctrinae, qui & caeteris operis sapientiae operam dederat, plurima innovare instituit. Stoici subtile habebant dicendi genus. Marc. Tull. lib. 3. de finibus: Stoicorum autem non ignoras quàm sit subtile, vel spinosum potius differendi genus: Et lib. 3. de oratore: Accedit, quod orationis genus habend fortasse subtile, & ceteris acutum. Lucius Senec. lib. 1. de benefic. cap. 3. Chrysippus quoque, penes quàm subtile illud acumen est. Ita Proculejani subtilitates juris, Aristamque disputandi rationem sequebantur: quod sup. cap. 3. probavimus. Julianus contrariae scholae subtilitates istas juris non admittebat. L. ita. 31. §. 1. D. ad leg. Aquil. L. si tibi pecuniam. D. de reb. credit. L. si ita. 13. D. de liber. & posthuma.

Procu-

Proculejani secundum Stoicos putabant, opere ex aliena materia factò, eum, qui opus fecerat, dominum esse operis facti, non dominum materiae.

CAPUT XXI.

Nota est satis illa dissensio inter Sabinianos, & Proculejanos, an opere ex aliena materia factò, operis dominus esset, qui fecisset, vel qui fuerat dominus materiae, remaneret, §. cum ex aliena. Instit. de rer. divis. & quam jam attigimus sup. cap. 3. & cap. 6. Nerva, & Proculus putabant, hunc dominum esse, qui fecerit: quia quod factum est, antea nullius fuerit. L. 7. §. cum quis ex aliena. D. de acquir. rer. domin. hi putabant formam, dare rei substantiam, Mutata forma propt. mutare substantiam rei, L. Julianus. §. sed & si quis. D. ad exhibend. ubi à propt. ex Juliani sententia qui Sabinianus fuit: Sabinus & Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque quod ex ea materia factum sit, dominus esset; quia sine materia nulla species effici possit. d. L. 7. §. cum quis ex aliena, & L. Minicius. D. de rei vindicat. Isti putabant formam operis facti educi ex potentia materiae, nec tam formae quam materiae in opere factò rationem haberi oportere. Sic Julianus habet solum rationem materiae, in L. servum. 44. §. 2. D. de legat. 1. Paulus formae seu operis facti, L. dana. 88. D. de legat. 3. ubi vestigium hujusce dissensionis manifestum est; id enim Paul. ex Proculejanorum sententia, quae Stoicis consentanea est. L. Seneca, epist. 88. Ligna nihil navi conferunt, quarevis non fiat navis sine lignis: non est inquam, cur aliquid putes ejus adjutorio fieri, sine quo non potest fieri. Stoici quidem dicebant materiam primam esse substantiam, sed & corpus substantiam finitam. Diogenes Laërtius in Zenone: Σαῦα δὲ δὲ τὰ αὐτῶν ἢ ἰσὶα, καὶ περὶ ἀπορίαν. i. e. Corpus autem est per ipsos substantia, & finita.

Proculejani secundum Stoicos pubertatem 14. annò in masculis aestimarunt, quòd eà etate rationis usum induci crederent, & ita nuptias possent contrahere, testamentum facere, tutelâ liberari.

CAPUT XXII.

Ulpianus, lib. sing. regul. tit. 11. sub fin. dissensionem Cassianorum & Proculejanorum refert: Puberem autem Cassiani eum esse dicunt, qui

qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculejani autem eum, qui 14. annos explevit. Eam diffensionem attigit & Servius ad 7. Aeneid. atque etiam Isidorus lib. 11. origin. cap. 2. Eadem verò fuit Stoicorum sententia, quae Proculejanorum. Plutarch. lib. 5. περί τῆς ἀρεσκύντων τοῖς φιλοσόφοις, cap. 24. Ηεράκλειτος, ὃς οἱ Στωικοὶ ἀρχαῶς τὰς ἀνδρώπους τελειότητος, περὶ τὴν δαύτεαν ἐβδομάδα, περὶ ἣν ὁ σπέρματις κρίνεται ὁρίσας. i. e. Heraclitus, & Stoici assererebant, homines perfici incipere circa secundum septenarium, circa quod seminale secernitur serum. Et post: περὶ δὲ τὴν δαύτεαν ἐβδομάδα ἐννοεῖται γίνεσθαι κατὰ τὴν καὶ κακοῦ, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν. i. e. circa secundum septenarium oritur intelligentia boni, & mali, eorumque doctrinae. In quibus verbis licet rationem deprehendere, quare Stoici, & Proculejani 14. annō puberes aestimarent: quod scilicet eā aetate genitale semen secerneretur, & ita possent nuptias contrahere: quod eā aetate boni, malique notitiam habere inciperent; & ita possent testamentum facere, neque egerent aliorum tutelā. Ultramque istorum rationem licet apud Artemidorum deprehendere. Prima est lib. 2. ἀνεροκείτων, cap. 75. λέγουσιν ἰατρικοὶ τῶν δύο ἡλικῶν μηδὲνα φλεβοτομεῖν, τὸν τριῶν καὶ δεκάετην λέγοντες ὡς ἐστὶ προσδεόμενον αἵματος, καὶ ὁ δέκατος ἔχοντα περισσὴν αἷμα. i. e. dicunt Medici duarum aetatum nemini venam secandam, hominem quatuordecim annorum intelligentes, ut adhuc egentem sanguine, & non habentem superfluum. Post illam igitur aetatem superfluum sanguinem habere incipiunt, ex quo & genitale semen. Alia est lib. 1. ἀνεροκείτων, cap. 56. σχιδὸν γὰρ ἡ ἐφηβία κατὰ τὸν ὅσον βίου τινὸς καὶ ὅγιον. i. e. quoniam fere pubertas est regula, sive modus rectae cuiusdam, & sanae vitae. Gregorius Thaumaturgus Stoicè in oratione Panegyrica ad Origenem: τίς γὰρ ἐμοὶ ἀρίστis ἦν ὄντι τριῶν καὶ δεκάετην; πλὴν ἐξ ἐκείνου πῶς ἐπαρήμεν μὲν μοι ὁ ἱεὺς ἐδὲ λόγος ἤρξατο εὐδύς, εἴα δὲ ἀρτί πληρουμένου τοῦ κοινῆ πάντων ἀνθρώπων λόγου. ἐπειδὴ μὲν δ' ὅμως τότ' ὤρσιν. i. e. quodnam enim iudicium erat mihi quatuordecim annos nato? tamen ex eo tempore advenire mihi hic sacer rationis usus coepit, quasi perfecta jam communi omnium hominum ratione, advenit sanæ tantum primum. Jamblichus igitur verè Stoicis tribuit apud Stobaeum in phisicis: εἰ δὲ Στωικοὶ λέγουσιν ὅτι ἐν δέκα ἐμοῦ βίου τὸν λόγον, ὅτερον δὲ συναρπάζειν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς καὶ φαντασιῶν, πρὶν δεκάτιστα εἶναι. i. e. Stoici autem dicunt non statim fieri rationem, tandem verò à sensibus, & phantasiis congregari circa decimam quartam aetatem. Ex eorundem doctrina tutelam decimò quartò finiri, ait Luc. Seneca Consolat. ad Marciam, cap. 24. Pupillus relictus sub tutorum cura usque ad annum decimum quartum fuit. Tertull. in plerisque Stoicus lib. de Anima, cap. 38. Pubertatem quoque animale[m] cum carnali dicimus convenire; pariterque & illam suggestionem sensuum, & istam processu membrorum exurgere, à quarto decimo fere anno: non quia Asclepiades sapientiam inde supputat, nec quia civilia iura ab hinc agendis rebus adtemperant, sed quod & haec de primordio ratio est. Idem de velandis virginib. cap. 11. Pubertatem in annis, non sponsalibus, aut nuptiis decernentes.

Mar-

*Mortem taediū vitae, vel doloris impatientiā accersī posse
Proculejani à Stoicis censuerunt.*

C A P U T XXIII.

SI quis ita morbo affligeretur, ut vitam sibi aerumnosam putaret, vel taedium aliquod vitae haberet, Stoici eum sibi mortem posse, imò etiam debere consciscere arbitrabantur. L. Seneca ep. 58. *Exerce te, ut mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas; interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos.* Apud eundem Senecam ep. 77. Stoicus quidam Marcellinum morbo non insanabili, sed longo, & molesto correptum admonuit, ut ipse sibi mortem conscisceret. Diogenes Laërtius in Zenone, eam Zenonis sententiam fuisse refert, & Zenonem ipsum sibi manus intulisse. Lactantius lib. 3. *de falsa sapientia, cap. 18.* Atque id Proculejani maximè admiserunt, mortem taediū vitae accersī posse. Neratius ex hac schola apud Ulpianum, L. liberorum. 11. §. 3. D. de iis, qui not. infam. Non solent autem lugeri, ut Neratius ait, hostes, vel perduellionis damnati, nec suspensiofi, nec qui manus sibi intulerunt, non taediū vitae, sed malā conscientia: quod & principes Adrianus, & Antoninus Pius rescriptis confirmarunt, L. 3. §. 4. & 5. D. de bon. eor. qui ante sentent. mort. sib. consc. L. 6. §. 7. D. de injust. rupt. & irrit. fact. testam. Quod si quis taediū vitae, vel valetudinis adversae impatientiā, vel jactationis, ut quidam Philosophi. Ubi Ulpianus sanè Stoicos perstringit, qui jactationis causā mortem accersebant. Lucianus de Peregrino philosopho Cynico (Cynici eadem cum Stoicis dogmata habuerunt, ut supra ostendimus) οὐκ ἔστι Περικλίου ἡδονῆς i. e. de Peregrini morte τοῦτος ἵσται ὅτι Νέος ἔστι μὲν αὐτοῦ, i. e. tanto ille amore gloriae extabuit; ut in ignem vivus circumspiciantibus multis se mitteret.

*Sabiniani proportionem Geometricam secundum Academicos;
& Proculejani secundum Stoicos Arithmeticam
sequebantur.*

C A P U T XXIV.

Plutarchus Academicus Geometricam proportionem Arithmeticā meliorem esse asserit in lib. οὐκ ἐπιδεικνύσας, eaque Lycurgum in sua Republica usum fuisse refert lib. 3. *Symposiacum, quaest. 2.* Eandem proportionem sequebantur Sabiniani; ita enim computabat Sabinus in legatis, L. si is, qui. 50. D. de legat. 1. Julianus in hereditatibus, L. si ita. 13. D. de

D. de liber. & posthum. Africanus ex eadem schola, L. si ita. 47. D. de heredib. instit. Ulpianus lib. 7. ad Sabinum, L. interdum. §. 3. D. eod. tit. de her. instit. Stoici contra Arithmeticam proportionem sequebantur; nam & paria esse peccata dicebant, aequales virtutes, nec alium alio magis esse sapientem. Diogenes Laërtius in Zenone: ἀξιοῦσι τὸ αὐτοῖς ἴσα ἡγέσθαι τὰ ἀμαρτήματα. εἰ γὰρ ἀληθὲς ἀληθὲς μᾶλλον ἢ ἔστιν, ἢ δὲ ψεύδους ψεύδους. ἔπος ἔδδ' ἀπατῆν ἀπατῆς, ἢ δὲ ἀμάρτημα ἀμαρτήματος. i. e. Placet ipsis aequalia putare peccata: nam si verum verò majus non est, neque falsum falsò majus erit; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccatò. Istam proportionem Arithmeticam Proculejanis quoque placuisse deprehendi potest in controversia L. 23. Cod. de legat. cum ex adverso Sabiniani Geometricam sequerentur. Dicebant etiam Proculejani, quodammodò aequalia esse peccata. Trebatius, à quo Labeo edoctus, & deinceps Proculejani apud Ulpianum in L. vulgaris. 21. D. de furt. nam ei, qui aurem alicujus tetigit, (inquit Trebatius) totum eum videri tetigisse: proinde & qui dolium aperuit, & inde parum vini abstulit, non tantum ejus, quod abstulit, verum totius videtur fur esse. Horatius ex ea Trebatii sententia lib. 1. ep. 16. v. 55. seq.

Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,

Dammum est, non facinus mihi peccato lenius isto.

Ubi Porphyrio: Hoc secundum Stoicos, qui paria dicunt esse peccata.

Spadonum, & Castratorum differentia. Castrati morbofi secundum Stoicos; & Proculejanos.

C A P U T XXV.

Inter Spadonem, & Castratum Jurisconsulti plerasque differentias constitunt; ut possit spado adoptare, nuptias contrahere, manumittere causam matrimonii, postumum haeredem scribere; non castratus. Spado illis sanus est, castratus morbosus. L. 6. & 7. D. de aedilit. edict. Stoici dicebant, Eunuchum, seu castratum imperfectum esse. Lucianus in Eunuch. Καὶ τινες καὶ αὐτὸς ἰστορημένους λόγους, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς Στωϊκῶν καὶ Κωϊκῶν μάλιστα ἐρημέτους πρὸς τὸ γελοιότατον ἐστὶν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ εὐμαλές. i. d. Et quosdam ipse sermones commemorabat, & eos potissimum dictos contra eum à Stoicis, & Cynicis ad concitandum risum de mutilo corpore. Idem postea differentiam esse ait inter spadonem, & castratum: τὸ ὅτι τὸ εὐνούχῃ τὸ βακίλον χόρῳ ἐστὶν. τοῖς μὲν γὰρ καὶ πινεσθῆναι ποτὶ ἀνδρῶν, ἔσθαι ὅτι ἔστι ἀρχὴν αὐδῆν κατασφραῖσαι, καὶ ἐμψικαλῆν τιζόν ἐστιν. i. e. Conditionem Eunuchi spadonum conditione inferiorem esse: illum enim olim virilitatem expertum esse, hos verò ab initio statim excisos, & anceps quoddam animal esse. Plin. lib. 11. cap. 49. Idque testium ab hermaphroditis, & spadonibus

Par. I.

D

femi-

*semi viri genus habent. Artemidorus de castratis, lib. 2. cap. 74. δὲ τὸ πρὸς
μᾶτα ἐν ἀνδράσι μᾶτα ἐν γυναιξὶ ἀνδρῶν δὲ. i. e. ex eo, quod naturā neque
inter viros, neque inter mulieres recensentur. Ita autem Labeo, & Procu-
lus secundum Stoicos censuerunt. Labeo apud Gellium lib. 4. cap. 2. De
Eunucho. quidem quaesitum, an contra edictum Aedilium videretur venun-
datus, si ignorasset emptor, eum Eunuchum esse; Labeonem respondisse ajunt,
redhiberi posse, quasi morbosum: quod alii juris auctores non probarunt. Gel-
lius eod. cap. 2. Non praeterendum est, id quoque in libris veterum Juris-
peritorum scriptum esse, morbum, & vitium distare, quod vitium perpetuus
morbis cum accessu, discessuque sit: sed si hoc ita est, neque caecus, neque
Eunuchus morbosus est, contra Labeonis, quam supra dixi, sententiam. Pro-
culus idem sentiebat: apud Ulpianum in L. 6. D. de liber. & postumis:
Sed si castratus sit, Julianus Proculi opinionem sequutus non putat, postu-
mum heredem posse instituire. Observa, Julianum Proculi opinionem se-
quutum fuisse, quasi aliter sentirent Sabiniani, & Proculum in eo Julia-
nus sequi maluerit.*

*Conjecturae quaedam non leves, quod Proculejani Stoicorum
placita secuti sint.*

C A P U T XXVI.

Proculejani inter alios Juris auctores verba studiosè exquirebant: idque
à Stoicis, ut jam attingimus sup. cap. 10. 17. & 20. Erant illi Dia-
lectici: at Dialectica docet, ut Plato in Cratylō, πῶς ὀνομαζομένη δὲ δῶς. καὶ
ἔδει, i. e. nominibus rectè uti; vel, ut Seneca ep. 89. proprietates verbo-
rum, & structuram exigit. Ita Labeo in Grammaticam, atque Dialecti-
cam, litterasque antiquiores, & alioresque se se penetraverat: Gellius lib. 13.
cap. 10. ubi & subjicit: Sunt adeo libri post mortem editi, qui posteriores
inscribuntur: quorum librorum tres continui, tricesimus, octavus, & trice-
simus novus, & quadragesimus, pleni sunt id genus rerum ad enarrandam,
& illustrandam linguam Latinam conducentium. Luc. Seneci de Stoicia
epist. 88. Ipsi quoque ad syllabarum distinctionem, & conjunctionum, ac prae-
positionum proprietatem descenderunt. Ita Labeo conjunctionem, & disjun-
ctionem distinguebat. L. conjunctionem. 29. & L. saepe. 53. §. 1. D. de ver-
bor. signif. Proculus quoque ex eadem schola verba disjunctivae, & sub-
disjunctivae orationis. L. haec verba. 124. D. eod. tit. de verbor. signif.
Ibi etiam exemplū utitur, Aut dies, aut nox est, quod Stoici. Diogenes
Laërtius in Zenone. ἢ ἡμέρα ἢ νύξ ἐστὶν. i. e. disjunctiva autem est, quod aut
à conjunctione disjuncta disjungitur, ut aut dies est, aut nox est. Stoici di-
putationum subtilitate se se exercebant, quod ostendimus supra cap. 17.

ita.

OBSERVATIONUM LIB. I.

27

Ita & Proculejani, quod & ostendimus supra cap. 3. Adnotare etiam possis, pleraque Stoicorum sententias relatas à Proculejanis: quod enim Celsus in L. scire. D. de legib. scire leges non hoc est, verba earum tenere, sed vim, ac potestatem: id ipsum Zeno apud Diogenem Laërtium, μή τὰς φωνὰς ἀλλὰ τὰς λέξεις ἀπομνημονεύειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιν τῆς χρείας τῶν νομῶν ἀσχολᾶσθαι. i. e. non voces, & vocabula recordari, sed circa intelligentiam mentem exercere oportere. Ulpianus in L. si servus. 27. §. si fornicarius. D. ad leg. Aquil. videtur Neratii sententiam referre, eamque rejicere: Nec quisquam dixerit in eo, qui obdormiuit, rem eum humanam, & naturalem passum. Eadem fuit Stoicorum sententia, somnum rem esse naturalem, vel secundum naturam. Quam & Tertullianus lib. de Anima, cap. 43. magis probat: Non utique extra naturale est somnus, ut quibusdam Philosophis placet. Et postea: Qui ergo de somni naturalitate dubitabit, habet quidem dialecticos deducentes totam naturalium, & extranaturalium discretionem, ut & quae putaverit citra naturam esse, naturae vindicari sciat posse; à qua ita esse sortita sunt, ut citra eam haberi videantur. Stoici putabant, somnum fieri, ἀνάπαυσις τοῦ αἰσθητικοῦ ἐντύματος, i. e. relaxatione sensibilis spiritus, ut Plutarch. lib. 5. πρὸς τὴν ἀσκήσιν. τοῖς φιλοσόφ. i. e. de Philosophorum placitis, cap. 24. Tertull. d. cap. 43. Somnum esse resolutionem sensualis vigoris, esse igitur rem naturalem.

*Alii quidam loci ex doctrina Stoicorum relati à Proculejanis;
& quaedam aliae conjecturae.*

C A P U T XXVII.

Stoici putabant omnia fluere, nec quidquam manere. Plato in Cratylō eam Heraclito sententiam tribuit; πάντα ῥεῖ, & οὐδὲν μένει. i. e. omnia fluunt, & nihil manet. Plutarchus Epicuro lib. 3. Sympof. quaest. 6. sed Luc. Seneca ex Stoicis ep. 58. Quaecumque videmus, ac tangimus, Plato in iis non numerat, quae esse proprie putat; fluunt enim, & assiduā diminutione, atque adiectione sunt: nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit juvenis: nemo est manens, qui fuit pridie: corpora nostra rapiuntur fluminis more: quidquid vides, currit cum tempore: nihil ex his, quae videmus, manet. Eandem sententiam ex Stoicis Paulus attigit lib. 70. ad edictum in L. & an eadem. 14. D. de except. rei judicatae: Idem corpus in hac exceptione, non utique omni pristina qualitate, vel quantitate sortitū; nullā adiectione, diminutioneve factā, sed pinguius pro communi utilitate accipitur. Verba Pauli verbis Senecae admodum consonant. Ait Seneca, assiduā diminutione, atque adiectione sunt: Paulus, Nullā adiectione, diminutioneve factā. Ait pinguius, non subtilius, ut Stoici. Idem Paulus attigit, L. sed si. 26. D. de acquir. rer. dominio: Credibile est alio ser-

rae alimento aliam factam. Alphenus quoque retulit, *L. proponebatur. D. de judiciis*: sed non probat. At Celsus ex Proculejanis expressim probat apud Ulpian. *L. si non sortem. 26. §. libertus. D. de condiç. indeb. Celsus lib. 6.* Digestor. putat eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neque ejusdem hominis: neque eidem exhibentur; nam plerumque robur hominis, aetas temporis, opportunitasque naturalis mutat causam operarum. Ex his (opinor) fatis constat, Proculejanos inter diversae scholae auctores magis à partibus Stoicorum fuisse. Sabiniani contra diversas sententias sequebantur. Ideo Julianus sortem eorum improbat, *L. ea est natura. 65. D. de regulis juris.* An non ideo etiam Arrianus *lib. 4. dissertat. Epict. cap. 3.* Masurium, & Cassium Sabinianos perfringebat? *τοῖς αἰσιν οἱ ἐκείθεν ἀπεσπασμένοι νόμοι, ταῦτα τὰ διατάγματα τούτων ἐξηγῆσαι δὲ ἔστι δυνάμει, τοῦτοις ὑποταγμένοι, οὐ τοῖς Μαρκουέου καὶ Κασσίου.* i. e. haec sunt illinc missae leges, haec edicta, horum interpretem esse oportet, his parere, non Masurii, & Cassii praeceptis, ut quorum doctrina Stoicis minus consentiret. Multa alia ex Stoicorum dogmatis apud Jurisconsultos fuerunt observata; & adhuc plura observari posse, non diffido, ab his, qui cum utrisque studiosius versari soleant.

Ulpius Marcellus, Proculejanus. Notae Marcelli ad Julianum, Ulpiani ad Marcellum. L. si filiusfamilias. 14. D. de rebus credit. exponitur.

C A P U T XXVIII.

Marcellus Proculejanus videtur fuisse, tum quia Neratium fratrem habuit ex ea schola, *L. quaesitum est. 12. §. idem respondit. 43. D. de instruç. vel instrument. legat.* Denique Neratius libro 4. epist. Marcello fratri suo respondit. tum quia Celsus consentit adversus Julianum in controversia *L. penult. C. de condiç. indeb.* Ille notas scripserat ad Julianum contrariae sectae auctorem, quacumque poterat ratione illum cavillans, & reprehendens: unde credo, postea Ulpianum Marcello indignatum notas scripsisse ad Marcellum, ut Julianum ulcisceretur: quod passus fuerat Julianus à Marcello, id passus est Marcellus ab Ulpiano. Cum igitur Julianus scripserat conditionem patri ex omni eventu competere, ut ex eo refert Ulpianus in *L. 9. §. 1. D. de Senatusconsult. Macedon. ex omni eventu*, id est, si creditor bonâ, malâve fide nummos sibi solutos consumpserat, haud dubiè Marcellus Julianum notaverat; quod Ulpianus eodem *lib. 29. ad edict.* refert in *L. si filiusfamil. 14. D. de reb. credit.* Non putarem tamen his verbis, Denique per errorem soluti contra Senatusconsultum crediti magis est cessare repetitionem, conclusionem esse praecedentis argumenti, quo Marcellus utebatur; sed praeterea Ulpianum quid-

quidquam addere voluisse in initio d. L. 14. D. de reb. credit. Filiusfamilias consultò creditori solverat, & quia consultò solverat, donasse videbatur. L. cujus. §3. D. de regulis juris: eaque ratione Ulpianus existimat, patrem nummos apud creditorem extantes vindicare posse, neque patri objici posse exceptionem, nisi liberam peculii administrationem filio concesserit: non enim liberà peculii administratione concessa filiofamilias, aut servo, donare permittitur. L. filiusfamilias. D. de donationib. Asterius Amaseae Episcopus homil. 2. δοῦλος γὰρ ἐλευθέρου περὶ οὐλοῦν οὐκ ἔχει. i. e. servus enim liberum peculium non habet. Quòd si creditor nummos consumpserit, ex sententia Marcelli Ulpianus ait, cessare conditionem, quae ex pecuniae consumptione nascitur: Marcelli rationem subjicit, additque in §. denique, non modò si filiusfamilias consultò solverit creditori, sed & si per errorem, patri conditionem indebiti esse denegandam. Filiofamilias soluti per errorem facti, vel juris conditio denegatur. d. L. 9. in fin. & L. 10. D. de Senatusconsult. Macedon. L. qui exceptionem. 40. D. de condic. indebit. Ita patri quoque denegandam Ulpianus hìc putat.

*Constitutio DD. Marci, & Commodi ad Aufidium Victorinum,
nondum emissâ temporibus Scaevolae, quare non est
porrecta ad contractum Do ut facias, ut
ad donationem.*

C A P U T XXIX.

SI servus venditus fuerit eâ lege, ut manumittatur; & non fuerit manumissus eo tempore, quo debuerit, vel potuerit manumitti, ex constitutione DD. Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, sit liber ipso jure, L. 3. D. qui sine manumiss. ad libert. L. 2. Cod. si mancipium ita fuerit alienat. ut manumitt. Quam constitutionem Papinianus ad donationem porrexit, si servus eâ lege donatus fuerit, ut manumittatur; L. penult. D. qui sine manumiss. Necdum tamen temporibus Scaevolae porrecta fuerat, ut deprehenditur in L. qui Romae. §. Flavius. D. de verb. obligat. quia necdum emissâ; & si emissâ fuisset, non minus Scaevola, quàm Papinianus ad donationem porrexisset. In semestribus scripta fuerat illa constitutio, L. 3. Cod. si mancip. ita fuer. alienat. At Scaevola in L. ult. D. de serv. exportand. refert constitutionem Adriani, ad quem notans Claudius Thryphoninus subjicit constitutionem D. Marci in semestribus. Ex quo apparet, eam ipsam constitutionem temporibus Scaevolae nondum emissâ fuisse: alioqui Scaevola Marci, non Adriani constitutionem retulisset. Porrecta quoque fuit constitutio ad hanc speciem, si dominus servi pretium pro manumissione acceperit, ex causa venditio-

nis,

nis, ut servum manumittat: quia nihil interest, siue convenerit, servum venditum ab emptore, vel à domino eodemque venditore manumitti. At si contractus fuerit innominatus, puta, si tibi dederò pecuniam, ut intra Kalendas Stichum manumittas, post Kalendas servus non fit liber ipso jure. *L. non omnis. 19. D. de reb. credit. L. 5. §. 2. & L. 7. D. de praescript. verb.* Ratio diversitatis non est cuique obvia, quare constitutio DD. Principum porrecta non fuerit ad contractum *Do ut facias*, ut ad donationem: ea verò est, quòd neque in donationis, neque in venditionis contractu poenitentiae locus sit, *L. 1. Cod. si mancip. ita fuer. alien.* in contractu autem *Do ut facias*, licet poenitere, *L. 3. §. 2. 3. & L. 5. §. 1. D. de cond. caus. dat.* Si igitur intra Kalendas Stichus manumissus non fuerit, potero pecuniam condicere, d. *L. non omnis. D. de reb. credit. d. L. 7. D. de praescript. verb.* nec Stichus liber erit. Eadem ratione, si maritus uxori servum donaverit, ut eum intra certum tempus manumittat; tempore elapsò non fit servus liber, quia poenitentiae locus est in hujusmodi donatione, & voluntate mariti donatio in uxorem facta revocari potest, *L. quod autem. 7. §. uxori. D. de donat. inter vir. & uxorem.* Denique si voluntas donatoris, aut venditoris mutari possit, libertas servo non competit, d. *L. 1. & L. ult. Cod. si mancip. ita fuer. alien.*

Ad L. quisquis. Cod. si certum petatur, & L. ultim. Cod. de crimine sacrileg. Claudiano, Synesio lux.

C A P U T X X X.

Constitutiones Principum à Praesidibus provinciarum mutuam, seu foenebrem pecuniam dari prohibuerant, ne illi quaesitò colore mutuae pecuniae à provincialibus improba lucra extorquerent: non prohibuerant, mutuam pecuniam ab iis accipi, cum ita aliis obligarentur, non alios sibi obligarent. *L. 33. & 34. D. de reb. credit. si cert. petat.* Sed deinceps posterioribus temporibus etiam vetitum fuit Praesidibus provinciarum foenebrem pecuniam dari, & ab iisdem accipi. *L. penult. Cod. si cert. petat. Imperatores Honorius, & Theodos. Theodoro. P. P. Quisquis iudici foenebrem pecuniam mutuaverit, (si in provincia fuerit versatus) quasi emptor legum, atque provinciae; vel si quis collectarius honoris pretium dederit ambient, exilii poenà unà cum ipso iudice plectetur.* Graeci in *Eclog. Basilicor., lib. 7. cap. 58.* sic accipiunt verba illa, si in provincia versatus fuerit, *ἐὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ᾗς ἀρχὴ γένηται*, si Praeses in provinciam venerit; ut non aliter prohibeatur pecunia dari Praesidi, quàm si pactus sit creditor eam pecuniam reddi à Praeside, cùm in provinciam venerit: quasi ita creditor Praesidi furti faciendi auctor esse videatur. Alii ita legunt *uno ductu, si in provincia fuerit versatus quasi emptor legum atque provin-*

vincine ; ut non aliter Impp. pecuniam judici mutuari prohibeant, quam si in, qui dedit, in provincia quali emptor legum atque provinciae versetur. Magis probarem in d. *L. penult.* prohiberi judici jam honorem confecto foenebrem pecuniam dari ab eo, qui in ea provincia versatur, quam iudex administrat; ne ita obaerato sibi Praefide, per eum leges, jura, atque provinciam nundinetur. Non prohibetur foenebrem pecuniam dare judici is, qui in provincia non versatur, sed is solum, qui in provincia versatur. Deinde in eadem *L. penult.* collectarius omnis prohibetur judici honorem ambienti pretium honoris dare; si ve in provincia versatus fuerit, necne. Collectarii, seu nummularii isti praedivites (quando venales erant potestates) Judicibus pecunias credebant ad emendas potestates, ut sub auctoritate eorum provincias regerent. A. Marcellinus lib. 30. de Valentiniano: *Scrupulosus in deferendis potestatibus celsus, nec imperante eo nummularius provinciam rexit.* Idque Impp. potissimum in d. *L. penult.* prohibere voluerunt, cum jam ante honores venire non paterentur. Claudianus in 3. *Honorii Consulat.*, v. 186. *sq.*

*Cumque suo demens expellitur ambitus auro:
Non dominatur opes: non corruptentia sensus.
Dona valent: emitur sola virtute potestas.*

Antevenit Claudianus d. *L. penult.* quatuor annis, quae edita est Balsō, de Philippo Coss. post septimum Consulat. Honorii: quo anno Arcadius decesserat, ut refert Prosper Aquitanicus in *Chronico*; ideoque nomen Arcadii deest in inscriptione d. *L. penult.* At nihilo magis Praefides mutuam pecuniam sumere destiterunt, ut pretia emptarum dignitatum solverent. Salvianus, qui non multo post vixit. lib. 4. de gubernat. Dei: *Nulla siquidem major pauperum est depopulatio, quam potestas; ad hoc enim honor à paucis emittitur, ut cunctorum vastatione solvatur; quo quid esse indignius, quid iniquius potest? reddunt miseri dignitatum pretia, quae non emunt: commercium nesciunt, & solutionem sciunt.* Iisdemque temporibus Synesius epist. 73. de Praefidibus suae provinciae, *ἐπὶ τοῖς ἀρχαῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἐξουσιῶν* i. e. in nobis tanquam in possessionibus mutuas accipiunt pecunias. Quem locum interpretes primae editionis non est assecutus: id enim vult Synesius, Praefides in homines suae provinciae tanquam in possessiones mutuam sumptisse pecuniam; seu provinciales suos, tanquam possessiones pecuniae, quam mutuam sumperant, reddendas oppignerasse. Ibi etiam vult Synesius revocari leges veteres adversus eos, qui patriae suae administrationem ambirent, scilicet legem Antonini, cuius mentionit Xiphilinus: aut *L. ult. Cod. de crim. sacrileg.* easdemque prout rationes, assert Synesius d. ep. 73. quas Paulus lib. 5. *sent. tit. 12.* ne aut gratiosi, aut calumnioli apud suos esse videantur.

Argu-

Argumentum à servitute aquaeductûs ad servitutem viae ; quâ Sabinus utitur in L. 9. D. de servit. deprebensum apud Siculum Flaccum. Lectio Siculi Flacci defenditur.

C A P U T XXXI.

SI quis servitutem viae cesserit, vel legaverit simpliciter, nullâ loci demonstratione factâ, per quam legatarius in fundo serviente iret ageret; cùm totus fundus debeat servitutem, qualibet parte fundi legatarius ire agere poterit: quò tamen minus oblit fundo servienti; namque & servitute constitutâ, ita uti licet, ut fructus fundi non laedantur. *L. 7. D. de servit. praed. rustic.* Sed si legatarius, vel alius, cui cessâ erit servitus, aliquâ fundi parte uti servitute coeperit, deinceps eâdem parte ire agere debebit; nec mutandae viae potestatem habebit: quod Celsus, licet diversae scholae, probat argumentò Sabini ductò à servitute aquaeductûs ad servitutem viae: similique argumentò utitur Sículus Flaccus in *lib. de conditionibus agrorum*: Nam & aquarum ductus solent per alienos agros jure transmitti; itaque (ut diximus) viae saepe necessariò per alienos agros transeunt, qua non universo populo itinera praestari videntur, sed eis, ad quorum onera, & eis, ad quorum agros per eas vias pervenire necesse est. Ait Sículus Flaccus, non minus servitutem viae per alienos agros, quàm servitutem aquaeductûs posse jure constitui. Et quod ait, *viae saepe necessariò per alienos agros transeunt*, monet satis, legendum non esse paulò antea, *perrariò*, sed retinendam esse lectionem, *quae etiam conveniunt precariò*: tum quia nihil certius sit, quàm servitutem precariò concedi posse, *L. si quis sepulchrum. D. de religios. L. 2. & 3. D. de precario*. Servitutis quidem jure constitutae perpetua causa est, non servitutis precariò constitutae, quae pendet ex voluntate illius, qui concesserit. *L. 4. D. de servitut.* Vestigium est luculentum in hac *L. 9.* quae est de legato per vindicationem, & in *L. si via. 26. D. de servitut. praedior. rustic.* quae est de legato per damnationem, antiquae differentiae legatorum. Ususfructus legatus per vindicationem ipso jure per damnationem factò heredis constituitur. Paulus *lib. 3. sent. tit. de legat.* Idemque dicendum de servitute viae legatae: per vindicationem ipso jure constituitur; & ita legatarii est facultas, qua parte fundi uti velit servitute viae, seu ire agere: per damnationem factò heredis constituitur; & ita heredis est facultas, quâ parte velit constituere servitutem.

Servitutes consistunt in solo, aut superficie praedii servientis, non praedii, cui servitur. Ad L. 3. D. de servitutibus.

C A P U T XXXII.

Servitutes, quae in superficie consistunt, non sunt tantum servitutes urbanae, sed etiam rusticae: servitutes, quae in solo consistunt, non sunt tantum servitutes rusticae, sed etiam urbanae. Verius est, utrorumque praediorum servitutes tam in superficie, quam in solo consistere: atque ita debere intelligi *L. 3. D. de servitutibus*. Etenim licet servitutes urbanae, & rusticae non à praediis servientibus, sed praediis, quibus debetur servitus, denominationem accipiant; tamen consistunt in solo, aut superficie praedii servientis, non praedii, cui debetur servitus. Aliud est, servitutes urbanas, vel rusticas dici à praediis, quibus servitur; aliud est, consistere in praediis. Servitutes istae in superficie consistunt, jus tigni, vel moeniani immittendi, stillicidium projiciendi in alieno. *L. servitutes. 20. D. de servitut. praed. urban.* & quidem in superficie praedii servientis ita servitus itineris consistit in solo praedii, quod debet servitutum: Et quia primum iter determinatum est, ea servitus consistit, ceterae partes agri liberae sunt. *L. certo. 12. §. 1. D. de servit. praedior. rustic.* Servitutes rusticae accedunt corporibus, *L. 14. C. de servitutib.* hoc est corporibus fundorum, qui serviunt, *L. 4. D. si servitus vindic.* Eadem prorsus ratione servitutes personarum licet à personis, quibus servitus debetur, nomen habeant, tamen dicuntur consistere in fundo, aut aedibus, quae servantur. Consistit autem usufructus non tantum in fundo, aut aedibus, verum etiam in servis, & jumentis, ceterisque rebus. *L. 3. §. 1. D. de usufr. & quemadm.* Quia verò aedificia fundis, & fundi aedificiis servire possunt, *L. cum fundus. 12. D. communia praed.* si aedificium debeat servitutem aquaeductus alii aedificio, ut in *L. si ego. §. 1. D. de Public. in rem ad.* erit servitus urbana consistens in solo praedii servientis: contra, si aedificium areae vicinas debeat servitutem altius non tollendi, erit servitus rustica consistens in superficie praedii servientis.

Pauli, atque Ulpiani dissensio, An monstrosus partus prodesse debeat matri ad jus liberorum. Defensa lectio in

L. 14. D. de statu hominum.

C A P U T XXXIII.

Ostentum, est omne contra naturam cujusque rei genitum. Ulp. ex Labeone, *L. ostentum. 38. de verb. signif.* Cornelius Fronto: *Monstrum est*
Par. l. E

est contra naturam, ut est Minotaurus: in monstro rectus ordo naturae vertitur. Tertull. de coron. milit. cap. 5. Quod contra naturam est, monstri meretur notam penes omnes, hoc est, penes Philosophos, Jurisconsultos, Grammaticos, qui de monstro solent quaerere. An monstrum prodesse debeat matri ad jus liberorum, Jurisconsultis non constitit, eaque de re manifestum extat Pauli, atque Ulpiani dissidium. Paulus non putat, monstrosos partus prodesse matri, ut hereditatem capiat ex Senatusconsulto Tertyll. lib. 4. sentent. tit. de Senatusc. Tertyll. L. non sunt. D. de statu homin. Contra Ulpianus magis esse, ut haec quoque monstra parentibus profint, L. quaeret. 135. D. de verbor. signif. ex Ulp. lib. 4. ad L. Jul. & Pap. Non probarem, quod in odium legis Papiae monstruolus partus matri prolit: non in Senatusc. Tertyll. in utroque enim loco Pauli, atque Ulpiani quaeritur, an prolit partus hujusmodi ad jus liberorum: & quidem si partus matri prolit ad jus liberorum, proderit etiam ad legitimam hereditatem ex Senatusconsulto Tertylliano capiendam: §. 3. Instit. de Senatusc. Tertyll. Praeterea in Senatusconsulto Tertylliano magis agitur de damno vitando, quam in lege Papia: quia majus damnum est, si non capiat mater solidam hereditatem filiorum ex Senatusconsulto Tertylliano, quam si ex lege Papia non possit aut dimidiam partem hereditatis capere, aut decimam. Putarem, magis Paulum, atque Ulpianum (ut saepe alias) in eo dissensisse: uterque suam habuit rationem: Paulus, monstra non debere prodesse ad jus liberorum, quia contra formam generis humani edita liberorum appellatione censerī non debeant; Ulpianus, debere prodesse, quia quod fataliter accidit, damnum matri injungere non debeat, neque etiam omnino contra naturam esse monstra. Aristotel. lib. 4. de generat. animal. cap. 4. *παρὰ φύσιν δὲ τὰ τέκνα, ἀλλὰ μὴ ἐκ τῆς τοῦ σώματος*. i. e. non tamen praeter omnem naturam, sed praeter eam, quae ut plurimum fit. Verum si solum parte aliquā corporis naturae contrariā monstrum esset, puta, officiis membrorum humanorum ampliatis, aut etiam deficientibus, admittit Paulus inter liberos debere connumerari: quia partus ille videtur aliquatenus effectus, ut recte Pandect. Florent. in d. L. non sunt. D. de statu homin. effectus, non perfectus. Donatus in Aulriam: Non perficere, sed conari velle aliquid, ad scelus effectio est, etiam si non potest fieri.

Viridia in tectis aedificiorum. §. servitutum. L. quotiens.
15. D. de servitutib. Explicatur lectio Vitruvii,
Pomponii defenditur.

C A P U T XXXIV.

UT contractus suam naturam habere dicuntur, L. 7. §. *quinimo. D. de pact. dot. L. si unus. §. pactus. D. eod. mandatum, L. naturalis. §. sed*

sed si facio. D. de praescript. verb. stipulationes, L. 1. §. 3. D. de stipul. praetor. ita servitutes praediorum suam habent naturam: naturam suam servitutes divisionem non recipiunt. L. 2. §. 1. D. de verb. obligat. Natura servitutum est, ut ad altquam praediorum, vel hominum utilitatem spectare debeant. L. quotiens. 15. in princip. D. de servitutib. quod iungendum est cum L. si quis unas. 32. D. de usufr. & quemadmodum. ex eod. lib. 33. Pompon. ad Sabinum. subijcit Pompon. in d. L. 15. Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis: veluti ut viridia tollat, aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc, ut in suo pingat; sed ut aliquid patiatur, aut non faciat aliquid. Ut viridia tollat, hoc est, erigat; non ut vulgò, auferat, sive deponat. Nonius Marcellus de compendiosa doctrina, cap. 1. Tollere est elevare, ostendere, erigere. Viridia, seu viridaria eadem ratione tolli, qua aedificia dicuntur. Erant viridia in tectis. Vitruvius lib. 6. cap. 6. Uti viridia de tectis per spatia fenestrarum prospiciantur. neque lectio emendari debuit. Ideo dubitabatur, an is, cujus aedificium debebat servitutem altius non tollendi viridaria, super altitudinem aedificii habere posset: quasi viridariis positae aedificia altius tollerent. L. aedificia. 12. D. de servitutib. praed. urban. quod si ita accipimus, viridia tollat, id est, auferat, non est contra naturam servitutum. Finge enim, vicinum mihi debere servitutem ne prospectui officiat, viridaria, quae prospectui obstabant, habere non poterit. d. L. aedificia; aut si habeat, potero agere, ut viridaria tollat, seu auferat. Pomponius ait, aut amoeniorem prospectum faciat, (haec enim lectio omnino retinenda est) puta, arboribus constitis, ex quibus amoenitas quaedam praestatur. L. 13. §. fructuarius. D. de usufr. & quemadmodum. L. competit. 16. D. quod vi, aut clam: viridariis ablatis esset prospectus liberior, non tamen amoenior. Pomponius, aut ad hoc, ut in suo pingat, hoc est, ut picturas in parietibus, seu tectoriis faciat: quae quidem omnia prospectum amoeniorem faciunt, viridaria, arbores constitae, picturae. sed natura servitutum talis non est, ut quis aliquid faciat, puta amoeniorem prospectum; ea est natura, ut patiatur, puta, ut vicinus lumina excipiat. L. 4. D. de servitutib. praed. urban. ut tigna suscipiat. L. sicut. 8. §. 2. D. si servit. vindic. aut non faciat aliquid, puta, ne luminibus, aut prospectui officiat, aut aedificium altius non tollat. Denique vicinus eam servitutem debere non potest, ut prospectum vicino amoeniorem faciat viridariis, arboribus, picturis; sed ne prospectui vicini officiat.

Conciliatur L. Qui jurisdictioni. D. de jurisdictione, cum L. in privatis. D. de judiciis. Locus Juvenalis explicatur.

C A P U T XXXV.

Qui jurisdictioni praest, neque sibi ius dicere debet, neque uxori, vel liberis suis, neque libertis, vel ceteris, quos secum habet, L. 10. D. de

de *jurisd.* non sibi jus dicere, aut in causa sua judicare: quia iniquum est, aliquem rei suae judicem fieri. *L. Julianus. 17. D. de judic. L. unic. C. ne quis in sua causa.* Aristoteles *lib. 3. politic. cap. 9. παῖδες οὐκ αὐτῶν κρίνουν.* i. e. pravi sunt iudices in rebus propriis. Artemidorus *lib. 2. cap. 29. ὁ δὲ δικαστὴς τὰ ἑαυτοῦ καταδικάζει, ἀλλὰ τὰ ἑστὶ ἀλλοῦ πάντων.* i. e. non enim iudex sua judicabit, sed aliena omnia. Non etiam jus dicere debet uxori, liberis, vel iis, quos secum habet; illae enim personae ad affectionem pertinent, quae facili veritatem intercipit. Synelius *epist. 147. ὁ γὰρ ὃς ἐν τοῖς ἀλλοῖς τῶν ἀλλόθεν.* i. e. res enim vehemens est benevolentia ad intercipiendam veritatem. Quos autem Ulpianus hic jungit, uxorem, liberos, comites, eos etiam Juvenalis simul junxit *Sat. 8. v. 127. seq.*

Sit tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal

Vendis Acersecomes, si nullum in conjugis crimen.

Loquitur Juvenalis de eo, qui provinciam regit. Hesychius, ἀκέρσεμος, τὸν οὐκ ἔχοντ' αὐτοῦ δικαστῆρος ἀκέρσεμος δ' ἀκέρσεος τὰς κρίμας. i. e. Acersecomes, comam non tondens. Acersecomes igitur Juvenali est adolescens intonsus comatululus, quia adolescentes ad juventutem usque comam nutriebant. Verum quamvis is, qui jurisdictioni praeest, seu magistratus non debeat jus liberis dicere, tamen pater in causa filii iudex esse potest, *L. in privatis. D. de judiciis.* Siquidem alia ratio est magistratus, qui potest jus non dicere, actionem vel exceptionem denegare, *L. sed est. 26. §. ait praetor. D. ex quib. caus. majores. L. qui vetante. 102. D. de regul. jur.* alia est ratio iudicis dati à magistratu in privatis negotiis. Privata negotia sunt privata iudicia, quibus disceptandis praetor iudices legebat. *Gen. lib. 14. cap. 2. Quo primum tempore à praetore lectus in iudices sum, ut iudicia, quae appellantur privata, susciperem.* Alia, inquam, ratio iudicis dati, tum quia illum formula includit, & certos terminos ponit, ut Seneca *lib. 3. de benef. cap. 7.* tum quia à iudice dato ad magistratum, qui dedit, appellari potest. *L. ult. D. qui, & à quo appell.* atque ita non adeo magnum est periculum, si pater in causa filii iudex sit, ut si filio jus dicat.

Filiusfam. domini, filiusfam. dominus minor, dominulus; filiafam. domina minor, dominula. Vcores à maritis, parentibus, extraneis dominae vocabantur.

C A P U T XXXVI.

Filiusfam. vivò patre quodammodo domini existimantur. *L. in suis. D. de liber. & postum.* & in Senatusconsulto Syllaniano domini appellatione filiusfam. continetur. *L. 1. §. domini. D. de Senatusc. Syllan. Marc. Seneca lib. 2. Controv. 9. Periculosam sibi fecit adoptionem in domo suos dominos desiderante.* Filiusfam. est dominus minor. Interrogante Leonida apud Plautum in *Afinaria, Ubi nam est berus?* respondet Libanus, Major apud

apud forum est, minor hic est intus. Jul. Pollux lib. 3. c. 8. *μενέτερος δεσπότας*. i. e. minor dominus Dominulus etiam dicitur in *L. uxorem*. 41. §. 4. D. de legat. 3. in qua non uxor marito subblandiens, sed potius libertus quidam patroni filio ita legaverat: *Publio Maevio dominulo meo ab heredibus meis dari volo pueros quinque ex meis*. Sic filiafamilias erat domina minor. D. Augustin. lib. 9. Confess. cap. 8. *Ancilla enim, cum qua solebat accedere ad euppam, litigans cum domina minore, ut fit, sola cum sola, objecit hoc crimen amarissimâ insultatione, vocans meribibulam*. Et filiafamilias quoque domnula. Salvianus epist. ad Hypatium, & Quietam: *Illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra domnula, cum qua his tot vocabulis indulgentissimâ pietate lusistis, quae vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina, cum esset unum vocabulum scilicet generis, aliud infantiae, tertium dignitatis*. Uxores non modò à maritis dominae, aut domnae vocabantur, ut in *L. Titia*. D. de annuis legat. & apud Epiet. *Enchirid.* cap. 62. sed & à parentibus, ut ex hoc Salviani deprehenditur; atque etiam extraneis, *L. pater*. 38. §. *Julius*. D. de legat. 3. Oppianus lib. 1. *μενηται*. i. e. de venatione.

Τὸν μεγάλην μεγάλην οὐτίσας δόμνα Σεβήρα, i. e.

Quam magna magno peperit Domna Severo.

Cassiodor. lib. 10. *variar. epist.* 2. *dominam sororem nostram*. & postea: *domnae sororis nostrae*.

Qua lege annus petendis tutoribus matri fuerit praefinitus, ad L. sciant, C. de legitim. heredib. Locus Horatii exponitur.

C A P U T XXXVII.

Matres non nisi intra annum liberis tutores petere tenebantur, §. ult. *Instit. de Senatusc. Tertyll. secundum leges*, ut est in *Novella Theodosii, de tutoribus*, melius quàm in *L. sciant. C. de legitim. heredibus, secundum legem*. Secundum leges, hoc est, secundum leges Attiliam, Juliam, & Titiam, ex quibus pupillis non habentibus tutores Romae, vel in provinciis petebantur. Tempus anni videtur iis legibus fuisse definitum propter annum luctus, ne mortuò marito liberi à complexu matrum statim avellerentur, sed interim liberorum haberent custodiam, essentque illis in solatium, quandiu in domo viduâ trititia signa sustinebant. Indequè Horatius fortasse debet intelligi lib. 1. *epist.* 1. v. 21. *seq.*

--- *Ut piger annus*

Pupillis, quos dura premit custodia matrum.

Per annum luctus pupilli erant sub custodia matrum; annò finitò sub tutela eorum, qui legitimi erant, vel dati tutores. Duram Horatius dicit matrum custodiam, quae non aliàs dura est, nisi quandiu matres erant in luctu, lugubria sumebant. *L. genero. D. de his, qui nos. infam.* à convivis,

viviis, ornamentis, purpurâ, & aliis abstinabant. Paulus *lib. 1. sentent. tit. 23.* quare non mirum est, si per illud tempus pupillis dura matrum custodia videretur; pigerque esset annus ille luctus, quo finito ad tutores ire deberent. Aliud innuit Lucius Senec. *Consolat. ad Martiam, cap. 24.* *Pupillus relictus sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum fuit sub matris custodia semper: cum haberet suos penates, relinquere suos noluit* scilicet filium Martiae non modò per annum, verùm semper sub custodia ipsius fuisse etiam post pubertatem: at pupillus apud Horatium ita est sub matris custodia, ut post annum futurus non sit.

Ius, quod necessitas constituit, aut quod firmavit consuetudo, in L. penult. D. de legib. Mores consuetudinem efficiunt, non consuetudo morem.

C A P U T XXXVIII.

Modestinus in *L. pen. D. de legib.* jus gentium, & jus civile complecti voluit. Jus, quod necessitas constituit, est jus gentium: nam usâ exigente, & humanis necessitatibus gentes humanae jura quaedam sibi constituerunt. §. *jus autem. Instit. de jur. natur.* Non putarem, Modestinum intelligere voluisse Senatusconsulta, aut etiam constitutiones principum, quali haec necessitas constituerit. *L. 2. §. 9. & §. 2. D. de origin. juris:* tum quia id ex Menandro Modestinus videtur exscripsisse, qui de Senatusconsultis; aut constitutionibus principum non potuit cogitare: tum quia Justin. in d. §. *jus autem*, Menandri verbis consonat. Ait Justin. *Usu exigente, & humanis necessitatibus*, Menander: *ἢ ἔτι νόμος, ἢ τὰς ἀνάγκας, ἢ τὰς ἡμετέρας ἰδέαι μὴ. i. e. aut lege, aut necessitate, aut tertium consuetudine aliqua.* Jus, quod firmavit consuetudo, est jus civile; jus non scriptum, quod fluxit ex interpretatione prudentum ad leges XII. Tab. d. *L. 2. §. 5. D. de orig. jur.* quod jus moribus etiam constitutum dicitur *L. 8. D. de his, qui sui, vel alieni sunt juris. L. 2. D. de vulg. & pupill. substit.* Pupillus secundùm regulas civiles pacisci non potest. *L. contra. 28. D. de pactis:* quod est ex more civitatis, *L. more. D. de acq. vel omitt. heredit.* Jus civile est interpretatio legis, d. *L. 2. §. 5. D. de orig. jur.* consuetudo optima legum interpres, *L. si de interpretatiene. 37. D. de legib.* Mores autem consuetudinem efficiunt, non verò morem consuetudo. Macrobius *lib. 3. Saturn. cap. 8. Varro de moribus, morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo.* Servius ex eod. Varrone paulò aliter ad 7. *Aeneid.* Varro vult morem communem consensum omnium simul habitantium, qui inveteratus consuetudinem facit. Ilidor. *lib. 2. Orig. cap. 10. & lib. 5. cap. 3.* Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem; consuetudo autem jus quoddam moribus institutum. Julianus in *L. de quibus. 32. D. de legib.* Inveterata consuetudo est jus, quod dicitur mori-

moribus constitutum. Mores nonnulli ad jus publicum referunt. Sextus Pompejus. Fabius: *lib. 12. Instit. cap. 3. morum, ac religionum*. Macrobi. d. *cap. 8. lib. 3. Saturnal.* Juris auctores morem, & consuetudinem sumunt promiscuè. d. *L. de quibus. 32. D. de legib. L. quod si. 31. §. quia. D. de A. dilit. edito.*

Id, quod difficilius in specie capituli Rainutius. 16. de testament. apud Gregorium, exponitur; quod est de tertiarum deductione.

C A P V T XXXIX.

Jure Longobardorum maritus quartam partem uxori donare poterat per morgengaben in *legib. Longobard. lib. 2. tit. 4. L. 1. Papias in gloss. Morgengabe*, id est, *quarta pars in lege Longobardorum*. Cum igitur eo jure Longobardorum quarta fuerit, haud immerito quaesitum est, quare in *cap. Rainutius 16. de testam.* apud Gregorium, tutor filiorum Petri quondam mariti Adiectae tertiam deduci peteret ex bonis Rainutii. Verum id quoque ex jure Longobardorum petendum est; nam eo jure uxor habebat tertiam ex bonis pendente matrimonio quaesitis. In formulis Marculphi *lib. 2. cap. 17. in legibus Ripuariorum tit. 37. Tertiam partem ex omni re, quam simul conlaboraverunt*. Capitularium *lib. 4. tit. 9. Tertia conlaborationis*. Ideo igitur tutor petebat deduci tertiam Claræ matris Rainutii ex rebus, quas maritus pater Rainutii constante matrimonio quaesiverat, & tertiam Adelasiae uxoris ex iis rebus, quas Rainutius maritus constante quoque matrimonio quaesiverat. Ideo etiam judex Tuscanensis sententiâ suâ tertias illas deduci præceperat ex iis rebus, de quibus *deduci poterant, secundum Tuscanæ consuetudinem civitatis*, ut in eod. *cap. 16.* subjicitur, hoc est secundum jus Longobardorum, non ex omnibus bonis Rainutii, sed ex iis solum rebus, quae pendente matrimonio vel patris Rainutii cum Clara, vel ipsius Rainutii cum Adelasia quaesitæ fuerant. Hinc satis patet quàm supinus error illorum fuerit, qui tertias illas ex bonis Adiectae restitutioni obnoxiae aviae, atque matri deducendas putaverunt. Nec movet quod supra d. *cap. 16.* legitur, *Legitimam ipsam, videlicet ejus partis, quae sibi debebatur ab intestato, deducendam censuit, & etiam tertiam retinendam*. 1° tertiam deest in optimo M. S. & in antiqua collectione 3. *cap. 17. de sentent. & re judicata*. Sed & ratio evincit, hoc verbum, *tertiam*, expungendum esse: siquidem Rainutius duas habebat filias, Alterocham, & Adiectam: legitima portio earum in bonis patris Rainutii fuit triens, seu tertia; quare Adiecta, quae cum Alterocha in tertia parte bonorum Rainutii concurrebat, pro legitima habere debuit non tertiam, sed dimidiam tertiae, seu duas uncias.

Libe-

Liberorum imaginaria, & vera servitus. Imminutum jus patriae potestatis temporibus Ulpiani. Nihil mutavit Tribonianus L. in suis. D. de liber. & postum.

C A P V T XL.

Erat imaginaria servitus liberorum quoad patrem fiduciarium, cui mancipabantur, L. 3. D. de cap. minut. sed filiusfamilias erat quasi servus patri. Dionys. Halicarn. lib. 8. Origin. *τὴν ὑποτάκην, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν οὐρανίων, ἐν βουλή, διακρίνου τοῖς ἀνθρώποις ἀνδράσι*, i. e. de pecuniis, & corporibus filiorum suorum arbitrio disponere patribus concessum. Servius ad 12. Aeneid. *Filiis fam. servi loco sunt parenti*. Illi perinde ac servi occidi poterant, L. in suis. D. de lib. & postum. Noxae quoque dedebantur, §. ult. Instit. de noxalib. actionib. Papin. in collat. leg. Mosaic. tit. 2. *Per liberum hominem noxae deditum si tantum adquisitum sit, quantum datum dedit, manumittere cogendus est à Praetore, qui noxae deditum accepit; sed fiduciae iudicio non tenetur*. Quod intelligendum est de filiofam. quem is, qui noxae deditum accepit, non tenetur quasi contracta fiducia remancipare patri, ut jura manumissoris habeat. Filiis fam. ut servi manumittebantur, L. liberum. 28. D. de adoptione. L. filio. §. 2. D. de inoffic. testam. illi ut servi circumducebantur; illis ut servis *παλιγοῦρα* i. e. *αλαπae* impingebantur, L. ult. C. de emancipat. liberor. Si filius neget, se esse in potestate patris, quasi liberum se esse contendit, eique probatio incumbit, quasi ex possessione servitutis in libertatem se vindicet. L. cum filius. 8. D. de probatione. Verumtamen temporibus Ulpiani jus illud patriae potestatis, quod erat vitae & necis, valde imminutum fuit, & jus quoque dominicae potestatis: nec enim pater filium inauditum potuit occidere. L. 2. D. ad leg. Cornel. de sicar. Ulpianus d. L. in suis, *occidere licebat*, quasi jam non liceret, ubi Tribonianus nihil mutavit. Nec movet, quod à Papiniano in collat. leg. Mosaic. tit. 4. quaeritur, *cum patri lex Regia dederit in filium vitae necisque potestatem, quod bonum fuit legi comprehendendi*: lege Julia de adulteris scilicet, ut pater filiam in adulterio deprehensam possit occidere. Id enim quaerebatur, non habitum ratione illius temporis; sed ejus, quo lex Julia de adulteriis ferebatur, vigente tum adhuc patris potestate, ut constat ex L. 1. D. de leg. Pompeja de paricid.

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER SECUNDUS.

*Testamentum mysticum feminis in usu non fuit. Vestigium illius
juris apud Papinianum necdum deprehensum.*
Plauto lux.

C A P U T I.

TESTAMENTUM in scriptis, seu mysticum feminae facere non poterant. Harmenopul. lib. 5. epitom. tit. 1. §. 32. Attalates in synopsi tit. 32. *διὰ τὴν ἰδίαν γυναικὶς μὴ ἔχουσιν ὁρᾶν*, idē ἀγράμμαται. i. e. idē mulieres neque mysticè testantur; neque illiterati. Interpres malè vertit, quasi mulieres testamentum absque scriptura facere non possint. Imò in scriptis facere non possunt; sed tantum per nuncupationem, & absque scriptura. Scholastes Harmenopuli d. §. 32.

id. ad vetustum morem refert, quo mulieribus non erat permissum quibus vellent tabulis, & chartis subscribere: quem & Plautus attigit in *Afinar.* Act. 4. sc. 1. v. 17. seq. ubi ex legibus, quas paraficus inter Diabolum adolescentem, & amicam conscripserat, hanc refert:

Ne epistola quidem ulla sit in aedibus;

Nec cerata adeò tabula. - - - Et post, v. 22.

Ne illi sit cera, ubi facere possit literas.

Illius juris vestigium est apud Papinian. lib. 8. *Responsi in L. cum pater* 77. §. *mando. D. de legat. 2.* *Mando filias meae, pro salute sollicitus ipse, ut quoad liberos tollat, testamentum non faciat: ita enim poterit sine periculo vivere, Ex quo loco apparet, mulieres arcanum testamentum facere non potuisse; alioqui si facere potuissent, nulla erat ratio, cur pater*
de

de salute filiae esset sollicitus, cūve illa testamentō factō in periculo viveret: sed quia mulieres solummodō per nuncupationem testamentum facere poterant, pater erat sollicitus, ne si ante susceptos liberos filia testamentō palam heredes nuncuparet, sic periculo, & insidiis fieret obnoxia. Non prohibebat omnimodō testamenti factionem, quasi vellet pater fideicommissam hereditatem à filia restitui, ut in *L. qui filium. 74. ad Senatuscons. Trebell.* sed *obtentu consilii*, ut loquitur Papinian. ne scilicet heredibus nuncupatis votum captandae mortis induceret: quod circa pupillos etiam observabant, ne palam illis substitutos darent. §. *sin autem. Instit. de pupillar. L. Julius. D. ad Senatusc. Trebell.*

Emendatur Gellius, & fortè Ulpianus in L. 3. D. de penu legat. Servius Sulpitius Q. Mutium Scaevolam notavit.

C A P U T II.

Sextus Aelius inter juris auctores memoratur in *L. 2. §. post eos. D. de orig. juris: Deinde Sextus Aelius, & frater ejus Publ. Aelius.* unde emendandus videretur Gell. *lib. 4. cap. 1.* Praeterea de penu hoc ascribendum etiam putavi, *Ser. Sulpitium in reprehensis Scaevolae capitibus scripsisse, Sejo Aelio placuisse non quae esui tantum, & potui forent, sed tus quoque, & cereos in penu esse.* Variant codices in nomine Seji Aelii. Legendum ergo videretur, *Sexto Aelio*, nisi quod eadem omnino ferè verba retulit Ulpian. ex Sexto Caecilio in *L. 3. §. 9. D. de pen. legat.* *Sextus autem Caecilius etiam tus, & cereos in domesticum usum paratos contineri legatō scribit.* Caecilium quidem laudat Gellius *lib. 16. cap. 5.* *Caecilius Gallus in libro de significatione verborum, quae ad jus civile pertinent, secundo.* An non potius, Aelius Gallus, qui libros de significatione verborum scripserat? Sextum Caecilium Africanum ex nostris auctoribus fuisse plerique existimant: quare Sextum Caecilium Servius Sulpitius non referebat apud Gell. *d. cap. 1. lib. 4.* sed potius Sextum Aelium, qui Servium praecefferat. Quod si ita legendum est apud Gell. *Sexto Aelio placuisse*, non temerè quis sic quoque legeret in *d. L. 3. §. 9. D. de pen. legat.* *Sextus autem Aelius etiam tus, & cereos*: quia eadem verba ex eodem auctore Gellius, atque etiam Ulpianus referre videntur, nisi dicamus, idem postea Sexto Caecilio, quod antea Sexto Aelio, placuisse: quod vix esset admittendum. Illud autem ex Gellio, atque Ulpiano simul observandum est, quod cum Ser. Sulpitius à Q. Mutio objurgatus esset, quasi Juris civilis parum sciens; ea velut contumelia tractatus (ut est apud Pomponium) tantum Juri operam dedit, tantumque profecit, ut ipsum Mutium (quasi suam ulciscens contumeliam) postea notaret. Gellius *d. cap. 1. lib. 4. Servium Sulpitium in reprehensis Scaevolae*

in capitibus scripsisse : Ulpianus in eâdem L. 3. §. 6. D. de *spec. legat.* Q. Mutius sic definebat , ut eorum cibaria contineri putes , qui opus non facerent , sed materiâs præbuit Servio notandi . Et quæ Gellius , reprehensa Scaevolæ capita ; Paulus notata Mutii , L. Mutius . D. pro socio .

Triumviri nocturni in L. 1. D. de offic. præfect. vigil. Tergemini vigilæ Aufonio , Lectio Aufonii defenditur , locus explicatur . Vigiliæ militum eadem , & clericorum .

C A P U T III.

ANtequam D. Augustus præfectum , & cohortes vigilum constituisset , Triumviri nocturni arcendis incendiis præerant . L. 1. D. de offic. præf. & vigil. Eos Aufonium in *Grypho ternarii numeri v. 25. seq. intellexisse* putabam aliquando :

- - - - - noctisque per umbram

Tergemini vigilæ . - - - - -

Siquidem vigilæ castrorum non tres , sed quatuor fuerant . Erant quatuor vigilæ militares , & singulæ tribus horis distinctæ ; ita ut quatuor vigilæ duodecim horas noctis complerent : unde Aufonius Triumviro nocturnos , seu qui per noctis umbram ad arcenda incendia in urbe excubias facerent , videretur potius intellexisse , quàm vigilæ castrorum . Faveret Serv. ad 2. *Aen. Vigiles non actus nomen est , sed officii ; modò enim vigilæ intelligendum , non qui vigilarent , sed qui solebant exercere vigilas* . Idque cum protulissem , viris doctis non displicebat . Verùm , re curatius & penitiùs inspectâ , observavi Aufonium quatuor vigilæ castrorum in *Grypho ternarii* retulisse , non habitâ ratione ipsorum vigilum , qui erant quatuor ; sed ratione horarum , quibus vigilabant : quia vigilæ non singulis horis , sed tribus horis vigilabant . Hieronymus in cap. 14. *Matthæi : Stationes , & vigilæ militares in terna horarum spatia dividuntur* . Vegetius lib. 3. cap. 8. *Et quia impossibile videbatur , in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere , ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt divisæ vigilæ , ut non amplius quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare* . Ita & Clerici , qui more militari stationes , & vigilas in ecclesiis primitus observabant , tribus solum horis vigilabant . Faustus Rhegiensis Episcopus de Poenitentia ad Felicem . *Ad immolanda orationum sacrificia amica sunt fruentibus (lege , ferventibus) nocturna silentia , quibus usque ad horam tertiam lectio moderata procedat ; ut exercitium spirituale non desinat desiderare , & semper possit augeri* . Locum istum Aufonii perquam eruditi interpretes non sunt assecuti ; nec feliciter vir ingeniosus

emendabat, qui sibi hunc locum in *Grypho ternarii* verè gryphum esse ingenuè non diffitetur.

- - - *noctisque per umbram*

Tergeminam vigiles.

Ego nihil mutandum cenleo: ex antecedentibus de mente Aufonii satis hquid conjici potest:

- - - *Trimefres*

Annorum coelique vices, noctisque per umbram

Tergemini vigiles.

Sunt quatuor vices temporum, & tamen ab Aufonio relatae in *Grypho ternarii*, habità ratione trium mensium, quibus constant: sic licet essent quatuor vigiles castrorum, in eodem *Grypho* referuntur, habità ratione trium horarum, quibus vigilabant.

Jurene scriptò, an moribus parentes Romani in liberos potestatem babuerint. Pater lege, alii parentes moribus in liberos jus potestatis habuisse videntur, ad L. 8.

D. de his, qui sui, vel alieni juris sunt.

C A P U T IV.

QUod jus habuerunt parentes in liberos, jurene scriptò constitutum fuerit, an moribus, dubitavit pridem Halicarn. lib. 2. orig. τὴν νόμον τοῦ ἀρχαίου μὴ οἱ βασιλεῖς ἐπιλάττον, ἀλλὰ γυργαμμένον, ἀλλὰ ἀγέροντες ἢ ἔξω τοῦ κοινῆς νόμον. i. e. hanc legem antiquitus populi servabant, sive scriptam, sive non scriptam: non enim quid certi habeo dicere. Nec satis videtur de ea re apud auctores nostros constituisse. Papinianus jus potestatis retulit ad legem Regiam, lib. sing. de adult. in collat. leg. Mosaic. tit. 4. Sed cum lex Regia dederit patri potestatem in filium. Ulpian. ad mores, L. 8. D. de his, qui sui, vel alieni juris sunt: quod quidem omnino diversum est; namque aliud est jus legibus, atque aliud jus moribus introductum, L. 8. D. de ritu nupt. hoc non scriptum, illud scriptum: alii curatores legitimi, alii qui dantur moribus. Ulpian. tit. 11. Probabile est forsan, Ulp. in d. L. 8. D. de his, qui sui, vel alieni juris sunt. jus potestatis moribus receptum dicere in ceteris parentibus à patre. ait Ulpianus lib. 26. ad Sabin. Patre furioso liberi nihilominus, qui habent liberos, in potestate sunt: verba sunt Sabini. Subjicit Ulpianus: Idem & in omnibus est parentibus, qui habent liberos in potestate: nam cum jus potestatis moribus sit, receptum, in ceteris videlicet parentibus, à patre jus potestatis moribus receptum fuisse ait Ulpianus. Nam cum lex Regia patri dedisset potestatem in filium,

Filium, moribus receptum est, ut non solum pater haberet liberos in potestate, sed & avus, & proavus, & qui parentum appellatione continentur, L. 4. §. 2. D. de in jus vocando, de quibus nihil lex dixerat. Ita potestatem patris, atque avi diversò jure censet lex Pompeja de paricidiis, L. 1. D. ad legem Pomp. de paricidis, & lex Julia de adulteriis, L. patri. 20. D. ad leg. Jul. de adult. M. Seneca lib. 9. contr. 5. *Habet sua iura natura; & hoc inter patrem, & avum interest, quod avo servare liceat suos, patri & occidere.* Quasi jus potestatis lex patri tantum, non etiam avo, atque aliis parentibus concessisset: & quidem tum lex Regia, tum lex XII. Tabul. de patre, non de aliis parentibus concepta. Ulpianus tit. 10. *Si pater filium ter venundavit, filius à patre liber esto.* Præterea nepotes non trinâ mancipatione ut filii, sed una mancipatione nexu potestatis avitæ solvebantur. L. 8. D. de injust. rapt. & irrit. fact.

Trebatii quaedam sententia apud Horatium relata. Similis ejusdem Trebatii sententia ex Arnobio profertur. Uterque illustratur ex L. 21. D. de furtis.

C A P U T V.

IN ea vulgari quaestione, An si quis ex acervo frumenti modium abstulisset, totius rei furtum faciat, vel tantum ejus, quod abstulit; Officius putabat, non tantum modii, sed totius acervi furem esse. L. 21. in princ. D. de furtis. In eâ etiam sententiâ Trebatius fuit, qui & hanc rationem afferebat in d. L. 21. *Nam & qui aurem alicujus tetigit* (inquit Trebatius) *puta ad antestationem, totum eum videri tetigisse; proinde & qui dolium aperuit, & inde parum vini abstulit, non tantum ejus, quod abstulit, verum totius videtur fur esse.* Quam Trebatii sententiam Horatius, qui illi aequalis fuit, probat lib. 1. epist. 16. v. 55. seq.

*Nam de mille fabae mediis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus mihi pacto lenius ists.*

Ac veluti putabat Trebatius, si parum vini de dolio ablatum esset, totius dolii furtum factum esse; similiter putabat, si quid sacri faciendi causâ de dolio demeretur, totum dolium sacrum fieri. Arnobius lib. 7. *Macrus hoc vino inferio esto.* Inferio, inquit Trebatius, *verbum eâ causâ est additum; eâque ratione profertur, ne vinum omne omnino, quod in cellis, atque apothecis est conditum, ex quibus illud, quod effunditur, promptum est, esse sacrum incipiat, & ex usus eripiatur humanis.* Cum Trebatius interpretaretur pontificales libros, in quibus id scriptum fuisse refert. Servius ad 9. Aeneid. *Et in pontificalibus sacrificantes dicebant Deo, Macrus hoc vino inferio esto.* Non aliud vinum inferium erat, quam calpar. Sext.

Sext. Pomp. lib. 3. de verb. signif. Calpar vinum novum, quod ex delio dimitur sacrificii causâ antequam gustetur, & cum hoc statò die vinarium fieri deberet, unum id exemplum non malè proferatur ex his, quae sine piaculo praeteriri non possunt, & ex qua causa Praetor diminutionem bonorum permittit. L. 7. §. 3. D. de iure deliberandi.

Processus militum, processus advocatorum, processus clericorum.

Ad L. 41. D. de donationib. inter vir. & uxor.

Symmacho lucc.

C A P U T VI.

Milites, qui ex gradu in gradum promovebantur, procedere dicebantur. Gloss. vet. Processit, & τὴν ἑαυτοῦ προήλασεν. i. e. in militia processit. Antiqua inscriptio Grut. pag. 393. num. 5. spe beneficiarius: & post, ob spem processus eius. Servius in Ichedis ad lib. 1. Aeneid. Cum à Senatu petisset consulatum, & triumphum, nec impetrasset; adversante Cn. Pompejo magno, ejusque amicis, qui Caesaris processibus invidabant. Sic procedebant in singulos gradus militiae, ut in singulos etiam regradabantur. Hieron. ad Pammachium: Finge, aliquem tribuniciae potestatis suo vitio regradatum per singula militiae equestris officia ad tyronis vocabulum devolutum; nunquid ex tribuno fiet tyro? non, sed ante primicerius, deinde Senator dacenarius, biarchus, circitor, eques, tyro; & quamquam tribunus quondam, miles gregarius, sic tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Quare ita Licin. Rufinus propriè intelligi potest in L. 41. D. de donation. inter vir. & uxor. Imperator Antoninus constituit, ut ad processus viri uxor ei donare possit. Quasi id primum Antoninus constituerit ad processum militiae, quae emebatur; quod deinde alterius dignitatis adipsiscendae gratiâ receptum fuerit. L. 40. D. de donat. int. vir. & uxor. Procedebant etiam advocati in militia togata. Symmach. lib. 5. epist. 16. Sancto Lampadio germano tuo & ad spem processus, & ad bonam viam morum, confiditiam credidi profuturam. Ubi observandum est spem processus dici in togata militia, ut in armata. Antiqua inscriptio, supra allata, ob spem processus. In ea etiam militia pariter, ut in armata, gradus servabantur. Machar. Aegypt. homil. 15. ἡ δὲ βίαι γένει σχολαστικῇ, δὲν οὐ δεικνύον ἀρχαίαι καὶ ἰσχυαί δὲ, πάλιν βίαι ἰχθὺ γένει πρῶτης, τότε γένει ἰγμῶν. καὶ βίαι γένει ἀρχαίαι, λαμβάνει τὸν βένδον τῆς οὐραδίδος. i. e. deinde ubi fuerit scholasticus, omnium confiditiarum est notitius, & ultimus. denique ubi illic evaserit primus, tum dux evadit; & quando fuerit princeps, adiutorem sibi sumit adfessorem. Sic in militia ecclesiastica clerici procedebant ex ordine in ordinem, & quod Justin. statuit Nov. 123. cap. 16. Ut clerici, qui ordinantur, dent unius anni diariæ ministris

*Ar*is Episcopi ordinantis, *Sed tñ idlas iniquitas*. Interpretes vetus Authentic. *pro sua insinuatione*; rectè. Julianus Antecessor vertit *pro suo processu*.

Consultatio ad relationem, consultatio ad provocationem. Conciliatur L. 1. §. 1. D. de appellationib. *cum* L. 2. Cod. ut lite pendente, vel post provocationem.

C A P U T VII.

Magistratus de jure dubitantes Imperatorem consulebant. *L. vetum*. §. *ex facto*. D. de minor. L. 1. Cod. de relation. sed provocari poterat à rescripto principis, quod ad consultationem, sive relationem magistratum lequebatur. L. 1. §. 1. D. de appellationib. ne magistratus arbitriū suū facile rescripta per mendacium elicerent. Constantinus Imper. tandem statuit, ut si judex cognitō negotiō principem consulendum putaret, consultationis exemplum litigatoribus intra decem dies offerret; & litigatores intra alios quinque dies continuos refutatorias preces darent, si relatio minus plena, vel contraria videretur. L. 1. Cod. Theod. de appellationib. Quare post eam constitutionem quaestione rescriptō, vel consultatione terminatā, nec supplicationi, nec provocationi locus fuit. L. 6. eod. tit. de appellation. in Cod. Theod. Ex qua sumpta est L. 2. ut lite pendente: quae quidem intelligenda est de consultatione, quae fiebat ad relationem, apud consilium principis, dum judices eum consulerent, & ad eum quaestionem referrent; non verò de consultatione, quae fiebat ad provocationem, ut in L. 32. & 37. C. de appellat. Alia erat consultatio ad relationem judicum, alia erat consultatio ad provocationem partium. Haec fiebat coram amplissimis magistratibus, atque omnibus Senatoribus, Nov. 62. illa apud consilium principis. Haec ex appellationibus quorundam judicum, d. L. 32. Cod. de appellation. illa propter dubitationem eorum omnium, qui de jure dubitabant, d. L. 1. D. de appellat. Denique haec fiebat post latam sententiam, in qua expendebantur merita appellationum; illa verò antequam ferretur sententia, & sic d. legem 2. Cod. ut lite pend. debere intelligi satis patet ex d. L. 6. Cod. Theod. de appellation. quae prohibet supplicationem lite pendente, nisi judex opinionis exemplum deneget, hoc est, consultationis: deinde poenam imponit illi, qui post quaestionem rescriptō, vel consultatione terminatam supplicaret.

Leg-

Legatum optionis habuit tacitam, non expressam conditionem.

*Defenditur vulgata lectio apud Ulpianum tit. de
legat. §. optione.*

C A P U T VIII.

EX eo, quod Justin. in §. *optionis*, *Instit. de legat.* legatum optionis olim habuisse in se conditionem dicit, *et in se satis innuit*, conditionem illam fuisse tacitam, non expressam: & ita quod Theophilus, *ἀπὸ τῆς ἐν τῷ δαυρῷ*, interpretes rectè vertit, *habet tacitam conditionem*; quasi nihil aliud sit habere conditionem in se, quàm habere tacitam conditionem. Expressa est illa conditio: *Titio, unum ex servis, si optaverit, de lego*. Sed in legato hujusmodi, *Titius quem voles ex servis optato eligito*, inest non expressa, sed tacita conditio; ut Titius optare debeat, ac nisi optaverit, ei legatum non acquiratur, neque ad heredes transmittatur. Non movet, ut expressa conditio legato optionis inesse censeatur, quod legatum optionis purè relicto opponitur. *L. 13. D. de option. vel elect. legat.* nam etiam si tacita illa conditio non minus rectè opponitur legato purè relicto, quod nullam habet conditionem, nec ea est ratio differentiae inter legatum generaliter, & legatum optionis, scilicet ut transmitteretur legatum generaliter, quia in eo erat tacita conditio; legatum vero optionis non transmitteretur, quia in eo erat expressa conditio: imo potius ea ratio, quod in legato optionis expressa sit optio, quae tacitam conditionem facit; in legato generaliter tacita sit optio: puta, legato homine generaliter, potest legatarius eligere, dummodò optimum non eligat, *L. legato. 37. D. de legat. 1.* sed tacitè, non expressè in legato generaliter optio continetur, quae conditionem non facit. In conditionibus expressa nocent, non expressa non nocent, *L. nonnumquam, D. de condit. & demonstrat.* expressa optio in legato optionis nocet legatario, ut legatum non transmittat; non expressa optio in legato generaliter, non nocet legatario, atque ita legatum transmittit. Aliud est dicere in legato generaliter esse conditionem tacitam, quod falsum est; aliud, inesse optionem tacitam, quod verum est. Atque haec ita subtilius distinguì possunt: legatum optionis habet expressam optionem, sed tacitam conditionem; legatum generaliter habet tacitam optionem, sed non tacitam conditionem. Expressa optio, quae inest legato optionis, facit tacitam conditionem; tacita optio, quae inest legato generaliter, non facit ullam conditionem. Ceterum apud Ulpianum *lib. sing. reg. tit. de legat. §. optione*, his verbis: *Idem est & si tacitè legaverim*. dissonum legari tacitè optio dicitur, vel quando generaliter legatum relictum est; vel quando etiam sub alternatione relinquitur, quia tunc legatarii electio est, si per vindicationem legatum relictum sit: nihilque prorsus mutandum in *d. §. optione*, sed ita interpungendum: *optione autem legati per vindicationem*

nem data, legatarii electio est, veluti, hominem optato, eligito. Idemque est si tacite legaverim. Id vult Ulpianus, siue legatum optionis expressè relictum sit, siue tacite, ut in legato generaliter, & legato sub alternatione, legatarii electionem esse, quando per vindicationem relictum est. Et quod sequitur, *Titio hominem, aut decem heres meus dato: hominem dare heredis electio est*, Intelligendum est de legato sub alternatione per damnationem relictio. Denique Ulpianus attingit legata, in quibus est optio. Primum quando expressè legata est, veluti (*optato, eligito.*) Secundum quando tacite legata est, veluti *homine legato generaliter*. Tertium quando sub alternatione legata est; quod tertium genus quia tacitam, non expressam habet optionem, ad heredes transmittitur. *L. illud. D. de option. vel elect. legat. & L. 3. §. 1. C. comm. de legat.* ut transmittitur quando legatum generaliter relictum est. *L. nec semel. §. penult. D. quando dies leg. vel fideic. ced.* Legatum quidem per vindicationem nondum agnatum ad heredem transmittebatur. *Paul. lib. 3. sent. tit. 6.* Sed tamen optione per vindicationem relicta propter conditionem tacitam, quae legato optionis inerat, non transmittebatur, cum legatarius non optasset.

Latina libertas data post constitutionem Justiniani; directa libertas, retento obsequio manumissi,

C A P U T IX.

QUOD dominus erat pleno jure, manumittendo servum, vel civem Romanum facere poterat, *L. 2. C. de action. empt. vel Latinum*, ut Latina tantum libertas illi competeret. Justinianus unam, eandemque omnibus libertatem competere voluit, etsi dominus manumittendo servum expresserit, ut Latinus, non civis Romanus fieret, *L. unic. §. illo. C. de Lat. libert. toll.* Post illam tamen Justiniani constitutionem sic quidam servi manumittebantur, ut à dominis in servitutem possent retrahi. *Can. 5. 54. distict.* Illi igitur Latinam solum habebant libertatem, non Romanam: nam qui Latini erant, & non vindicta manumissi, veluti vinculo servitutis attinebantur, ut notum ex Tacito. Iusta verò libertas, & Romana non facile revocari poterat. Hoc cum in d. *Can. 5.* relatum sit ex Concilio Toletano. 4. cap. 72. ex jure Gothorum fuisse putandum est, qui in plurimis leges Romanas non observabant: idque in ipsis etiam legibus Wisigothorum extat *lib. 5. tit. 7. L. 9.* Atque ita per eandem libertatis scripturam definiat, ut in tempore conditae scripturae liber ipse, qui est manumissus, permaneat, nihil sibi in eo conditionis reservans, hujusmodi libertatem revocari non liceat. Hi in quibus aliquid conditionis reservatur, d. *L. 9.* sunt retento obsequio manumissi, in Concilio Toletano. Ubi etiam videntur parum intellexisse, quid esset directa libertas. Num ea est dire-

Per. I.

G

Ga

Ita libertas, quae directis verbis testamentò relinquitur. §. *ultim. institut. de singul. reb. per fideicommiss. relict.* ad differentiam fideicommissariae libertatis, quae precariis verbis ab herede relinquitur. L. 28. D. si quis oneriss. caus. testam. L. 16. §. 12. D. a. Senatusconf. Trebell. In Conclio Tolemano directà libertas dicitur, quae inter vivos data fuerit, non quae testamentò.

Athenienses à Romanis leges vicissim acceperant. Pomponius, Symmachus, & Cassiodorus illustrantur.

C A P U T X

NON tantum ex legibus Atheniensium, moribusque Lacedaemoniorum Romani suas leges condiderunt, sed ex aliarum etiam civitatum legibus. Gell. lib. 20. cap. 1. *Inquisitis, exploratisque multarum urbium legibus.* Tacit. lib. 3. Annal. 27. *Accitis, quae usquam egregia, compositae XII. Tabulae.* Pomponius solum ex Graecis civitatibus, L. 2. §. 4. D. de orig. jur. Ita enim leges constitui debebant ex variis populorum institutis, moribusque. Aristot. lib. 1. Rhetoric. ad Theodact. cap. 4. *ἐπεὶ μὲν τὰν νομοθεσιῶν αἱ καὶ γὰρ μέθοδοι ἡγεταίμην, ἐκείνων δὲ λαβὼν ἡμεῖς τοὺς καὶ ἰσχυρὸν νόμους.* i. e. legum ferendarum scientiae terrarum peregrinationes sunt utiles, exinde enim gentium instituta, legesque licet cognoscere. At cum Romani ab Atheniensibus olim leges accepissent, vicissim Athenienses à Romanis multò post leges suas receperunt. Cassiodorus in Chronica: *His Cass. Atheniensibus leges petentibus Adrianus ex Draconis, reliquorumque libris iura composuit.* Cum scilicet leges suas per desuetudinem ignorassent. Gellius, qui temporibus Adriani vixit, eò sanè respiciebat lib. 16. cap. 12. *Obscura, oblitterataque sunt municipiorum iura, quibus, uti iam per ignorantiam non quaerunt.* Atque ex his Symmachus illustrari potest lib. 3. epist. 11. *Arma à Samnitibus, insignia à Thuscis, leges de iure Lycurgi & Solonis sumpsērāmus. Tuus nobis post haec addidit labor peregrina monumenta, quae iam sui nesciunt.* Nunc verè Civitas nostra populorum omnium parens facta est, docere potest singulos antiquitates suorum.

Hereditas sub cretione relicta, post repudiationem nihilominus intra dies cretionis adiri potuit: ex quo interpretatio

L. 2. §. ult. D. de suis, & legitim.

C A P U T XL

QUAESITUM est anxie, cur in *L. 2. §. ult. D. de suis, & legitim.* herede instituto repudiante hereditatem, heres legitimus admittatur cum onere fideicommissi; cum ibi neque nominatim, neque generaliter fideicommissum ab herede instituto relictum proponatur & fideicommissum intercidat ab herede instituto relictum, si non adeatur hereditas. Sed dicendum est in specie d. *L. 2.* heredem sub cretione fuisse institutum: quod & verba illa satis indicant; *Finge, eum supervivisse centum diebus, (verbi gratia) & interim proximum decessisse*; erant enim dies cretionis continuæ centum. *Verbi gratia, insertum videtur & in L. capitis. D. unde cognati*: quodd sublatâ cretione aliud tempus, tum adeundæ hereditati, tum petendæ bonorum possessioni Justinianus præstituisset: *L. ult. C. de jure delib.* Finge igitur ad *L. 2.* Heres cum cretione continua fuerat institutus, ut hereditatem intra centum dies cerneret, & ab eo fideicommissum erat relictum Titio. Heres intra dies cretionis hereditatem repudiavit, ac postea intra dies eisdem cretionis, agnatus, qui erat proximus tempore repudiatae hereditatis, moxque etiam heres institutus decessit: bellè quaeri posse ait Ulpianus utrum legitimus heres ad successionem admittatur, qui fuerit proximus tempore hereditatis repudiatae, vel qui fuerit proximus tempore mortis heredis instituti. Et quaerendi ratio hæc fuit, quia licet repudiata hereditas postea adiri non posset, *L. 4. C. de repud. vel abst. hered.* tamen adiri potuit, quando heres cum cretione fuerat institutus. *Ulp. lib. sing. reg. tit. 22. Cum cretione vero heres institutus sit, cernendo sit heres, ita non aliter excluditur; quam si intra diem cretionis non creverit: ideoque etiam si constituerit, nolle se heredem esse, tamen si supersint dies cretionis, poenitentia adus cernendo heres fieri potest.* Non ergo statim, atque heres institutus sub cretione hereditatem repudiaverit, legitimo heredi defertur hereditas, sed tunc solum, cum dies cretionis elapsi fuerint: nec prius defertur, quam certum est ex testamento adiri non posse. *L. in plurim. D. de acquir. vel omitt. hered. L. quandiu. 89. D. de reg. jur.* Quia igitur in d. *L. 2.* heres institutus sub cretione repudiaverit hereditatem, & tamen intra diem cretionis adire poterat; ex eo quaerebatur, an proximo deferretur hereditas, qui erat proximus tempore repudiatae hereditatis, vel tempore mortis heredis. Ulpianus putavit, posteriorem admitti cum onere fideicommissi: hoc est, eum, qui fuerat proximus tempore mortis, non repudiatae hereditatis: & quidem cum onere fideicommissi, quia cum sub cretione heres fuisset institutus, post repudiationem intra dies cretionis, qui supererant, cogi poterat à Titio fideicom-

missario, ut hereditatem cerneret. Hac ratione transit onus fideicommissi ad heredem legitimum: disertim Ulpianus, *Cum nihilominus compelli potuit adire hereditatem, & restituere*. Non putarem, transire onus fideicommissi ad legitimum heredem, quia heres institutus repudiaret in fraudem fideicommissarii: id quidem expressum est in *L. 4. C. ad Senatusc. Trebell.* non in *d. L. 2.* nec quia repudiat heres institutus sibi delatam hereditatem ex testamento, statim in fraudem fideicommissarii repudiare intelligitur. Sed quia suspectam alias hereditatem habeat; repudiatio sola non facit, ut transeat hereditas ad coheredem, vel legitimum heredem cum onere fideicommissi: sed ita demum si repudiatio facta sit in fraudem fideicommissarii, ut in *d. L. 4. C. ad Senatusc. Trebell.* Praeterea longe dispar est ratio coheredis, atque heredis legitimi: Nam coheres ex tacita voluntate testatoris admittitur jure accrescendi; legitimo heredi non judicio testatoris, sed lege defertur hereditas. Coheres est quasi tacite substitutus in portionem deficientis, vel repudiantis coheredis: ideo semper tacite ab eo fideicommissum relictum intelligitur, quasi à substituto, post rescriptum D. Severi, *L. si Titio. 61. D. de legat. 2.* coheres coheredi suo est quali substitutus, non modò cum repudiaverit portionem, sed & cum ante repudiationem defecerit: utroque igitur casu consequitur portionem, vel repudiantis, vel deficientis: nec propter repudiationem solum transit onus fideicommissi ad coheredem. Non negaverim, eandem esse rationem coheredis, atque heredis legitimi, ut ad utrumque transeat onus fideicommissi, quando in fraudem fideicommissarii repudiata est hereditas: at in *d. L. 2.* repudiata hereditas fuisse proponitur, sed non in fraudem fideicommissarii. Minus etiam probarem heredem institutum, qui repudiavit ex rescripto D. Pii, quandiu vixit, cogi potuisse à fideicommissario, ut adiret hereditatem; quia heres institutus sub cretione, solum intra dies cretionis hereditatem adire poterat: praeteritis diebus cretionis postea hereditatem adire non poterat, maxime cum perfecta erat cretio (*nisi creveris, exheres esto*) siquidem sine cretione heres institutus repudiasset hereditatem, non negarem cogi potuisse: post repudiationem sub cretione institutus centum diebus praeteritis cogi non potuit. Aliud erat repudiare, aliud non cernere: qui repudiat, sponte excluditur; qui non cernit, non modò sponte (si perfecta est cretio) sed etiam judicio testatoris, atque ipso tempore excluditur. Quare Ulpianus in *d. L. 2.* fingit, heredem institutum, & rogatum hereditatem restituere, post repudiationem centum diebus supervivisse, intraque illos decessisse; hoc est, intra dies cretionis, quibus institutus cogi potuit à fideicommissario, ut hereditatem cerneret; & quia cogi poterat, legitimus heres admittitur cum onere fideicommissi.

*Lupanaria in honestiorum virorum praediis. Meretrices
honestioris loci Non. Marcello. Ad L. Ancillarum,
D. de hered. petit.*

C A P U T XII.

SI ARBITER sumptus litigantes in locum inhonestum adesse iusserit, puta in popinam, vel lupanarium, impunè ei non parebitur. *L. quid tamen. §. 2. D. de recept.* Ulpianus igitur & popinam, & lupanarium inhonesta loca existimat. Macarius *bomil. 12. αὐτοδύναμις καὶ πορνεία καὶ ἡμιπορνεία ἀνακτάς τινος καὶ ἀκαταστασία*. i. e. diversoria, ac lupanaria, & loca, ubi incontinentia exercetur, & luxuria. Et tamen idem Ulpianus in *L. ancillarum. D. de hered. petit.* in multorum honestorum virorum praediis lupanaria exercentur. Ancillas habebant meretrices, ex quibus quaestum faciebant. Quod & colligi potest ex *L. 38. D. de oper. libert.* Nec enim meretrix manumissa fuerit, easdem operas patrono praestare debet, quamvis adhuc corpore quaestum faciat. Ita Heliogabalus domi habebat lupanarias non tamen fortè, ut ex iis quaestum faceret, sed ut libidini suorum subserviret. Lampridius: *Lupanaria domi amicis, clientibus, & servis exhibuit.* Illae igitur meretrices, quae erant in honestorum virorum praediis, erant meretrices honestioris loci, & quaestus. Non. Marcello *de different. verb. Inter meretricem, & prostibulum hoc interest. Meretrix honestioris loci est, & quaestus: nam meretrices à merendo dictae sunt, quod copiam suam tantummodo noctu facerent. Prostibula, quod ante stabulum stent, quaestus diurni, ac nocturni causâ. Locus honestior, si non sit stabulum, si non sit locus publicus.* Porphyrio ad illud Horat. *lib. 2. Carm. Ode 15. v. 21. seq.*

*Quis devium scortum eliciet dono
Lyden?*

Belli devium scortum Lyden ait, quae corpore quidem quaestum faciat, sed non publicè; devium est enim à via remotum. Quaestus honestior meretricis, si non sit diurnus sed nocturnus, ut Nonius: vel ille fortasse honestior quaestus, si major fuerit. Pacuvius apud Fulgentium in *exposit. sermon. antiq.* Meretrices diebolae, quas suam munus causâ parvi pendunt gratiam. Lucilius *lib. 9. Satyr. apud Non. de numer. & casib.* ubi rectè viri donis emendarunt.

*Si nihil ad faciendam lupa, prostibulumque,
Nummi opus, atque assis.*

Quaestum illum meretrices non turpiter accipiebant. Ulpianus in *L. 4. §. 3. D. de condit. ob turp. vel injust. causam*: illam enim turpiter facere, quod sit meretrix; non turpiter accipere, cum sit meretrix. Donatus ad *Tenent. Eunuch. Act. 1. Sc. 2. v. 29.*

Puellam dono quidam mercator dedit.

Propter hoc ostendit meretricem fuisse matrona, & dono ideo puellam accipere potuisse.

In permutatione dominium transferri necesse non est, ut nec in venditione.

C A P U T XIII.

QUIDAM hanc differentiam inter emptionem, & permutationem constituunt, quod in emptione dominium rei venditae transferri necesse non sit, sed in permutatione res fieri debeat accipientis: male id probatur, quod res aliena vendi possit. *L. rem alienam. D. de contrab. empt.* ex re autem aliena non contrahatur permutatio. *L. 1. §. 3. D. de rerum permutat.* nam quod Paedius ait, *rem alienam dantem non contrahere permutationem*; hoc ita intelligendum est, ut is, qui rem alienam dedit permutationis causâ, ex parte sua non contrahat permutationem; nec possit agere, ut sibi res alia tradatur, vel quam interest rem sibi aliam non fuisse traditam: tantum vero possit rem datam condicere. Ac verò si quis propriam rem dedit, & alienam acceperit, ex parte illius contrahitur permutatio; ut si aliena res sibi data evincatur, possit agere praescriptis verbis, quanti interest rem alienam sibi datam esse. *d. L. 1. §. 1. D. de rer. permut. L. 29. C. de eviccionib.* nec melius id probatur ex *L. scribis. D. de aur. & argent. legat.* ubi quidem dominium in permutatione transfertur, quia dominus proprium aurum dederat aurifici, ut ex alio auro opus sibi faceret. In permutatione dominium transfertur, si dominus rem propriam dedit, veluti in venditione dominium transfertur ab eo, qui dominus est. *L. 11. §. 1. D. de act. empti. L. traditio. D. de acq. rer. dom.* sed quemadmodum in venditione transferre necesse non est, aut rem fieri accipientis; ita nec in permutatione. Denique eam sententiam non juvat *Lex ult. D. de condic. caus. dat.* quia in specie hujus legis non fuit permutatio, sed aliud genus contractus innominati, ut mox videbitur: contra verò fortius defenditur, in permutatione dominium transferri non debere: quia origo emendi, vendendique à permutationibus coeperit. *L. 1. D. de contrab. empt. & permutat. & vicina emptioni. L. 2. D. de rer. permut.* Veluti igitur in emptione dominium transferri, necesse non est, *d. L. si ita. D. de contrab. empt. & d. L. 11. D. de act. empti*, ita nec in permutatione. Haec autem ratio ineluctabilis est: in permutatione discerni non potest merx, & pretium; utrumque, quod permutatur, est merx. *d. L. 1. D. de contrab. empt.* At cum utrumque est merx, nullus tenetur rem facere accipientis. *d. L. 1. in princip. D. de rer. permut. & ita dominium transferre necesse non est.*

Ad L. ult. D. de condition. causâ datâ, causâ non sequentâ.

C A P I T U L U M XIV.

CUM in specie legis ult. D. de condition. causâ datâ, Stichus dari deberet, hoc est, accipientis fieri; satis patet, non fuisse emptionem, quod (ut jam satis probatum est) in permutatione, neque in emptione res debeat fieri accipientis. Finge: dederat Titius pecuniam Maevio, ut Maevius Stichum daret, hoc est, dominium Stichi in Titium transferret: differtim ait Celsus, id genus contractus non esse proportionem emptionis, id est, non esse emptionem, aut emptionis speciem, seu permutationem, quae est species, & portio emptionis. Id tribus rationibus ille probat. Primum, quod licet Stichus mortuus sit ante traditionem, non pereat Titio, cui dari debuit, imò possit pecuniam Titius condicere, quam Maevio dederit, ut sibi Stichum daret: quod secus est in venditione; namque illâ perfectâ, periculum est emptoris, cui res tradi debet. §. cum autem. Instit. de empt. & vendit. L. 8. D. de peric. & commod. L. ult. C. eod. Secus est etiam in permutatione, nam cum ab altera parte res tradita initium permutationis dederit; res, quae contra dari debet, periculo est illius, cui tradi debet. Finge: si Titius scyphos dederit Maevio, ut Maevius Stichum daret; contractâ sic permutatione Stichus periculo est Titii, cui dari debet. L. naturalis. §. 1. D. de praescript. verb. quia in d. L. ult. D. de condition. causâ dat. non fuit permutatio, sed aliud genus contractus, ideo Stichus non perit Titio, cui dari debuit. Secundò, Celsus ita probat, id genus contractus non esse emptionem, emptionisve speciem; quia si Stichus, quem Maevius Titio dedit, alienus fuit, etiam antequam evincatur, possit Titius pecuniam, quam dedit Maevio, condicere: quod secus est in emptione; non enim prius agi potest adversus emptorem evictionis nomine, quam cum res evicta fuerit. L. 3. C. de evict. Secus est etiam in permutatione; nam si rem alienam permutationis causâ acceperim, non prius agere potero praescriptis verbis actione, quam si evincatur. L. 1. §. 1. D. de rer. permut. L. si permutationis. C. de evictionib. Tertia ratio est, quod si Maevius proprium dederit Stichum Titio, & cavere nolit Maevius de evictione, eo casu possit Titius pecuniam datam condicere: quod secus est in emptione, ut non cavente venditore de evictione, pretium ab eo repetatur. Si emptor quidem evictionem timeat, & pretium nondum solverit, non teneturolvere. L. 1. §. ult. D. de peric. & commod. sed pretium solutum non potest repetere. Secus est etiam in permutatione; nam si Titius rem suam dederit Maevio, atque aliam à Maevio acceperit; & si Maevius de evictione cavere nolit, ideo non poterit Maevius rem datam condicere; sed tunc solum, cum evicta fuerit, agere praescriptis verbis. d. L. 1. §. 1. D. de rer. permutat. aut si malit, rem datam condicere. d. L. naturalis. §. 1. D. de praescript. verbis.

Quar-

Quaedam jurisdictio sine imperio. Coercitio non est mixti imperii. Ad L. ult. D. de offic. ejus, cui mandata est jurisdictio.

C A P U T XV.

VULGO omnibus ferè persuasum fuit ex *L. ult. D. de offic. ejus*; cui *mand. est jurisd.* nullam esse jurisdictionem sine imperio, & modicam coercionem esse mixti imperii: utrumque falsum. Nam longe est alia Pauli sententia, quam ut velit, nullam esse jurisdictionem, quae non sit cum imperio, vel omnem jurisdictionem esse cum imperio. Si praetor, qui habet imperium mixtum, jure sui magistratus mandaverit jurisdictionem suam privato, seu ei, qui non est magistratus, ait Paulus, eam jurisdictionem, quam magistratus privato mandaverit, nullam esse, id est, nullius momenti, nisi transeat imperium, quod jurisdictioni cohaeret. Eodem loquendi modo Paulus utitur in *L. si quis postquam. D. de fidejussor.* ex iisdem libris Pauli ad *Plautium*: *Erroris fidejussio nulla est*: ubi non hoc vult Paulus, omnem fidejussionem sine errore fieri, sed eam fidejussionem, quae fiat per errorem, nullius esse momenti. Ita in *d. L. ult.* non ait, omnem jurisdictionem esse cum imperio, aut modicam coercionem; sed eam tantum, quae privato à magistro mandaretur, nullam esse, id est, nullius momenti, si non transiret imperium magistratus cum mandata jurisdictione. Innocent. III. in *cap. pastoralis*, in princ. *de offic. & potest. judic. delegat.* eam interpretationem attigit: *Jurisdictio illa nullius videretur momenti, si coercionem aliquam non haberet.* Alterum, quod colligunt ex *d. L. ultim.* coercionem esse imperii mixti, aequè falsum est: in quo ipse olim errore versabar, quando praeproperus juvenilis aetatis calor primis docendi tyrociniis quaedam ad *L. imperium. D. de jurisdict.* Gadurci ab hinc quatuordecim & amplius annis effundebat. Nam magistratus municipales habent coercionem. Hygenus lib. *de limitib. constit.* Sed & haec meminimus in legibus saepe inveniri, cum ager est centuriatus ex alieno territorio, paratusque, ut assignaretur inscriptioni; Quos agros, quaeve loca, quaeve aedificia, intra finas puta illos, & intra flumen illud, intra viam illam dederò, assignavero, in eis agris jurisdictio coercitioque esto coloniae illius, cujus civibus agri assignabantur. Ibi loquitur de magistratibus municipalibus, quorum est territorium. *L. ult. D. de jurisdict. L. pupillus. §. territorium. D. de verb. sign.* Habent igitur magistratus municipales coercionem; & tamen sunt sine imperio, utpote minores magistratus. *L. nec magistratibus. D. de injur.* nec quidquam facere possunt ex iis, quae sunt imperii. *L. 4. D. de jurisdict. L. ea quae. D. ad municipal.* Siquidem magistratus, qui habent imperium, ut Praetor, coercent, coercitio erit imperii; si magistratus sit sine imperio, ut magistratus municipalis, coercitio non erit imperii.

Modicum tempus decem dierum; triginta dierum; duorum mensium. Laxamentum.

C A P U T XVI.

MODICUM tempus aliquando est decem dierum. *L. promissor. D. de confis. pec.* Eustathius *lib. de praescript. cap. de praescript. decem dierum.* D. Augustinus *lib. 11. Confess. cap. 15.* Breve autem praeteritum, sicut pure dicimus, ante decem dies: & breve futurum, post decem dies. Quod tempus fortè intelligendum est in *L. quid tamen. §. ult. D. de recept. arbitr. in esse quoddam modicum tempus, quod ubi praeterierit, statim poena peti possit.* Puta modicum tempus dierum decem: & in *L. trajectitii. D. de obligat. & actionib.* Aliquando modicum tempus est 30. dierum, *L. 1. §. 2. D. de itiner. atque privato*, qui erant iusti dies judicari faciendi ex *XII. Tab.* At cum ex constitutionibus tempus duorum mensium post condemnationem reis indultum fuisset, modicum tempus etiam fuit duorum mensium, *L. 3. §. ult. C. de usur. rei judicat.* quo tempore elapso poterant debitores exigi, eorum pignora capi, & intra alios duos menses distrahi. *L. debitoribus. D. de re judic.* Hoc tempus duorum mensium dicitur laxamentum. *L. 7. §. 11. D. de administr. & pericul. tut. d. L. ult. C. de usur. rei judicat.* Nov. Justinianus 72. cap. 6. Ammianus Marcellinus *lib. 16. Universa si ne laxamento salvere compelli.*

Mendum tollitur apud Ulpianum lib. singul. Regular. tit. 22.

C A P U T XVII.

ULPIANUS *lib. sing. Regular. tit. 22.* Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus utitur; veluti qui actionem rerum hereditariam facit, aut servis hereditariis cibaria mandat. Vulgò legitur actionem: quidam legunt auctionem rerum hereditariam. Et fortèan defendi potest ex *L. pro herede §. 1. D. de acq. vel omitt. hered.* sed tunc minùs dubium esset, eum pro herede gerere, qui auctionem rerum hereditariarum faceret, easque distraheret. Legendum potiùs videtur, qui actorem rerum hereditariarum facit. Satis est, ut quis pro herede gerat, eum rebus hereditariis tanquam dominum uti: quod fit, si aut actorem rerum hereditariarum faciat, aut servis hereditariis cibaria mandet. Omnino ita legendum suadet Paulus *lib. 4. sent. tit. 8.* Pro herede gerere, est destinatione futuri domini aliquid in hereditariis rebus usurpare: & ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culcras, rationesque disponit, & qui servis hereditariis, iumentis, rebusque aliis utitur. Fundorum he-

Redi.

H

Redi.

reditariorum culturas, rationesque disponere apud Paul. nihil aliud est, quàm actorem rerum hereditiarum facere apud Ulp. Siquidem actores rei rusticae, & rationibus fundi praeficiebantur, *L. filio. in pr. D. de adim. vel transfer. legatis, rei rusticae*, id est, culturae. *L. 32. D. de pignorb. & hypothec.* Actores illi negotia ordinabant, *L. quaestum. §. idem respondit. 38. D. de instruct. & instrum. legat.* à conductoribus praediorum, & villicis pensiones exigebant, *L. Stichus. §. item quaero. §. an eorum. D. de statuliberis.* Denique apud Ulpianum, *Actorem rerum hereditiarum facere, servis hereditariis cibaria mandare*, paria sunt, ut quis pro herede gerere videatur. Longè verò diversa, *Auctionem rerum hereditiarum facere, & servis cibaria mandare*; nec enim ita pro herede gerit, qui servis cibaria mandat, ut qui auctionem rerum hereditiarum facit.

Ad L. 8. D. de pignorb. & hypothecis.

C A P U T XVIII.

GENERALI obligatione non continentur, quae quis specialiter pignori obligaturus non fuisset; ministeria, quae ad affectionem pertinent, concubina, filii naturales, alumni. *L. 6. & 8. D. de pignorb. & hypoth.* Ministeria, quae ad affectionem pertinent, sunt quae dominus in deliciis habet, *L. ult. §. 2. D. de oper. servor.* collactaneus, nutrix, & alia ejusmodi ministeria, quae & minor potest manumittere. *L. si collactaneus. D. de manumiss. vindict.* Est quaedam affectio erga concubinam, *L. 3. §. 1. D. de donat. inter vir. & uxor.* erga filios naturales, *L. 41. §. 2. D. de legat. 3.* Ultramque affectionem misè expressit D. Augustin. in *lib. Confessionum*; erga concubinam, *lib. 6. cap. 12. Delectationes consuetudinis meae, ad quam si accessisset honestum nomen matrimonii, non enim mirari oportere, cur ego illam vitam inquirere spernere.* Erga filios naturales, *lib. 4. Confess. cap. 2. Experire exemplo meo, quid distaret inter conjugalis placiti modum, quod foederatum esset generandi gratia, & pactum libidinosi amoris, ubi proles etiam contra votum nascitur, quamvis iam nata cogat se diligere.* Arnauus *lib. 1. dissertat. Epi. cap. 23. in de deat. yvum audier, inu in q' ipm de qd obry, unde exortio. i. e. ubi simul puer natus fuerit, non jam in nostra est potestate non diligere, non curare.* Ceterum ut divinis litteris prophanae nostrae subserviant, ex d. *L. 8. de pignorb.* melius probaretur, sanctissimam Deiparam generali obligatione peccati communis non teneri, quàm quibus aliis locis ex jure nostro sumptis vulgo id contendunt.

Quò referenda sit Lex Non debet. 41. D. de regulis juris.

C A P U T XIX.

SUMPTA est *Lex 41. D. de regul. jur. ex Ulpiani lib. 26. ad edict.* quam ii, qui pensiori studio ad regulas juris conpleverunt, referendam putant ad *L. 34. in §. 7. & 8. de iur. iur.* ut quemadmodum licet auctori deferre iurjurandum, & concipere formulam iurjurandi; ita & reo iurjurandum deferre liceat. Verum ex eo tantum colligitur, id reo licere, quod auctori licet, non quod in *d. L. 41.* traditur, auctori non licere, quod reo non permittitur. Itaque multò concinnius iungenda videatur cum *L. solemus. D. de iudiciis*, ex eod. *lib. 26. Ulp. ad edictum*, in qua exceptio est istius regulae. Finge, Actorem intentionem ambiguum proposuisse: eam interpretari potest, prout sibi utilius fuerit. *L. si quis. 66. D. eod. tit. de iudiciis* vel cum duo Stichum deberentur, unus ex testamento, alter ex stipulatu, Stichum petitem fuisse non adiecta causa, ex qua peteretur: si actor de uno, reus de alio sensisse dicat, auctori potius credendum est, quam reo. *L. inter. §. 1. D. de verb. obligat.* ubi Paulus contrariam sententiam Aristonis retulit, qui fuit Sabinianus; Ulpianus Celsi, in *d. L. solemus. D. de iudiciis*, qui fuit diversae scholae: atque ita licet auctori, quod reo non permittitur. Id, quod sequitur in ead. *L. 41.* non malè referas vel ad *L. 3. §. si liber. D. de condic. caus. dat.* vel ad *L. 1. & 26. §. 2. D. de condic. indeb.* ex eod. *lib. 26. Ulpiani ad edictum.*

Pensiones, fructus. Differentia inter venditionem privatorum, & additionem fisci. Conciliatur L. Julianus. §. 11. D. de actionib. empt. camp. L. ult. D. de iure fisci.

C A P U T XX.

PENSIONES rusticorum, ac urbanorum praediorum, vicem fructuum obtinent in petitione hereditatis. *L. mercedes. D. de heredit. petit. in edicto de rebus auct. judic. possid.* ad quod referenda est *Lex praediorum. D. de usuris*, & iungenda cum *L. 8. §. 1. D. de rebus auct. judic. possid.* ex eod. *lib. 61. Ulpian. ad edictum*. Sed quandoque alia est ratio pensionis, alia fructuum; nam fructus post venditionem praediorum percepti ad emptorem pertinent. *L. 4. in fin. L. videamus. §. ex causa. D. de usur. L. 13. C. de act. empt.* Sed si locatum praedium, deinde venditum fuerit, pensiones tam rustici, quam urbani praedii, post venditionem cedent ei, qui locaverat, id est venditori, nisi quid nominatum convenisse ponatur.

L. Julianus. §. si in locatis. D. eod. tit. de act. empti. Vulgò adversari existimant decretum Imperatoris in *L. ult. in fine. D. de jur. fisci.* Ubi voluit Imperator, pensiones, quarum dies post additionem praediorum venisset, cedere in commodum emptoris, cui praedia addicta fuerant. Non observant differentiam inter privatum, qui vendit; & fiscum, qui addicit praedia jam aliis locata. Si privatus vendiderit, emptor non tenetur stare colono; sed potest colonum, vel conductorem expellere. *L. arbores. D. de usufr. & quemad. L. emptorem. C. de locat. & conduct.* Quia igitur emptor post venditionem ipse frui potest, & fructus, si qui sunt in fundo, percipere; ideo pensiones post venditionem cedentes ad eum pertinent, qui locaverat, cui colonus tenetur, non emptori: at cum fiscus praedia jam locata addixisset in d. *L. ult. D. de jure fisci*, Papinianus, & Messius novam sententiam induxerunt, ut colonus frueretur, emptor verò à colono pensionem acciperet; ne si per emptorem colono uti frui non liceret, fiscus colono actione ex conducto teneretur: eamque sententiam Papinianus, & Messius hoc colore videntur induxisse, quòd quemadmodum privati hanc legem plerumque dicebant contractui venditionis, ut emptor colonum uti frui pateretur, *L. Julianus. §. penult. D. de act. empti. L. si merces. §. 1. D. locati. d. L. emptorem. D. de locat. & conduct.* ea conventio in additione praediorum à fisco facta intelligi debeat, perinde ac si hoc ipsum in addicendo convenisset. Quòd ergo emptor praediis sibi à fisco addictis frui non possit, sed stare colono debeat, qui antea locaverit; ideo pensiones post additionem praediorum emptori cedunt, quae non cedunt emptori post venditionem, si privatus vendiderit.

*Argumentum Pauli ex lege Aelia Sentia in L. qui filium.
§. 1. D. ad Senatusc. Trebellian.*

C A P U T , XXI.

CUM fideicommissum relictum esset filio, si ad annum vicesimum pervenisset, putabat Paulus, fideicommissum filio deberi, si vicesimum annum attigisset, licet necdum complevisset, inque suam sententiam argumentum ex lege Aelia Sentia proferebat, *L. qui filium. §. 1. D. ad Senatusc. Trebell.* An quia lex Aelia Sentia vetabat, minorem viginti annis manumittere; & tamen die supremò anni vicesimi poterat manumittere, quasi annum vicesimum complevisset? *L. 1. D. de manumissionibus.* Verum tunc non annus coepit, sed dies ultimus pro completo est. Videtur potius id argumentum Paulus ex lege Aelia protulisse; quia vetabat lex Aelia Sentia, servum minorem triginta annis manumitti. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 1. & 3.* unde ita plerumque libertas relinquebatur, cum servus triginta annorum esset, vel ad triginta annos perveniret; sed favore liber-

libertatis sufficiebat, servum tricesimum annum attigisse, non etiam com-
plevisse, ut ex testamento liber esset, vel ut vindictâ rectè inter vivos
manumitteretur. Nam & aliàs favore libertatis annus coeptus pro ple-
no habetur. *L. si ita fuerit. D. de manumiss. testam. Qui duodecimò annò
liber esse iubetur, omnibus anni diebus liber esse iussus est: duodecimus an-
nus est, cum quantumlibet ex duodecimo anno venisset, aut praeteriisset.*
Sententiam Pauli probavit Imperator in d. *L. qui filius: quamvis contra
iam Aurelius Antoninus decrevisset, L. non putabam. D. de condit. & de-
monstrat.* Nec enim novum est, circa eandem rem constitutiones Princi-
pum variasse, ut Justin. ipse retulit in *L. cum quidam. C. de verb. signific.*

*Quaenam actio permissa in L. ult. C. de action. empti.
Defenditur vulgata lectio.*

C A P U T XXII.

QUI de possessione fundi per vim dejectus est, vel interdictò recupe-
randae possessionis, vel actione experiri potest. Ulpianus in *L. 1. §. 4. D. uti possidetis. Restitutas possessionis ordo aut interdictò expeditur, aut
per actionem.* Imperatores in *L. ult. C. de action. empti. Ad instar interdicti,
seu actionis permissae, experiendum esse perspicitis.* Actionem autem il-
lam plerique intelligunt actionem in factum, ex *L. 4. §. 2. D. de dam. inf. L. 3. §. 2. D. ne vis fiat ei.* sed haec datur non ad recuperandam posses-
sionem, imò potius adipiscendam; cum detus ei, qui in possessionem, in
quam missus est, non admittitur. Cuius actionem illam, incerti con-
ditionem interpretatur, *lib. 5. observ. 17.* quia possessio ab eo, qui per vim
dejecit, condici potest, *L. 2. D. de cond. tritic.* Sed *lib. 17. observ. 6.* legit
in d. *L. ult. C. de act. empti. Ad instar interdicti, seu actionis promissae,* qua-
si edictò praetoris promissa esset illa actio, ut & interdictum recuperan-
dae possessionis, d. *L. 1. §. 4. D. uti possidetis.* Ibi verò Praetor non pro-
mittit actionem, ait Ulpianus, restituendae possessionis ordinem non mo-
dò per interdictum, sed per actionem posse expediri: quam tamen Prae-
tor ibi non promittit. Quare lectionem receptam, & constantem in d.
L. ult. tueri mallet, & permissam actionem intelligere tam in d. *L. 1. D. uti possidetis,* quàm in d. *L. ult. C. de act. empti.* actionem ex lege Julia de
vi privata, vel publica: qua quidem ad recuperandam possessionem, vel
interdictò experiri permittitur, §. 7. *Institut. de interdicti.* actio permissa est,
prout ex lege Julia agere permittitur; de vi privata, si is, qui dejecit, si-
ne armis vim fecit; vel de vi publica, si cum armis dejecit. Idem
Imperatores, qui sunt auctores d. *legis ult.* satis ipsi probant in *L. 4. C. unde vi: Si de possessione vi dejectus es, cum & lege Julia vis privatae
reum postulare, & ad instar interdicti unde vi postulare posses.* Quod cum
adeo perspicuum sit, ut nemo non facile videat; mirari est, in re adeo
facili, quàm diversè acceperint,

Ulp.

Illustratur Lex ult. D. de heredib. instituend.

C A P U T XXIII

CUM Imperator Commodus in plerosque saeviret, refert Lampridius in *Commodo*, interemisse *Pactumejum Magnum cum suis*: unde rumor prolatus erat, Pactumejum Magnum cum suis occisum fuisse: & cum putaret Pactumejus testator, Pactumejam Magnam, quam heredem instituerat, occisam quoque fuisse, testamentum mutaverat, atque alium heredem instituerat, *L. ult. D. de hered. instit.* praefatione antepositâ, cui similem ferè ex testamento Augusti retulit Suetonius in *Tibey. cap. 23.* Pactumeja priore testamento heres instituta ut cognovit, testatorem falsâ opinione deceptum fuisse, supplicaverat Imperatores; fortè adversus sententiam Praefecti Praetorio, contra quam supplicare licet, non appellare, *L. 5. C. de precib. Imp. offer. L. 1. C. de sent. Praefecti Praetorio*: atque ita Imperatores cognitionem quasi ex appellatione susceperant, cum supplicatio hujusmodi vim habeat appellationis. Imperatores pronuntiaverant hereditatem ad Pactumejam pertinere, *ex voluntate testantis*, hoc est, ex priore testamento, in quo testator voluntatem suam expresserat: ita tamen ut legata secundò testamento relicta praestarentur. Et hoc quidem adversus juris civilis regulas, cum relicta, vel nullâ existente heredis institutione, nihil quidquam ex testamento valeat. An non ideo sic decreverant Imp. Severus, & Antoninus, ut rescinderetur institutio posterioris testamenti odio Nonii Rufi heredis instituti? Si quidem Spartianus Nonium Rufum inter Senatores à L. Severo occisos retulit: iidem tamen legata praestari voluerant, quòd ita D. Adrianus jam ante decreverat *L. cum mater. D. de inoffic. testam.* idque Paulus *adnotatum* fuisse ait, hoc est observatum, non reprehensum. Adnotare quidem est reprehendere, Cornel. Fronto: *Adnotat, qui notat quid adjicit.* Gellius *lib. 17. cap. 2. Culpae adnotamentis digna.* Sed adnotare, est etiam observare, *L. prospexit. §. 2. D. qui, & à quibus manumiss. L. Fulcinus. §. Celsus. D. ex quib. caus. in poss. eatur.* Plinius *lib. 2. epist. 11. Adnotatumque experimentis.*

Tres collegium faciunt, Ecclesiam, Monasterium, familiam,
ad L. Neratius. 85. D. de verb. signification.

C A P U T XXIV.

TRES collegium facere existimat Neratius *L. 85. D. de verb. signific.* hoc est, non solum ut tres pro universo collegio statuunt, sed ut ex tribus

bus collegium possit constitui : eoque sensu fortè dixit Tertullianus , tres vel laicos facere Ecclesiam , *Exhortat. ad castitatem . cap. 7. Sed & ubi tres , Ecclesia est , licet laici .* Ita monasterium tribus ad minimum monachis constituitur . Balsam. ad *Can. 17. Synod. 7. Sozomenus refert lib. 3. histor. Ecclesiast. cap. 13. Pachomium ab Angelo quodam monasticam vivendi regulam accepisse , interque alia praecepisse , οἰκῶματα ὅ μιν ἐξ κατασκευῆσαι πολλὰ , καὶ κατ' ἐκαστὸν οἶκον οἶκον ἑνὸς κατὰ μέγεθος . i. e. domus exiguas extruere multas , & in unaquaque domo tres manere . Familiam quoque tres servi constituunt : id quidem non satis expressit Ulpianus in *L. 1. §. 16. & 17. D. de vi , & vi armat. Familiae autem appellatio servos continet ; sed quaeritur , quemnam servorum numerum contineat , utrum plurimum , an verò & duum , vel trium .* Negat tamen idem Ulpianus , familiam duos facere , in *L. 40. D. de verb. sign. Unicus servus familiae appellatione non continetur , ne duo quidem familiae faciunt .* Tres igitur ad minimum familiam constituent , quod & rescripto D. Pii facile probari potest apud eundem Ulpian. in *L. 1. D. de option. vel elect. legat. Eum , cui servorum legata sit electio , tres posse eligere .* Nam cum pluralis elocutio duorum numerò contenta sit , *L. 12. D. de testib. deberet is , cui servorum electio legata esset , duos tantum servos eligere : sed quia duo familiam non faciunt , d. L. 40. D. verb. significat. tres ad constituendam familiam optari potuerunt : & ita frugi homines trium servorum familiam olim habuisse notum est .* Apulejus ex quindecim servis familiam constituerebat . Julius Pollux ex servorum multitudine , *lib. 3. cap. 8. tit. 1. τὸ ὅ τι πολλὰς οἰκίας , δεσποῖα . i. e. domesticorum multitudo , familia .* Servius ad Virgil. 3. *Aeneid. Quare turbae , cum tres dixerit ? quia apud Graecos , qui dualem numerum habent , pluralis numerus à tribus incipit : ergo bene turba , quasi plures .**

Bona propria uxoris ob administrationem munerum civilium mariti non tenentur . Interpretatio L. 3. C. ne uxor pro marito.

C A P U T XXV.

EX CONTRACTU mariti propria bona mulieris non teneri plerumque quam certum est , nisi maritus sit debitor ex administratione principii , *L. 4. C. in quib. caus. pign. vel hypoth. L. penult. C. de principilo : quia militaris annonae necessitas , seu passus principii id exigit , ut nunquam non satis illi cautum esse possit .* Haud tamen putarem , bona in dotem data munerum civilium obtentu , quae maritus gessit , obligari : neque argumentum praebet in contrarium *Lex 3. C. ne uxor pro marito* , possessiones extra dotem filiae in alimentorum causa datas interpellari non posse , quasi interpellari possent , si in dotem datae essent . Hoc quidem verum est , ut fructus rei dotalis constante matrimonio in pignus

gnus capi possint, puta, si maritus munus sibi injunctum detrectaverit. *L. 9. D. de muner. & bon.* vel si ex administratione muneris civilis maritus sit quicquam reliquatus: dos verò ipsa non tenetur. *L. 11. C. de decurionib.* quia in bonis mariti non computatur. *L. Lucius. §. idem respondit. D. ad municipal.* At cum in specie d. legis 3. *C. ne uxor pro marito*, possessiones non in dotem, sed in alimentorum causam marito datae essent; minus verendum erat, eas ex persona mariti munerum civilium obtentu interpellari posse: quia fructus bonorum extra dotis causam mulieri quaesitorum ad maritum non pertinent: sed si possessiones illae in dotem datae fuissent, non quidem ratione proprietatis, aut dominii, sed fructuum interpellari potuissent.

De tribus libris J. Pauli Decretorum, seu imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum. Cognitiones Principum ex appellationibus, vel ad consultationem magistratuum.

C A P U T XXVI.

COGNITIO propriè dicebatur, cum Princeps ex appellatione cognosceret. *L. sed etsi. §. ult. D. ex quib. caus. major. L. 8. §. ult. D. de vacat. & excusat. muner.* Siquidem à magistratibus, atque aliis potestatibus appellabatur ad Principem, si de magna summa ageretur. *L. 10. D. de appellat.* aut si negotii qualitas id postularet, ut deberet cognitione, atque sententiâ Principis, praeter juris communis regulas, aequitate suggerente definiti. Unde observandum est, hosce libros J. Pauli Decretorum fuisse confectos ex sententiis, quas Imperatores Severus, & Antoninus ex appellationibus cognoscentes protulerant, cum ad eos à magistratibus, & potestatibus fuisset appellatum: ut à praefecto urbi, *L. 38. D. de minoribus*: à iudice Hermogene, *L. 41. D. famil. ercisc. L. ultim. D. de jur. patronat.* à praefecto annonae, *L. 8. D. quod cum eo, qui in alien.* à praefide, *L. 97. D. de legat. 3. L. 79. D. ad Senatusc. Trebell.* à procuratore Caesaris, *L. 20. D. de quaestion.* Confecti etiam videntur hi libri ex sententiis, quas Principes ad consultationem, sive relationem magistratuum protulerant. Nam magistratus de jure dubitantes Imperatorem consulebant. *L. 11. §. ex facto. D. de minorib. L. 1. §. 1. D. de appellation. L. 1. C. de relationib. L. 2. de operib. public. in Cod. Theodos.* in ea specie est *L. 48. D. de jur. fisci.* ubi procuratores Imperatorem consulerant. Quomodo nihil vetat intelligi posse *L. ult. D. de condit. & demonstr.* ibique Impp. ad consultationem rescripsisse, non ad libellos. Etenim vix est, ut annotatio, sive subscriptio libellorum, decretorum nomine censi debeat: decretum sit causâ cognitâ, subscriptio plerumque absque causae cognitione. Nec sanè proba-

babile est, Paulum in libris decretorum rescripta ad libellos retulisse, sed tantum decreta, & sententias Imp. ex appellationibus, vel ad consultationem, sive relationem magistratum. Et haec quidem rescripta ad consultationem decretorum nomine censi possunt, quia habebant vim rei judicatae. *L. 2. C. ut lite pendent. ex L. 6. C. Theod. de appellationib.*

Quò referenda videatur L. cum par. 154. D. de reg. juris.

C A P U T XXVII.

IN REGULIS juris perpetuò quaerendum est, undenam promptae sint, ut ad suos locos referantur. Quod licet jam plures haud contemnendi interpretes feliciter saepe praestiterint, adhuc quaeri nihil vetat: veluti in *L. 154. D. de reg. jur.* quae satius referenda videtur ad praetoriam stipulationem, & jungenda cum *L. 1. D. de praetor. stipul.* quàm si referatur ad Salvianum interdictum, & jungatur cum *L. 2. D. de Salvian. interdicto*, ex eod. lib. 70. Ulpiani ad *edictum*. In Salviano interdicto nullum delictum versatur, sed tantum ratio possessionis. Finge igitur, mutuam poenam in stipulatione praetoria fuisse comprehensam, si quid factum, vel non factum esset: ut plerumque apponebatur in stipulationibus praetoriis. *L. 5. D. de praetor. stipulat.* si utrinque commissum sit in stipulationem, utrinque poena committetur: sed cum par sit delictum, melior erit conditio possessoris. Illi autem permitti debet poenam petere, qui in ipsam non incidit, id est, qui non commisit poenam stipulatione comprehensam, d. *L. 154. D. de reg. jur.* Petrus Faber Sanjorius non minoribus litterarum, quàm generis, & dignitatum titulis nobilitatus, profert ex Graeco Scholiaste speciem: puta, Si duo furati sint rem alienam, & alter ex furibus possideat; altero sibi partem vindicante, potiore esse conditionem furis, qui rem teneat: nec longè absimilem scholiastes Harmenop. lib. 1. *Epitom. tit. 2. §. 65.* quae quidem species inconcinna est, ut pleraque alia Graecorum, quae novitate suâ primum placuerunt tanquam non vulgata; diligenter nihilominus expendenda. Ibi quidem par delictum est, cum ambo furati sunt; nec tamen debet alterum cum altero compensari, ut quando utrinque poena committitur. Parum igitur conveniens est ea Graecorum species; mirum tamen, quàm aptè ipsi conveniat illud Plauti in *Rudente*, act. 4. Sc. 3. v. 84.

Tr. Quo argumento socius non sum, & fur sum? fac dum ex te sciam.

Gripp. Nescio. neque ego istas vestras leges urbanas scio,

Nisi quia, hunc meum esse, dico.

Grippus tenebat vidulum, & cum ipse teneret, Trachalionem quantumvis socium furti repellebat; quasi in pari delicto potior conditio Grippi tenentis, & possidentis esse deberet.

Multum interest, si quis duobus eandem rem diversis contractibus in solidum vendiderit, vel pignorerit.

C A P U T XXVIII.

ADVERSUS debitorem, qui eandem rem alii obligatam pignori dederit, datur actio stellionatus. *L. tutor §. 1. D. de pignorat. act. L. 3. D. stellionatus.* Adversus venditorem, qui eandem rem diversis contractibus vendiderit, accusatio falsi intenditur. *L. qui duobus. D. ad leg. Cornel. de falsis.* Verum et si debitor rem quasi liberam pignori dederit, cum alii jam esset obligata, non tenebitur falsi accusatione. Ratio differentiae haec est, quod licet debitor eandem rem duobus in solidum pignori dederit diversis contractibus, tamen fieri potest, ut recte sit utrique obligata; & ut in utroque creditoris persona pignus valeat: puta, si ea res ampla est, & ad modicum aeris prius fuerit pignolata, tuncque stellionatus agi non potest. *L. si quis. §. 1. D. de pign. act. L. 15. §. 2. D. de pign. & hypoth.* Sed & si res modica duobus fuerit pignori obligata, adhuc fieri potest, ut si debitor pecuniam primo creditori solverit, pignus consistat in persona secundi creditoris, *L. 4. D. qui potior. in pign.* ita ut secundus creditor stellionatus agere non possit. Sic igitur fit, ut qui eandem rem duobus pignorat, non semper incurrat crimen stellionatus. At qui eandem rem duobus vendidit, semper falsi crimen incurrit; neque enim aliter duobus vendere potest, quin semper falsum committat, qui rem ut suam vendidit, cujus dominium jam in alium transtulit, vel transferre debuit. Praeterea nunquam fieri potest, ut cum eadem res duobus est vendita, in utrisque persona consistat emptio: nec si venditor primo emptori pecuniam refundere paratus sit, ideo venditio secunda valere poterit: atque ita fit, ut qui eandem rem duobus vendiderit, semper falsi teneatur. Quare multum interest, si quis duobus eandem rem diversis contractibus in solidum vendiderit, vel pignorerit: cum re duobus vendita semper falsi agatur, nunquam agatur crimine stellionatus: re duobus pignolata, non agatur semper crimine stellionatus. Denique ea non placet differentia, ut si debitor rem alii esse obligatam dissimulaverit, tunc stellionatus crimine teneatur; si verò mentitus fuerit ad interrogationem, falsi criminis: nam si deficit falsi crimen, ubi quis sua pignora esse juravit, cum essent aliena, *L. ult. D. stellionat.* (& quidem deficit, alioqui non daretur actio ex crimine stellionatus) multo magis deficit crimen falsi, ubi debitor interrogatus, rem nulli alii esse obligatam, mentitus fuerit: cum plus sit falsum jurare, quam asseverare, vel mentiri.

Re duobus pignori obligatâ , quomodo jus suum quisque persequatur.

C A P V T XXIX.

MULTA distinctione opus est, cum debitor eandem rem duobus creditoribus pignori obligaverit, ut sciatur quomodo suum quisque jus persequi debeat: quae nisi distinctio adhibeatur, haud facile res expediri potest. Igitur vel eodem tempore, vel diversis temporibus debitor eandem rem pignori obligavit: si eodem tempore, iterum distinguendum est, utrum convenierit in solidum duobus esse obligatam, vel per partes: vel si nihil de ea re convenierit, an in solidum, vel per partes esset obligatâ. Re in solidum duobus obligatâ, uterque adversus debitorem, & adversus extraneos in solidum habet actionem hypothecariam: inter ipsos creditores actio hypothecaria non datur, quia si unus ex his possessionem occupaverit, potior est conditio possidentis. *L. 10. D. de pignor. & hypoth.* sed si convenierit, ut pro partibus res obligaretur, uterque agere poterit actione hypothecariâ, ut ~~diuidam~~ partem possessionis apprehendat, non tamen Salviano interdicto. *L. 1. §. 1. D. de Salvian. interd.* Ratio differentiae inter hypothecariam actionem, & Salvianum interdictum, ea est, quod qui agit interdicto, agit de tota possessione, de commodo possidendi, quod per partes scindi non potest: At licet actio hypothecaria, seu quasi Serviana possessionem revocet, *L. si cum venditor. D. de evictionibus*, rem tamen ipsam prosequitur, seu jus hypothecae, quod per partes scindi potest. Si nihil convenierit, utrum res in solidum, vel pro parte duobus esset obligatâ, pro modo debiti cuique actio competit: sed & adversus possessorem in solidum utrique actio competit, si separatim eodem die cuique obligatâ fuerit; si conjunctim, quisque pro parte agat. *L. si fundus. §. si duo. D. de pignorib. & hypothec.* Quod si diversis temporibus res fuerit obligatâ, potior est ille, cui prius debitor pignoraverit. Secundus autem creditor agat actionibus adversus debitorem. *L. tutor. §. 1. D. de pign. act.* aut ad hypothecam pignoris, si utique possit sufficere. *L. 36. §. 1. D. eod. tit. de pign. act.* *L. 15. §. 2. D. de pignor. & hypoth.* non tamen falsi crimine, ut supra probatum est.

** De inscriptione L. imperium. D. de jurisdictione.*

C A P U T XXX.

IN INDICE Florentino, inter Ulpiani *μνήσιβλα*, est liber singularis de officio Quaestoris, idemque habet inscriptio *L. nyc. D. de officio Quaestoris.*

storis. Ulpianus lib. fing. de offic. quaestor. L. 3. D. de jurisdic. sic inscripta est: Ulpianus lib. 2. de offic. quaestor. nilli quis errorem ex nota contigisse, & pro secundo, singulari, legendum putaverit. Sive autem ille liber singularis fuerit, sive duo fuerint libri de officio quaestoris; ibi Ulpianus imperium merum, & mixtum distinguebat. Non tamen ideo putarem, Quaestorem urbanum imperium merum, aut mixtum ullo tempore habuisse. Etenim Quaestor urbanus in jus vocari potuit. Gellius lib. 13. cap. 13. ergo sine imperio fuit: quia magistratus, qui imperium habent, sine fraude in jus vocari non possunt. L. 2. D. de in jus vocando. L. sed etsi. §. 2. D. ex quib. caus. major. tum quia minores magistratus sunt sine imperio. L. nec magistratib. D. de iniuriis: ex quibus fuit Quaestor, qui minoribus auspiciis creabatur. Gellius lib. 13. cap. 14. Sed si duo libri fuerint Ulpiani de officio quaestoris; cum libro primo Ulpianus egisset de officio Quaestoris urbani, probabile est deinde egisse libro secundo de officio Quaestoris, qui mittebatur in provinciam. Cum enim Quaestores sortirentur provincias, d. L. unic. D. de offic. Quaestor. modò jurisdictionem exercebant, & ita imperium mixtum habuerunt. Suetonius in Julio, cap. 7. Quaestor in ultiores Hispanias missus, conventus jure dicendo circumibat. Quandoque exercitui praeerant. Nov. Justin. 41. & ita imperium merum habuerunt. Caesiod. lib. 10. Variar. cap. 7. Non enim temporibus nostris potestate Regia est armata quaestura, sed legibus probatur esse composita. Apud quem potestas Regia nihil aliud est, quam imperium merum. Et quidem si Quaestor exercitui praeerat, imperium merum habuit; quia qui exercitum accipit, jus habet necandi militis. L. de militibus. D. de custod. & exhibit. rer. hincque legatos Caesaris, seu praesides provinciarum jus gladii primum habuisse notum est. Quod igitur Quaestor modò imperium mixtum haberet, cum jurisdictionem in provincia exercebat; modò merum, cum exercitui praeerat; ideo Ulpianus in lib. 2. de offic. Quaestor. imperium merum, & mixtum distinguebat.

Circa possessionem naturalem, & civilem repetitae quaedam auctorum Juris dissensiones.

C A P U T XXXI.

VIX certa tradi potest possessionis distinctio, non repetita dissensione auctorum juris circa possessionem: quod enim alii dicuntur possidere naturaliter, alii civiliter, L. 3. §. ultim. D. ad exhibend. L. 1. §. de jectur. D. de vi, & vi armata, profectum est ex schola Sabiniana, L. pupillus. D. de acquir. rer. domin. Javolenus, qui ex ea schola fuit, sic distinguit in L. quod servus. D. de acq. vel amitt. poss. & Julianus, L. 2. §. quod vulgo. D. pro herede. Ulpianus lib. 49. ad Sabinum, L. stipulatio ista. §. haec quoque. D. de verb. obligat. Illi possessionem esse penes duos admittebant; naturalem esse penes

penes eum, qui possessioni corpore incumbebat; & civilem penes eum, qui animò retineret possessionem. Paulus *ex Sabino*, L. 3. §. *ex contrario. D. de acq. vel amitt. poss.* Pomponius *lib. 29. ad Sabin.* L. & *habet.* §. 4. *D. de precario.* Atque ita, secundum illam Sabinianorum sententiam, creditor, qui pignori rem accepit, eam naturaliter possidet. d. L. 3. §. *ult. D. ad exhib.* Colonus quoque, qui fundum conduxit, possidet naturaliter. L. *communis.* §. *neque. D. com. divid.* d. L. 2. §. *quod vulgo. D. pro hered. & fructuarius.* L. *naturaliter.* & L. *possessio. D. de acq. vel amitt. poss.* Proculejani autem negant, possessionem penes duos esse posse. Labeo, d. L. 3. §. *ex contrario. D. eod.* Celsus ex eadem schola, L. *si ut certo.* §. *ultim. D. commodat.* & quos Sabiniani dicunt possidere naturaliter; Proculejani negant omnino possidere. Pegasus ex schola Labeonis, L. *officium. D. de rei vindicat.* Celsus, L. *quod meo. D. de acq. vel amitt. poss.* Atque ita secundum istorum sententiam colonus non possidet, d. L. *officium.* & d. L. 1. §. *deicitur. D. de vi.* & *vi arm.* fructuarius quoque non possidet, L. *Celsus.* §. *Julianus. D. ad exhibend.* L. 1. §. *unde. D. quod legator. L. acquiruntur. D. de acquir. rer. domin.* Inde apparet, non debere separari eos, qui possident naturaliter, ab iis, qui sunt in possessione; nili secundum istorum, vel illorum sententiam. Juxta Sabinianos creditor, colonus, fructuarius, naturaliter possident: Juxta Proculejanos non possident, sed sunt tantum in possessione. Ceterum ista juris auctorum circa possessionem dissensio, plurimis aliis controversiis materiam praebeat, ut quas Justinianus sustulit L. *ult. C. de furtis.* L. *ult. C. de acquirend. vel retin. poss.* & L. *ult. C. de praetor. pign.*

Quaedam est possessio naturalis simul, & civilis. Exponitur.
L. *nemo. C. de acquirenda, & retinenda possessione.*

C A P U T XXXII.

QUOD Sabiniani naturalem possessionem à civili distinguerent, L. *pa-pillus. D. de acquirend. rer. domin.* L. 2. §. *quod vulgo. D. pro herede,* quidam hanc possessionis distinctionem induxerunt, aliam esse naturalem, aliam esse civilem; nullam esse naturalem simul & civilem. Sabiniani quidem tunc solam naturalem possessionem à civili distinguebant, cum alius rem teneret, alius verò nihilominus usucaperet: sed si quis rem possideret, & possidendo usucaperet, eum naturaliter simul & civiliter possidere, haud dubie admisissent. Veluti enim civilis obligatio dicitur, L. *heres. 21. §. 2. D. de fidejussorib.* quae tamen simul est naturalis, ad differentiam naturalis obligationis merae: Ita civilis possessio dicitur in d. L. 2. *D. pro herede,* (quae tamen ipsa simul naturalis est) ad differentiam possessionis naturalis merae. Si quis igitur bona fide, & iusto titulo possessionem rei nactus sit, simul concurret naturalis, & civilis possessio: naturalis, quia incumbit possessioni; civilis, quia

quia possidendo usucapit. Non ait Constantinus in *L. nemo. C. de acquir. & retin. poss.* duplicem esse possessionem, ut aliam constituas naturalem, aliam civilem: sed ait, *Possessionis duplicem esse rationem*, id est, possessionem corpore, & jure consistere. Quaedam possessio corpore tantum consistit, & est naturalis, sive corporalis. *L. quod servus. D. de acquir. vel amitt. poss.* quaedam corpore, & jure consistit, nec tantum corporis, sed & juris est. *L. possessio. 49. D. de acq. vel amitt. poss.* ea est naturalis simul, & civilis. Quod praeterea sequitur in d. *L. nemo. utramque fieri legitimam*, sic accipiendum est, utramque conjunctim, non utramque separatim; id est, eam possessionem fieri legitimam, quae corpore simul, & jure consistit; quae utramque habet rationem corporis, & juris. Possessio, quae corpore tantum consistit, nunquam fit legitima. Id legitimum est, quod legibus introductum est, ut legitimum tempus usucapionis ex XII. Tab. *L. si inter. D. de donat. inter vir. & uxor.* & legitima possessio fieri dicitur, quae ad usucapionem prodest per continuationem temporis lege definiti. *L. 3. de usurpationib. & usucap.* Nulla possessio, quae corpore tantum consistit, unquam fieri potest legitima, ut ad usucapionem prolic. Is, qui pignori rem accepit, rem corpore possidet, & tamen non usucapit. *L. pignori. D. eod. tit. de usurpat. & usucap.* Qui possessionem cum vitio nactus est, vel post interpellationem sibi factam retinet, corpore possidet; nec tamen legitima fit illius possessio, ut usucapiat. *L. 7. C. de acq. vel retin. poss. L. 1. C. Theodos. de long. temp. praescript.* nihil verò juvat, ut naturalis, vel corporalis tantum possessio dici possit legitima, quod Praetor eam possessoris interdictis tueatur. *L. 2. D. uti possid.* Sanè quaedam possessio naturalis iusta est, ut creditoris, *L. quaecumque. D. de public. in rem act.* *L. si servus. D. de noxal. act.* & iusta est possessio, quam praetor tuetur, *L. iusti. D. de acq. vel amitt. poss.* non tamen legitima: nec ideo omnis possessio, quam praetor tuetur, iusta est: praedonem, & qualemcumque possesorem praetor tuetur interdicto, d. *L. 2. ff. uti possid.* & tamen praedonis non est iusta possessio. Sive igitur possessio naturalis iusta, vel iniusta sit, neutra potest fieri legitima. Ea solum fit legitima, quae duplicem habet rationem, corporis, & juris; quae est naturalis simul & civilis, quaeque ad usucapionem, vel longi temporis praescriptionem prodest. *Lex Nemo*, ad longi temporis praescriptionem pertinet, quae interpellatione solâ interruptitur. d. *L. 1. C. Theodos. de longi temp. praescript.*

Restituta lectio apud Ulpianum lib. sing. reg. tit. 15. Defensio apud Jul. Capitolinum. Dies nonus. Dies nominum. Primordia.

C A P U T XXXIII.

APUUD Ulpianum lib. sing. Reg. tit. 15. (ut vulgò editus est) sic legitur:
Item communis filius filiae post nonum diem amissus, amissave,

1114172

unam decimam adjicit : duo autem post nonum diem amissi duas decimas adjiciunt . Sed Cod. Ms. Joan. Tili, ex quo alii prodierunt , Post nominum diem amissus amissave unam decimam adjicit : duo autem post Non. diem amissi duas decimas adjiciunt . Quae quidem lectio defendi potest : siquidem dies Iulianus fuit dies nominum . Jul. Capitol. in Clod. Albino : Septimò ejus die hora convivii , quod celebritati pueri deputabatur , quum ei fierent nomina . Doctissimus interpretes legit *nominalia* ; sed nihil mutandum suadet lectio Ulpiani . Nonnihil autem interest , utrum apud Ulpianum d. tit. 15. legimus diem *nonum* , vel diem *nominum* : nam Romani die octavo feminis , nonò maribus nomina imponebant ; alii septimò , octavo , vel decimò . Ante diem nonum erant primordia . Servius ad *eclog. 4.* *Nam ipsum periculum inter ipsa primordia , id est , nonò die periisse manifestum est .* Cum igitur filius , vel filia post nominum diem amissus , amissave , proficeret ad decimam capiendam ; sic fieret , ut filia post octavum diem amissa proficeret , nec expectaretur dies nonus , octavo die jam nomine imposito : filius autem non nisi post nonum diem proficeret . Plutarchus in *Romaicis* rationem adfert naturalem : *ἡ δὲ ἡμέρῃ τῆς μὲν τὴν ἑβδόμην λαμβάνουσιν ἢ τὴν ἑβδόμην σπαραξὲς τοῖς νεογνῶς , πρὸς τὸ πᾶ ἅλλα , καὶ τὴν ὀκτάμην ἑβδόμητος . ὅδ' ἀπολύει τοῖς πλείστοις ἕως δ' ἀπολυθῇ , οὐτῷ μᾶλλον ἢ ζῶα πρῶτον σέοις τὸ νῦνιον .* i. e. *Dies porro post septimum sumunt . Septima enim periculosa est infantibus , cum aliis , tum ob umbilicum ; nam is septimè die decedit plerisque ; denec autem decadat , plantae , quam animali similior est infans .* Eà forte ratione , vel circumcisionis Judaicae , quidam ex Christianis parvulos baptismate sacro non nisi post octavum diem intingendos esse contendebant ; quos rejiciunt Cyprianus *epist. 59.* Augustinus *epist. 38.* Absurdum non est , feminas prius , quàm mares , ad decimam capiendam parentibus profecisse ; nam & prius proficiebant ad solidi capacitatem ; filius non nisi post quatuordecim annos amissus , filia post duodecim annos amissa conjugibus proderat , ut liberam inter se haberent testamenti factionem . Ulpian. *tit. 16.*

Donationem factam à patre , ante susceptos liberos , liberè in solidum revocare non possunt , si pater eam non revocavit .

C A P U T XXXIV.

SI quis non habens liberos , bona sua donaverit , & postea liberos suscipiat , donationem revocare potest : sive ille sit patronus , qui liberto donaverit , ut in *L. si unquam. 6. de revocand. donat.* sive alius : quia si de liberis cogitasset , verisimile est , cum bona non fuisse donatum . Sed si ille post susceptos liberos donationem minimè revocavit , quaeri potest , an revocare possint liberi . Finge , post donationem aliquo tempore super-

vixisse, nec donationem revocasse, neque animum revocandae donationis ostendisse: liberi quidem donationem, quatenus inofficiosa est, revocare possunt, & ad modum legitimae, ut in bonis patris legitimam habeant portionem. *L. si mater. L. si totas. C. de inoffic. donat.* sed in solidum donationem revocare posse non videntur, licet patri heredes extiterint: quia donatio non aliter revocatur, quam si donator eam revocare voluerit. *Can. ult. 17. q. ultim.* In potestate habebat Episcopus non reddere, quia donator susceptis liberis silebat, nec de revocanda ea donatione facta Episcopo, cogitabat: quod si donator revocare voluisset, etiam jure fori Episcopus reddere coactus fuisset; saltem post *d. L. si unquam. C. de revoc. donat.* Si igitur is, qui donaverit, post susceptos liberos donationem non revocarit, sed in ea voluntate perseveraverit; videtur, donatarium liberis praeferre voluisse: atque ita cessat conjectura pietatis, & ratio revocandae donationis. Et quemadmodum si pater post susceptos liberos donaverit, revocare non posset donationem; quia cum liberos jam haberet, donatarium liberis praeferre maluit: ita si susceptis liberis donationem non revocaverit, donatarium quoque liberis videtur praetulisse. Non movet, quod donatione facta sub modo, vel conditione, eadem actio revocandae donationis competit heredibus, quae donatori competeat. *L. 3. C. de donat. quae sub modo.* Nam hic tacita est conditio, si donator liberos habuerit, ut eam, si velit, revocare possit: sed quia non revocavit, nec liberi revocare possunt; & quod sibi vivo licere noluit, ut donationem revocaret, nec heredibus se mortuo licere voluit, ut & in *L. ultim. C. de revocand. donationib.*

*Servi inter jumenta, & quadrupedes babiti. Lestica, Car-
ruca dormitoria. Seneca ex Luciano explicatur.*

C A P U T XXXV.

LEX Aquilia servis quadrupedes exaequarat. *L. 2. & L. 27. §. 3. D. ad leg. Aquiliam.* In Aedilitio quoque edicto jumenta, & mancipia comparantur. Loquuntur Aediles in hoc edicto de jumentis redhibendis: causa autem hujus edicti eadem quae mancipiorum redhibendorum, *L. 38. §. 1. & 2. D. de Aedilitio edicto.* Nam & servis ut jumentis utebantur. Luc. Senec. *epist. 47.* Alia interim crudelia, & inhumana praetereo, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam jumentis abutimur. Quod Seneca de lestickariis servis intelligit, qui vel viros, vel matresfamilias portabant lestickis succollantes. *L. item. 49. D. de legat. 3. & L. uxori. D. de auro, & argento legat.* Lucianus ad mentem Senecae, in *Cynico*: ὁμοῖς οἱ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τοῖς ζώοις χρῆσθαι · κτείνεσθαι δὲ αὐτοὺς ὥσπερ ἀμύξας τὰς κλίνας τοῖς πρᾶξιλοις ἄγχι · αὐτοὶ ὃ ἂν κατὰ τὴν ἐξουσίαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐκδιδόντες ὥστε ἀνίστασθαι τοὺς ἀνθρώπους, ταύτην ὡς μὴ ταύτην πρὸς αὐτοὺς κτείνεσθαι. i. e.

i. e. Vos, qui hominibus tanquam jumentis utimini. Nam eos jubetis le-
dicas tanquam currus in cervicibus ferre, ipsi verò in sublimi residetis de-
licati, atque illinc ut asinos homines aurigamini, imperantes ut hac, non
illac eant. De quo jam multa fuerunt observata, ut in lectica portaren-
tur, atque veherentur. Alia fuit Carruca dormitoria, quae mulis junge-
batur. d. L. uxori. D. de aur. & argent. legat. & quam puto Martialem lib.
4. Epigram. 64. v. 19. seq. intellexisse:

Gestator patet essedò tacente,

Ne blando rota sit molesta somno:

At veluti servis ut jumentis utebantur, ita servos inter jumenta, & qua-
drupedes habebant. Lampridius in *Helio-gabal. Quum collatum misisset in*
populum, non nummos vel argenteos, vel aureos, vel minuta animalia; sed
boves optimos, & caniclos, & asinos, & servos populo diripiendos objecit.

*Non pugnare L. 37. D. de judic. cum L. 1. C. de ap-
pellationibus; aut etiam cum L. 7. C. ad leg.
Jul. de vi public. vel privata.*

C A P U T XXXVI.

SI quis fundi sui possessione dejectus sit, ei actio de vi ex lege Julia
competit, vel interdictum unde vi recuperandae possessionis. *L. ult.
C. de action. empt. L. 4. C. unde vi.* Potest etiam fundum vindicare. Quan-
do igitur tres illae concurrunt actiones, actio criminalis ex lege Julia, in-
terdictum unde vi ratione possessionis, & rei vindicatio ratione proprie-
tatis, prius cognoscendum est de actione criminali, antequam de posses-
sione, vel de proprietate, sive dominio cognoscat. Sicque intelligendum
esse rescriptum D. Pii in *L. 37. D. de judic. & L. 5. §. 1. D. ad L. Jul. de vi*
public. jam rectè fuit observatum. Verùm non video cum d. *L. 37. D. de*
judic. pugnare ullò modò *L. 1. C. de appellationibus.* Prius de possessione
pronuntiare, & ita crimen violentiae excutere praefes provinciae debuit. De
possessione, inquam, pronuntiare, non ex actione civili, sed ex actione
criminali legis Juliae, ut ita violentiae crimen excuteret. Non pugnât
etiam *L. 7. C. ad L. Jul. de vi public. & privat.* Si criminalis quaestio agi-
tetur, violentus poenae non immeritò destinatus in totius litis terminum
differatur. Hoc enim solum obtinet, cum duo se se invicem vi dejece-
rint; ei, qui postremo dejectus est, possessio restituitur; & quia lusorium
esset, alium quoque statim restitui, qui primus violentiam palsus est, &
prius dejectus est; ideo primum violentiae crimen admissum in ultimum
causae exitum differtur. Sed nihilominus ille, qui primus dejecit, & re-
stituitur, est poenae semper destinatus. Nam si quidem agitatio negotiò
principali, hoc est, causâ, proprietatis victus fuerit, in insulam deportatur
cum omnium bonorum ademptione: Si verò vincat, dimidia pars fundi,

Par. L

K

de

de quo litigatum erat, fisco vindicatur. *L. 3. C. Theodos. eod. tit. de vi public. & privata*: quae integrior est d. *L. 7. C. eod.* Pagnat magis *L. unic. C. quand. civil. act. praepjudic. criminal.* ex qua licet, vel civilem actionem criminali, aut criminalem civili praeponere: nisi dicamus, ubi cumulae essent actiones, prius de criminali, quam de civili actione cognosci debuisse. d. *L. 37. ff. de iudic.* separatim verò hanc, vel illam cognitionem absque praepjudicio alterius praeponi potuisse. d. *L. unic. C. quand. civil. act. praepjudic.*

Ulpianus lib. sing. reg. tit. 16. illustratur,

C A P U T XXXVII.

EX Lege Papia maritus, & uxor solidam inter se capere non poterant, nisi certis casibus, quos refert Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 16.* quorumque rationem satis abstrusam placuit inquirere. Ait Ulpianus, liberam inter conjuges testamenti factionem esse, si filium, filiamve communem habeant: non est enim sine liberis, cui unus filius, unaque filia est, ut Gajus scripsit ad leg. Jul. & Pap. in *L. 148. D. de verb. signif.* Subjicit Ulpianus eod. tit. 16. *Aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiserint.* Quia jam sic pubertatem, seu perfectam aetatem attigissent, quae duobus septenariis, hoc est quatuordecim annis complebatur. Plutarchus *μειν ἐστὶν ἀπὸ τοῦ ἑπταετίας. lib. 5. cap. 24. ἀρχὰς τοῦ ἀνδρῶνος πλάνητος μετὰ τὴν ἑπταετίαν ἰσδοῦναι. i. e. perfici incipere homines circa secundum septenarium.* Nec dissimulandum in optimo Cod. Ms. J. Tili sic legi: *Aut quatuordecim annorum filium, vel filiam amiserint: & ἐὰν duodecim, in vulgatis editionibus adjectum esse.* Ulpianus eod. tit. 16. *vel si duos trimos.* Cur duo trimi potius, quam bimi, aut quadrimi, proficiunt ad solidi capacitatem? quia cum in trimatu sit dimidia cuique staturae mensura, sic duo trimi perfectum unum efficiunt. Plinius *lib. 7. cap. 16.* *In trimatu suo cuique dimidiata esse mensuram staturae certum est.* Quod ergo duo trimi liberi amissi proficiebant ad solidi capacitatem conjugibus non frustra id positum in lapidib. antiq. inscript. Romae. 710. 10.

QUAM DI AMAVERUNT
HAEC MORITUR INFANS
ANNORUM III. MENS.
SEX. D. XIII. &c.

Et alia in sepulcro vetere, quam retulit V. C. Jac. Guterius, hujusmodi rerum solertissimus indagator, *lib. 2. de jur. man. cap. 21.* TI. CLAUDIO VITALI F. V. A. III. M. VII. D. VIII. Hoc est, *Vixit annos tres, menses septem, dies novem*: ut scilicet trimos liberos conditos debere prod-

desse, ita probaretur. Ulpianus eod. tit. 16. *Vel si tres post nonum diem amiserint*, ita legitur in Cod. Tiliانو, sed in tit. 15. *post nominum diem*, ut supra observavi: quia videbatur, tres liberos post nonum diem amissos debere proficere, quibus jam nomina fuissent imposita: nec dubitarem, ita liberis post nonum, seu magis placet post nominum diem amissis tumulum fuisse inscriptum, cum ita proficerent vel ad decimas capiendas, vel etiam ad solidi capacitatem. Ulpianus d. tit. 16. Ibi etiam legendum uno ductu, *Ut intra annum tamen, & sex menses, etiam unus cujuscumque aetatis impubes amissus, solidi capiendi jus praestat*; ita (non item, ut vulgò,) *si post mortem viri intra decem menses uxor ex eo peperit, solidum ex bonis ejus capit*. Tempus illud anni, & sex mensium, fuit tempus vacationis à repudio ex lege Papia. Ulpianus sup. tit. 14. Infert ergo Ulpianus, ut quemadmodum unus cujuscumque aetatis amissus post repudium intra tempus vacationis prodest; ita si uxor post mortem pariat, id ei ad solidum capiendum prodesse debeat. Ratio verò manifesta est, cur post divorcium, vel mortem cujuscumque aetatis amissi liberi prodesse deberent, non constante matrimonio; quia post filium, filiamve, amissum, amissamve conjuges à liberis tollendis cessare potuissent, qui solidi capiendi jus habuissent. Non satis igitur visum est unum, unamve amisisse, nisi aut duos trimos, aut tres post nonum diem amississent. Sed quia solutò matrimonio, vel divorcio, vel morte liberi amplius gigni non poterant, ideo unus cujuscumque aetatis, post divorcium, vel mortem amissus, conjugibus ad solidi capacitatem proderat.

Res facti facilius, quam res juris ante constitutionem Justiniani confirmari poterant ratihabitione. Exponitur

L. 7. D. de jure codicill.

C A P U T XXXVIII.

SUBLATA est hodie differentia inter res juris, & facti; ut tam res juris, quam facti per ratihabitionem retro possint confirmari. *L. donationes. 25. C. de donation. inter vir. & uxor.* sed ante Justinianum videtur res facti facilius, quam res juris confirmari potuisse: ut maleficia, *L. 1. §. 14. L. 3. §. 10. D. de vi, & vi armat. L. 152. D. de reg. jur. ut pignus, L. si fundus. §. 1. D. de pignor. & hypothec. precarium, L. si servus. D. de precar. solutio, L. 12. §. ult. L. solutam. §. ratam. D. de solutionib. venditio, L. 3. C. de rei vindicat. L. 4. C. de usucap. pro emptor. quae facti sunt, L. consilio. §. ult. D. de curatorib. furies. & aliis. Acque ita certum est, res facti per ratihabitionem retro confirmari potuisse. Non praebet argumentum in contrarium *L. 7. D. de jure codicill.* ubi non agitur de ratihabitione, sed de confirmatione codicillorum. In iis, quae sunt juris, tempus codicillorum refertur ad tempus confirmationis; & quod codicillis scribitur, perinde est,*

est, ac si testamentò scriptum esset, quo codicilli confirmantur. Puta, si servo legatum absque libertate testamentò relictum sit, deinde codicillis libertas adscripta; utile est legatum, quasi testamentò libertas adscripta fuisset. *L. conficiantur. §. si servo. D. eod. tit. de jure codicill.* At in iis, quae sunt facti, spectatur tempus codicillorum, non tempus confirmationis. Finge: codicillis legatum relictum est servo, si Titius viveret. Vivebat Titius tempore testamenti, seu tempore confirmationis codicillorum: sed inter vivos esse desierat tempore codicillorum: legati conditio deficit; quia in iis, quae sunt facti, non inspicitur tempus confirmationis, sed tempus codicillorum. Inde igitur non colligas facilius ea, quae sunt juris, ante Justiniani constitutionem retro confirmari potuisse. Jus illud codicillorum singulare est, ut quaecumque his scribuntur, perinde habeantur, ac si testamentò scripta essent. *L. 2. §. 2. D. eod. tit. de jure codicill.* si id singulari jure receptum est in codicillis, sequeretur, alias res juris praeterquam in codicillis minimè confirmari potuisse, neque etiam in ipsis codicillis res facti, d. *L. 7.* quas tamen ratihabitione retro confirmari potuisse constat.

Ope consiliò, non fuit propria actio furti, sed formula accommodata aliis actionibus furti. Exposita Laboenis, & Sabini controversia. Plauto haec ex Sabini sententia.

C A P U T XXXIX.

VIRI haudquaquam indocti putarunt, inter alias furti actiones proditam fuisse quandam propriam actionem furti, *ope consiliò*, & moventur ex *L. si servus. 27. §. si quis de manu. D. ad leg. Aquilianam*. Non tamen putarem, propriam fuisse actionem furti, sed formulam accommodatam vel furto manifesto, vel nec manifesto. Puta, si alicujus ope consiliò furtum factum esset, adversus eum agebatur non ope consiliò, quasi propria actione; sed ope consiliò furti manifesti, aut nec manifesti: si ageretur furti manifesti, poena fuit quadruplum; si nec manifesti, duplum. *L. ultim. C. de noxalibus action.* non fuit aliqua alia poena, si ageretur ope consiliò. Denique nec Paulus in *collat. leg. Mosaic. tit. 7.* nec *lib. 2. sent. tit. de furtis*, nec Justinianus *hustit. de obligat. quae ex delict.* eam inter actiones furti referunt; sed tantum ajunt, furti agi posse, non modò adversus eum, qui furtum fecerit, sed & cujus ope consiliò furtum factum sit; puta furti manifesti, aut nec manifesti, adversus eum, cujus ope consiliò furtum manifestum, aut nec manifestum factum esse dicatur. Sabinus verba illa *ope consiliò*, conjunctim accipiebat, ut is, qui consilium dedisset, licet opem non tulisset, furti teneri crederet, *L. qui servo. §. idem Pomponius. D. de*

de furt. idque ex Sabini verbis colligit Gellius lib. 11. cap. 18. *Furtum si-
ne ulla quoque attractione fieri posse, solâ mente, atque animo, ut furtum
fiat, annitente.* Quod sanè Trachalio Plautinus respiciebat in *Rudente*, act.
4. Sc. 3. v. 81. seq.

- - - *nunc qui minus,*

*Si veniat nunc dominus, cuius est, ego qui inspectari procul,
Te hunc habere, fur sum, quàm tu?*

Quali anniteretur iste furtum fieri solâ mente, atque animo, cum pro-
cul inspectans opem non ferret, nec contrectaret. Sabinus quoque puta-
bat, eum, qui opem tulisset, furti teneri, licet consilium non dedisset. d.
L. si servus. § si quis de manu. D. ad leg. Aquil. Labeo separatim accipiebat
haec verba, ope consilio, quia aliud factum est ejus, qui ope; aliud ejus,
qui consilio furtum facit. L. saepe. 52. §. ultim. D. de verbor. signific. & ita se-
paratim accipit Ulpianus. L. 6. D. de condic. furtiv. atque ita ex Labeo-
nis sententia, qui nullam opem tulit, sed tantum consilium dedit, atque
hortatus est ad furtum faciendum, furti non tenetur: quam retulit Justi-
nianus §. interdum quoque. Instit. de oblig. quae ex delict. nasc. licet ex eo
consilio contrectatio secuta sit.

*Caput pars hominis principalis. Truncus absque capite religio-
sum locum facit. Ad L. cum in diversis. D. de religiof.
& sumptib. funerum.*

C A P U T XL.

SI in diversis locis corpus sepultum fuerit, eum solum religiosum fieri
Paulus existimat: *Ubi, quod est principale, conditum est; id est caput,
cujus imago fit, inde cognoscimur, L. cum in diversis. D. de religiof. & sum-
ptib.* Caput principalis pars corporis. Artemidorus lib. 1. *ὁμοειδὲς* cap. 17.
ὅτι νεκρῶν τὸ ὅμοιον μὲν. i. e. potissimae in corpore partium. Et ra-
tionem adfert ejusdem libri cap. 36. *ἔξωθεν ὅτι πρὸς τὴν ἐν τῷ κεφαλῇ,
καὶ τὸ παχὺ πρὸς τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἔξωθεν, καμνόντων ὅτι πρὸς τὴν
καὶ ἐν ἴπῳ.* i. e. pendet enim quodammodò ex capite, & cervice totum
corpus, & valentium valet, laborantium verò & infirmatur, & non va-
let. Caput pars corporis melior. Cyprianus de discipl. & habit. virginum:
*Capillos jam tibi flammæos auspicaris, & peccas, pro nefas! capite, id est,
corporis parte meliore.* Donat. in *Andriam*: *Ridiculum caput pro toto homi-
ne; nemo enim ore contemptò ex aliis membris hominem velis significare.*
Servius passim observat Virgilium, historiam tangere, & jus pontificium,
cujus fuerat peritissimus. Annon utrumque complexus a. *Aeneid. v. 557.*
seq.

- - - *jacet ingens littore Truncus,*

Avul-

Avolsamque humeris caput, & sine nomine corpus.
 Ut scilicet historiam Pompeji Magni tangat sub persona Priami, & sit in-
 grus truncus Pompeius Magnus. Corpus sine nomine, rectissime interpre-
 tatur Servius, sine agnitione, aut dignitate: & in schedis, aut simpliciter si-
 ne nomine, à capite enim quis nomen habet. Servius sine agnitione. Paulus
 in d. L. cum in diversis, inde cognoscimur. Lucanus de Pompejo, lib. 8. v.
 710. seq.

- - - nullaque manente figura,

Una nota est Magno capitis iactura revulsi.

Et quidem Pompeji corpus non fuit sine nomine, seu inscriptione. Lu-
 canus ibid. v. 792. seq.

Inscripsit sacrum semusto stipite nomen:

Hic situs est Magnus.

Sed fuit sine nomine, sine capite, vel sine agnitione, ut Servius. Quod si
 solus sepultus fuisset truncus absque capite, ut Pompeji, religiosum lo-
 cum factum esse existimo; & id Paulus non negat in d. L. cum in diver-
 sis: tantum ait, utrumque locum non esse religiosum, cum in alio trun-
 cus, in altero caput sepultum fuerit. Ulpianus indistinctè in L. 2. D. eod.
 tit. de religiosis: Sepulcrum est, ubi corpus, ossave hominis condita sunt.
 Lucanus eod. lib. 8. v. 772. seq.

- - - si quis placare peremptum

Fortè volit, plenos & reddere mortis honores;

Inveniat trunci cineres, & norit arenas,

Ad quas, Magne, tuum referat caput.

Quasi minus pleni essent honores trunco facti absque capite, parte cor-
 poris principali: sed tamen sepulcrum dixit postea, 783. seq.

- - - placet hoc fortuna, sepulcrum

Dicere Pompeji.

Quod scilicet iustum erat, iustis perfolutis, succensò trunco Pompeji, col-
 lectis reliquiis humò clausis, & positò monumento cum inscriptione no-
 minis.

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER TERTIUS.

*Ventrale, Sinus, Pannicularia, in L. Divus. D. de bon. damnator.
Locus in ea exponitur, illustratur, & à mendo levi
quidem, sed veteri, & noccio purgatur.*

C A P U T I.

VENTRALE est fascia ventri adposita, in qua & nummos, & res alias ferebant. Ulpian. in *L. Divus. D. de bon. damnat.* Aut nummulos in ventralem, quos victus sui causa in promptu habuerit. Plinius lib. 27. Nauseas maris arcet in navigationibus potum, inguinum tumorem in ventrali habitum. Valerianus lib. 2. cap. 43. Absinthiumque habere in ventrali prodest. Marcellus de medicamentis, cap. 34. Uincta oleo lanula involutum in ventrali gestes. Sinu & pecunias excipiebant. Qui furantē sinum praebeuit, *L. 6. §. 1. D. ad leg. Jul. peculat.* seu gremio: Juvenal. Sat. 14. v. 327.

Si nondum implevi gremium, si panditur ultra.
Sed & alias res sinu gestabant. Ulpian. in d. *L. Divus.* Vel si quod chirographum magnae pecuniae in sinu habuerit. Porro locus ille interpretatione indiget, quem non recte Basilicorū auctores, ut ex eis refert Cujacius lib. 6. observat. 33. videntur accepisse: Pannicularia sunt ea, quae in custodiam receptus securus artibus, spolia; quibus indutus est, cum quis ad supplicium ducitur, ut & ipsa appellatio ostendit: ita neque speculatores ultro sibi vindicent, neque optiones ea desiderent, quibus spoliatur, quo momento quis punitus est. Putarem in his verbis leve mendum subesse, & legi debere: neque speculatores ultra sibi vindicent. Quaelicū erat, quomodo spo-

spolia damnati inter speculatores, & optiones essent dividenda, cum ea sibi tam hi, quam illi vindicarent. Speculatores sunt carnifices, qui de damnato supplicium sumunt; optiones autem, commentarienses, ut ibidem Ulpianus, seu carceris custodes. D. Adrianus rescripserat, panniculariam quidem ad speculatores pertinere, & panniculariae appellatione contineri non bona damnati, sed vestem, qua indutus esset, & res alias levioris pretii, quae quinque aureos non excederent. Rescripto D. Adriani Ulpianus subiicit, *Ita neque speculatores ultra sibi vindicent*, id est, nihil ex bonis damnati sibi vindicent, praeter vestes, & spolia levioris pretii, quibus indutus est, dum ad supplicium ducitur. *Neque optiones ea desiderant, quibus spoliatur, quo momento quis punitus est*, quia ad speculatores ista, non ad optionem pertinent. Cetera optiones retinebant, quorum rationes faciebant, servabantque, ut iussu praesidis erogarent. Quem admodum autem spolia damnati ad speculatorem pertinent, ita & spolia captivi ad eum, qui bello coepit. Heliodorus lib. 9. *Aethiop. cap. 26.* εἴτα καὶ σώματος ἀλλοτρίου τὸ περιττῶν σκελεῦεν, ὃ πόλεμος δίδωσι νόμος. i. e. deinde & corpus captivi spoliari victori jus belli concedit. Si quid tamen magni pretii fuisset in spoliis captivi, non poterat sibi vindicare; veluti nec speculator in bonis damnati. Quare cum is, qui ceperat Oroondatem, pugionem illius lapillis distinctum, magnique pretii, sibi retinere vellet; exclamabant alii apud Heliodorum d. cap. 26. ὡς εἰς ἰδιώτην ἦν, καὶ πλεον βασιλικὸν τὸ κεφάλαιον. i. e. supra privatum hominem esse, & magis regium munus.

Titulus militum, Titulus Clericorum.

C A P U T II.

PLERAEQUE in militia Ecclesiastica exemplò militiae Romanae fuerunt instituta; quod factà utriusque militiae collatione in officiis, dignitatibus, disciplina, exercitiis, regulis, facillè ostendi posset. Id tantùm nunc ostendemus, clericos exemplò militum titulum habuisse. De titulo militum Suetonius in Claudio, cap. 25. *Stipendiaque instituit, & imaginariae militiae genus, (quod vocatur supra numerum) quo absentes & titulo tenus fungerentur.* Titulus militum erat, ut essent hujus, vel illius cohortis, aut centuriae: quem habebant in scuto. Vegetius lib. 2. *de re militari, cap. 18.* Praeterea in averso scuto unuscujusque militis erat nomen adscriptum, addito ex qua esset cohorte, quâve centuriâ. Ita Clerici suum titulum habuerunt, ad quem ordinati pronuntiabantur, ut essent illius Ecclesiae, aut martyrii, aut monasterii, Concil. Chalcedonens. Can. 6. Milites sine titulo esse non poterant. Petrus Chrysologus serm. 109. *Quis sine titulo militem se ausus est profiteri? quis sine dignitatis infulus nomen dignitatis invadit?* Ita nec Clerici absque titulo ordinari poterant, d. Can. 6.

Con-

Concilii Chalcedonens. & Concilii Meldenfis *Can.* 52. Militibus ex numeris, quibus inscripti erant, ad alios transire; seu ex militia, in qua habebant titulum, ad aliam transire non licebat. *L. 4. C. de offic. magistr. milit. L. ultim. C. Theodos. de re milit.* ita nec clericis de minore titulo ad majorem transmigrare, Concil. Rhemenf. sub Leone III. *Can.* 20. Concil. Turonens. 3. *Can.* 14. seu ab una Ecclesia in aliam Ecclesiam, *Novell.* 3. *cap.* 3. *Can.* si quis presbyter. 7. q. 1. *Can.* placuit. 21. q. 2. Milites in duabus militiis eodem tempore inferi prohibentur, *L. 5. C. qui milit. poss.* Ita & Clerici in duabus Ecclesiis titulari, *Can.* 2. 70. *distinct.* seu in duabus Ecclesiis militare, *Can. presbyteros.* 16. q. 1. *Can.* 1. & 2. 21. q. 1. Ita ut titulus Clericorum omnino fuerit ad instar tituli militum.

*Ritus quidam à manumissionibus translatus ad Baptismum;
Circumactio, Alapa, Vestis alba, Pileus.*

C A P U T III.

CUM manumissiones ex Constantini legibus in Ecclesia fieri coepissent, *L. 1. & 2. C. de his, qui in Eccles. manumit.* Sozomenus *lib.* 1. *cap.* 9. inde ritus quidam manumissionum ad Baptismum translatus fuisse videntur. Circumvertebantur in manumissionibus servi; quod notum satis. Cujus circumactionis licet nullum rationabilem exitum inveniri posse dixerit Justin. *Novell.* 81. tamen apparet, statum imitationem, eam ipsam circumactionem ostendere voluisse; cum ex servo liber fieret *novus homo*, *L. 27. D. de adimend. vel transf. legat. alius homo*, *L. qui res.* 98. §. 8. *D. de solution. & liberation.* Ita baptizandi ab occidente in orientem circumvertebantur. Justinus martyr *Apolog.* 2. sub finem, Cyrillus *cateches.* 1. *mystagogic.* In manumissionibus alapae, seu *paucae*, servis impingebantur: Salpistae Arnobio, *lib.* 7. *Salpitta gloss. veter.* Sidonio verbera, *carmin.* 2.

- - - & ad illam poscunt

de fora, donabis quos libertate Quirites,

Quorum gaudentes expectant verbera malae.

Ita malo legere, quam exceptant. In Confirmatione etiamnum hodie alapa impingitur, ex antiquo ritu baptismi; cum eodem die confirmatio, quo baptismus, olim perageretur. Manumissi vestem candidam accipiebant, Tertullianus de *resurrect. carnis*, *cap.* 57. *Atquin & vestis albae nitor, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honorantur.* Artemidor. *lib.* 2. *hysq.* *cap.* 3. *Admā j iuanā nā inades mōnōv ovupōis, nā dīdōis Emāvōv.* i. e. Albae autem vestes Sacerdotibus solis conveniunt, & servis Graecorum. & post: *dīdōis j Pōpālōv mōnōv nū ēv nēgōv ovōv.* i. e. servis vero Romanorum solis bene se gerentibus. Baptizati quoque vestem candidam accipiebant, Cyrillus *cateches.* 3. *iuanōv nāmōvōvōv nēv Edvōvōvōvōv vōlōv.* i. e. solis vestimento splendidissimum indutus. Idem Cyrillus

Par. I.

L

gillus

filius catech. mystagog. 4. ἡ δὲ αὐτὴν τὴν ἀνδραγαθίαν ἔχει, καὶ ἀρχιεπισκοπὴν δὲ
 αὐτῆς. i. e. indutum alba spiritali oportet albis indui semper. Pileus da-
 batur manumissis, quod pueri sciunt; ita & baptizatis. Rabanus de insti-
 tutionibus clericorum, lib. 1. cap. 29. quod ex eo relatum est in Can. post baptismum,
 de consecrat. distin. 4. Tepitur post sacram unctionem caput ejus mysticū ve-
 lamine, ut intelligat se diademate regni, & sacerdotali dignitate potiri. An
 verò haec solennia manumissionum in baptismo Christiani peragebant,
 ut ita ostenderent Gentiles baptizatos verè manumissos, & à manu, seu
 potestate diaboli (cui antea serviebant) esse liberatos?

*Jure magis, quàm naturā filius una cum patre persona esse
 intelligitur. Ad L. ultim. C. de impuber. & aliis sub-
 stitutionibus.*

C A P U T IV.

QUANDIU filius est in potestate patris, cum adhuc personam non
 habeat, una cum patre persona esse intelligitur, *L. quod dicitur. 330.*
D. de verbor. obligat. & pater cum filio non magis, quàm cum se-
 ipso agere potest. Paulus. *L. ne cum. 16. D. de furt. ex Aristotel. lib. 1.*
2da. μὴ γὰρ. cap. 34. Sed tamen in plerisque persona patris, & filii di-
 stinguuntur: nam & filius familias pro parte fidejubere potest, *L. 10. §. 1. D.*
de fidejussorib. & mandat. quàmvis nemo pro seipso fidejubere possit. Fi-
 lius potest esse arbiter, & judex in causa patris, *L. quinetiam. D. de recept.*
arbitr. L. in privatis. D. de judic. quàmvis nemo in causa sua arbiter, ju-
 dexve esse possit. *L. penult. D. de recept. arbitr. L. unic. C. ne quis in sua*
causa. Naturā etiam filius eadem cum patre persona esse intelligitur. Ar-
 temidorus lib. 1. ἐν γὰρ τῇ αὐτῇ φύσει, καὶ τῇ αὐτῇ σάρτει, καὶ τῇ
 αὐτῇ ψυχῇ τὸν αὐτὸν εἶναι. i. e. qui erat alter ipse, quod corpore, & animo, ea-
 dem participaret. Filii sunt viscera parentum. Idem Artemidorus lib. 1.
 cap. 46. καὶ γὰρ οἱ πατέρες αὐτοὺς ἑαυτοὺς ὡς ἐν ἑαυτοῖς, i. e. etenim filii visce-
 ra dicuntur non secus ac interanea. & lib. 5. cap. 57. Filii sunt membra
 parentum. Salvianus lib. 3. de gub. Dei: Nam licet omnes admodum filii
 parentum membra esse videantur, non putandi sunt tamen membra eorum
 esse, à quibus affectu coeperunt discrepare. Veruntamen inspicēdo solum
 jure naturali, non est eadem omnino persona patris, & filii; sed ea-
 dem penè, ut observat Justin. in *L. ult. C. de impub. & aliis substit.* D.
 August. epist. 23. Ceterum cum infans non redeat in parentem, ut cum illo,
 & in illo unus homo sit; sed omnino alter sit, habens carnem suam, &
 animam suam; animam, quae peccaverit, ipsa morietur.

Servi urbani, & rustici: Supellex, Vestis, Toga urbana, & rustica: Cibaria, penus urbana, & rustica: aedes urbanae, & rusticae. Ad legem servis. 99.

D. de legatis 3.

C A P U T V.

PAULLUS in *L. servis. 99. D. de legat. 3.* Quidam urbana mancipia non locò, sed opere separant. Labeonem intelligit, & ex ea schola auctores. Ita enim Labeo supellectilem, penum urbanam, atque rusticam, non locò, sed genere usùs distinguebat. *L. 4. §. quòd si. D. de penu legat. L. quemadmodum. D. de supellect. legat.* Vestis, seu toga rustica eodem modo dicitur non quae in urbe fuit, sed quam in rus profecturi accipiebant. *Tittinius Geminà:*

Si rus cum scorto constituit ire, claves illico

Abstrudi jubeo, ne togae rusticae sit copia.

Quem locum Non. Marcellus perridiculè interpretatur, de varia significat. *serm. in v. toga.* Adjicit Paulus in *d. L. servis. D. de legat. 3.* Dicendum autem est, quod urbani intelligendi sunt, quos paterfamilias inter urbanos adnumerare solitus sit: quod maximè ex libellis familiae, & cibariis deprehendi poterit. Siquidem cibaria pro numero servorum solebant consistui, qui rustica, urbanave ministeria exercerent. Martialis villae sterilitatem mirè expressit, quae alendo vinitori non sufficeret, *lib. 3. Epigram. 58. v. 48.*

Et vinitorem farre pascis urbano.

Vinitor servus rusticus farre urbanò urbe adductò, atque urbanis servis destinatò pascbatur: erat tamen far urbanum, licet eo vinitor pasceretur, quia urbana penus est etiam si in villa sit urbico usui destinata. *d. L. 4. §. quòd si. D. de penu legat.* Quemadmodum autem servi, supellex, vestis, penus; ita aedes urbanae, vel rusticae genere usùs distinguuntur. *L. cetera. 41. §. sed si quis. D. de legatis. 1.*

De modo dotibus imposito, species quaesita in L. 2. C. Theod. de inofficiis. dotibus.

C A P U T VI.

MODUM certum dotibus lege Papià praestitutum nonnulli existimant; quod & fortasse verum est: sed malè probant ex *L. 2. C. Theod. de inofficiis. dotib.* Dote ab uxore marito datà, filios ex priori matrimonio, si neque ultra dodrantem, neque in fraudem legis Papiac constitutur, de hac

L 2

repe-

repetenda nullam constat habere actionem. Potius lege Juliâ de maritandis ordinibus, quàm lege Papiâ modus ille dotibus praeſtitutus fuiſſet; quia ex L. Julia tutor dabatur *ad dotem dicendam, promittendamve*. Ulpianus *lib. ſing. reg. tit. 11.* eoque pertinet lex, *sive generalis. 61. D. de jure dotium, ex lib. 3.* Terentii Clementis ad LL. *Jul. & Pap.* ubi curatorem loco tutoris poſitum nemo non videat. Sed ſi certus modus lege Papiâ dotibus praeſtitutus fuiſſet, puta decies centena millia, & amplius in dotem mulier dediſſet; id non in fraudem legis, ſed contra legem ipſam fieret. *L. contra de legib.* In fraudem legis Papiæ dos ab uxore marito dari poterat: puta, ſi conſtante matrimonio dotem dixiſſet. *L. 2. §. 3. D. de rebus credit.* vel etiam dotem auxiſſet, ut poterat augere. *L. ult. in princ. C. de donationib. ante nupt.* idque in fraudem legis Papiæ, ſi decimam ſolum, aut etiam nihil conjuges inter ſe propter legem Papiam capere poſſent. Ulpianus *lib. ſing. regul. tit. 15. & 16. L. 2. C. de infirmam. poen. coelibat.* ut ita maritus titulo dotis haberet, quod ex teſtamento capere non poterat. Liberi autem, ut liberi, de dote inofficioſa repetenda actionem habere poterant, cum ultra dodrantem data fuiſſet: ſi verò in fraudem legis Papiæ, ut delatores, dotem ſiſco caducam revocare.

Liberi monumenta, ſive munimenta, aedificia. Ad L. 110.
D. de verb. ſignific.

C A P U T VII.

CALLISTRATUS in L. liberorum. D. de verb. ſignific. Idcirco filios, filiarve concipimus, atque edimus; ut prole eorum, earumve, diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquiâmus. Quare liberi dicuntur monumenta. Plautus in *Milite glorioſo. Act. 3. Sc. 1. v. 109. ſeq.*

At illa laus eſt, magno in genere, & in divitiis maximis,
Liberos hominem educare, generi monumentum, & ſibi.

Artemidorus *lib. 2. cap. 54. μνημεία ὃ ἐξουσι, οἱ μὲν τὸς αἰῶνας. i. e. monumenta enim habebunt iſti filios.* Ec *cap. 66. ὃ ὅ πατερός τε αἰῶνα μνημὸν ἱερὸν. i. e. hic relinquet filium monumentum ſui.* Nam veluti monumentum eſt, quod memoriae ſervandae gratiâ exiſtit, *L. 2. §. 6. D. de religioſo. & ſumptib.* Ita liberi ſunt monumenta ad diuturnitatis memoriam, ut Calliſtratus. Liberi etiam ſunt munimenta Tacitus *lib. 4. hiſtor. 52. Non legiones, non claſſes, perinde firma imperii munimenta, quàm numerum liberorum.* Hebraeis aedificia, Hieronymus in *Genesis cap. 16. Diſtio Hebraica, filius, venit à verbo aedificare, eo quòd filius ſit quoddam aedificium patris, in quo & nomen parentum, & facultates, & domus remanere ſolent.*

*An venditi actio detur ad resolvendum contractum emptionis.
Indicata auctorum Juris dissensio: utriusque scholae
probata sententia. Ad L. 2. C. de pact. in-
ter empt. & vendit. compos.*

C A P U T VIII.

SI quando conventio apposita esset contractui emptionis, quae ipsum contractum resolveret, tractatum fuit inter Juris auctores, an venditi actio competere ad resolvendam venditionem; puta, si pactum legis commissoriae appositum fuisset. Et quidem Sabiniani in ea videntur fuisse sententia, ut actio ex vendito daretur, si venditor commissâ lege venditionis ageret: quia dicebant, hujusmodi venditionem non contrahi sub conditione, sed resolvi. *L. 2. §. Sabinus, & §. si in diem. D. pro emptore.* Proculejani dabant actionem *praescriptis verbis*, quasi sub conditione contracta esset emptio, quae cum deficeret pecuniâ non solutâ, venditionem non esse contractam; & propterea ex contractu, qui non fuerat, actionem non competere. Haec autem inter eos quaestio rescriptis Imp. Severi, & Antonini decisa est, *ex vendito actionem competere. L. 4. D. de leg. commiss.* non quidem ut ex vendito solum actio competere, sed cum Proculejani contenderent, actione praescriptis verbis agendum esse, Imp. rescripserunt etiam ex vendito agi posse, magisque probata est Sabini sententia, ut ex vendito ageretur. At cum alias ageretur ad distrahendam emptionem, amborum sententia probata est. Proculus dabat actionem praescriptis verbis. *L. si vir uxori. D. de praescript. verb.* Imperator utramque concessit, praescriptis verbis, vel ex vendito, *L. 2. C. de pact. inter emptor. & venditor.* nempe ex utriusque scholae sententia. Sabinus dabat actionem ex empto ad distrahendam emptionem. *L. 6. D. de rescindend. vendit.* Julianus ex eadem schola, *L. 11. §. 6. D. de action. empt.* Paulus etiam proximam empti in factum, d. *L. 6.* Potest utraque actio simul concurrere; ut cum Labeo scripsisset, actione praescriptis verbis agi posse, Ulpianus etiam ex vendito agi posse existimat, *L. 50. D. de contrah. empt.* Tam probabiles igitur utrinque fuerant rationes, ut utramque actionem ex utriusque scholae sententia deinde admiserint.

Conciliatur L. 6. §. 6. D. comm. dividund. cum L. 2. §. 1. de religiof. & sumptib. funerum.

C A P U T IX.

QUI mortuum in locum alterius intulit, tenetur in factum actione, ut mortuum tollat, aut loci pretium praestet. *L. 7. D. de religiof.* Sed si

socius in communem locum mortuum intulerit, non tenetur illâ actione in factum; sed aut communi dividundo, aut familiae erciscundae, L. 2. §. 1. *D. eod. tit. de religiof.* aut etiam pro socio actione, L. 39. *D. pro socio.* Veruntamen plerique sic existimant, etiam in factum actionem socio adversus socium competere, qui mortuum in locum purum communem intulerit: & sic intelligunt L. 6. §. 6. *comm. dividund.* Trebatius autem, & Labeo, quamquam putant non esse locum religiosum factum, tamen putant in factum agendum; quasi concurrere possit illa actio in factum, cum actione communi dividundo, vel familiae erciscundae: quod quidem durum est admittere; ubi enim civilis actio competit, non opus est actione in factum praetoriâ. L. 7. §. 2. *D. de pact.* L. 3. §. 1. *D. naut. caupon. stabul.* Haec autem propria ratio est, cur socius non possit agere adversus socium in factum actione, quia datur, ut mortuus tollatur ab eo, qui jus inferendi non habuit: sic verò adversus socium agi non potest, ut mortuum tollat, quasi jus inferendi non habuerit; imò jus inferendi in communem locum cuique ex dominis in solidum competit. d. L. 6. §. 6. *D. comm. divid.* Superest igitur, ut socius loci pretium consequatur communi dividundo actione. Veluti si unus ex dominis in communi loco aedificet, non potest ei alter opus novum nuntiare, quasi jus aedificandi non habeat: sed communi dividundo iudiciò prohibet L. 3. §. 1. *D. de nov. oper. nuntiat.* Alia est actio in factum, quae competit ei, qui cum jus haberet inferendi, & mortuum inferre vellet, prohibitus fuerit. L. 8. §. *ultim.* *D. de religiof.* Veluti si socius mortuum in fundam communem inferre velit, & prohibeatur à socio, interdictò de mortuo inferendo aget utiliter. L. *sunt personae.* *D. eod. tit. de religiof.* Quemadmodum igitur favore religionis admissum est, ut interdictò de mortuo inferendo agat utiliter, qui locum non potest facere religiosum; eodem favore admittitur, ut si interdictum omiserit, agere possit actione in factum, quanti interest socium; dum mortuum inferre vellet in communem locum, à socio non fuisse prohibitum. L. *liberum.* *D. eod.* Et hoc est omnino, quod Trebatius, & Labeo putabant in d. L. 6. *D. comm. dividund.* socium, qui prohibente sociò mortuum in communem locum inferret, eum non facere religiosum: sed tamen socium, qui prohibitus fuerit mortuum inferre, in factum actione adversus socium, qui prohibuerit, posse agere. Id suadet maximè, quodd d. L. 6. sumpta est ex lib. 19. Ulpian. ad edictum, & d. L. *liberum.* *D. de religiof.* ex lib. quoque 19. Gaji ad edictum provinciale.

Differentia quaedam legati sub alternatione relictæ, & stipulationis alternatæ. Conciliatur L. cum is. 32. §. ult. tim. D. de condict. indebit. cum L. si is, cui. 19. D. de legat. 2.

C A P V T X.

SI Stichus, aut Pamphilus debeatur sub alternatione, & unum debitor per errorem solverit; in conditione indebiti multum interest, utrum debitor fuerit ex testamento, puta heres, qui Stichum, aut Pamphilum dare damnatus sit. Hoc enim casu si heres Stichum solverit, repetere non poterit. *L. si is, cui. 19. D. de legat. 2.* At si debitor fuerit ex stipulatione, qui Stichum, aut Pamphilum promiserit, & Stichum per errorem solverit, repetere poterit. *L. cum is. 32. §. ult. D. de condict. indebit.* Ratio hæc differentiae vulgò non perspecta, quia cum legatarii est electio, legatò puta relictò per vindicationem, unò electò optio consumitur: ita cum heredis electio est, unò electò optio consumitur; ut non possit repetere quem elegerit, quemve solverit. d. *L. si is, cui.* Secus est in stipulatione alternata, ex qua debitor alterum per errorem solvens, non consumit optionem. Atque ut post solutionem inter legatum, & stipulationem differentia intercedit, ita & ante solutionem. Nam debitor ex stipulatione, qui illud, aut illud promisit; ante solutionem, quoties voluerit, mutare potest voluntatem: puta, si Stichum se velle solvere dixerit, nihilominus Pamphilum solvere poterit. *L. cum, qui. 38. D. de verb. oblig.* sed debitor ex legato, puta heres, non sic posset mutare voluntatem; quia nec legatarius mutare potest, si voluntatem suam semel expresserit: cum jus omne legati primâ testatione, seu voluntatis significatione consumatur. *L. apud. D. de option. vel elect. legat.* Quamvis igitur utroque per errorem soluto Julianus in d. *L. cum is*, in princip. *D. de condict. indeb.* à Celso dissentiret in *L. si non solem. §. penult. D. eod. tit. de condict. indeb.* non tamen consequens erat, ut Julianus in d. *L. cum is. §. ultim. D. de condict. indeb.* à Celso dissentiret d. *L. si is, cui. D. de legat. 2.* cum manifestò inter debitorem ex causa legati, & debitorem ex causa stipulationis differentia statui debeat.

Electio retinetur in L. si cum dotem. 22. §. si pater. D. solut. matrimon. Vitium interpunctionis tollitur.

C A P U T XI.

SI Pater absente filiâ dotem exegerit, quam non nisi adjunctâ filiae personâ repetere potest; non consumpta est de dote actio, quam habet

bet filia ex sua persona. *L. Titia. 34. §. qui invita. D. de legat. 2.* sed denegatur actio filiae, si amplius, vel tantundem acceperit testamentum patris; puta, si heres instituta fuerit, legatum, fideicommissumve acceperit. Ulpianus ex Juliano, *L. 22. §. si pater. D. solut. matrimon. Compensandum ei in dotem, quod à patre datur, lucroque ejus cedit: si tantum ab eo consequuta sit, quantum ei dotis nomine debeatur à marito, qui patri solvit. Sed quid lucro filiae cedit, si tantum à patre consequuta fuerit, quantum à marito actione de dote consequi potuisset? Cujacius emendat, & legit, si amplius ab eo consequuta sit, lib. 3. observat. 16.* Accursius non omnino malè, filiae lucro cedere, si jam teneat, quod agendo posset consequi, *L. 3. §. si rem. D. de legat. 3.* Sanè verba illa interpunctionis vitiò non videntur carere in Pandectis Florentinis, & sic uno ductu legi debere: *Compensandum ei in dotem, quod à patre datur filiae, lucroque ejus cedit, si tantum à patre consequuta fuerit, quantum à marito actione de dote consequi potuisset.* ut ea fuerit Juliani sententia, non aliter compensandum in dotem filiae, quod à patre datur, nisi lucro illius cesserit. Finge enim, filiam heredem institutam à patre, finge legatum ei relictum, sed rogatam restituere: datur quidem, nihil tamen ejus lucro cedit. Denique ita compensandum in dotem, seu actionem dotis, si tantum consequuta fuerit; alioqui non denegabitur filiae actio de dote, ut quod minus habuerit, consequatur. d. *L. Titia. §. qui invita. D. de legat. 3.*

Cujusnam scholae auctores senserint, unum esse testamentum patris, & filii; vel duo esse testamenta.

C A P U T XII.

DISSENSERANT Juris auctores, an cum pater sibi, ac deinde filio testamentum fecisset, unum esset testamentum patris, & filii, vel duo testamenta. Alii unum esse testamentum sentiebant, *L. 2. §. 2. D. de heredit. vel act. vendit. L. 2. §. 4. L. 16. & 20. D. de vulgar. & pupill. substit.* ita ut testamentum, quod pater fecit filio, testamentum patris dixerit Papinian. *L. in tabulis. 36. D. de statuliber.* Contra alii, duo esse quodammodò testamenta, §. *ipitur. Instit. de pupill. substitut.* vel duplex testamentum, *L. 79. D. ad L. Falcid. L. 1. §. 1. D. si cui plus, quam per leg. Falcid.* Verum non satis liquidum est: quòd nonnulli existimant ex *L. paterfamilias. 28. D. de reb. auctorit. judic. possid.* Sabinianos unum putasse testamentum patris, & filii; Proculianos, duo testamenta: haec enim verba, *Me illud maxime movet, quod praeceptoribus tuis placet, unum esse testamentum,* tam accipi possunt ex parte Javoleni aliùm (ex Proculianis fortè) consulentis, quam aliùs Javolenum consulentis; vel etiam possunt accipi ex parte Javoleni ad quaestionem respondentis: & quidem Javolenus ita videtur respondere, ut substitutus non teneatur creditoribus paternis satisfacere.

facere, si filius abstinuerit hereditate patris; sed eo solum casu teneatur substitutus; quo se filius paternae hereditati miscuerit, unaque hereditas patris, & filii esse coeperit. Quod si Javolenus unum testamentum patris, & filii esse putasset, substitutum omnimodò paternis creditoribus obligasset, quasi testamento patris hereditatem consequutus esset. Gajus, ex eadem schola Sabinianorum, duplex vocat testamentum: d. L. 79. D. ad leg. Falcid. Contra Neratius diversae scholae unum testamentum esse patris, & filii; & qui patri heres extiterit, eundem filio impuberi necessarium heredem fieri, quasi ex eodem testamento. L. qui patri. D. de acq. vel omitt. hered. Marcellus quoque (quem Proculejanum fuisse suspicor) unum esse testamentum, etiam jure praetoriò; quod & septem signa patris sufficiant, & satis sit patris tabulas esse signatas, licet resignatae sint filii tabulae. L. patris. 20. D. de vulg. Et hoc quidem magis placuerat Triboniano, unum potius esse testamentum, quàm duo testaments; ut in ademptione legatorum, L. 16. D. de vulgar. in contributione legatorum, L. 11. §. quod vulgo. D. ad leg. Falcid. in deductione legis Falcidiae, d. L. 79. D. ad leg. Falcid. & L. 1. §. 1. D. si cui plus, quàm per leg. Falcid. & in quaestione L. 4. C. de necessar. serv. hered. instit. L. 20. C. de jure deliberandi, quae ex hac pendebant controversia; & generaliter pro uno testamento habendum esse. d. L. 20. & L. 38. D. de vulgar. & pupill. substit. d. §. igitur. Instit. de pupill. substit.

Jurisjurandi voluntarii, necessarii, judicialis distinctio.

C A P U T XIII.

NON modò Latini interpretes in triplicis illius jurisjurandi distinctione à Graecis, sed etiam Graeci inter se, & Latini quoque invicem dissentiunt. Voluntarium jusjurandum plerique ex Latinis dicunt, quod à parte parti deferretur extra judicium. Et quidem ex Graecis, ut Balsamo ad Nomocan. Photii, tit. 13. cap. 18. Voluntarium nempe, quod videlicet de voluntate partium extra judicium praestatur. Quidam alii ex Graecis, voluntarium id esse dicunt, quod à parte parti deferretur, sive extra judicium, sive in judicio. Ecloga Basilicor. lib. 22. tit. 5. cap. πρὸς ὁμοῦ ἰσχυρῶς καὶ ἀνταγορεύει, καὶ δινασιν. i. e. de jurejurando & relato, & judiciali. Attalates in Synopsi, tit. 18. voluntarium jusjurandum, interpretatur delatum, παραπεμπνός, τὴν ἐν τῇ ἰσχυρῇ. i. e. voluntario, seu delato. Et Balsamo ex Basilicis d. cap. 18. in principio. Necessarium quidam ex Latinis dicunt, quod à iudice deferretur auctori, vel reo, in dubiis causis, propter inopiam probationum: idque esse necessarium, quia is, cui iudex jusjurandum detulit, jurare teneatur, nec jusjurandum referre possit. Alii ex Latinis, quod à parte parti deferretur in judicio, vel refertur. Balsamo d.

Par. I.

M

cap.

cap. 10. *Neccssarium*, quod deferente alore, ex interloquutione judicis datur. Quidam ex Graecis, *neccssarium* id esse, quod refertur, in *Eclog. Basilic. d. tit. 5. ἀνταγορεύειν*, idque esse *neccssarium*, quod is, cui *jusjurandum* refertur, *neccesse* habeat jurare; is verò, cui deferitur, referre possit. Judiciale quidam ex Latinis illud existimant, quod à parte parti deferitur in judicio; idque esse judiciale, quod in judicio deferatur. Alii ex Latinis, & Graeci in eo consentiunt, judiciale esse, quod propter inopiam probationum à judice deferatur; quasi judiciale dicatur non quod in judicio, sed quod à judice deferatur. Cujacius primùm Latinos sequutus ad *lib. 5. sent. Paul. tit. 32. à Latinis ad Graecos transfuga*, in *paratit. Digest. ad tit. de jurejurando*; ac deinde à Graecis ad Latinos refuga extitit *lib. 18. Paul. ad edict. in L. 17. D. eod. tit. de jurejurand.* Inter diversas illas Graecorum, Latinorumque distinctiones, potior haec videtur; voluntarium *jusjurandum* id esse, quod extra judicium à parte parti deferatur: nemo enim *jusjurandum* extra judicium sibi delatum suscipere cogitur, aut referre, d. *L. 17. D. de jurejurand.* & si quis susceperit, voluntarium est: *Neccssarium* verò *jusjurandum* id esse, quod à parte parti deferitur in judicio, vel refertur. Id, quod deferatur, *neccssarium* est ex parte illius, cui deferatur; quia praetor eum jurare cogit, vel solvere, vel referre, *L. jusjurandum. 34. §. ait praetor. D. de jurejurando.* Neque ideo minus *neccssarium* est, quod delatum referre possit: nam ut delationem subsequitur referendi *neccessitas*, *L. illud. 25. §. 1. D. de pecun. constit.* licet quis jurare possit, non referre; ita delationem sequitur jurandi *neccessitas*. Per judicem solvere, vel jurare, nisi referat *jusjurandum*, *neccesse* habet, *L. delata. C. de reb. credit. & jurejurand.* licet quis referre possit delatum sibi *jusjurandum*, non jurare. *Neccssarium* est, etiam quod sub alternatione *neccssarium* est, & cogit. Plutarchus in *Romaicis: βασανὶς τε ἐκδοτέων ὁ φόρος ὄν.* i. e. tormentum liberorum est *jusjurandum*. Et Theagenes cum *jurejurando* à Chariclea adigeretur apud Heliodor. *lib. 4. Aethiopicar.* aiebat, ἀποδείξτεν φόβον τῷ ἀπειθῶντι κατὰ νόμον. i. e. voluntatem metu potentioris coactam esse. Sed magis *neccssarium* est ex parte illius, cui refertur, quia omnino jurare *neccesse* habet. d. *L. 34. in fin. D. de jurejurand. & L. 12. §. 1. C. de reb. credit. & jurejurand.* Denique *jusjurandum* voluntarium à *neccssario* debet distingui, non ex parte deferentis; sed ex parte suscipientis, ex ipsa suscipiendi voluntate, aut *neccessitate*. Quod extra judicium deferatur, ex voluntate suscipitur; & propterea voluntarium est: quod in judicio deferatur, vel refertur, ex *neccessitate* suscipitur; & propterea *neccssarium* est. *Jusjurandum* judiciale, id est, quod à judice deferatur in dubiis causis, propter inopiam probationum, *L. admonendi. 31. D. de jurejurand. & L. 3. C. de reb. credit. & jurejurand.* quodque jam olim in usu fuisse refert Dionys. Halicarn. *lib. 11. Origin. αἱ τε ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια τὰ πλεῖστα τῷ ἀμφισβητήματι τοῖς ἐν τῷ κρίσει ὄντοισι δύνανται.* i. e. & magistratus, & judices maximam controversiarum partem fidei *jurejurando* interpositò dirimebant.

L. 6. D. de transactionib. rectè sub eo titulo positam esse.

C A P U T XIV.

Non video, cur non referri possit L. 6. D. de transactionib. ad eum titulum, sub quo posita est: etsi enim sumpta sit ex L. 1. §. ratio. D. testam. quemadmod. aperiant. adhuc tamen pertinere potest ad tit. de transactionibus: & verbum Transigi in d. L. 6. propriè sumi, non per translationem. Ait Gajus: Neque enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his controversiis, quae ex testamento profiscerentur, aliter potest, quam inspectis, cognitisque verbis testamenti. Quidam sic intelligunt, quasi controversia, quae pendet ex testamento, non possit sine iudice transigi, hoc est, judicari; & ideo cum apud iudicem veritas exquiratur, inspicienda esse verba testamenti. Sed alia est mens Gaji; siquidem unum genus est transactionis, quod fit sine iudice, puta, ex conventionē litigantium, vel iurejurandō voluntariō. L. 17. in princ. D. de iurejurando. Alterum genus transactionis est, quod fit apud iudicem, cum res sententiā transigitur, L. quid ergo. §. poena. D. de his, qui notant. infam. vel iurejurandō necessariō, L. admonendi, in fin. D. de iurejurando. Gajus de utroque genere transactionis loquitur, de eo, quod fit sine iudice; & de eo, quod fit apud iudicem: neutram aliter fieri posse vel sine iudice, vel apud iudicem, si controversia sit ex testamento, quam inspectis verbis testamenti. Ita verbum Transigi & propriè, & per translationem sumi poterit in d. L. 6. D. de transactionib. ut propriè sumptum ad tit. de transactionibus pertinebit.

*Concubina, οὐπίστος, convivrix, uxor gratuita, sodalitiaria:
Dubitatur de ea inscriptione, in qua viceconjux.
Ad L. libro. 144. D. de verb. signif.*

C A P U T XV.

CONCUBINATUS per legem nomen assumpsit, L. 3. D. de concubin. hoc est, per leges Julianam, & Papianam, quae procreationi sobolis favebant. Sed extra legis poenam est, hoc est, legis Juliae de adulteriis, quae vetabat adulterii damnatas uxores haberi, non concubinas. L. 1. §. 2. D. eod. tit. de concubin. Cum igitur concubinatus ex legibus Julia, & Papia nomen assumpsisset, ideo Paulus lib. 10. ad leg. Jul. & Pap. in L. libro. 144. D. de verb. signific. ex Masurio Sabino referebat: Pellicem apud antiquos eam habitam, quae cum uxor non esset, cum aliquo tamen vivebat: quam

M 2

nunc

nunc verò nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Sic igitur in antiquis inscriptionibus convicticem & σύμειον, intelligere debemus concubinam, quae cum aliquo, ut Paulus loquitur, vivebat. Convictrix dicitur pag. 795. numer. 8. τῇ γλυκυτάτῃ συμειῳ, i. e. dulcissimae convictrici, numer. 9. eadem videtur dici Uxor gratuita in antiquis inscript. pag. 800. numer. 21. utpote quae coempta non esset, nec aqua, aut igni accepta, aliisve solennibus, quae in nuptiis per coemptionem intercedebant. An non eadem sodalitiaria? pag. 602. numer. 5. Amantissimae desideratissimae sodalitiariae consilii boni. Ut enim sodalitia Graecis ἰταίεια, iisdem concubina ἰταίεια. Hesychius, ἰταίεια, φίλη, πόρνη, καὶ ἐπερεύσα. i. e. comes, amica, meretrix, concubina. Paul. in d. L. 144. Quam nunc verò nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Et quidem si ea uxor fuisset, qui inscriptionem ponebat, honestius uxorem, aut conjugem, quam sodalitariam appellasset. Sunt qui concubinam viceconjugem in antiquis inscriptionibus dictam retulerint; quod tamen adhuc reperire mihi non contigit. Fortè illa deceperat inscriptio, fol. 70. numer. 3. Cum Valeria Nice conjugē, in qua legerant viceconjugē, cum in ea dissiluisse, ut Aufonius de quadam alia inscriptione,

Saxi fragmine caesus apex.

Nice est nomen proprium, in antiquis inscriptionibus pag. 413. numer. 4. Julia Nice conjugī charissimo. pag. 672. numer. 14. Claudia Nice. atque in inscriptione leg. 10. C. de pact. & L. 1. C. de pact. convent. Haud dubito, quin nobis alias inscriptionibus illis supposititiis saepe illatum fuerit.

In quibusdam Concubina uxorem imitatur, sed magis differt.
Concubinatus non est legitima conjunctio.

C A P U T XVI.

CONCUBINA est uxoris locò. L. libro. 114. D. de verb. significat. Suetonius in Vespasian. cap. 3. Revocavit in contubernium, habuitque etiam Imperator paenè justae uxoris loco. Uxorem legitimam imitatur. Julianus Antecessor ad Novell. 18. adeo, ut quandoque dubium esse possit, an uxor sit, vel concubina. L. donationes. 31. D. de donation. Est uxor, sed injusta. L. si uxor. D. ad leg. Jul. de adulter. Hebraeis legitimae conjugis dimidium. Concubinatus per leges nomen assumpsit, L. 3. D. de concubin. Cum concubina est licita consuetudo, L. 5. C. ad Senatusc. Orphitian. non tamen dicerem, concubinatum esse legitimam conjunctionem, ut Balsamo, & alii; eorum enim demum justae, & legitimae sunt nuptiae, qui secundum praecepta legum coeunt, §. 1. Instit. de nupt. hoc est, secundum praecepta legis Juliae, & Papiae. Aliud est concubinam, seu concubinatum per leges Julianam, & Papiam nomen assumpsisse: aliud ex his legibus legitimam esse conjunctionem; quod vix admittendum est. D.

Au-

Augustin. *lib. 4. confess. cap. 2.* In illis annis unam habebam, non eo, quod legitimum vocatur, conjugio cognitam; sed quam indagaverat vagus ardor, inops prudentiae; sed unam tamen, ei quoque servans thori fidem. Iusti, seu legitimi liberi sunt secundum legem Juliam, Papiamve quaesiti. Gajus *lib. 3. Instit. in fragm. leg. Mos. tit. 16.* Liberi ex concubina sunt naturales tantum. Isidor. *lib. 9. Origin. cap. 5.* Concubina quidem in eo uxorem imitatur, quod ut unam solum uxorem habere licet, *L. 3. C. comm. de manumiss. L. 18. C. ad leg. Jul. de adult.* ita unam solam concubinam, *Novell. 18. cap. 5. §. si autem.* Nec etiam concubina cum uxore haberi potest. *L. ultim. D. de divort. L. ex ea. 121. D. de verb. oblig.* Cassiodorus *lib. 9. variar. epist. 18.* aut si habeatur, ea pellex est, non concubina. *d. L. 144. D. de verb. signific. cujus nomen minus, quam concubina, seu amica, honestum est.* Testatio fiebat in nuptiis, *L. 4. D. de fid. instrum.* ita & in concubinato testatio interponi debuit, liberam, ingenuamve concubinae loco assumi: eam, puta, quae obscurò locò nata esset, vel corpore quaestum fecisset. *L. 3. D. de concubin.* alioquin liberae mulieris consuetudo non fuit concubinatus, sed matrimonium. *L. in liberae. D. de rit. nupt. L. stuprum. D. ad leg. Jul. de adult.* Concubinae nomen honestum est, *d. L. 144. D. de verb. signific.* liberi ex concubina suscepti, ex testamento, & ab intestato, in quasdam partes patri succedunt, *d. Nov. 18. cap. 5. & matrì in viriles cum ceteris legitimis, d. L. 5. C. ad Senatusc. Orphitian.* Verùm concubina ut ab uxore differt nomine, Leo Papa *epist. 92. ad Rustic. Narbonens. cap. 4.* Aliud est uxor, aliud concubina; aliud est nupta, aliud concubina: ita & differt conditione, *L. qui concubinam. 29. D. de legat. 3.* differt animi destinatione, *L. 2. D. de concubin.* seu affectione: alia est enim affectio maritalis, *L. 32. §. si mulier. D. de donation. inter vir. & uxor.* alia affectio erga concubinam, *L. 3. §. 1. D. eod.* sed maximè differt dignitate. *L. item si. 49. §. 1. D. de legat. 3.* Uxor est nomen dignitatis, Spartianus in Aelio Vero; concubina non retinet matrisfamilias dignitatem. *L. probrum. D. de ritu nupt.* Differt honore: uxor plenò honore diligitur. *L. cum tabulis. §. quoniam. D. de iis, quae ut indign.* Magis honestum est nomen matrimonii. D. Augustin. *lib. 6. confess. cap. 12.* Delectationes consuetudinis meae, ad quas si accessisset honestum nomen matrimonii; non cum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spe. nere. Itaque concubina non erat materfam. *d. L. probrum. D. de rit. nupt.* nec matrona, *d. L. si uxor. D. ad leg. Jul. de adult.* nec domina vocabatur, quo nomine mariti uxores suas vocabant. Antiq. inscript. 707. num. 4. Dominae, & conjugii charissimae ob eximiam erga se pudicitiam. Et Scaevola in *L. Titia. 19. §. 1. D. de ann. legat. & fideic.* Domina sanctissima, scio te de amicis meis curaturam. Quod erat nomen dignitatis. Salvianus *epist. ad Hypatum, & Quietam:* Quae vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina: cum esset unum vocabulum, scilicet generis, aliud infantiae, tertium dignitatis. Concubina non habebat jus uxorium, *d. L. qui concubinam. D. de legat. 3.* quod est jus domini. Salvian. *lib. 7. de gubern. Dei:* Habuisse enim illic matresfamilias jus suum, & dominarum honorem, potestateque tenuisse verum est: habuerunt quidem multae integrum jus domini, sed

mul-

nulla *fermè impollutum jus matrimonii*. Praeterea eas concubinas habere licet, quas non licet habere uxores. *L. 1. §. 2. D. de concubin.* Idque fortè Servius intelligebat ad *Virgil. 2. Aeneid. v. 678.*

Conjux quondam tua dicta relinquitur.

Et est sensus, quam semper conjugem nominasti: haberi enim quaevis poterat; nominari non nisi nobilis. Cujuscumque aetatis haberi poterant concubinae, d. *L. 1. in fin. D. de concubin.* non uxores, *L. si quis. C. de nuptiis. Ulpianus lib. singul. reg. tit. 16.*

Defenditur vexata lectio Florentin. in L. cum tabulis. §. 1. D. de iis, quae ut indign. ab adjèctione, & trajectione verborum vindicatur; locus exponitur.

C A P U T XVII.

FRUSTRA verba quaedam adjiciunt, & trajiciunt in *L. cum tabulis. §. 1. D. de iis, quae ut indign.* si aliter ex eo manifesta sententia eruatur. Cassianus V. C. Ruffinam quandam ingenuam plenò honore dilexerat, hoc est, honore maritali: Idem Cassian. Ruffinae filiam testamento alumnā appellaverat, & nepti coheredem dederat. Ruffinae filia haeres ex parte instituta controversiam à fisco patiebatur, quasi indigna; cum nec matri Ruffinae, nec filiae ejus quidquam Cassianus testamentò relinquere potuisset: non matri Ruffinae; vulgaris fuerat, quae filiam vulgò quaesitam habuerat, ut hîc Papinianus innuit, *Cujus filiam vulgò quaesitam apparuit*; atque ita Cassiano uxor esse non poterat: siquidem Senatores, eorumque liberi, lege Juliâ prohibentur famosas, probrosas, aut etiam vulgares feminas uxores ducere. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 13.* eoque spectat *L. probrum, & L. palam. D. de rit. nupt.* aut si hujusmodi uxores contra leges duxerint, nihîl inter se vir, & uxor capiunt. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 16.* Nihil igitur Ruffina vulgaris femina, quam adversùs leges Cassianus uxoris affectione habebat, ex ipsius testamentò capere poterat: nec Ruffinae filia, quasi in fraudem legis instituta, ut ipsa caperet quod mater capere non poterat. Veruntamen actionem non esse denegandam filiae heredi institutae Imp. judicarunt, quòd apparuisset eam vulgò quaesitam esse, & (ut existimo) à matre susceptam, antequam cum Cassiano consuetudinem haberet: quam quia Cassianus aluerat, ideo testamentò alumnā appellaverat. Si filiam ex Ruffina Cassianus suscepisset, eam non alumnā, sed filiam testamentò appellasset. Quod ergo Ruffina vulgaris fuisset, uxor Cassiano esse non poterat, licèt eam uxoris animò Cassianus haberet; plenòque honore (ut hîc loquitur Papinianus) diligeret: maritalis honor facit matrimonium, sed personis comparatis, *L. donationes. D. de donationibus*; scilicet si inter personas matrimonium esse possit: affectio, seu animus eam uxorem non facit, quae uxor esse non potest.

potest. L. 12. §. 3. D. ad leg. Jul. de adult. Sed quamvis Cassiano non esset matrimonium cum Ruffina, non tamen stuprum cum ea commiserat: quia stuprum cum ingenua non committitur, si corpore quaestum fecerit. L. in liberae. D. de rit. nupt. L. stuprum. D. ad leg. Jul. de adult. Concubinae haberi possunt, in quas stuprum non committitur. d. L. 1. D. de concubin. Itaque Ruffina, quae uxor esse non poterat Cassiano, concubina illi fuit: & quia Ruffina concubina heres institui poterat, filia ipsius heres institui potuit; quod Papinianus proposuerat in concubina initio huius §. respondit in filia concubina. Leges non prohibebant, concubinam heredem institui, eive donationem fieri, L. 3. §. 1. D. de donat. inter vir. & uxor. sed videbatur Cassianus Ruffinam contra leges uxorem animò habitam non potuisse heredem instituere, ut nec ei donare. d. L. 3. §. 1. & L. 32. §. ult. D. de donat. inter vir. & uxor. At Imp. judicarunt, Ruffinam Cassiano potius fuisse concubinam, quam uxorem: quia non duxerat sollemniter, non fecerat tabulas nuptiales, ideoque ipsam, ipsiusve filiam heredem institui potuisse; nec quasi indignis hereditatem auferri oportere. Ex his, qui non ita pridem locum istum attigerunt, quidam existimant Ruffinae filiam fuisse Cassiani concubinam, privignamque in concubinam haberi potuisse. Quod non faciliè admitterem: quamvis enim eas concubinas habere liceat, quas uxores habere non licet, d. L. 1. D. de concubin. id verum est inspectâ solum ratione juris civilis, non juris naturalis. L. etiam. 56. D. de rit. nupt. Filia uxoris vulgò quaesita nobis privigna est, L. 7. D. de gradib. & adfinib. sed quemadmodum nefaria est conjunctio, si concubina patris deinde sit filii concubina, d. L. 1. §. 1. D. de concubin. ita nefaria esset conjunctio, si maritus privignam, aut filiam uxoris haberet concubinam.

Professores Civitatum, & Principum judiciis probati. Ad
L. Magistros C. Theodos. de medic. & professoribus,
& L. 7. C. eod.

C A P U T XVIII.

EX Luciano totam illam constitutionem videtur sumpsisse Julianus, cujus libris non minus fortè delectabatur, quam Libanii sophistae, ut refert Socrates lib. 3. Histor. Eccles. Lucianus in Eunuchis: τὸν ἀμεινον βιωῦντα μᾶλλον, ἢ τὸν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῖς προχειρότερον ζῆν, καὶ οἰκιστότερον τῇ τῆς τομίζων. i. e. melius viventem potius, quàm ad disputandum promptiorem querens, & proximiorē victoriae existimans. Julianus in d. L. magistros: Magistros studiorum, doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundiâ. Idem Julianus in Epistola, qua interdicat Christianis professoribus lectione Graecorum: πάντας μὲν ἐν χελεῖ τῆς καὶ ὁμοῦ διδάσκου ἐπαγγελόμενος, ἔδ' ἰδὼν πρὸς ὅσον ἐπιφάνει. i. e. decebat igitur omnes praesentes quidvis docere, esse bonis moribus. Lucianus paulò supra in Eu-

III.

nicho. ἀποθανόντος αὐτῶν τινος ἄλλον ἀντιναδίκαδαι δεικνυσσέντα ἵππον τῷ ἀεί-
 των. i. e. mortuo aliquo ipsorum alium subrogari optimatum suffragiō pro-
 batum. Julianus, *Decretum curialium mereatur optimorum conspirante con-*
sensu. Et hoc quidem vetus fuerat decretum Atheniensium, ut nemo
 eorum, qui philosophiam profiteri vellent, id absque iudicio publico face-
 ret, aut eis poena mortis esset. Diogenes Laërtius in *Theophrast.* Μὴδὲνα τῷ
 φιλοσόφῳ σχολῆς ἀφηνεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ τῇ βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ δοξῇ. εἰ δὲ μὴ,
 δάνατον τῇ τὴν ἐπιταλῶν. i. e. nullum philosophorum scholae praeesse, nisi decreto
 senatus, & populi; qui secus faceret, capitale esset. Ita Eunapius in Proae-
 resio refert, Julianō sophista mortuō, civitatem in ipsius locum professō-
 res delegisse: ἀπελθόντος Ἰουλιανῆ, ἵνα Αἰδίνος εἴη ἐκ τῆς διαδοχῆς, τῇ δὲ
 τοῖς λόγοις πλεονεκτημάτων. i. e. extinctō autem Julianō, Athenienses desiderio fla-
 grabant alicujus, qui in docendo praerogativam ferret. Verum praeterea
 Julianus voluit in d. L. magistros. C. Theodos. de Medic. & professorib. decre-
 tum ad se tractandum referri: Ut altiore (inquit) quodam honore nostrō
 iudiciō studiis civitatum accedant. Quae verba immeritō desunt in Cod.
Justin. Non autem primus id Julianus voluit, ut professores iudiciō Prin-
 cipum probarentur; sed alii ante eum retrō Principes. Alexander Aphro-
 disaeus in lib. de fato ad Severum, & Antoninum, ait, se testimoniō illo-
 rum philosophiae doctorem fuisse renuntiatum: ὅτι τῆς φιλοσοφίας ἀποστὰς ἐὰν
 τῆς οὐκ ἐπὶ μαρτυρίας διδάσκαλος αὐτῆς κινησθῇ. i. e. cuius (Aristotelis)
 philosophiae praesum vestro testimonio magister ejusdem renunciatus. Sanē
 professores, qui Principum iudiciō probari merentur, altiore quodam bono-
 re, ut Julianus loquitur, studiis civitatum accedunt: eoque potissimū in-
 centivo studiis civitatis, in qua nunc verſor, accessisse non negaverim.

*Pauci, rarique Jurisconsulti; tres inter alios maximi
 diversis aetatibus profecerunt.*

C A P U T XIX.

QUAMVIS Jurisprudentiam plurimi, & maximi viri professi sint,
 haud tamen plurimi ad perfectam ejus artis scientiam pervenerunt.
 Theodosius Novell. de Theodos. Cod. auct. Tam pauci, rarique extiterint, qui
 plenā juris civilis scientiā ditarentur; & in tanto lucubrationum tristi pa-
 lore vix unus, aut alter receperit soliditatem perfectae doctrinae. Theodo-
 sius unum, aut alterum meminit: tres verō praecipuae dignationis, ce-
 terisque antepositos fuisse reperio; Serv. Sulpitium, Salv. Julianum, Aemi-
 lium Papinianum. De Servio M. Tullius Philipp. 9. Omnes ex omni aetate,
 qui in hac civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conse-
 rantur, cum Servio Sulpitio non sunt comparandi. Julianus omnium juris
 conditorum, qui olim fuerant, prudentissimus dicitur L. 3. §. 18. C. de res.
 jur. enucleand. Papinianus, per suam scientiam magnus; Spartianus in Se-
 vero.

verò. merito inter alios excellens, L. cum acutissimi. C. de fideicommiss. cuius auctoritas aequali hinc & inde dissentientium auctorum numero praevaluit, L. unic. C. Theodof. de respons. prudent. At tres illi diversis aetatibus profecerunt: Papinianus primâ aetate; nam cum triginta sex annis solum vixerit, (si vera est inscriptio, quam Aldus protulit, quaeque Romae extat) dicendum, Papinianem admodum juvenem juris studium attigisse, ut qui triginta sex annos natus illius studii plenam, perfectamque cognitionem esset assequutus. Servius Sulpitius mediâ jam & provectâ aetate coepit acriter illi studio incumbere, cum à Q. Mutio Scaevola, quasi parum sciens objurgatus fuisset: non poterat tunc non esse provectae aetatis Sulpitius, qui jam primum in causis agendis locum aut post M. Tullium obtinisset, L. 2. §. Servius. 43. D. de orig. jur. Salv. Julianus extremâ aetate adhuc proficiebat, cum annum agens septuagelimum & octavum semper aliquid vellet addiscere: ut ex eo refert Pomponius L. apud Julianum. D. de fideicommissar. libertatib. I nunc, & aetatem vitae ullam discendae juris scientiae idoneam esse diffitere.

Alia est remissio, quae fit interdictio de remissionibus, ubi nuntiatio novi operis non tenet; alia remissio, quae fit cognitione Praetoris, ubi nuntiatio tenet. Locus difficilis in L. unica. D. de remissionibus,

exponitur. Lectio Florentina retinetur.

C A P U T XX.

DIFFICILEM, & anxiam huius loci interpretationem esse constat ex eo, quodd primi Glossographi lectionem turbarunt, expunctâ negatione in §. 2. quod agnoscit Accursius. Lectio Florentina habet, *Verba praetoris ostendunt remissionem ibi demum factam, ubi nuntiatio non tenet.* Quidam legebant, *ubi nuntiatio tenet*, quia videbatur illis remissionem ibi fieri debere, ubi nuntiatio tenet; nec esse remissionem, ubi nuntiatio non tenet. Alii nuperè verba §. 4. transmutarunt, ubi legitur in Florent. *Remissio inutilis erit*, legunt *utilis erit*; ubi legitur *remissio utilis erit*, legunt *remissio inutilis erit*. Distinguenda est remissio, quam praetor interdictio facit, ab ea, quae fit cognitione praetoris: siquidem ubi is, qui nuntiavit novum opus, non habet jus prohibendi, & nuntiatio ab eo facta non tenet; praetor interdictio remissionem facit. Praetor quidem edictio novi operis nuntiationem permittit, sed & interdictio remittit prohibitionem, quatenus is, qui nuntiasset, prohibendi jus non habet. L. 1. in princip. D. de nov. oper. nuntiat. Ait praetor in L. unic. in princip. D. de remissionib. *Nuntiationem missam facio, non faciam.* Ulpianus, *verba praetoris ostendunt remissionem factam, qua praetor*

Par. l. N tor

tor eam facit interdictio. Et de hac quidem remissione, quam praetor interdictione facit, absque alia causae cognitione, intelligere debemus d. L. *unic.* §. 1. *D. de remissionibus*, eo interdictio remissionem fieri à praetore, ubi nuntiatio non tenet; scilicet quando facta est ab eo, qui ius prohibendi non habet. Alia est remissio, quae fit cognitione praetoris, L. 5. §. *si is, cui.* 17. *D. de nov. oper. nuntiat.* ubi nuntiatio tenet, & facta est ab eo, qui ius prohibendi habet. Cognoscebat praetor, an iuramentum calumniae exigeret ab eo, qui novum opus nuntiaverat, L. 5. §. 14. *D. de nov. oper. nuntiat.* & ab eo, cui nuntiatum erat novum opus, satisfactionem exigeret, L. *in conventionalibus.* 52. *D. de verb. obligas.* vel si de iure illius appareret, permittebat aedificare, L. 20. §. 13. *D. de nov. oper. nuntiat.* & de ista quidem remissione, quae fit cognitione praetoris, agitur in §. 4. d. L. *unicae*: *Item Juliano placet fructuario vindicandarum servitutum ius esse, secundum quod opus novum nuntiare poterit vicino, & remissio utilis erit: ipsi autem domino praedii, si nuntiaverit, remissio inutilis erit.* Ex Juliani sententia, quia fructuarius habet ius nuntiandi novum opus vicino, nuntiatio tenet: & quia nuntiatio tenet, utilis est remissio; id est, debet vicinus adire praetorem, & desiderare, ut missam faciat nuntiationem; nam ubi nuntiatio tenet, necessaria est remissio. d. L. 5. §. *si in pluribus.* 16. At si fructuarius domino praedii novum opus nuntiaverit, inutilis est remissio; id est, non est opus adire praetorem, qui remissionem faciat: nam quia inutilis est nuntiatio, L. 2. *D. de nov. op. nuntiat.* nec ullum effectum habet, d. L. 5. §. 1. *D. eod.* inutilis est quoque remissio. Quare male jungitur §. 1. cum §. 4. in d. L. *unic.* *D. de remissionibus.* In §. 1. agitur de remissione, quam praetor facit interdictione, ubi nuntiatio non tenet; in §. 4. agitur de remissione, quae fit cognitione praetoris: quae utiliter postulatur, si facta sit nuntiatio ab eo, qui habet ius prohibendi; inutiliter autem postulatur, si facta sit nuntiatio ab eo, qui non habet ius prohibendi.

Pacta quaedam ex intervallo apposita contractibus bonae fidei insunt etiam ex parte actoris. Exponitur §. adeo in L. juris gentium. D. de pactis.

C A P U T XXI.

PACTA apponuntur contractibus incontinenti, vel ex intervallo: Incontinenti, id est, initio contractus, L. *contractus.* 23. *D. de reg. jur.* in ingressu contractus, L. 7. §. *quinimo.* *D. de pactis*; cum inchoatur actio, L. 27. *D. de reg. jur.* vel statim post contractum, L. *lecta est.* *D. de reb. credit.* ante, & statim post contractum, L. *petens.* *C. de pact.* L. 3. *C. de Aedilit. actionib.* si ex intervallo apponantur, non pariunt actionem; sed tantum proficiunt ad exceptionem, ut vulgo creditum est. Veruntamen certum est, quaedam pacta ex intervallo apposita bonae fidei contractibus parere actio-

actionem; nam si per pactum excipitur aliquid ex natura contractus, exceptiones hujusmodi insunt ex parte agentis. Ulpianus in d. L. 7. §. adeo. D. de pactis, Adeo autem bonae fidei judiciis exceptiones postea factae, quae ex eodem sunt contractu, insunt. Exceptiones sunt, cum aliquid, quod est ex natura contractus, in contrahendo excipitur. L. in emptionibus. D. eod. tit. de pact. L. 3. D. de rescind. vendit. Exceptio ex contractu nihil aliud est, quam pactum, quod detrahit contractui. L. pacta conventa. D. de contrah. empt. Pacta, quae postea facta detrahunt contractui, sunt exceptiones postea factae ex eodem contractu. Subjicit Ulpianus in §. adeo: Quod cum est, ex parte agentis pactio locum habet, ut & ad actionem proficiat re nondum sequuta. At quomodo ex intervallo pactum inesse potest ex parte agentis, ut proficiat ad actionem? Ex parte rei quidem inesse constat, ut exceptio ipso jure insit; puta, in contractu venditionis, quia assidua est in mancipiorum venditione duplae stipulatio. L. quod si nolit. §. quia. D. de Aedilit. edict. Finge, inter emptorem, & venditorem mancipii ab initio convenisse, ut duplae cautio praestaretur; & ex intervallo, re tamen nondum sequuta, inter eosdem convenisse, ne duplae cautio praestaretur. Si emptor agere velit adversus venditorem, ut de dupla caveat; venditor tutus est ipso jure, cum exceptio insit contractui: vel, ut loquitur Papinianus in d. L. 72. D. de contrahend. emptio. contractui ipso contineatur: ex parte vero agentis pactum ex intervallo factum inesse potest. Finge contra, ab initio convenisse inter emptorem, & venditorem mancipium, ne duplae cautio praestaretur; & postea, seu ex intervallo, nondum tamen re sequuta, aut traditione facta, inter eosdem convenisse, ut duplae cautio praestaretur: ex hoc pacto quamvis postea factio agere poterit emptor adversus venditorem, ut de dupla caveat; quia exceptiones, quae sunt ex eodem contractu, etiam ex parte agentis locum habent, ut & ad actionem proficiant. d. L. 7. §. adeo. D. de pact. ubi sanè difficillimum erat ostendere, quomodo exceptio ex parte agentis locum habere possit, quae non nisi ex parte rei locum habere posse videatur.

Expensio plana, & facilis L. pacta conventa. D. de contrah. empt.

C A P U T XXII.

ILLUD est omnino responsum Papiniani in L. pacta. 72. D. de contrah. empt. cujus meminit Ulpianus in L. 7. §. quinimo. D. de pact. & admodum Ulpianus cum Papiniano convenit. Papinianus in d. L. 72. Pacta, quae postea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videntur. Ulpianus in L. 7. §. adeo. D. de pactis: Exceptiones postea factae, quae ex eodem sunt contractu, insunt. Exceptio ex contractu, nihil aliud est quam pactum, quod detrahit contractui, ut super. cap. ostendimus. Pa-

pinianus: *Quae verò adjiunt, credimus hoc non inesse.* Ulpianus: *Si post emptionem ex intervallo aliquid extra naturam contractus conveniat, ob hanc causam agi ex empto non posse.* Pacta, quae detrahunt, fiunt de his, quae sunt ex natura, seu adminiculis venditionis; & ideo insunt contractui: pacta, quae adjiunt, fiunt de his, quae sunt extra naturam, & ideo inesse non creduntur. Utriusque pacti exemplum Papinianus subjicit in d. L. 72. Hoc pactum detrahit aliquid emptioni, si conveniat, ne duplae cautio praestetur, puta, in venditione Mancipii, in qua assidua est duplae stipulatio. L. quod si nolit. §. quia assidua. D. de Aedilit. edict. L. qui erat. D. famul. erisc. L. si quis Mancipii. D. de instit. act. L. 2. D. de evictionibus. Hoc pactum adjiunt emptioni, si conveniat, ut cum fidejussore duplae cautio detur: etenim venditor duplae nomine tenetur tantum repromittere, non etiam satisfacere per fidejussorem. L. 1. §. stipulatio duplae. D. de stipulat. praetor. L. illud, L. emptori. 37. D. de evictionibus. Subjicit Papinianus: *Sed quo casu agente emptore non valet pactum, idem vires habebit iure exceptionis agente venditore.* Pactum ex intervallo factum, quod detrahit contractui, inest etiam ex parte agentis, ut supra ostendimus; pactum verò, quod adjiunt contractui ex intervallo factum, non inest, ut ex eo agi possit: sed quod non proficit ad actionem, proficit ad exceptionem. Finge, ex intervallo convenisse inter emptorem, & venditorem Mancipii, ut venditor cum fidejussore de dupla caveret; emptor eo nomine agere non poterit, quia pactum illud adjiunt aliquid extra naturam contractus. Sed si venditor Mancipii pretium petat actione ex vendito, proficiet hoc pactum agente venditore, ut possit emptor excipere, nisi ita convenerit cum fidejussore de culpa caveri. Papinianus: *An idem dici possit aucto postea, vel diminuto pretio, non immerito quaesitum est.* Ea pacta, quae adjiunt, & detrahunt, habent locum in adminiculis emptionis; non in iis, quae sunt de substantia. Quare Paulus rectè notavit Papinianum, cum id quaesitum non immerito diceret, in pactis, quae aliquid venditionis pretio detraherent, aut adjiicerent: nam per adjectionem, aut diminutionem pretii à priori contractui receditur; atque ita illi contractui, à quo recessum est, pactum inesse non potest.

Alia est substantia, atque alia natura contractus emptionis.

C A P U T . XXIII.

SUNT qui naturam, & substantiam contractus emptionis permisceant; sed ut in aliis rebus substantia, & natura distinguitur. Idior. lib. 7. Origin. cap. 4. *Verè substantia apud Graecos persona intelligitur, non natura.* Ita & in contractibus, qui suam habent naturam, & substantiam. Alia igitur est substantia, atque alia natura emptionis. Substantia emptionis
ex

ex pretio consistit. *L. pacta. 72. D. de contrah. empt. L. si donationis. C. eod.* Res quoque est de substantia emptionis. *L. nec emptio. D. de contrah. empt.* Evictio est de natura emptionis, ex his, quae insunt naturaliter hujusce iudicii potestate, *L. ex empto. in princip. D. de actionib. empti*; ex ceteris venditionis. *L. si duo. §. si quis juraverit. D. de jurejur.* Item duplae cautio est ex natura emptionis, *L. quod si nolit. §. quia. D. de Aedilit. edicto.* ex his, quae sunt adminicula emptionis. d. *L. 72. D. de contrah. empt.* sed neque evictio, neque duplae cautio, sunt de substantia emptionis. Pacta, quae sunt contra substantiam, immutant contractum; veluti ne pretium rei venditae detur; ne rei venditae dominium in accipientem transferatur. *L. nuda. 55. & L. cum manu. 80. §. ult. D. de contrah. empt.* Et quae sunt circa substantiam, veluti si pretium rei venditae augeatur, vel minuat. d. *L. 72.* At pacta possunt fieri contra naturam contractus, *L. 7. §. 2. D. de pact. L. 5. §. 4. D. de praescript. verbis*, veluti ne duplae cautio praestetur, d. *L. 72. D. de contrah. empt.* ne venditor de evictione teneatur, non tamen ut re evicta venditor pretium reddere non teneatur, d. *L. ex empto. §. ult. D. de actionib. empti*; quia contractus bonae fidei hanc legem pati non potest, ut emptor rem non habeat, & pretium amittat. *Salvianus lib. 5. de gubernat. Dei*: *Novum quippe hoc genus emptionis, & venditionis est; venditor nihil tradit, & totum accipit: emptor nihil accipit, & totum amittit.* Pacta igitur fieri possunt contra naturam emptionis, non contra substantiam; quia alia est substantia, atque alia natura emptionis.

Pacta incontinenti apposita stipulationi insunt ex parte actoris, & rei. Rejuncta Stephani Graeci interpretis sententia.
Ad *L. petens. 27. C. de pactis.*

C A P U T XXIV.

GRAECORUM interpretum sententiae primum sua novitate placuerunt; quae si attentius expendantur, minus verae sunt: ut haec Stephani, pacta apposita contractibus stricti juris inesse ex parte rei tantum, non etiam ex parte actoris; id enim male probat ex *L. rogasti. §. si tibi decem. D. de rebus credit.* Si tibi decem dedero, ut novem debeas, novem tantum peti possunt: non quia in mutuo, ut in aliis contractibus stricti juris, insit istud pactum ex parte rei; sed quia creditor novem tantum animo credendi, reliquum animo donandi dedisse videtur. Si vero decem tibi dedero, ut undecim debeas, non nisi decem peti possunt: non quia pactum non insit ex parte actoris, sed quia mutuum se contrahitur, & pactio contrahi non potest, ultra quam data est. *L. si tibi decem. D. de pact. L. cum ultra. C. de non numerat. pecun.* Non juvatur haec sententia ex *L. 7. §. quinimo. D. de pact. & L. in bonae fidei. C. eod.* quasi id, quod de bonae fidei judiciis dicitur, aliter in judiciis stricti juris intelligi debeat:

beat : nam non est differentia inter contractus bonae fidei , & stricti juris , circa pacta incontinenti facta , quae his , & illis insunt ex parte actoris , & rei ; sed circa pacta ex intervallo , quae inesse possunt contractibus bonae fidei ex parte actoris , & rei : nunquam verò inesse possunt contractibus stricti juris aut ex parte actoris , aut ex parte rei . Contra autem facile probatur ex *L. pefens. 27. C. de pact.* pactum stipulationi appositum inesse ex parte actoris . Praecipua in ea *lege 27.* fuerat dubitatio , an ex stipulatione agi posset , quae pactum antecesserat ; quasi pactum post stipulationem factum , non esset stipulatione comprehensum . Minus dubitabatur de pacto , cui erat subdita stipulatio , quaeque pactum claudebat , ut in *L. 7. §. quod frè. D. de pact. L. cum essent. D. de servit. rustic. praedior. L. qui Romae. §. Callimachus. D. de verb. obligat.* Ajunt Impp. ex stipulatione sive antecessit pactum , seu post statim interpositum sit , rectè peti : quasi nulla sit differentia utrùm pactum praecedat stipulationem , vel statim , seu incontinenti subjiçatur stipulationi ; ut scilicet ex eo agi possit . Et Paulus quidem in *L. lecta est. D. de reb. credit.* ita sentiebat , pactum incontinenti appositum stipulationi inesse , non tantùm ut proficeret ad exceptionem , sed etiam ad actionem : non ut inesset tantùm ex parte rei , sed etiam ex parte actoris . Denique pacto stipulationi subiecto , perinde esse , ac si per singulos menses *P. Maevius certam pecuniam stipulatus* , quoad tardius soluta esset , usuras adiecisset , Ut ita inesse posset pactum ex parte *P. Maevii* creditoris , non tantùm ex parte *L. Titii* debitoris . Et hanc sententiam suam Paulus obtinuisse ait , diversam à Papiniani sententia , qui pactum stipulationi subiectum ad exceptionem tantùm prodesse sentiebat ; & inesse tantùm ex parte *L. Titii* debitoris , non etiam ex parte *P. Maevii* creditoris . Quid enim si convenisset pacto stipulationi subiecto , ut *L. Titius* ex quindecim millibus trecenos ante Kalendas refundere ? *P. Maevius* ex hoc pacto ante Kalendas agere potuisset .

Fores aedium aliàs perclusae , aliàs revulsae ob pensionem non solutam . Derisus Nerva Jurisconsultus . Ad L. pen.

D. in quibus causis pign. vel hypothec. tacite contrah.

C A P U T XXV.

SI inquilinus pensionem domus non solveret , dominus aedium obsignatis , quae erant intus , fores percludebat . *L. penult. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacite contrah.* Contra verò more longè dispari , pensione non solutâ dominus fores aedium revellebat , regulam auferebat , puteum obstruebat apud Stobaeum , *Sermon. 1.* ex Musonio , ut videtur : *κατὰ τὴν ἡμέραν (quod è Blon) ἀφαιρῶντα , καὶ ἂν τὸ δόλιον ἀπὸ μισθῶνος ἐρεῖται* ,

τὸν δὲ μὲν ἀφ' αὐτοῦ, τὸν δὲ μὲν ἀφ' αὐτοῦ, τὸν δὲ μὲν ἀφ' αὐτοῦ. i. e. quemadmodum & demo (inquit Bion) exigimur, si locator, non accepto pretio habitationis, fores revellat, tegulam adimat, puteum obstruat. Perclusis aedium foribus ob pensionem non solutam, putabat Nerva Jurisconsultus, servos intus detentos, à domino praetereunte per fenestram manumitti adhuc posse: quem & Paulus derisum fuisse ait in d. L. penult. hoc est, sententiam Nervae non modò non probatam, sed etiam cum irrisione rejectam fuisse. Donatus in *Adelph. act. 5. sc. 3.* Derides, fortunatus qui istoc animo sis, amarè, severèque dixit: & ridet, qui simpliciter ridet; deridet, qui cum alterius irrisione, & contemptu ridet. Servius ad 11. *Aeneid.* Is est versus Ennii vituperatus à Lucilio dicente per irrisionem, eum debuisse dicere, Horret, & alget. Unde Horatius de Lucilio, lib. 1. *Satyr. 10. v. 54.*

Non ridet versus Enni gravitate minores.

Actiones in factum discretæ. Actiones in factum, seu utiles accommodatae legibus, non sunt civiles, sed praetoriae.

Exponitur §. ultim. Institut. de lege
Aquil.

C A P U T XXVI.

PRAESCRIPTIS verbis in factum civilis est, L. 7. §. 2. D. de pact. L. si convenerit. 23. D. comm. dividun. L. 5. §. 2. D. de praescript. verb. ea-que sola in factum actio civilis, quae & utilis dicitur, L. 6. C. de transactionib. quia prodita est exemplò directarum actionum, quae ex certis contractibus oriuntur. Ceterae actiones in factum, seu utiles, sunt praetoriae, non civiles; veluti quae decernuntur ex contractibus à praetore, ubi civiles actiones deficiunt, d. L. 7. §. 2. D. de pact. L. 1. D. si mens. fals. mod. dixer. vel quae accommodantur, suppleuntur legibus, ex mente legum, quando ex verbis earum directà actione agi non potest. Ita praetor dat utilem actionem familiae erciscundae, ad exemplum directae actionis, L. quoziens. 21. D. de praescript. verb. quae jungenda est cum L. qui erat. 49. D. famil. erciscund. ex eod. lib. 2. disputationum Ulpiani; dat utilem furti actionem, L. si servus. 27. §. si quis de manu. D. ad legem Aquil. L. si is, qui. 66. §. si tu. D. de furt. utilem aquae pluviae arcendae actionem, L. si ususfructus. D. de aqua, & aqu. plur. arcend. utilem actionem de pascu pecoris, L. qui servandorum. §. 3. D. de praescript. verb. Talis est actio utilis, seu in factum accommodata legi Aquiliae. L. quia actionum. D. eod. tit. de praescript. verb. Directa actio à verbis legis Aquiliae datur, cum à corpore corpori nocitum est; utilem verò actionem praetor ex mente, & sententia illius legis accommodat, cum non à corpore in corpus damnum datur, L. boves. 53. D. ad leg. Aquil. vel à corpore non in corpus damnum datur,

datur. d. *L. qui servandarum*. §. 2. *D. de praescript. verb.* & dari dicitur, ad exemplum legis Aquiliae, d. *L. 53. D. ad L. Aquil.* Ulpianus in *collat. legis Mosaic. tit. 12. quasi ex lege Aquilia*, *L. nam & fi. 51. D. de furt.* Quidam existimarunt, eam actionem in factum accommodatam legi Aquiliae esse civilem. At cum in principio d. *L. 11. D. de praescript. verb.* agatur de actione in factum praetoria, quod illi admittunt; inconcinne postea in eodem loco de actione in factum civili ageretur. Praeterea jus praetorium est, quod praetor supplendi juris civilis gratia introduxit. *L. 7. D. de just. & jur.* Praetor autem hujusmodi actiones utiles supplet legibus. d. *L. 11. D. de praescript. verb.* Non movet, quod actio in factum, quae datur de damno dato, distinguatur ab utili actione, quae datur ad exemplum legis Aquil. §. *ultim. Instit. de lege Aquil.* quasi haec sit civilis, illa vero in factum praetoria; Imò utraque praetoria est; & utilis actio, ex lege Aquilia, dicitur etiam in factum actio. *L. quemadmodum. 29. §. magistratus. d. L. boves. 53. D. ad L. Aquil. d. L. nam & fi. 51. D. de furt. L. 2. §. 20. D. vi bonor. raptor.* & passim d. *tit. 12. in collat. leg. Mosaic.* Ideo autem utilis actio ex lege Aquilia ab actione in factum distinguitur d. §. *ultim. Instit. de L. Aquil.* non quia haec sit praetoria, illa civilis; sed quia utilis accommodatur ex mente, & sententia legis; in factum praetoria decernitur, ubi damnum datum est, quod nec ex sententia legis vindicari potest: cum tamen aequum sit, damnum illud datum à domino sarciri, actio in factum à praetore decernitur.

Ordo mortalitatis turbatus, retrogradus, sacris litteris indigatus. Ad L. Nam & fi. 15. D. de inoffic. testam.

C A P U T XXVII.

ORDO mortalitatis est, ut qui prior venerit in lucem, prior moriatur. Aufonius in *Epitaphiis Heroum*, *carm. 37.*

Condatur, natu qui prior, ille prior.

Quod si aliquando ante parentes, filios mori contingat, turbatur ordo mortalitatis. Evander de Pallante filio occiso apud Virgil. *11. Aeneid. v. 160. seq.*

Contra ego vivendo vici mea fata, superstes

Restarem ut genitor.

Servius: Namque hic ordo naturalis est, ut sint parentibus superstites liberi. Aufonius in *Epitaph. Heroum*, *carm. 7.*

Servatò Antiochus Nestore patre, obii:

Non hic ordo fuit.

Antiqua inscriptio Gruter. *pag. 669. num. 4.* *Mors immatura fecit, ut facerent parentes filio contra ordinem*, Atque ita Papinianus turbatum ordinem mortalitatis dixit in *L. nam & fi. 15. D. de inoffic. testam.* qui etiam

re-

retrogradus dicitur in antiqua inscript. *Ordine retrogrado defuncto*. Votum parentum est, ut superstites habeant liberos, & successores. Papinianus in d. L. 15. *Parentibus non debetur filiorum hereditas, propter votum parentum*. & in L. scripto. D. unde liberi. At si praemorianitur liberi, contra votum parentum est. Antiq. inscript. 716. 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit*: & saepe alibi. Turbatus ille ordo mortalitatis sacris libris indigitatur, cap. 11. Genes. v. 28. *Mortuus est Aran ante Thare patrem suum*. Id enim sacrae litterae observari voluerunt, primum Aran turbato ordine mortalitatis ante patrem fuisse mortuum. Epiphanius lib. 1. *adversus haereses* in princip. ideo praemortuum fuisse Aran, ut in eo pater Thare graviter puniretur, qui primus defuncti statuas fecerat, atque idololatriae materiam praeberat: Οὐδὲν, inquit, πῶποτε τῶν προτέρων ἀνδράπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐπλεῦτα, ἀλλὰ πατέρες πρὸ παίδων τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους καταλείπουσιν. καὶ μὴ πῃ λέγεται περὶ τοῦ Ἀβελ, οὗ ὃ θανάτου ἰδίῳ πέθικεν. i. e. Nullus unquam primorum hominum ante patrem filius mortuus est; sed patres ante filios defuncti successores ipsos reliquerunt; nec mihi aliquis Abelem opponat, non enim naturali morte mortuus est. Et postea: ὁ δὲν θαυμάζοντες ἡ θεία γραφή, ἐπεσημάνετο λέγουσα. καὶ ἀπέθανεν Ἀρὰν πρότερον Θάρη τοῦ πατρὸς, ἐν τῇ γῇ τῆς συνήσιας αὐτοῦ. i. e. Unde mirata sacra scriptura, notavit dicens: & mortuus est Aran in conspectu Tharae patris in terra natiuitatis suae.

Emptionis definitio quaedam non probatur.

C A P U T XXVIII.

VIX probari possit illa emptionis definitio: *Emptio est conventio nuda, qua id agitur, ut rei tradendae dominium in accipientem transeat, dato certo pretio*. Nam conventiones nudae sunt, quae remanent in suo nomine conventionis, nec transeunt in proprium contractum. L. 7. in princ. D. de pactis, quae placiti sine stant, L. 27. C. de locat. & conduct. Atque huiusmodi conventionem de re certo pretio tradenda non nudam esse, sed transire in proprium emptionis contractum, plusquam manifestum est. Conventiones nudae non sunt contractus, & vicissim contractus non sunt conventiones nudae. Emptio quidem nuda contrahentium voluntate contrahitur, L. 1. §. 2. D. de rer. permutat. id est, nudò, sive solò consensu: neque enim opus est, rem tradi, ad hoc ut emptio contrahatur; idque dicitur ad differentiam permutationis, quae nudà voluntate non contrahitur, sed traditione rei interveniente. Praeterea id agitur in conventionem emptionis, non ut dominium rei tradendae in accipientem transeat, sed ut res tradatur. L. ex empto. §. 2. D. de actionib. empti. At qui tradit, non semper dominium transfert, L. traditio. 20. D.

Par. I.

O

de

de acquir. rer. dom. In traditione consideramus factum, *L. consilio. §. ultim.* *D. de curator. furios. & aliis*, & effectum, *L. 4. in princip. D. de usuris*, *L. si rem. 28. D. de verbor. obligat.* venditor tenetur solum ad factum tradendi, non etiam ad effectum dominii per traditionem transferendi.

Alimenta relicta ad quod tempus debeantur. Alimentarii pueri, & puellae. Spartiano lux, & Capitolino. Ad L. Mela. 14. §. 1. D. de aliment. & cibar. legat.

C A P V T XXIX.

SI testator alimenta reliquerit, & certum tempus non expresserit, per totum vitae tempus debentur: si certum tempus expresserit, per illud tempus debebuntur. *L. Aurelius in princ. D. de liberat. legat.* si vero ad pubertatem reliquerit, favore alimentorum pubertatis tempus usque ad decimum quartum in puellis, & decimum octavum in pueris extenditur, licet citius puberes extiterint. *L. Mela. §. 1. D. de alim. & cib. legat.* Tempus illud decem octo annorum est, quo plerique pubescunt. *Paulus lib. 3. sent. tit. 14.* Adrianum autem constituisse refert Ulpianus in d. *L. Mela*, ut pueri usque ad decimum octavum annum, puellae usque ad decimum quartum annum alantur. An non illud incrementum liberalitatis intelligere debemus apud Spartianum in *Adriano*? *Pueris, ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit*: ut incrementum illud fuerit non alimentorum, sed temporis diutius alimentis fruendis prorogati. Trajanus, puta, usque ad pubertatem alimenta pueris, ac puellis detulerat: cum quidam citius pubescerent, & ita alimenta eis puberibus factis jam non deberentur, *D. Adrianus incrementum liberalitatis adjecit*, ut quamvis puberes, pueri usque ad decimum octavum annum, & puellae usque ad decimum quartum alimenta acciperent. Aut fortè *incrementum liberalitatis* illud fuit, ut praeter alimenta, etiam vestiarium, & habitationem haberent, aut disciplinam. Alimentis quidem legatis vestiarium, & habitatio continetur, non cetera, quae ad disciplinam, *L. 6. D. de aliment. & cibar. legat.* sive eruditionem puerorum, *L. si quid. 117. D. de legat. 1.* Alii etiam post Adrianum principes pueris, & puellis alimenta detulerunt, ut *D. Antoninus Pius. Julius Capitolinus in Antonino Pio: Puellas alimentarias in honorem Faustinae Faustianas constituit.* Antiqua inscriptio pueros adjicit: *Alimentarii pueri, & puellae Imp. Antonini Pii.*

Non

Non pugnāt Lex cum probatio. D. de probationib. cum L. quaero. § 8. §. ult. D. de Aedilitio edicto.

C A P U T XXX.

SI servus venditus apud emptorem fugerit, & velit emptor servum quasi fugitivum redhibere, aut eo nomine ex stipulatu duplae agere, emptor probare debet servum fugisse, antequam eum emeret. *L. 4. D. de probationib.* Quod si emptor priorem fugam probare non possit, servus quaestioni, tormentisve subicitur, & responsioni servi credendum est, *L. 7. D. de probationib.* scilicet in quaestione factae. Ita Graeci in *Eclog. Basilicā lib. 22. τῇ ἐν βασάνων αὐτοῦ ἐντολῇ πιστεύουσιν*. i. e. *examine ejus in tormento credimus.* Servus quaestioni subicitur, quia, ut ait d. *L. 7. in se potius interrogari, quam pro domino, aut contra dominum videtur*: vel quia servi in pecuniariis causis de facto suo interrogari possunt, habitā quaestione non solum ex rescriptis Principum, *L. Divus. 9. D. de quaestionib.* sed jure antiquo etiam de facto domini. Plautus in *Moscellar. act. 5. sc. 1. v. 38. seq.*

--- Servos pollicitus est dare

Supr. mihi omnes quaestioni.

Putant sibi Paulum obloqui in *L. quaero. §. ult. D. de Aedilit. edicto*: *Non aliter responso servi credendum est, quam cum prioris fugae indicia non deficiunt.* Juvari debet responsio servi quibuldam indiciis, ut ei fides habeatur. At in d. *L. 7. Etiam sine ullis fugae indiciis servi quaestioni credendum est.* Non observant, efficacissimas esse quaestiones servorum ad eruendam veritatem, *L. 8. D. de quaestionib.* & ita fortius esse testimonium servi, quod per quaestionem in d. *L. 7.* quam quod ad simplicem interrogationem in d. *L. § 8.* elicitur. Responso ad quaestionem facto creditur, etiam fugae indiciis deficientibus; responso ad interrogationem sine quaestione facto non aliter creditur, quam si prioris fugae indicia non deficient. Haud dissimulabo apud Paulum *lib. 2. sentent. tit. 17.* unde sumpta est d. *L. 7. D. de probationib.* legi, *servi responsioni credendum est*, non ut in Pandectis, *servi quaestioni*: quam lectionem sequenti sunt auctores Basilicā. Sed consulto Tribonianus verba Pauli immutavit, ut eam inter quaestionem, & responsionem servi signaret differentiam: & si non immutasset, sibi magis Paulus fuisset obloquutus.

Interpretatio tituli Digestorum de rebus creditis, si certum petatur, & de condictione.

C A P U T XXXI.

CONCEPTIO hujus tituli varias peperit interpretationes, nullusque alius in Pandectis titulus tam multas. Alii verba trajiciunt hoc modo, *De rebus creditis, & de condictione si certum petatur*: alii aliter, *si certum petatur, de rebus creditis, & de condictione*: alii adjiciunt, *& de condictione certi*: alii intelligunt, *& de condictione incerti*. Inter quas magis probarem his verbis, *de rebus creditis*, proponi titulum generalem, non solum ad mutuum, sed alios contractus, de quibus sub hoc titulo praetor edixerat: tum quia tertiam partem Digestorum Justinianus vocat, *libros octo de rebus*, in constitut. ad *Antecess.* §. 2. & in constitut. ad *Senatum*, §. 4. his verbis, *si certum petatur*, proponi condictionem certi, qua certum petitur ex mutuo, *L. 1. D. de condict. triticiar.* & in *tit. C. si cert. pet.* & qua certum petitur ex alio contractu, cum in personam est actio, *L. 1. D. de interrogation. in jur. faciend.* quaeque concurret cum aliis propriis actionibus. *L. 9. D. de reb. credit. L. in duobus. 28. §. exceptio. D. de jurejurand.* Neque illa verba, *si certum petatur*, propria esse condictioni ex mutuo, sed etiam alii condictioni, qua certum petitur; veluti de chirographis, & de suffragiis, aut ex aliis contractibus. His autem verbis, *& de condictione*, novam sententiam inducerem, ut accipiantur non solum de condictione certi generali, aut de speciali condictione certi ex mutuo, aut de condictione incerti, sed de omni condictione; seu de condictionibus in genere; de quibus postea subjiciuntur tituli speciales: nam & sub hoc ipso *tit. de reb. credit. si certum petat.* agitur *de condictione ob injustam causam*, *L. 4. §. res pignori*: quod satis verba illa innuunt, *& fructus ex injusta causa percepti condicendi erunt*, nempe condictione ob injustam causam. Eadem condictione res pignori data pecunia soluta repetitur, qua non dare creditorem, sed facere oportere intendit debitor, seu restituere pignus, quod ex injusta causa apud eum fuerit. Agitur & *de condictione de bene deensis*, *L. nam etsi. 13. & L. non omnis. 19. §. ult. & passim*, & *de condictione triticiaria* in *L. vinum. 22.* quia aestimatio vini mutuo dati peti non potest condictione certi ex mutuo, sed tantum ut vinum aequè bonum reddatur. *L. 3. D. eod.* Peti igitur debet condictione triticiaria, quae arbitraria est, & datur ad aestimationem propter varia pretia rerum hujusmodi, *L. ult. D. de condict. triticiar.* quae jungenda est cum *L. ult. D. de eo, quod certo loco agitur. & de condictione sine causa*, *L. si cum servum. 23. L. si & me. 32. & de condictione indebiti*, *L. cum fundus. 31. §. servum tuum*: posse se hominem mihi condicere, scilicet condictione indebiti, ut *seq. cap.* declaratur.

De-

Declaratio loci obscuri in L. cum fundus. 31. §. servum. D. de rebus creditis.

C A P U T XXXII.

REFERRI potest principium *L. cum fundus. D. de rebus credit.* vel ad conditionem indebiti, si jungatur cum *L. in summa. 65. §. ei, qui. D. de condict. indeb.* vel ad conditionem causâ datâ, causâ non sequutâ, si jungatur cum *L. 9. D. de condict. causa data, & L. si ei. 39. D. de mort. caus. donation.* vel ad conditionem certi ex stipulatione, si jungatur cum *L. si servum. 91. D. de verb. oblig. ex eod. lib. 17. Pauli ad Plautium.* At §. *servum. d. L. cum fundus*, referri omnino debet ad conditionem indebiti, non ad conditionem sine causâ. Finge, Titius Stichum servum Maevio domino subreptum à fure emerat bonâ fide, cum putaret furem esse dominum. Stichus, qui habebat peculiares nummos, & ad dominum Maevium pertinentes, ex iis servum alium, puta Pamphilum, à Sempronio comparavit: Sempronius venditor Pamphilum ex causa emptionis tradidit non Maevio vero domino Stichi; non ipsi Sticho, qui emerat; sed Titio, cui Stichus serviebat. Sabinus, & Cassius putabant, Maevium posse Pamphilum Titio condicere, scilicet conditione indebiti, qua Sempronius Pamphilum Titio indebitum solvisset. Equidem conditione sine causâ indebitum repetitur, *L. 1. D. de condict. sine caus.* cum nulla causâ indebiti solvendi praecefferit, puta, si quis solverit ex causa emptionis, cum nullus contractus emptionis praeceffisset. At Sempronius non solverat sine causâ Pamphilum Titio, cum emptio inter eum, & Stichum facta esset, indebitum per errorem nihilominus solvit: quia Titio solvit, cum aliiolvere debuisset, ideo Sabinus, & Cassius dabant Maevio conditionem indebiti, ita ut Maevius, qui non solverat, indebitum condiceret. Quod novum non est, *L. nec novum. D. de condict. indeb.* sed quemadmodum Proculus in *L. dominus. 53. D. eod. tit. de condict. indeb.* maluit rectâ viâ conditionem dare ei, qui solverat indebitum, quàm alii, qui non solverat: & Paulus in *L. si mandaverit. §. fugitivus. D. mandati*: ita Julianus in specie hujus §. maluit conditionem indebiti dare Sempronio adversus Titium, qui Pamphilum illi solverat, potius quàm Maevio, qui non solverat: idque *lib. 15. Digestor. L. si servus. 24. §. servum. D. de act. empt.* ubi Sabini, & Cassii sententiam ita probavit, ut hoc tamen de suo adjiciendum putaverit.

Emissa manus, Professio natalium, in L. 15. & 16. D. de probationibus. Lux Capitolino.

C A P U T XXXIII.

MODESTINUS legalia Graecorum voce se enarrasse scribe in *libris excusationum, L. 1. de excusationib. tutor.* Ille & nonnunquam Graecis

is locutionibus utitur, ut in *L. quidam. 15. D. de probation. propter emissam manum*, Graecissimus est; namque ita Graeci manum pro chirographo dixerunt. Artemidorus *lib. 1. διουροφ. cap. 44. χηρόγραφα, ἐπὶ ταῖς αὐτὰς χεῖρας λέγονται*. i. e. *chirographa*, quod & ipsa manus dicuntur. Julius Pollux *lib. 2. cap. 4. ex Hyperide in libro de Lycophronte: ὁνομαζέμενον χηρόγραφον, χεῖρα ὀνέμασεν, εἰπὼν ὅτι τὰν αὐτὴν χεῖρα δυνάτον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος*. i. e. *quod chirographum nominatur, manum nominavit, dicens neque posse manum suam negare*. Ita & posteriores Impp. ἑλληνίζοντες, i. e. *graecizantes*, in *L. 1. C. Theodos. si cert. petat. de chirograph.* si verò suam manum fateatur obnoxius, id est, chirographum, ut sup. ead. leg. si chirographi fides sub silentio. Ex inscriptione legis etiam. *16. D. de probation. & L. qui in continentib. 147. D. de verbor. significat.* quae sunt ex *lib. 3. Terentii Clement. ad Leg. Jul. & Pap.* tentari potest, professiones natalium ex lege Papia fuisse inductas: cum enim ex ea lege liberi nati, & post nonum diem amissi proficerent ad decimas capiendas, vel etiam ad solidi capacitatem inter virum, & uxorem, ut est apud Ulpian. *lib. sing. reg. tit. 15. & tit. 16.* cumque Romae aliter, quàm in Italia prodesse, professionem natalium fieri necesse fuit, ut sciretur, quo tempore nati essent. *d. L. 16. D. de probationib.* quove in loco, *d. L. 147. D. de verbor. signif.* Sanè verum non est, quod Julius Capitolinus scribit in *D. Marco: Primus iussit, unumquemque civium natos liberos profiteri*: cum alii antea huiusmodi professionum natalium meminerint, quae fierent in libris actorum, & Celsus in *L. 13. D. de probationibus*, qui sub Adriano vixit, ut constat ex *L. item. 20. §. praeter. D. de heredit. petit.* Fortè D. Marcus primus addidit tempus, intra quod unusquisque civium natos liberos profiteri deberet, puta *intra tricesimum diem à nomine imposito*. Budaeus legerat apud Capitolinum, *intra tertium diem*, quod magis placet: quia cum post nonum diem nomine jam imposito liberi proficerent ad decimas capiendas inter virum, & uxorem, videtur potius professionem liberorum intra tertium, quàm tricesimum diem à nomine imposito fieri debuisse. Observandum est in *d. L. etiam. 16.* matrum professionem recipi de aetate filiorum, quae id faciliè meminisse possunt, viris fortè absentibus, vel peregrè agentibus: non si quaeratur de statu filii, *L. 29. §. 1. D. eod.* Sidonius *lib. 4. epist. 21. Est quidem princeps in genere monstrando partis paternae praerogativa.*

De aestimatione rei debitae facienda vel ex tempore contractus, vel ex tempore morae, vel ex tempore litis contestatae, vel ex tempore rei iudicandae.

C A P U T XXXIV.

SI agatur ex stipulatu, sit aestimatio rei debitae ex tempore litis contestatae. *L. boninem. 37. D. mandati. L. fundum. D. de novationibus.* Si mer-

merces petantur condictione triticiariâ, puta vinum, triticum, oleum, fit quoque aestimatio ex tempore litis contestatae, *L. vinum. 22. D. de rebus credit.* seu iudicii accepti. *L. ult. D. de condict. triticiar.* Iudicium acceptum non est res iudicata, sed lis contestata. *L. cum fundus. 31. D. de reb. credit. L. videamus. 38. §. si actionem. D. de usuris.* Si autem species certa petatur condictione triticiariâ, fit aestimatio ex die morae. *L. pen. D. de condict. triticiar.* Non dicerem in d. *L. vinum. 22. D. de reb. credit.* moram non fuisse commissam, & propterea fieri aestimationem ex die litis contestatae: vix enim est, ut mora non praecedente perveniatur ad iudicem. *L. 3. in princip. D. de usur. L. nemo. 82. §. 1. D. de verb. obligat.* Differentia autem videtur constituenda, cum species certa petitur condictione triticiariâ, veluti Stichus, d. *L. pen.* aut cum merces petuntur, vinum, oleum, frumentum. d. *L. 22. D. de reb. credit. & L. ult. D. de condict. triticiar.* Quando igitur species certa debetur, & debitor moram fecit, fit aestimatio ex die morae, quanto res deterior facta est, d. *L. penult.* quia post moram periculum pertinet ad debitorem: fit, inquam, aestimatio ex die morae propter periculum rei debitae, non etiam ut crescat illius aestimatio, si melior res facta sit. At cum res in genere debetur, vinum, oleum, nec perire potest, nec deterius fieri, cum semper ejusdem bonitatis reddi debeat, *L. 3. D. de reb. credit.* ideo fit aestimatio ex die litis contestatae, quo res dari debuit. Denique servus mercis appellatione non continetur, *L. mercis. 207. D. de verb. signific.* quae jungenda est cum *L. cum quis. 22. D. de verb. obligat.* ut ita differentia constitui debeat, cum servus, aut merx petitur condictione triticiariâ. Si agatur de bonae fidei iudiciis, aut agitur ad id, quod interest; & si debitor moram fecerit, fit aestimatio quanti plurimi res fuerit vel tempore contractûs, vel tempore condemnationis, *L. 3. §. si per venditorem. D. de a. f. empt.* quia ex quo mora facta est, venditoris interest vinum non fuisse traditum: Aut agitur ad restitutionem rei debitae, & juratur in litem, cum debitor dolo, & contumaciâ rem debitam ex contractu bonae fidei non restituit, & fit aestimatio ex tempore rei iudicandae, *L. 3. §. in hac. D. commodat.* quia punitur contumacia non restituentis, non solum quanti interest aëtoris; sed quanti aëtor ipse in litem juraverit, seu rem aestimarit, iusjurandum sequitur sententia iudicis, *L. 1. §. 1. D. de in litem iurando.*

Deprehensa mens Justiniani. Paulum sine effectu dereliquisse querelam inofficiosi testamenti, in L. penult. C. de Adoptionibus.

C A P U T XXXV.

FILIO in adoptionem dato Papinianus negabat querelam inofficiosi testamenti adversus testamentum patris naturalis, hac ratione: quod
filius

filius ad patrem adoptivum totam spem extendere debeat, non successionem patris naturalis molestare: siquidem filius adoptivus abdicabat se familiam patris naturalis, cum in adoptionem daretur. Servius in schedis ad 2. Aeneid. Consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam, vel gentem transfret, se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur. Id etiam in emancipatione agebatur, ut in familia patris non esset. Augustinus lib. 1. contra secundam Juliani responsionem: Emancipatura hominem dicitur à Deo: nec attendis hoc cum emancipato agi, ut in familia patris non sit. Ulpianus Papiniani sententiam probaverat, impunè filium in adoptiva familia constitutum à patre naturali exheredari posse. L. 8. §. 10. D. de bonor. poss. contra tab. Paulus quoque querelam inofficiosi sine effectu dereliquerat, ut Justinianus in d. L. pen. C. de adoption. quod nonnulli malè accipiunt; quasi Paulus quaestionem indecisam reliquerit, ut plerumque juris auctores in re dubia subsistebant, remque indecisam relinquebant. L. si quis filium. 34. C. de inoffic. testam. Verùm alia mens est Justiniani in d. L. pen. eaque parum adhuc deprehensa. Filius, qui agere volebat querelam inofficiosi testamenti, petebat prius bonorum possessionem litis ordinandae gratia, L. 8. D. de inoffic. testam. L. jure. §. ult. D. de testament. tut. ut litem inofficiosi ordinaret, seu praepararet. Si filius obtinisset apud Gentumviros, bonorum possessio erat cum re, id est, cum effectu, Ulpianus lib. sing. reg. tit. 28. L. quod vulgo. 19. D. de bonor. poss. contr. tab. si non obtinisset, bonorum possessio erat sine re, id est, sine effectu. Paulus igitur non negabat abscessere querelam inofficiosi testamenti filio adoptivo adversus testamentum patris naturalis, ut Papinianus; sed sine effectu dereliquerat, hoc est, putabat eam bonorum possessionem sine re, seu sine effectu fore.

Differentia inter eum, qui petit ante tempus, & ante conditionem.

C A P U T XXXVI.

SIve quis peteret ante tempus, sive ante conditionem, plus tempore petebat. §. si quis agens. Institut. de actionib. sed qui ante tempus petebat, actionem consumebat; ita ut die obligationis existente iterum agere non posset. L. si pater. 36. D. de solutionib. §. temporales. Institut. de exception. Qui verò ante conditionem petebat, actionem non consumebat; sed potius nihil agebat, ut ex his verbis Javoleni deprehendi potest in L. pecuniam. 36. D. de reb. credit. Si pendente conditione petam, an nihil acturus sim. Ita optimè in Pandect. Florentin. atque etiam ex L. si decem. 21. D. de solutionib. qui ante tempus petit, nihil agit, quia actionem consumit, ita ut iterum agere non possit: qui ante conditionem petit, nihil

nihil agit quidem, sed actionem non consumit, dieque conditionis existente agere potest. Ratio differentiae est, quod ex eo, quod in diem debetur, actio nata est, §. *omnis. Institut. de verb. obligationib. &* plus tempore petendo consumitur; non debetur, sed spes est debitum iri: ideoque actio, quae nondum nata est, ante conditionem non consumitur. Stipulatio conditionalis ex praesenti vires accipit, *L. usufructus. 26. D. de stipulat. servor.* sed petitio ex ea suspenditur, & creditores conditionales sunt, quibus non competit actio. *L. conditionales. 54. D. de verb. significat.*

In mixto imperio nihil est magis imperii, quam jurisdictionis; aut magis jurisdictionis, quam imperii. Explicatur
L. 4. D. de jurisdictione.

C A P U T XXXVII.

DE stipulatione praetoris, & de missione in possessionem damni infecti nomine Ulpianus agebat in *L. 4. D. de jurisdict.* ut deprehendi potest ex inscriptione *L. 1. & 4. D. de damno infecto*: quae sunt ex eod. lib. 1. Ulpiani ad edictum, & ex inscriptione *L. ea, quae. D. ad municipalem*: quae est etiam ex lib. 1. Pauli ad edict. & jungenda est cum *L. 5. D. de damno infecto*. Agebat ergo Ulpianus in d. *L. 4. D. de jurisdict.* magistratus municipales non posse satisfactionem exigere, aut in possessionem mittere damni infecti nomine; quod illa fiat magis imperii, quam jurisdictionis, id est, magis imperii mixti, quod habet praetor, quam jurisdictionis simplicis, qualem habent magistratus municipales. Et propterea Ulpianus in d. *L. 1. & L. 4. §. duas. D. de damno infecto*, id praetorem, vel praesidem magistratibus municipalibus delegare, cum res celeritatem desiderat, scilicet cautionem, & missionem: *cetera jurisdictioni suae reservare*; hoc est, ut si post missionem ex primo decreto non caveatur, mittat praetor ex secundo decreto; aut si res ita postulet, jubeat de possessione decedere, ubi ille, cujus bona possessa fuerant, cautionem obtulerit. Sic constituta specie *L. 4.* quam nemo adeo contumax rejicere potest, apparet ex ea male vulgò colligi in mixto imperio quaedam esse magis imperii, quam jurisdictionis; in quibusdam magis imperium, in aliis magis jurisdictionem eminere: nam certum est, ea omnia, quae sunt imperii, etiam tribui jurisdictioni; ut nihil magis imperii, quam jurisdictionis dici possit. Tum etiam mens Ulpiani repugnat in d. *L. 4. & Pauli in d. L. ea, quae. D. ad municipalem*. Non loquebantur comparative de iis, quae sunt imperii mixti ad invicem, ut vulgò existimant; quasi in mixto imperio quaedam sint magis imperii, quam jurisdictionis; sed positive de imperio mixto praetoris, vel praesidis ad jurisdictionem simplicem magistratuum municipalium; nempe cautionem, & missionem damni infecti nomine, ita imperii mixti esse, seu ad eos, qui habent imperium mixtum

Par. I.

P

mixtum

mixtum pertinere, ut non sit jurisdictionis; seu ad magistratus municipales non pertinere, qui habent jurisdictionem sine imperio.

Incertus contractus, incerta actio, incerta stipulatio, incerta nomina.

C A P U T XXXVIII.

CERTUS contractus est nominatus, qui qualis sit nomine suo ostenditur; incertus contra innominatus, qui, qualis sit, non apparet, licet ex eo certum debeat. *L. 9. D. de reb. credit.* Alia ratione incerta stipulatio dicitur, ex qua incertum debetur, *L. ubi autem. 75. D. de verb. oblig.* incerta actio, ex qua incertum petitur. *L. 22. C. de donationib.* Certa nomina, quae sciuntur, apud Horatium *lib. 2. epist. 1.* de qua lectione nullatenus dubitandum fuit: incerta nomina, Senatusconsult. Macedon. *Qui pecuniam, ne quid amplius diceretur, incertis nominibus crederet. L. 1. D. de Senatusc. Macedon.* erant nomina, quae ignorabantur. *Mar. Varro lib. 4. de ling. Lat.* *Incertus is ager, qui de his quatuor, qui sit, ignoratur.* Tertull. *Apologetic. cap. 7.* *Fama nomen incerti, locum non habet, ubi certum est.* Incerta nomina apud Horatium, occultum foenus, *lib. 1. epist. 1. v. 80.*

Multis occulto crescit res foenore.

Certa nomina Porphyrio ad d. *ap. lib. 2.* rectè interpretatur legitima, certis nominibus idoneis, ac legitimis nominibus. Legitima nomina eorum, qui usuras secundum modum lege definitum capiebant; incerta autem, seu occulta nomina eorum, qui ultra legitimum modum: quasia erant nomina Macedonis foeneratoris, qui filiusfamilias pecuniam credebatur sub gravibus usuris, quas post mortem patris dissolverent, & illius apud Horatium *lib. 1. Sat. 2. v. 16. seq.* jam ante Senatusconsultum Macedonianum:

*Nomina sectatur, modo sumptu veste virili,
Sub patribus duris tyronum.*

Defenditur lectio in L. 2. Cod. Theodosian. ne oper. à conlatorib. exigantur, in L. 3. C. qui dar. tutor, vel curator. & L. 17. D. de excusationibus tutor. & curator.

C A P U T XXXIX.

VIRI haud quaquam indocti aliquando tentant in libris nostris lectiones immutare: vellem, minus sibi licere crederent, easque parcius im-

immutarent, quia immutatis verbis, longè à mente legum, constitucio-
numve receditur, ut in his verbis *leg. 2. Cod. Theodof. de oper. à conlatorib.*
exigantur: operas ad prosecutionem equorum, vel diversorium, neminem pro-
vincialium praebere permittimus. Quidam legendum putant, *operas ad pro-*
secutionem equorum, vel diversorium; quasi duo exigenterent, operas, &
diversorium; & utrumque prohibeant Impp. Imò lectio ista retineri de-
bet, *vel diversorium*, de qua huiusce constitutionis tota ratio pendet: nam
cum aliquando major equorum numerus repente adveniret, collegiati ad
prosecutionis officium deputati, qui se impares numero reperiebant, id
obsequium tabernariis injungebant: quod cum aliquà occasione prius fa-
ctum esset, ac deinceps etiam fieri soleret, ideo prohibent Impp. ne pro-
vinciales operas praebere cogantur *ad prosecutionem equorum, vel diver-*
sorium, id est, quamvis diversi equi adveniant, seu quamvis, ut paulò
post subjiciunt, collegiati sunt *impares majore animalium numero repente*
veniente. Quòd si utrumque Impp. prohibere voluissent, operas & diver-
sorium, ita titulus conceptus fuisset, *Ne operas, vel diversorium à conlatori-*
bus exigantur. Verùm diversorium praeberi non debuit iis equis, quos pro-
sequi debebant: neque erat cur diversorium iis praeberetur, quos cum fe-
stinatione prosequi deberent. Idem in *L. 3. C. qui dar. tutor. vel curator.*
legit, *Luminibus captum curatorem habere debere falso tibi persuasum est:*
quasi quidam curatorem caeco petiisset, & rescripserit Imperator, caeco
non esse dandum curatorem. Verùm in eo titulo agitur de iis, qui cu-
ratores dari non possunt; non verò de iis, quibus curatores dari non pos-
sunt: & si ita legeretur in d. *L. 3.* sub alio titulo collocanda fuisset, ve-
luti sub titulo de curatore furiosi, & prodigi, in quo agitur de iis perso-
nis, quibus curatores dari possunt. Lectio igitur vulgata retinenda est,
luminibus captum curatorem habere debere. Finge: caecus datus fuerat cu-
rator, & se excusaverat: cum excusatio illius non reciperetur, Imp. res-
cripsit, excusationem illius recipiendam esse, quòd luminibus captus cura-
tor haberi non debeat. Non ait d. *L. 3.* caecum haberi non posse cura-
torem, quia haberi potest, si velit; sed haberi non debere, si se excu-
saverit, quia excusatio illius recipienda sit. *L. 1. C. qui morbo excus.* Mi-
nùs ferenda est ea emendatio *L. non tantum. 17. §. ult. D. de excusat. tu-*
tor. & curator. Domini navium non habere videntur inter privilegia, ut à
tutelis vacent: lectio vulgata retineri debet, *non videntur haberi inter pri-*
viligia, quae elegans est: si quidem privilegia dicuntur personae, quae
privilegiis uti possunt, ut creditores. *L. 7. §. 2. D. deposit. L. si ventri. 24. §.*
2. D. de rebus auctoris. judic. possid. Ait igitur Callistratus, dominos navium
non haberi inter privilegia, id est, personas privilegiatas, ut tutelis vacare
debeant.

Adoptio per baptismum, per sacras preces, per poenitentiam, per mitrae impositionem, per mallones capillorum.

C A P U T XL.

AD OPTIO fiebat per baptismum inter susceptorem, & susceptam: *4. de sola Harmenopulo lib. 4. tit. 6. §. 18. Matthaeo Monacho in quaest. 1. cap. 1. & dylo bartholomaei ad alexand. i. e. De susceptione à sancto baptismo: ubi etiam filia per baptismum fieri dicitur: & in Eclog. Basilic. lib. 28. tit. 25. cap. 17. Alias tamen adoptiones videtur intelligere Leo Philosophus Novell. 24. de talibus iudic. i. e. per ceremoniarum sacram, praeter eam, quae fieret per baptismum: nam per baptismum duobus modis fiebat adoptio inter susceptorem, & susceptam, inter baptizantem, & baptizatum; atque etiam duobus modis per chrisma, si quis per chrisma tenuisset, vel Christianitatis miniternium dedisset, *Can. si quis ex uno. 30. 4. 4. Per poenitentiam quoque fit filia spiritualis sacerdoti; Can. 8. 9. 10. 30. 9. 1. Per mitrae impositionem, Optatus Afer Milevitanus lib. 2. de schismate Donatistar. Memoratus Felix iuxta crimina, & facinora sua nefanda, ab eo comprehensa puella, cui mitra ipse imposuerat, à qua pater paulo ante vocabatur, nefarie incestare minime dubitavit. Mitra videtur fuisse muliebre capitis indumentum, quo alcetriae in Africa uterentur. *Sertius ad 9. Aeneid. Pilea virorum sunt; mitrae feminarum, quas calanthes dicunt. Idem tamen ad 4. Aeneid. Multa enim lectio mitras proprii meretricum esse docet. An verò iste Felix per mitrae impositionem patens effectus erat, quod Alcetriae tonderentur, quae fuit species adoptionis, ut observabat in Adversariis V. C. Petrus Pithoeus popularis noster ex Paulo Warnefrido lib. 6. de gent. Longobard. cap. 15. Gasariem incidens pater eis effectus est. Atque ita Benedictus II. Constantini IV. filios in suos accepisse, & veluti adoptasse videtur, cum mallones capillorum ab eis susceperet. Anastas. Bibliothecarius in Benedict. II.***

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI
HENRICO BORBONIO
 CONDAEO, GALLIARUM
 PROTOPRINCIPI, PARI, AC DUCI
 Primo Proregi Biturigum, & Bojorum,
 Academiae Bituricensis Conservatori

EMUNDUS MERILLIUS S.

DEERAT hoc fortasse ingentibus tuis titulis (excellentissime Protoprinceps) ut Conservator Bituricensis Academiae dicereris, eamque appellationem à Magistratibus vice tuâ cognoscentibus praeoptares . Sed non indignum Principis curâ existimari, eam, quam Reges, Duces instituerant, atque ornaverant, Academiam conservare : parum tibi visum est conservatoris accepisse, nisi & auctoris nomen accessisset . Quid enim ad augendam istam Academiam non praestitisti ? annonas perpetuas in Scholam Theologiae erogasti . Juris Civilis Scholae unam cathedram adjecisti, in qua solum regulae juris, & verborum significationes traderentur, ne quid ineuntia adolescentium studia morarentur . Jamque Jatricis paras auditorium, & praemia instituere,

ut omnium scientiarum studia conspiratione mutuâ coalescant. Bibliothecam insuper in Palatio extruendam curasti, atque omnimodis Codicibus instruendam, quae singulis subsidio esse possit. Sodalitia nationum, quandoque propter Etnarchias rixantia, distributis inter ea provinciis, datisque conditionibus pacatissima, & sedes nostras omni strepitu vacuas, prorsusque Alcedonias effecisti, dum studiosi summotâ rixarum materiâ conquiescunt: vetus illud est sodalitiarum Academiis malum, quod & vetitum semper, & retentum; quod nec tolerari, nec tolli omnino potest. Germanis quod frequentius Academiam adventarent, & lubentius civitatem incoherent, privilegia à Rege impetrasti, ut jus Collegii, & Bibliothecae propriae haberent, aequo jure cum Gallis censerentur, atque etiam ut nationis inclytæ Procurator honoribus Academiae potiretur. Nec tantum isti, sed & aliis regni Academiis prospexisti, cum Edicti Regii sancienti auctor fueris, ut eis solum ad dignitates, & patrociniâ causarum in summis, atque inferioribus tribunalibus pateret aditus, qui praestitutâ tempore in Academiis Juri discendo operam praebuissent. Ista sunt curae tuae, (Excellentissime Protoprinceps) ex quo Provinciam Bituricensem subactis, & fractis perduellionibus mirâ celeritate tranquillasti magnorum Heroûm instar, qui belli, pacisque studia alternabant, sed quanta est etiam in ceteris rebus obeundis publicis, privatisque acerrimi, & sublimissimi tui ingenii solertia, quod natura genesi aequum fingere studuit, ut quemadmodum sanguinis origine, ita & ingenii praestantiâ quosunque anteires; eoque perfectius est, quod omnium disciplinarum, rerumque optimarum notitiâ quotidie excolis: nosti enim Bellero-phontem facile Chimaeram expugnasse, cum prius Minerva alatum equum domuisset, frenosque injecisset, atque ita celeres impetus animorum sapientiae studiis veluti quibusdam frenis esse cobibendos: & quia juris civilis prudentiam, quam tibi omnes innatam agnoscunt, ex ipsis libris cultiorem facere non aspernaris, observationes nostras ex deviiis locis concinnatas, & ad proritandam creccim plerisque jus merum fastidientibus variegatas, video feliciter excituras, si tanti Principis judicium, oculosve mereantur. Vale.

EMVN.

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER QUARTUS.

Consensus aliter quàm verbis exprimitur, vultu, oculis, superciliis, manu, digitis, articulis. Ad L. obligamur. 52. §. penult. D. de obligat. & actionib. Natus Graecorum. Lux Aristophani, & lux Svidae.

C A P U T I.

MODESTINUS in L. obligamur. 52. §. penult. D. de oblig. & action. etiam nudus consensus sufficit obligationi, quamvis verbis hoc exprimi possit; sed & nutu solo pleraque consistunt. In his contractibus, qui nudò consensu contrahuntur, consensus aliter quàm verbis exprimi potest; vultu, oculis, superciliis, manu, digitis, articulis. Vultu, Ovidius lib. 1. de Arte, v. 574.

Saepe tacens vocem, verbaque vultus habet.

Priscianus de declinatione nominum: Vultus quoque ipsa res esse videtur à verbo volo. Oculis, Agrippa apud Philonem Judaeum lib. de legatione ad Cajum: ὁ τῆ φωνῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκδηλοῦνται πολλοὶ ἢ ἐκ τῆ φωνῆ ἢ ἐκαστὰ διασημαίνων. i. e. non voce tantum, verum etiam oculis loquor magis, nec minus ac si denotarem singula. Superciliis, Plinius lib. 2. cap. 37. supercilia hominū pariter, & attentē mobilia, & in iis pars animi, negamus, annuimus. Manu, Tacitus lib. 13. Annal. nihil unquam se domi nisi nutu, aut manu significasse. Philostratus lib. 1. de vit. Apollon. cap. 2. πρὸς τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ π ἐπεσημαίνον, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ τὸ τῆς κεφαλῆς κίνημα. i. e. circa ea, quae dicebantur, oculi etiam aliquid significabant, & manus, & capitis nutus. Athenaeus lib. 1. δευτέρου. τὰς χερεὶ τὰ λεγόμενα διασημαίνουσιν. i. e. manibus dicta monstrantibus. Digitis, qui-

quibus & numerabant, digitorum supputariis gesticulis. Tertullianus in Apologet. Antiq. inscript. ratio docuit utilitate suadente, consuetudine micandi sumnota, sub exagio, potius pecora vendere, quàm digitis colludentibus tradere. Notum ut Pantomimi manibus, & digitis actus explicarent. Euphrasius ad Terent. in Adelpb. act. 2. scen. 2. Articuli sunt in digitis, quorum nodo, atque flexu, ad actus facilis explicatio est. Ideo *χρηστέες*, i. e. manu sapientes, dixit Lucianus *περὶ ὀρχήσεως*. Leontius Antholog. lib. 4. *ἡ σοφὴ χρεὶ δακτύλου*, i. e. & sapientes manuum digiti: & hunc communem omnium hominum sermonem esse, ait Quintilianus lib. 2. Instit. cap. ultim. ut in tanta per omnes gentes, nationesque linguae diversitate, hic mihi omnium hominum communis sermo videatur. Naturalia verba, Augustinus lib. 1. confession. cap. 8. hoc autem eos velle ex motu corporis aperiebatur, tanquam naturalibus verbis omnium gentium, quae sunt vultu, & nutu oculorum, ceterorumque membrorum actu. Philo Judaeus de confusione linguarum: *καὶ δ' ἐκτετυμμένοι γλώττιαν, νεύματα, καὶ βλέμματα, καὶ τὰς εἰσόδους τῶν σώματός τε οὐκ ὁρῶσι, καὶ κινήσεις, καὶ ἡθῶν τῶν διὰ λόγον προσφορὰς αὐτῶν ἐν δόξαισι ὑποσημαίνει*. i. e. Etenim linguā divisi, nutu, & vultu, & aliis corporis gestulationibus, & motibus non minùs quàm oblato sermone se velint indicant. Subjicit Modestinus in d. L. 52. §. penult. D. de obligat. & action. sed & nutu solo pleraque consistunt: quia non tantùm obligationes nutu, sed etiam pleraque alia nutu consistunt, ut fideicommissa. Ulpianus lib. sing. regular. tit. 25. de fideicommissi. Paulus in L. nutu. 21. D. de legat. 2. & aliàs nutu voluntas ostenditur. Varro lib. 3. de rustic. cap. 2. cum significasset nutu nihilominus esse villam eam, quae esset simplex rustica. Idque signum apud Graecos enixae voluntatis. Photius ex Helladio in Bibliotheca: *οὗ δ' ἀλλῆδες τὴν περὶ τὴν μέλλουσαν, ἐν ἑαυτῷ τὸ τοῦ κεφαλῆς κατεύθυνσις*. i. e. qui enim verè aliquid faciuri sunt, spendunt hoc capite annuentes. & morem istum fortasse Aristophanes in Acham. attigit: *ἐλλαντικὴν ἐκείνουσαν*, i. e. graecanicum nutum annuerunt. Svidas in verb. *ἐλλαντικὴν*, *ὡς διαφέρεται καὶ τῶν νεύματός τε ἐλλαντικῶν*, i. e. quod ipse graecanicus nutus ab aliis differret, ac praestantior esset. videlicet quod Graeci maximè voluntatem suam nutu significarent.

Aliter poena ex criminibus iudiciorum publicorum, aliter ex privatis delictis, aliter ex criminibus extraordinariis ad heredes transcunt; diversitatis ratio ostenditur.

C A P U T II.

POENAE ex criminibus publicorum iudiciorum adversus heredes non transeunt, nisi lis cum defuncto contestata, & condemnatio secuta fue-

fuerit. *L. ex judiciorum. 20. D. de accusat. ex privatis delictis, & actionibus poenalibus transeunt lite contestatâ. L. ultim. D. de fidejussorib. & nominatorib. L. omnes. 39. L. poenalia. 164. D. de regul. jur. L. unic. C. Ex delictis defunctorum.* Poenae ex criminibus extraordinariis transmittuntur, si vivus conventus fuerat, id est, solâ conventione rei. *L. constitutionibus. 33. D. de obligat. & actionib.* Cur hoc tam variè? quia diversò jure constitutum fuit. Poenae ex criminibus judiciorum publicorum transeunt tantùm condemnatione secuta, si legibus ipsis comprehensum fuerit, ut reus perageretur, veluti in lege Julia de adulteriis. *L. 5. D. ad leg. Jul. de adulter.* nam, ut poena transiret ad heredes, reus peragi, & condemnatio sequi debuit: quandoque ipsis legibus cavebatur, ut in heredes actio daretur ante condemnationem; veluti in crimine Majestatis, d. *L. 20. D. de accusationib. peculatus, repetundarum, L. 2. D. de leg. Jul. repetundar. L. ultim. D. ad leg. Jul. pecul.* Ex privatis delictis actiones poenales transeunt lite contestatâ; constitutione civili, id est, regulâ juris civilis, quae voluit lite contestatâ heredes teneri, quasi cum defuncto contractum fuisset; quia in judicio quasi contrahitur. *L. 3. §. idem scribit. D. de pecul. & haec ratio tantùm obtinet in privatis, non in publicis judiciis.* Poenae ex criminibus extraordinariis transmittuntur, si vivus conventus fuerat, & conventio sola pro litis contestatione habetur: quia jus illud constitutionibus inductum est in poenarum persecutionibus, quae fiebant extra ordinem. *L. hodie. 13. D. de poen. quod ipsum persecutionis verbum satis indicat in d. L. constitutionibus. D. de obligationib. etiam poenae persecutionem transmissam videri.* Cum igitur persecutiones illae fierent extra ordinem, nec haberent juris ordinarii executionem, *L. pecuniae. 178. §. actionis. D. de verbor. significat.* conventio fuit pro lite contestata.

Liberi ob crimen paternum non puniendi. Cur de eo DD.

Fratres ad Hierapolitanos rescripserint in L. crimen.

26. D. de poenis.

C A P U T III.

MORE Romanò liberi ob crimen paternum non puniebantur, Dion. Halicarnassaeus lib. 8. *originum.* Tacitus lib. 13. *annal. Nec filius pro patre, aut invidia patris puniendus.* Vulcatius in Avid. Cassio: *Vixeruntque non quasi tyranni pignora, sed quasi Senatorii ordinis in summa securitate: quum illis etiam in lite objici fortunam propriae vetuisset domus, damnatis aliquibus injuriarum, quod in eos petulantes fuissent.* Sed in plerisque Asiae gentibus aliter servabatur, ut in Palaestina praeter eos, qui legem Moyse observabant. lib. 2. *Paralipomen. cap. 25. Jugularit servos, qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Moyse.* De Graecis, Halicarnassaeus lib. 8. ubi cum

Par. I.

Q

Argo-

morem Romanorum retulisset, Πάρ Ελλήνων ἢ ἐχλ' ἔπος εἰσὶς ὃ νόμος ἐχλ', ἀλλὰ τὸς ἐν τυραννέων ῥομάνους, οἱ μὲν συναποκτείνουσαι τοῖς πατράσι δικάζουσιν, οἱ δ' ἀεφυγία πολάζουσιν. i. e. Ceterum apud Graecos nonnullos diversa lex est, nam ex tyrannis natos alii cum patribus interficiendos censent, alii perpetuo exilio mulctant. Si non de iisdem, apud Virgil. 2. Aeneid. v. 138. seq.

Nec dulces natos, exoptatumque parentem;

Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent

Effugia, & culpam banc miserorum morte piabunt.

Aelianus lib. 13. cap. 2. innuit etiam hunc morem Graecorum fuisse. De Atheniensibus, Dio Prusaeus oratione 80. De Macedonibus, Quintus Curtius lib. 6. Lege Macedonum cautum erat, ut propinqui eorum, qui regi insidiati erant, cum ipsis necarentur. De Persis, Herodotus lib. 3. Ammianus Marcellinus lib. 23. Leges apud eos impendio formidatas, inter quas diritate exuperant latae contra ingratos, & desertores; & abominandae aliae, per quas ob noxam unius omnis propinquitas perit. Quare non frustra ait Callistratus, DD. Fratres Hierapolitani rescriptisse, quod est in L. crimen. 26. D. de poen. nempe Hierapolitani Asiae, ut in L. 1. §. idem Labeo. D. de aqu. quotid. & aestiv. cum leges servarent adversus morem Romanum, & liberis ob crimen paternum poenam infligerent. Ad eas partes Graeciae Imp. etiam videntur rescriptisse, L. sancimus. 22. C. eod. tit. de poen. Quin & Novella Athanasii in iisdem partibus lata, ut caedis convictus solus procribatur, non liberi: quam refert Harmenopolus lib. 6. tit. 6. §. 6.

Ratio differentiae inter acceptilationem, & apocham. Ad
L. si acceptolatum. 19. §. 1. D. de acceptilat.

C A P U T IV.

ACEPTILATIO est modus tollendae obligationis, quae verbis, non quae re contrahitur: si tamen creditor accepto tulerit ei, qui re fuerat obligatus, debitor quidem non liberatur ipso jure; sed tueri se poterit exceptione doli mali, vel pacti conventi. L. si accepto latum. 19. D. de acceptilat. quia licet inutiliter facta sit acceptilatio, quae obligationem re contractam non potest dissolvere, tamen habet vim pacti. L. 8. D. eod. hujusmodi ergo exceptione debitor liberatur, etsi pecuniam non solverit; si tamen creditor apocham dederit debitori, non liberatur, L. 6. & 13. C. de solutiomb. nec exceptione juvatur, L. 7. C. de exceptionib. quae differentia traditur in d. L. 19. §. 1. D. de acceptilat. cujus principium repetendum est, ut scilicet acceptilatio, & apocha differat, quando creditor accepto tulit, vel apocham dedit ei, qui non verbis, sed re obligatus erat. Ratio differentiae est, quod acceptilatio fit semper eo animo, ut tollatur obligatio, ac licet creditor pecuniam debitam non acceperit, donationis gratia acceptum fecisse intelligitur. L. 2. C. de acceptilat. sed apo-

apocha plerumque fit sub spe futurae numerationis. *L. interest. 21. C. de solutionib.* Et quemadmodum obligationes nominum fiebant contra fidem veritatis, cum caveret debitor se pecuniam debere, quam non acceperat. *L. 4. §. 1. D. de pecul. L. 6. C. de compensat.* Ita & apocha fiebat contra fidem veritatis, cum creditor profiteretur, se pecuniam recepisse, quam non acceperat: obligationi nominum obijci potuit exceptio non numeratae pecuniae, apochae non solutae pecuniae. d. *L. 7. C. de exceptionib.*

Restituitur inscriptio L. quod vulgo. 45. D. de manumiss. testament. & libro primo, non secundo Pandectarum Modestini vindicatur.

C A P U T V.

SUNT qui *L. quod vulgo. 45. D. de manumiss. testament.* (cujus inscriptio deest in Pandectis Florentinis) lib. 2. Pandectarum Modestini vindicandam esse putaverint, & jungendam cum *L. sub conditione. 20. D. de liber. & postum.* magis tamen placet eam libro primo vindicare, in quo Modestinus edicti perpetui ordinem sequutus egerat de statu personarum, de legitimis liberis, *L. 23. D. de stat. homin. emancipatis, L. ultim. D. de his, qui sui, vel alien. jur. sunt.* adoptivis, *L. 42. D. de adoptionib.* de libertinis, seu manumissis vindictâ, & testamentò, *L. 4. D. de capit. minut. L. 13. D. de jur. patronat. L. 21. D. de manumiss. vindict. L. 21. D. qui, & quib. manumiss.* cum igitur eò librò primò ageret de manumissis testamentò, & conditionibus, quibus servi testamentò manumitti possunt; praemiserat, quod est in d. *L. 45. D. de manumiss. testament.* sub pluribus conditionibus datâ libertate separatim, levissimam spectandam: sub pluribus conjunctim datâ, omnibus parendum esse; deinde subjecerat, quod est in *L. si is, cui. 27. D. de statuliber.* conditionem dandi transire ad emptorem, si is cui statuliber dare iussus est, eum alienaverit. Librò secundò Pandectarum Modestinus egerat de testamentis, heredum institutionibus, substitutionibus, *L. 1. D. qui testament. facer. poss. L. 20. D. de liber. & postum. L. 62. D. de hered. instit. L. 1. D. de vulgar. & pupill. substitut.* quibus haud ita aptè cohaerere potest d. *L. 45. D. de manumiss. testament.*

Praetorem Sacerdotes cogere noluisse, ex dictis quibusdam indicatur.

C A P U T VI.

PRAETOR edictò de jurejurando eum, à quo iusjurandum petetur, solvere, aut jurare cogit. *L. iusjurandum. 34. §. ait Praetor. D. de jurejur.*
 Q 2 & quae-

& quaedam est iurandi necessitas. *L. delata. C. de rebus credit. & iurejurandi.* sed Praetor exceperat Flaminem Dialem: verba Praetoris ex edicto perpetuo apud Gellium *lib. 10. cap. 15. Sacerdotem Vestalem, & Flaminem Dialem, in omni mea jurisdictione iurare non cogam.* Cujus edicti optimam affert rationem Plutarchus in *Romaicis: Δει δ' ἀπαρτίσιν τῷ νόμῳ τὴν ψυχὴν τὴν ἱερότητα. i. e. decet enim à vexatione esse immunita corpus, & animam sacerdotis.* Praetor ait edictò de procuratoribus, *Procuratorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solvi exposuit, iudicium accipere cogam, L. 8. §. 4. D. de procuratorib.* sed non compellitur procurator iudicium suscipere propter religionis beneficium, *L. aut religionis. 18. D. eod.* puta, si ei sacerdotium obvenerit. Praetor edictò de iudiciis cogit iudicem datum pronuntiare, *L. de qua re. 74. D. de iudiciis, & est quaedam iudicandi necessitas. L. ult. §. iudicandi. D. de munerib. & honorib.* sed non cogit, imò excusat sacerdotem, si quis iudex datus sacerdotium nactus. *L. Praetor. 13. D. de vacat. & excusat. muner.* quae iungenda est cum *L. si longius. 18. D. de iudic.* Praetor edictò de arbitris cogit arbitrum officio, quod susceperit, perfungi, & sententiam dicere. *L. 3. §. ultim. D. de recept. qui arbit. receper.* sacerdotio obviente non cogit: *Id enim non tantum bonori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet. L. non distinguemus. 32. §. sacerdotio. D. eod.* At si quis post sacerdotium iudicium susceperit, coget eum Praetor; quia renuntiasse videtur excusationi. *d. L. 13. §. ult. D. de vacat. & excusat. muner.* Idem est si postea arbitrium receperit. *d. L. 32. §. sacerdotio.* Et tunc quidem cogi non videtur, qui cum privilegio uti posset, sponte ei renuntiaverit.

Interpretatio L. 6. D. de evictionib. non ex jure Hebraeo, vel Attico, sed Romano.

C A P U T VII.

QUIDAM *L. 6. D. de evictionib.* ad ius Hebraeorum referendam existimant, quod Hebraei annò Jobel rustica praedia ipsis emptoribus evincerent; an non potius ad ius Atticum referri debeat? quo venditor de dupla non cavebat, sed si emptori res evinceretur, i. e. ὁ κτήνην τὴν πῦρ πὰρ τὴν συνορμησάντη ἐκμήζον, i. e. qui evinceretur, multam à calumniatore reportabat, ut est apud Julium Pollucem *lib. 8. Onomastic. cap. 6.* id est, pretium, vel aestimationem, praeterquam id nimis longe accersitum est ex jure Hebraeo: non ait Gajus in *d. L. 6. venditorum* non teneri de evictione; sed aliter, atque aliter, secundum consuetudinem regionis, in qua negotium gestum est, pro evictione caveri oportere. Malim igitur ad ius ipsum Romanum referre, & in *d. L. 6.* aliquam rerum Mancipi, & nec Mancipi differentiam deprehendere. Si qui-

quidem praedia Italici soli erant res Mancipi. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 19.* & cum venirent, satisfabat venditor *secundum Mancipium*, ut notum est ex Valerio Probo. Praedia vero provincialia erant res nec Mancipi, quae nec usucapi poterant. *L. cum sponsus. 10. §. 2. D. de public. in reu. action.* Id igitur vult Gajus, aliter venditorem Italici fundi, aliter Provincialis, pro evictione cavere oportere; quia venditor Italici fundi secundum Mancipium satisfacere debeat, non Provincialis: & suadet maximè, quòd d. *L. 6. sumpta est ex lib. 10. Gaji ad edictum provinciale*, & iungenda cum *L. quod saepe. 35. §. ultim. D. de contrab. empt.* ubi egerat de praestationibus venditoris.

Defenditur lectio Florentina in L. sed si is. §. ultim. D. de evictionibus.

C A P U T VIII.

STIPULATIO duplae committitur, si aut res vendita, aut pars ipsius evincatur: & quidem parte fundi evicta, pro diviso fit aestimatio bonitatis fundi; ut secundum eam aestimationem, non secundum pretium dupli ratio ineatur. Fit (inquam) aestimatio, quanti ea pars fuerit tempore venditionis, non cum evinceretur. *L. 3. D. de eviction.* At si parti evictae aliquid per alluvionem accreverit, fieri debet aestimatio ex eo tempore, quo incrementum illud accesserit. *L. 15. D. eod.* quae iungenda est cum d. *L. 13.* Ratio differentiae est, quia per alluvionem portio portioni accrescit, *L. si Titius. 33. D. de usufruct. & quemadmod.* ita ut ex re ipsa incrementum illud esse videatur. At bonitas, quae aliunde fundo accesserit, post venditionem culturam emptoris videtur provenisse, ejusque non debet fieri aestimatio. Veluti autem parte evicta fit aestimatio pro bonitate fundi, ita etiam fit pro bonitate fructuum, si usufructus evincatur. §. 1. d. *L. 15.* quia usufructus est pars fundi. *L. si unus. 27. §. penult. D. de pact. L. cum filius. 76. §. Dominus. D. de legat. 2. L. qui usufructum. 58. D. de verb. oblig. L. si à reo. 70. §. 2. D. de fidejussorib. & mandat.* dubitari etiam poterat, an servo inquilino fundi evicto committeretur duplae stipulatio, quasi parte evicta; quia servi fundis adhaerentes sunt veluti partes fundorum. Julianus Antecessor ad *Novel. 7. Mancipia rustica veluti membra rerum immobilium sunt.* Ideo Modestinus cum differentias inter totum, & partem colligeret *lib. 6. differentiar. in L. 11. D. de servitut. & L. 3. D. pro derelict. ait, in L. 3. D. de divers. & temporal. praescription. ex eodem lib. 6. longae possessionis praescriptionem habere locum tam in praediis, quam in Mancipiis*: quia sunt partes praediorum, & eodem tempore acquiruntur, nec sine praediis legari possunt. *L. si quis inquilinos. 112. D. de legat. 1. Paulus tamen in §. ult. d. L. 15. ait, si servus evincatur, non committi duplae stipulationem,*
sed

sed emptorem agere debere adversus venditorem aestimatorio iudicio, quanti minoris fundum emisset, si servus in eo fundo non fuisset: ut non ipsius servi tantum, sed fundi cum servo fiat aestimatio, cum utrumque uno pretio venierit. *L. Aediles. 38. §. si forte. 13. D. aedilis. edict.* ita perquam optimè species d. §. *ultim.* secundum lectionem Florentinam constitui potest.

Differentia quaedam actionum, & exceptionum. Exceptio L. nemo. 43. D. de regul. juris, nisi lex impedit, refertur ad L. ultim. C. de compensationibus.

C A P U T IX.

ACTIO de dolo non datur, nisi ceterae actiones deficiant. *L. 1. §. 3. D. de dol. mal.* Exceptio doli concurrit cum exceptione pacti. *L. rescriptum. 10. §. 2. D. de pact. L. 4. D. de servitutib.* Actiones quaedam sunt temporales, & quae ejusdem rei nomine competunt exceptiones perpetuae. *L. 5. §. ultim. D. de dol. mal. & met. except. L. 5. C. de exceptionib.* Cum plures ejusdem rei nomine actiones competunt, non omnibus uti licet. *L. plura. 53. D. de obligat. & actionib.* ac pluribus defensionibus, seu exceptionibus uti permittitur. *L. 5. & L. 8. D. de exceptionib.* Ratio est, quod ubi de liberando quaeritur, faciliores esse debeamus ad liberationem. *L. Arrianus. 48. D. de obligation. & actionib.* quae jungenda est cum d. *L. 8. de exceptionibus* ex eodem lib. 14. Pauli ad Plantium. Eandem differentiam asserit Ulpianus in *L. nemo. 43. D. de regul. jur.* & quod ait, *nisi lex impedit*, referendum videtur ad *L. ultim. C. de compensation.* quae impedit exceptionem, seu compensationem debiti non liquidi, cum ante Justinianum objici posset. *L. 7. D. eod. tit. de compensation.* ita plerumque Tribonianus solet hujusmodi emblemata adingere propter constitutiones Justiniani, ut in *L. patri. 27. §. ult. D. de minorib.* propter *L. ultim. C. qui, & advers. quas in integ. L. 1. C. de reb. credit. & jurejurand.* propter *L. ultim. C. eod.* Et quidem ea verba, *nisi lex impedit*, referenda ad *L. ultim. C. de compensation.* suadet maxime, quod d. *L. 43. D. de regul. jur.* jungenda est cum d. *L. 7. D. de compensation.* ex eodem lib. 28. Ulpiani ad edictum. Sanè aptius multo referantur ad d. *L. ultim. C. de compensation.* quam, ut alii, ad *L. ultim. C. de exceptionib.* quae non est Justiniani; aut, ut quidam omnino ineptè, ad *legem Lesorianam*; aut ut Harmenopulus lib. 3. *epitom. tit. 3. §. 88. ad Novell. Justiniani 18. cap. 8.* quae quidem exceptionem solutae pecuniae impedit, si debitor prius exceptionem non numeratae pecuniae objecerit, & creditor pecuniam numeratam probaverit; sed cum Digestorum editio Novellam praecesserit, ad eam Tribonianus respicere non potuit.

• An

An restitutio in integrum pro fit fidejussori minoris . Improbata distinctio, quae vulgò colligitur ex L. 7. in fin. D. de exceptionibus . Lectio Florentina defenditur, sensus novâ ratione aperitur .

C A P V T X.

PER in integrum restitutionem minoris fidejussoribus succurritur, *L. minor si. D. de procuratoribus*, sed non semper. *L. 3. §. sed utrum. D. de minorib.* vulgò ex *L. 7. in fin. D. de exceptionib.* eam distinctionem adhibent, fidejussori dari exceptionem restitutionis in integrum, si minor dolò adversarii circumscriptus, non si facilitate suâ deceptus sit: quam tamen ex eo loco haud satis liquidò probari video. Id enim vult Paulus, fidejussori minoris ante non dandam esse exceptionem, quàm si minor *deceptus sit in re, & restitutus fuerit* (quae lectio Florentina retineri debet, & rejici negatio) finge enim, minorem se circumscriptum dicere, non statim danda fidejussori exceptio, sed ita demum, si minor deceptus in re sit, *in re*, hoc est, re verâ, re ipsâ, in rei veritate. Ita Paulus amat loqui, *plus in re est, quàm in existimatione mentis*, *L. penult. §. qui ignoravit. D. de jur. & fact. ignor. si in re mora fuit, L. videamus. 38. in princ. D. de usur. plus sit in re, quàm in existimatione, L. 2. §. si à pupillo. D. pro emptor.* id est, in rei veritate. Nec video sanè ullam differentiae rationem, cur si minor dolò adversarii circumscriptus sit, exceptio fidejussori prodesse debeat; non si facilitate suâ deceptus, lapsusve fuerit, quia pariter utroque casu beneficio Praetoris minori subvenitur. *L. quidam. 38. D. de dol. mal. L. praefecti. 17. & L. non omnia. 44. D. de minorib.* Non melius probatur ea distinctio ex *L. 1. & 2. C. de fidejussorib. minor.* in quibus fidejussor pro minore sciens, prudensque intervenerat, & ita restitutione in integrum minori concessâ juvari non debuit. Paulus *lib. 1. sentent. tit. 9. L. in causae. 13. in princ. D. eod.* sed & si fidejussor sciens pro minore intervenisset in specie d. *L. 2. C. de fidejussorib. minor.* cum decretum interpositum esset, tamen ei restitutio in integrum prodesse debuit; non propter aetatem, non quia minor vendiderat, sed propter dolum, quo in venditione deceptus fuerat. Decretum interpositum faciebat, ut propter aetatem solum restitui non posset, nisi dolus intercessisset. Sive igitur minor dolò adversarii, sive facilitate suâ deceptus fuerit, danda est exceptio fidejussori restitutionis in integrum, dummodò *in re deceptus sit*, hoc est re verâ, re ipsâ. d. *L. 7. in fin. D. de exceptionib.* Sunt & alii casus, quibus restitutio in integrum minoris fidejussoribus prodest, & non prodest, quos persequi superforaneae esset industriae.

Sup.

*Supellex ex auro, atque gemmis : quaedam alia observata
in L. 7. D. de supellect. legat. Lux Juvenali,
& Tacito.*

C A P U T XI.

SENATU^{SC}. refert Tacitus lib. 2. *Annal.* 33. Tiberii temporibus factum, *Ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent* : quod diu non fuit observatum, immo ad usus viliores aureis vasis postea usi sunt, ut ille apud Martialem, qui onus ventris auro excipiebat. Juvenalis Sat. 3. v. 106. seq.

- - - *Laudare paratus*

Si bene ructavit, si rectum minxit amicus,

Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.

Trulla vas aquarium, & vinarium; notatque Juvenalis eum, qui in Trullae aureae fundum inversum mingens creparet. Ita Heliogabalum in vasis myrrhinis, & onychinis minxisse refert Lampridius. Celsus, qui sub Adriano in L. 7. §. 1. D. de supellect. legat. jam ex auro etiam, atque gemmis supellectili utimur, dici quidem potest supellectilem ab auro escario, & potorio separandam. L. 6. 7. §. 1. & 8. D. eod. Verum eo Senatusconsulto non modò vasa escaria, seu ministrandis cibis, ut Tacitus, sed & alia quaeque ad communem usum prohibita videntur: nec nisi ad sacrorum usum concessa, ut Dio lib. 57. *ἀλλὰ πρὸς τὰ ἱερά*, i. e. exceptis iis, quae erant ad usum sacrorum concessa. eod. lib. 2. 23. Tacitus subjicit: neque in familia, & argento, quaeque ad usum parentur, nimium aliquid, aut medicum, nisi ex fortuna possidentis. ad usum parentur, id est, ad supellectilem, quae ad quotidianum, seu communem usum parata est. L. 7. D. de pignori. & hypothec. d. L. 6. D. de supellect. legat. Idque rursus fuit prohibitum, & postea concessum, Vopiscus in Aurelian. Idem dederat facultatem, ut aureis, qui vellent, & vasis uterentur, & poculis. ait Celsus in d. L. 7. §. 1. D. eod. moribus civitatis, & usu rerum, appellationem eam mutata esse: & §. 2. non ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu nomina excandiri debere. Varro lib. 8. de ling. Latin. Quotus quisque jam servos habet priscis nominibus? quae mulier suum instrumentum, atque vasa auri veteribus vocabulis appellat?

Factum judicium an sit lis contestata, vel sententia lata?

Species L. si post. 13. D. de exceptionibus.

C A P U T XII.

TITUS heres legitimus egit petitione hereditatis adversus Naevium heredem institutum, & post litem contestatam, necdum tamen sententia

tiâ finitam res singulas ejusdem hereditatis adversus alium possessorem petit; Julianus ait, Titio res singulas petenti non ob stare exceptionem praejudicialem, seu quod praejudicium hereditati non fiat, quia futuri judicii, non facti nomine hujusmodi exceptiones comparatae sunt. Futuri igitur judicii nomine ob staret exceptio; puta, si heres legitimus prius vellet res singulas petere, repelleretur exceptione praejudiciali, ut prius ageret de universae hereditatis, quàm singularum rerum petitione; ne per minorem cognitionem majori praejudicium fieret. *L. per minorem. 54. D. de judic. L. res majoris. 21. D. de exceptionibus.* At factô judiciô, seu lite contestatâ universae hereditatis, jam nullum praejudicium fieri potest hereditati; cujus judicium suô ordine, prius quàm singularum rerum finiri debet, utpote prius lite contestatâ ordinatum. *Sext. Pompejus V. contestari.* Longè diversum, cum mota est, aut speratur moveri controversia hereditatis; & legata, fideicommissa, libertates petuntur à possessore hereditatis, vel creditores hereditarii agunt: tunc quidem exceptio objici potest, etiam post litem contestatam hereditatis. *L. 7. §. 1. D. de heredit. petit. L. ultim. C. eod.* quia minora illa sunt judicia legatorum, fideicommissorum, libertatum, & prius finiri possent petitione hereditatis, sicque praejudicium fieret hereditati. Verum hîc nullum praejudicium fieri potest, si agatur de singulis rebus hereditariis post litem de universa hereditate contestatam: Ideo factum judicium in hac *L. 13.* accipere debemus litem contestatam, (ut initio Julianus) nec aliquid supplendum: factum judicium dicitur, ut acceptum, *L. ult. D. de condict. trit. L. amplius. 15. D. rem rat. haber.* Quod si dici magis placeret, *sententiâ finitum*, ut in *L. à quo. 58. D. de rei vindic.* quidnam fuerit dubitationis, judiciô universae hereditatis finitô, si res singulae petantur, non ob stare exceptionem praejudicialem? cum satis certum sit, ei judicio praejudicium fieri non posse, quod jam finitum est.

Statuae non nisi permissu Senatûs, aut Decurionum positae; ex pollicitatione debitae. Defenditur L. 2. sub tit. D. de loco pub. fruend. Species L. penult. D. de exceptionibus.

C A P U T XIII.

QUOD D. Claudius edixerat, ne quis privatus statuas in civitate poneret, nisi Senatûs permissu, ut refert Dio *lib. 60.* id etiam in municipiis observatum, ut statuae non nisi permissu Decurionum ponerentur. Ipsi in civitatibus *minor Senatûs*, ut loquitur Cassiodorus. Si quis igitur sibi statuam ponere vellet in ornamentum civitatis, Decuriones solebant concedere. *L. 2. D. de loc. pub. fruend.* quae de concessione Decurionum ita debet intelligi; neque fugitiva est, immo quàm rectissimè sub eo

Par. I.

R

tit.

tit. collocata ex lib. 5. sententia Pauli tit. de interdict. (ubi tamen deest) nam quemadmodum Praetor interdictō publicanos tuetur, qui loca publica conduxerunt: ita & eos, quibus concessum erat, ut statuæ eorum in publico ponerentur. Plerumque Decuriones ipsi locum assignabant. *L. Titius. 14. D. de condit. & demonstr. L. 5. D. de operib. public. Antiqua inscriptio pag. 479. numer. 7.*

Huic ordo Municipi
Fravasonligitanorum
Cenas publicas decrev.
Et locum in quo sta
tuas tibi uxori liberisq.

poneret
loco assignato
ponendas curavit.

Finge igitur, cuidam permissum fuisse, ut statuam in civitate poneret, locumque assignatum, & ei vim factam, dum vellet ponere: Praetor interdictō tuebitur de loco publico fruendo. Et si quis positam statuam sustulerit, interdictō quod vi, aut clam. *L. 5. §. 1. D. quod vi, aut clam.* finge contra, positam fuisse statuam in loco publico, cum id municipales non permisissent; & eum, qui posuit, petere velle, aut tollere, praescriptione in factum excludetur. *L. penult. D. de exception. Movet, quod municipales eam liberalitatem nondum acceptam habuerint; veluti Labeo putabat, epistolam, quam tibi misero, non esse tuam, antequam tibi reddita fuerit. L. si epistolam. 65. D. de acquirend. rer. dom. cujus principium, & extremum iungi potest cum d. L. penult. D. de exception. ex eod. lib. 6. Labeonis. At id, quod ob honorem, seu ornamentum civitatis promissum est, ex pollicitatione solius offerentis debetur, & traditum ex nuda pollicitatione vindicari non potest. L. 3. §. 1. D. de pollicitation. Antiq. inscriptio. 422. numer. 3.*

C. Julio Augusti l.

Heleno

Ex decreto Decur.

Municipi l. Aletrinat.

& pollicitatione sevir.

& municipum, & incolar.

Ob merita ejus.

Quare potestativae conditiones dicantur promiscuae, & casuales non promiscuae in L. 11. D. de condition. & demonstration. Ratio nova affertur.

C A P U T XIV.

NON satis liquet, quare Paulus potestativas conditiones, seu in arbitrium collatas, dixerit promiscuas; & casuales non promiscuas. Pro-
mi-

miscuae dici non videntur, quia sint in facili, & facile iterari possint: aut quia potestativae conditiones possint esse non potestativae, sive in dando, aut faciendo consistant. *L. 4. §. puto. D. de hered. instituend. vel quod partim ex potestate nostra pendeant, ut fiant; & partim ex eventu, ut non fiant, namque illae sunt conditiones mixtae. L. unic. §. si autem. 7. C. de cad. tollend. & ut potestativae differunt à mixtis, ita & promiscuae. Magis putarem, potestativas conditiones dici promiscuas, quod sub illis conditionibus tam liberi, quàm extranei heredes instituuntur. Promiscuum, & commune idem est. L. 9. D. de usu, & habitat. L. hoc legatum. 45. D. de legat. 3. L. 1. §. ultim. D. de acquir. vel amitt. possess. Ita igitur potestativas conditiones Paulus dixit promiscuas, quasi communes liberis, & extraneis: & casuales non promiscuas, quasi non communes liberis, & extraneis. Nec enim liberi sui sub casuali, sed sub potestativa tantum conditione rectè heredes instituuntur. d. L. 4. D. de hered. instituend. L. ultim. D. de condition. institution. L. 1. §. sciendum. D. de suis, & legitim.*

Interpretatio L. in his. 16. D. de condition. & demonstration. jungitur cum L. illa. 32. D. de hered. instituend.

C A P U T XV.

QUAE extra testamentum incurrunt, ex bono, & aequo interpretationem capere possunt. *L. 16. D. de condit. & demonstr. veluti conditiones; puta, cum quaeritur, an impleta sit conditio necne, benignè fit interpretatio. L. 10. D. eod. vel cum quaeritur, quomodo conditio impleri debeat. L. Marcia. 13. D. de ann. legat. vel de voluntate testatoris, qui ambiguit, aut etiam perperam aliquid scripsit. L. cum in testamento. 24. D. de reb. dub. Ea verò, quae ex ipso testamento oriuntur, necesse est secundum juris scripti rationem expediri. d. L. 16. D. de condition. veluti si quis heredes instituerit, quos Titius voluerit, dicendum est, nullam esse hujusmodi institutionem, secundum juris scripti rationem, & veterum definitionem, qui testamentorum jura ipsa per se firma esse oportere non ex alieno arbitrio pendere decreverunt. L. illa. 32. D. de hered. instituend. quae jungenda est cum d. L. 16. ex eodem lib. 1. Gaji de testamentis. Legatum quidem confertur in voluntatem alterius, L. Senatus. 43. §. legatum. D. de legat. 1. tanquam in arbitrium viri boni. L. 1. D. de legat. 2. L. fideicommissa. 11. §. quamquam. D. de legat. 3. non heredis institutio, quae est caput, atque fundamentum totius testamenti.*

Non erravit Ulpianus in nomine Adriani, nec Adriani nomine D. Marcum intelligere voluit tit. 24. de legat. Progressus juris ostenditur, quod ab hoc, vel illo introductum est.

C A P U T XVI.

Non putarem, Ulpianum errasse in nomine Adriani, aut nomine Adriani D. Marcum intelligere voluisse *lib. sing. regul. tit. 24. de legat. Civitatibus omnibus, quae sub imperio populi Romani sunt, legari potest; idque à Diwo Nerva introductum, postea à Senatu, auctore Adriano, diligentius constitutum est.* Putarem magis, Senatusconsultum auctore Adriano prius factum fuisse, ut civitatibus omnibus legari posset, sive ad honorem, sive ad ornamentum civitatis. *L. 1. §. 5. D. ad leg. Falcid. L. civitatibus. 112. D. de legat. 1.* Et quod Adrianus civitatibus, & municipiis concesserat, id Senatusconsulto aliò D. Marci temporibus factò productum fuisse ad collegia, & corpora licita. *L. cum Senatus. 21. D. de reb. dub.* nam si collegiis licitis permissum fuerat ad exemplum reip. habere res communes, arcam communem, & actorem, sive syndicum, consequens erat, ut ad exemplum civitatum, collegiis licitis legari posset: & si non modò toti civitati, sed etiam parti civitatis legari potuit, *L. si quis à filio. 32. §. ult. D. de legat. 1.* consequens est, ut collegiis legari potuerit, quae partes, seu membra sunt civitatum. Symmachus *lib. 10. epist. 27. corporatos omnes membra aeternae urbis.* Quod Adrianus civitatibus concesserat, ut legata caperent; id D. Marcus ad vicos quoque produxit, *vicis legata perinde capere, atque civitatibus, rescriptò Imperatoris nostri significatur.* Ubi Gajus D. Marcum intelligit, ut in *L. 9. D. ad Senatusc. Tertyll.* Vici enim à civitatibus differunt. *L. qui ex vicis. 30. D. ad Municipal. L. 2. §. ultim. D. de vacat. & excusat. muner. civitatis dignitate non ornantur.* Isidorus *lib. 15. Origin. cap. 2.* itaque D. Marcus collegiis, & vicis concessit, quod Adrianus civitatibus, seu municipiis antea concesserat, ut legata capere possent, nec jam inutilia fierent, quasi incertis personis relicta. Collegiis illicitis nihil relinqui potest. *d. L. 21. D. de reb. dub. & qui illicita collegia ineunt, licet sine armis, eadem tamen poenâ tenentur, qua hi, qui cum armatis hominibus loca publica, aut privata occupant, L. 2. D. de colleg. & corporib. hoc est, poenâ legis Juliae de vi publica, seu aquae, & ignis interdictione. L. penult. D. ad leg. Jul. de vi public.*

De obscuro legato propter diversitatem personarum, & rerum.
Conciliatur L. 3. §. si duobus. D. de adimend. vel transf.
ferend. legat. cum L. si fuerit. 11. in princ.
D. de reb. dub. in qua lētio Flo-
rentina defenditur.

C A P U T XVII.

SI testator Sempronio amico legaverit, & duo sint Sempronii, diversitas personarum obscurum facit legatum, & neutri debetur. *L. si fuerit. 11. D. de reb. dub.* nihilominus uterque probare poterit de se defunctum sensisse, & qui probaverit, ad legatum admittetur. *L. falsa. 31. §. 1. D. de condit. & demonstr.* puta, si factò testamento expresserit testator se de uno, non de alio sensisse. *L. heredes. 21. §. 1. D. qui testament. facer. poss.* interim heres utrique debet legati servandì causà satisficere. *L. si duo. 16. D. de legator.* vel si malit heres, eligere potest, cui solvat legatum. *L. 8. §. si inter. D. de legat. 2.* Aliud est, cum diversitas rerum obscurum facit legatum; puta, si testator fundum Cornelianum legaverit, & duos ejusdem nominis fundos habeat: legatum enim semper debetur, & si per vindicationem relictum fuerit, legatarii est electio, quem ex duobus habere velit. *L. qui duos. 20. L. si quis à filio. 32. §. ultim. D. de legat. 1.* si per damnationem relictum fuerit, heredis est electio, quem dare velit. *L. qui concubinam. 29. §. 1. D. de legat. 3. L. cum servus. 39. §. scio. D. de legat. 1.* quam de legato damnationis intelligendam esse satis deprehenditur ex §. constat. Sed finge, duobus Sempronii legatum relictum fuisse, & postea uni ademisse, Ulpianus ait, *ademptionem in utrumque valere. d. L. 11. D. de reb. dub.* Et ita legitur in Pandectis Florentinis, id est, legatum utrique ademptum esse, quasi neutri legatum fuerit. Alii ex manuscriptis Codicibus legunt, *ademptionem in utrumque valere*, contrariò omnino sensu, id est utrique legatum deberi: quasi ademptio nulla sit, ut conveniat *L. 3. §. si duobus. D. de adimend. vel transferend. legat.* quas eundem auctorem habet. Dici quidem potest, ibi legatum fuisse duobus Titius separatim; & quia non apparet, cui ademptum fuerit, utrique legatum deberi, in d. *L. 11. D. de reb. dub.* conjunctim legatum fuerat duobus Sempronii, & ademptio uni facta in utrumque valet, ut neutri legatum videatur: quasi testator in adimendo conjungere voluerit, quos in dando conjunxerat. At certe uni tantum ademisse, & duobus legavit: & cum uni tantum ademerit, in re dubia magis est, ut neutri ademptum sit, quam utrique; ut legatum valeat, nec pereat. *L. quotiens. 13. D. de reb. dub.* An igitur potius dicemus in *L. 3.* Titius certis personis, quas testator demonstraverat, legatum fuisse; & ademptionem incertam non valere, quominus utrique legatum debeatur: in *L. 11.* legatum fuisse duobus Sempronii incertis personis, cum

cum plures essent ejusdem nominis, & ademptionem licet incertam in utrumque valere. id eò magis probarem, quia in d. L. 11. agitur de legato incertis personis relicto.

Usurae modicae, modestae, minimae, leviores. Luxx Capitolino.

C A P U T XVIII.

SEMISSES usurae sunt civiles, & modicae. Plinius lib. 14. *natural. histor. cap. 4. Usura multiplicata semissibus, quae civilis, ac modica est.* Civilis, id est, quae inter ciues Romanos frequentaretur, ad quam rationem semissium usurarum reducit fructus vinearum Columella lib. 3. c. 3. Quincunces usurae modestae, Persius sat. 5. v. 149. seq.

— — — minimi, quos hic quincunces modesto.

Nutrieras. — — —

Trientarias usuras minimas fuisse ait Capitolinus in *Anton. Pio*: *Foenus trientarium, hoc est, minimis usuris exercuit*, quibus verbis glossomatis mendum subesse non temere vir doctus suspicatur. Sunt quidem minimae usurae ex constitutione Justiniani in L. eos. C. de usur. Leviores usurae ad tertiam centesimae. L. cum quidem. 17. §. ultim. D. de usur. L. 5. D. de operib. public. Sed aliae erant usurae leviores, trientariis. Ulpianus in L. 7. §. quae autem 10. D. de administrat. & peric. tutor. Ex ceteris causis secundum morem provinciae praestabit usuras aut quincunces, aut trientes, aut si quae aliae leviores in provincia frequentantur. Theophilus in §. si quis agens. 34. Instit. de actionib. ait Romae pecuniam usuris quadrantariis, seu quartâ centesimâ inveniri posse: *οὐκ ἔστιν ἡ δασύτης, i. e. cum multi sint, qui fœnus exercent*; & propter magnam vim pecuniarum, quae Provinciis Romam inferebatur. Et ideo usurae leviores, aut graviores secundum morem regionis ex contractibus veniunt. L. 3. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport. L. 1. D. de usur. & d. L. 7. D. de administrat. & pericul. tutor.

Solius temporis adjectio in stipulatione arbitrariam non facit actionem. Ad L. 4. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.

C A P U T XIX.

SI quis stipulatus fuerit certò locò dari, certòque tempore, & agat eo loco, eoque tempore, quo dari debuit; summam petet stipulatione comprehensam actione ex stipulatu, non arbitrariâ; quia cessat arbitrium judi-

judicis, ubi loci utilitas aestimanda non est. *L. ult. D. de eo, quod cert. loc.* Praeteritō tempore, quo pecunia dari debuit, licet stipulator eodem loco, vel alio petat, propter temporis utilitatem arbitrariā actione aget; nec minus ratio lucri, quā damni habebitur: puta, si stipulator merces solebat comparare. *L. 3. §. ult. D. eod.* In qua haec verba uno ductu ita legenda sunt: *Quid enim, si trajectitiam pecuniam dederit, Ephesi recepturus, ubi sub poena debebat pecuniam; vel sub pignoribus, & distracta pignora sunt: vel poena commissa mora tua, vel fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est? in hanc arbitrariam, quod interfuit, venit, & quidem ultra legitimum modum usurarum.* (quae aliter distincta sunt in quibusdam Codicibus) temporis adjectio juncta loco arbitrariam facit actionem, nec enim videtur promissō locō solvisse, qui non & promissō tempore solverit. At finge, Titium stipulatum fuisse Kalendis proximis dari, nullā mentione loci factā, licet promissor Kalendis non solverit, non ideo Titius agere poterit arbitrariā. Usurae veniunt post litem contestatam, vel poena committitur, non etiam fiet aestimatio lucri intercepti. Alioqui si quidem ex mutuo, & ex testamento certa die dari deberet, praeteritā die arbitraria actio fieret. In condictione triticiana eadem est ratio loci, & temporis, *L. ultim. D. de condict. tritician.* quia res ipsa aestimatur ex loco, & tempore, non utilitas. In actione arbitraria non est eadem ratio loci, & temporis; & si utilitas veniat ex loco, non tamen venit ex tempore. Denique solius temporis adjectio arbitrariam non facit actionem, sed cum tempus loco adjicitur, & ita omnino intelligenda est *L. 4. D. de eo, quod cert. loc.* neque ad eam tam improbabilis sententiae fuit Cujacius, ut putet, solius temporis adjectione arbitrariam fieri actionem, si absque cavillatione expendatur. Praeterea in d. *L. 2. §. ult. D. eod. tit. de eo, quod cert. loc.* observanda est differentia, cum pignora à privatis, vel fisco distraherentur; nam officium fisci per gratiam vilius distrahere solebat. *L. si quos. 16. C. de rescinden. vendition. L. 2. C. de fide, & jur. baſtae fiscal.*

*Arbitraria judicia, bonae fidei, & stricti juris. Ad L. 7.
D. de eo, quod cert. loc. dari oport.*

C A P U T XX.

JUDICIA arbitraria à bonae fidei judiciis separantur. *L. 3. §. in his. D. de usur.* sed tamen in his, & illis aequitas spectatur. In arbitraria actione iudex ante oculos aequitatem habere debet. *L. 4. D. de eo, quod cert. loc.* licet veniat ex contractu stricti juris, veluti stipulatione, mutuo, aut ex testamento. In funeraria actione iudex solutius aequitatem sequi debet, quā in negotiorum gestorum actione, quae est bonae fidei. *L. & si. 14. §. Idem Labeo. 13. D. de religiof. & sumptib.* In arbitriariis actionibus per-

permittitur iudici, rem ex bono, & aequo aestimare; in bonae fidei actionibus non tam permittitur, quàm permitti videtur. §. *in bonae fidei*. 31. & §. *praeterea*. 32. *habetur de actionib.* non dicerem propterea, arbitrarias actiones magis esse bonae fidei, quàm ipsas bonae fidei actiones. Nam si conveniret in bonae fidei contractu rem certo loco praestari, vel tradi, competit actio ex ipso contractu bonae fidei, non arbitraria, L. 7. *D. de eo, quod cert. loc.* hac, vel illa actione, quod interest propter utilitatem loci, actor consequi posset; sed cum civilis actio bonae fidei sufficiat, non opus est praetoria utilis, seu arbitraria. L. 7. §. 2. *D. de pact.* L. 3. §. 1. *D. naut. caupon. stabular.* si autem venditor stipulatus sit, id est, promiserit merces, quas vendidit, certò locò traditurum, venditioni subjecta stipulatione; adhuc dicerem, bonae fidei actione agi oportere, non arbitraria; quia licet contractui venditionis adhibita fuerit stipulatio, ex empto actio superest, qua emptor consequitur, quod actione ex stipulatu consequi non posset. L. 3. §. 1. *D. de action. empt.* L. *emptori*. 37. *D. de evictionib.* Verùm si absque venditione quis rem certò locò tradi promiserit, ut in L. *si rem*. 28. *D. de verb. obligat.* quia nulla actio competit quàm ex stipulatu, arbitraria actione utendum erit. Atque ita Paulum in d. L. 7. *D. de eo, quod cert. loc.* intelligere malim, stipulatum fuisse, rem certò locò tradi, cum nulla venditio processisset.

Quomodo deportati mortuorum locò habeantur.

C A P U T XXI.

INTEREUNT homines maximà, aut medià capitis diminutione; L. *verum*. 63. §. *ultim.* *D. pro soc.* qualis est deportatio, quae amissionem civitatis irrogat. L. 1. §. 8. *D. ad Senatusc. Terzillian.* L. 5. *D. de extraord. cognition.* idem est decedere, & civitatem amittere. L. 5. *D. qui satisf. cogant.* Filius deportatione patris, ut morte, sui juris efficitur. L. 1. §. *alienatio.* *D. quand. ab. de pecul.* Nuptiae deportatione uxoris, & morte dissolvuntur. L. *si quis*. 56. *D. solut. matrimon.* In petendis bonorum possessionibus deportatus non obest ceteris, qui posteriore locò sunt, quia mortui locò habetur. L. 1. §. *filium.* *D. de bonor. possess. contr. tab.* L. 4. §. 2. *D. de bon. libertor.* Deportatus non obligatur, quòd personam non habeat. L. *quotiens*. 14. §. 1. *D. de novationib.* Et hoc quidem verum est, quamdiu poena deportationis manet: sed in iis, quae in futurum, & eventum conferuntur, deportatus mortui locò non habetur; quia spes est, deportatum aliquando restitutum iri: ideo legatum, aut fideicommissum deportato sub conditione relictum non extinguitur. L. *intercidit*. 59. & L. *eum, qui*. 204. *D. de condit. & demonstr.* in quibus nihil singulare constitutum est in odium caducorum, & deportatus jus eligendi non amittit, L. *cum pater*. 77. §. 4. *D. de legat. 2.* L. *ex facto*. 17. §. *si quis rogatus.* *D. ad*
Se-

Senatusc. Trebellian. nec stipulatio, quae in tempus mortis collata est, contingente deportatione, committitur. *L. ex ea.* 121. §. 2. *D. de verbor. obligat.* nec donatio, quae morte donatoris confirmatur, deportatione ipsius confirmatur. *L. sed si.* 13. §. 1. *D. de donat. inter vir. & uxor.* quia ista in futurum conferuntur. At quamdiu deportatus est, ita pro mortuo habetur, ut conditione existente, legatum, aut fideicommissum ei non debeatur; nec possit eligere unum ex liberis, cui hereditatem restituat, nec donationem possit revocare.

Conditiones juris, & facti. Defenditur lectio Florentina in L. cum servus. 18. *D. de condit. institut.* & *L. avia.* 77. *D. de condit. & demonstr.*

C A P U T XXII.

DOMINUS jure servo libertatem testamentò dedit, deinde eundem servum sub conditione heredem instituit, puta, *si navis ex Asia venires*; & in defectum conditionis si heres non esset, legatum reliquit: D. Pius rescripserat, *in legato repetitam videri libertatem*, Papinianus in *L. avia.* 77. in princ. *D. de condit. & demonstr.* Martianus aliter retulit id rescriptum D. Pii in *L. cum servus.* 18. *D. de condit. institut. in legato repetitam videri conditionem*. Sunt qui Martianum à Papiniano emendari debere existimant, & legendum esse, *repetitam videri libertatem*: quia si in legato repetita esset illa conditio, *si navis ex Asia venires*; deficiente conditione, ut hereditate, ita & legato servus deficeretur. Alii Papinianum à Martino potius emendant, & legunt *repetitam videri conditionem*: quod magis convenit cum d. *L. 77. D. de condit. & demonstr.* ubi quaerebat Papinianus, an repetita videretur conditio emancipationis, quam cum d. *L. 18. D. de condit. institut.* ubi repetitam videri libertatem dicendum est, non conditionem. At nihil mutandum prorsus apud Papinianum, vel Martianum: nec enim novum est, auctores juris eadem rescripta Imperatorum, easdemque sententias immutatis verbis retulisse: & licet diversa videantur, admodum tamen consonant; quod non deprehenderunt. Ait Papinianus, *repetitam videri libertatem*, id est, conditionem libertatis, quam & Martianus intelligit, non conditionem facti, *si navis ex Asia venisset*. Conditiones quaedam sunt juris, & quaedam facti. *L. multum.* 21. *D. de condit. & demonstr.* Condicio illa juris est, ut servus heres non possit institui absque libertate, neque ei legari. *L. quaedam.* 7. & *L. 8. § si ei servo.* *D. de jure codicillor.* Ait igitur Martianus, repetitam videri illam conditionem juris, id est, libertatem, ut Papinianus.

In commissoria venditione venditor retinet accessiones pretii, emptor non retinet accessiones rei venditae. Diverſae accessiones in contractu venditionis.

C A P U T XXIII.

PRAETER accessiones personarum, quae in contractu venditionis possunt accedere, sunt quaedam aliae accessiones rei venditae: puta, si vendito fundo servus accedat, vel dolia vendito fundo accedant, *L. si in emptione. 34. D. de contrab. empt. L. itaque. 32. D. de aedilit. edict.* vel si peculium vendito servo accedat. *L. iustissime. 44. D. eod.* quaedam sunt accessiones pretii, cum aliquid venditori praeter pretium datum fuerit. *L. 6. D. de lege commissor. L. debet. 27. & L. redbitoria. 45. D. de aedilit. edict.* commissâ lege venditionis venditor retinet actiones pretii, id quod arrae, vel alio nomine datum est. *d. L. 6. D. de lege commissor.* Emptor tamen non retinet accessiones rei venditae, quia nihil penes eum remanere oportet ex ea re, in qua fidem fefellerit. Cum pretium amittit, fructus interim perceptos lucratur. *L. 4. in princ. D. eod.* Nec dubitarem, etiam alias accessiones lucrari, veluti mercedes, pensiones colonorum, operas servorum, quae fructuum vicem obtinent. *L. mercedes. 29. D. de heredit. petit. L. 2. §. 1. D. de in diem addit.* non tamen id, quod ab initio rei venditae accessurum convenit. Aliae igitur sunt accessiones, quae ex re vendita percipiuntur, de quibus agitur sub *tit. de usuris, & omnibus accessionibus*: aliae accessiones, quae ab initio rei venditae accedunt, de quibus agitur sub *tit. de aedilitio edicto*: has emptor non retinet, licet venditio resolvatur, & pretium amittat; illas retinet humanitate suggerente, ut cum iis pretium amissum compenſetur. *d. L. 4. D. de leg. commissor.*

*Cur hypothecaria actio fuerit extraordinaria. Defenditur
Lectio in L. pignoris. 17. D. de pignorib. &
hypothec.*

C A P U T XXIV.

NIHIL est elegantius verbis istis, & quae nullô modo immutatione adtentari debuerunt: *Pignoris persecutio in rem parit actioni. L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypothec.* Nam actiones sunt persecutiones. *L. pecuniae. 178. §. actionis.* Hypotheca autem petitur extraordinariâ jurisdictione magistratûs, *L. mandati. 14. C. de fidejussorib. & persecutio dicitur L. pignoris. 18. C. de pignorib.*

jussor. & mandat. Ea verò persecutio non est propriè vindicatio, seu in rem actio, sed parit actionem in rem creditori, d. L. 17. D. de pignorib. scilicet ut creditor persequi possit hypothecam cognitione magistratùs, seu utili in rem actione. L. 3. §. est autem. D. ad exhibendum. At non satis liquet, quare magistratus, & Praesides in provinciis extra ordinem de hypothecis jus dixerint. Non est admittendum, temporibus Gordiani omnia judicia fuisse extraordinaria, cum necdum formulae, & impetrationes actionum sublatae essent. Cur enim scripsisset Praesidem provinciae extraordinariâ jurisdictione de hypothecis cogniturum, d. L. 14. C. de fidejussor. & cur extraordinaria judicia, atque extraordinariae cognitiones distinguuntur, L. actio. 47. D. de negot. gest. L. 1. D. de extraord. cognitionib. nisi ad differentiam ordinariae jurisdictionis? puta, cum res per formulam peteretur, & judex formulae addiceretur. An ratio haec fuerit? quòd cum Praetor ex nuda conventionione, seu pacto de hypotheca actionem nasci voluisset, L. si tibi. 17. §. de pignora. D. de pact. eam sibi cognitionem servaverit; ut in restitutionibus minorum, L. quod si. 24. §. ult. D. de minorib. in stipulationibus Praetoriis. L. 1. §. ult. D. de stipulat. Praetor. Sanè jus quoddam singulare fuisse in actione, seu persecutione hypothecae, ex eo apparet, quod Gaius, & Martianus ad formulam hypothecariam scripserant, utpote diversam à directa in rem actione, seu vindicatione. d. L. 3. §. est autem. D. ad exhibend.

Tres dies nuptiarum festi. Glossar. vet. emendatur. Locus Turpili apud Priscianum insigniter exponitur. Ad L. penult. D. de donat. inter vir. & uxor.

CAPUT XXV.

TRES erant dies festi nuptiarum. Scaevola in L. penult. D. de donat. inter vir. & uxor. ante diem tertium, quàm ibi nuptiae fierent. D. Ambros. epist. 65. ad Syagrium: Occurrit pro foribus socer, generum introduxit, filiam reconciliavit; & ut laetiores dimitteret, triduum tenuit, quasi repararet nuptias. Glossar. vet. Reoria, à ῥῆμα ἡ γάμος ἀνδρὸς ὁρίσθαι. i. e. tertia dies nuptiarum dimissio, legendum est Repotia, quae erant tertius dies nuptiarum, quaeque fiebant in domo mariti posttridie nuptias, ita legendum ponebat

V. C. Franciscus Orontius Finaeus Canonicus Cadurcensis, filius amicus noster, penu rerum omnium optimarum, interpretari locum Turpili in Lindia apud Priscianum

em perdant, hic quidem nos perdidit,
liem hic quartum hodie iterant, ita
sic interpungendum:

*Festum esse diem hic quartum hodie. iterant ita
Conventum.*

Perparcus, & frugi paterfamilias queritur, ob advenientem amicum die tertio nuptiarum transactio quartum agi debere, atque ita iterari conventum; id est, conventam conditionem, quali primum de nuptiis ageretur. Sextus Pompeius lib. 3. de verbor. significat. *Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis, & earum conditione habebatur.* Et ita forte notas illas apud Paulum Diaconum, & Papiam melius acciperemus C. C. E. *conditio conventa est, quam ut illi causa conventa est, Servius ad 10. Aeneid. conciliata, conventa, Pacta sponsa.* Juvenalis sat. 6. v. 25. seq. ut Turpilius conventum dicit.

Conventum tamen, & pactum, & sponsalia nostra

Tempestate paras.

separat conventum & pactum, ut conventam & pactam Servius.

*Cur obligationes ex aliis contractibus novarentur in verborum,
atque nominum obligationem.*

C A P U T XXVI.

OBLIGATIONES ex aliis contractibus novabantur in stipulationem, atque in litterarum obligationem, ut auctor est Theophilus. Et quidem ex bonae fidei contractibus descendentes ideo novatas fuisse vulgus novit, ut adhibitio vinculo stipulationis firmiores essent; utque minus liceret arbitrio iudicis, cuius latissima erat potestas in bonae fidei iudiciis. Verum haec ratio cessat in iudiciis stricti iuris, veluti in actionibus ex testamento, quae in stipulationem novationis causa deducebantur. *L. fideicommissum. 62. D. de condict. indebit. L. 8. §. 1. D. de novation. & delegation. atque etiam in mutuo, quod novabatur in verborum obligationem. L. certi. 9. §. numeravi. D. de reb. credit. L. si ita. 126. §. Chrysogonus. D. de verbor. obligat. L. 7. D. de novation.* Stipulatio non magis facit mutuum stricti iuris, nec strictius astringit debitorem, si quidem fides maxime in pecunia credita servari debuit. Plautus in *Cistellar. Act. 4. Sc. 2. v. 94.*

Aequum est tenere, per fidem quod creditum est.

Gellius lib. 20. cap. 1. *Hanc autem fidem maiores nostri non modo in officiorum vicibus, sed in negotiorum quoque contractibus sanxerunt, maximeque in pecuniae mutuae usu, atque commercio.* Alia igitur ratio videtur fuisse, cur obligationes in verborum, aut litterarum obligationem novarentur: nempe ut obligatio verbis, aut litteris contracta facilius tolleretur. Nec enim ita facile erat aut asses librales pensare, aut aera minuta numerare, quam verbis acceptum ferre, aut rescribere, id est, obligationem verbis contractam dissolvere. Neque acceptilatio, neque apocha tollebat ipso jure obligationem ex mutuo, *L. si acceptilatum. 19. D. de accepti-*

ceptilation. At cum novata erat obligatio mutui in verborum, aut nominum obligationem, acceptilationem, vel apochâ tollebatur.

Judicium de libris Tertulliani ad Nationes.

C A P U T XXVII.

QUI nupere prodierunt libri Tertulliani nomine ad Nationes, Tertullianicam scriptionem omnino redolent; quod praeterquam Jacobus Gotofredus vir judicii recti in accuratis suis notis ita probatum fecit, ut nullum vel malignae suspicioni locum reliquerit: perperae crebro in his libris Jurisconsultorum locutiones manifestius arguunt, veluti ex lib. 1. cap. 5. à quo *universitas munda est*, universitatem pro toto dixit, quae locutio Jurisconsultis, & Javoleno inter alios juris auctores propria L. 10. D. de legat. 2. L. 8. D. de aur. & argent. legat. L. 23. D. de usurpat. & usucap. L. 2. §. 6. D. pro emptore, non longè à temporibus Tertulliani. Eodem lib. 1. cap. 10. Privatos enim Deos, quos Lares, & Penates domesticâ consecratione perhibetis, domesticâ & licentiâ inculcatis; venditando, pignerando pro necessitate, ac voluntate: essent quidem tolerabiliora ejusmodi contumaciae sacrilegia, nisi quòd eo jam contumeliosiora, quod modica. Obiciebat, contumeliam Diis fieri, cum veniunt, cum pignerantur; sed excipiebant modica tantum loca Diis sacra venire, aut venditioni accedere. Ulpianus in L. hanc legem. 22. D. de contrab. empt. Hanc legem venditionis, si quid sacri, vel religiosi est, ejus venit nihil, supervacuum non esse; sed ad modica loca pertinere. & L. 24. D. eod. In modicis autem ex empto esse actionem, quia non specialiter locus sacer, vel religiosus venit, sed emptioni majoris partis accessit. Eod. cap. 10. Derisus quanto lascivior, tanto denotatior. ad contumeliae morsum. Ita derisus Nerva Jurisconsultus L. penult. D. in quibus causis pign. vel hypoth. M. Seneca lib. 4. Contr. 25. Initio contumeliae causâ à deridentibus discipuli latronis auditores dicebantur. Donatus in Adelphos: Deridet, qui cum alterius irrisione, & contemptu ridet. Eodem lib. 1. cap. 16. Tot sanguinis mixtiones, tot compagines generis: sanguinis mixtiones, id est, seminis. Ulpian. in L. liberorum. 11. D. de his, qui notant. infam. Propter turbationem sanguinis. Acron ad Horat. lib. 3. carm. od. 6. Quidam enim volunt, Augustum tangi his versibus, qui alienam conjugem tulerit, & genus bonum patris, sanguinis alieni, coitus admixtione polluerit. Tertull. ad Nationes, lib. 2. cap. 11. Et candelifera, quoniam ad candelae lumina pariebant. In edicto Praetoris de inspiciendo ventre, L. 1. §. de inspiciendo. 10. D. de inspiciend. vent. Tria lumina ne minus ibi sint, scilicet quia tenebrae ad subsiciendum aptiores sunt. Quod si Tertullianus auctor non fuit istorum librorum ad Nationes, vix est, ut alius ita Tertullianum referre potuerit, non est enim aqua aquae magis similis, aut lac lacti, ut Plautus loqueretur.

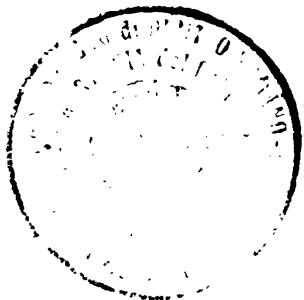
De

De Senatusconsulto facto ad legem Fabiam de Plagiariis; & cur servi, qui sunt in fuga, nec vendi, nec donari possunt.

Lux Apulejo.

C A P U T XXVIII.

SI quis liberum hominem sciens pro servo vendiderit, tenetur lege Fabia de Plagiariis, atque etiam lege Cornelia. Apulejus *lib. 8. Milesiar. Prudens crimen Corneliae legis incurram, si Civeum Romanum pro servo vendidero*. Non putarem tamen, legem aliquam Corneliam de Plagiariis latam fuisse, aut eam Apulejum intelligere voluisse. Nam loquitur de venditore, qui liberum hominem vendit, quique & lege Fabia, & lege Cornelia de falsis teneri potest; ut qui falsum nomen adseveravit. *L. falsi. 13. D. ad leg. Cornel. de falsi.* Poena legis Fabiae fuit olim pecuniaria, *L. ult. D. de leg. Fab. seu nummaria.* (Ita enim legendum apud Paulum *lib. 5. sent. in collat. leg. Mosaic. tit. 14.*) Alia erat poena legis Corneliae de falsis: utrâque igitur lege venditor teneri potuit; emptor verò solum lege Fabia. Senatusconsulto facto ad legem Fabiam servi, qui sunt in fuga, neque vendi, neque donari possunt. *L. 1. §. 2. D. de serv. fugit. L. actor. 19. §. 3. D. com. divid. L. 2. D. de lege Fab. L. in fuga. 6. C. cod. & ita conjungi potest L. 8. D. de divers. & temporal. praescript. cum L. 1. D. de leg. Fab. ex eodem lib. 1. regul. Ulpiani.* Rationes quasdam hujus Senatusconsulti commenti sunt, ne emptores servorum ita plagii crimen eludant, si servos fugitivos emerint: atque ut servi à fuga deterreantur, si nullos emptores invenerint. At Senatusconsulto prohibentur servi potius vendi, quam emi; & magis adversus venditores, quam emptores Senatusconsultum factum est; magisque adversus dominos, quam servos. Ea igitur ratio Senatusconsulti potius fuisse videtur, ne servi per venditionem potentiores haberent adversarios, si vellent se in libertatem vindicare: nam qua ratione prohibita est rei litigiosae alienatio. *L. bona. 27. §. 1. D. ad Senatusc. Vellej. L. 1. §. 1. D. quae res pignori.* Eadem Senatusconsultum prohibuit, ne servus in fuga vendi, donative posset, qui per fugam se adversarium domino praeparat, *L. 3. §. si servus. D. de adquir. vel amitt. possess. & paratus est pro sua libertate litigare. L. si is, qui. 15. §. 1. D. de usurpat. & usucapionib.*

De

De actione praescriptis verbis utili ex contractibus incertis, & ut proxima sit directae actioni ex contractibus certis.

C A P V T XXIX.

ACTIO praescriptis verbis varias habet appellationes; modo enim dicitur, *incerti civilis actio*, L. 7. §. 2. D. de pact. L. si convenerit. 32. D. com. dividund. L. permixisti. 16. D. de praescript. verb. *incerti conditio*, L. duo. 19. §. ult. D. de precario. *intentio incerti*, L. 6. D. de praescript. verb. Civilis est, quod jure civili, seu interpretatione prudentum prodita fuerit, ne litigantes causâ caderent, si ex incerto contractui hac potius, vel illâ actione agerent. Incerti est actio, quia agitur ad id, quod interest, quod semper incertum est. Dicitur quoque *incertum judicium*, L. legem. 9. C. de donationib. *incerta actio*, L. cum res. 22. C. eod. quia incerta est actio, ut contractus incertus, ex quo oritur. *propria actio*, L. petenti. 27. D. de pignorat. act. est actio praescriptis verbis in factum, quia ibi merces quaedam intervenerat, cum debitor creditoris pecuniâ uteretur, L. 5. §. rem tibi. 12. D. commodat. & *propria actio*, id est, civilis; ut proprius contractus, d. L. 7. in princ. D. de pact. L. rogasti. 19. D. de praescript. verb. est civile negotium, L. 1. D. de aestimator. utilis actio, L. 6. C. de transactionib. *utilis conditio*, L. 1. C. de pact. convent. quod prodita sit exemplô directae actionis, si quidem actiones praescriptis verbis ex contractibus innominatis dantur, ut proximè accedunt ad contractus nominatos: veluti in factum proxima locat. d. L. 5. §. 12. D. commodat. L. 1. §. si quis. 9. D. deposit. in factum proxima emptioni. L. 6. D. de rescindend. vendit. & in L. his consequenter. 18. §. 2. D. famil. erciscund. quasi ex permutatione in factum proxima actioni pro socio, L. si tibi. 13. §. 1. D. de praescript. verb. in factum proxima comodati, L. si gratuitam. 17. D. eod. in factum proxima mandati, L. 8. D. de precar. L. 5. §. 4. D. de praescript. verb.

De jurisdictione magistratuum Municipaliū: quid concessum ipsis, vel denegatum. Annui, & quinquennales fuerunt.

C A P U T XXX.

MAGISTRATUS Municipales habuerant jurisdictionem, & coercitionem. Hygenus de limitib. constituend. In eis agris jurisdictio, coercitioque esto coloniae illius, cujus civibus agri assignabuntur. Habuerunt fascēs, L. duumvirum. 53. C. de Decurionib. & hictores, qui submoverent, L. pupillus. 139. §. territorium. 8. D. de verb. signif. Secures, Aufonius ldyllio 10.

pu.

- - - *purumque tribunal*

Sanguine, & innocuas illustrare secures.

ait Aufonius *d. Idyl.* 10. v. 405. *seq. purum tribunal sanguine*, quia nihil quidquam Imperii meri habuerunt, fures comprehensos ad Praesidem transmittabant, Paulus *lib. 5. sentent. in collat. leg. Mosaic. tit. 7.* & ne quidem eis de servo supplicium sumere licuit. *L. magistratibus. 12. D. de jurisdiction.* nec quidquam Imperii mixti. *L. eaque. 26. D. ad Municipalem.* Imperium habent soli magistratus P. R. *L. cum Praetor. 12. D. de judic.* Magistratus minores, ut sunt Municipales, sunt sine imperio. *L. nec magistratibus. 32. D. de injur.* nec jurisdictionem suam poenali iudicio defendere concessum est. *L. unic. D. si quis jus dicent. non obtemp.* Multae quoque dictionem habuisse non videtur; nam in *L. 2. §. ult. D. de judic.* magistratus P. R. intelligere debemus, quibus publicè iudicium datum est, & in *L. aliud. 131. D. de verbor. signific.* ubi Praesides subjiciuntur P. R. magistratibus, ut in *L. 3. §. 1. D. quod met. caus.* multae dictio jure magistratui Pop. R. more majorum competit. Gellius *lib. 11. cap. 1.* Praesidibus mandatis permixtum est, quamvis non essent magistratus. Vix quidquam magistratus Municipales facere poterant absque jussu Praesidis: nam & si jus dandi tutores haberent, *L. 3. D. de tutor. & curator. dat.* jussum tamen Praesidis expectare debuerunt, ut pupillis etiam modicas facultates habentibus tutores darent. *§. sed hoc jure. Instit. de Attilian. tutor. L. Lucius. 46. §. cum testamento. 6. D. de administration. & pericul. tutor.* Ita potest intelligi Apulejus *lib. 1. de Asin. Aureo: liberis tuis tutores Juridici Provincialis decretò dati*, vel quod ipse dedisset, vel quod decretò suo dari jussisset. Atque etiam Praefes Provinciae videtur praescripsisse certam illam summam magistratibus Municipalibus, intra quam jus dicebant. Paulus *lib. 5. sentent. tit. 5. L. inter. 28. ad Municipalem.* Veruntamen jus capiendi pignoris habuerunt lege Municipali, *L. quemadmodum. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil.* ut quaedam alia, *L. magistratus. 25. D. ad Municipalem.* eaque jurisdictionem suam tuebantur, *L. 4. §. 2. D. de damu. infect.* pignoribus captis, etiam absque jussu Praesidis in *L. nominatori. 11. C. de pignorib. & hypothec.* Sine Praesidis auctoritate pignus capere non licet, quia Praefes cognoscebat, an nominatus iusta de causa munus recusaret. *L. 1. §. solent. D. quand. sit appelland.* quamvis autem magistratus jus capiendi pignoris habuerint, non ideo dicendum est, imperium habuisse. Magistratus, qui sunt cum imperio, pignus capiunt pro imperio. *L. sacrilegi. 9. §. eum quoque. 6. D. ad leg. Jul. peculat.* magistratus Municipales capiunt ex lege Municipali. *d. L. 29. ad leg. Aquil.* Porro magistratus Municipales quinquennales fuerunt, ut & defensores Civitatum. *L. 4. C. de defensorib. civitat.* Apulejus *lib. 10. de Asin. aur. Gradatim permenfis honoribus, quinquennali magistratui fuerat destinatus*, id est, Duumviratui. Antiq. Inscript. apud Gruter. 100. S. II. VIV. I. D. QUINQ. sed non ex instituto omnium Municipiorum, nam pro varietate locorum annui fuerunt. *L. si ad magistratum. 18. C. de decurionib. Can. 56.* Concilii Eliberitan. Magistratum verò uno anno, quo agit Duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab Ecclesia cohibeat. atque ita potest intelligi antiq. Inscript. Gruter. pag. 124. 1. MAG.

MAG. ANNUUM IN-ERUNT. Et D. Chrysostom. *oration. Corinthiac. 37.*
ἀσπίς ὅς ἐστι ἀρχόντων ὅς ἐστι ἐν αὐτῶν αἰρεμένων, καὶ ἀνάξιός ἐστι τῆς ἀρχῆς,
τοῦ γὰρ αὐτῶν ἐκείνων εἰς ὃν ἡρέθη ἀρχὸν διατελεῖν ait, *magistratus in annum*
electos licet indignos, in id tempus manere: puta, licet minus digni, aut
non omnino sint indigni.

Poenale iudicium adversus non obtemperantes jurisdictioni. Ex-
tremum in jurisdictione, terminus iustitiae. Ad L.
unic. D. si quis. jus dicent. non obtemper.

C A P U T XXXI.

ADVERSUS contemnentes jurisdictionem magistratûs datur poenale
iudicium, seu poenalis actio; veluti si libertus spretò Praetoris edi-
cto patronum, aut patroni filium in jus vocaverit, *L. quamvis. 11. & L. si*
libertus. 12. D. de in jus vocand. aut si quis falsas litteras nomine Prae-
toris reddiderit, edictumve falsum proposuerit. *L. qui nomine. 25. D. de leg.*
Cornel. de fals. Ita & poenale iudicium datur adversus non obtemperantes
jurisdictioni, quam sic magis contemnunt. *L. unic. D. si quis jus dicent.*
non obtemper. ait Ulpianus: *Omnibus magistratibus, non tamen duumviris,*
secundum jus potestatis suae concessum est jurisdictionem suam defendere
poenali iudiciò, id est, datâ actione in factum poenali, quanti ea res est;
vel etiam multâ, L. 2. D. si quis in jus vocat. non ierit. Ait Ulpianus, *secundum*
jus potestatis suae: multae quidem dicendae jus omnes magistratus R. ha-
buerunt, licet minores, ut Aediles, Gellius *lib. 10. cap. 6.* sed secundum jus
potestatis suae. Tacit. *lib. 13. annal. 28.* Statutumque quantum Curules, quan-
tum Plebei pignoris caperent, vel poenae irrogarent, id est, multae; sub poe-
na multa continetur. Aliis magistratibus libera erat potestas, quantum
multae dicerent. *L. si qua. 244. D. de verb. significat.* nisi lege aliqua con-
stitutum erat, quantum dicerent, ut Aedilibus, ut Praesidibus Provincia-
rum. *L. 5. C. quand. provocare non est necess.* Majores magistratus etiam in
carcerem duci jubebant non obtemperantes, *L. 2. D. de in jus vocand. L.*
injuriarum. 13. §. 2. D. de injur. aut pignoribus captis, multisve coërce-
bant. *L. 1. §. 3. D. de inspiciend. vent.* Ait Ulpianus, *non tamen Duumviris:*
excipit Duumviros, vel quòd ad certam summam jus dicere poterant,
Paulus *lib. 5. sent. tit. 5.* non pro arbitrio, & quanti ea res esset; vel quòd
eis multae dicendae jus non esset; habuerunt nihilominus coërcitionem,
pignoris capionem, ut *sup. cap.* ostendimus: & si quis eis non obtempera-
ret intra territorium, impune non fuit. *L. ult. D. de jurisdiction.* Subjicit
Ulpianus, *is videtur jus dicenti non obtemperasse, qui, quod extremum in*
jurisdictione est, non fecit. Puta, si rem mobilem duci, vel ferri passus
non sit, vel si missus in possessionem non admittatur. *d. L. 4. §. 2. D. de*
damn. infect. utroque casu extra ordinem manu militari res aufertur, *L.*

Par. I.

T

qui

permittitur iudici, rem ex bono, & aequo aestimare; in bonae fidei actionibus non tam permittitur, quàm permitti videtur. §. *in bonae fidei*. 31. & §. *praeterea*. 32. *Instit. de actionib.* non dicerem propterea, arbitrarias actiones magis esse bonae fidei, quàm ipsas bonae fidei actiones. Nam si convenerit in bonae fidei contractu rem certo loco praestari, vel tradi, competit actio ex ipso contractu bonae fidei, non arbitraria, *L. 7. D. de eo, quod cert. loc.* hac, vel illa actione, quod interest propter utilitatem loci, actor consequi posset; sed cum civilis actio bonae fidei sufficiat, non opus est praetoria utilis, seu arbitraria. *L. 7. §. 2. D. de pact. L. 3. §. 1. D. naut. caupon. stabular.* si autem venditor stipulatus sit, id est, promiserit merces, quas vendidit, certò locò traditurum, venditioni subiecta stipulatione; adhuc dicerem, bonae fidei actione agi oportere, non arbitraria: quia licet contractui venditionis adhibita fuerit stipulatio, ex empto actio superest, qua emptor consequitur, quod actione ex stipulatu consequi non posset. *L. 3. §. 1. D. de action. empt. L. emptori. 37. D. de evictionib.* Verùm si absque venditione quis rem certò locò tradi promiserit, ut in *L. si rem. 28. D. de verb. obligat.* quia nulla actio competit quàm ex stipulatu, arbitraria actione utendum erit. Atque ita Paulum in *d. L. 7. D. de eo, quod cert. loc.* intelligere malim, stipulatum fuisse, rem certò locò tradi, cum nulla venditio processisset.

Quomodo deportati mortuorum locò habeantur.

C A P U T XXI.

INTEREUNT homines maximà, aut medià capitis diminutione, *L. verum. 63. §. ultim. D. pro soc.* qualis est deportatio, quae amissionem civitatis irrogat. *L. 1. §. 8. D. ad Senatusc. Tertullian. L. 5. D. de extraord. cognition.* idem est decedere, & civitatem amittere. *L. 5. D. qui satisf. cogant.* Filius deportatione patris, ut morte, sui juris efficitur. *L. 1. §. alienatio. D. quand. auct. de pecul.* Nuptiae deportatione uxoris, & morte dissolvuntur. *L. si quis. 56. D. solut. matrimon.* In petendis bonorum possessionibus deportatus non obest ceteris, qui posteriore locò sunt, quia mortui locò habetur. *L. 1. §. filium. D. de bonor. possess. contr. tab. L. 4. §. 2. D. de bon. libertor.* Deportatus non obligatur, quòd personam non habeat. *L. quotiens. 14. §. 1. D. de novationib.* Et hoc quidem verum est, quamdiu poena deportationis manet: sed in iis, quae in futurum, & eventum conferuntur, deportatus mortui locò non habetur; quia spes est, deportatum aliquando restitutum iri: ideo legatum, aut fideicommissum deportato sub conditione relictum non extinguitur. *L. intercidit. 59. & L. eum, qui. 204. D. de condit. & demonstr.* in quibus nihil singulare constitutum est in odium caducorum, & deportatus jus eligendi non amittit, *L. cum pater. 77. §. 4. D. de legat. 2. L. ex facto. 17. §. si quis rogatus. D. ad Se-*

Senatusc. Trebellian. nec stipulatio, quae in tempus mortis collata est, contingente deportatione, committitur. *L. ex ea. 121. §. 2. D. de verbor. obligat.* nec donatio, quae morte donatoris confirmatur, deportatione ipsius confirmatur. *L. sed si. 13. §. 1. D. de donat. inter vir. & uxor.* quia ista in futurum conferuntur. At quamdiu deportatus est, ita pro mortuo habetur, ut conditione existente, legatum, aut fideicommissum ei non debeat; nec possit eligere unum ex liberis, cui hereditatem restituat, nec donationem possit revocare.

Conditiones juris, & facti. Defenditur lectio Florentina in L. cum servus. 18. D. de condit. institut. & L. avia. 77. D. de condit. & demonstr.

C A P U T XXII.

DOMINUS jure servo libertatem testamentò dedit, deinde eundem servum sub conditione heredem instituit, puta, *si navis ex Asia venires*; & in defectum conditionis si heres non esset, legatum reliquit: D. Pius rescripserat, *in legato repetitam videri libertatem*, Papinianus in *L. avia. 77. in princ. D. de condit. & demonstr.* Martianus aliter retulit id rescriptum D. Pii in *L. cum servus. 18. D. de condit. institut. in legato repetitam videri conditionem*. Sunt qui Martianum à Papiniano emendari debere existimant, & legendum esse, *repetitam videri libertatem*: quia si in legato repetita esset illa conditio, *si navis ex Asia venires*; deficiente conditione, ut hereditate, ita & legato servus deficeretur. Alii Papinianum à Martino potius emendant, & legunt *repetitam videri conditionem*: quod magis convenit cum d. *L. 77. D. de condit. & demonstr.* ubi quaerebat Papinianus, an repetita videretur conditio emancipationis, quam cum d. *L. 18. D. de condit. institut.* ubi repetitam videri libertatem dicendum est, non conditionem. At nihil mutandum prorsus apud Papinianum, vel Martianum: nec enim novum est, auctores juris eadem rescripta Imperatorum, easdemque sententias immutatis verbis retulisse: & licet diversa videantur, admodum tamen consonant; quod non deprehenderunt. Ait Papinianus, *repetitam videri libertatem*, id est, conditionem libertatis, quam & Martianus intelligit, non conditionem facti, *si navis ex Asia venisset*. Conditiones quaedam sunt juris, & quaedam facti. *L. multum. 21. D. de condit. & demonstr.* Conditio illa juris est, ut servus heres non possit institui absque libertate, neque ei legari. *L. quaedam. 7. & L. 8. § si ei servo. D. de jure codicillar.* Ait igitur Martianus, repetitam videri illam conditionem juris, id est, libertatem, ut Papinianus.

In commissoria venditione venditor retinet accessiones pretii, emptor non retinet accessiones rei venditae. Diverſae accessiones in contractu venditionis.

C A P U T XXIII.

PRAETER accessiones personarum, quae in contractu venditionis possunt accedere, sunt quaedam aliae accessiones rei venditae: puta, si vendito fundo servus accedat, vel dolia vendito fundo accedant, *L. si in emptione. 34. D. de contrab. empt. L. itaque. 32. D. de aedilit. edict.* vel si peculium vendito servo accedat. *L. iustissime. 44. D. eod.* quaedam sunt accessiones pretii, cum aliquid venditori praeter pretium datum fuerit. *L. 6. D. de lego commissor. L. debet. 27. & L. redibitoria. 45. D. de aedilit. edict.* commissaria lege venditionis venditor retinet actiones pretii, id quod arrae, vel alio nomine datum est. *d. L. 6. D. de lego commissor.* Emptor tamen non retinet accessiones rei venditae, quia nihil penes eum remanere oportet ex ea re, in qua fidem fefellerit. Cum pretium amittit, fructus interim perceptos lucratur. *L. 4. in princ. D. eod.* Nec dubitarem, etiam alias accessiones lucrari, veluti mercedes, pensiones colonorum, operas servorum, quae fructuum vicem obtinent. *L. mercedes. 29. D. de heredit. petit. L. 2. §. 1. D. de in diem addict.* non tamen id, quod ab initio rei venditae accessurum convenerit. Aliae igitur sunt accessiones, quae ex re vendita percipiuntur, de quibus agitur sub *tit. de usuris*, & omnibus accessionibus: aliae accessiones, quae ab initio rei venditae accedunt, de quibus agitur sub *tit. de aedilitio edicto*: has emptor non retinet, licet venditio resolvatur, & pretium amittat; illas retinet humanitate suggerente, ut cum iis pretium amissum compensetur. *d. L. 4. D. de lego commissor.*

*Cur hypothecaria actio fuerit extraordinaria. Defenditur
Lectio in L. pignoris. 17. D. de pignorib. &
hypothec.*

C A P U T XXIV.

NIHIL est elegantius verbis istis, & quae nullò modo immutatione adtentari debuerunt: *Pignoris persecutio in rem parit actionem creditori. L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypothec.* Nam actiones extraordinariae sunt persecutiones. *L. pecuniae. 178. §. actionis. D. de verb. significat.* Hypotheca autem petitur extraordinariâ jurisdictione, seu cognitione magistratus, *L. mandati. 14. C. de fideiussorib. & mandator.* & propterea persecutio dicitur *L. pignoris. 18. C. de pignorib. & hypothec. L. fient. 21. C. de fideiussor.*

jussor. & mandat. Ea verò persecutio non est propriè vindicatio, seu in rem actio, sed *parit actionem in rem creditori*, d. L. 17. D. de pignorib. scilicet ut creditor persequi possit hypothecam cognitione magistratûs, seu utili in rem actione. L. 3. §. *est autem.* D. ad exhibendum. At non satis liquet, quare magistratus, & Praefides in provinciis extra ordinem de hypothecis jus dixerint. Non est admittendum, temporibus Gordiani omnia judicia fuisse extraordinaria, cum necdum formulae, & impetrationes actionum sublatae essent. Cur enim scripsisset Praesidem provinciae extraordinariâ jurisdictione de hypothecis cogniturum, d. L. 14. C. de fidejussor. & cur extraordinaria judicia, atque extraordinariae cognitiones distinguuntur, L. actio. 47. D. de negot. gest. L. 1. D. de extraord. cognitionib. nisi ad differentiam ordinariae jurisdictionis? puta, cum res per formulam peteretur, & judex formulae addiceretur. An ratio haec fuerit? quòd cum Praetor ex nuda conventionione, seu pacto de hypotheca actionem nasci voluisset, L. si tibi. 17. §. de pignore. D. de pact. eam sibi cognitionem servaverit; ut in restitutionibus minorum, L. quod si. 24. §. ult. D. de minorib. in stipulationibus Praetoriis. L. 1. §. ult. D. de stipulat. Praetor. Sanè jus quoddam singulare fuisse in actione, seu persecutione hypothecae, ex eo apparet, quod Gajus, & Martianus ad formulam hypothecariam scripserant, utpote diversam à directa in rem actione, seu vindicatione. d. L. 3. §. *est autem.* D. ad exhibend.

Tres dies nuptiarum festi. Glossar. vet. emendatur. Locus Turpilii apud Priscianum insigniter exponitur. Ad L. penult. D. de donat. inter vir. & uxor.

C A P U T XXV.

TRES erant dies festi nuptiarum. Scaevola in L. penult. D. de donat. inter vir. & uxor. ante diem tertium, quàm ibi nuptiae fierent. D. Ambros. epist. 65. ad Syagrium; Occurrit pro foribus socer, generam introduxit, filiam reconciliavit; & ut laetiores dimitteret, triduo tenuit, quasi repararet nuptias. Glossar. vet. *Reorin, à ῥῆμα ἡ γάμος ἡ νύμφη*. i. e. *tertia dies nuptiarum dimissio*, legendum est *Reposita*, quae erant tertius dies nuptiarum, quaeque fiebant in domo mariti posttridie nuptias, ita legendum monebat olim V. C. Franciscus Orontius Finaeus Canonicus Cadurcensis, magni Orontii filius amicus noster, penum rerum omnium optimarum. Atque hinc libet interpretari locum Turpilii in Lindia apud Priscianum de metris Comiciis.

DI advenientem perdant, hic quidem nos perdidit, Festum esse diem hic quartum bodie iterant, ita Conventum, sic interpungendum:

*Festum esse diem hic quartum hodie. iterant ita
Conventum.*

Perparcus, & frugi paterfamilias queritur, ob advenientem amicum die tertio nuptiarum transactio quartum agi debere, atque ita iterari conventum; id est, conventam conditionem, quasi primum de nuptiis ageretur. Sextus Pompejus lib. 3. de verbor. significat. Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis, & earum conditione babebatur. Et ita fortè notas illas apud Paulum Diaconum, & Papiam melius acciperemus C. C. E. conditio conversa est, quàm ut illi causa conversa est, Servius ad 10. Aeneid. conciliata, conversa, Pacta sponsa. Juvenalis sat. 6. v. 25. seq. ut Turpilium conventum dicit.

*Conventum tamen, & pactum, & sponsalia nostrà
Tempestate paras.*

separat conventum & pactum, ut conventam & pactam Servius.

*Cur obligationes ex aliis contractibus novarentur in verborum,
atque nominum obligationem.*

C A P U T XXVI.

OBLIGATIONES ex aliis contractibus novabantur in stipulationem, atque in litterarum obligationem, ut auctor est Theophilus. Et quidem ex bonae fidei contractibus descendentes ideo novatas fuisse vulgus novit, ut adhibitò vinculo stipulationis firmiores essent; utque minus liceret arbitrio iudicis, cuius latissima erat potestas in bonae fidei judiciis. Verùm haec ratio cessat in judiciis stricti juris, veluti in actionibus ex testamento, quae in stipulationem novationis causà deducebantur. L. fideicommissum. 62. D. de condict. indebit. L. 8. §. 1. D. de novation. & delegation. atque etiam in mutuo, quod novabatur in verborum obligationem. L. certi. 9. §. numeravi. D. de reb. credit. L. si ita. 126. §. Chrysogonus. D. de verbor. obligat. L. 7. D. de novation. Stipulatio non magis facit mutuum stricti juris, nec strictius astringit debitorem, si quidem fides maximè in pecunia credita servari debuit. Plautus in Cistellar. Act. 4. Sc. 2. v. 94.

Aequum est tenere, per fidem quod creditum est.

Gellius lib. 20. cap. 1. Hanc autem fidem maiores nostri non modo in officiorum vicibus, sed in negotiorum quoque contractibus sanxerunt, maximeque in pecuniae mutuatricae usu, atque commercio. Alia igitur ratio videtur fuisse, cur obligationes in verborum, aut litterarum obligationem novarentur: nempe ut obligatio verbis, aut litteris contracta facilius tolleretur. Nec enim ita facile erat aut asses librales pensare, aut aera minuta numerare, quàm verbis acceptum ferre, aut rescribere, id est, obligationem verbis contractam dissolvere. Neque acceptilatio, neque apocha tollebat ipso jure obligationem ex mutuo, L. si acceptilatum. 19. D. de ac-

cepti-

ceptilation. At cum novata erat obligatio mutui in verborum, aut nominum obligationem, acceptilatione, vel apochâ tollebatur.

Judicium de libris Tertulliani ad Nationes.

C A P U T XXVII.

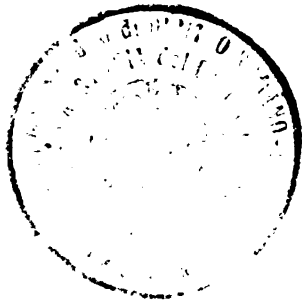
QUI nuperè prodierunt libri Tertulliani nomine ad Nationes, Tertullianicam scriptionem omnino redolent; quod praeterquam Jacobus Gotofredus vir judicii recti in accuratis suis notis ita probatum fecit, ut nullum vel malignae suspicioni locum reliquerit: perspersae crebrò in his libris Jurisconsultorum locutiones manifestius arguunt, veluti ex *lib. 1. cap. 5. à quo universitas munda est*, universitatem pro toto dixit, quae locutio Jurisconsultis, & Javoleno inter alios juris auctores propria *L. 10. D. de legat. 2. L. 8. D. de aur. & argent. legat. L. 23. D. de usurpat. & usucap. L. 2. §. 6. D. pro emptore*, non longè à temporibus Tertulliani. Eodem *lib. 1. cap. 10. Privatos enim Deos, quos Lares, & Penates domesticâ consecratione perhibetis, domesticâ & licentiâ inculcatis; venditando, pignerando pro necessitate, ac voluntate: essent quidem tolerabiliora ejusmodi contumaciae sacrilegia, nisi quid eò jam contumeliosiora, quod modica*. Objiciebat, contumeliam Diis fieri, cum veneunt, cum pignerantur; sed excipiebant modica tantum loca Diis sacra venire, aut venditioni accedere. Ulpianus in *L. hanc legem. 22. D. de contrab. empt. Hanc legem venditionis, si quid sacri, vel religiosi est, ejus venit nihil, supervacuam non esse; sed ad modica loca pertinere*. & *L. 24. D. eod. In modicis autem ex empto esse actionem, quia non specialiter locus sacer, vel religiosus venit, sed emptioni majoris partis accessit*. Eod. *cap. 10. Derisus quanto lascivior, tanto denotatior, ad contumeliae morsum*. Ita derisus Nerva Jurisconsultus *L. penult. D. in quibus causis pign. vel hypoth. M. Seneca lib. 4. Contr. 25. Initio contumeliae causâ à deridentibus discipuli latronis auditores dicebantur*. Donatus in *Adelphos: Deridet, qui cum alterius irrisione, & contemptu ridet*. Eodem *lib. 1. cap. 16. Tot sanguinis mixtiones, tot compagines generis: sanguinis mixtiones, id est, seminis*. Ulpian. in *L. liberorum. 11. D. de his, qui notant. infam. Propter turbationem sanguinis*. Acron ad Horat. *lib. 3. carm. od. 6. Quidam enim volunt, Augustum tangi his versibus, qui alienam conjugem tulerit, & genus bonum patris, sanguinis alieni, coitus admixtione polluerit*. Tertull. ad Nationes, *lib. 2. cap. 11. Et candelifera, quoniam ad candelae lumina pariebant*. In edicto Praetoris de inspiciendo ventre, *L. 1. §. de inspiciendo. 10. D. de inspiciendo. vent. Tria lumina ne minus ibi sint, scilicet quia tenebrae ad subjiciendum aptiores sunt*. Quod si Tertullianus auctor non fuit istorum librorum ad Nationes, vix est, ut alius ita Tertullianum referre potuerit, non est enim aqua aquae magis similis, aut lac lacti, ut Plautus loqueretur.

De

De Senatusconsulto facto ad legem Fabiam de Plagiariis; & cur servi, qui sunt in fuga, nec vendi, nec donari possunt.
Lux Apulejo.

C A P U T XXVIII.

SI quis liberum hominem sciens pro servo vendiderit, tenetur lege Fabiâ de Plagiariis, atque etiam lege Corneliâ. Apulejus *lib. 8. Milesiar. Prudens crimen Cornelia: legis incurram, si Civem Romanum pro servo vendidero*. Non putarem tamen, legem aliquam Corneliam de Plagiariis latam fuisse, aut eam Apulejum intelligere voluisse. Nam loquitur de venditore, qui liberum hominem vendit, quique & lege Fabiâ, & lege Corneliâ de falsis teneri potest; ut qui falsum nomen adseveravit. *L. falsi. 13. D. ad leg. Cornel. de falsi*. Poena legis Fabiae fuit olim pecuniaria, *L. ult. D. de leg. Fab. seu nummaria*. (Ita enim legendum apud Paulum *lib. 5. sent. in collat. leg. Mosaic. tit. 14*.) Alia erat poena legis Corneliae de falsis: utrâque igitur lege venditor teneri potuit; emptor verò solum lege Fabiâ. Senatusconsulto factò ad legem Fabiam servi, qui sunt in fuga, neque vendi, neque donari possunt. *L. 1. §. 2. D. de serv. fugit. L. actor. 19. §. 3. D. com. divid. L. 2. D. de lege Fab. L. in fuga. 6. C. eod. & ita conjungi potest L. 8. D. de divers. & temporal. praescript. cum L. 1. D. de leg. Fab. ex eodem lib. 1. regul. Ulpiani*. Rationes quasdam hujus Senatusconsulti commentum sunt, ne emptores servorum ita plagii crimen eludant, si servos fugitivos emerint: atque ut servi à fuga deterreantur, si nullos emptores invenerint. At Senatusconsulto prohibentur servi potius vendi, quam emi; & magis adversus venditores, quam emptores Senatusconsultum factum est; magisque adversus dominos, quam servos. Ea igitur ratio Senatusconsulti potius fuisse videtur, ne servi per venditionem potentiores haberent adversarios, si vellent se in libertatem vindicare: nam qua ratione prohibita est rei litigiosae alienatio. *L. bona. 27. §. 1. D. ad Senatusc. Vellejan. L. 1. §. 1. D. quae res pignori*. Eadem Senatusconsultum prohibuit, ne servus in fuga vendi, donative posset, qui per fugam se adversarium domino praeparat, *L. 3. §. si servus. D. de adquir. vel amitt. poss. & paratus est pro sua libertate litigare. L. si is, qui. 15. §. 1. D. de usurpat. & usucapionib.*

De

De actione praescriptis verbis utili ex contractibus incertis, & ut proxima sit directae actioni ex contractibus certis.

C A P V T XXIX.

ACTIO praescriptis verbis varias habet appellationes; modo enim dicitur, *incerti civilis actio*, L. 7. §. 2. D. de pact. L. si convenierit. 32. D. com. dividund. L. permixisti. 16. D. de praescript. verb. *incerti conductio*, L. duo. 19. §. ult. D. de precario. *intentio incerti*, L. 6. D. de praescript. verb. Civilis est, quod jure civili, seu interpretatione prudentum prodita fuerit, ne litigantes causâ caderent, si ex incerto contractu hac potius, vel illâ actione agerent. Incerti est actio, quia agitur ad id, quod interest, quod semper incertum est. Dicitur quoque *incertum judicium*, L. legem. 9. C. de donationib. *incerta actio*, L. cum res. 22. C. eod. quia incerta est actio, ut contractus incertus, ex quo oritur *propria actio*, L. petenti. 27. D. de pignorat. act. est actio praescriptis verbis in factum, quia ibi merces quaedam intervenerat, cum debitor creditoris pecuniâ uteretur, L. 5. §. si tibi. 12. D. commodat. & *propria actio*, id est, civilis; ut proprius contractus, d. L. 7. in priac. D. de pact. L. rogasti. 19. D. de praescript. verb. est civile negotium, L. 1. D. de aestimator. utilis actio, L. 6. C. de transactionib. *utilis conductio*, L. 1. C. de pact. convent. quod prodita sit exemplò directae actionis, si quidem actiones praescriptis verbis ex contractibus innominatis dantur, ut proximè accedunt ad contractus nominatos: veluti in factum proxima locat. d. L. 5. §. 12. D. commodat. L. 1. §. si quis. 9. D. deposit. in factum proxima emptioni. L. 6. D. de rescindend. vendit. & in L. his consequenter. 18. §. 1. D. famul. erciscund. quasi ex permutatione in factum proxima actioni pro focio, L. si tibi. 13. §. 1. D. de praescript. verb. in factum proxima commodati, L. si gratuitam. 17. D. eod. in factum proxima mandati, L. 8. D. de precar. L. 5. §. 4. D. de praescript. verb.

De jurisdictione magistratuum Municipaliū: quid concessum ipsis, vel denegatum. Annuī, & quinquennales fuerunt.

C A P U T XXX.

MAGISTRATUS Municipales habuerant jurisdictionem, & coercitionem. Hygenus de limitib. constituend. In eis agris jurisdictio, coercitioque esto coloniae illius, cujus civibus agri assignabuntur. Habuerunt fascēs, L. duumvirum. 53. C. de Decurionib. & hictores, qui submoverent, L. pupillus. 139. §. territorium. 8. D. de verb. signif. Secures, Aufonius Idyllio 10.

pu.

- - - purumque tribunal

Sanguine, & innocuas illustrare secures.

ait Aufonius *d. Idyl.* 10. v. 405. *seq. purum tribunal sanguine*, quia nihil quidquam Imperii meri habuerunt, fures comprehensos ad Praesidem transmittabant, Paulus *lib. 5. sentent. in collat. leg. Mosaic. tit. 7.* & ne quidem eis de servo supplicium sumere licuit. *L. magistratibus. 12. D. de jurisdiction.* nec quidquam Imperii mixti. *L. eaque. 26. D. ad Municipalem.* Imperium habent soli magistratus P. R. *L. cum Praetor. 12. D. de judic.* Magistratus minores, ut sunt Municipales, sunt sine imperio. *L. nec magistratibus. 32. D. de injur.* nec jurisdictionem suam poenali iudicio defendere concessum est. *L. unic. D. si quis jus dicent. non obtemp.* Multae quoque dictionem habuisse non videtur; nam in *L. 2. §. ult. D. de judic.* magistratus P. R. intelligere debemus, quibus publicè iudicium datum est, & in *L. aliud. 131. D. de verbor. signific.* ubi Praesides subjiuntur P. R. magistratibus, ut in *L. 3. §. 1. D. quod met. caus.* multae dictio jure magistratui Pop. R. more majorum competit. Gellius *lib. 11. cap. 1.* Praesidibus mandatis permixtum est, quamvis non essent magistratus. Vix quidquam magistratus Municipales facere poterant absque jussu Praefidis: nam & si jus dandi tutores haberent, *L. 3. D. de tutor. & curator. dat.* jussum tamen Praefidis expectare debuerunt, ut pupillis etiam modicas facultates habentibus tutores darent. *§. sed hoc jure. Instit. de Attilian. tutor. L. Lucius. 46. §. cum testamento. 6. D. de administration. & pericul. tutor.* Ita potest intelligi Apulejus *lib. 1. de Asin. Aureo: liberis tuis tutores Juridici Provincialis decretò dati*, vel quod ipse dedisset, vel quod decretò suo dari jussisset. Atque etiam Praefes Provinciae videtur praescripsisse certam illam summam magistratibus Municipalibus, intra quam jus dicebant. Paulus *lib. 5. sentent. tit. 5. L. inter. 28. ad Municipalem.* Veruntamen jus capiendi pignoris habuerunt lege Municipali, *L. quemadmodum. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil.* ut quaedam alia, *L. magistratus. 25. D. ad Municipalem.* eaque jurisdictionem suam tuebantur, *L. 4. §. 2. D. de damni. infect.* pignoribus captis, etiam absque jussu Praefidis in *L. nominatori. 11. C. de pignorib. & hypothec.* Sine Praefidis auctoritate pignus capere non licet, quia Praefes cognoscebat, an nominatus iusta de causa munus recusaret. *L. 1. §. solent. D. quand. sit appelland.* quamvis autem magistratus jus capiendi pignoris habuerint, non ideo dicendum est, imperium habuisse. Magistratus, qui sunt cum imperio, pignus capiunt pro imperio. *L. sacrilegi. 9. §. eum quoque. 6. D. ad leg. Jul. peculat.* magistratus Municipales capiunt ex lege Municipali. *d. L. 29. ad leg. Aquil.* Porro magistratus Municipales quinquennales fuerunt, ut & defensores Civitatum. *L. 4. C. de defensorib. civitat.* Apulejus *lib. 10. de Asin. aur. Gradatim permenfis honoribus*, quinquennali magistratui fuerat destinatus, id est, Duumviratui. Antiq. Inscript. apud Gruter. 100. S. II. VIV. I. D. QUINQ. sed non ex instituto omnium Municipiorum, nam pro varietate locorum annui fuerunt. *L. si ad magistratum. 18. C. de decurionib. Can. 56.* Concillii Eliberitan. Magistratum verò uno anno, quo agit Duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab Ecclesia cohibeat. atque ita potest intelligi antiq. Inscript. Gruter. pag. 124. 1. MAG.

MAG. ANNUUM IN-ERUNT. Et D. Chrysostom. *oration. Corinthiac. 37.*
ἀσπίς δ' ἔστ' ἀρχόντων ἧς εἰς ἐμαυτὸν ἀνεμύνων, καὶ ἀνάξιος ἔν τῃ ἀρχῇ,
τὸν γὰρ ἐμαυτὸν ἐκάνον εἰς ὃν ἡρέδῃ ἀρχὸν διατελεῖ ait, *magistratus in annu*
electos licet indignos, in id tempus manere: puta, licet minus digni, aut
non omnino sint indigni.

Poenale iudicium adversus non obtemperantes jurisdictioni. Ex-
tremum in jurisdictione, terminus iustitiae. Ad L.
unic. D. si quis. jus dicent. non obtemper.

C A P U T XXXI.

ADVERSUS contemnentes jurisdictionem magistratûs datur poenale
 iudicium, seu poenalis actio; veluti si libertus spretò Praetoris edi-
 cto patronum, aut patroni filium in jus vocaverit, *L. quamvis. 11. & L. si*
libertus. 12. D. de in jus vocand. aut si quis falsas litteras nomine Prae-
 toris reddiderit, edictumve falsum proposuerit. *L. qui nomine. 25. D. de leg.*
Cornel. de fals. Ita & poenale iudicium datur adversus non obtemperantes
 jurisdictioni, quam sic magis contemnunt. *L. unic. D. si quis jus dicent.*
non obtemper. ait Ulpianus: *Omnibus magistratibus, non tamen duumviris,*
secundum jus potestatis suae concessum est jurisdictionem suam defendere
poenali iudicio, id est, datâ actione in factum poenali, quanti ea res est;
vel etiam multâ, L. 2. D. si quis in jus vocat. non ierit. Ait Ulpianus, *secundum*
jus potestatis suae: multae quidem dicendae jus omnes magistratus R. ha-
 buerunt, licet minores, ut Aediles, Gellius *lib. 10. cap. 6.* sed secundum jus
 potestatis suae. Tacit. *lib. 13. annal. 28.* Statutumque quantum Curules, quan-
 tum Plebei pignoris caperent, vel poenae irrogarent, id est, multae; sub poe-
 na multa continetur. Aliis magistratibus libera erat potestas, quantum
 multae dicerent. *L. si qua. 244. D. de verb. significat.* nisi lege aliqua con-
 stitutum erat, quantum dicerent, ut Aedilibus, ut Praesidibus Provincia-
 rum. *L. 5. C. quand. provocare non est necess.* Majores magistratus etiam in
 carcerem duci jubebant non obtemperantes, *L. 2. D. de in jus vocand. L.*
injuriarum. 13. §. 2. D. de injur. aut pignoribus captis, multisve coërce-
 bant. *L. 1. §. 3. D. de inspiciend. vent.* Ait Ulpianus, *non tamen Duumviris:*
excipit Duumviros, vel quòd ad certam summam jus dicere poterant,
Paulus lib. 5. sent. tit. 5. non pro arbitrio, & quanti ea res esset; vel quòd
eis multae dicendae jus non esset: habuerunt nihilominus coërcitionem,
pignoris capionem, ut sup. cap. ostendimus: & si quis eis non obtempera-
ret intra territorium, impune non fuit. L. ult. D. de jurisdiction. Subjicit
 Ulpianus, *is videtur jus dicenti non obtemperasse, qui, quod extremum in*
jurisdictione est, non fecit. Puta, si rem mobilem duci, vel ferri passus
 non sit, vel si missus in possessionem non admittatur. d. *L. 4. §. 2. D. de*
damn. infect. utroque casu extra ordinem manu militari res aufertur, *L.*
Par. 1.

T

qui

qui restituere. 68. D. de rei vendication. vel per manum militarem in possessionem inducitur. L. 3. D. ne vis fiat ei. Cassiodorus lib. 6. variar. cap. 13. Aliud est tantum discere legitima, aliud ad terminum deduxisse iustitiam, laudabiliter quidem bonum dicitur, sed multo gloriosius statuta complentur: verba tantum diriguntur à Praesidibus, à militibus autem postulantur effectus. Ait Ulpianus, facere id, quod extremum est in iurisdictione. Cassiodorus ad terminum deduxisse iustitiam. Ulpianus, manu militari rem auferri. Cassiodorus, à militibus postulari effectum. Sozomenus lib. 1. hister. Eccles. cap. 9. εἰς ἑγὼν ὃ τὰ νεώτερα ἀγῶν τὰς ἀρχοντας, καὶ τὰς διανομήτας αὐτοῖς ἐπαρμότως. i. e. iudicata reipsa exequi voluit magistratus, militesque ipsi intervenientes.

Errans dominium, & possessionem quandoque transfert. Conciliatur novâ ratione L. ejus, qui. penult. D. de reb. credit. cum L. si procurator. 35. D. de adquire. rer. domin.

C A P U T XXXII.

SERVUS, qui foenerandis pecuniis domini praepositus fuerat, domini testamento liber, & heres esse iussus, cum ignoraret, dominum decessisse, post mortem ipsius pecunias foeneraverat, ait Africanus, eum pecunias pro parte sua alienasse, & creditas fecisse. L. ejus, qui. penult. D. de reb. credit. errabat ille servus, qui pecunias domini putabat se credere, cum suas crederet: nec ita videtur etiam pro parte sua alienasse; si quidem is, qui errat, non transfert dominium in accipientem. L. & si is. §. 1. D. de contrahend. emption. L. si procurator. 35. D. de adq. rer. domin. consensu opus est in iis rebus, in quibus dominium transfertur. L. in omnibus. 53. D. de obligat. & actionib. at qui errant, non contentiunt. L. 3. D. de judic. Video jam pluribus placuisse, servum pro parte sua pecunias creditas fecisse, & dominium earum transfuisse; quod cum servus heres esset defuncti, eademque cum defuncto persona, non in magno errore fuerit, si pecuniam, quae sua erat, defuncti esse putaverit. Verum haec potior videtur ratio, quod servus errans dominium pecuniae transfulerit, ita tamen ut conditio certi ei competaret; nec id, quod per errorem dabat, amitteret: nemo errans dominium rei suae amittit, d. L. si procurator, sed non amittit pecuniam, qui habet conditionem adversus debitorem. Atque ut possessio rei legatae ab errante herede transfertur in legatarium, cui res dari debet, L. 1. §. si legatarius. D. ad leg. Falcid. non enim id nocet heredi, si errans quod debebat, dederit, dummodò obligatione rei non supra dodrantem legatae liberetur: ita nil nocet servo suam pecuniam, quam dominus esse putabat, credidisse; & do-

mi-

minium illius pecuniae per errorem transtulisse, dummodò eam possit condicere.

Novem actiones ex uno, eodemque facto, seu delicto nascentes.
Ad L. cum ex uno. 32. D. de obligat. & action.

C A P U T XXXIII.

SI quis arbores furtim reciderit, plures actiones ex eo delicto nasci possunt. Actio ex lege xii. tabular. L. 1. D. arbor. furt. caesar. cuius poena fuit 25. aeris in singulas, Plinius lib. 15. cap. 1. Actio legis Aquiliae de damno dato, d. L. 1. D. arbor. furt. caesar. actio praetoria in duplum, L. 7. §. ultim. & L. 8. D. eod. Actio, seu interdictum, quod vi, aut clam, L. competit. 16. §. 1. D. quod vi, aut clam. Actio extra ordinem, si quis noctu frugiferas arbores reciderit, Paulus lib. 5. sentent. tit. 20. coercetur poenâ capitali in opus publicum, vel relegatione: & hanc Servius intellexit ad Eclog. 3. fuerat capitale supplicium alienas arbores incidere & capitale, propter poenam operis publici, vel relegationis, non propter poenam capitis. Nec movet, quod qui arbores reciderint, ut latrones puniantur, L. 2. D. arbor. furt. caesar. quia & quidem latrones in metallum dantur, aut relegantur. L. capitalium. 28. §. grassatores. 10. D. de poen. Quod si quis arbores reciderit, & lucri faciendi eas contrectaverit; furti tenebitur li-
 gnorum causâ, & condictione, & ad exhibendum. d. L. 8. §. 2. D. de arbor. furt. caesar. Et si colonus id fecerit, etiam ex locato tenebitur, L. in duobus. 28. §. colonus. D. de iurejurand. L. si merces. 25. §. ipse quoque. D. locat. Atque ita novem actiones unius, ejusdemque delicti nomine possunt competere, ut non aliud aptius exemplum Hermogenianus asserere potuerit in L. cum ex uno. 32. D. de obligat. & actionib.

*Cur in L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend. hereditas
 divisa fuerit inter heredem institutum, & substitutum.
 Conciliatur ex diversitate temporum cum L. 3. C.
 eod. tit. de hered. instituend. Cretionis so-
 lennia, & rationes eorum.*

C A P U T XXXIV.

TESTATOR Parthenium Tyberii servum heredem instituerat, quem ingenuum esse putabat; hujus Parthenii meminit antiq. inscript. Gru-
 ter. 616. 5.

PARTHENIO CAESARIS
ULPIA RESTITUTA
UXOR

Facile verò fuerat, ut testator Parthenium Caësaris servum ingenuum esse crederet, quia servi Caesarum ut liberi homines agebant, interque liberos versabantur. Spartianus in *Adrian.* *Quum quodam tempore servum suum inter duos Senatores à conspectu ambulare vidisset, misit, qui ei colaphum daret.* Vopiscus in *Aurelian.* *Servis suis vestes easdem Imperator, quas & privatus dedit, praeter duos senes, quibus quasi libertis plurimum detulit.* Parthenio heredi instituto testator Sempronium substituerat, si heres non esset; Parthenius iussu domini hereditatem adiverat, & Sempronius in partem hereditatis admissus est: Ita hereditas dividebatur inter heredem institutum, & substitutum, si institutus sub imperfectam cretionem non cerneret hereditatem; sed pro herede gereret. Ratio haec videtur fuisse, quod sic hereditas contra voluntatem testatoris adiretur. Multa erant solennia cretionis, & commenta, L. 1. C. Theodof. de *matern. bon.* verba concepta, testes praesentes, percussiones, seu crepitus digitorum, saltationes. Ambrosius lib. 3. de *officiis* cap. 11. *Non ego in adveniens hereditatibus digitorum percussiones, & nudis successoribus saltationes notabo, nam haec etiam vulgo notabilia.* Gloss. vel ad illam digitorum percussionem respicit, cernitque & *in yge*, ita enim legendum, percutiebant digitos, & pedibus saltabant, ut ita manibus, pedibusque ire ad hereditatem viderentur, testibus multis praesentibus, veluti LXII. in cretione Cluvii apud M. Tullium lib. 12. *ad Attic.* quod testatores maximè volebant. *Varro lib. 5. de ling. Latin. facito videant te esse heredem, itaque in cretione adhiberi iubent testes.* Pro herede gestio fuit simplex aditio. L. 1. C. Theodof. de *legitim. hered.* Ideo igitur heres institutus, qui non cernebat solenniter, sed pro herede gerebat, quia contra voluntatem testatoris faciebat, dimidia parte hereditatis multabatur in d. L. 40. D. de *hered. instit.* Parthenius heres institutus non adiverat ex voluntate testatoris, quia testator putabat, ut quasi ingenuus adiret, & solennia cretionis perageret; ille verò iussu domini ut servus adiverat, licet dominus per servum heres fiat, non tamen venit ex iudicio testatoris. L. qui *liberis*. 8. §. 1. D. de *vulg. & pupillar. substit.* Ea igitur ratione hereditatem inter Parthenium institutum, & Sempronium substitutum dividendam esse Tyberius constituit §. *ultim. Instit. de vulgar. substit.* & L. 41. D. de *heredib. instituend.* quod non ex voluntate testatoris hereditatem crevisset: non dicendum est, in re dubia id Tyberium ex aequo constituisse, immo secundum jus, quod temporibus ipsius obtinebat; & usque ad D. Marcum, qui voluit, substitutum excludi, licet heres institutus non cerneret, sed tantum pro herede gereret, Ulpianus d. tit. 22. sub finem, & propterea post D. Marcum in L. 3. C. de *heredibus instituend.* (cujus eadem est species cum d. L. 40. D. eod.) si servus, quem testator liberum putabat, iussu domini hereditatem adiverit, substitutus excluditur, nec in partem admittitur.

Ho-

*Hodie post L. ultim. C. de compensation. admitti compensa-
tionem speciei ad quantitatem, seu corporis cum
pecunia.*

C A P U T XXXV.

ANTE Justinianum compensatio fieri non poterat speciei ad quantita-
tem, puta, specie commodatâ non potuit commodatarius eam rem,
seu speciem commodatam cum pecuniâ sibi ex mutuo, aliove contractu,
debitâ compensare. *L. ult. C. de commodat.* In commodato quidem com-
pensatio admittitur, *L. in rebus. 18. §. ult. D. commodat. & retentio. L. credi-
toris. 15. §. 2. D. de furt.* propter mutuas praeestationes ex eodem contractu,
non ex diversis contractibus, ut & in rei uxoriae actione propter impen-
sas in res dotales factas datur retentio, & fit reputatio, seu deductio. *L.
1. §. 1. & L. ultim. D. de impens. in res dotal. fact.* Fit etiam compensatio
corporis, seu speciei, cum quantitate in mutuis petitionibus: (ita enim
debet intelligi *L. Seneca lib. 6. de benefic. cap. 4.*) sic debitori suo creditor
saepe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit, quam ex credito petit: non
tantum inter creditorem, & debitorem iudex sedet, qui dicat pecuniam cre-
didisti, quid ergo? pecus abegisti, servum ejus occidisti, agellum, quem non
emeras, possides, aestimatione factâ debitor discede, qui creditor veneras. Ve-
rùm cum Justinianus ex omnibus actionibus compensationem ipso jure
fieri voluerit, nullâ differentiâ actionum in rem, vel in personam ob-
servandâ, *L. ultim. C. de compensat.* hodie fiet compensatio corporis, vel
speciei cum quantitate: finge, possessorem rei mobilis, vel immobilis con-
ventum actione in rem, compensare poterit pecuniam sibi debitam, ut
in possessione rei maneat, aut retentionem habeat. Finge etiam, Titium
debere pecuniam Maevio, & ab eodem Maevio Stichum vindicare; pote-
rit Maevius compensationem objicere, & Stichum retinere. Denique cum
Justinianus solam actionem depositi ut causam momenti exceperit d. *L.
ultim.* dicendum est, ex omnibus aliis causis compensationem esse admit-
tendam, & posse hodie commodatarium, cui pecuniam dominus debeat,
rem sibi commodatam oppositâ compensatione retinere; nam si, cum
agitur actione in rem, compensatio admittitur, multò magis, cum agitur
actione in personam. Id igitur adjecit Justinianus, ut cum agitur
actione in rem, hodie possit fieri compensatio, quae tantum fiebat, cum
ageretur in personam: id etiam induxit, ut species ad quantitatem, seu
corporis cum pecunia fiat compensatio.

Quo.

Quomodo electione unius fidejussoris, alter liberaretur ante constitutionem Justiniani.

C A P U T . XXXVI.

SI creditor à debitore fidejussores accepisset, ante constitutionem Justiniani in *L. ult. C. de fidejussorib.* poterat debitorem, vel fidejussores insolidum convenire, *L. 5. & L. 21. C. de fidejussorib.* vel etiam pro parte agere adversus debitorem, & pro parte adversus fidejussores. *L. 3. §. 1. D. de duob. reis.* Electione fidejussoris reus non liberabatur, fidejussor ~~autem~~ liberabatur, Paulus *lib. 2. sentent. tit. 17.* non modò si creditor à reo pecuniam exigisset, (quod satis verum est) sed & si litem cum eo contestatus esset. Electione unius fidejussoris alter liberabatur: Finge, creditorem duos fidejussores accepisse, primum, & secundum, si partem à primo petiisset, non poterat ad secundum regredi, ut solidum ab eo peteret: & si partem à secundo servare non posset, non erat regressus ad primum, ut reliquum ab eo peteret; veluti si partem ab uno fidejussore accepisset, ab eodem reliquum petere non poterat. *L. inter. 51. §. 4. D. de fidejussorib.* multò minus si creditor adversus duos litem contestatus fuisset, petitionemque divisisset, & unus solvendo non esset, adversus alterum agere poterat. *L. amissi. 52. §. 1. D. eod. L. liberum. 16. C. de fidejussorib.* si creditor primum elegisset, & solidum ab eo petiisset, neque debitum servare posset, adhuc secundum non poterat convenire, d. *L. ult. C. de fidejussorib.* si de petitionem non divisisset: & duos fidejussores videretur accepisse, ut si ab uno debitum servare non posset, ab alio servaret. Igitur electione unius fidejussoris, si insolidum conventus esset, alter liberabatur electione unius mandatoris, alter non liberabatur, sive pro parte, sive in solidum conventus esset. *L. reos. 23. C. eod. tit. de fidejussorib.* quae loquitur de mandatoribus, non de fidejussoribus. Justinianus differentiam sustulit, & fidejussores cum mandatoribus, & correis debendi aequavit.

Tabulae pictae in praesepiis, seu stabulis. Ad L. fundi. 17.

§. 2. D. de act. empt. Lucr. Juvenali.

C A P U T . XXXVII.

CHRYSIPPUS οὗτος οὐκ οὐκ οὐκ i. e. in *lib. de administratione reipublicae*, apud Plutarchum *περὶ Σταυρ. διατηρηματ.* de Graecis, οὗτος ἔγχετο ἑαυτὸν καὶ τοὺς κοινὰς ἐργασίαι. Jam stabula, seu loca sterquiliniis parata pingere. quod postea ad mores Romanorum transiit, Juvenalis *sat. 8. v. 136. seq.*

Ju-

- - - Jurat

Solam Eponam, & facies olida ad praesepia pictas.

An non ideo Ulpianus, cum de stercore agri causâ comparatum sit, emptorem sequatur; si vendendi causâ venditorem: & subjecit in *L. fundi. 17. §. 2. D. de act. empt.* Quae tabulae pictae pro tectorio includuntur, itemque crassae marmoreae aedium sunt. eas potissimum tabulas intelligere voluit in praeseptis, seu stabulis positas, quas aedium esse ait, ut perpetui usus causâ paratas. *L. malum. 242. §. ult. D. de verb. significat.* opere structili, aut tectorio includebantur, neque erant exemptiles, neque aliis partibus aedium, quàm stabulis, usui, ornamentove esse poterant.

Media Pauli sententia deprehenditur, non Triboniani manus in princip. L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib.

In §. ultimo lectio Florentina defenditur.

C A P U T XXXVIII.

NON putarem, Triboniani manum rectè deprehendi in his verbis *L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib.* Rationabilis itaque est, eam admitti sententiam. Nam cum alias saepe Paulus inter diversas Auctorum sententias medius fuerit, ut in *L. illud. 40. D. de heredit. petit. L. de eo. 12. §. 3. D. ad exhibend. L. 3. §. 8. & 9. D. de adquirend. vel amittend. posses.* quod attigimus *lib. 1. observation. cap. 6. & 7.* ita & hîc media Pauli sententia aperte deprehenditur. Quidam existimabant, si quis prius actionem injuriarum elegisset, non posse deinceps agere lege Aquiliâ; aut si actionem legis Aquiliae elegisset, non posse agere injuriarum, & unâ electâ alteram consumi. Alii sentiebant, unâ electâ alteram non consumi; sed distinguebant, utrum prius graviore, aut leviori actione actum fuisset: si graviore, puta, legis Aquiliae, quae & poenam, & rem persequitur; levio-rem consumi, puta, injuriarum, quae poenam solum persequitur. Contra si leviori prius actum fuisset, graviorem non consumi; & ita post actionem injuriarum adhuc lege Aquiliâ agi posse. Paulus medius est inter utramque sententiam; etenim sic existimat, unâ actione electâ alteram consumi, secundum priorem sententiam; sed ex parte, non in totum consumi; & secundum posteriorem sententiam, unâ electâ alteram non consumi. In eo, quod amplius est in *§. si is, cui d. L. 34.* si prius actum fuerit condictione furtiva, commodati actio extinguitur ipso jure; si prius commodati actum fuerit, condictio furtiva per exceptionem tollitur. *L. si is, cui. 71. D. de furt.* In ima lege verba illa, *sed verius est, remanere, quia simplò accedit, & simplò subducto locum non habet*, variam lectionem patiuntur. Florentinam magis probarem, nec quidquam mu-

ta-

tarem. Etenim id vult Paulus, post commodati actionem, remanere actionem legis Aquiliae; quia *simplo accedit*, id est, ultra simplex est; & *simplo subducto locum non habet*, id est, in eo simplex, quod per actionem commodati subductum, seu deductum est, locum non habet. Quasi diceret, per actionem commodati non consumi debere actionem legis Aquiliae, quae locum non habet in eo, quod per commodati actionem subductum est, ut ita bis de eadem re agi videatur: sed tantum in eo, quod simplex accedit, propter repetitionem triginta dierum. In negationibus ponendis, & tollendis, *sub auctoritate juris scientiae*, ut loquebatur Celsus adolescens, perniciosissime saepe erratum est; quod & plerisque aliis in locis ostendi olim posse, mens augurat.

*De testamento in scriptis, & per nuncupationem, ac rursus
de testamento mystico feminarum.*

C A P U T XXXIX.

QUOD scripsimus lib. 2. *observation.* feminas testamentum mysticum facere non potuisse, quidam amicus noster monebat, parum liquidò probari apud Papinianum in *L. cum pater. 77. §. mando. D. de legat. 2.* nec Graecorum interpretum in eam rem testimonium sine exceptione admittebat. Sciscitabatur ille, quam ratione testamentum mysticum feminae facere non potuerint? multa quidem in testamento solennia ex jure civili observari debuerunt, quibus conficiendis propterea Jurisconsulti adhibebantur; eaque ratione non videtur concessum feminis, quae jus ignorabant, ut solae testamentum arcanum facerent, vel ne praetextu testamenti moechis scriberent

- - - *Arcana verba notata manu,*

ut est apud Ovidium lib. 2. *de art. amand. v. 596.* & Juvenalem *sat. 14. v. 29. seq.*

- - - *Ceras nunc hac dictante pusillas*

implet, & ad moechum dat eisdem ferre cinaedis.

Quae ratio etiam videtur fuisse Concilii Eliberitani *Can. 81. ne feminae suo potius, quam maritorum nominibus Laicis scribere audeant, qui fideles sunt, vel litteras alicujus pacificas ad suum solum nomen scriptas accipiant.* Ex constitutionibus in testamento arcano subscriptio testatoris generalis, aut specialis erat necessaria, *L. 1. §. inter. & L. Divus. 15. §. 2. D. de lege Cornel. de fals.* at feminae praesumuntur litteras nescire, interque eos referuntur, qui litteras nesciunt apud Harmenopulum, Scholiasten Harmenopuli, Attaliatem, Leonem Sophum *Novell. 69.* Conjecturam verò nostram in *d. L. 77. de legat. 2.* ideo patrem de salute filiae fuisse sollicitum, quod tantum per nuncupationem facere posset testamentum, juvat maxime Theophilus in *§. sed & illa quidem. Instit. de testament. ordinand.* in testamen-

tis

tis per aes, & libram nuncupationem fieri desiisse, & testamenti mystici usum invaluisse ne testatores, qui heredes palam nuncupabant, inlidii essent obnoxii. Sextus Pompejus, *internecinum testamentum est, propter quod dominus ejus necatus est*. A. Marcellinus *lib. 8. allicientes eos technis, qui quum supremis judiciis ordinatis, quae habebant, reliquerint his, quibus morem gerendo testati sunt, illico pereunt*. At contra illi videbatur, feminas testamentum in scriptis facere potuisse, quia passim occurrit, feminas heredes scripsisse, *L. mater. 19. D. de inoffic. testam. L. 3. C. eod. L. si mater. 33. D. de vulg. & pupill.* atque etiam testamentum manu suâ fecisse. *L. cum qui. 37. §. Titia. D. de legat. 3.* Verum quamvis feminae heredes scriberent, vel tabulas facerent, testamentum erat per nuncupationem, non mysticum. Nuncupari id dicebatur, quod fiebat palam, & in tabulas referebatur, ut *nuncupatae pecuniae*, id est, scriptae, apud Varro- nem; & *nuncupata vota*, quae in tabulas multis praesentibus referebantur, apud Sext. Pompejum: ita in testamento per aes, & libram (quod adhuc in usu erat temporibus Papiniani) nuncupatio in tabulas referebatur. Ulpianus *tit. 20. & nuncupationem in tabulis testator ipse recitabat, Isidorus lib. 5. origin. cap. 25. de instrument. legalib.* ita ut quandoque plus nuncupatum, minus scriptum esset. *L. quotiens. 9. §. 2. D. de heredib. instituend.* In testa- mento igitur per aes, & libram, faeminae heredes nuncupabant, & scribe- bant in tabulis; sed non erat testamentum mysticum, quod erat nuncu- patum. Malè verò contenderet aliquis doctorum hominum errore ductus ex d. *L. 37. §. Titia. D. de legat. 3.* feminas testamentum mysticum, & manu propria facere potuisse, quia nec testamentum Graecis verbis fieri, nec legata iis verbis relinqui poterant. Ulpianus *tit. 25. de fideicommiss.* Titia quidem testamentum fecerat per nuncupationem: sed cum sciret, Callimachum non posse capere ex testamento, aliâ scripturâ post testa- mentum caverat, & mercedis nomine deceni millia dari, ut haberet ex fideicommissò, vel ex cautione, quod capere non poterat ex testamento: sic testamentò factò per nuncupationem, legata in tabulas referuntur. *L. ult. D. de jure Codicillor.* Ex his apparet, feminas quidem heredes scri- psisse, puta, cum nuncupatio in tabulas referebatur; non tamen arcanum testamentum, seu in scriptis facere potuisse, quod scripturâ solâ consta- bat abique nuncupatione.

*Sabinianos proportionem Geometricam, & Proclejanos Ari-
thmeticam secutos fuisse ostenditur.*

C A P U T XL.

CUM testator pluribus heredibus relictis Titium, & Maevium certò le-
gato damnavit, sub appellatione heredum manifesta est testatoris vo-
luntas, pro hereditariis portionibus legatum praestari voluisse; si verò no-
mi-

Par. I.

V

mi-

minatim damnaverit, vel sub certa demonstratione, quae nominis vice fungitur, quaestio est voluntatis, in qua & auctores utriusque scholae differenterunt. Sabiniani adhuc putabant, Titium, & Maevium pro hereditariis partibus teneri, quia hereditas eos obligaret. *L. five. 17. D. de duob. reis.* Eam igitur testatoris voluntatem fuisse conjiciebant, ut pro ea parte legatō tenerentur, qua fuerant heredes instituti; idque secundū proportionem Geometricam, quam sequebantur. Proculejani, legatō nominatim relictō, putabant, viriles partes deberi; quia personarum enumeratio hunc effectum habere debeat, ut in legato praestando exaequantur. Neratius ex Proculejanis *L. si heredes. 124. D. de legat. 1.* eam testatoris voluntatem fuisse conjiciebat, ut aequaliter heredes legato teneri vellet, quos non ut heredes, sed nominibus propriis damnasset; Idque secundū proportionem arithmeticam, quam Proculejani ex doctrina Stoicorum sequebantur, ut ostendimus *lib. 1. observat. c. 24.* Pomponius inter utramque sententiam medius fuisse videtur, nam si pars heredum nominata sit, viriles partes deberi probat, secundū Proculejanos, si omnes heredes nominati sint, hereditarias deberi, secundū Sabinianos. *L. turpia. 54. §. ult. D. de legat. 1.* Frustra locos istos pugnantes conciliare tentant, & quidem levis ista est ratio differentiae, si testator ita legaverit, *Titium, & Maevium heredes meos damno dare*, viriles partes deberi: si ita legaverit, *heredes meos Titium, & Maevium damno dare*, hereditarias partes deberi. Cum utroque modo sub appellatione heredum legatum sit, nec adjectio nominis aliam testatoris voluntatem inducere debeat, quod etiam secundū Sabinianos magis admittendum putarem, hereditarias partes deberi, ubi non sub appellatione heredum, sed tantū nominibus expressis legatum fuerit. Plerumque aliās quaeritur, an secundū hanc, vel illam proportionem res accipi debuit, veluti in *L. penult. D. pro socio.* Geometrica proportio est, ut arbor eruta sit communis pro partibus, quibus in fundo fuerat: Arithmetica verò proportio est, ut in arbore eruta vicini aequales partes habeant.

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER QUINTUS.

De mulieribus Atticis, & Romanis. Ad L. feminae. D. de regul. juris. D. Chrysostomus, & Suidas vicissim illustrantur.

C A P U T I.

MULIERES Atheniensium aliquando publicis consultationibus interfuisse; & calculis suis viros superasse memorat D. Augustinus *lib. 18. de civit. Dei. cap. 9.* quod postea illis ademptum fuit: nec modò ab officiis civilibus, sed etiam privatis, ita remotae fuerunt, ut de re majori, quàm de modio hordei, contrahere non potuerint lege Atheniensium. D. Chrysostomus *oration. ap. athenas 75. idè γυναικὶ παρ' Αθηναίων* *συμβάλλουσιν πλὴν ἄλλοι μὲν ἔχουσιν ἐξουσίαν, διὰ τὸ τῆς γυναικὸς ἀσθενείας. i. e. apud Athenienses mulieri de re majore, quàm de modio hordei contrahere non licet propter mentis imbecillitatem.* quem ita plerique intelligunt, quasi propter consilii infirmitatem adempta fuerit omnibus mulieribus rerum privatarum administratio; sed tamen videtur solùm referri debere ad mulieres nuptas. Primum enim Chrysostomus de servis, qui erant in potestate dominorum; & de pupillis, qui erant in potestate tutorum; & postea de mulieribus, quae erant in potestate maritorum, sine quibus in jus non vocabantur. Suidas in verb. *συνέδριον*, generalis quidem est illa ratio, & ad omnes mulieres pertinet, *διὰ τὸ τῆς γυναικὸς ἀσθενείας*, i. e. *propter mentis imbecillitatem*. Id verò dixit habità ratione virorum, quorum consilium est validius: movet maximè, quòd D. Chrysostomus pueris feminas adjunxerit, ut & Suidas. (neque ad hunc, neque

ad illum noviter adnotarunt) Chrysostomus d. *oration. 75.* τὰς νεώτερας το-
 σούτων ἐπὶ τὸν νόμον ἐν τῇ συμβάσει, ὡς ἀπὸ τοῦ ὄντος. i. e. Juniores aetate
 lex non permittit contrahere, utpote qui fidem non habeant. Svidas in v.
 ἐπὶ ξένους. ἐπὶ παῖδι καὶ γυναίκα, ἐν τῇ ἐμμέλει παρὰ νεώτερος μέτρον.
 i. e. quod puero, & mulieri non licebat contrahere ultra hordei modium. rectius
 apud Chrysostomum συμβάσει, id est, contrahere, quam apud Sui-
 dam, ἐμμέλει. Sed quae ratio fuisset, mulieres sui juris non potuisse ul-
 tra modium hordei contrahere, nisi tutoris auctoritas interponi debuerit in
 alijs contractibus. Romanae mulieres, quae erant in tutela, etiam absque
 tutoris auctoritate res nec mancipi alienare poterant, Ulpianus tit. 11. de
 tutel. & privata negotia gerere, L. 3. §. 1. D. de negot. gest. in publicis of-
 ficijs Praefecto annonae denuntiare, quae ad utilitatem annonae pertine-
 bant. L. ultim. D. de lege Jul. de annon. atque ita intelligi potest anti-
 qua inscript. Gruteri 452. 4.

PLANCIAE RO. INGENTI PRAEDIO DO-
 NATAE IN AGRO ACCITANO OB OPER.
 BENE IN REMP. NAVATAM C. LONGIN.
 CON OF. SOL.

Eaque ratione testator. ille mulierum arbitrio filii sui diurnum aestimari
 voluit. L. Titium. 47. §. 1. D. administrat. & pericul. tutor. Aliae ab omni-
 bus officiis civilibus remotae erant, L. 2. D. de regul. jur. ubi impuberes
 feminis, ut apud D. Chrysostomum, & Suidam, adiunguntur.

*Dies, quibus pater scivit infanti filio competere bonorum pos-
 sessionem, non cedunt filio. Interpunctionis vitium.
 deprehenditur in L. 7. §. ultim. D. de bo-
 nor. possessionib.*

C A P U T II.

EXtranei heredes instituti habent centum dies utiles, quibus scierint,
 & potuerint bonorum possessionem sibi delatam admittere. L. 2. D.
 quis ord. in poss. servet. Scientia vero alterius non nocet, neque etiam
 ignorantia alterius prodest. L. 5. D. de jur. & fact. ignorant. Si filius fami-
 lias fuit heres institutus, patris scientia non nocet filio, L. 3. D. quis ord.
 in poss. servet. & contra si filius familias sciverit, patris ignorantia
 non prodest filio, quominus dies petendae bonorum possessionis cedant.
 L. 5. D. quis ord. in poss. servet. Sed videtur tutoris scientia nocere pupil-
 lo infanti, & patris scientia infanti filio, L. 7. §. ult. D. de bonor. posses-
 sionib. ita intelligatur, ut scientia tutoris ipsi tutorem tantum noceat, non pu-
 pil-

pillo; & scientia patris ipsi patri, non filio infanti. *L. 1. D. de bonor. poss. §. furios.* Nec differentia constituenda est inter tutorem, & patrem, qui pupilli, aut filii infantis nomine bonorum possessionem petere possunt, *L. si infanti. 18. C. de jur. deliberand.* nec quidquam mutandum est in *d. L. 7. §. ultim. D. de bonor. poss.* si aliter interpungatur, quàm in Pandectis Florentinis, & verba praecedentia cum *d. §. ultim.* ita conjungantur, quia tutor pupillo, & pater infanti filio bonorum possessionem petere possunt, dies quibus tutor, aut pater scit, cedere placet. ut sit haec ratio, ideo tutori, aut patri dies cedere, quia bonorum possessionem petere possunt, infantis scilicet pupilli, aut filii nomine. Postquam infantiam exceßerint, ipse pupillus petere debet tutore auctore, non tutor; filius patre consentiente, non pater. *L. 7. C. qui admitti ad bonor. poss.* *d. L. 18. §. ult. C. de jur. deliberand.* & quemadmodum tutor nesciente pupillò, qui infantiam exceßerit, non potest hereditatem adire, *L. 9. D. de adquir. vel amitt. hered.* nec pro herede gerere, *L. 5. C. de jur. deliberand.* ita nec bonorum possessionem petere. Sic igitur intellige *L. 8. D. de bon. poss.* consequenter post *L. 7. D. eod.* ut tutor petere possit bonorum possessionem, scilicet infantis nomine, *L. seruo. 65. §. si pupillo. D. ad Senatusc. Trebell.* non majoris infante.

Non est major potestas tutoris in pupillum, quàm patris in filium.

C A P U T III.

MAGNA quidem fuit potestas tutoris in pupillum; nec enim rebus dumtaxat, sed etiam moribus pupilli erat praepositus. *L. cum plures. 12. §. tutor. D. de administrat. & pericul. tutor.* Utrumque bellè indicat Plautus, tutorem bonis praepositum esse, in *Trucul. Act. 4. Sc. 4. v. 6.*

Qui mansutorem me adoptavit bonis.

& moribus quoque ita praepositum esse, ut victus rationem curaret. In *Aulular. Act. 3. Sc. 2. v. 15. seq.*

- - - *Quid tu (malum) curas,*

Utrum crudum, an coctum edim: nisi tu mihi es tutor.

Non tamen facile admitterem, majorem fuisse potestatem tutoris in pupillum, quàm patris in filium, licet enim femina tutore auctore facere possit testamentum, Ulpianus *tit. 20.* non filiusfamilias auctore patre. *L. 6. D. qui testament. fac. poss.* Ideo dicendum non est, majorem esse potestatem tutoris, quàm patris: quia femina pubes, & sui juris de bonis propriis testatur; non filiusfamilias, qui nihil suum habet. Ulpianus *d. tit. 20.* Ac licet pupillus tutore auctore obligari possit, non filiusfamilias auctore patre; non etiam sequitur, majorem esse potestatem tutoris, quàm patris: Id enim propter utilitatem pupillorum receptum est. *§. 10. & 11. Institut. de inutilib. stipulationib. L. 6. D. rem pupill.*

pill. vel adolef. quod in filiisfamilias necesse non est. Et si concederemus propter tutoris scientiam dies petendae bonorum possessionis cedere, scientiam patris non nocere filio, *L. 1. D. de bonor. possess. furios.* *L. 3. D. quis ord. in possess. servet.* non propterea est major potestas tutoris, quam patris; nam si tutor bonorum possessionem petere neglexerit, tutelae iudiciò convenitur, ut quando bonorum possessionem onerosam petierit. *L. si tutor. 11. D. de bonor. possession.* At si dies petendae bonorum possessionis propter scientiam patris filio cederent, nullam filius adversus patrem haberet actionem. *L. 4. D. de judic.* Diversà igitur ratione propter scientiam tutoris potius pupillo, quam propter scientiam patris filio dies petendae possessionis bonorum cedere debeant.

Quatenus Jus accrescendi, & conjunctionis Lege Papià sublatum fuerit. Nihil pertinet ad Legem Papiam L. si ex pluribus. D. de suis, & legitim.

C A P U T IV.

LEX Papià sustulerat jus accrescendi inter heredes scriptos. Si deficerent vivo testatore, aut ante apertas tabulas, fiscus partes vindicabat, quae erant in causa caduci, aut caducae, & conjunctis praeferebat. *L. unic. §. 3. & 4. C. de caduc. tollend.* At cum apertis tabulis hereditas adita fuerat, non fuit ampliùs locus caducis, & post Legem Papiam mansit inter coheredes jus accrescendi; ita ut partes deficientium, aut repudiantium, adeuntibus accrescerent, & conjuncti fisco praeserrentur. *L. qui ex duabus. 53. §. 1. D. de acquir. vel omitt. heredit. ex lib. 14.* Gaji ad leg. Jul. & Pap. *L. haec scriptura. 26. §. 1. D. de condit. & demonstr. L. 2. §. si duo. D. de bonor. possess. secund. tabul.* Nihil igitur pertinet ad legem Papiam, *L. si ex pluribus. 9. D. de suis, & legitim.* ubi Martianus tantum conferre voluit jus accrescendi cum jure substitutionis. Heredes scripti jus substitutionis ad heredes non transmittunt, quod eis vivis solum defertur. *L. totiens. 81. D. de acquir. vel omitt. heredit. Paulus lib. 4. sentent. tit. 8.* Heredes legitimi, atque etiam scripti jus accrescendi ad heredes transmittunt. Finge, primus, secundus, & tertius fuerunt heredes instituti; secundus tertio substitutus, secundus aditâ hereditate decedit, postea tertius partem suam repudiat: Jus substitutionis, quod habebat secundus, heredem secundi non sequitur; at cum secundus hereditatem adiverit, tertio postea partem suam repudiante, pars tertii non solum primo, sed etiam secundi heredibus accrescet, jure quidem substitutionis secundus totam partem tertii habuisset jure accrescendi, heredes secundi tantum dimidiam habebunt, & ita verum fuit post legem Papiam, heredi heredis instituti, qui adiverat ex sua institutione, jure accrescendi obvenire portionem coheredis

dis non adeuntis, quae non fuerat delata defuncto: quia jus accrescendi, quod erat inter heredes scriptos post aditam hereditatem, lex Papia non sustulerat. Ideo verò Martianus jus accrescendi cum iure substitutionis in heredibus legitimis, quam in heredibus scriptis conferre maluit; quòd inter legitimos heredes jus accrescendi omnimodò manserat post legem Papiam, & inter honorum possessores, *L. 4. D. de bonor. possession.* sed aliquatenus inter heredes scriptos sublatum fuerat, puta, si quid deficerent aut vivo testatore, aut ante aperturam tabularum.

Stationes fori, stationes militum, stationes Christianorum.

C A P U T V.

STATIONES in foro habebant Bibliopolae circa pilas, vel columnas, Acron ad *Horatium lib. 1. sermon. sat. 4.* necnon alii artifices, circa eas debitores creditorum occursum vitantes latitabant, *L. 7. §. si in diem. 14. D. ex quib. caus. in poss. eat.* & ita saepe elusus creditor ad ipsum introitum expectabat. *Juvenalis Sat. 11. v. 9. seq.*

- - - quos saepe elusus ad ipsam

Creditor introitum solet expectare macelli.

Stationes militares sunt loca, in quibus milites adversus latrocinia, & grassatores, vel praelidii causà collocantur; sed & stationes sunt munia militum in expeditione. *L. 3. §. qui stationis. D. de re milit.* ubi Modestinus jungit explorationem, stationem, excubationem, *qui stationis munus relinquit plusquam emansor est*, licet diu vagatus non fuerit, quia milites stationibus magis parent, ut est apud Tertullianum *adversus Psychicos, cap. 10.* A militari exemplo Christianorum stationes nomen accepisse, idem Tertullianus auctor est. Stationes erant jejunia certorum dierum, veluti quintae, & sextae feriae, *Isidorus lib. 6. origin. cap. ultim.* ubi plures locos ex Tertulliano contexuit. Nimis supinus error, stationes fuisse loca, in quibus Christiani die Dominico stantes orabant, quia stationes eo die non fiebant, Tertullianus de *coron. milit.* *Stationes aut alii magis faciet, quam Christo, aut & Dominico die, quando nec Christo.* id est, Christianus miles alii potius faciet stationes, puta Tribuno, praeposito, quam Christo, & alio die, quo non fiunt Christo. Tum quia Christiani in stationibus stantes non orabant, sed cernui, aut in genua provoluti, nec laetantes, sed lacrimabundi, ut ostendit Gabriel Albatpineus decus *Episcoporum Galliae lib. 1. de veterib. Eccles. ritib. cap. 16.* Milites alii mane, alii post meridiem stationes, seu agrarias faciebant, *Vegetius lib. 3. cap. 8.* quandoque perpetuas imminetibus hostibus. *Caesar lib. 1. de bello civili, milites disponit non certis spatiis intermissis, ut erat superiorum dierum consuetudo, sed perpetuis vigiliis, stationibusque.* Ita Christiani suas stationes perpetuas faciebant, tanquam Ecclesia in attonito esset, ut loquitur Tertullianus de *fuga cap. 1.* vel tanquam

quam *insidiantes inimicos repellerent*, ut Ambrosius *sermon. 25.* Ideo Ter-
tullianus exemplò militari stationes non tantum ad nonam, sed ad vespere-
ram usque fieri debere contendebat *cap. 10. adversus Ppsychic.*

*Aliis rationibus probatur, quod in permutatione dominium
transferri necesse non sit.*

C A P U T V I

QUOSDAM non fatis probasse audio; quod antea scripsimus, non esse necesse, ut in permutatione dominium transferatur: id igitur aliis rationibus firmandum est, ut vel nolentes, atque inviti tandem verum esse fateantur. In permutatione sufficit rem tradi; res tradita initium obligationi praebet. *L. 1. §. 2. D. de rer. permutat.* at traditio non infert necessitatem transferendi domini: *L. traditio. 20. D. de acquir. rer. domin.* *L. si rem. 28. D. de verb. obligat.* Finge, bonae fidei possessorem, qui nondum usucepit, rem ex causa permutationis tradidisse; an non dicemus, eum permutationem contraxisse, posseque agere, ut sibi res alia vicissim detur? Et tamen dominium, quod nondum habuit, ante impletam usucapionem transferre non potuit. Equidem is, qui dat rem alienam, non contrahit permutationem. *d. L. 1. §. 2. D. de rer. permutat.* At non dat rem alienam, in qua quis habet possessionem, & ideo permutationem contrahit, si inferas, is qui rem alienam dat, non contrahit permutationem: ergo propriam rem dare debet: non tamen sequitur, dominium transferri debere, nam sufficit rem propriam dari dominio possessionis, licet propria non sit dominio juris civilis. *L. 4. §. 2. C. de alienat. judic. mutand. L. verbum. 181. D. de verbor. significat.* aliud est dicere, eum, qui rem alienam dat, non contrahere permutationem, quod verum est: aliud in permutatione dominium transferri debere, quod falsum est. Satis est, si aliquò modò propriam dederit, dammodò alienam rem dederit. Dominium possessionis, medium est inter rem alienam, & dominium juris civilis. Praeterea re alienà acceptà permutationis causà, datur actio praescriptis verbis ei, à quo evincitur. *d. L. 1. §. 1. D. de rer. permutat.* At non daretur actio praescriptis verbis, nisi contracta esset permutatio: nec enim tantum datur, quod rem suam dederit, sed & quod alienam acceperit. Denique in *d. L. 1.* Paulus persequitur differentias inter emptionem, & permutationem, eamque attingere voluit; quod re alienà venditā, nihilominus venditor habeat actionem adversus emptorem; sed eum, qui rem alienam dedit in permutationem, non posse agere adversus eum, qui accepit, ut sibi res alia tradatur. Ratio differentiae est, quod venditio solo consensu contrahitur, necesse non est rem dari, aut tradi, sufficit de ea convenisse: permutatio ex re tradita initium obligationis habet, non sufficit convenisse de re permutandā, sed opus est rem tradi, vel dari,

dari , ut permutatio contrahatur . Ideo is , qui rem alienam dat , non contrahit permutationem , nec agere potest praescriptis verbis , ut sibi res alia tradatur ; sed tantum conditione ob rem datam , quasi non contracta permutatione .

*Ineptiae Astrologorum . Tributum stultorum . Ad L. 8. C.
de malefic. & mathematic.*

C A P U T VII.

NON cessat curiosa caecitas in res futuras , atque etiam regnorum , & Principum fata , vitam , mutationem inquirere .

Et aeternis minorem

Consiliis animum fatigat .

Quod plurimis Imp. constitutionibus jam inde ab initio vetitum , & severe vindicatum fuit , ne quis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret . Ulpianus lib. 7. de offic. Proc. in collat. leg. Mosaic. tit. 15. Tributum Alexandriae pendebant Astrologi , idque stultorum dicebatur , quod a stultis consulerentur . Svidas in v. *βλακωδύμων* . Nusquam vero severius in hujusmodi homines saevitum est , quam cum Valens ea de causa omnes Philosophos extinxit ; nec solum Philosophos , sed & qui Philosophorum habitu utebantur : adeo ut nemo jam pallis indui vellet ob periculi metum , ne ex eorum numero videretur , qui futura praedicerent , Sozomenus lib. 6. *hystor. Ecclesiastic.* cap. 76. *Ex tempore congesti innumeri Codices , & acervi voluminum multis sub compede iudicum concrevit .* fatis , Am. Marcellinus lib. 29. & lata est L. 8. C. de malefic. & mathematic. *Culpa similis est tam prohibita discere , quam docere ,* cuius portio est etiam L. 8. C. *Theolof. de malefic. & mathematic.* ad eundem Modestinum P. P. Quod patiter de haereticorum doctrina constitutum fuit , nemo ulterius conetur prophana praecepta vel docere , vel discere . L. 2. C. de haeretic. Philo Judaeus *εἰς τοὺς μαθητὰς ὡς καὶ τοὺς μωδωδύμων , καὶ τὸ διδάσκον τιναὶς , ἢ μινδὸν ἀνοσιγνήτων .* i. e. utrumque enim & discere , & docere exitus , non parva impietas est . Id tantum docere licet , quod discere , Mr. Seneca in *proem. lib. 2. Controversiar.* Minime probabili more turpe erat docere , quod honeste erat discere . Procopius in *Anecdosis* refert , Justinianum fuisse , Astrologis infensum , eosque Camelis per civitatem vectos humeris cecidisse : & tamen nulla lex Justiniani in tit. C. de malefic. & mathematic. adversus eos reperitur , cum forte jam anterioribus constitutionibus satis prohibiti fuissent .

Cconciliatur L. sed si quid. 15. cum L. ex mille. 64. §. quod si modo. D. de evictionib.

C A P U T VIII.

SI fundus venditus fuerit, eique fundo aliquid per alluvionem accesserit, & postea pars fundi evincatur; fit aestimatio ejus, quod per alluvionem parti venditae accesserit. *L. sed si quid. 15. D. de evictionib.* Et tamen si fundus mille jugerum venierit, eique fundo ducenta jugera accesserint, ac deinde quinta pars fundi evincatur; non habetur ratio ducentorum jugerum, nec amplius quam quintam partem fundi mille jugerum venditor praestare debet, licet ducentis auctior factus sit. *L. ex mille. 64. §. quod si modo. D. eod. tit. de evictionib.* Non dicendum est L. 15. intelligi debere de actione ex empto, & L. 64. de actione ex stipulatu, nam & d. *Lex 15.* pertinet ad actionem ex stipulatu, & jungenda est cum L. 13. *sup. eod. tit. ex lib. 5. Pauli ad Sabinum.* Vix etiam admittendum in d. L. 15. expressum convenisse, ut si quid fundo vendito per alluvionem accederet, id venditor ex stipulatu duplae praestaret; quod commentitium est. At verò in d. L. 15. agitur de evictione partis divisae. Alia est ratio partis divisae, & indivisae d. L. 64. §. *quod si modo, & §. ceterum.* Parte divisâ evictâ, fit aestimatio pro bonitate regionis; parte indivisâ evictâ, fit aestimatio pro modo jugerum. Ratio differentiae est, quia id, quod parti divisae accedit per alluvionem, partem eam meliorem facit, portio portioni accrescit, *L. si Titia. 33. D. de usufruct. & quemadmod.* & fit bonitatis aestimatio ex tempore evictionis, non ex tempore contractûs; si quid aliud praeter alluvionem accesserit, inspicitur tempus contractûs; & bonitas, quae aliunde fundo advenerit, culturâ, & diligentia emptoris videtur provenisse. At incrementum alluvionis è se ipsa est; parte indivisâ evictâ, pro modo jugerum fit aestimatio, quia id, quod per alluvionem accessit, non tam certae parti, quam omnibus, & toti fundo accessisse intelligitur; & ideo si fundo mille jugerum per alluvionem ducenta accesserint, deinde fundi pars indivisa evincatur, in quantitate evictionis non habetur ratio, quod ducenta accesserint.

Cur heres scriptus ex assè clausis tabulis hereditatem adire potuerit, non heres ex parte scriptus; & an aliud fuerit in herede ex parte nuncupati.

C A P U T IX.

NOTA est differentia inter heredem ex assè, & ex parte scriptum, quam ex Justiniano attigit *L. unic. §. in novissimo. C. de cad. tollend.*
 Heres

Heres ex asse scriptus clausis tabulis hereditatem adire potuit, & bonorum possessionem petere. *L. 1. §. ultim. D. de jur. & fact. ignorant. L. 10. D. de bonor. possessionib. L. 1. §. 2. D. de bonor. poss. secund. tabul. L. 3. C. de jur. deliberand.* At ex parte scriptus non nisi apertis tabulis. *L. multum. 21. D. de condit. & demonstr. L. si patronum. 44. D. de bon. libertor. si antea decessisset, partes caducae erant. L. item. 20. §. ait Senatus. D. de heredit. petition.* Ratio differentiae haec videtur fuisse, quod heres, qui adit hereditatem, certus esse debet, quemadmodum hereditatem adeat, an ut purè, vel sub conditione heres institutus. *L. heres. 32. §. 1. L. sed etsi. 34. §. 1. D. de acquir. vel omittend. heredit. at non nisi apertis tabulis facile scire potest, quota ex parte hereditatem adire debet.* Heres quidem ex asse non incertus est, qua ex parte adeat, cum totam hereditatem adire velit: ac licet partem habere destinaverit, si ex asse sit institutus, videtur in assem pro herede gessisse. *L. si ex asse. 10. D. de acquir. vel omitt. heredit.* Unde putarem, testamentò palam factò per nuncupationem, heredes sive ex asse, sive ex parte institutos statim mortuò testatore adire potuisse; cum quisque sciret, ex qua parte heres institutus esset. Ulpianus *lib. 5. reg. tit. 17. de herede scripto loquitur, aut si ex parte heres scriptus, vel legatarius ante apertas tabulas decesserit. quasi aliud sit in herede nuncupato, qui aperturam tabularum non expectat.*

Aqua legitima. Leges Julia, & Papia in quibusdam locis, indicantur.

C A P V T X.

UT per eminentiam Lex de XII. Tabulis dicitur, ita & *Legitimum*, quod ex ea lege descendit. *Legitima cognatio*, Gajus *lib. 3. in collat. leg. Mos. tit. 16. Legitima conventio*, *L. 6. & L. 7. §. si paciscar. D. de paz. Legitima poena*, *L. 7. §. 1. D. de conduct. furtiv. Aqua legitima*, Servius *ad 1. Georgic. Cantum in libris sacris est, feriis denticulibus aquam in praezum ducere nisi legitimam non licet; ceteris feriis omnes aquas licet ducere. Aqua legitima*, id est, aqua pluvia, cujus in XII. Tab. facta mentio, *L. Labeo. 21. D. de statulib. ejusque arcendae actio legitima*, *L. si ususfructus. 22. D. de ag. & ag. pluv. arc.* Legum appellatione intelliguntur leges Julia, & Papia, quod quidem ex indice Florentino satis constat; sed tamen placet, locos non vulgares indicare in §. 1. *Instit. de nupt. Qui secundum praecepta legum coeunt*, id est, Juliae Papiae. Paulus *lib. 7. sentent. in collat. leg. Mosaic. tit. 16. Nec interest, adoptivi sint, an naturales, & secundum legem Juliam, Papiamve quaesiti.* Idem Paulus *lib. 4. sentent. tit. 4. de testament. Conditiones contra leges, si uxorem non duxeris, si filios non faciesperis*, id est, contra leges Juliam, & Papiam, quae sobolis procreandae cau-

sâ latae, *L. hoc modo. 64. D. de condit. & demonstr.* In *L. 3. §. 1. D. de concubin.* Concubinitus per leges nomen assumpsit, id est, in *L. Papia*, quia iis legibus liberta patrono nupta alii nubere non poterat. *L. in eo. 45. D. de rit. nupt. ex lib. 3.* Ulpiani ad legem Juliam, & Papiam, sed quae in concubinato erat, ab invito patrono poterat discedere. *L. 1. D. de concubin. ex lib. 2.* Ulpiani ad leg. Jul. & Pap. ubi verba retulit. In *L. nemo. 55. D. de legat. 1.* Nemo potest in testamento suo cavere, ne leges in suo testamento locum habeant. Puta, si testator caverit, ut si legatarius intra centum dies legi non paruerit, nihil in legato consequatur; cum enim aditâ hereditate legatum deberi coeperit, obligatio heredis nec tempore, nec conditione finire potest. In *L. Atilicianus. 17. D. de pat. dotulib. Statutâ legibus tempore*, id est, Julia, & Papia, quibus constitutum fuisse videtur, ut res pondere, numerô, & mensurâ constantes in dotem datae, annuâ, bimâ, trimâ die redderentur. In *L. liberorum. 220. D. de verbor. sign. fic.* Toties enim leges necessarium ducunt, cognationum singularum nominibus uti, id est, Julia, & Papia, quae jus antiquum in capiendis hereditatibus usque ad tertium gradum servaverant. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 18. L. unic. in princ. C. de caduc. tollend. in §. & cum triplici. 2. d. L. unic.* Ea non pro scriptis esse leges existimabant, non intelligerem leges veteres ante legem Juliam, & Papiam, sed ipsas leges Juliam, & Papiam, quae egerant de iis, quae pro non scriptis habebantur. *L. penult. D. de iis, quae pro non script. habent. ex Ulpiano lib. 13. ad leg. Jul. & Pap.* Aliquando tamen legis appellatione enunciat, Ulpianus *tit. 17. d. L. 64. D. de condit. & demonstr.* *L. ult. D. de statuliber.*

*Leges quaedam perfectae, aliae minus perfectae. Sanctio legis
Juliae Papiae.*

C A P U T XI.

EX legibus quaedam erant perfectae, quaedam minus perfectae. Perfectae, quae quod adversus leges factum erat, sanctione rescindebant; veluti si adversus legem Juliam fundus dotalis alienaretur, nec dominium transferebatur, nec fidejussor datus tenebatur. *L. cum vir. 42. D. de usurpationib. & usuc. L. cum lex. 46. D. de fidejussorib. L. unic. §. & cum lex. C. de rei uxor. action.* Et si adversus legem Juliam Papiam nuptiae fierent, nec vis, nec uxor, nec nuptiae, nec matrimonium intelligebantur, quod ex ipsa legum sanctione videtur retulisse Justinianus §. *si adversus. 13. Instit. de nupt.* neque enim tantum impares nuptias ratione aetatis sanctio comprehendebat, puta, inter impuberes, aut majores annis 50. ut 60. annis; aut impares ratione dignitatis, puta, inter Senatores, & libertinos: sed etiam nuptias ratione cognationis, & adfinitatis prohibitas. Ita demum justae erant nuptiae, si secundum praecepta earum

rum legem contraherentur; nec aliter conditio nuptiarum, implebatur, nisi ex lege mulier nupisset. *L. ult. D. de statulib.* Ipso jure etiam non valebat, quod in fraudem legis Papiae factum erat; veluti si libertus centenariò minorem se fecisset. *L. si libertus. 16. D. de jur. patronat.* Minus perfectae leges fuerunt, quae id, quod factum erat, non rescindebant; sed poenam imponebant: ut lex Furia testamentaria, Ulpianus *tit. 1. De hujusmodi legibus Imp. Theodosius, & Valentinianus Novell. 4. Licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile debere esse quod factum est.* Eoque respicit Justinianus *L. 1. §. ult. C. de annal. exception. Ne autem imperfecta sanctio videatur.* Ita Ulpianus imperfectam cretionem fuisse ait, non adjectis his verbis, *si non creveris, exheres esto*; perfecta erat cretio, cum adiciebantur. Hodie post d. *Novell. Theodol. 4.* leges omnes perfectae sunt; nam id, quod fit adversus leges, & in fraudem legum, rescidit, & pro infecto haberi voluit.

Senatusconsulta circa leges facta, & circa leges Juliam Papiam. Interpretatio L. idque. 26. D. de heredib. instituend.

C A P U T XII.

SI quid latis legibus supplendum, aut detrahendum videretur, id Senatusconsultò fiebat. Senatusconsulta quaedam circa legem Aeliam Sentiam, Falcidiam, Papiam, fuerunt jam observata; & adhuc observari possunt, veluti Senatusconsultum Largianum circa *L. Juniam Norbanam* apud Ulpianum *tit. 3. de Latin. L. unic. in princ. C. de Latin. libert. §. ultim. Infit. de success. libertor.* Senatusconsultum Plancianum circa *L. Falcidiam, L. beneficio. 59. D. ad leg. Falcid. Libonianum, & Claudianum* circa *L. Corneliam de falsis, L. 3. C. de his, qui sib. adscrib. in testaments.* Pernicianum, & Claudianum circa *L. Papiam, Ulpianus tit. 16. Suetonius in Claudio, cap. 23. & Senatusconsultum, quod captatorias institutiones improbavit, L. illae. 71. D. de heredib. instituend.* circa leg. Fabiam de Plagiariis. *L. 2. D. de leg. Fab. Tamen L. filio. 48. D. de rit. nupt.* non referri debuit ex inscriptione ad Senatusconsultum factum circa legem Papiam, sed ad Claudianum. *L. 1. D. de assignand. libert.* Non uno, sed pluribus Senatusconsultis legi Papiae adjectum, vel detractum est; atque idprehenditur *L. Julianus. 60. D. de legat. 2. L. Senatus. 35. D. de mort. caus. donationib. L. idque. 26. D. de heredib. instituend.* quae ita non debet accipi, quasi Senatusconsultò post legem Papiam factò cautum fuerit, ut pars legatarii vivò testatore mortui caduca non fieret, quae lege Papia erat in causa caduci. *L. unic. §. & cum triplici. C. de caduc. tollend.* Sed voluit Senatus partem heredis, partemque legatarii caducam non fieri; live mortuò

tuò testatore, siue post mortem testatoris decederet, si vel tacite haberet substitutum. Lex quidem Papia sustulerat jus accrescendi inter heredes, & legatarios, ut deficientes portiones fisco potius vindicarentur, quàm conjunctis accrescerent; ut ostendimus sup. cap. 4. jus substitutionis non sustulerat: ideoque substitutiones reciprocae introductae, ne caduca fierent. d. L. *unic.* in princ. & de cad. tollend. At cum in d. L. 24. D. de heredib. institund. tacita esset, non expressa substitutio reciproca, Senatus censuit, non minùs tacitâ, quàm expressâ substitutione legatarium fisco praeferi debere. Non est igitur verum, partem legatarii vivò testatore mortui caducam non fieri ex Senatusconsulto; sed ita demum, cum legatarii reciproca substitutione tacitâ, vel expressâ invicem fuerint substituti.

Quomodò servitus poenae mortis adsimiletur in lege Papia. Conciliatur L. intercidit. 59. D. de condit. & demonstrat. cum L. servitutem. 209. D. de regul. jur.

C A P U T XIII.

ALIA erant legata in causa caduci, quae deficiebant post testamentum factum vivò testatore; alia erant propriè caduca, quae deficiebant post mortem testatoris ante apertas tabulas. In illis servitus poenae mortis non comparatur; nam si legatarius vivò testatore decesserit, legatum est in causa caduci. L. *unic.* §. pro secundo. C. de cad. tollend. At si in metallum damnatus fuerit, legatum pro non scripto habetur, L. 3. §. 1. D. de his, quae pro non script. habent. L. in metallum. 12. D. de jar. fisci, & ita servitus in lege Papia, ferè, sed non omnino mortalitati comparatur. L. servitutem. 209. D. de regul. jur. cujus inscriptio est ex lib. 4. Ulpiani ad leg. Jul. & Pap. In hoc mortalitati comparatur, quòd ut ab initio legatum mortuo relictum pro non scripto est, ita & relictum ei, qui post testamentum servus poenae efficitur: in hoc differt, quòd mors legatarii contingens vivò testatore, faciat legatum pro non scripto. In caducis verò, quae deficiunt post apertas tabulas, siue puris, siue conditionalibus, servitus poenae mortis adsimilatur. L. intercidit. 59. D. de condit. & demonstrat. Si legatum purè relictum fuerit, & legatarius post mortem testatoris ante apertas tabulas ad peregrinitatem redactus fuerit, legatum est caducum, Ulpianus tit. 17. multò magis caducum erit, si legatarius in metallum damnatus fuerit, cum major sit poena servitutis, quàm deportationis. Si legatum quoque sub conditione relinquatur, & pendente conditione legatario poena servitutis irrogetur, legatum est caducum, non minùs quàm si legatarius mortuus esset. d. L. intercidit. 59. D. de condit. & demonstrat. quae est etiam ex lib. 13. Ulp. ad leg. Jul. & Pap. quaeque accipienda videtur, quando legatarius post mortem testat-

statonis ad servitutem poenae damnatus fuerit. Sed cur hoc tam variè in lege Papia? an quia lex de iis, quae erant in causa caduci, solum expresserat casum mortis, si legatarius vivò testatore moreretur? Ad quem casum mortis naturalis, alii casus mortis civilis faciliè trahi non debent, praesertim in iis, quae sunt odiosa. *L. sed etsi. 13. D. de donat. inter vir. & uxer. L. ultim. C. cod.* De iis verò, quae erant propriè caduca, casum mortis, & servitutis, atque etiam deportationis expresserat, ut Ulpianus d. tit. 17. *Vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel pater factus sit.*

An usurae, & fructus rei donatae ex mora debeantur. An
L. liberalitatis. 16. D. de usur. & fructib.

C A P U T XIV.

SI privatus aliquis pecuniam donationis causâ promiserit, interpositâ stipulatione, & moram fecerit, usurae liberalitatis ab eo non exigantur, *L. cum, qui. D. de donationib. fructus tamen post litem contestatam restituendi sunt in actione ex stipulatu, L. videamus. 38. §. si actionem. D. de usur. & fructib. & in actione in rem, si donator ut possessor conveniatur. L. Nefemius. 41. D. de re judic.* At si pecunia reip. donationis causâ promissâ fuerit stipulatione, vel etiam nudâ pollicitatione, etiam absque interpellatione usuras exigi posse videretur; nam respub. pupillo comparatur. *L. 4. C. ex quib. caus. major. L. 3. C. de iure Reip.* Veluti igitur pupillo mora fit reipsa, & absque interpellatione, *L. cum verò. 26. §. 1. D. de fideicom. libertas. L. 3. C. in quib. caus. in integ. restit. necess. non est.* ita & reip. *L. cum quidam. 17. §. eos, qui. D. de usur. L. ult. D. de administrat. rer. ad civitat. pertinent.* Et hanc ratio dubitationis subest in *L. liberalitatis. 16. in princ. D. de usur.* ut etiam in §. 1. cum emptor pretium non solvisset, quia fisco mora fit reipsa. Paulus tamen ait, *liberalitatis in remp. factae usurae non exiguntur, d. L. 16. D. de usur.* hoc est, moram re ipsâ non fieri, si quis donationis causâ pecuniam reip. promiserit; alioqui vel ex nuda pollicitatione usurae accedunt, si promissor moram facere coeperit, *L. 1. D. de pollicitation.* Neque alia ratio est donatoris, quàm hereditaria, qui post tempus praestitutum à Praeside usuras pendere tenentur ex pecunia, quae civitati ad opus publicum, vel ornamentum civitatis legata est. *L. cum quidam. 17. §. ultim. D. de usur. & L. 5. D. de operib. publicis.* Ante interpellationem neque donator, neque heredes donationis moram re ipsâ committunt, sed ita demum cum interpellati fuerint.

*Jungitur , & conciliatur L. ultim. D. comm. praedior. cum
L. usufructus. 26. D. de stipulation. servor.*

C A P U T X V.

SI plures socii habeant fundum communem , & unus ex his servitutem vicino cesserit , inutiliter cedit ; donec alii quoque cesserint , & novissima cessio prima cessio confirmatur . At si unus ex sociis cesserit , & alter legaverit servitutem , die legati cedente non confirmatur cessio primum facta . Rationem differentiae Paulus subjicit in *L. ult. D. comm. praedior.* *Nec enim sicut viventium , ita & defunctorum actus suspendi receptum est.* Cessio prima , quae est actus viventis , suspenditur , donec novissima subsequatur , & primam confirmet : quasi tunc pariter omnes cederent , qui & viventes cedere possent . Sed qui legavit servitutem , eo tempore , quo dies legati cedit , non posset eam cedere , ut posset eam primus ex sociis cedere , quo tempore novissimus cedit . Vulgò d. *L. ultims.* obitare existimant *L. usufructus. 26. D. de stipulat. servor.* (quae tamen jungenda est ex eodem lib. 1. *Mannalium* Pauli) in qua stipulatio pura usufructus (quae est actus viventis) non suspenditur ; & tamen legatum purum usufructus post mortem testatoris suspenditur , donec dies legati cedat , seu adita fuerit hereditas . *L. unic. §. dies. D. quando dies usufruct. legat. ced.* Non negat Paulus in d. *L. ultim.* actus defunctorum suspendi , quod in pendentem esse constat , donec adeatur hereditas , vel etiam tempore , modo , conditione differri , *L. sin autem. 29. D. de legat. 1.* sed negat eodem modo suspendi , quo actus viventium : Stipulatio ex praesenti vires accipit , legatum ex die aditae hereditatis . Stipulatio conditionalis , & legatum conditionale suspenduntur conditione : verum stipulatio vires accipit ex tempore factae stipulationis , non ex tempore conditionis existentis , *L. is , cui. 42. D. de obligat. & actionib. L. filiofamilias. 78. D. de verb. obligat.* & ita quidem actus defunctorum , non tamen sicut , id est , eodem modo , quo actus viventium suspenduntur .

*Indefinitum tempus pubertatis ante constitutionem Justiniani.
Lesio Florentina in plerisque locis defenditur. Locus
D. Pauli exponitur.*

C A P U T X V I.

ULPIANI temporibus , & ante *L. ult. C. quand. tutor. vel curat. esse desin.* non erat satis definitum tempus pubertatis ; cum alii numero anno-

annorum ; alii ex aspectu corporis , alii ex utroque pubertatem aestimarent , Ulpianus *tit. 11. in fine* . Ideo testatores diversum tempus exprimebant , cum ad pubertatem filiis testamentò cavere vellent : modò decimum quartum annum , *L. si cui legetur. 49. D. de legat. 1. L. si Titio. 22. D. quand. dies legator.* (quod erat primum tempus pubertatis) modò decimum octavum annum , *L. pater. 101. §. 3. D. de condit. & demonstr.* (quod erat tempus plenae pubertatis) cum eâ aetate plerique pubescant , Paulus *lib. 3. sentent. tit. 4. de testament.* modò decimum sextum annum , *L. uxorem. 34. §. uni. D. de legat. 3. L. Publius. 36. §. 1. & L. non putabam. 48. D. de condit. & demonstr. L. Sejus. 46. D. ad Senatusc. Trebell. L. Thais. 41. §. 10. 12. 13. D. de fideicommiss. libertat.* (quod erat medium tempus inter primam , & plenam pubertatem) In iis locis nihil mutandum est , nam ita variè tempus exprimebant secundùm testamentariorum sententiam ; ut huic , vel illi sententiae magis adhaerebant . Modò pubertatis tempus indefinitum relinquebant , veluti cum ad pubertatem pervenerit , *L. ult. D. de fideicommiss. libertat. cum in tutelam suam venerit , L. pater. 54. D. de hered. instituend. L. cum ex filio. 39. D. de vulg. & pup. licet autem pater annos pubertatis egressus fuisset , adveniente pubertate tutela finiebatur : atque ita debet intelligi D. Paulus ad Galatas cap. 4. ἡμεῖς ἐκτρέψαμεν ὑμᾶς ὡς πατέρες . i. e. sub tutoribus , & actoribus est usque ad praefinitum tempus à patre . Pater quidem poterat tempus , quod vellet , liberis praestituere ; puta , ut tutores haberet usque ad annum decimum quartum , decimum sextum , vel decimum octavum , vel etiam ultiores annos : pubertate tamen adveniente tutela finiebatur , nec ad tempus expressum perdurabat , si interim filius pubes existeret . d. *L. 101. §. 3. D. de condit. & demonstr.* Ita poterat pater in pupillari substitutione longius tempus comprehendere , puta , usque ad vicessimum , aut vicessimum quintum annum liberis substituere ; sed adveniente pubertate , pupillaris substitutio finiebatur . *L. in pupillari. 14. & L. Centurio. 15. D. de vulg. & pupill. substitut.**

Feminae liberalibus studiis institutae . Tempus ad ea studia definitum . Ad L. 3. & 4. D. ubi pupill. educar. vel morar. deb.

C A P U T XVII.

FEMINAS Romae liberalibus studiis institutas fuisse memorant Dionysius Halicarnassæus *lib. 2. orig.* Plutarchus *9. sympo.* Idque & apud auctores Juris deprehenditur *L. 3. §. penult. & L. 4. D. ubi pupill. educar. vel mor. debeat.* Antiq. inscript. apud Gruter. de Julia. pag. 690. 4.

Par. I.

Y.

Et

Et forma singulari, & moribus piissimis, doctrinaque se-
per legitimam sexus sui aetatem praestantissima, quae vi-
xit annis XI. mens. IX. D. XX.

legitimam sexus aetatem, id est, annum duodecimum, quo feminae nu-
bere poterant ex lege Papia, & ad eam usque aetatem litteris instituebantur.
Paulus Aegineta lib. 1. cap. 14. οὗτοι δὲ διακρίνονται, i. e. de ratione videtur
puerorum praecipit, ut à sexto, aut septimo auno, tam pueri, quam puel-
lae grammatistis, seu litteratoribus tradantur, καὶ ὁ γὰρ ὁ δὲ καὶ ἰσὺς ἰσὺς
τίσας τὰς δας, καὶ τὰς αὐτὰς γραμματιστὰς μεταδίδωμι, i. e. à sexto, & septimo
auno pueros, & puellas grammatistis tradere. Pueri verò à duodecimo an-
no usque ad decimum quartum Grammaticos, & Geometras adeant, (id
est, liberalium artium Professores) à decimo quarto anno ad viceesimum
primum Mathematicos, & Philosophos. Ita biennii tempus ab anno duo-
decimo ad decimum quartum ad studia liberalia pater filio suo praesti-
tuit L. liberto. 21. §. ult. D. de ann. legat. A te pater, Si, ut ab annis duode-
cim aetatis, ad studia liberalia fratris tui, inferas matri ejus annua tot
usque ad annos quatuordecim. Sed & nonnulli, atque etiam feminae us-
que ad annum viceesimum liberalibus studiis instituebantur, Ulpianus in
L. 3. §. penult. D. ubi pupill. educar. Idem ad instructionem quoque pupillo-
rum, vel adolescentium, pupillarum, vel earum, quae intra viceesimum an-
num constitutae sunt, solet decernere respectu facultatum, & aetatis eorum,
qui instruuntur. Sed & nuptae eas artes discabant, Lucianus. οὐκ ἔστι
μὲν αὐτοῖς, i. e. de iis, qui mercede conducti in divitum familiis vi-
vunt. Εἰς γὰρ π. καὶ τὰς ἄλλας καλλιστομάτων αὐτὰς δέχεται, καὶ ἀγχαται
ἐν παιδαγωγίᾳ. καὶ οἱ, καὶ φιλόσοφοι, καὶ ποιῆται ἔργα. i. e. Pars enim
quaedam ceterorum ornamentorum hoc ipsis esse videtur, si dicuntur, quod
studitae sunt, & Philosophae, & carmina componunt. & postea: διὰ δὲ
ταῦτα μαθητοὶ καὶ αὐτὰς περιάγουσιν ῥήτορες, καὶ γραμματικοὶ, καὶ φιλοσό-
φους. i. e. ob haec sunt hae conductitios rhetores, & grammaticos, & phi-
losophos. circumferunt. Juvenalis. sat. 6. v. 447. seq.

Non habeat, tibi quae lecto matrona recumbit,

Dicendi genus, aut cartum sermone rotato

Torqueat Enchymema, nec historias sciat omnes.

Athenis meretrices potissimum humanioribus disciplinis, & Mathemati-
cis operam dedisse, refert Athenaeus lib. 13. Deipnosophist. ut ad respon-
dendum fierent paratiores, καὶ ἄλλαι §. ἑταῖροι μέγα ἔργον ἐν ταῦτα: πα-
διδόναι ἀποχόμεναι, καὶ τοῖς μαθήμασι χρόνον ἀπομειψέσαι, διότι καὶ οὕτως
πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἦσαν. i. e. reliquae verò meretrices magnifice gloriaban-
tur, quod studiis operam darent, & Mathematicis tempus impenderent, quo
circa & faciliores erant ad respondendum.

An id, quod fundo fructuario accessit per alluvionem, ad proprietarium, vel fructuarium pertineat : de ea re non dissentire Ulpianum à Paulo evidenter probatur.

C A P U T XVIII.

FRUCTUARIUS, & creditor plerumque comparantur. *L. si finis. 15. §. item. 25. D. de damn. infect. L. si hominem. 69. D. de solutionib. Uterque jus habet in re, L. totam. 19. D. de damn. infect. Uterque possidet naturaliter, L. quaecumque. 13. §. 1. D. de public. in rem act. L. naturaliter. 12. D. de acq. vel amittend. possess. Julianus dat utrique petitionem servitutum, L. ei, qui. 16. D. de servitut. L. unic. §. 4. D. de remissionib. utrique datur actio furti. L. ult. C. de furt. Neque pignus, neque usufructus usucapione perimitur, L. iusto. 44. §. non mentat. D. de usurp. & usucap. utrumque rei inutatione extinguitur, L. quid tamen. 10. D. quib. mod. usufruct. vel us. exting. L. si conveniit. 18. §. si quis. 3. D. de pignorat. action. & rei interitu. L. fici. 8. D. quib. mod. pign. vel hypoth. Crescit pignus alluvione, L. si fundus. 16. D. de pignorib. & hypothec. sic & usufructus. L. item. 9. §. 4. D. de usufruct. & quomadm. Ait Ulpianus, placuit alluvionis quoque usufructum ad fructuarium pertinere, id est, fructuarium habere usufructum in eo, quod per alluvionem fundum fructuario accesserit. Nec ab Ulpiano Paulus dissentit *lib. 3. sentent. tit. 6. Accessio alluvionum ad fructuarium fundum non pertinet*, quod de proprietate intelligendum, nec eodem modo alluvionem esse in fructu, ut venationes, & aucupia; licet fructuarius accessione alluvionis uti frui possit. Usufructus alluvionis est fructuarii, proprietas alluvionis est proprietarii; veluti id, quod per alluvionem accedit, quaeritur debitori, *L. inter. 21. §. 2. D. de pign. & hypothec. & jus pignoris in alluvionis accessione, creditori. d. L. 16. D. eod.* Ita inter auctores juris pugnantias saepe faciunt, quae nullae sunt, si pensatiùs observentur; non negaverim tamen, alias saepe Ulpianum à Paulo dissensisse.*

Quibus modis pignus, legatum, usufructus rei inutatione extinguitur.

C A P U T XIX.

CUM quaeritur, an pignus rei inutatione extinguatur, non tantum mutationis genera sunt distinguenda; sed etiam res ipsae, in quibus contingit mutatio. Aut enim sunt res soli, aut superficies, aut res mobiles: si quidem in rebus soli mutatio contingat, pignus non tollitur;

Y 2

nam

nam si ager, vel locus certus fuerit pignorus, non tollitur pignus, quod vinea ex horto, vel hortus ex vinea factus sit: vel quod ex novali sylva, aut ex sylva novale factum sit: vel quod ager inundatione stagnum factum sit, aut stagnum exaruerit, non ideo tollitur jus pignoris in solo, quod superficies soli mutata sit. *L. si fundus. 16. §. si res. 2. D. de pignorib. & hypothec.* Idemque est in praediis urbanis; nam si domus pignorata fuerit, eaque postea diruatur, area manet pignori obligata. *L. domo. 21. D. de pignorat. action.* manet jus pignoris, ut servitutis. *L. servitutes. 14. §. si sublatum. D. de servit. praedior. urbanor. L. certo. 13. D. de servit. praed. rusticor.* Ut si area fuerit pignorata, aedificium areae superpositum pignori tenebitur; siue debitor, siue alijs aedificaverit. *L. Paulus. 29. §. dominus. & L. ult. D. de pign. & hypoth.* Quod si superficies tantum fuerit pignorata, veluti sylva, seu materia sylvae, materia caesa nihilominus pignori manet obligata; non tamen navis ex ea facta. *L. si convenierit. 18. §. penult. D. de pignorat. action.* Si vindemia fuerit pignorata, uvae demptas pignori teneri dicerem, non multum ex uvis factum; quia species nova esse incipit, & dominium ei quaeritur, qui multum fecerit, si ignorans fecerit. *L. de eo. 12. §. si quis. 3. D. ad exhibend. M. Aurelius lib. 11. de vita sua: ὁμαρξ, σαφυνά, σαφίς πάντα μεταβολα ἐν εἰς τὸ μὴ ὄν, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ μὴ ὄν. i. e. Uva acerba, uva, uva passa, omnia mutabilia non in id, quod non est, sed in id, quod nunc non est.* Cum nova fit species, quae non fuit, dominium rei mutatione amittitur; & secundum Proculejanorum sententiam: tunc quoque pignus amittitur, quamvis aliàs pignus nullâ societate dominii conjungatur. *L. iusto. 44. §. non mutat. D. de usurpat. & usucap.* Messis pignoratâ spicas defectas pignori teneri dicerem, & frumentum è spicis excusum, quia nova non fit species, sed quae erat, detegitur. *L. adeo. 7. §. cum quis. 7. D. de acquir. rer. domin.* In rebus mobilibus fit commutatio, & immutatio. Eugraphus ad Terent. in Andr. *Motus species sunt commutatio, & immutatio; & est illud circa quantitatem, istud circa qualitatem: ut cum quis ex magno parvus fit, commutatur; si quis ex nigro albus, immutari dicitur.* Adderem transmutationem, cum species nova fit, quae non fuit; vel pristina species in aliam transmutatur. Commutatione pignus non tollitur, si species pignorata augeatur, vel minuatur; neque immutatione, veluti si lana tincta fuerit; in transmutatione distinctio adhibenda videtur, nam si materia ad priorem speciem reverti potest, pignus manet: veluti si vasa conflata fuerint, at si lana pignorata fuerit, & ex ea vestimentum factum, pignus tollitur. argumentò *L. in omnibus. 24. & L. sed si. 26. D. de acq. rer. domin.* Non verò rectè pignus cum legato, aut usufructu comparatur; legatum enim facilius, quàm pignus rei mutatione tollitur: domo pignoratâ, eaque dirutâ pignus manet in area, atque etiam aedificio, quod superponitur, d. *L. 29. §. domus. D. de pignor. & hypothec.* domo legatâ, eaque dirutâ, & postea restitutâ legatum non debetur, *L. si ita legatum. 65. §. ult. D. de legat. 1. areâ legatâ, eaque postea aedificatâ, legatum quoque peti non potest secundum sententiam Celsi L. si chorus. 79. §. area. 2. D. de legat. 3. cui non convenit Javolenus diversae scholae L. si areae. 39. D. de legat. 2.*

In

In rebus mobilibus rei mutatio contingens legatum extinguit, veluti si lana legata tincta, infectave fuerit, *L. sicut. 70. §. 6. sciendum. 4. D. de legat. 3. & si aliter species mutata sit. L. lana. 88. D. eod.* Ratio differentiae inter pignus, & legatum est, quod plus juris habeat creditor in pignore, quam legatarius, cui legatum nondum quaesitum est: sed & usufructus facilius, quam legatum rei mutatione extinguitur, *L. quid tamen. 10. §. 2. D. quib. mod. usufruct. vel us. ut ad proprietatem redire possit; Quod si mutatio speciem perimat, similiter & pignus, & legatum, & usufructus extinguitur. L. sicut. 8. D. quib. mod. pign. vel hypothec. tollit.*

Quare D. Commodus cognoverit in negotio L. Procula. 26. D. de probationib.

C A P U T XX.

MULTA argumenta inducebant praesumptionem, ut Procula tacite fideicommissum fratri remisisse videretur; personarum necessitudo, quod soror fratri donare voluerit: ita enim inter conjunctas, & necessarias personas donandi animus facile praesumitur. *L. cum post. 69. D. de jur. dot. L. cum alienam. 10. C. de legat.* Tum quia in rationibus fratris nullam fideicommissi reputationem fecisset; nec facile oblita putaretur fideicommissi illius, quod erat magnae quantitatis. Ista simul praesumptionem inducebant, alioqui nec mulieres facile donare praesumuntur, *L. 4. in fin. D. ad Senatusc. Vellejan.* quae naturam pecuniarum sunt avidiores, Artemidorus *lib. 2. de iur. cap. 5. καὶ ὁ φύσις αὐτῶν καὶ φιλόπονοι, καὶ φιλόκομοι*, i. e. etenim naturam sunt & pecuniarum avidae, & cultus studiosae; & tenaciores, Columel. *lib. 12. de re rustic. cap. 1. quoniam hunc seculum custodire, & diligentiae assignaverat, idcirco timidiorem reddit, quam virilem; nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi.* Ac licet Procula, quod debebat fratri, nullam factam reputatione, seu compensatione fideicommissi, solvisset; non tamen remisisse videretur id, quod sibi debebatur ex fideicommissio, argumentum *L. si cum dos. 8. D. de acq. rer. amotar.* nisi saepius fratri solvisset. Nec si longo tempore Procula à fratre vivo fideicommissum petere desisset, idem minus ab heredibus ipsius petere potuit. *L. libertis. 18. §. 1. D. de aliment. & cib. legat.* D. autem Commodus de eo negotio cognovit, quod esset magnae quantitatis fideicommissum, major summa Principis cognitionem faciebat, ut ex appellatione Magistratuum, vel aliarum Potestatum cognosceret. *L. si quis. 10. §. 1. D. de appellation.* Ammianus Marcellinus de Juliano *lib. 18. Ipse iurgia dirimens, ubi causarum cogebat magnitudo, vel personarum, erat indeclinabilis iustorum, iniustorumque distinctor.*

Obstetrices Medicae . Antiqua inscriptio , & Helladius apud Photium ex Artemidoro illustrantur . Ad L. I. §. 2, D. de extraordinar. cognitionib.

C A P U T XXI.

JUSTINIANUS in *L. ult. C. comm. de legat. medicos utriusque sexus memorat* ; sunt enim obstetrices medicae . Anianus ad Paulum *lib. 2. sent. tit. 24.* Donatus in *Andriam act. 3. scen. 2. Specta , quàm scitè expressa sit consuetudo medici , vel medicae egredientis ex aegri domo .* Zeno Veronensis Episcop. *sermon. 6. de natiuitat. Obstetricis incredulae periclitantis , enixâ in testimonium repertâ esse ejusdem virginis , inconditam manus ; qua tacto infante statim edax illa flamma sopitur , sicque illa medica feliciter curiosa , dum admirata mulierem virginem , admirata infantem Deum ingenti gaudio exultat , quae curatum venerat , curata recessit .* Antiqua inscript. apud Gruter. fol. 312. 4.

SECUNDA
LIVILLAES
MEDICA.

TI. CLAUDIUS
CAESARIS. L.
CELER. AEDITIUS
A VESTA.

Abutitur eâ inscriptione , qui retulit ut probaret , inter servos medicas fuisse ; quod quidem verum est : non tamen SECUNDA ancilla videtur fuisse , sed uxor Celeris liberti Caesaris , illaque medica , seu obstetrix LIVILLAES , id est Livillae Sejani : ad differentiam alterius Livillae . Sejanus enim gener fuit Tiberii , Tacitus *lib. 5. Annal. & Livillam sororem Germanici uxorem habuit .* Ita Graecis *ἰατρὸς* de viro , & femina , Eustathius *Iliados A. Οὐ μόνον καὶ γυναικὸς ἰατρὸς , ἀλλὰ καὶ ἄνδρος* , *ἰατρὸς Αἴλιος Διονύσιος ἰατρὸς γυναικὸς* . i. e. Non solum generis masculini est nomen hoc *ἰατρὸς* apud Graecos , sed etiam feminini ; ait itaque Aelius Dionysius *ἰατρὸς mulierem* . Helladius apud Photium in *Bibliotheca* : καὶ μάταιον φασὶν τὴν ἰατρὸν ἰατρὸς τὸ κρυπτοῦν . insigniter erravit interpres cum vertit , *μάταιον illam dicimus , quae consult medicam de abscondito : vertere debuit , dicimus medicam , seu obstetricem quaerentem quod absconditum est .* Artemidorus *lib. 3. ὄνειρον. cap. 32. Μάταια ὄνειρον τὰ κρυπτοῦν ἐκάλει , διὰ τὸ τὰ κρυπτοῦν , καὶ κρυπτοῦν διαφύκειν* , i. e. obstetrix conspecta , occulta revelat , propterea quod arcana , & occulta perscrutetur . & postea : *ἐξάγει δὲ τὸ πεισχυόντι ἀπὸ τὸ κρυπτοῦν* . i. e. educit enim è continen-

nente semper quod continetur. Obstetrices illae medicae, quae medicamentum dant, L. item si. D. ad L. Aquil. medicinam exhibent, L. 1. §. 2. D. de extraord. cognition. mulieribus scilicet difficilem partum expertis. Julius Pollux lib. 4. ὁμοίως. cap. 25. διδόναι τὰ φαρμάκια αἱ μᾶλλον ταῖς δυσὺχού-
 Caus. ὁ πλάτων λέγει. i. e. dant medicamenta obstetrices mulieribus male se habentibus, Plato ait. ad quem locum Platonis Ulpianus forte respexerat. d. L. 1. §. 2. D. de extraord. cognition. Maximus Tyrius sermon. 28. de obstetrice: καὶ διεγερθεὶς τὰς ἰδίας, καὶ ἐξάγει τὸ πλεονεκτὸν εἰς φῶς, καὶ ἀπαλλάττει τὴν ἰδίαν. ἢν φέρει. i. e. & curat dolores, & foetum jam maturum in lucem educit, puerperamque dolore liberat. Zeno Veronensis supra: quae curatum venerat, curata recessit. Erant igitur medicae obstetrices, quae medicinam exhibebant, easque mores medicorum imitatas fuisse observat Donatus ad Terent. in Andr. Vide ut auctoritatem, & jactantiam medicorum imitetur, dicendo (quod iussi) & non sufficebat, sed etiam (imperavi) dixit: simul haec quas solent medici promittere frequenter, μοκ. ego huc revertar.

Quaedam alia observata ad L. 1. D. de extraordinar. cognitionib. de mercedibus Professorum, Medicorum, deque exorcistis Christianorum, Judaeorum, Gentium, & quos Ulpianus intellexerit. Lucio Juvenali.

C A P U T XXII.

DE mercedibus Professorum fuit Praetoris, vel Praesidis cognitio. L. 1. §. penult. D. de extraordinar. cognitionib. Juvenalis eam cognitionem Tribuno tribuit Sat. 7. v. 228. seq.

Rara tamen merces, quae cognitione Tribuni

Non egeat.

Tribuni appellatione, non quemvis judicem intelligere debemus, sed Tribunum plebis, qui de mercedibus olim, ut Pretor, cognoscebat. Concurrere potuit Tribuni cognitio, & Praetoris Urbani, veluti in dandis tutoribus, §. 1. Institut. de Atiliani tut. veluti etiam in fideicommissis, & libertatibus, Consulibus, & Praetoris jurisdictioni concurrebat; quod alias ostendimus. Postea vero desit cognitio Tribuni Praetor solus cognovit, & Praefes in Provinciis. Lucianus in Hermotimo, de Dione quodam: τὸν μισθὸν μὴ ἀποδίδει καὶ ταῦτα, ἀπὸ γὰρ αἰεὶ τὸν ἀρχοντα ἔλαβεν, πλεονέκτει καὶ ἀπὸ δομῆτον πλεὶς τὸν πρέσβητα, καὶ ἑβέν, καὶ ἀγγίζον. i. e. quod mercedem non reddiderat in tempore, ad praetorem paulo ante rapuit, pallio ejus collo injecto multa irā percitus vociferabatur. In cognitione Praetoris versabatur, ut pactam mercedem discipulus solveret, vel in syngrapha expressam.

Plu.

Plutarchus in *lib. περὶ Στωικῶν ἀντιπαράστατον*. i. e. *de Stoicorum repugnantibus*, de Chrysippo: *ὡς συγγραφὴν ἑὸς ἀργυρίου τὴν ἀρετὴν παραδίδας*, i. e. *qui acceptam syngrapham pro argento virtutem tradit*. & postea: *φολαπιδῶς μὴ ἀδινῶν* περὶ τὸ μισθῶν. i. e. *qui cautione utitur, ne mercedula defraudetur*. vel etiam ut pro facultatibus mercedem penderet. Philostratus de Scopeliano *lib. 1. de vit. Sophistar.* ὃ ὃ μισθὸς ἢ ἄλλος αἵμου, καὶ ὡς ἑκάστος οἴκου ἔχει. i. e. *atque alius alia merces fuit, & pro ratione domus cuiuscumque*. Ulpianus in princ. d. L. 1. D. de extraord. cognitionib. inter Professores liberalium artium refert Rhetores, Grammaticos, Geometras. Paulus Aegineta *lib. 1. cap. 14. περὶ διαίτης νηπίων*, i. e. *de victus ratione infantium*: τὰς ὃ δωδεκαετίας ἢ πλείων πρὸς τε γεωματρικὸς ποταὶν ἦδην, καὶ γεωμετρίας. i. e. *pueros autem duodecim annorum grammaticos sanè, & geometras adire*. In §. 1. d. L. 1. distinguit professores à medicis, & in §. 4. à Philosophis. Etenim Professores propriè sunt liberalium artium, vel qui profitentur, L. eos, qui. 9. D. de vacation. & excusat. numer. veluti Rhetores, Grammatici, Geometrae, Sophistae. Gloss. vet. Professores σοφισταί. Galenus tamen Medicos retulit inter Professores in *protreptic. ad artes*: οἱ μὲν ἔστιν τὸ θεῶν, καὶ περὶ αὐτὸν ἐκ κληρῶ κεισμενέοι, γεωμέτραι, καὶ ἀειδμενικοὶ, καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἰατροὶ, καὶ ἀστρονόμοι, καὶ γεωματρικοὶ. i. e. *qui primam sedem, Deoque proxima in ambitu occupant, ii geometrae, arithmetici, astronomi, philosophi, medici, & grammatici sint*. Idem Ulpianus non putat inter medicos referri oportere eos, qui exorcismis sanaverint, non tamen si incantavit, si imprecatus est, si ut vulgari verbo impostorum utar, exorcizavit. Plerique Ulpianum Christianos intellexisse existimant, qui impostores vulgò audiebant, quique exorcismis morbos, & daemones fugabant, tam Laici, quàm Clerici illà aetate, ut constat ex Tertulliano *lib. de coron. milit. cap. 11. & lib. de Idololat. cap. 11.* ubi exorcizandi verbò utitur, ut & Ulpianus, sed non adeo iniquus fuerit Christianis Ulpianus, ut eis praestigias, & mercedem exprobraret, qui sine praestigiis, & mercede morbos sanabant, daemonesque ejiciebant. Tertullianus in *Apologet. cap. 37.* Quis autem vos ab illis occultis, & usquequaque vastantibus mentes, & valetudines vestras hostibus raperet, à daemoniorum incurfibus dico, quae de vobis sine praemio, (alijs Codd. sine pretio) sine mercede depellimus. Irenaeus apud Eusebium *lib. 5. histor. Ecclesiastic. cap. 7.* referens, ut Ecclesia morbos, & daemones depelleret, adjicit, eam praestigiis, aut deceptionibus usam non fuisse: μήτε ἐξαπατῶσα πᾶς, μήτε ἐξαργυρομένη: ὥς περ ὃ δωρεὰν εἰληπὸς παραθεῖν ἔτω δωρεὰν καὶ διακονῶν. i. e. *utpote illa, quae nullum dolo, & fallaciis deludit, neque agit pecuniae cupiditate ducta: nam sicut à Deo accepit gratuito, sic cuique gratis administrat*. Alios igitur impostores intelligere potuit, puta Judaeos, & Gentiles, qui ad morborum curationem exorcismis utebantur, & ingentes mercedes capiebant. Lucianus in *Philopseude de Syro* quodam ex Palaestina: ὁμῶς ἀνίσταται καὶ δωρεάν τι ἀγνῶς ἐπὶ μισθῷ μεγάλῳ ἀπαλλάσας ἢ δωρεάν. i. e. *erigit tamen, ac sanos remittit magnam mercede acceptam diris eos malis liberans*. ubi & refert, quomodò ipse exorcismò daemonem fugari viderit. Justinus Martyr in *dialog. advers. Trypho-*

phonem de Judaeis, & Gentilibus: οἱ ἐξ ὑμῶν ἐξοριστὰς τῇ τάξει, ὅσους καὶ τὰ ἴδιον, χερσὶν ἐξουσίῃσι, καὶ θυμιάμασι, καὶ καταδίστοις χρῶν. i. e. *Vestri exorcistae arte, ut & gentes, in adjurationibus utuntur, & thymiamata, & vincula adhibent*. Illos autem impostores vocat Ulpianus, qui imposturam faciebant, ut in *L. 4. §. 1. D. de aedilit. edict. & L. 3. D. sellionat.* Ita enim vulgò impostores dicebantur. Beda, seu alius incertus, de Orthographia: Unde etiam vulgò qui aliquid fraudis facit, aut simulationis, impostor solet appellari. Gregorius Papa, coepit illum simulatorem, & verba rustico impostorem clamare.

De mercedibus Philosophorum, Jurisconsultorum, Ludi litterarii magistrorum in §. 4. & 6. L. 1. D. de extraordinar. cognitionib.

C A P U T XXIII.

PHILOSOPHOS neque professoribus adnumerari, neque eis jus dici debere, ait Ulpianus in §. 4. L. 1. D. de extraord. cognitionib. quia pecuniam contemnere debeant. *L. in honoribus. 8. §. penult. D. de vacation. & excusat. muner.* Joannes Chrysostomus *homil. 21. in epistol. ad Ephes.* proprium Philosophi esse ait, καὶ χερμάτων, καὶ δόξαις κατασπῆν, i. e. & pecuniam, & gloriam contemnere. Plutarchus in *lib. περὶ Στωϊκῶν ἐναντιομμάτων.* i. e. *de Stoicorum repugnantibus*, ridet Chrysippum, qui cum sapientem divitias, earumque jacturam contemnere voluisset, eum postea eis μεσασίας καταβάλλει, καὶ σοφιστίας, i. e. *ad mercenarias operas, & sophisticas relegat*, ut mercedulas doctrinae vel in antecessum, vel tempore praestituto acciperet, οὕτως ὑγυμνασίον τῶν, οὕτως, ἀσφαλιστόν ἢ τὸ προλαμβάνειν, ὡς ἀδύνατα τὸ πρῶτον ἐπιδοχόμενον. i. e. *quod humanius esse dicit, tutius vero ante tempus accipere, cum plerumque fraus solent accidere*. Eundem Chrysippum notat Lucianus in *vitae auctione*, quod mercedes acciperet ἐν τῇ σοφίᾳ παρὰ τῶν νέων, i. e. *propter sapientiam ab adolescentibus*. Quodd. si Philosophis jus dici non debet, nec Jurisconsultis, qui veram philosophiam profitentur, Ulpianus in §. 5. d. L. 1. *Est quidem res sanctissima civilis sapientia, sed quae pretio nummario non sit aestimanda, nec debonestanda*: quae verba expressit Themistius *oration. 4.* καὶ ἢ ἡ σοφία τὸ σχῆμα, καὶ ἀλλὰ τὴν ἐν σοφίᾳ, ἀλλ' ἡ χερὶς αὐτὴν καταβάλλει, καὶ ἀργυρίου δεικνύει αἴτιον. i. e. *et si enim honorifica possessio vera sapientia sit, non tamen decet eam abjicere, & dignam argentis reputare*. & postea: ἐπ' ἐνδοξίᾳ μαθήματα, ἢ πρὸς σπουδαίῳ, ἢ πρὸς φαυλοτέρῳ, μισοσοφίᾳ παρὰ τῶν νέων, σοφιστῶν νομίζου. i. e. *ob quamcumque disciplinam sive praestantiorē, sive viliorem, mercedem ab juvenibus postulare contra sapientis honorem aestimamus*. Sequitur, dum in iudicio tenor petitur, qui in ingressu sacramenti offerri debet

Par. I.

Z

buit

buit: ubi observandum, auditores juris initio sacramentò, id est, jurejurando obstrictos fuisse; ut & medicae artis auditores. Hieronymus *epist.* 2. ad Nepotianum: Hippocrates adjurat discipulos, antequam doceat, & in verba sua jurare compellit. Extorquet sacramentò silentium, sermonem incestum, habitum, moresque praescribit. In §. 6. d. L. 1. D. de extraordinar. cognitionib. Ulpianus separam à Professoribus ludi litterarii magistros, id est, primos informatores litterarum, ut Tertullianus in *lib. de Pallio*. Ita Graeci distinxerunt γερμαννῆς, & γερμαννῆς, Apulejus in *Floridis* sect. 20. litteratores, & grammaticos, prima cratera litteratoris ruditatem exciuit, secunda grammatici doctrinà instruit. Philo Judaeus αὐτὸ τὰς αἰ τὰ γραμματικὰ μαθημάτων, i. e. de congressu quaerendae eruditionis gratià, distinguit ea, quae sunt γερμαννῆς τὰς ἀπαιτήσεις, i. e. grammaticae minus perfectae, sive γερμαννῆς, i. e. grammaticae, & τὰς τελειότερας, i. e. perfectioris. Grammatici sunt professores, non Grammatistae, seu litteratores; & tamen eis ut professoribus jus extra ordinem dici ait Ulpianus.

De salariis Comitum, deque dicasticis, & mercedibus Judicum in §. 8. L. 1. D. de extraordinar. cognitionib.

C A P U T XXIV.

COMITES Proconsulatum, Praesidium, Procuratorumve Caesaris, qui in aerarium, aut commentarium Principis relati erant, *L. abesse.* 32. D. ex quibus causis major. salariò publicò fruebantur, *L. 14. & L. ult. D. de offic. adfessor.* idque studiosi juris adfessores, seu consilarii Praesidium extra ordinem petere potuerunt, *L. 4. D. de extraordin. cognitionib.* licet Juris professores petere non possent. Sed apud quem petere poterant? Cum Praeses iis, quos secum habebat, id est, comitibus jus dicere non posset. *L. 10. D. de jurisdict.* fortè in alio auditorio, in quo non adsidebant. *L. 5. D. de offic. adfessor.* Sed à quo etiam petere poterant? an ex fisco? Cum Principes salaria instituisent, ut Pescennius Niger apud Spartianum, & Alexander Severus apud Lampridium; cumque in commentarium Principis relati essent. d. *L. 32. D. ex quibus causis major.* an potius ex aerario populi? ut apud Plinium *lib. 4. epist.* 12. quod magis videtur; nam salaria de publico accipere in d. *L. 4. D. de offic. adfessor.* id est, ab ordine civitatis. *L. alimenta.* 16. §. 1. D. de aliment. & cibar. legat. *L. 4. D. de decret. ab ordin. faciend.* Ideo Comites salariò publicò fruebantur, annonas, & capita habebant, *L. unic. C. de annonis, & capitat. administrant.* quia nihil ob judicandum accipere debebant. *L. 5. D. de leg. Jul. repetundar.* Judices vero pedanei, quia salaria non habebant, sportulas accipiebant, quae *συναρίνα* dicuntur. *Novell. Justinian.* 82. ut apud Athenienses, Julius Pollux *lib. 8.*

294-

ὀνομαζ. cap. 5. δικασικὸν τριώβολον, ὃ τῷ δικαστῇ διδόμενον μισθός, i.e. *Dicasticum*, *triobolus*, qui *Judici* pro mercede dabatur. & cap. 9. εὐψίλην lib. καὶ τὸ δικασικὸν, ὅπερ καὶ τριώβολον, καὶ δυώβολον, καὶ ὀβολός. i.e. *dicasticum*, quod *triobolus* erat, & duo oboli, & obolus. Ab initio quidem merces iudicum fuerat ὀβλός, Aristophanes ἐν νουρέλαις, i.e. *In nubibus*: ὃν πρῶτον ὀβολὸν ἔλαβον ἡλιασικόν, i.e. *quem primum obolum acceperant iudicalem*. Postea δυώβολον, Svidas in verb. φεδ. τὸ δικασικὸν μισθάζειν, διὸ δόλοι ἦσαν, ἢ καὶ τριώβολον βλακείας χάριν ἢ ἐρατηγῶν προσιδέντων, i.e. *iudiciale stipendium duo oboli erant, fuit etiam triobolum propter iudicum molliorem, ac ineptiam, ut eorum benevolentiam sibi conciliarent*. Cleonem intelligit, qui ad triobolum auxerat, Svidas in verb. τριώβολον. Ὅτιον δὲ ὁ Κλέων ἐποίησεν αὐτὸ τριώβολον, i.e. *postea verò Cleon id effecit triobolum*. Ex qua mercede plerique victitabant, Libanius *declamation*. 8. πολλὰς ὑμῶν οἶδα μίαν ἔσσαν καὶ θυγῆν, τὸν ἐκδίδει μισθόν. i.e. *multos vestrum novi, unum facultatem genus habere mercedem, quae hinc proveniebat*. Sed iudices mercedem illam non nisi post factum iudicium accipiebant, Svidas in verb. Βακτεία. τὸν κείων ἀποδίδοντες ἐνομίζοντο τριώβολον, i.e. *lata sententia triobolum recipiebant, & in verb. ἡλιαία. τριώβολον λαμβάνοντες μισθόν δικασικὸν μὴ τὸ κρίναι, i.e. triobolum accipientes pro iudicali stipendio post factum iudicium*. Et qui in iudicatam litem relinquebant, non nisi obolum accipiebant, idque Lucianus innuit in *bis accusato*, ubi cum iudices in iudicata lite discederent, ait, satis esse si tertiam partem δικασικοῦ acciperent, ἱκανὸν εἰ τετημέριον λάβοιεν, i.e. *satis est, si trientem accipiant*. sive, obolum, tertiam partem trioboli; sed ex aliis (ut videtur) iudicis olim drachmam unam capiebant, Harpocration, & ex eo Svidas in verb. παρέρχασιν. atque etiam sponsonem sacramenti causâ depositam, Julius Pollux lib. 8. cap. 6. ἔλαμβανον ὃ αὐτὸ οἱ δικασταί, i.e. *accipiebant autem ipsam iudices*.

De bonorariis Advocatorum in §. 10. & §. 12. L. 1. D. de extraordin. cognitionib. & de nutriciis in §. penult. Lux Lampridio.

C A P U T XXV.

QUI sibi honestiores visi sunt, ob defensum negotium mercedem accipere noluerunt. Quintilianus lib. 12. cap. 7. iisdemque ferè verbis utitur Chrysostomus homil. 10. ad Philippenf. cap. 3. Plinius de seipso lib. 5. epist. 14. Symmachus de Juliano fratre lib. 1. ep. 27. Nunquam in mercedem ornamenta linguae corrumpit, fortunae tenuis opulentiam fide, quaesum laude mutavit. His autem, qui gratis agebant, etiam in provinciis annonas dederat Alexander. Lampridius in *Alexandro Severo*. Etiam in provinciis oratoribus forensibus multum detulit, plerisque etiam annonas dedit,

dit, quos confitisset gratis agere. quod usque ad tempora Constantii permanisse videtur ex L. 2. C. Theodos. de concussionibus Advocator. sive apparitor. Nec latet mansuetudinem nostram scholasticos ultra modum acceptis honorariis, in defensione causarum omnium, & annonas, & sumptus accipere voluisse. Verba ista desunt in L. 2. C. de Lucris Advocator. Voluit perfringere Constantius scholasticos de foro, seu Advocatos, qui acceptis honorariis, nihilominus annonas, & sumptus acciperent; cum annonae illis tantum concessae essent, qui gratis agerent. At qui annonas non habebant honoraria extraordinaria cognitione petere poterant, vel de iis pacisci, non quidem pendente lite, L. 6. §. 2. C. de postuland. in Eclog. Basilic. lib. 8. tit. 1. cap. 1. sed peractis negotiis, ut Plinius lib. 5. epistol. 21. post causam actam, L. 1. §. 12. D. de extraordinar. cognitionib. gestio negotio, lib. 3. C. de postuland. In §. penult. ait Ulpianus nutricia quoque extraordinem peti posse, quandiu infantes uberibus aluntur. Aristides orat. 1. Platonice. pro Rhetorica, nutricis mercedem constituit duarum, aut trium minarum, ὅτι ἂν αὐτὴν πλείονα τιδὴν ἀξίον δοῦν ἔστιν ἵκεν, ἢ τριῶν μνῶν, i. e. itaque maximum nutricis pretium duarum est fortasse, vel trium minarum, quae summa prope ad decem aureos accedit, quos pater pueris, & puellis cibarii nomine legat in annos singulos, L. Quintus. 7. D. de ann. legat. & fideic.

An debitor post oblationem rei debitae liberetur ipso jure, vel per exceptionem. Exposita inter Sabinianos, & Proculianos controversia.

C A P U T XXVI.

IN stipulatione unius rei non dissentiebant juris auctores; puta, si quis servum dari stipulatus esset, & promissor servum obtulisset, ac deinde servus decessisset, Sabinus putat, promissorem continē liberari, id est, ipso jure, L. stipulatus. 105. D. de verb. obligation. Marcellus ex Proculianis, ipso jure desinet teneri, L. qui decem. 72. D. de solution. & liberation. In eo etiam non dissentiebant, si debitor post moram rem debitam obtulisset creditori; sed inter eos convenerat, tunc debitorem non ipso jure, sed per exceptionem doli mali liberari: quia moram fecerat, perpetuatā obligatione debitoris, actio creditori competeat. L. si ex legati. 23. D. de verb. obligat. Verum doli mali exceptione creditor repelli potuit, qui rem debitam sibi oblatam accipere noluit, in eoque Celsus, & Julianus utriusque scholae consentiunt, L. si servum. 91. §. sequitur. 3. D. eod. Marcellus ex Proculianis d. L. qui decem. 72. D. de solut. & liberat. Paulus in L. sed & si. 17. D. de pecun. constitut. L. interdum. 73. §. ult. D. de verb. obligat. qui loci ita accipiendi sunt, debitorem exceptione doli mali liberari, quando prius moram fecerit, & deinde rem debitam obtulerit. In stipulatione

ne alternata illud, aut illud dari fortè dissentiebant : Sabinus, & Javolenus existimabant, debitorem continuò seu ipso jure liberari, si per creditorem stetit, quominus alterum acciperet, & deinde periisset. d. L. 105. *de verb. obligat.* Proculeriani non ipso jure, sed per exceptionem doli mali, quia altero sublato alterum in obligatione remanebat, *L. cum is. 32. D. de condict. indeb. L. cum res. 47. §. si Stichus. 3. D. de legat. 1. L. Stichum. 95. D. de solut. & liberat.* idque Julianus ex Sabinianis in legato generaliter per damnationem, cum electio esset debitoris, probare maluit. *L. hujusmodi. 84. §. si cui homo. 3. D. de legat. 1.* Tantùm igitur dissentiebant aut in legato generaliter, aut in stipulatione alternata; non in stipulatione, aut legato unius rei: quod non ita satis distinctum fuisse video.

Jungitur L. quaestio. 115. D. de verb. significat. cum L. furtivam. 76. D. de furt. ex utraque lux mutua.

C A P U T XXVII.

JUNGENDA est *L. quaestio. 115. D. de verbor. signification. cum L. furtivam. 76. D. de furt. ex eodem lib. 4. epistolarum Javoleni.* Ibi Javolenus scripserat, duobus poenam furti ejuldem rei nomine praestari debere, domino ratione proprietatis, & bonae fidei emptori ratione possessionis; ut fructuario, & domino proprietatis data actio furti, *L. inter. 46. §. si servus. colono, & domino, L. Fullo. 82. §. 1. D. de furt.* quatenus cujusque interest. Postea Javolenus subjecerat quod est in *L. quaestio. 115. D. de verbor. significat.* ut ostenderet, in rebus mobilibus, exemplo rerum immobilium, possessionem à proprietate distingui oportere, *possessio ab agra juris proprietate distat; quidquid enim adprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec pertinere potest, hoc possessionem appellamus: possessio ergo usus, ager proprietatis loci est.* Id plerique referunt ad praedia tributaria, & stipendiaria, quae nec usucapi poterant, *L. cum sponsus. 10. §. 2. D. de publician. in rem act.* nec mancipatione tenebantur. Sextus Pompejus in verb. *possiones.* Verùm si non proprietatem ex jure civili possessores in provinciis, saltem dominium quoddam possessionis habuerunt, *L. quotiens. 15. C. de rer. vindicat. L. 2. C. de probationib.* atque etiam proprietatem, quae possessionis appellatione continetur. *L. interdum. 78. D. de verbor. significat.* Melius igitur referri possit d. L. 115. ad res furtivas, de quibus supra Javolenus egerat in d. L. 76. *quarum proprietas ad nos non pertinet, nec etiam pertinere potest,* obstante lege XII. tabular. Et tamen rei furtivae bonâ fide emptae possessionem, sive usum habemus, cujus contrectatio fraudulosa furtum est, *L. 1. §. 2. D. de furt.* veluti rei donatae à marito uxor habet possessionem, *L. si inter. 24. & L. si eum. 26. D. de donation. inter vir. & uxor. L. 1. §. si vir. 4. D. de acquir. vel amitt. possess.* licet non possit usucapione dominium acquirere. In his quoque rebus,

qua-

quarum proprietates ad nos pertinere potest, usus à proprietate distinguitur nam & bonae fidei emptor antequam usufruat, habet tantum possessionem, quae usus dicitur, ut in XII. tabul. *usus auctoritas. L. denique. 19. L. 20. L. 23. §. 1. D. ex quib. caus. major. & usufructu nihil aliud est, quam per possessionem capere. L. 3. in fin. D. de acquirend. vel amittend. possess.*

Exc veteri more apud Sextum Pompejum deprehenditur, servos nec statum, nec personam habuisse. Philostrato lux.

C A P U T XXVIII.

SERVOS statum non habuisse nimis vulgare est, L. 4. D. de capit. minut. nec personam, Calliodorus lib. 6. variar. cap. 8. Quid enim prius facerent inter servos jura publica, qui personam legibus non habent? Sed eò respicere voluit Philostratus lib. 8. de vit. Apollon. *ἢ ὅ μιν αὐτὸ ὄνομα, μὴ δὲ ἴου, μὴ εὐλας, μὴ ἀλλῶς ἔσιν, ἔχῃ, ἃ θεοὶ, ἔστω εἰ ἀνδραπόδων καὶ πατρῶν; ἀνόνυμα δὲ πάντα.* i. e. qui enim ipse neque nomen habet, neque quibus parentibus natus sit constat, non civitatem, non heredem habet, nonne, prob. Dii immortales, hic inter servos habentur, oportet? innominata enim omnia. Interpres Latinus sententiam non assequitur; nec enim servi sunt sine nomine, L. si in nomine 32. D. de verber. obligat. sed sine cognomine, quo liberi dumtaxat, nuncupantur. L. cum precum. 9. C. de liber. caus. Vult Philostratus, enim inter servos referri debere, qui neque originem, neque civitatem, neque patrimonium habeat; quia servi tales sunt, obscuri, sine nomine, sine statu, & persona. Placet id ex veteri more Romanorum observare, quod alius fortasse praeteriret. Sextus Pompejus: *Pilae, & effigies viriles, & muliebres, ex lana Compitalibus suspendebantur in compitis: quod hunc diem festum esse deorum inferorum (quos vocabant lares) putarent, quibus tot pilae, quot capita servorum; tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, ut vivis parcerent, & essent his pilis, & simulacris contenti.* Pilae, & effigies distinguit: quia pilae pro servis, qui personam non habebant, suspendebantur: effigies, & simulacra pro liberis, quae personam eorum referebant. Pilae istae stramentitiae, aut foeneae non erant effigatae, sed rotundae in modum pilae. Sextus Pompejus non expressit, ex quo fierent effigies viriles, ut muliebres ex lana, in verb. laneae, non distinguit viriles, & muliebres; sed si effigies istae eadem sunt, quae Maniae apud Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. fiebant ex farina. Sextus Pompejus in verb. Maniae: *Manias Aelius Stilo dici ait ficta quaedam ex farina in hominum figuras.* Ita igitur pilis stramentitis servorum vilicatem; simulacris ex farina hominum industriam, & laborem in quaerendo victu; simulacris ex lana feminarum artem, vel mollitiem ostendebant. Non praetermittendum in eam rem, quod sacerdotes Diis manibus servi-

libus

libus separatim, & extra urbem olim facerent. Varro *lit. 5. de ling. Lat.* *ibi prope faciunt diis manibus servilibus sacerdotes, qui uterque locus extra urbem antiquam fuit.* Ita volebant ostendere, servos nec vivos, nec mortuos ullam habere communionem civitatis.

Species L. paterfamilias. 28. D. de reb. auctorit. judic. possidend. Secundum lectionem Florentinam negatio retinetur.

C A P V T XXIX.

AMBIGUA sunt verba illa, *substituit heredem*, an ad eum referenda sint, quem pater sibi heredem fecerat, vel quem pater filio substituerat; sed ex iis, quae sequuntur, deprehendito, patrem filium heredem instituisse: *Idem in substituto filio herede servandum non est*, id est, in eo, quem pater sibi heredem instituit, & filio substituit. *Ma illud maxime movet*, dubitari potest, an haec verba sint vel ex parte illius, qui Javolenum consulabat, vel ex parte Javoleni ad quaestionem respondentis, quod posterius magis placuit *lib. 3. observat. cap. 12.* ita prius contrariam sententiam retulit, ut in *L. 6. D. de liberat. legat. ex lib. 6. epistolar.* nec mirum est, aliquem ex Proculejanis Javolenum consuluisse, ut in *L. alius. 11. D. de hered. instituen. ex lib. 7. epistolar.* ejusdem Javoleni; nempe ut sciret, quid utriusque scholae Auctores sentirent. Et quidem non tantum auctores unius scholae, sed etiam alterius sese invicem consulabant, ita Aristonem consulit ex Sabinianis, *L. Salvius. 6. D. de legat. praestand. & Neratius ex Proculejanis Aristonem consulit, L. 3. D. quae res pignor.* Ceterum ibi retinenda est negatio secundum lectionem Florentinam: *Idem in substituto filio herede servandum non est.* Etenim affert differentiam inter filium, & substitutum heredem: institutus filius impubes, & si se immiscuerit paternae hereditati, habet beneficium abstinendi. *L. necessariis. 57. D. de acquir. vel omitt. heredit.* substitutus, qui adiit hereditatem patris, postea eam repudiare non potest: Immo fit necessarius & patri, & filio, *L. qui patri 59. D. eod. L. quidam. 20. C. de jure deliberand.* nec tantum tenetur creditoribus paternis, si filius se paternis bonis immiscuerit, ut hic dicitur, sed etiam si abstinerit. Verum substitutus filio, & a patre heres ex parte institutus, potest institutionem omittere, & ex substitutione adire: quo casu non tenetur creditoribus patris, *L. quaesitum est. 40. & L. Julianus. 42. D. de acquir. vel omitt. heredit.* quia non patris, sed tantum filii bona ad substitutum pervenerunt. *L. sed si. 10. §. ad substitutos. D. de vulgar.* Ita igitur respondit Javolenus, quasi existimaret, duo esse testamenta patris, & filii; nam si pro uno, eodemque testamento accepisset, substitutam testamento filii creditoribus patris obligasset, perinde ac si testamento patris adiisset.

De

De luctu feminarum, & turbatione sanguinis; deque ea, quae parit undecimo mense, vel ulteriori.

C A P U T XXX.

CUM duo menses anno adjecti fuissent, nihilominus uxor maritum non duodecim, sed tantum decem mensibus lugere debuit; si quidem tempus illud luctus constitutum fuerat propter turbationem sanguinis, *L. liberorum. 11. §. 1. & 2. D. de his, qui volunt. infam.* ne incertum esset, an mulier ex priore, secundove marito praegnans esset: quam sanguinis turbationem eleganter expressit Libanius in *progymnasis*: *ἔπου πολλάκις ἀγνοῖ τὸ ἄρρεα πατρὶς, ὃ παύεινται, ὃ δὲ ὑπὸ τοῦ ἑωυτοῦ σπέρματος ἐκ μίστερος ἢ πατρὸς γίγνεται.* i. e. ubi saepe pater ignorat satum, quem sevit, secundus prioris semen sibi vindicat: ac promiscua sunt genera. Acron ad Horat. lib. 3. carm. od. 6. de Augusto, qui alienam conjugem tulerit, & genus bonum patris, sanguinis alieni, coitus admixtione polluerit. Verum quia Decemviri scripserant in decem mensibus hominem gigni, Gellius lib. 3. cap. 16. post decem menses turbatio sanguinis non timebatur. Hoc autem ex jure Graeco in XII. tabulas translatum fuerat in decem mensibus hominem gigni. Nam Aristo Demarathum filium agnoscere noluit, quod ei natus esset ante decem menses à nuptiis, Svidas in verb. *Demarathus*. Contra Agis Leorychidem filium agnoscere noluit, quem Timaea uxor pepererat, postquam ab ea decem mensibus secubasset, Plutarchus in *Alcibiade*: quasi decem mensibus nec citiore, aut ulteriore die partus humanus absolveretur. Ideo verò Decemviri scripserant, in decem mensibus hominem gigni, ut natus filius intra decem menses à morte patris ad legitimam hereditatem ut suus heres admitteretur. *L. 3. §. penult. D. de suis, & legitimis*. Et propter hanc legem XII. tab. tam saepe apud Auctores, decem mensium tempus humano partui praestitutum reperitur. Aliquando tamen contingebat, feminas ulterius gestare uterum, ut duodecim mensibus. Sosipater Charisius *Institution. Grammaticar. lib. 1. ex Varrone; Gracchum autem à gerendo, quod mater ejus duodecim mensibus eum utero gestaverit*. Et ex eodem Terentius Scaurus de orthographia: *Negat Varro etiam Gracchus aspirandum, quoniam à gerendo sic cognominatus; matrem enim ejus, qui primus Gracchus sit dictus, duodecim menses uterum gessisse*. Ut mensibus tredecim, Plinius lib. 7. cap. 5. cujus fides minui non debuit, quod ex Masurio Sabino juris auctore retulerit. An non propterea decem mensibus tandem duo adjecti sunt, *L. 2. C. de secund. nupt.* ut intra duodecim menses uxor virum lugeret, quasi intra illud tempus turbatio sanguinis timeretur. Sane tempus duodecim mensium vix probari potuit. Quintilianus lib. 5. *lustrit. orator. cap. 16. Adulterii rea est, quae quam annus vidua fuisset, enixa est, lis non erit*. Sed Adrianus in undecimo mense partum edi posse decrevit, secutus auctoritatem Hippocratis, & Aristotelis. Gellius lib. 3. d. cap. 16. quod Justinianus non abrogavit *Novella 39. cap.*

cap. 2. sed eo solum casu partum legitimum esse noluit, si uxor undecim mō mēse perfectō circa terminum anni pepererit.

De accessione possessionis inter venditorem, & emptorem. §. inter. Instit. de usucapionib. exponitur.

C A P U T XXXI.

PLERIQUE ita §. *inter. Instit. de usucapionib.* intelligunt, ut ex relict. pto Impp. inter venditorem, & emptorem conjungi tempora coeperint in praescriptione longi temporis, quae antea non conjungebantur; & Justinianus eam temporis continuationem ad usucapionem produxerit, in qua ante Justinianum tempora non jungebantur. Id colligunt ex *L. si aedes. 32. §. si libertas. D. de servitutib. praedior. urbanor.* post Harmenopol. lib. 4. epistol. tit. 4. quod tamen non satis probat: fieri enim potest, ut qui aedes possidebat, alio modo possidere desierit, quam venditione; & sic interpellatam fuisse illius possessionem, ita ut novo possessori integrō tempore ad usucapionem opus fuerit. Praeterea ante illud rescriptum Impp. tempora continuabantur inter emptorem, & venditorem in longi temporis praescriptione, Africanus *L. si duobus. 6. & Scaevola L. penultim. D. de divers. & tempor. praescript.* atque etiam in usucapione. *L. id tempus. 14. D. de usurpat. & usucap. L. 2. §. si à furioso. 16. & §. emptori. 20. D. pro emptor.* Ita ergo rescriptum Impp. intelligi debere videtur, ut continuaretur vicissim possessio inter emptorem, & venditorem: puta, ut venditoris possessio prodesset emptori, & emptoris possessio accederet quoque venditori, si venditio retro ageretur; de quo inter juris auctores non satis convenerat. *L. Pomponius. 13. §. 2. D. de acquir. vel amitt. possess.* Neque Theophilus ab ea interpretatione multum alienus, cum videret aliud rescriptum Impp. fuisse constitutum, quam venditoris possessionem accedere emptori, & hoc satius admittendum videtur, quam verba §. praecedentis transmutata fuisse. Eorundem Impp. rescriptis pleraeque alias controversias sublatas fuisse ostendimus lib. 1. *observation. cap. 5.*

De continuatione temporis in usucapione rerum mobilium. Ad L. nunquam. 31. D. de usurpat. & usucapionib.

C A P U T XXXII.

CONTINUUM erat tempus usucapionis ex lege XII. tabul. sive unius anni ad usucapionem rei mobilis, sive biennii ad usucapionem fundi.

Par. I

A 2

di.

di. Quid igitur ait Paulus in *L. nunquam. 31. §. 1. D. de usurp. & usucap.* In usucapionibus mobilium continuum tempus numeratur. Id Tribonianus adiecit propter constitutionem Justiniani in *L. unic. C. de usucap. transformand.* Ex qua hodie res mobilis per continuum triennium usucapitur, siue quis abiens, siue praesens fuerit; sed in usucapionibus immobilium tempus continuum non numeratur: quia habetur ratio praesentiae, vel absentiae. Jure antiquo usucapio procedebat tam adversus absentes, quam praesentes; & tam in rebus soli, quam mobilibus. d. *L. unic. in princip.* Ex eadem constitutione solum in usucapionibus mobilium obtinet, ut continuum tempus numeretur, non habitâ ratione absentiae, vel praesentiae. Quod consulto Tribonianus ita scriptum voluit in d. *L. 31. & sane nimis ille supinus fuisset, si non ex lege XII. tab. tam in usucapionibus mobilium, quam immobilium continuum tempus numerari scisset: at voluit signare differentiam, quam Justinianus in usucapione mobilium introduxit, in qua continuum tempus numeratur.*

Loci ex Gajo, & Ulpiano relati apud Priscianum indicantur.

C A P U T XXXIII.

ARTIGRAPHI saepe laudarunt Juris auctores, penes quos verborum proprietatem, atque etiam elegantiam fuisse noverant. Eos vero locos disquirere non frustraneae est operae, ut deprehendatur quid concinnatores Pandectarum immutarint. Priscianus lib. 6. Gajus in primo institutorum, adhibitis non minus quinque testibus puberibus, item libripende. In eodem, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, quod Anianus in fragmentis, quae supersunt, immutatum retulit tit. 6. quibus mobilis filii exeunt de potestate patris: Quae tamen mancipatio solèbat ante Praesidem fieri, modò ante curiam facienda est, ubi quinque testes cives Romani in praesenti erunt, & pro illo, qui libripens, id est, stateram tenens, & qui Antestatus appellatur, alii duo. Priscianus lib. 3. Ulpianus lib. 46. ad edictum, si quis proximior cognatus nasceretur. Ulpianus lib. 46. ad edictum in *L. 1. §. 8. D. unde cognat.* Si quis proximior cognatus nasci spectetur. Priscianus lib. 10. Ulpianus tamen ad Sabinum, usurum fructurum dixit, non fructurum. Ulpianus lib. 18. ad Sabinum in *L. si cuius. 3. in princ. D. de usufruct. & quemadmod.* Si usufructus legatus sit, non prius dandam actionem usufructuario, quam satisfecerit, se boni viri arbitratu usurum fructurum. & in *L. ultim. D. usufructuar. quemadmod.* caveat, quae jungenda est cum d. *L. 13. ex eodem lib. 18. Ulpian. ad Sabinum.* Si vasorum ipsorum usufructus relictus sit, non erit cautio Senatusconsulti necessaria, sed illa sola boni viri arbitratu usurum, fructurum.

Uls

*Ut Sabiniani veterum regulis insisterent , & Proculeriani
ab his recederent ex regula Catoniana ostenditur.*

C A P U T XXXIV.

Quod scripsimus lib. 1. *observation. cap. 3.* Sabinianos regulis juris antiqui instituisse , & Proculerianos ab iis recessisse , adhuc melius circa regulam Catonianam indicari potest . Si quidem regula , seu definitio Catoniana , una est ex illis regulis juris antiqui , eamque ex Sabinianis videntur retulisse . Ulpianus ex Sabino lib. 21. *ad Sabinum* , L. *cetera*. 41. §. 2. D. *de legat. 1.* Ulpianus ex Juliano Sabiniano L. *cum servus*. 39. §. *si Titius*. 2. D. *eod. tit. de legat. 1.* Martianus ex eodem Juliano L. *Justinus*. 86. D. *de condit. & demonstr.* Javolenus Sabinianus L. *omnia*. 201. D. *de divers. regul. jur.* Justinianus ex Gajo Sabiniano , exque ipsius institutionum *lib. 1.* (ut videtur) §. *sed si rem*. 11. & §. *an servo*. 33. *Instit. de legat.* Catonianam regulam probarunt auctores ex Sabinianis , cum veterum regulis insisterent , earumque rationes plerumque ignorarent , ut de Grammaticis Diomedes lib. 2. *Auctoritas tantum opinione secundam veterum lectionem recepta , nec ipsorum tamen , si interrogentur , cur id secuti sint , scientium* . Antistius Labeo ingenii qualitate , & doctrinae fiducia fretus plurima innovare auduerat , quod supra attigimus d. *cap. 3.* Idemque Philo Judaeus lib. 1. *de vita Moysis* : *προσπειρώων αὐτοῖς τὰ δύσδιόγιστα , πάλαι δ' αὖτε μεγάλα φέροντα παντοπόροις ὅς αὖτε ἐνείκων* . i. e. *comminiscens ipse difficilia contemplati ; nam multa praeclara ingenia novant circa disciplinas* . Proculeriani à Labone edocti regulis antiquis insistere noluerunt , & ab iis saepe recesserunt ; ut Celsus ex ea schola adversus regulam Catonianam , legatum rei propriae domino relictæ putat consistere , si eam dominus postea alienaverit ; & eo tempore , quo legatum defertur , sua esse deserit . L. 1. §. *ult.* D. *de regul. Catonian.* Igitur Theophilus in d. §. *an servo*. 33. *Instit. de legat.* Proculerianos intelligit , cum ait , quosdam ex Jurisconsultis eam regulam non probasse , nec inspersisse tempus testamenti facti , sed quo legatum deferretur . Haud satis est signare dissonas Jurisconsultorum sententias , sed & rationes perpetuo inquiri oportet , quibus ad dissentiendum adduci potuerunt .

Species, & lectio defensa in L. fundum. 19. D. de in diem addition.

C A P U T XXXV.

TITIUS fundum vendidit Maevio sub pacto additionis in diem, Sempronius intra tempus praestitutum meliorem conditionem attulit, & pretio fundi adjecit; eique Titius fundum prius venditum, & alium quoque applicitum addixit. Titius priori emptori Maevio non tenetur, cujus causa absoluta est, id est, resoluta emptio, cum alius meliorem conditionem attulerit. *L. si quis. 41. D. de rei vindicat. L. 2. D. de in diem addict. L. 2. §. si in diem. 4. D. pro emptor.* Poterat quidem fuisse dolus Titii, qui priori fundo vendito alium adjecisset, ut Sempronium ad pretii adjectionem induceret; & quamvis ita Sempronius pretio fundi adjecisset, non videretur meliorem conditionem attulisse propter fundum prius venditum, sed propter alium fundum applicitum. *L. 4. §. 1. & L. si filio. 15. §. 1. D. de in diem addition.* At Titius sine dolo malo alium fundum potuit applicare, veluti accessionis loco: ut rei venditae possunt quaedam accedere, puta servus, vel dolia fundo vendito, *L. si in emptione. 34. D. de contrab. emptio. L. itaque. 32. D. de aedilit. edict. peculium servo, L. justissime. 44. D. eod.* Id igitur solum intuemum esse ait Javolenus, an priori venditori bona fide facta sit adjectio, id est, an Titius, qui prius fundum vendiderat Maevio, bona fide alium fundum adjecerit. Idem est Titio factam esse adjectionem, vel à Titio factam esse adjectionem, vel Titium adjectionem fecisse; quod cum minus attenderent, verba istius legis perspicua frustra conturbare voluerunt.

De concurrente Consul, & Praetoris jurisdictione in fideicommissis, & libertatibus.

C A P U T XXXVI.

CONSULES cognoscebant de fideicommissis. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 25. de fideicommissis. L. si magistratus. 27. D. de reb. auct. judic. possid.* quae est ex *lib. 1. Ulpiani de offic. Consul.* Idem etiam arbitrum dabat discutiendis rationibus, si servo libertas sub conditione reddendarum num relicta fuisset. *L. si cui libertas. 50. D. de condit. & demonst. ex eod. lib. 1. Ulpiani de offic. Consul.* Consilium praebebat volentibus, ex Senatorum, & equitum ordine. Ulpianus *1. & L. unic. D. de offic. Consul.* Praetor fideicommissis

quoque cognoscebat. Ulpianus d. tit. 25. de fideicommissis. Idem etiam, si servus rationes reddere iussus esset, arbitrum dabat excutiendis rationibus servi; ut constitueret, quae instrumenta rationum, quaeve earum reliqua servus heredi redderet. L. si pater. 47. §. 2. D. de fideicommissis. libert. Quare concurrebat Consul, & Praetoris iurisdictio in fideicommissis, & libertatibus. Sed veluti in fideicommissorum cognitionibus major summa apud Consulem, minor apud Praetorem petebatur, ut ex Fabio notum est lib. 3. institution. cap. 8. ita videtur, Consulem directam libertate datam arbitrum dedisse, d. L. 50. D. de condit. & demonstr. fideicommissariam autem libertate relictam Praetorem fideicommissarium dedisse arbitrum, d. L. 47. D. de fideicommissis. libertatib. ita ut iisdem in causis, sed diversimodè Consul & Praetoris iurisdictio versaretur.

Differentiae quaedam inter magistrum, & curatorem bonis vendendis datum.

C A P U T XXXVII.

CUM Praetor creditores in bona debitoris fraudandi causâ latitantis misisset, eaque distrahi permisisset, creditores magistrum eligebant, qui eorum proscriptionem, & venditionem faceret, cuique praecipua cura rerum incumberet. L. cui praecipua. 57. D. de verbor. significat. ex lib. 59. Pauli ad edictum, ubi de missione in bonorum possessionem, eorumve venditione egerat, L. 5. & 7. D. ex quibus causis in possessionem eat. L. 10. 12. & 14. D. de reb. auct. iudic. possidend. Sunt qui nullam differentiam inter magistrum, & curatorem bonis vendendis datum constituent; verum magister videtur fuisse unus ex numero creditorum apud M. Tullium lib. 1. epistol. ad Attic. curator constitui poterat ex his, qui non essent creditores. L. 2. §. 4. D. de curator. bon. dand. magistrum ipsi creditores eligebant ex permisso Praetoris, Theophilus in tit. Instit. de bonor. success. sublat. curatorem Praetor ex consensu maioris partis creditorum eligebat. d. L. 2. D. de curator. bon. dand. magister per universitatem bona debitoris addicebat, §. 1. Instit. de bonor. success. sublat. curator etiam res singulas distrahebat. L. 13. D. de negot. gest. L. 7. §. praeterea. D. de sumptibus. Differentia fuit, quod magister operaretur famam bona distrahebat, §. 2. Instit. de bonor. success. sublat. licet non onerabat, qui nomine suo bona distrahebat. d. L. 13. D. de negot. gest. L. 7. §. praeterea. D. de sumptibus. Eâ ratione debitorum non infames, L. debitorum. 11. C. ex quibus causis non veniant in bonor. ced. poss. quia non veniant bona nominis sui, sed quibus cesserant; & si quando bona distrahebant, ut venire deberent, ex senatusconsulto

sulto curatorem fieri permittebarur, quò venirent honestius. *L. cujus. 9. D. de curatorib. furios. & al. ext. minor. dand.*

Quaedam de sectis Jurisconsultorum. Non tantum Jurisconsulti ad auctores suae sectae scripserunt, sed & ad alios diversae sectae; nec tantum auctores suae sectae, sed & alios consulebant.

C A P U T XXXVIII.

NON adeo pertinaciter Jurisconsultos uni sectae adhaesisse supr. lib. 1. ostendimus, quin alterius sectae auctores quandoque probaverint; idque apertius ex eo cognoscitur, quod non modò ex eadem schola, sed & ex diversa sese invicem consuluerunt. Aristo Julianum consulit *L. Salvius. 6. D. de legat. praestand.* & consultus fuerat Aristo Proculianis, quibus rescriptis veluti Neratio Prisco *L. 3. D. quae res pignori*, & Celso *L. statuliberi. 29. §. 1. D. de statuliber.* atque etiam Javolenus *L. Attius. 11. D. de heredib. instituend.* Tum ex eo quod nonnulli libros ad utriusque scholae auctores scripserunt: Cassius ad Ursejum Ferocem scripsit *L. quid tamen. 14. §. si massae. D. quib. mod. usufruct. vel us. amitt.* Et Proculus ad eum quoque scripsit *L. supra. 11. §. apud. 2. D. de aq. plu. arcend. act.* Javolenus ad Plautium libros quinque scripsit, & Neratius quoque ad eundem Plautium *L. 5. D. de servitut. praedior. rusticor.* sicque intelligere debemus, quod est in *L. 1. §. interdum. D. de usufruct. accrescend.* *Omnes auctores apud Plautium de hoc consenserunt*, id est, tam Sabiniani, quam Proculiani, qui ad eum scripserant. Javolenus libros quindecim scripsit ex Cassio, idemque libros decem ex posterioribus Labeonis; in his non semper Labeonem notavit, in illis non semper Cassium secutus est, ut in *L. si quis. 54. D. de condit. & demonstrat.* unde apparet, levem esse conjecturam; si quis Jurisconsultum ei scholae vindicare velit, quod ad auctores ejusdem scholae scripserit. Ceterum alii sunt libri posteriorum Labeonis à Javoleno epitomati, atque alii libri Javoleni ex posterioribus Labeonis: quamquam idem est numerus librorum in Indice Florentino: cum multa Labeo scripsisset in libris posteriorum, ad linguam Latinam enarrandam, illustrandamque conducentia, ut refert Gellius *lib. 13. cap. 10.* Javolenus fortè in libris epitomatis selegerat, quae potissimum ad jus civile pertinebant, alia reciderat, ut Paulus in *libris digesser.* Alpheni. In his nihil ferè Javolenus de suo retulit: at in libris ex posterioribus Labeonis Javolenus multa de suo adjecit, probatà, vel rejectà quandoque Labeonis sententià. In his, & illis sunt diversae quæstiones.

Injunctum

Injusta uxor jure mariti accusari non potest, sed jure publico, seu jure extranei. Ad L. si uxor. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulteriis.

C A P U T XXXIX.

INJUSTA uxor in *L. si uxor. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulter.* est non jure ducta, puta, non observatis ritibus nuptiarum, deductione in domum, aquae & ignis acceptance, vel quae usu tantum habetur, non coemptione, quam & gratuitam uxorem dici in antiquis inscriptionibus alibi ostendimus; atque ita fortasse Virgilianus pastor injustam novercam intelligere volebat, quam pater non jure duxerat, aut concubinam. Differentia tamen constitui potest inter uxorem injustam, & concubinam. quod injusta uxor animo uxoris habeatur, non concubina. *L. penult. D. de concubin.* Non probatam tamen differentiam, quod concubina jure extranei tantum accusari possit adulterii; injusta uxor etiam jure mariti, d. *L. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulter.* immo ita Ulpianus debet intelligi, ut injusta uxor jure extranei tantum accusari possit. Nam ea, cujus nuptiis pater non consensit, injusta uxor est. *L. Paulus. 1. D. de stat. homin. §. 1. Instit. de nupt.* & tamen jure extranei tantum accusari potest, ut & concubina. d. *L. 13. §. 1. si quis uxorem.* Quenam verò ratio differentiae constituitur, ut ea, cujus nuptiis pater non consensit, quaeque uxor injusta est, jure extranei accusari debeat; alia verò uxor non jure ducta, puta, non accepta aqua, & igni, jure mariti accusari possit; cum utraque uxoris animo habeatur. Neutra igitur jure mariti, sed jure extranei, seu jure publico accusari potest: quae distinctio plerumque alias videtur adhibenda, veluti cum maritus lenocinium fecerit, & publico judicio eam adulterii uxorem accusat, praescriptione lenocinii ab accusatione non repellitur. *L. 2. §. si publico. D. eod. tit. ad leg. Jul. de adulter.* & tamen si jure mariti accusari velit, ea praescriptio marito objicitur, *L. ita nobis. 28. C. ad leg. Jul. de adulter.* quod utique potius admittendum; quam tunc praescriptionem lenocinii objici marito, cum quaestum fecerit: neque enim maritus alter lenocinium facere intelligitur, quam si ex eo quaestum fecerit. *L. mariti. 29. §. quaestum. D. ad leg. Jul. de adulter.*

Cum jurisjurandi conditio in libertatibus non remittitur. Ad L. si quis. 12. D. de manumiss. testament.

C A P U T XL.

SI quid sub conditione jurisjurandi relictum sit, Praetor eam conditionem edicto remisit. *L. quae sub conditione. 8. D. de conditionib. institut.*
L. si

*L. si à milite. 29. §. 2. D. de testament. milit. L. si quis. 112. §. penult. D. de legat. 1. L. haec scriptura. 26. D. de condit. & demonstr. Rationem edicti Praetorii affert Ulpianus in d. L. 8. D. de condition. institut. quod nonnulli sint faciles ad jurandum contemptu religionis, (Philo Judaeus in lib. de Decalogo: Εἰσὶ δ' οἱ μὲν καὶ ἀλλοτρίων μέληντες εἰς πορνείᾳ κατὰ νόμον καὶ ἀνεξέταστος ἐμμένουσιν ὅτι τοῖς τοχοῖσιν, ὅθεν ἀμφισβητούμενα τὸ παρῆπαν, τὰ μὲν αὐτὸν ἐκ τῆς ὁμοῖας λόγῳ περισσασπλουόντες. i. e. Et sunt qui nullâ spe lucrandi ob malam consuetudinem abunde, & temerè jurant de rebus nihili, nemine prorsus contradicente, jurejurandò suppletentes orationem.) Alii perquàm timidi metu divini numinis usque ad superstitionem. Servius ad 1. Georg. Celsus, orcum ut jurisjurandi Deum pallidum dictum, quia jurantes trepidatione pallescunt. Ne igitur vel hi, vel illi aut consequerentur, aut perderent, quod relictum esset sub conditione jurisjurandi, Praetor eam edictò remissam esse voluit: quod de graviore dejectione intelligerem, non simplici jurejurando; plerumque enim, non semper conditio jurisjurandi remittitur, *L. non dubitamus. 20. D. de condit. & demonstr. heredi, legatariove, L. Antistius. 62. D. de acquir. vel omittend. heredit. L. municipibus. 97. D. de condit. & demonstr. At servus, cui libertas sub conditione jurisjurandi relicta est, omnimodò tenetur jurare, nec tamen tenetur facere, quod facturum se juraverit. L. servum. 36. D. de manumiss. testament. L. si quis. 12. §. qui ita. D. de statuliber. Verùm cur non remittitur servus conditio jurisjurandi, cui libertas sub ea conditione relicta est? nam favor libertatis suadet, ut habeat servus libertatem remissâ conditione: veluti legatarius legatum consequitur, quasi conditione legato non adpositâ. Nota est satis differentia: sed ratio differentiae adhuc quaerenda est, cur Praetor heredibus, legatariis conditionem jurisjurandi remiserit, non servis; curve heres, legatarius, hereditatem, legatum consequatur remissâ conditione, servus autem non aliter libertatem consequi possit, quàm si juraverit. Ait Ulpianus in *L. si quis. 12. D. de manumiss. testament. Si quis libertatem sub conditione jurisjurandi reliquerit, edicto Praetoris locus non erit, ut jurisjurandi conditio remittatur. Edicto Praetoris locus non est impositâ conditione servis, quia servi pro nullo habentur apud Praetorem, L. nullo. 7. D. de leg. Cornel. de fals. eâque ratione Praetoris edictum de jure deliberandi locum non habet servis heredibus institutis. L. 1. D. de jur. deliberand. Cum igitur servis conditionem jurisjurandi Praetor remittere non intellexerit, haud aliter ad libertatem pervenire possunt, quàm si jurando conditionem impleverint: quod non video ab his, qui locum istum attigerunt, fuisse observatum.***

EMUNDI MERILLII J. C.

OBSERVATIONUM

LIBER SEXTUS.

*De sororibus, Agapetis, subintroductis, sive extraneis, feminis
conversis, & focariis feminis Clericorum. Ad L. eum,
qui. 19. C. de Episcop. & Cleric.*

C A P U T I.

UNT Imp. in L. eum, qui. 19. C. de Episcop. & Clericis, & L. 44. C. Theodos. eod. tit. Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet: quae verba ita possunt accipi, ut si eos, qui in seculo existentes probabilem disciplinam agere volunt, non deceat sub sororia appellatione feminas secum retinere, multò magis eos, qui Clero nomen dederint. Suaderet hanc interpretationem Hieronymus epist. 2. ad Nepotianum: Mel meum,

lumen meum, vacuum desiderium, omnes delitias, & lepores, & risu dignas urbanitates, & ceteras ineptias amatorum in comoediis erubescimus, in seculi hominibus detestamur: quanto magis in Monachis, & in Clericis, quorum & sacerdotium propositio, & propositum ornatur sacerdotio? Nam & hominibus seculi nomina ista fratrum, & sororum inter nomina nequiora. Martialis lib. 2. epig. 4.

Fratrem te vocat, & soror vocatur.

Cur res nomina nequiora tangunt?

Non dicit nomina nequiora, ratione matris, & filii; sed quia amassii dialectas suas sorores vocabant, ut satis notum: suppilones quoque, & pulipremones concubinos suos fratres vocabant. Scholiastes Lycophronis: τὰς ἑῶν ἀδελφάς, καὶ φίλους, τὰ ἑσθλὰ πικρὸν. διὰ τὸ ἑσθλὸς παρὰδέρκεται λέ-

Par. I.

B b

910

γυναικῶν, ἀδελφῶν μου, ὁ συγγενῆς μου ἔστιν, i. e. extraneos fratres, & amicos
 amatoria faciunt: amare enim deprensū dicunt, frater meus est, aut cognatus
 meus. Ita etiam possunt verba illa d. L. 19. accipi, ut qui probabili-
 lem seculō disciplinam agere velit, id est, disciplinam seculō & tempore
 Imp. dignam, feminas extraneas sororum nomine secum habere non de-
 beat. Nam cum haeretici feminas huiusmodi sibi adsciscerent, ut Ori-
 geniani, & Hieracitae apud Epiphanium *haeresi* 63. & 67. & Paulus Sa-
 mosatenus apud Eusebium *lib. 7. histor. Eccles. cap. 24.* & fortasse quidam
 alii Orthodoxi, synodō Nycaenā interdictum fuit, ne Clerici *συναγωγὰς*
γυναικῶν secum haberent, id est, subintroductas. Balsamo ad *epistolam Ba-*
silii: τὰς εἰς καμινίας ἐκκλησίων ἀδελφῶν συναγαγόμενας καὶ κατοικοῦσας αὐτῶν
τοῖς, i. e. quae subintroducebantur in domos caelorum oblatorum, & ha-
 bitabant cum ipsis, extraneas, sive alienas alii vertere maluerunt, ut
 Impp. in d. L. 19. ex mente synodi ad differentiam propinquarum, quas
 post id tempus meliores è Clero infectati sunt. Epiphanius *haeresi* 78.
 Gregorius Nazianzenus in *carmine ad virgines*, Basilus *epistol. ad Grego-*
rium presbyterum, Hieronymus non semel, Jo: Chrysostomus in eo ser-
 mone, quem adversus *συναγωγὰς* habuit, aliaeque deinceps synodi prohi-
 buerunt, quod hoc fieret *εἰς ἀμπύαν τῆς ἐκκλησίας*, i. e. in sacerdotii dede-
 cus, ut Balsamo ad dictam epistolam Basilii; neque verbis tantum, sed
 factis Chrysostomus infectatus est; nam statim atque Constantinopolita-
 nae Ecclesiae praefuit, eas expulit, Palladius in vita Chrysostomi. Photius
 in Bibliotheca ex Georgio Episcopo Alexandrino: *παύσινα τοὺς ἑχοντας*
συναγωγὰς ἢ εἰς ἐκκλησίαν, i. e. continuo habentes de more mulieres subin-
 troducunt sustulit. Quod factum Chrysostomi fortasse causam dedit consti-
 tutioni Impp. (nam secuta est quindecim ferè annis post mortem Chry-
 sostomi) ut quod ille prius in Constantinopolitana Ecclesia fecerat, vigore
 constitutionum Impp. in omnibus locis obtineret. Hanc igitur mentem
 Impp. magis esse probaverim, Clericos, qui disciplinam tempori con-
 gruam, & probabilem agere velint, decolorari non debere consortiō sororiae
 appellationis. Synodus Nycaena Clericis feminas extraneas habere interdi-
 xerat, in fraudem decreti synodalis sorores sibi, vel Agapetas adsciscebant:
 quasi istae non essent extraneae feminae, quae sororiā affectione junge-
 rentur, eaque appellatione dicerentur. Sed haec nomina sororum male
 audiebant, earumque consortiō fugillabatur honor Clericorum; ideo Impp.
 earum consortium prohibere voluerunt. Et quidem ut milites olim
 uxores habere non poterant, Dio *lib. 60.* nec alias feminas, Servius ad
 Eclog. 10. *Contra morem Romanum feminae erant in castris*: ita & castris
 Dominicis feminae abesse debuerunt. Cyrillus Hierosolymit. *Catech. 12.*
ὁ ναὸς ἐκείνων ἀπέχει γυναικῶν, i. e. qui rectè sacerdotiō fungitur, muliere
 abstinet. Excipiunt Impp. d. L. 19. *matres, filias, atque germanas Clericorum,*
in quibus saevi criminis aliquid suspicari foedus naturale non permittit: quod
 ex synodo Nycaena translaturum. Excipiunt etiam uxores sacerdotum, quas
 ante sacerdotium sortiti fuerant, quasque initō sacerdotiō ut sorores retine-
 bant. Idatius in *Chronico* circa illa tempora: *Paulinus nobilissimus, & eloquen-*
tissimus dudum conversione ad Deum nobilior factus, vir Apostolicus, Notae
Cam.

Campaniae Episcopus habetur insignis, cui Therasia de conjugē facta soror testimonio vitae beatae aequatur, & merito. Itae etiam conversae dictae, sed & quae prius subintroductae, Agapetae, posterioribus temporibus focariae in Concilio Lateranensi sub Alexand. III. cap. 11. exemplū militum, quorum contubernales focariae. L. 2. C. de donationib. inter vir., & uxor, L. 3. C. de condit. insert.

Legem 1. Cod. de dol. mal. non esse fugitivam, tentatur conciliandi ratio cum L. si mandata. 59. §. 1.

D. mandat.

C A P U T II.

CUM debitor & fidejussorem, & pignora dedit, liberum est creditori omiſſa distractione pignorum fidejussorem convenire. L. omiſſis. 17. C. de fidejussorib. si fidejussor solvere paratus sit, officio judicis assequitur, ut creditor in eum pignora transferat. L. 2. D. de distract. pignor. Verum debitori mandati actio competit adversus fidejussorem, ut oblata pecunia sibi pignora restituat, L. si mandata. 59. §. 1. D. mand. quia fidejussor in omni contractu bonam fidem servare debet; nec est ex bona fide, ut fidejussor pignora retineat, quae pecuniam solutam longè possunt excedere. Praeterea fidejussor extraneo emptori similis haberi non debet, nam quamvis extraneus emptor vendita pignora debitori oblata pecunia restituere non teneatur; secus est in fidejussore, qui cum mandatum acceperit, ut fidejuberet, videtur quoque mandatum accepisse, ut solveret, L. indebitam. 47. D. de condit. indebit. & ideo si solveret susceptis pignoribus, mandati iudicio conveniri potest, ut pignora debitori restituat. d. L. 59. §. 1. D. mandat. Mirum est, & adversus eum actionem de dolo exerceri posse, L. 1. C. de dol. mal. quae subsidiaria est, & tunc solum datur, cum aliae actiones deficiunt, L. 1. §. 3. D. eod. tit. Fortasse dicendum est, ubi mandatum de fidejubendo praecesserit, fidejussorem conveniri actione mandati; sed si sine mandato fidejusserit, pro invito, vel pro ignorante, ut in L. qui fide. 53. D. mandat. & pignora à creditore susceperit, conveniri posse actione de dolo; tum quia mandati actio deficiat; tum quia dolo videtur fidejussisse, qui sponte se obtulit fidejussioni, ut pignora, quae plerunque pecuniam debitam excedunt, à creditore susceperet. Deficit quoque negotiorum gestorum actio, non enim redemit pignora à creditore, quasi negotium gerens debitoris, ut ea debitori restitueret; sed quasi suum negotium gerens, ut sibi pignora empta haberet. Id igitur supplendum videtur, fidejussorem intercessisse sine mandato, & ideo non actionem mandati, sed actionem de dolo debitori competere; quod tam

Bb 2

bene

di. Quid igitur ait Paulus in *L. nunquam. 31. §. 1. D. de usurp. & usucap.* In usucapionibus mobilium continuum tempus numeratur. Id Tribonianus adiecit propter constitutionem Justiniani in *L. unic. C. de usucap. transformand.* Ex qua hodie res mobilis per continuum triennium usucapitur, sive quis absens, sive praesens fuerit; sed in usucapionibus immobilium tempus continuum non numeratur: quia habetur ratio praesentiae, vel absentiae. Jure antiquo usucapio procedebat tam adversus absentes, quam praesentes; & tam in rebus soli, quam mobilibus. d. *L. unic.* in princip. Ex eadem constitutione solum in usucapionibus mobilium obtinet, ut continuum tempus numeretur, non habitâ ratione absentiae, vel praesentiae. Quod consultò Tribonianus ita scriptum voluit in d. *L. 31. & sane nimis ille supinus fuisset, si non ex lege XII. tab. tam in usucapionibus mobilium, quam immobilium continuum tempus numerari scisset: at voluit signare differentiam, quam Justinianus in usucapione mobilium introduxit, in qua continuum tempus numeratur.*

Loci ex Gajo, & Ulpiano relati apud Priscianum indicantur.

C A P U T XXXIII.

ARTIGRAPHI saepe laudarunt Juris auctores, penes quos verborum proprietatem, atque etiam elegantiam fuisse noverant. Eos verò locos disquirere non frustraneae est operae, ut deprehendatur quid concinnatores Pandectarum immutarint. Priscianus lib. 6. Gajus in primo institutorum, adhibitis non minus quinque testibus puberibus, item libripende. In eodem, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, quod Anianus in fragmentis, quae supersunt, immutatum retulit tit. 6. quibus mobilis filii exeunt de potestate patris: Quae tamen mancipatio solebat ante Praesidem fieri, modò ante curiam facienda est, ubi quinque testes cives Romani in praesenti erunt, & pro illo, qui libripens, id est, stateram tenens, & qui Antestatus appellatur, alii duo. Priscianus lib. 3. Ulpianus lib. 46. ad edictum, si quis proximior cognatus nasceretur. Ulpianus lib. 46. ad edictum in *L. 1. §. 8. D. unde cognat.* Si quis proximior cognatus nasci spectetur. Priscianus lib. 10. Ulpianus tamen ad Sabinum, usurum fructurum dixit, non fructurum. Ulpianus lib. 18. ad Sabinum in *L. si cuius. 3. in princ. D. de usufruct.* & quemadmodum. Si usufructus legatus sit, non prius dandam actionem usufructuario, quam satisfecerit, se boni viri arbitratu usurum fructurum. & in *L. ultim. D. usufructuar. quemadmodum.* caveat, quae jungenda est cum d. *L. 13. ex eodem lib. 18. Ulpian. ad Sabinum.* Si vasorum ipsorum usufructus relictus sit, non erit cautio Senatusconsulti necessaria, sed illa soli boni viri arbitratu usurum, fructurum.

Ue

*Ut Sabiniani veterum regulis insisterent , & Proculejani
ab his recederent ex regula Catoniana ostenditur.*

C A P U T XXXIV.

Quod scripsimus lib. 1. *observation. cap. 3.* Sabinianos regulis juris antiqui instituisse , & Proculejanos ab iis recessisse , adhuc melius circa regulam Catonianam indicari potest . Si quidem regula , seu definitio Catoniana , una est ex illis regulis juris antiqui , eamque ex Sabinianis videntur retulisse . Ulpianus ex Sabino lib. 21. *ad Sabinum* , L. *cetera*. 41. §. 2. *D. de legat. 1.* Ulpianus ex Juliano Sabiniano L. *cum servus*. 39. §. *si Titius*. 2. *D. eod. tit. de legat. 1.* Martianus ex eodem Juliano L. *Julianus*. 86. *D. de condit. & demonstr.* Javolenus Sabinianus L. *omnia*. 201. *D. de divers. regul. jur.* Justinianus ex Gajo Sabiniano , exque ipsius institutionum libris (ut videtur) §. *sed si rem*. 11. & §. *an servo*. 33. *Instit. de legat.* Catonianam regulam probarunt auctores ex Sabinianis , cum veterum regulis insisterent , earumque rationes plerumque ignorarent , ut de Grammaticis Diomedes lib. 2. *Auctoritas tantum opinione secundum veterum lectionem recepta , nec ipsam tamen , si interrogentur , cur id secuti sint , scientium* . Antistius Labeo ingenii qualitate , & doctrinae fiducia fretus plurima innovare studuerat , quod supra attigimus d. cap. 3. Idemque Philo Judaeus lib. 1. *de vita Moysis* : *προειπὼν αὐτὸς τὰ συντάγματα , πόλλα δ' αἰ μὲν αὐτὸς οὐκ ἐκείνων ἔσθ' οἷς ἐκείνων* . i. e. comminiscens ipse difficilia contemplatu ; nam multa praeclara ingenia novant circa disciplinas. Proculejani à Labone edocti regulis antiquis insistere noluerunt , & ab iis saepe recesserunt ; ut Celsus ex ea schola adversus regulam Catonianam , legatum rei propriae domino relictæ putat consistere , si eam dominus postea alienaverit ; & eo tempore , quo legatum defertur , sua esse desierit . L. 1. §. *ult.* *D. de regul. Catoniam.* Igitur Theophilus in d. §. *an servo*. 33. *Instit. de legat.* Proculejanos intelligit , cum ait , quosdam ex Jurisconsultis eam regulam non probasse , nec inspexisse tempus testamenti facti , sed quo legatum deferretur . Haud satis est signare dissonas Jurisconsultorum sententias , sed & rationes perpetuo inquiri oportet , quibus ad dissentiendum adduci potuerunt .

Species, & lectio defensa in L. fundum. 19. D. de in diem addition.

C A P U T XXXV.

TITIVS fundum vendidit Maevio sub pacto additionis in diem, Sempronius intra tempus praestitutum meliorem conditionem attulit, & pretio fundi adjecit; eique Titius fundum prius venditum, & alium quoque applicitum addixit. Titius priori emptori Maevio non tenetur, cujus causa absoluta est, id est, resoluta emptio, cum alius meliorem conditionem attulerit. *L. si quis. 41. D. de rei vindicat. L. 2. D. de in diem addict. L. 2. §. si in diem. 4. D. pro emptor.* Poterat quidem subesse dolus Titii, qui priori fundo vendito alium adjecisset, ut Sempronium ad pretii adjectionem induceret; & quamvis ita Sempronius pretio fundi adjecisset, non videretur meliorem conditionem attulisse propter fundum prius venditum, sed propter alium fundum applicitum. *L. 4. §. 1. & L. si filio. 15. §. 1. D. de in diem addition.* At Titius sine dolo malo alium fundum perituit applicare, veluti accessionis loco; ut rei venditae possunt quaedam accedere, puta servus, vel dola fundo vendito, *L. si in emptione. 34. D. de contrab. emption. L. itaque. 32. D. de aedilit. edict. peculium servo, L. in-fissimè. 44. D. eod.* Id igitur solum intueundum esse ait Javolenus, an priori venditori bonâ fide facta sit adjectio, id est, an Titius, qui prius fundum venderat Maevio, bonâ fide alium fundum adjecerit. Idem est Titio factam esse adjectionem, vel à Titio factam esse adjectionem, vel Titium adjectionem fecisse; quod cum minus attenderent, verba istius legis perspicua frustra conturbare voluerunt.

De concurrente Consulibus, & Praetoris jurisdictione in fideicommissis, & libertatibus.

C A P U T XXXVI.

CONSULES cognoscebant de fideicommissis. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 25. de fideicommissis. L. si magistratus. 27. D. de reb. auct. judic. possid. quae est ex lib. 1. Ulpiani de offic. Consul.* Idem etiam arbitrum dabant discutiendis rationibus, si servo libertas sub conditione reddendarum rationum relicta fuisset. *L. si cui libertas. 50. D. de condit. & demonstr.* quae est ex eod. *lib. 1. Ulpiani de offic. Consul.* Consilium praebebant manumittere volentibus, ex Senatorum, & equitum ordine. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 1. & L. unic. D. de offic. Consul.* Praetor fideicommissarius de fideicommissis quo-

quoque cognoscebat. Ulpianus d. tit. 25. de fideicommissis. Idem etiam, si servus rationes reddere iussus esset, arbitrum dabat excutiendis rationibus servi; ut constitueret, quae instrumenta rationum, quaeve earum reliqua servus heredi redderet. L. si pater. 47. §. 2. D. de fideicommissis. libert. Quare concurrebat Consul, & Praetoris iurisdictio in fideicommissis, & libertatibus. Sed veluti in fideicommissorum cognitionibus maior summa apud Consulem, minor apud Praetorem petebatur, ut ex Fabio notum est lib. 3. institution. cap. 8. ita videtur, Consulem directam libertate datam arbitrum dedisse, d. L. 50. D. de condit. & demonstr. fideicommissariam autem libertate relictam Praetorem fideicommissarium dedisse arbitrum, d. L. 47. D. de fideicommissis. libertatib. ita ut iisdem in causis, sed diversimodè Consul & Praetoris iurisdictio versaretur.

Differentiae quaedam inter magistrum, & curatorem bonis vendendis datum.

C A P U T XXXVII.

CUM Praetor creditores in bona debitoris fraudandi causa latitantis misisset, eaque distrahi permisisset, creditores magistrum eligebant, qui bonorum proscriptioem, & venditionem faceret, cuique praecipua cura rerum incumberet. L. cui praecipua. 57. D. de verbor. significat. ex lib. 59. Pauli ad edictum, ubi de missione in bonorum possessionem, eorumve venditione egerat, L. 5. & 7. D. ex quibus causis in possessionem eat. L. 10. 12. & 14. D. de reb. auct. iudic. possidend. Sunt qui nullam differentiam inter magistrum, & curatorem bonis vendendis datum constituent; verum magister videtur fuisse unus ex numero creditorum apud M. Tullium lib. 1. epistol. ad Attic. curator constitui poterat ex his, qui non essent creditores. L. 2. §. 4. D. de curator. bon. dand. magistrum ipsi creditores eligebant ex permisso Praetoris, Theophilus in tit. institut. de bonor. success. sublat. curatorem Praetor ex consensu maioris partis creditorum eligebat. d. L. 2. D. de curator. bon. dand. magister per universitatem bona debitoris addicebat, §. 1. Instit. de bonor. success. sublat. curator etiam res singulas distrahebat. L. debitor. 13. D. de negot. gest. L. 7. §. praeterea. D. de suspect. tutorib. Sed praecipua differentia fuit, quod magister oneraret famam defuncti, qui nomine debitoris bona distrahebat, §. 2. Institut. ex quibus causis manumitt. non licet, curator non onerabat, qui nomine suo bona debitoris vendebat. d. L. 2. in princ. D. de curat. bon. dand. Ea ratione debitores, qui bonis cesserant, non erant infames, L. debitor. 11. C. ex quibus causis infam. irroget. L. ultim. C. qui bon. ced. p. s. quia non veniebant bona nomine ipsorum, sed creditorum, quibus cesserant; & si quando bona dignioris personae in ea causa essent, ut venire deberent, ex senatusconsulto

sulto curatorem fieri mittebatur, quod venirent honestius. *L. c. ius. 99. D. de curatorib. furios. & al. ext. minor. dand.*

Quaedam de sectis Jurisconsultorum. Non tantum Jurisconsulti ad auctores suae sectae scripserunt, sed & ad alios diversae sectae; nec tantum auctores suae sectae, sed & alios consulebant.

C A P U T XXXVIII.

NON adeo pertinaciter Jurisconsultos uni sectae adhaesisse supr. lib. 1. ostendimus, quin alterius sectae auctores quandoque probaverint; idque apertius ex eo cognoscitur, quod non modò ex eadem schola, sed & ex diversa sese invicem consuluerunt. Aristo Julianum consulit *L. Salvius. 6. D. de legat. praestand.* & consultus fuerat Aristo Proculianis, quibus rescriptit veluti Neratio Prisco *L. 3. D. quae res pignori*, & Celso *L. statulibori. 29. §. 1. D. de statuliber.* atque etiam Javolenus *L. Attius. 11. D. de heredib. instituend.* Tum ex eo quod nonnulli libros ad utriusque scholae auctores scripserunt: Cassius ad Ursejum Ferocem scripsit *L. quid tamen. 14. §. si massae. D. quib. mod. usufruct. vel us. amitt.* Et Proculus ad eum quoque scripsit *L. supra. 11. §. apud. 2. D. de aq. & aq. plu. arcend. act.* Javolenus ad Plautium libros quinque scripsit, & Neratius quoque ad eundem Plautium *L. 5. D. de servitut. praedior. rusticor.* sicque intelligere debemus, quod est in *L. 1. §. interdum. D. de usufruct. accrescend.* *Omnes auctores apud Plautium de hoc consenserunt*, id est, tam Sabiniani, quam Proculiani, qui ad eum scripserant. Javolenus libros quindecim scripsit ex Cassio, idemque libros decem ex posterioribus Labeonis; in his non semper Labeonem notavit, in illis non semper Cassium secutus est, ut in *L. si quis. 54. D. de condit. & demonstrat.* unde apparet, levem esse conjecturam; si quis Jurisconsultum ei scholae vindicare velit, quod ad auctores ejusdem scholae scripserit. Ceterum alii sunt libri posteriorum Labeonis à Javoleno epitomati, atque alii libri Javoleni ex posterioribus Labeonis: quamquam idem est numerus librorum in Indice Florentino: cum multa Labeo scripsisset in libris posteriorum, ad linguam Latinam enarrandam, illustrandamque conducentia, ut refert Gellius lib. 13. cap. 10. Javolenus fortè in libris epitomatis selegerat, quae potissimum ad jus civile pertinebant, alia reciderat, ut Paulus in *libris digestor.* Alpheni. In his nihil ferè Javolenus de suo retulit: at in libris ex posterioribus Labeonis Javolenus multa de suo adjecit, probatà, vel reiectà quandoque Labeonis sententià. In his, & illis sunt diversae quæstiones.

Injunctum

Injusta uxor jure mariti accusari non potest, sed jure publico, seu jure extranei. Ad L. si uxor. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulteriis.

C A P U T XXXIX.

INJUSTA uxor in *L. si uxor. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulter.* est non jure ducta, puta, non observatis ritibus nuptiarum, deductione in domum, aquae & ignis acceptione; vel quae usu tantum habetur, non coemptione, quam & gratuitam uxorem dici in antiquis inscriptionibus alibi ostendimus: atque ita fortasse Virgilianus pastor injustam novercam intelligere volebat, quam pater non jure duxerat, aut concubinam. Differentia tamen constitui potest inter uxorem injustam, & concubinam, quod injusta uxor animo uxoris habeatur, non concubina. *L. penult. D. de concubin.* Non probarem istam differentiam, quod concubina jure extranei tantum accusari possit adulterii; injusta uxor etiam jure mariti, d. *L. 13. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulter.* immo ita Ulpianus debet intelligi, ut injusta uxor jure extranei tantum accusari possit. Nam ea, cujus nuptiis pater non consensit, injusta uxor est. *L. Paulus. 11. D. de stat. homin. §. 1. Instit. de nupt.* & tamen jure extranei tantum accusari potest, ut & concubina. d. *L. 13. §. 1. si quis uxorem.* Quenam verò ratio differentiae constituitur, ut ea, cujus nuptiis pater non consensit, quaeque uxor injusta est, jure extranei accusari debeat; alia verò uxor non jure ducta, puta, non accepta aqua, & igni, jure mariti accusari possit; cum utraque uxoris animo habeatur. Neutra igitur jure mariti, sed jure extranei, seu jure publico accusari potest: quae distinctio plerumque aliàs, videtur adhibenda, veluti cum maritus lenocinium fecerit, & publico judicio ream adulterii uxorem accusat, praescriptione lenocinii ab accusatione non repellitur. *L. 2. §. si publico. D. eod. tit. ad leg. Jul. de adulter.* & tamen si jure mariti accusari velit, ea praescriptio marito objicitur, *L. ita nobis. 28. C. ad leg. Jul. de adulter.* quod utique potius admittendum; quam tunc praescriptionem lenocinii objici marito, cum quaestum fecerit: neque enim maritus aliter lenocinium facere intelligitur, quam si ex eo quaestum fecerit. *L. mariti. 29. §. quaestum. D. ad leg. Jul. de adulter.*

Cum jurisjurandi conditio in libertatibus non remittitur. Ad L. si quis. 12. D. de manumiss. testament.

C A P U T XL.

SI quid sub conditione jurisjurandi relictum sit, Praetor eam conditionem edicto remisit. *L. quae sub conditione. 8. D. de conditionib. institut.*
L. si

L. si à milite. 29. §. 2. *D. de testament. milit. L. si quis.* 112. §. penult. *D. de legat. 1. L. haec scriptura.* 26. *D. de condit. & demonstr.* Rationem edicti Praetorii affert Ulpianus in *d. L. 8. D. de condition. institut.* quod nonnulli sint faciles ad jurandum contemptu religionis, (Philo Judaeus in *lib. de Decalogo*: Εἰσὶ δ' οἱ μὲν καὶ δαίνων μέλλοντες εἶδει πονηρῶ κατὰ πόρεως καὶ ἀνεξέταστος ἐμνύουσιν ὅτι τοῖς τοχόσιν, ἔδινος ἀμφισβητούμενος τὸ παρῆπαν, τὰ μὲν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὅροις λόγῳ προσαπατηροῦντες. i. e. Et sunt qui nullā spe lucrandi ob malam consuetudinem abunde, & temerè jurant de rebus nihili, nemine prorsus contradicente, jurejurandò suppletentes orationem.) Alii perquam timidi metu divini numinis usque ad superstitionem. Servius ad 1. *Georg. Celsus*, orcum ut jurisjurandi Deum pallidum dictum, quia jurantes trepidatione pallescunt. Ne igitur vel hi, vel illi aut consequerentur, aut perderent, quod relictum esset sub conditione jurisjurandi, Praetor eam edictò remissam esse voluit: quod de graviore dejectione intelligerem, non simplici jurejurando; plerumque enim, non semper conditio jurisjurandi remittitur, *L. non dubitamus.* 20. *D. de condit. & demonstr.* heredi, legatariove, *L. Antistius.* 62. *D. de acquir. vel omittend. heredit. L. municipibus.* 97. *D. de condit. & demonstr.* At servus, cui libertas sub conditione jurisjurandi relicta est, omnimodò tenetur jurare, nec tamen tenetur facere, quod facturum se juraverit. *L. servum.* 36. *D. de manumiss. testament. L. si quis.* 12. §. *qui ita. D. de statuliber.* Verùm cur non remittitur servo conditio jurisjurandi, cui libertas sub ea conditione relicta est? nam favor libertatis suadet, ut habeat servus libertatem remissâ conditione: veluti legatarius legatum consequitur, quasi conditione legato non adpositâ. Nota est satis differentia: sed ratio differentiae adhuc quaerenda est, cur Praetor heredibus, legatariis conditionem jurisjurandi remiserit, non servis; curve heres, legatarius, hereditatem, legatum consequatur remissâ conditione, servus autem non aliter libertatem consequi possit, quàm si juraverit. Ait Ulpianus in *L. si quis.* 12. *D. de manumiss. testament. Si quis libertatem sub conditione jurisjurandi reliquerit, edicto Praetoris locus non erit, ut jurisjurandi conditio remittatur.* Edicto Praetoris locus non est impositâ conditione servis, quia servi pro nullo habentur apud Praetorem, *L. nullo.* 7. *D. de leg. Cornel. de fals. eâque ratione Praetoris edictum de jure deliberandi locum non habet servis heredibus institutis. L. 1. D. de jur. deliberand.* Cum igitur servis conditionem jurisjurandi Praetor remittere non intellexerit, haud aliter ad libertatem pervenire possunt, quàm si jurando conditionem impleverint: quod non video ab his, qui locum istum attigerunt, fuisse observatum.

EMUNDI MERILLII J. C.
OBSERVATIONUM
LIBER SEXTUS.

*De sororibus, Agapetis, subintroductis, sive extraneis, feminis
conversis, & focariis feminis Clericorum. Ad L. eum,
qui. 19. C. de Episcop. & Cleric.*

C A P U T I.

AUNT Impp. in L. eum, qui. 19. C. de Episcop. & Clericis, & L. 44. C. Theodos. eod. tit. Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet: quae verba ita possunt accipi, ut si eos, qui in seculo existentes probabilem disciplinam agere volunt, non deceat sub sororia appellatione feminas secum retinere, multò magis eos, qui Clero nomen dederint. Suaderet hanc interpretationem Hieronymus epist. 2. ad Nepotianum: Mel meum,

lumen meum, vacuum desiderium, omnes delitias, & lepores, & risu dignas urbanitates, & ceteras ineptias amatorum in comœdiis erubescimus, in seculi hominibus detestamur: quanto magis in Monachis, & in Clericis, quorum & sacerdotium propositò, & propositum ornatur sacerdotiò? Nam & hominibus seculi nomina ista fratrum, & sororum inter nomina nequiora. Martialis lib. 2. epig. 4.

Fratrem te vocat, & soror vocatur.

Cur res nomina nequiora tangunt?

Non dicit nomina nequiora, ratione matris, & filii; sed quia amassi dilectas suas sorores vocabant, ut satis notum: suppilones quoque, & pulipremones concubinos suos fratres vocabant. Scholiastes Lycophronis: τὰς ἑρως ἀδελφός, καὶ φίλος, τὰ θραπνὰ πικρὸν. εἰ γὰρ ἑρως ἐρωαδέντις ἀδελφός.

Par. I.

B b

you

γυναικῶν, ἀδελφῶν μου, ὁ συγγενὴς μου εἶναι, i. e. extraneos fratres, & amicos
 amatoria faciunt: amare enim deprehensi dicunt, frater meus est, aut cognatus
 meus. Ita etiam possunt verba illa d. L. 19. accipi, ut qui probabili-
 lem seculō disciplinam agere velit, id est, disciplinam seculō & tempore
 Imp. dignam, feminas extraneas sororum nomine secum habere non de-
 beat. Nam cum haeretici feminas huiusmodi sibi adsciscerent, ut Ori-
 geniani, & Hieracitae apud Epiphanium *haeresi* 63. & 67. & Paulus Sa-
 mosatenus apud Eusebium *lib. 7. histor. Eccles. cap. 24.* & fortasse quidam
 alii Orthodoxi, synodō Nycaenā interdictum fuit, ne Clerici *συναγωγὰς*
 feminas secum haberent, id est, subintroductas. Balsamo ad *epistolam Ba-*
silii: τὰς αἰς καμινίας ἐγκαθήμεναι ἀξίον συναγαγόμεναι καὶ κατοικοῦντας σὺν αὐ-
τοῖς, i. e. quae subintroducebantur in domos caelibum oblatorum, & ha-
 bitabant cum ipsis, extraneas, sive alienas alii vertere maluerunt, ut
 Impp. in d. L. 19. ex mente synodi ad differentiam propinquarum, quas
 post id tempus meliores è Clero infectati sunt. Epiphanius *haeresi* 78.
 Gregorius Nazianzenus in *carmine ad virgines*, Basilus *epistol. ad Grego-*
rium presbyterum, Hieronymus non semel, Jo: Chrysostomus in eo ser-
 mone, quem adversus *συναγωγὰς* habuit, aliaeque deinceps synodi prohi-
 buerunt, quod hoc fieret *αἰς ἀμπύαν τῆς ἐκκλησίας*, i. e. in sacerdotii dede-
 cus, ut Balsamo ad dictam epistolam Basilii; neque verbis tantum, sed
 factis Chrysostomus infectatus est; nam statim atque Constantinopolita-
 nae Ecclesiae praefuit, eas expulit, Palladius in vita Chrysostomi. Photius
 in Bibliotheca ex Georgio Episcopo Alexandrino: *παροῦντα τοῖς ἐκκλησίαις*
συναγωγὰς τῶν ἐκτὸς ἐκκλησίας, i. e. continuo habentes de more mulieres subin-
 troducitas sustulit. Quod factum Chrysostomi fortasse causam dedit consti-
 tutioni Impp. (nam secuta est quindecim ferè annis post mortem Chry-
 sostomi) ut quod ille prius in Constantinopolitana Ecclesia fecerat, vigore
 constitutionum Impp. in omnibus locis obtineret. Hanc igitur mentem
 Impp. magis esse probaverim, Clericos, qui disciplinam tempori con-
 gruam, & probabilem agere velint, decolorari non debere consortiō sororiae
 appellationis. Synodus Nycaena Clericis feminas extraneas habere interdi-
 xerat, in fraudem decreti synodalis sorores sibi, vel Agapetas adsciscebant:
 quasi istae non essent extraneae feminae, quae sororiā affectione junge-
 rentur, eaque appellatione dicerentur. Sed haec nomina sororum male
 audiebant, earumque consortiō fugillabatur honor Clericorum; ideo Impp.
 earum consortium prohibere voluerunt. Et quidem ut milites olim
 uxores habere non poterant, Dio *lib. 60.* nec alias feminas, Servius ad
 Eclog. 10. *Contra morem Romanum feminae erant in castris*; ita & castris
 Dominicis feminae abesse debuerunt. Cyrillus Hierosolymit. *Catech. 12.*
ὁ καλῶς ἐκτελεῖ τὸν ἀρχιερεὺς γυναικὶς, i. e. qui rectè sacerdotiū fungitur, muliere
 abstinet. Excipiunt Impp. d. L. 19. matres, filias, atque germanas Clericorum,
 in quibus saevi criminis aliquid suspicari foedus naturale non permittit; quod
 ex synodo Nycaena translaturum. Excipiunt etiam uxores sacerdotum, quas
 ante sacerdotium sortiti fuerant, quasque initō sacerdotiō ut sorores retine-
 bant. Idatius in *Chronico* circa illa tempora: *Paulinus nobilissimus, & eloquen-*
tissimus dudum conversione ad Deum nobilior factus, vir Apostolicus, Nola
 Cam.

Capuaniae Episcopus habetur insignis, cui Therasia de conjugē facta soror testimonio vitae beatæ aequatur, & meritò. Ista etiam conversae dictae, sed & quæ prius subintroductae, Agapetae, posterioribus temporibus focariae in Concilio Lateranensi sub Alexand. III. cap. 11. exemplò militum, quorum contubernales focariae. L. 2. C. de donationib. inter vir., & uxor. L. 3. C. de condit. insert.

Legem 1. Cod. de dol. mal. non esse fugitivam, tentatur conciliandi ratio cum L. si mandata. 59. §. 1.

D. mandat.

C A P U T II.

CUM debitor & fideiussorem, & pignora dedit, liberum est creditori omisâ districtione pignorum fideiussorem convenire. L. omisâ. 17. C. de fideiussorib. si fideiussor solvere paratus sit, officio iudicis assequitur, ut creditor in eum pignora transferat. L. 2. D. de distract. pignor. Verum debitori mandati actio competit adversus fideiussorem, ut oblata pecuniâ sibi pignora restituat, L. si mandata. 59. §. 1. D. mand. quia fideiussor in omni contractu bonam fidem servare debet; nec est ex bona fide, ut fideiussor pignora retineat, quae pecuniam solutam longè possunt excedere. Praeterea fideiussor extraneo emptori similis haberi non debet, nam quamvis extraneus emptor vendita pignora debitori oblata pecuniâ restituere non teneatur; secus est in fideiussore, qui cum mandatum acceperit, ut fideiuberet, videtur quoque mandatum accepisse, ut solveret, L. indebitam. 47. D. de condit. indebit. & ideo si solveret susceptis pignoribus, mandati iudicio conveniri potest, ut pignora debitori restituat. d. L. 59. §. 1. D. mandat. Mirum est, & adversus eum actionem de dolo exerceri posse, L. 1. C. de dol. mal. quae subsidiaria est, & tunc solum datur, cum aliae actiones deficiunt, L. 1. §. 3. D. eod. tit. Fortasse dicendum est, ubi mandatum de fideiubendo praecesserit, fideiussorem conveniri actione mandati; sed si sine mandato fideiusserit, pro invito, vel pro ignorante, ut in L. qui fide. 53. D. mandat. & pignora à creditore susceperit, conveniri posse actione de dolo; tum quia mandati actio deficiat; tum quia dolo videtur fideiussisse, qui sponte se obtulit fideiussioni, ut pignora, quae plerumque pecuniam debitam excedunt, à creditore susceperet. Deficit quoque negotiorum gestorum actio, non enim redemit pignora à creditore, quasi negotium gerens debitoris, ut ea debitori restitueret; sed quasi suum negotium gerens, ut sibi pignora empta haberet. Id igitur supplendum videtur, fideiussorem intercessisse sine mandato, & ideo non actionem mandati, sed actionem de dolo debitori competere; quod tam

Bb 2

bene

bene suppleveris, quàm si eam fugitivam, & sub alieno titulo collocatam esse dixeris.

Quaedam observata in Constitut. Justiniani ad Antecessores de Papinianistis, Beryto, vagantibus legum Doctoribus, ludis, & conviviis scholasticorum.

C A P U T III.

EOS, qui tertio annò legalis studii Papiniani lectiones aggrediebantur, Papinianistas dictos refert Justinianus in *Constit. ad Antecessores*, §. *tertius*. 4. scilicet, quòd studiosè doctrinam Papiniani sectarentur; ut *Πυθαγόρας*, *Pythagorici*, apud Photium ex Aristide de vita Pythagorae, & scholiastem Theocryti ad *Idyll.* 14. *Ὠριγηνίσαι*, *Origeniani*, apud Photium ex Germano Patriarcha Constantinopolitano in *Apologia pro Gregorio*, & *Zonaram lib.* 3. *Annalium*, Ennianistae apud Gellium *lib.* 18. *cap.* 5. qui doctrinam Pythagorae, Origenis, aut verba Ennii studiosè sectarentur. Subjicit Justinianus in d. §. 4. *Papinianistae vocentur, & ejus reminiscetes laetificentur, & festum diem, quem, cum primum leges ejus accipiebant, celebrare solebant, peragant.* Ita pueri natalem Virgilii celebrabant, qui fuit idibus Octobris, ut notatur in veteri Calendario Romano, & relatam est apud Photium in Bibliotheca ex Phlegonte Tralliano. In eum diem, à decimo Kalendas Septembris, feriae vindemiales desinebant, *L. 2. C. de feriis*. Martialis *lib.* 10. *Epigram.* 62.

Ferulaeque tristes sceptrum paedagogorum

Cessent, & idus dormiant in Octobris.

Ut & apud nos etiam hodie in plerisque legum scholis desinunt, apud illos ferius, ut videtur ex Juvenale *Sat.* 14. v. 190. seq.

Post finem Autumni media de nocte supinum

Clamorus juvenem pater excitat: accipe ceras,

Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras

Majorum leges.

Fortè quod religio esset, aliquid novi aggredi ante brumam. Donatus ad Terentium in *Phormion. act.* 4. *scen.* 4. *Arte irrisset homines Terentius, quibus religio sit aggredi negotium aliquod decrepantibus diebus.* Justinianus in eadem *Constitut. ad Antecessores*. §. haec autem tria. 7. Berytum *nutricem legum* vocat praeter locos observatos. Gregorius Thaumaturgus in *Oration. panegyrica ad Origenem*: *Πόλις Παπαινιστίδα πῦρ καὶ ἡ νεμερὰ τοῦ τῶν εἰσενδύοντων αὐτοῦ*. i. e. Civitas prae caeteris Romana, & Romanarum legum schola, & auditorium habita. Nannus in *Dionysiacis lib.* 41. *ἵστας μέσων, αἰὲν ἀμείνων*, i. e. juris terra, civitas legum. In eod. §. 7. Justinianus subjicit: *Audivimus etiam in Alexandrinā splendidissimā Civitate, & in*

in Caesariensium, & aliis quosdam imperitos homines devagari, & doctrinam discipulis adulterinam tradere. Intelligit doctores circulatores, circumforaneos, *αεσιδοῦντας*, qui in aliis civitatibus vagabantur, quàm quae erant ad legalis scientiae disciplinam constitutae; puta, Romae, Constantinopoli, Beryto: ita vagantem operam Sedati rhetoris Tolosani dixit Ausonius in Professoribus Burdigalens. carm. 19.

*Quumque vagantem operam divisae impenderis urbi;
Arbitrium de te sumit origo suum.*

Gregorius Thaumaturgus in d. Oratione panegyrica ad Origenem, talem se legum doctorem Caesareae habuisse refert, & tales multi hodie in splendidissima Parisiensium civitate, aliisque praecipuis regni civitatibus divagantur, doctores poscinummi, aeruscatores meri, adulterinam discipulis doctrinam tradentes, ut Justinianus loquitur, tantum legitimae docendi rationi, quantum legitimo studiorum tempore detrahentes. In §. illud. 9. ejusdem Constitut. ad Antecessores Justinianus summâ interminatione prohibet ludos scholasticorum, quos uti Athenis fierent ex Olympiodoro refert Photius in Bibliotheca, novitii ad balneum deducebantur, deducentibus alii obstitabant, ita eveniebat in hujusmodi contentionibus, quae longò tempore trahebantur, rixas oriri, caedes, & crimina, ut hîc Justinianus: quis enim ludos appellat eos, ex quibus crimina oriuntur? Meminit ejus lattrationis balneariae Eunapius in Proaeresio, quae fieret cum diceris, & irrisione. Cum scholam ingrediebantur, pecuniam inferebant ad unguenta, coronas, sacrificia, & sustinendam Musarum procuratoris dignitatem, ut refert Athenaeus lib. 12. *δαιτυροσφίς*. *Δανάας παρὰ τῶν τοῦ δὲ δαιτυροσφίς ἀποστάς*, i. e. *splendidos sumptus in conversationum Praefectos*, ut Photius ex Olympiodoro. Convivia amicis, mox ut erant Praefecti, scholasticis faciebant, Athenaeus d. lib. 12. ubi de Lycone Peripatetico, atque etiam lunae hebdomadibus. Gellius lib. 15. cap. 2. *Is in conviviiis juvenum, quae agitare Athenis hebdomadibus lunae solenne nobis fuit*. In his & Praeceptoribus libabant auditores, & Cortabum ludebant, Athenaeus lib. 10. *δαιτυροσφίς*. Qualis ludus ille fuerit, idem Athenaeus refert lib. 15. sed apertius Suidas in verb. *νοτταβίζειν*. Haud absimiles mores in Academiis nostris irreperunt, novitii pecuniam aliquam praefectis scholasticorum inferunt, praefecti convivia agitant, quos nescio magis tolli, an tolerari posse.

*Cur servitutes rusticorum praediorum hypothecae obligari possint,
non urbanorum; & cur servitutes rusticorum praediorum
fuerunt res Mancipi, non urbanorum.*

C A P U T IV.

HAEC differentia manifestò traditur in L. 11. §. ult. & L. 12. D. de pignorib. & hypothec. jura praediorum urbanorum pignori dari non posse,

posse, nec hypothecae obligari; conventionem tamen valere; ut jura praediorum rusticorum sint hypothecae obligata: puta, dominus non potest creditori, qui vicinam habet domum, pignorare servitutem tigni immittendi, oneris ferendi, vel aliam servitutem urbanam; contra dominus potest creditori, qui vicinum habet fundum, hypothecae obligare servitutem itineris, aquaeductus, vel aliam servitutem rusticam, ut creditori per suum fundum ire, agere, aquam ducere liceat jure servitutis. In cujus differentiae rationem anxie quaesitum est: nulla est prorsus quam asserunt, servitutem constitutam pignori non posse obligari, sed dominum ipsum posse servitutem pignori constituere, quia in *d. L. 11. & 12. D. de pignorib. & hypothec.* agitur non de constituta, sed de constituenda servitute: puta, ut possit dominus servitutem rusticam pignori constituere, non urbanam. Atque haud scio an probari ista debeat, quod servitus urbani praedii inutiliter pignori daretur, quam creditor alii vendere non posset; at servitutem rusticam creditor posset alii vendere. Nam quaedam servitutes urbanae aliis possunt esse utiles, veluti altius non tollendi, ne prospectui officiat: puta, si dominus creditori servitutem altius non tollendi pignoris jure constituerit, debitore pecuniam non solvente, creditor servitutem altius non tollendi alii vicino posset vendere; cujus quoque interest, ne debitoris aedificium altius tollatur. Idemque est de servitute prospectus. Sed & servitutes istae praediis urbanis deberi possunt, ut creditor ex fonte debitoris ad usum domus suae aquam haurire, vel per fundum debitoris aquam in domum suam ducere liceat: quae servitutes aliis utiles esse possunt. An non potius differentia ex jure antiquo petenda est? Si quidem jura praediorum rusticorum erant res mancipi, non urbanorum, Ulpian. *lib. sing. reg. tit. 19. de domin. & acquisit. rer.* Servitutes rusticae erant res mancipi, ut pretiosiores urbanis, veluti villae rusticae erant majoris, quam urbanae, Varro *lib. 1. de re rustic. cap. 13.* Rusticae tribus honoratiores urbanis, Plinius *lib. 18. cap. 3.* Rusticae tribus laudatissimae eorum, qui rura haberent. Urbanae vero, in quas transferri ignominiae esset, desidiae probro, Alconius in *Oration. pro M. Scauro*: significasse jam puto nos, fuisse inter leges P. Clodii, quas ferre proposuerat, eam quoque, qua libertini, qui non plus, quam in urbanis tribubus suffragium ferebant, possent in rusticis quoque tribubus, quae propriè ingenuorum sunt, ferre. Varro in *praefat. lib. 2. de re rustic.* Viri magni majores nostri non sine causa praeponebant rusticos Romanos urbanis. Columella in *praefat. lib. 1. semperque rusticam plebem praeposuit urbanae.* Ea igitur ratione servitutes rusticae erant res mancipi, non urbanae: id est, mancipari poterant per aes & libram, per nexum & mancipium, ut pretiosa quaeque. Atque ita differentia ea certissima fuit olim inter servitutes rusticas, & urbanas; servitutes rusticas fiduciariò pignore obligari potuisse, seu fiduciari, ut est in antiquis inscriptionibus, non urbanas: quia fiducia per mancipationem contrahebatur, Paulus *lib. 2. sent. tit. 13.* & res nec mancipi, quales erant servitutes urbanae, non poterant mancipari. Debitor servitutem fiduciariò pignore mancipabat creditori contractâ fiduciâ, ut eam creditor solutâ pecuniâ debitori remanciparet,

paret, cujus juris antiqui vestigium fortè latet in d. L. 11. & 12. D. de pignorib. & hypothec. cum verum sit, olim servitutes rusticas, ut res mancipi, fiducia pignorari potuisse; non urbanas, ut res nec mancipi.

Substitutionem à milite factam ultra pubertatis annos sive expressâ certâ aetate, sive compendiò, valere directò, non jure fideicommissi.

C A P U T V.

SUBSTITUTIONEM à milite factam ultra pubertatis annos valere directò satis probat Papinianus in L. Centurio. 15. D. de vulg. & pupill. cum ait, substitutum post pubertatem capere bona patris; nam capi dicuntur ea, quae jure directò valent: ut legata per vindicationem, quorum formula, *capito, sumito* apud Ulpianum in tit. 24. de legat. In lege Falcidia, *eam pecuniam sine fraude sua capere licet*, L. 1. ad leg. Falcid. Non est argumentum fideicommissariae substitutionis, quòd substitutus tantum capiat bona patris, non quae filio post mortem patris obtigerint. Fideicommissò quidem bona propria filii non continentur. L. coheredi. 41. §. quod si. D. de vulg. & pupill. substitut. Sed quamvis in d. L. Centurio substitutus capiat tantum bona patris post pubertatem, non ideo minus directa est substitutio: Finge, militem hac mente substituisse filio Titium, ut Titius haberet bona patris, non bona filii: (quemadmodum enim ipse pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere potest; ita & filium pro parte testatum, pro parte intestatum facere) haec substitutio à milite facta intra pubertatem valebit directò, & tamen substitutus capiet bona patris duntaxat, non quae filio post mortem patris obtigerint. L. sed si. 10. §. ad substitutos. D. eod. tit. de vulg. Ut igitur intra pubertatem, ita & post pubertatem substitutio à milite facta valebit directò; etiamsi substitutus non capiat bona filii. Nec movent in contrariam sententiam verba illa L. precibus. 8. Cod. de impuber. & al. substitut. Veluti ex causa fideicommissi bona, quae, cum moreretur, patris ejus fuerint, à te peti possunt. Nam cum filius post pubertatem intestatus decessisset, & mater bonorum possessionem ex Senatusconsulto Tertulliano obtinisset, haec bonorum possessio comprehendebat universa bona filii, quae à patre ad filium pervenerant, quaeque post mortem patris filio obvenerant: Ideo substituti veluti ex causa fideicommissi à matre bona patris petere debuerunt; quod si mater bonorum possessionem non obtinisset, substituti directò bona filii cepissent. In L. Scaevola. 76. D. ad Senatuscons. Trebell. directa verba trahuntur ad fideicommissum benignâ interpretatione, quia imperitiae venia pagano dari non debet, ut verba

verba illius directò valeant, quae directò valere non possunt post pubertatem, *L. verbis. 7. D. de vulgar. & pupill.* At militi concessum est, ut directis verbis post pubertatem substituat, & substitutio directò valeat, si-
ve substituat filiis, siue extraneis, qui jam heredes extiterunt, *L. 5. D. de testament. milit.*

Vestimenta muliebria, virorum & mulierum communia, Pallia, pallae. Lectio in L. vestis. 23. §. 2. D. de aur. arg. legat. ex Varrone asseritur.

C A P U T VI.

INTER vestimenta muliebria refert Ulpianus *stolas, pallia, L. vestis. 23. §. 2. D. de aur. arg. legat.* Muliebria sunt, quae matris familiae causâ sunt comparata, quibus vir non faciliè uti potest sine vituperatione: veluti *stolae, pallia, tunicae, capitia, zouae, mitrae, phagulae, penulae.* quidam legunt, *stolae, pallae*: quòd pallae sint propria mulierum vestimenta. Sed tamen ita stolam, & pallium inter vestimenta mulierum refert Varro *lib. 8. de ling. Latin.* ut tunica virilis sit virili similis, & toga togae, sic mulierum stola stolae proportionem, & pallium pallio simile. Pallium est omne amiculum, quod super injicitur; milites suum habebant pallium, pagani suum, rusticantes suum. Et ita mulieres propria pallia habuerunt. Palla, est pallium muliebre, & Ricinium, Sext. Pompejus: *Ricinium, pallium muliebre quadratum.* Ulpianus in *d. L. 23. D. de aur. arg. legat.* subjicit: *Communia sunt, quibus promiscuè utitur mulier cum viro, veluti si ejusmodi penula, palliumve est, & reliqua hujusmodi, quibus sine reprehensione vel vir, vel uxor utatur.* Ita fuit aliquod pallium commune virorum & mulierum, & aliud mulierum proprium; alia penula virorum & mulierum communis, & alia mulierum propria; quidam etiam calcei fuerunt usus promiscui. Varro eodem *lib. 8. de ling. Latin.* supra: *Calcei muliebres sint, an viriles, dicimus ad similitudinem figurae; cum tamen sciamus, nonnunquam & mulierem habere calceos viriles, & virum muliebres.*

Alia

Aliis rationibus iterum probatur, actiones in factum, seu utiles accommodatas legibus ex sententia legum, non esse civiles, sed Praetorias. Exponitur L. si victum. 34. D. de re judicat.

C A B U T VII.

Actiones in factum civiles, vel Praetoriae dici debent, prout originem habent ex jure civili, vel ex jure Praetorio. Quod legibus, Senatusque consultis deest, suppletur interpretatione, vel jurisdictione, *L. nam ut. 13. D. de legib. hoc est, interpretatione prudentum, L. Gallus. 29. §. 5. & 6. & §. penult. D. de liber. & postum. L. cum quasi. 3. §. quacunque. 4. D. de fideicommiss. libertatib.* vel jurisdictione Praetoris, Quod suppletur interpretatione prudentum, juri civili tribuendum est, cujus propriam appellationem sibi fecit prudentum interpretatio ad leges XII. tab. *L. 2. §. bis legibus, & §. ita in civitate. D. de orig. jur.* Ideo actio praescriptis verbis in factum civilis dicitur, *L. 7. §. 2. D. de pact. L. si convenerit. 23. D. commun. dividund.* quia habet originem ex jure civili, seu ex interpretatione prudentum, fortè Appii Claudii & Sexti Aelii, quorum ille actiones ad formam redegerat, hic verbis legis XII. tab. actiones subtexuerat, ut refert Pomponius: nam cum essent valde anxii propter scrupulosam formularum conceptionem, qua actione ex incerto contractu agi oporteret; ne litigantes causâ caderent, si hac potius, quàm illâ actione ageretur, adinvenerunt actionem praescriptis verbis in factum, quam accommodarunt contractibus incertis ad exemplum directarum actionum, quae ex certis contractibus competeabant. Non dicitur ea actio civilis, quòd comparata sit ad instar directae actionis civilis, sed quòd originem habeat ex jure civili. Quae verò actiones suppleuntur jurisdictione Praetoris vel legi XII. tab. vel legi Aquiliae, vel aliis legibus, sunt Praetoriae: quòd originem habeant ex jure Praetorio. *L. 7. D. de justit. & jur.* Sed contra videtur, actiones, quae dantur ex sententia legum non minus civiles dici debere, quàm directas, quae ex ipsis legum verbis oriuntur; quia verbum ex legibus accipiendum est, tam ex legum sententia, quàm ex verbis. *L. 6. D. de verbor. significat.* Immo utilis actio in factum, quam Praetor supplet ex sententia legis Aquiliae, est ex lege Aquilia, vel quasi ex lege Aquilia, *L. nam & 51. D. de furt. & tamen est Praetoria, non civilis: veluti cum Praetor dat bonorum possessionem ex legibus, vel Senatusconsultis L. unic. D. ut ex legib. Senatusve consul. bonor. poss. det.* non ideo minus Praetoria est, licet detur ex legibus. Utilis actio arbitraria de eo, quod ex certo loco dari, oportet, venit ex stipulatione, *L. 2. §. 1. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport. & tamen civilis non est, sed Praetoria. §. si quis agens. 34. Instit. de actionib.* Actio praescriptis verbis de precario oritur ex bona fide, *L. 2. §. 2. D. de precario.*

Par. I.

Cc

cario,

cario, & tamen non est bonae fidei. Sic igitur actiones in factum, quas Praetor supplet, accomodat legibus, vel directis actionibus ex sententia earum, non sunt legitimae, seu civiles, sed Praetoriae: veluti actio in factum, quae accommodatur directae vindicationi, *L. in rem. 23. §. item quaecunque*, & *L. cum autem. 52. D. de rei vindicat.* directae actioni ad exhibendum, *L. 3. §. penult. D. ad exhibend. L. si heres. 63. D. de legat. 2.* veluti actio in factum, quam supplet directae actioni de pauperie ex lege XII. tab. *L. penult. D. si quadrup. paup. feciss.* actio in factum, quam supplet actioni directae de pastu pecoris ex eadem lege XII. tabul. *L. qui servandarum. 14. §. ultim. D. de praescript. verb.* actio in factum poenalis, quae datur ex sententia ejusdem legis nam cum lex XII. tab. judicatum de suo vivere permisisset, *si volet suo vivito*, apud Gellium *lib. 20. cap. 1.* adversus sententiam legis facit, qui judicato victum inferri non patitur: & ideo Praetor dat adversus eum, qui fecerit, utilem actionem in factum poenalem ex sententia legis, *L. si victum. 34. D. de re judicat.* Ita etiam actiones in factum, quas Praetor supplet legi Aquiliae, sunt Praetoriae, non civiles; quia suppleuntur jurisdictione Praetoris ad *L. 7. D. de justit. & jur.* At alias actiones in factum Praetor non tam supplet, quam ex sua jurisdictione introducit; supplet exemplò legum, introducit sine exemplo. Nos & tam haec, quam istae sint Praetoriae, quod aliàs scripsimus, neque scripsisse hodie poenitet, sed ut isti olim:

*querimur non apparere labores
Nostros, & tenui diducta poemata filo.*

*Infantium aetas, verba, caedes, eruditio. Ad L. inter. 217.
D. de verbor. significat.*

C A P U T V I I I .

DUOBUS modis intelligi potest conditio in *L. inter. 217. D. de verbor. significat.* Primò modò, ut testator infanti conditionem faciendi imposuerit, cum dari potuerit, vel postquam dari potuerit: cui conditio- ni pupillus absque tutoris auctoritate parere potest, *L. 5. D. de condit. & demonstr.* Alterò modò, ut testator infanti legaverit, *cum dari potue- rit*, vel *postquam dari potuerit*, quod magis probarem: non enim de alia conditione loquitur Javolenus, & conditionem vocat diem incertum, qui in testamentis conditionem facit, *L. talis. 30. §. 4. D. de legat. 1. L. dies. 75. D. de condit. & demonstr.* conditionem in se continet, *L. si Titio. 22. D. quando dies legator.* Javolenus autem haec verba distinguit, *cum dari potuerit*, vel *postquam dari potuerit*: primis verbis actionem condi- tionem esse ait, puta, ut eo tempore conditio exultat, quo primùm dari potue-

potuerit; posterioribus verbis, uberiorem esse conditionem, & longius tempus intelligi, puta, ut conditio existat eo solum tempore, postquam fari potuerit. Varro lib. 5. de ling. Latin. Hunc Chrysippus negat loqui, sed ut loqui: quare ut imago hominis non sit homo, sic in corvis, cornicibus, pueris primitus incipientibus fari, verba non esse verba. ait, infantem esse potius imaginem hominis, quàm hominem; & ideo dubitatum, an lex Cornelia ad infantes pertineret; quia lex Cornelia hominem occisum vindicabat, L. penult. C. ad leg. Cornel. de sicar. Sed tamen Philo Judaeus eleganter in lib. de specialib. legib. ἀνδραπόδων ἀνδραποδιστῶν ἢ τῶν βέλους ἀνδροποδιστῶν, ὡς νόμος μὴ ἐστὶν τὰς ἡλικίας, ἀλλὰ ἐστὶν πρὸς γένος, πρὸς τὸν ἀνδροποδιστῶν. i. e. sine controversia homicidam esse eum, qui infantem interimat, cum lex non aetati, sed generi illatam injuriam vindicet. & postea: οἱς ἐξ ἀγέλων ὁ νόμος νόμος ἐστὶν ἀποκτείνεσθαι, i. e. quos odit sacra lex, eos morte puniendos declaravit. Ait praeterea Chrysippus, infantes non loqui, sed ut loqui; infantis, cum fari caeperit, verba non esse verba: quia necdum bene ordinatis dentibus sermonem minus exprimunt, septimo anno, quo plenè absolvitur integritas loquendi, (ut aliàs ex Macrobio retulimus) infantia definita est: eàque aetate pueri litteratoribus, seu grammaticis erudiendi tradebantur, Paulus Aegineta lib. 1. cap. 14. περὶ παιδίας καὶ νοσήτων. Et ideo ita legata in eruditionem, seu disciplinam puerorum relinquebantur, cum fari possent, vel infantiam excessissent.

Educatio liberorum apud matrem. Jus patroni in libertum. Ad L. 8. D. de condit. & demonstrat. Lxx Tacito. Denditur lectio Florentina in L. 10. D. eod. tit. de conditionibus.

C A P U T . IX.

EDUCATIO liberorum matri testamento saepe committitur. L. 8. & L. sed si. 62. in fin. D. de condit. & demonstrat. nec decretò magistratùs alii magis committenda est. L. 1. C. ubi pupilli educ. deb. Philo Judaeus lib. 2. περὶ μοναρχίας, i. e. de monarchia: οὗτος δὲ νόμος ἐστὶν ἀνὰ γένος, ἀνὰ γένος τὴν μητέρα τοῖς γένους συντηροῦν, i. e. si verò filii, filiaeve supersint, necessitas matrem liberis constituit. In d. L. 8. D. de condit. & demonstrat. maritus uxori libertae sub ea conditione legatum reliquerat, ut cum filio esset, id est, ut filium educaret: liberta latitans patronum de medio discesserat, & filium reliquerat; nihilominus & legatum deberi Pomponius existimat: quia non per eam steterat, sed per patronum, ne filium educaret, & ita conditioni pareret. Conditio pro impleta habetur, cum per alium fiat, quàm eum, qui conditionem implere debuit. L. qui quatuor. 30. §. uxori. D. de legat. 3. L. Maevia. 13. D. de ann. legat. L. Titius.

14. *D. de condit. & demonstrat.* Subesse videtur in eadem *L. 8.* vestigium illius juris, quod laesus patronus in libertum habuit, ut eum relegare posset. Tacitus *lib. 13. annal.* 26. *Quid enim aliud laeso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem in oram Campaniae libertum releget?* ita patres liberos, domini servos in rus poenae causâ relegabant; sicque liberta patronum latitans de medio discesserat, cum eam relegasset. In *L. 10. D. eod. tit. de condit. & demonstrat.* retinenda est lectio Florentina absque negatione, *benignè tamen dicendum est, nondum impletam conditionem defectam, id est, eam conditionem, quae defecta est, pro non impleta habendam esse, & adhuc impleri posse.* Nec movet *L. 10. D. de fideicommiss. libertatib.* ubi conditio, quae semel extitit, repeti non potest. Aliud est, conditionem extitisse, aliud conditionem defecisse: conditio, quae extitit, non potest non extitisse, & non potest impleri, quali non extiterit; conditio defecta adhuc impleri potest, sive ea expressa sit, ut in *d. L. 10.* sive tacita, ut in *L. dotis. 68. D. de jur. dot.* Sabinus quidem putabat, jure stricto conditionem defectam iterum impleri non posse; Ulpianus, benignè dicendum adhuc impleri posse: sicque verba Sabini ex Ulpiano sunt distinguenda, ut passim in iisdem libris Ulpiani ad Sabinum.

Possessori hereditatis, etiam post litem contestatam, debitores hereditarios convenire permittitur. Ad L. si bonae fidei. 40. D. de heredit. petit.

C A P V T X.

L ICET malae fidei possessor non habeat actionem adversus debitores hereditarios, *L. si quid. 31. §. penult. D. de heredit. petit.* & post litem contestatam possessor malae fidei esse incipiat, tamen, *si velit cum debitoribus hereditariis consistere, audietur, si periculum erit, ne inter moras actiones intercidant, L. si bonae fidei. 49. D. eod.* quod ita intelligendum, non solum si controversia mota, sed etiam si lis contestata fuerit inter possessorem, & petitem hereditatis. Controversia quidem à lite separatur, sive dum lis incipit. Cornelius Fronto: *lis nascitur, pertinacia efficit controversiam*, sive dum lis contestata est, & iudicium acceptum. *L. sed & si. 25. §. si ante. D. de heredit. petit.* Verum & si lite contestata possessor hereditarios debitores convenire velit, audietur; scilicet causâ cognitâ. Nam qua ratione Praetor causâ cognitâ bonae fidei possessori post litem contestatam (licet jam malae fidei possessor factus sit) concedit hereditatis diminutionem, *L. 5. D. de heredit. petit.* atque etiam petitio tempore ad deliberandum pupilli nomine, *L. 7. D. de jur. deliberand.* ut res tempore perituræ distraherentur: puta, fructus ἀποσώζονται, Julius Pollux *lib. 1. onomast. cap. 12. ἀγῶν ὁ παρὰ τοῖς μὴν πε ἀποσώζονται, ὅτι ἐὰν ἀποθῶναι. ὁ ὕ, Sol.*

ἀποθεῖς, ὁ φυλάκτος, καὶ ἡλιέμενος. i. e. dicitur autem fructus alius esse ἀποθεῖς, quem reservare non licet, alius verò reservativus, siccus, & Sole adustus. Ita Praetor adhibitâ caulae cognitione permittit bonae fidei possessori etiam post litem contestatam debitores hereditarios convenire, si periculum erit, ne actiones pereant: petitor verò hereditatis citra metum exceptionis praejudicialis, eisdem debitores hereditarios poterit convenire, d. *L. si bonae fidei. 49. D. de hereditat. petit.* quia qui universam hereditatem petit, potest res singulas petere. d. *L. sed & si. 25. §. item si. 17. D. eod.*

Uti accipienda sit L. fundi. 79. D. de contrahend. emption. Controversia quaedam inter utriusque scholae auctores exponitur.

C A P U T XL

TITIUS partem fundi certò pretiò vendidit Maevio, pactò appositò, ut Maevius alteram ejusdem fundi partem certâ mercede in decem annos conductam haberet: conventum hîc erat de pretio partis venditae, & in *L. qui fundum. 75. sup. eod.* alioqui venditio non fuisset. *L. teneatur. 6. §. 1. D. de actionib. empt.* Sed si Maevius mercedem conductionis non solveret, quaerebatur, quam actione Titius adversus Maevium agere posset. Labeo, & Trebatius ex vendito agi posse negaverant, quia contractus iste incertus videbatur, cum altera pars fundi vendita, altera conducta esset, & parùm conveniret pretium conductionis peti actione ex vendito. Isti igitur negabant actionem ex vendito, quasi ex contractu venditionis; sed dabant actionem praescriptis verbis, proximam venditi, aut proximam locati, quasi ex incerto contractu, qui partim venditionem, & partim locationem contineret. Hanc actionem praescriptis verbis Proculjani semper ex incertis contractibus dare maluerunt, ut tutius ageretur; idem Labeo *L. Labeo. 50. D. de contrab. empt. L. rogasti. 19. D. de praescript. verb.* & Proculus *L. si vir. 12. D. eod.* Sabinianj contra dabant actionem ex vendito, quia hoc pactum sic contractum venditionis informaret, ut ex eo agi posset, quod ostendimus *lib. 3. Observat. cap. 8.* & ideo Javolenus, qui ex eadem schola fuit, adversus Labeonem & Trebatium in d. *L. 79. D. de contrab. emption.* actionem ex vendito concessit, maxime si Titius partem fundi eo pacto vilîus Maevio vendiderit, ut ex altera parte fundi pretium conductionis praestaretur; & ita pretium conductionis, ut pretium fundi actione ex vendito peti potuerit. *L. si sterilis. 21. §. si tibi. 4. D. de act. empt.* Non frustra verò juris Auctores contende-
bant, an hac, vel illa potius actione agi oporteret; nam inter actionem praescriptis verbis, & actionem ex certo contractu, seu nominato, magna erat differentia: actio ex certo contractu, puta, empti venditi, lo-
cati

cati conducti, erat bonae fidei, ut contractus, ex quo oriebatur; actio vero praescriptis verbis, licet proxima empti esset, L. 6. D. de rescindend. vendition. aut proxima locati, L. 5. §. rem tibi. D. commodat. L. 1. §. si quis. 9. D. deposit. aliūve contractus bonae fidei, erat stricti juris: praeterquam si de aestimato, aut ex permutatione daretur. §. actionum. 29. Instt. de actionib.

Lex 2. D. de jurisdiction. referenda non videtur ad Magistratus, sed ad eos, quibus specialiter data est jurisdiction.

C A P U T XII.

JURISDICTIO vel jure propriō competit; veluti magistratui. L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdic. vel alienō beneficiō; veluti ei, cui mandata est. L. 5. D. de jurisdiction. Vel jurisdiction datur lege, ut in fragmento legis Agrariae *jurisdictio, recuperatorum, datio, addictio, esto, & Proconsuli* L. 6. D. de jurisdiction. vel constitutione datur, veluti Juridicis, quos per Italiam constituisse D. Marcum, refert Capitolinus: veluti vicario, qui propriam jurisdictionem à Principe habuit, Cassiodorus lib. 6. *Varian. cap. 15.* aut etiam iudicibus, quos Princeps extra ordinem dabat, Paulus lib. 5. *sentent. tit. 5.* de quibus Javolenus rectius intelligi possit, quam de magistratibus in L. 2. D. de jurisdic. Cui jurisdiction data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus jurisdiction explicari non potuit. Etenim magistratui non datur jurisdiction specialiter, sed ex quo magistratus creatus est, competit jure magistratus, d. L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdic. quo jure omnia gerere potest, L. quidam. §7. D. de re judicat. Illi etiam, quibus mandata est jurisdiction, licet non jure suo, sed alienō beneficiō habeant; tamen imperium habent, quod jurisdictioni mandatae cohaeret, L. ult. D. de offic. ejus, cui mandat. est, atque ita jurisdictionem suam explicare possunt. Et quidem Javolenus loquitur non de mandata, sed data jurisdictione: puta, cum Princeps Judicem dederit, iudex datus à Principe non est magistratus, non habet imperium, quod tantum in persona magistratuum consistit, sed habet jurisdictionem. Si igitur Princeps judicem dederit, licet non sit magistratus, licet non habeat imperium; quia jurisdictionem habet, ea concessa videntur, sine quibus jurisdiction explicari non potest. Quod nominatim expressum fuerat in lege Agraria Servilii Rulli.

**HABEANT APPARITORES SCRIBAS LIBRARIOS
PRAECONES ARCHITECTOS, ITEM MULOS TABERNACULA SUPELLECTILEM, ITEM EX EQUESTRI LOCO CC. IN ANNOS SINGULOS.**

Id.

Id dato iudici à Principe concessum videtur: puta, ut tribunal possit ascendere, cum res causae cognitionem desiderat, *L. 3. §. si causa cognita. D. de honor. possess. L. 2. §. dies. D. quis ord. in possess. servet.* ut habeat assessores, quales erant ducenti illi ex equestri loco in lege Agraria, (quosdam enim iudicibus datis à Principe adfedis se deprehenditur *Novell. Justin. 60. cap. 2.*) atque etiam ut habeat apparitores, scribas, aliosque officiales, sine quibus iurisdictio explicari non potest. Ea sanè mens Javoleni fuit in d. *L. 2. D. de iurisdict. quamvis eodem lib. 6. ex Cassio egerit de magistratibus, & municipalibus, L. cur muneris. 12. D. de munerib. & honorib.* Et Pop. Romani veluti Censoribus *L. cenferi. 111. D. de verbor. significat.* ubi alia quàm vulgari notatione *verbi* Censores dictos ait, quòd cenferent, & praeciperent. Censores quidem maioribus auspiciis creabantur, erantque majores magistratus cum imperio; habebant vocationem, prehensionem, cives aerarios faciebant, habebant multae dictionem, ut alii P. R. Magistratus. *L. aliud. 131. D. eod. tit. de verbor. significat.* Et ita pro imperio constituiebant, praecipiebant. Verùm leges non ferebant, ut scripsit vir quidam non contemnendae eruditionis. Lex censoria est conditio, quam Censores in locationibus vectigalium, & publicorum adponebant, *L. Caesar. 15. D. de publican. vectigalib. & commiss. L. in lege. 203. D. de verbor. significat.* veluti leges contractuum sunt pacta, quae contractibus apponuntur.

De munere viae muniendae, ut est cura, vel collatio. Ad Paulum lib. 5. sentent. tit. 6.

C A P U T XIII.

ALIIUD est munus, cura viae muniendae; aliud collatio viae muniendae. Curam viae muniendae habet curator, qui elligitur, ut viam publicam sternat, instruat, reficiat, in antiqu. inscript. apud Siculum Flaccum in *lib. de condit. agror. 12. Paulus lib. 5. sentent. tit. 6.* Collatio viae muniendae est, quae possessoribus imponitur, ut suis operis, impensisve, viam publicam muniant, *L. si pendentes. 27. §. 3. D. de usufruct. & quom. admod. L. Julianus. 13. §. 6. D. de act. empt. L. 6. C. de pignor. & hypothec.* Siculum Flaccus in *lib. de condit. agror.* Hae muniuntur per pagos, id est, magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tenebras exigere soliti sunt: aut ut comperimus, unicuique possessori per singulos agros certa spatia assignantur, quae suis impensis tueantur. Cura viae muniendae personae munus est, *L. 1. §. 2. & L. munerum. 18. §. Trenarchae. 7. D. de munerib. & honorib.* Collatio viae muniendae munus est locorum, seu patrimonii, non personae. *L. bonor. 14. §. 2. D. eod.* Cura viae muniendae est munus, quod extra ordinem exigitur, *L. cui muneris. 12. D. eod. tit. de munerib. & honorib.* Collatio viae muniendae munus est ordinarium, quod pro

mo-

modo possessionum indicitur; utrumque manus attingere voluit Paulus lib. 9. *sentent. d. tit. 6. Ut interdictum*, ita & actio proponitur, ne quis aliquem publicâ viâ prohibeat, cuius rei sollicitudo ad viarum curatores pertinet, à quarum munitione nemo exceptus est. Id est, ab ea collatione, quam possessores locorum conferre debent ad viam muniendam. Ab eo non exigitur cura viæ publicæ muniendæ, qui vacationem habet muneris publici, d. L. 12. *D. de munerib. & honorib.* ut nec alia munera extraordinaria exiguntur, L. 6. L. 8. §. 3. *D. de vacat. & excusat. muner. L. unic. C. de vacat. muner. public.* puta, cura operis publici faciendi, reficiendi, frumenti comparandi, annonæ dividendæ. Is tamen, cui vacatio publici muneris data est, non immunis est à collatione viæ muniendæ, à qua nemo exceptus est, Paulus d. tit. 6. L. 3. *C. Theodof. de itiner. muniend.* nullumque privilegium tribuit excusationem. L. *sunt munera. II. D. de vacat. & excusat. muner.* Veterani non excipiuntur, L. 4. *D. de veteranis*, nec Ecclesiæ, L. 7. *C. de sacros. Ecclæs.* nec divinæ domus. L. 4. *C. de privileg. dom. August.* Ita igitur d. L. 12. *D. de muner. & honor.* debuit intelligi, ut ab eo quidem, cui muneris publici vacatio data sit, cura viæ muniendæ, quasi munus extra ordinem non exigatur; sed tamen exigi possit collatio viæ muniendæ, à qua nemo exceptus est.

Quaedam ad L. assiduis. 12. C. qui potiores in pign. habeant.

C A P U T XIV.

PROCOPIUS in *Anecdosis*, refert Justinianum omnia magistratuum munia sumplisse, sententias recitasse, vel manu propria scripsisse, & subijcit in loco (ut videtur) mutilo, καὶ ἡ πρῶτη ἀρχὴ τοῦ δυνάστη, id est, obvios quosque ipsum frequentes adisse: tanta erat Justiniani sine admissionalibus, aut perventoribus in adeundo facilitas, idque probat *L. assiduis. 12. C. qui potiores in pign. habeant.* *Assiduis additionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotēs deperditas esse lugebant, & ab anterioribus creditoribus substantias maritorum detentas.* Et quidem si mulieres adibant Justinianum, quas sexus verecundia à tribunalibus removet, in adeundo facilem admodum fuisse dicendum est. Antea duabus constitutionibus mulieribus subvenerat, ut docent subscriptiones in *L. in rebus. 30. C. de jure dot.* In rebus dotalibus vindicandis privilegium dederat adversus quoscumque creditores, licet anteriores in *L. unic. §. 1. C. de rei uxōr. action.* tacitam hypothecam in bonis mariti in d. L. 12. *C. qui potiores in pign. habeant.* omnibus creditoribus (quod peremptorium est vocabulum) sive tacitam, sive expressam hypothecam habentibus mulieres in repetitione dotis praeferre voluit. Rationem praetexit, ne rebus suis defraudentur, & indotatae cogantur remanere: quod quidem ali-

aliquam habet utilitatem, qui habet uxorem sine dote, pannum positum in purpura est, ut Naevius apud Non. Marcellum cap. 3. sed Theodora conjux Justiniani, Chrysomalla & Indara sociae, & à consiliis Theodorae (ut Procopius ibidem retulit) hanc constitutionem videntur extorsisse, quae, quia plerumque creditoribus fraudi esse potest, usquequaque non probatur; scilicet in eo, ut mulieres anterioribus creditoribus etiam expressam hypothecam habentibus praeferantur, licet non aliam Justiniani mentem fuisse appareat.

*Species satis obscura in L. si fundum. 35. & L. ita ut. 36.
D. mandat. paraphrasticis exposita.*

C A P U T XV.

P R I M U S, secundus, tertius habebant fundum Sempronianum communem: Titius mandavit primo uni ex dominis, ut eum fundum emeret: primus ex mandato Titii emit partes secundi, & tertii, mandatum etiam pro parte primi consistit, primusque Titio tenetur partem suam vendere: Siquidem fundus Sempronianus totus primi fuisset, mandatum non confisteret, quia rei suae non est emptio. *L. suae. 16. D. de contrab. emptio.* Sed cum primus aliorum partes emerit, suam quoque debet Titio vendere. Sed quo pretio? distinguit Neratius in *L. si fundum. 35. D. de mandat.* utrū Titius certō pretiō fundum sibi emi mandaverit, vel nulum pretium constituerit. Priore casu, quantumcumque primus partes secundi, & tertii emerit, non debere partem primi quantitatem mandato expressam abundare, sive excedere: finge, Titium mandasse primo, ut fundum Sempronianum centum emeret, & primum emissee partem secundi quadraginta, partem tertii aliis quadraginta, primum tantum viginti partem suam vendere poterit: Quin etiam si primus partes secundi, & tertii centum emerit, nihil à Titio pro parte sua recepturus sit. Posteriore casu, si Titius in mandato nullum pretium constituerit, primus debet partem suam arbitrato viri boni vendere: ita autem virum bonum arbitrari debere, Javolenus existimat in *L. ita ut. 36. D. eod. tit. mandat.* ut majores summas, & minores coacervet. Finge, primum emissee partem secundi minore pretiō, puta viginti, emissee partem tertii majore pretiō, puta triginta, non aestimabitur pars primi minore pretiō, quo pars secundi emptā est, neque majore pretiō, quo pars tertii emptā est; sed coacervatis duabus summis, dimidium, id est, viginti quinque primus pro portione sua consequetur. Sed & Titius mandatō certum pretium expresserit, puta, ut primus fundum Sempronianum centum emeret; & primus commodē negotium gesserit, partesque secundi, & tertii exiguo pretiō emerit, puta quadraginta: videretur primum, id, quod reliquum est, pro parte sua consequi debere, id est, sexaginta; veluti cum majore pretiō

Par. I.

D d

tio

tiō partes aliorum emerit, minus, aut etiam nihil pro parte sua consequitur. Javolenus tamen ait, partem primi tanti aestimari debere, quanti ipse interest, dummodō intra summam mandatō comprehensam; non tantum habebit primus pretium verum partis suae, sed & id, quod interest, quod quandoque pretium egreditur. *L. 1. D. de act. empt.* Licet igitur secundus, & tertius exiguū pretiō partes suas vendiderint, coacti fortē propter rei familiaris inopiam, vel aeris alieni necessitatem, primus ad id dispendium non deducetur, ut eodem pretiō partem suam vendere teneatur: sed nec primus ex eo lucrum sentiet, quod viliori pretiō partes secundi, & tertii emerit, ut pretium pro parte ipsius augeatur, cum mandatum debeat esse gratuitum. *L. 1. §. ult. D. mandat. L. naturalis. 5. §. sed si facio. D. de praescript. verb.* Neque debet primus partem suam magni aestimando venditionem impedire; licet Titium eo animō affectum esse cognoverit, ut majore pretiō fundum Sempronianum emptam vellet, quam mandatō expresseerat, puta, plus centum nummis. Quod si Titius fundum plurium dominorum emi à primo mandaverit, & mandato adjecerit, se non aliter mandati teneri velle, quam si omnium partes emisset: si primus partem secundi emerit, & partem tertii emere non potuerit, primus partem emptam suō periculō, atque invitus retinebit; si partem habeat in fundo, si non: quamvis enim ex mandato nemo damnum sentire debeat, *L. si mandatum. 15. D. mandat.* tamen primus antequam mandatum susciperet, explorare debuit, an omnium partes emere posset. Ac veluti primus damnum sentit, cum Titius totum fundum emi mandaverit, puta, si nihil pro parte sua consequatur, d. *L. 35. D. eod.* ita & hoc damnum subire debet, cum partem emerit. At si Titius hanc conditionem mandato non adjecerit, & primus partem secundi emerit, partem tertii emere non potuerit; inter Titium, & primum erit invicem mandati actio. Titius directā actione agere poterit, ut primus partem, quam habet in fundo, vendat, aut etiam partem à secundo emptam tradat: primus contrariā actione pretium partis emptae, & suae, & quod interest, consequetur. *L. si verò. 12. §. si mihi. 9. D. eod. tit. mandat.* Ita loci isti discussi per expositionem obscuritatis nubilō, facile elucescunt; idque in similibus factō opus est.

Quaedam ad L. 2. C. de rescindend. vendition. Illius beneficium respicit venditorem, non emptorem.

C A P U T XVI.

ANTE *leg. 2. C. de rescindend. vendition.* si venditor minori pretiō, quam debuerat, rem vendidisset, eo nomine habebat actionem, ut recte colligitur ex *L. 2. D. deposit.* Lucius Seneca *lib. 6. de benefic. cap. 15. Quaedam* (inquit) *pluris sunt, quam venierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro*

pro illis, quàm empta sunt, debes. sed tamen postea excipit: *venditori nihil debet, qui bene emit*, id est, qui vili pretio emit: alio sensu, quàm in *L. pater. 38. D. de legat. 3.* bene emere, id est, tutò emere. Venditor igitur potuit rescindere venditionem, si praeter modum in pretio deceptus fuisset, puta, ultra dimidiam partem iusti pretii; nec enim contractus bonae fidei tantam inaequalitatem patitur, *L. 3. C. commum. utriusque judic.* neque adeo sese licet invicem decipere. Photius in *Bibliotheca* refert ex Damascio, cum imperitus Isidoro librum venderet, & vilius pretium peteret, Isidorum majus dedisse, aliter existimabat quandam esse ἀδίκαν νόμον ἢ νόμον ἀρεμῆς, τὸ δὲ δίκαιον ἀναστρέφειν, i. e. iniustitiam, quae quamvis à lege dimittebatur, iustum tamen evertibat. Quamvis autem venditor potuerit rescindere venditionem, emptori non licuit. Plautus in *Mossellar. act. 3. scen. 2. v.* seq.

- - - si malè emptae

Forent, nobis haud reddere liceret.

Malè emptae, aedes dicit nimio emptas; malè emere, ἀντιμύμιον, seu contrarium vò bene emere. Ita igitur beneficium *leg. 2. C. de rescindend. vendition.* respicit venditorem, non emptorem; quia venditor saepe cogitur, urgente rei familiaris inopia, vel aere alieno, res suas exiguo pretio abjicere, *L. ita ut. 46. D. mandat.* emptor verò suà voluntate negotium gerit. *L. cum postulassent. 44. §. 1. D. de damn. infect.* Libanius Sophista *declamat. 8. in invido se deferente*: ὁ δὴνα ἀπιδου, ὁ δὴνα ἰσχυρο, ἔμιν ἀυδαμον ἀντιοδαι δωάμινος, ὁ δὲ ἀδλιος πωλῶν βεβιασμένος. i. e. ille vendidit, ille emit: hic quidem felix, qui emere potuit; ille verò miser vendere coactus. Nec minus eleganter Joannes Pediasimus: δαμῖν ὃ δὲ πωλῶν καὶ ὁ πωλῶν ἢ ἀγοράζοντος ἢ πωλῶντος, i. e. videtur enim venditor secundum id, quod vendit, emptore esse pauperior.

Peregrinos, quibus datum erat jus commercii, & connubii, usucapere potuisse praeterquam ex causis testamenti.

Ad L. 7. D. pro legat.

C A P U T XVII.

LATENT saepe in fragmentis legum vestigia juris antiqui, quae non nisi sagaci nare odorari licet, veluti in *L. 7. D. pro legat.* Nemo potest legatorum nomine usucapere, nisi is, cum quo testamenti factio est: quia ea possessio ex jure testamenti profiscitur. Peregrini, deportati *ἀλλοτρίοι*, non habebant factionem testamenti, ut ipsi facerent testamentum, aut caperent ex aliorum testamentis; nec ullo titulo usucapere poterant, quia usucapio est juris civilis, cuius communionem non habebant. *L. sunt qui-dam. 17. D. de poen.* Non frustra tamen, ait Javolenus, *neminem legatorum*

nomine usucapere posse, nisi cum quo testamenti factio est. Quasi aliis titulis posset usucapere, puta, pro emptore, pro soluto, pro donato. Nonnullis peregrinis dabatur commercium, id est, *jus vendendi, emendique invicem*, Ulpianus *lib. sing. tit. 19. de domin. & acquisit. rer.* inter quos mancipatio locum habebat, eoque genere alienationis dominia rerum acquirebant: consequens igitur videtur fuisse, ut per usucapionem quoque acquirerent. Sed quia cum iis non erat testamenti factio, titulò pro herede, aut pro legato, usucapere non poterant. Javolenus rationem subjicit, *quia ea possessio ex jure testamenti proficiscitur*, non ex jure commercii, ut alii tituli usucapionum, puta, pro emptore, pro soluto, pro donato. Titulò etiam pro dote peregrinos usucapere potuisse non dubito, quibus concessum esset jus connubii. Ulpianus *lib. sing. tit. 5. de his, qui in potestat. sunt*. Peregrini verò omnes licet non caperent ex testamentis, legata, fideicommissa, mortis causâ capiebant: quia id, quod implendae conditionis causâ datur, testamenti nomine non capitur. *L. Marcius. 55. D. de condit. & demonstr.* neque ex bonis mortui proficiscitur, *L. quod mortis. 36. D. de mort. caus. donation.* Obiitaret valde *L. omnibus. 9. D. eod.* nisi ad donationes mortis causâ referatur, (quae sunt instar legatorum) non ad mortis causâ capiones.

Differentia inter prohibitionem legis, quae prohibet venditionem ratione rei, vel ratione personae: species L.
cum *lex. 46. D. de fidejussorib. & mandatorib.*

C A P U T XVIII.

L EGE prohibetur venditio, & alienatio, vel ratione rei, vel ratione personae; ratione rei, puta, fundi dotalis, quem lex Julia alienari prohibet, *L. 4. D. de fund. dotal. L. ultim. C. de reb. alien. non alienand.* vel ratione personae, puta, cum prodigo ex lege XII. tabular. rerum suarum administratione interdicatur. *L. is, cui. 18. D. qui testament. fac. poss. L. 6. D. de verbor. obligat.* Species autem *L. cum lex. 46. D. de fidejussorib.* constituenda est, cum ratione personae venditio prohibetur: finge, prodigum, cui bonis interdictum erat, rem suam vendidisse, & fidejussorem dedisse evictionis; haec satisfactio necessaria non est, sed nuda repromissio sufficit, nisi ita convenierit. *L. 4. & L. emptori. 37. D. de evictionib.* Itaque videtur ita convenisse, & ideo fidejussorem intervenisse, ut magis venditio firmaretur, utque emptor evictò fundò agere posset adversus fidejussorem, qui adversus prodigum agere non poterat. Javolenus tamen ait in *d. L. 46. D. de fidejussorib. & mandatorib.* fidejussorem liberari, neque ex hac causa teneri: quia sic ad reum emptor perveniret, id est, regressus daretur fide-

fidejussori adversus prodigum; & ut reus emptori non potest obligari, ita nec fidejussor, qui pro eo intervenit. d. L. 6. D. de verb. oblig. Aliud fortè dicendum est, quando lex prohibet venditionem ratione rei, puta, fundi dotalis; si enim maritus fundum dotalem vendiderit, aut si curator rem minoris sine decreto alienaverit, L. 2. C. de fidejussorib. minor. L. & si is. 9. C. de praed. & al. reb. minor. mariti, & curatoris fidejussores evictionis nomine conveniri possunt. Sed & si prodigus aliàs esset obligatus, vel ex re, vel ex delicto, & fidejussor pro eo jam obligato interveniret, fidejussori non subveniretur. L. Marcellus. 25. D. de fidejussorib. & mandat. licet fidejussor adversus prodigum non habeat mandati actionem.

Quomodo dos profectitia, sive adventitia, quae functa est, iterum fungatur redintegrato matrimonio. Ad Ulpianum tit. 6. de dotibus.

C A P U T XIX.

VEL pater mulieris dotem dedit filiae, vel extraneus, vel mulier ipsa. Si quidem pater dederit, & vivò adhuc patre solutum fuerit matrimonium, muliere ad eundem maritum reversà absque consensu patris, in cujus est potestate, matrimonium non redintegratur, L. nuptias. 18. D. de rit. nuptiar. nec dos profectitia, L. si ut proponis. 7. C. de nupt. neque adventitia, cujus pater repetitionem habet adjunctà filiae personà, Ulpianus lib. sing. regul. tit. 6. de dotib. At si pater redintegrandis nuptiis filiae consenserit, dotem tacitè redintegrari crederem ex officio patris in filiam, sive dotem dederit absque stipulatione, sive eam sibi reddi stipulatus fuerit. Mortuò patre si filia diverterit, & ad priorem maritum revertatur, dos profectitia redintegrabitur; & dos etiam adventitia, quam extraneus sibi reddi stipulatus non fuerit: quia mulier sui juris facta, ipsa dotis repetitionem habet. Ulpianus d. tit. 6. Verùm cum extraneus dotem sibi reddi receperit, divitiò factò, & commissà stipulatione, vel aliter natà actione reddendae dotis, licet matrimonium redintegratum fuerit, dos receptitia non redintegratur, L. in insulam. 42. §. ult. D. solut. matrim. Nisi & nuptiis iterum consenserit, & id dotis esse, quod prius dederat. L. stipulatio. 63. D. de jur. dot. L. cum maritus. 29. §. Titius. D. de pact. dotalib. Si mulier ipsa dotem dederit, vel alius jussu, permissuve mulieris, redintegratò matrimonio, dos redintegratur omnimodò. L. Divus. 40. & L. post divortium. 64. D. de jur. dot. Quin etiam si iudicium rei uxoriae contestatum fuerit, ipso jure dissolvitur, L. si mulier. 19. D. solut. matrim. propter exceptionem, quae inest bonae fidei iudicio: vel si actione ex stipulatu agere velit, exceptione doli mali repellatur, L. si mulier. 13. D. de jur. dot. ex lib. sing. Modestini de differentia dotis, ubi probabile est, Modestini,

destinum istas omnes differentias dotis attigisse ; & si fragmenta alia extarent , facile innotesceret .

De libertate , quae domini voluntate competebat , deque manumissione per mensam . Locus Suetonii , Tertulliani , Juvenalis , & fortasse D. Lucae exponitur .

C A P U T XX.

QUI domini voluntate morabantur in libertate , jam olim *serviendi metu dimittebantur* , & si dominus eos in servitutem retrahere vellet , interveniebat Praetor , & non patiebatur manumissum servire , postea lege Junia propriam libertatem habuerunt , ut est in fragmento veteris Jurisconsulti relato apud Dositheum magistrum . Tales erant manumissi inter amicos , per epistolam , per mensam , vel si aliàs domini voluntate fuissent in libertate . Suetonius in *lib. de Claris Rhetoribus cap. 1. Venalitii quum Brundusii gregem venalium è navi aducerent , formosum & pretioso puero , quod portitores verebantur , bullam , & praetextam togam imposuere , facile fallaciam celarunt . Romam venit , res cognita est : positus puer , quod domini voluntate fueris liber , in libertatem .* Id est , petebatur , & asserbatur puer è servitute in libertatem , quod domini voluntate liber fuisset , cum & bullam , & praetextam ingenuorum togam imposuisset : quod Interpreter non intellexit . Ita si dominus servum mensae , aut convivio adhibuisset , servus fiebat liber , & erat per mensam manumissus . Gajus in *fragment. instit.* Theophilus in §. *ultim. Instit. de libertin.* Vulgò ad eam speciem manumissionis malè haec verba Tertulliani referunt *lib. de resurrection. carnis , cap. 57. Si famulum tuam libertate mutaveris , quia eadem caro , atque anima permanebant , quae flagellis , & compedibus , & stigmatibus obnoxiae retrò fuerant , idcirco eadem pati oportebit ? non opinor . Atquin vestis albae nitore , & annuli aurei honore , & patroni nomine , ac tribu , mensaque honoratur .* Nam loquitur de manumissione vindictà , non de manumissione per mensam . In manumissione vindictà multa solennia servabantur , circuitio , circumactus , sive vertigo , vestis albae indumentum , ut ostendimus *lib. 3. observat. cap. 3.* In manumissione per mensam tantum dominus servum mensae adhibebat , *ut in addit. Dion , i. e. propter libertatis dationem* , ut Theophilus . Manumissus vindictà Romanam , justamque libertatem ; manumissus per mensam , tantum Latinam consequabatur . Verum ad eam speciem manumissionis respicere voluit Juvenalis *sat. 5. v. 172. seq.*

- - - nec dura timobis

Flagra pati , his epulis , & tali dignus amico.

Id

Id est, cum inter amicos, per mensam sis manumissus, non timebis deinceps flagra pati, namque ita manumissi *serviendi metu dimittebantur*, ut in fragmento Dosithei. Ad eam quoque D. Lucas fortè respexit, cap. 12. *Beati servi illi, quos, quum venerit dominus, invenerit vigilantes; amen dico vobis, quod praeceget se, & faciet discumbere illos, & transiens ministrabit illis*. Interpret acerrimi ingenii Maldonatus agnoscit, parabolam sumi ex rebus usitatis; nec tamen usitatum esse, ut domini servis discumbentibus ministrarent. Et quidem ubi domini servos libertatis dandae gratiâ mensae adhibebant, non puto servis ministrasse, sed servos cum ipsis dominis adfuisse. Alium igitur morem usitatum D. Lucas attingere voluit, quem Macrobius refert lib. 1. *Saturnal. cap. 12.* mense Martio: *Servi coenas apponebant matronae, ut domini saturnalibus: illae, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent, hi quia gratiam perfecti operis exsolverent*. Idemque Athenaeus lib. 14. *ἡμερολογισμῶν*. Pleraque alia ex moribus Romanorum in novo testamento referuntur, cum jam à multo tempore Romani inter Judaeos versarentur, iisque Romanorum mores noti essent: ut quod sequitur d. cap. 12. Lucae de demonio, & servo actore universis domini bonis praeposito.

Species L. filium, quem. 24. C. famil. erciscund.

C A P U T XXI.

NON me latet, quàm multi haud ita pridem in hac constitutione Imp. sese divexarint, & aliquam ex verborum obscuritate lucem educere tentayerint; & tamen ad eam venio fortè non asymbolus: finge, pater quatuor filios heredes instituerat, Primum, Secundum, Tertium, Quartum. Primo fundum praelegaverat, eundemque Primum rogaverat sub conditione quadam *restituere portionem hereditatis fratribus*, iisdemque coheredibus, Secundo, Tertio, Quarto, & *quibusdam aliis*, puta, Titio, & Maevio, nec fratribus, nec coheredibus: ut ita constituatur species, frudent verba illa *fratribus, & quibusdam aliis, item illa coheredibus, & ceteris*, quasi fratres fuerint coheredes; quidam alii, quos deinde vocant ceteros, non fuerint coheredes: finge praeterea, eventum conditionis extitisse, & Primum portionem hereditatis debere restituere. Primus hereditariam partem praedii sibi praelegati in quartae ratione retinere potuit, quod ex his verbis colligitur, *hereditariâ parte praedii in quartae ratione retentâ*, & ex *L. Titia. 86. D. ad leg. Falcid.* ubi rogatus portionem hereditatis restituere, praelegata integra retinere potest; sic & Primus in specie istius legis hereditariam partem praedii sibi praelegati in quartae ratione retinere potuit: quae pars hereditaria, tam à coheredibus, quàm à ceteris retinetur, id est, qui non sunt heredes instituti, quibus tamen primus portionem hereditatis restituere debet. At dum vult Primus hereditariam par-

partem praedii sibi praelegati in quartae ratione retinere, tam à coheredibus, quàm à ceteris, debet compensare, quod à coheredibus vice mutuâ percepit, & si quid deest, in *supplementum deducere*, quod à ceteris in eo fundo solvitur, hoc est Maevio & Titio, qui non sunt heredes instituti. Ratio illius compensationis est, quòd si Primus à Secundo, Tertio & Quarto coheredibus velit quartam retinere, debet *compensare*, quod ab illis vice mutuâ percepit in fundo praelegato. At veluti id, quod à coherede legatorum nomine percipitur, non solet legatariis proficere, quominus Falcidiam patiantur, L. Nefennius. 22. D. eod. tit. ad legem Falcid. Ita & quod hinc Primus à coheredibus, Secundo, Tertio, Quarto, vice mutuâ percipit, & compensat, non potest Titio & Maevio proficere, quominus ab illis quartae rationem Primus ineat: sed compensatione factâ ejus, quod à coheredibus Primus percepit, si quid deest ad quartam, in *supplementum deducit*, sive supplet, ex eo, quod à ceteris in eo fundo solvitur, puta Maevio, & Titio, à quibus simul, ut à coheredibus hereditariam partem praedii retineri constituimus: finge, hereditatem fuisse quadringentorum, cum essent quatuor fratres heredes instituti, portio primi fuit centum, & Falcidiae ratio viginti quinque: finge praeterea, fundum primo praelegatum fuisse centum, pars hereditaria ejusdem praedii fuit viginti quinque, quia jure legati tres alias partes fundi à coheredibus Primus percipit; dum Primus retinet hanc partem hereditariam fundi praelegati, puta viginti quinque, retinet quindecim à Secundo, Tertio, Quarto coheredibus, decem à Maevio & Titio, quibus rogatus est simul ut coheredibus portionem hereditatis restituere, sed debet Primus compensare illa quindecim cum heredibus, ut nihil ab eis retineat, à ceteris vero decem retinere, & in supplementum deducere potest, quod ad quartam deest; & si hac compensatione factâ, Primus quod supra quartam portionis habeat ex hereditaria parte praedii retenta, id iudiciò familiae erciscundae *reddere compellitur*, puta, dum totam hereditariam partem praedii retinet, quae est viginti quinque, & tantum decem à Titio & Maevio retinere potest, quia quindecim alia debet compensare cum coheredibus, haec quindecim *supra quartam habens reddere compellitur*. Aliam speciem ex Arnaldo Ferrerio relatum pensiculata constitutionis verba non patiuntur; quod enim ille fingit, Primum rogatum fuisse portionem hereditatis restituere non omnibus coheredibus, sed quosdam omisso fuisse; id nequaquam convenit, imò potius fingendum est, Primum fuisse rogatum restituere portionem hereditatis fratribus, iisdemque coheredibus, & quibusdam aliis, id est, non coheredibus. Quod praeterea ait, Primum hereditariam partem praedii imputare in quartam, verum est; sed aliud sonant verba illa *hereditariâ parte praedii in quartae ratione retentâ*: scilicet, Primum dum quartae rationem inire vellet, hereditariam partem praedii retinuisse. Denique quod ait, Primum supra quartam, habere partem fundi praelegati, quam accipit à coheredibus, quibus nihil rogatus est restituere: verba illa sic interpretanda, *supra quartam habens reddere compellitur*, ad alium sensum transferuntur, ut Primus dum hereditariam partem praedii retinet; si com-

pen-

penfatione facta ejus , quod à coheredibus vice mutua percepit , aliquid fupra quartam habeat , reddere compellatur.

Retineri poffe claufulam L. Lucius . 45. D. de vulg. & pupill. fubftit. quae abeft Pandectis Florentinis . Ratio differentiae inter pupillarem fubftitutionem , quae fub expreffa vulgari , & eam , quae fub reciproca continetur .

C A P U T XXII.

IN plerisque locis lectionem Florentinam , ut certiore , tueri contendimus . Merito tamen claufula *L. Lucius . 45. D. de vulg. & pupill. fubftit.* quae abeft libris Florentinis , retineri poteft . *Aliter fi ejusdem aetatis liberi inftituti , invicemque fubftituti fuiffent ; tunc enim altero defuncto intra pubertatem , ejus fucceffio non ad matrem , fed ad fubftitutum devolvitur .* Pupillaris fubftitutio tacita , quae continetur fub expreffa vulgari , matrem non excludit à fucceffione filii , five paganus , five miles fubftituerit . *L. precibus . 8. C. de impub. & al. fubftit. L. ultim. C. de inftit. & fubftitut.* fed tamen pupillaris fubftitutio , quae continetur fub reciproca , matrem excludit . d. *L. Lucius* . Ratio differentiae haec eft , cum teftator in fubftitutione unum cafum exprefferit , five cafum vulgaris fubftitutionis , favore matris non trahitur ad cafum pupillaris fubftitutionis , nec fit interpretatio tacitae fubftitutionis adverfùs matrem . Verùm in formula reciprocae fubftitutionis , *eosque invicem fubftituo* , uterque cafus continetur : nam *fubftituo* commune verbum eft , tam ad vulgarem , quàm ad pupillarem fubftitutionem . *L. 4. §. 2. D. de vulg. & pupill. fubftit.* Igitur pupillaris fubftitutio , quae fub reciproca continetur , magis expreffa eft , quàm tacita , ut vulgaris ; aut faltem neutra magis tacita , quàm expreffa dici poteft : & ex ea fubftitutione fubftitutus matri praefertur , quafi teftator utrumque cafum exprefferit . Cum primus cafus expreffus eft , id nocet fubftituto , ut in eum dumtaxat cafum admittatur : fecundus cafus non expreffus non nocet matri , ut à fucceffione filii repellatur . In teftamenti expreffa nocent , non expreffa non nocent , *L. nonnunquam . 51. D. de conditionib. & demonftrationib.* Ac veluti in inftitutione poftumi cafus expreffus non trahitur ad alium ; fed fi neuter cafus expreffus eft , in utrumque cafum poftumus inftitutus , vel exheredatus intelligitur , *L. commodiffime . 10. D. de liber. & poftum. L. 3. §. nominatim . D. de injuft. rupt. & irrit. fact. teft.* ita & in fubftitutione reciproca , cum nullus cafus expreffus eft , fubftitutus in utrumque admittitur , & eà , opinor , ratione prius obtinuerat in reciproca fubftitutione utrumque cafum contineri ex constitutione *D. Pii* , quàm in

Par. I.

E e

primo

primo casu secundum contineri ex constitutione DD. Marci, & Veri. d. L. 4. D. de vulg. & pupill. substit. nam neutro casu expresso facilius admittendum videtur, utrumque casum contineri; quàm uno casu expresso, alterum contineri. Atque ita retineri potest Clausula d. L. Lucius, quam veteres glossographi agnoverunt; & quod ait Paulus, si ejusdem aetatis liberi instituti, ita supplendum, ejus aetatis & conditionis liberos fuisse institutos, ut duplex substitutio in persona eorum locum habere posset. Neque minus necessariam fuisse substitutionem dicendum est, quia frater jure legitimo matri praeferretur: finge enim, plures esse fratres, duos invicem substitutos; si unus ex his impubes decederet, frater cum ceteris jure legitimo succederet, jure substitutionis matri & ceteris fratribus praeferretur.

Μύωϛ, Νύκτωρ, luscitiosus, atypus, gutturosus in L. 10. & 12. D. de aedilit. edict.

C A P U T XXIII.

MIRUM, quàm super istis vocibus dissonent Jurisconsulti, Medici, Grammatici. Ulpianus in L. 10. §. de myope. 3. D. de aedilit. edict. non definit, quinam sit Μύωϛ: at eum videtur intellexisse, qui interdium quidem videat, non noctu; vel qui noctu videat, non interdium. Fulgentio, myopes interdium parum videntes: puta qui admota propius cernunt, non longè distantia, ita Aristoteles in problem. sect. 31. atque etiam Graeci Medici definiunt. Ulpian. in d. L. 10. §. 4. sed & νυκτωρ, id est, luscitiosum, morbosum, esse constat; id est, ubi homo, neque matutinè tempore videt, neque vespertinè. Μύωσα, & νυκτωρ distinguit Ulpianus. Luscitiosus de utroque Latinis dicitur. Μύωσος luscitiosi Fulgentio, Gellio lib. 4. cap. 2. Νυκτωρ luscitiosi Plinio lib. 28. cap. 11. Sed & Ulpianus aliter quàm ceteri definit νυκτωρ. Hippocrates lib. 2. πρηνεικτων, i. e. Praenotiorum: & τῶν νυκτὶς ἰδόντων οὐ νυκτωρ καλούμεν, i. e. qui noctu vident eos luscitiosos appellamus. Idque vitium oculorum luscitio apud Sextum Pompejum. Photius in Bibliothec. ex Antonio Diogene refert, quandam esse civitatem in Iberia, cujus habitatores noctu quidem viderent, quotidie autem caecutirent, οἱ δὲ νυκτὶ μὲν οὐ νυκτὶ, νυκτὶ δὲ οὐδὲ ἡμέρᾳ ἰδόντων ἐπύχων. i. e. qui viderent quidem noctu, caeci autem interdium erant. Alii Medici post Hippocratem ferè omnes νυκτωρ esse dixerunt, qui interdium quidem videret, noctu nihil: quibus Varro convenit apud Non. Marcellum, & Plinius lib. 8. cap. 50. & luscitiosi quidem isti Latinis, sive noctu videant, non interdium; sive interdium videant, non noctu. Fieri tamen potest secundum Ulpianum, ut quis neque interdium, neque noctu videat: ut

ut ille in antiquis inscriptionibus Gruteri pag. 697. 9.

MEMORIAE

M. NONI PLACIDI

V. A. XXVII. M. VIII. D. XIX.

AB ANNO AETATIS SUAE

XII. OCVLIS PATENTIBUS

VIDIT

NIHIL.

Et hic quoque luscitiosus dici poterit. Ulpianus in d. L. 10. §. 4. subji-
cit, luscitionem eam esse quidam putant, ubi homo lumine adhibito nihil
videt. Non. Marcellus, lusciosi, qui ad lucernam non vident: sed aliter
est lusciosus, qui vesperi non videt, ut ex Varrone subjicit. Quare lusciti-
osum Latini dixerunt, cuicumque acies oculorum, sive interdiu, sive
noctu, sive utroque tempore, sive ad lucernam hebetaretur. In §. ult.
d. L. 10. atypus is est, qui voces non format. gloss. vetus batubus μω-
λαος, i. e. balbus. In L. 12. §. 2. D. eod. tit. gutturosus non est strumo-
sus, ut Basilica interpretantur; sed is, cui guttur eminet, vel protuberat:
strumosus morbosus est, gutturosus sanus, si natura talis sit; ut & is,
qui oculos eminentes, seu protuberantes habet, sanus est. In Alpibus
plerique sunt naturâ gutturosi. Juvenalis Sat. 13. v. 162. seq.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis

In Meror crasso majorem infante mamillam?

Idque propter aquas ex nive resolutas. Macrobius lib. 7. Saturnal. cap. 13.
Scimus enim quot quantaque noxae epotâ nivis humore nascantur.

De Senatusconsulto Rubriano, Junciano, Dasumiano. Defenditur
Graecorum Interpretum lectio in L. si quis. 29. D. de
fideicommiss. libertatib.

C A P U T XXIV.

NON temerè assentior Graecorum interpretationibus, quibus vis Lati-
ni sermonis, & potissimum verborum ad jus civile pertinentium
laudatis perspecta fuit; tamen ratio facit, ut in L. si quis. 29. D. de
fideicommiss. libertatib. eorum lectionem tueri malim, omnimodò enim ei
libertus servatur, non ut in Pandectis Florentinis ei libertas servetur.
Rubrianum Senatusconsultum pertinet ad servos hereditarios, quibus li-
bertas per fideicommissum relicta est; Juncianum ad servos non heredita-
rios, quibus libertas quoque fideicommissò relicta est. L. cum vero. 26. §.
subvenum est. 7. & L. si cum servum. 28. §. si quis. 4. D. de fideicom-
miss. libertatib. In Senatusconsulto Rubriano, his verbis, si adesset noluerit,
quaeritur causa absentiae, justane an injusta sit: si injusta sit, servus qui-
dem manumittitur; sed qui manumittere debuit, libertum perdit; si ju-
sta

Ita sit, libertum non perdit ex Senatusconsulto Dasumiano, *L. neque. 36. D. eod. tit. de fideicommiss. libertat.* In Senatusconsulto Junciano his verbis, *si adesse negabitur*, non quaeritur causa absentiae; nam sive ex iusta causa absit, sive latitet, sive praefens nolit manumittere, pro absente eum haberi D. Pius rescipit *L. non tantum si. 51. §. 8. & 9. D. eod.* Si quidem emptor servi hereditarii latitet, perdit libertum ex Senatusconsulto Rubriano d. *L. 28. in princip.* Emptor autem servi non hereditarii manumittere cogitur, sive latitet, sive absit; at libertum non perdit ex Senatusconsulto Junciano: quia ex eo Senatusconsulto perinde manumissus intelligitur, ac si ex fideicommissio manumissus esset. Igitur post *legem 28.* referenda est d. *L. 29. de fideicommiss. libertat.* ad Senatusconsultum Juncianum, in quo non distinguitur, iustâ, an iniustâ causâ absit emptor servi non hereditarii: *omnimodò enim ei libertus servatur*, id est, quacunque ex causa abfuerit, libertus ei servari dicitur; ut aliàs libertus eripi d. *L. neque. 36.* Alia verò lectio retineri non potest, *omnimodò enim ei libertas servetur*. Nam neque Senatusconsultò Rubrianò, neque Dasumianò quaeritur causa absentiae, ut libertas servetur, quae omnimodò competit, sive iustè, sive iniustè absit, qui debet manumittere; sed tantum ut libertus servetur ei, qui abest, & manumittere debuit. Id ex Senatusconsulto Junciano non quaeritur; & propterea sive ex iustâ, sive iniustâ causâ absit emptor servi non hereditarii, *omnimodò ei libertus servatur*. Et quia emptor ex eodem Senatusconsulto cogitur servum manumittere, plusquam certum est, ei libertatem servari.

Unde venditio, & locatio per averfionem dicta sit.

C A P U T XXV.

VENDITIO *per averfionem fit*, (sic enim legendum est, non *per ad- versionem*) veluti cum vina, quae sunt in horreis, vel apothecis, uno pretio veneunt; non in singulas amphoras, aut singula dolia. *L. 4. §. 1. D. de pericul. & commod. rei vendit.* Ita etiam locatio fit *per averfionem*, cum quis uno pretio totam navem conducit; non in singulos vectores, aut singula mercium pondera, aut singulas amphoras. *L. 1. §. exercitorem. 15. D. de exercitor. act.. L. 1. §. ultim. D. de leg. Rbod. de jact.* vel cum quis uno pretio opus faciendum suscipit, non in singulos pedes, aut mensuras, aut singulas operas. *L. opus. 36. D. locat.* Et de re quidem satis constat; sed ratio nominis anceps, & dubia. aliis aliam commincentibus: plerisque, & potioribus eam placuisse video, venditionem per averfionem dici, quòd quasi averfi, & negligentes ita vendant; & negotium ita contrahatur, re neque perspectâ bene, neque exploratâ. *Haud alio proriore lapsu, quàm ubi falsae rei gravis auctor existit, ut Plinius loquebatur.* Venditio per averfionem potius dicta videretur, quòd
in

in huiusmodi venditione emptores res universas auferant, abstrahant. Porphyr. ad Horatium lib. 2. sermon. sat. 4. v. 37.

Nec satis est carâ pisces avertere mensâ.

Avertere, abstrahere, auferre. & hoc etiam locationi convenit: nam qui navem conducit per aversionem, eam uno pretio aufert, & abstrahit; & qui opus faciendum locat per aversionem, opus illud uno quoque pretio abstrahit.

Si familia furtum, injuriamve fecerit, damnum dederit, album corruperit, an sit unum factum, vel plura.

C A P U T XXVI.

CUM familia furtum fecit, Praetor dat facultatem domino, ut aut singulos servos noxae dedat; aut pro omnibus tantum praestet, quantum liber homo praestaret, si furtum fecisset: quam facultatem Ulpianus porrexit ad actionem legis Aquiliae, si familia damnum culpâ dederit. L. 1. §. si plures. D. si famil. furt. fecisse dicat. & Gajus L. illud. 32. D. ad L. Aquil. Et tamen si familia album Praetoris corruperit, omnes servi tenentur, neque domino succurritur. L. 9. D. de jurisdiction. Idem est, si familia injuriam fecerit, L. si plures. 34. D. de injur. Cur hoc tam variè? & quare beneficium edicti Praetorii de furtis non extenditur ad injuriarum, vel albi corrupti actionem? Ratio differentiae petenda est ex edicto de furtis, quo Praetor domino succurrere voluit, ne totum ipsius patrimonium everteretur, si pro singulis servis, qui furtum fecissent, litis aestimationem suffesce, aut singulos noxae dedere cogere- tur. Igitur dedit facultatem, ut tantum dominus pro familia praestaret, quantum liber homo, si furtum fecisset. Eademque ratio obtinet, si familia damnum dederit; nam satis est ei, qui furtum aut damnum passus est, furtum aut damnum sarciri. At cum familia album corrupe- rit, injuriam fecit, singuli quidem tenentur, sed aliter domino succurritur; non enim tenetur noxae dedere, aut pro singulis litis aestimationem suf- ferre: sufficit servos verberandos exhibere, ut ita ei, qui injuriam pas- sus est, satisfiat, L. sed si unus. 17. §. cum servus. D. de injur. scilicet de corio servorum, ut loquitur M. Seneca suasoriâ ultim. *Afferri protinus flagra iussit, ac Ciceroni, ut oportuit, de corio Caestii satisfecit.* Ita etiam si familia album corruperit, non est necesse domino servos defendere, sed Praetori verberandos exhibere, ut in corpus torqueantur. L. 7. §. in servos. D. de jurisdict. Si igitur familia album corruperit, injuriam fece- rit, plura facta esse intelliguntur; & tot sunt injuriae, quot personae injuriam facientium; nec unum factum intelligitur, ut in furto, quia cessat ratio edicti, si familia furtum fecisse dicatur: quavis enim servi singuli, qui majestatem Praetoris albâ corruptâ contempserint, aut pri- vatô

vato injuriam fecerint, in corpus torqueantur, patrimonium domini non evertitur, cui servi caesi, verberative postea redduntur. *L. capitalium. 18. §. servi. 4. D. de poen.* Et haec quidem ratio differentiae afferri potest. Verum indistimulabile est, quam auctores variè de ea re senserint: Paulus plura facta esse ait, cum plures servi injuriam fecerint, vel damnum dederint. d. *L. 9. D. de jurisdiction.* Gajus unum esse factum, si damnum dederint, & quasi unum factum puniri debere, d. *L. illud. 32. D. ad leg. Aquil.* sed plura facta intelligi debere, cum plures injuriam fecerint. d. *L. si plures. 34. D. de injur.*

Ratio abstracta in L. si emptori. 30. D. de evictionib. ex aliarum legum collatione deprehenditur, & locus in eadem obscurus exponitur.

C A P U T XXVII.

MIRUM quantum saepe proficiat fragmenta legum ex iisdem libris simul componi; nam vix aliter earum sententiam possis exsculpere, ut in *L. si emptori. 30. D. de evictionib.* finge, Titius emerat servum à Maevio, quem furtis, noxisque solutum esse promiserat: servus furtum fecerat Sempronio, Titius agere potuit ex stipulatu adversus Maevium venditorem, & Sempronius noxali actione furti adversus eundem Maevium. Sed Titius deinde Sempronium heredem instituit, & fuit dominus servi, qui antea sibi furtum fecerat, ait Pomponius, Sempronio heredi Titii emptoris actionem ex stipulatu competere adversus Maevium venditorem. Ratio dubitationis satis abstracta, an Sempronius ex stipulatu actionem haberet, quod servus noxâ solutus videtur, cujus nomine Sempronius agere non possit secundum regulam ab antiquis traditam, cujus hominis gratiâ nondum furti actionem quis suscipere compellitur, ejusdem nomine adversus alium furti actionem non habet, *L. penult. C. de furt.* cujus regulae sententia subest in *L. cum servus. 40. D. de noxalib. action. L. sed si unius. 17. §. si servus. 9. D. de injur. L. si jussu. 44. §. 1. D. de furt.* jungenda est cum d. *L. 30. D. de evictionib. ex eodem lib. 19. Pomponii ad Sabinum.* Sempronius heres Titii jam ab aliis conveniri potuit noxali actione, servi nomine: ille igitur noxali actione furti adversus Maevium agere non potuit. Verum quia commissâ fuerat stipulatio ex persona Titii, qui agere potuit ex stipulatu adversus Maevium; & commissâ semel stipulatio non amittitur, *L. evicta. 16. §. si servus. D. de evictionib.* ita Sempronius heres Titii incipit ex stipulatu actionem habere adversus Maevium. Sanè id, quod subjicit Pomponius in d. *L. 30. D. de evictionib. quemadmodum si ipse alii praestitisset*, obscurum est; nec enim referri debet (ut vulgò existimarunt) ad Sempronium heredem Titii, sed ad Titium emptorem: ut sit ea ratio, ideo Sempronio actionem ex stipulatu competere, quod teneretur ex stipulatu, si Titius ipse, cui heres exitit, servum aliis furtis, noxisque solutum

A sententia arbitri compromissarii appellari non potest, neque arbiter multae dictionem habet.

QUIDAM arbitri sunt in judiciis flagitati, quidam sponte delecti, ut loquitur L. 3. C. Theodos. de executoribus & exactionibus. In judiciis flagitati, id est, qui postulantur à magistratibus in plerisque litium articulis; veluti ad fidejussores probandos, L. arbitro. 9. D. qui satisfaciunt cogant. ad discutendas rationes servorum, tutorum, ineundam legis Falcidia computationem, L. 2. C. de usur. & fructibus legatorum ad distrahenda bona, quae sunt tempore peritura. L. si magistratus. 27. D. de reb. auctorit. judic. possid. Alii sunt arbitri sponte delecti, id est, ex compromisso sumpti, Hi, & illi judicum nomen obtinent; nam & lex Julia, quae de aetate judicum lata est, ad arbitros pertinet, L. cum lege. 41. D. de recept. qui arbitr. receper. & compromissum judicium imitatur. L. 1. C. de arbit. Verùm ab arbitris, qui dantur à magistratibus, perinde atque à iudicibus datis appellare licet. d. L. 9. D. qui satisfaciunt cogant. & si enim referenda videretur ad tit. D. de recept. qui arbitr. receper. si conferas L. 6. 20. 35. D. eod. tit. de recept. ex eodem lib. 5. Gaji ad edictum provinciale; ea tamen pertinet ad arbitrum datum à magistratu, à quo licet appellare, licet flagitatus fuerit & ex consensu litigantium datus, L. ex consensu. 23. D. de appellationibus. Ab arbitro compromissario non licet appellare. L. non distinguimus. 32. §. cum quidam. 14. D. de recept. qui arbitr. receperunt. Lucianus in abdicatione in tit. adimov oia] ysthoñon tin neion, didoion è rhpoc èc trtpor epetm diacotheton. h' q' pntv èxotres autel oundw] diacas, è ptopoloypoi èvotplaw diatw, èc èn. i. e. si quis injustam putet latam esse sententiam, permittit lex, ut is alios adeas iudices: si qui vero suà sponte iudices constituerint, delectisque arbitris causam commiserint, posthac non idem licet. Neque etiam arbiter ex compromisso sumptus multae dicendae jus habet adversus contumacem: puta, si quis litigatoribus die ex compromisso dictà non adfuerit, solis magistratibus populi Romani multam dicere permissum est, L. 2. D. si quis in ius vocas. non erit, L. 2. in fin. D. de iudic. non magistratibus municipalibus, ut alihi ostendimus, nec etiam arbitris. Male verò tenet Constantinus Harmenopolus, & Scholiastes ipsius lib. 2. epitomes. tit. 4. §. 83. arbitros ex lege posse multam dicere; puta, ex L. non

ex omnibus. §. 1. *D. de recept. qui arbit. receper.* Contumaciam litigatoris arbit. punire poterit, pecuniam eum adversario dare jubendo. Ita intelligit Harimenopulus, sic arbitrum punire posse contumacem, ut ei pecuniam multam inferat. Alia mens est Javoleni, sic punire posse, ut eum pecuniam, de qua agitur, quaeque apud arbitrum petitur, adversario dare jubeat; aut nisi dederit, poena compromisso adjecta committatur. Praeterea quod est in d. L. 2. *D. de judic.* quibusdam multae dicendae jus specialiter permissum esse, haudquaquam pertinet ad arbitros; sed alios, puta, Praesides Provinciarum, quibus specialiter multae dicendae jus concessum est, licet non sint P. R. magistratus. *L. aliud fraus est. 131. D. de verbor. significat.*

Jus gladii omnimodam coercitionem continet. Praesides universarum, non singularum Provinciarum jus gladii habuerunt.

C A P V T XXIX.

II, quibus imperium dabatur à Senatu, & summa potestas, omnimodam habebant coercitionem. Salustius in *conjurat. Catilin.* Ea potestas per Senatum more Romano maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives; domi, militiaeque summum imperium, atque judicium summum habere. Ita cum Augustus Legatis suis jus gladii dedit, quod est summa potestas, quodque per eminentiam Potestas appellatur, L. 3. *D. de jurisdiction.* eos omnimodam coercitionem habuisse non immerito quis existimet: aut si temporibus Augusti jus gladii omnem animadversionem non continebat, saltem posterioribus temporibus continuisse dicendum est. Quod & lib. 1. *Pithanōn* probat doctissimus Senatus Tolosani Praeses, & lumen maximum Philippus Berterius Montrabius J. G. in *manuscriptis*. Non movet, quod Praesides Provinciarum, qui iidem sunt, ac Legati Caesaris, non habuerunt jus deportandi. L. 1. §. 3. *D. de legat. 3.* L. 2. *D. de poen.* L. 6. *D. de interdict. & relegat.* Nam Dio Cassius, qui Ulpiani aequalis fuit sub Severo lib. 53. refert, sub tempore divitas fuisse Provincias, quae olim integrae, & universae regerantur, atque ita Germania & Mysia divitiae fuerunt, L. 3. *D. de offic. adfessor.* Sardinia & Corsica, Rufus Felsus in *Breviario: juncta administratio harum insularum fuerat, post suos quaeque Praetores habuit, nunc singulae à Praesidibus reguntur.* Divisae igitur Provinciis Ulpiani tempore, Praesides unius Provinciae neque jus gladii habuerunt, neque jus deportandi, neque jus confiscandi post L. unic. C. ne sine juss. Princip. cert. judicib. neque etiam majorem animadversionem, L. ex Divi. 4. C. de locat. & conduct. id est jus animadvertendi, coercendi, vel atrociter verberandi, L. si quid.

§ quid. 11. D. de offic. Procons. & legat. quia Praefides isti suberant aliorum dispositioni, L. omnes. 33. C. de Episcop. & Cleric. E. potiores. 5. C. de officio Rector. provinc. L. 2. C. de offic. praefect. Augustal. puta Praefectis Praetorio, ut in d. L. 4. C. de locat. Non frustra Ulpianus in L. 6. §. qui universas. D. de offic. Praesid. Qui universas Provincias regunt, jus gladii habent, & in metallum dandi potestas eis permessa est. quali soli Praefides jus gladii habuerint, qui universas Provincias, id est, Dioeceses Provinciarum administrarent, non illi, qui regerent singulas Provincias. Cassiodorus lib. 7. variar. dat gladium Comiti Provinciae, qui plures Provincias administrabat in formula Comitivae Provinciae, non Praefidi, qui unam regebat in formula Praefidatus. Justinianus administrationem Pontici tractus Vicario reciderat Novell. 8. cap. 3. sed cum universam administrationem restituit, jus etiam gladii concessit edicto Justiniani 8. cap. 2. ut competentibus poenis fontes coerceret. Et ita Praefides, quibus jus gladii datum fuit, alias quoque coercitiones habuerunt, atque etiam jus deportandi; nam iis poenis quemque afficere possunt, quae aut vitam adimant, aut servitutem injungant, aut civitatem auferant, aut exilium, aut coercitionem corporis contineant, L. si quis. 6. §. ult. D. de poenis. vitam adimant, ut gladio, servitutem injungant, vel datione in metallum civitatem auferant, exiliumve contineant, ut deportatione, quae exilium propriè est, L. 2. D. de public. judic. Jus quoque confiscandi habuerunt, nam cum vita adimitur, bona publicantur, L. 1. D. de bon. damnator. Impp. quidem posterioribus temporibus Provinciarum Rectoribus jus confiscandi ademerunt, licet gladio eos uti permiserint, L. unic. C. Theodosian. ne sine jussu Principis certis judicib. quod arguit, Praefides, qui jus gladii habebant, ad haec tempora jus quoque confiscandi habuisse.

Species L. omnia. 7. D. de rebus credit. si cert. petat. Inquiritur in quendam locum Philostrati.

CAPUT XXX.

IN traditionibus rerum quodcumque pactum valere manifestum est. L. in traditionibus. 48. D. de pact. ex lib. 3. Gaji ad leg. xii. tab. In mancipationibus rerum quodcumque pactum etiam valuit propter illud legis xii. tabul. uti lingua nuncupasset: conditiones tamen inferi non poterant, quia mancipatio actus legitimus non recipiebat conditionem. L. actus. 77. D. de regul. jur. At numerationi pecuniae conditiones inferi possunt, L. omnia. 7. D. de reb. credit. sive expressae, sive tacitae. Si dictum fuerit, ut debitor reddat pecuniam, cum creditor petierit, videtur esse tacita conditio: ut non aliter debitor pecuniam reddere debeat, quam cum creditor petierit; veluti stipulatione ita concepta, decem cum petiero, dabis. L. si

Par. I.

ff

de

decem. 48. D. de verbor. obligat. quae jungenda est cum d. *L. 7. D. de rebus credit.* ex eod. *lib. 26. Ulpiani ad edictum*, sed magis stipulatio ista admonitionem quandam continet, quò celerius decem reddantur, quam conditionem; & ideo licet creditor decem non petierit, heres creditoris à debitore petere poterit. Expressae quoque conditiones numerationi pecuniae inferi possunt; & ita Varus foenerator apud Philostratum in *Polemono*, cum pecuniam foenebrem daret, eam conditionem apponebat, ut declamantem debitores audituri essent, καὶ οἱ ἀποκρίσιντες πρὸς αὐτὸν χρεώματα, τὸ καὶ μελετῶντες ἀπαράχιστοι, προτίγνασθαι τῇ τῶν (ut legere voluit vis datus in notis ad Perlium; mallein tamen, ut in optimis editionibus ἀποκρίσιντες) id est, debitores foeneratori imputasse ad usurarium solutionem, quòd ipsum declamantem audissent, siue pro usuris pecuniae debitae patientiam suam recitanti commodasse. Quomodo verò eà conditione adjectà numerationi pecuniae, ut debitores creditorem declamantem audire tenerentur; si non adfuissent, creditor adversus eos agere potuisset? in contractibus bonae fidei habetur ratio ejus, quòd interest propter affectionem, *L. cum servus. 54. D. mandat.* non in contractibus stricti juris. Et quomodo aestimari potuit, quantum interesset creditoris, debitores recitanti non adfuisse? nisi fortè stipulationem poenalem adhibuisset, ex qua agi potest, etiam cum nihil interest. *L. stipulatio. 58. §. aliter. 17. D. de verbor. obligat.*

*Ratio differentiae inter actiones ex facto, & in factum
apud Ulpianum in L. actionum. 25. D. de obligationib. & actionib.*

C A P U T XXXI

ULPIANUS *lib. sing. reg. it. L. actionum. 25. D. de obligat. & action.* (quòd fragmentum hodie non exrat in Cod. Tiliano, ut nec quaedam alia ex *tit. 2. & tit. 6. collat. Mosaic.*) differentiam statuit inter actiones ex facto, & in factum, quae ex delictis oriuntur. Siquidem actiones ex facto sunt veluti injurià, furto, damno dato; & ex facto quidem, quia ex eo teneri quis incipit, quòd ipse admisit: puta, si quis injuriam, furtum fecerit, damnum dederit, delicta illa legibus vindicantur; furtum lege XII. tabularum, damnum lege Aquilia, injuria lege Cornelia. Statim ex facto teneri incipit, nec si poeniteat talis facti, aut peccati, poenitentia sua nocens esse desinit. *L. qui est mente. 65. D. de furt.* Verum non statim quis teneri incipit actionibus in factum, veluti si libertus absque venia Praetoris patronum in jus vocaverit, ex ipso facto non statim tenetur: sed ubi Praetor actionem dari oportere animadverterit, immo & si poeniteat

anteat libertum, actione in factum non tenetur. *L. quamvis. 11. D. de ipsius vocand. delicta*, quorum nomine actiones dantur, velut ex furto, damno, injuriâ, statim ex facto committuntur, utpote adversus leges; aliae actiones poenales non ex legibus, sed ex jurisdictione Praetoris descendentes in factum concipiuntur, non ex facto: quia non statim quis illis actionibus teneri incipit, sed cum Praetor factum poenâ dignum esse animadverterit; ut in interdicto, ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit. *L. 1. §. si quis ideo. D. ne vis fiat ei.* Praeterea in actionibus ex facto poena certa est legibus statuta, *L. si qua. 244. D. de verbor. significat.* sed in actionibus in factum religioni judicantis aestimanda relinquitur, *L. ult. D. de extraordinar. cognitionib. & quanti ea res est. d. L. 1. §. haec verba. D. ne vis fiat ei.*

De variis differentiis legatorum ex jure antiquo.

C A P U T XXXII.

PLURIMAE erant olim differentiae in formulis, in actionibus, & jure legatorum. I. Legatum vindicationis actione in rem, & in personam peti poterat, *L. quod legatur. 24. D. de judic. L. hujusmodi. 84. §. ultim. & L. cum filius. 76. §. penult. D. de legat. 1. L. Marcus. 66. §. in fundo. 4. D. de legat. 2.* atque etiam actione ad exhibendum, si legatarius rem legatam dolo malo consumpsisset; si sine dolo malo, utili actione in factum ad exhibendum, quae competit, cum neque rem vindicare, neque ad exhibendum experiri possumus. *L. si heres. 63. D. eod.* Legatum damnationis tantum peti poterat actione ex testamento. *L. duos. 14. D. de usu, usufruct. & reddit.* II. Postquam legatarius agnoverat legatum sibi per vindicationem relictum, & constituerat velle ad se pertinere, *L. enim, qui. 13. D. de condit. institut.* statim ipso jure, rectâ viâ, & sine ullo facto heredis ad legatarium transibat: atque dominium rei legatae nanciscebatur, *L. servo. 69. D. de legat. 1. L. 3. §. si reus. D. de legat. 3. L. à Titio. 64. D. de furt.* ut nullô modô heres dominium habuisse videretur, *L. sed si. 9. §. sed & creditor. D. de pecul.* Legatum per damnationem ab herede peti debuit. III. Legatô per vindicationem relictô non erat confusio servitutum, legatarius furti agere poterat. *L. si legatarius. 58. §. 1. D. de legat. 1.* Legatô per damnationem relictô confundebantur servitutes, *L. in omnibus. 18. D. de servitutur.* neque legatarius furti habuit actionem, *L. is, cuius. 85. D. de furt.* IV. Ususfructus, aliaeque servitutes praediorum legatae per vindicationem constituebantur ipso jure, per damnationem factô heredis, *Tit. de legat. 1. §. sentent. tit. de legat.* V. Ideoque servitute viae legata per vindicationem, legatarii fuit electio, qua parte fundi ire agere magis vellet, (sic enim intelligi debet *L. si cui simplicius. 9. D. de servitutib.*) servitute viae legata per

per damnationem, heredis fuit electio, qua parte legatarium ire agere magis vellet, & ad id genus legati referenda *L. si via. 26. D. de servitutib. praedior. rusticor.* VI. Legatum per vindicationem cum apertis tabulis delatum erat, licet non agnitus, transmittabatur ad heredem, Paulus *lib. 3. sent. d. tit. de legat. L. nec semel. 12. §. penult. D. quand. dies legator. non legatum per damnationem.* VII. Per vindicationem tantum legari poterant, quo tempore facti testamenti, & tempore mortis fuissent testatoris ex Jure Quiritium, Ulpianus *d. tit. 24. L. Stichus. 39. D. de manumiss. testament. L. tantum. 88. D. de verbor. significat. per damnationem, & res propriae testatoris, atque etiam alienae legari poterant, Ulpianus d. tit. 24. L. si domus. 71. §. qui constitetur. 3. D. de legat. 1. L. alienus. 6. D. ad leg. Falcid.* VIII. In legato optionis expressae per vindicationem legatarii erat electio, per damnationem heredis. Ulpianus *d. tit. 24.* Idemque in legato optionis tacitae per vindicationem, puta, si res generaliter, aut sub disjunctione legata esset. IX. Legatō homine generaliter per vindicationem, legatarii fuit electio, *L. legato. 37. D. de legat. 1. per damnationem, heredis. L. si à substituto. 45. §. 1. D. eod. X. Legatō sub disjunctione, five alternatione relictō per vindicationem, legatarii fuit electio, L. Lucio. 23. D. de legat. 2. per damnationem, heredis. L. cum res. 47. §. sed si. 13. D. de legat. 1. L. si is, cui. 18. & L. si ita. 43. §. ult. D. de legat. 2.* XI. In legato incerto vindicationis, legatarii est electio, *L. qui duos. 20. & L. si quis à filio. 32. §. penul. D. de legat. 1. in legato incerto damnationis, heredis est electio, L. Cum servus. 39. §. scio. D. eod. quam de legato damnationis debere intelligi, satis probat id, quod sequitur, res alienas legari posse.* XII. In legato vindicationis tempus gratiā legatarii adjectum fuisse intelligitur; eaque mens fuisse testatoris, ut ante diem legatariō invitō non posset repraesentari, *L. cum tempus. 17. D. de regul. jur.* In legato per damnationem tempus erat adjectum gratiā heredis, ut heres ante diem invitō legatariō posset solvere. *L. quod quis. 50. D. de obligat. & actionib.* XIII. Legatō fundō per vindicationem, fructus ex die aditae hereditatis ad legatarium pertinebat, *L. nihil verò. §. ult. D. de legat. 1.* Legatō fundō per damnationem, fructus ex die morae debebantur; nam quia legatarius petere debebat fundum ab herede, fructus non veniebant, nisi ex die morae. *L. usurae. 34. D. de usur.* XIV. In legato per vindicationem si in rem ageretur, jurabatur in litem. *L. cum pater. 61. D. ad leg. Falcid.* Cum legatum per damnationem petebatur ex testamento, non solebat jurari in litem. XV. Legatum per vindicationem non crescebat inficiatione in duplum, ut legatum per damnationem, §. ult. *Instit. de obligat. quae quasi ex contract. nasc. L. si domus. 71. §. qui constitetur. 3. D. de legat. 1. & L. alienus. 61. D. ad leg. Falcid.* XVI. Erat aliud jus accrescendi in legato vindicationis, quam in legato damnationis. Eadem re duobus legatariis per vindicationem legatā, *solidum cuique ab initio relictum fuisse intelligebatur, sed* concursu partes faciebant: non concurrente alterō, pars deficiens conjuncto accrescebat, Ulpianus *d. tit. 24.* five conjunctim legatum fuisset, *L. 7. D. de reb. dub. five disjunctim, L. coheredi. 41. §. coheres. 6. D. de vulg. & pupill. substit.* Eadem re duobus per damnationem conjunctim le-

gatâ, partes cuique ab initio relictæ censebantur; non concurrente altero, pars deficiens alteri non accrescebat, *L. planè. 34. §. si conjunctim. 9. D. de legat. 1. L. in testamento. 31. D. de condit. & demonstrat. L. ult. §. scio. 2. D. de legat. 2.* Eâdem re disjunctim legatâ per damnationem, solidum cuique debebatur; sed uni res, alteri æstimatio rei. *L. Titias. §. ult. L. filiusfamilias. 114. §. ult. D. de legat. 1. L. duos. 14. D. de usu, usufr. & redit. legat. L. unic. §. ubi autem. 11. C. de caduc. tollend. ubi Justinianus legatum damnationis intelligit. XVII.* Non probarem eam differentiam, quod heres in legato vindicationis culpam levi præstare debeat, *L. cum res. 47. §. penult. D. de legat. 1.* in legato damnationis non nisi culpam dolo proximam, ut in fideicommissis, *L. mulier. 22. §. sed enim. D. ad Senatusc. Trebell.* Nam Paulus indistinctè ait, heredem teneri, si culpâ ipsius legatum interciderit, *lib. 3. sentent. tit. de legat.* neque ulla satis idonea videtur ratio differentiae, cur aliter heres in legato vindicationis, quàm damnationis præstare debeat. Præterea manifestum est, d. *L. 47. §. penult.* pertinere ad legatum damnationis, non vindicationis, & in d. *L. 22. §. sed enim. D. ad Senatusc. Trebell.* agi de restitutione fideicommissariæ hereditatis, in qua dolus tantum, aut culpa dolo proxima, non levis præstari debet. *L. cum tale. 72. §. quid ergo. D. de condit. & demonstr.*

*An omnes istae differentiae legatorum sublatae sint
constitutione Justiniani.*

C A P U T XXXIII.

ERANT illae differentiae ex jure antiquo inter legata vindicationis, & damnationis; eademque ferè in legatis per præceptionem, & per finendi modum: quarum hodie nonnullas constitutione Justiniani in *L. 2. C. commun. de legat.* sublatas non esse existimant, cum vestigia adeo aperta remanserint; veluti in legato generaliter per vindicationem, legatarii est electio, *L. legato. 37. D. de legat. 1.* per damnationem, heredis, *L. si à substituto. 45. §. 1. D. eod.* atque etiam in legato sub disjunctione relictæ per vindicationem, legatarii est electio, *L. Lucio. 23. D. de legat. 2.* per damnationem, heredis, *L. si is cui. 19. & L. si ita. 43. §. ult. D. de legat. 2.* quasi istas differentias Justinianus tollere noluerit, quae inducuntur ex voluntate testatoris. Immo magis ex differentia legatorum; siquidem legatâ optione expressim, vel tacitè, (puta, legatò generaliter, aut sub disjunctione relictò) legatarii fuit electio, quia legatum ipso jure transibat ad legatarium sine ullo facto heredis, & ita eligere poterat legatarius, quod vindicaret: legatâ optione expressim, vel tacitè per damnationem, legatarius sibi relictum ab herede petere debuit: agente igitur lega-

legatariò ex testamento, heredis utpotè debitoris fuit electio. Cum verò Justinianus omnes differentias legatorum tollere, unamque omnibus legatis naturam tribuere voluerit d. L. 2. C. *commun. de legat. §. ult. Instit. de obligat. quae quasi ex contr. nasc.* non dubium est, istas differentias, quae erant inter legata vindicationis, & damnationis, generaliter & sub disjunctione relictæ, tollere voluisse; nec quamvis earum vestigia quaedam manserint, ideo dicendum est, Justinianum non sustulisse: alioqui nec ceteræ, quarum plerique extare vestigia supra probavimus, sublatae dicerentur. Denique constat, differentias inter legatum vindicationis & damnationis, generaliter & sub disjunctione relictum, expressim sublatae fuisse à Justiniano: quia in legatis, & fideicommissis, & contractibus antiquam definitionem locum habere voluit, L. 4. in fin. C. *de verbor. signific.* secundum quam, ex obligatione alternativa, sive disjunctiva, debitoris semper fuit electio, L. si in emptione. 34. §. si emptio. D. *de contrah. emptio.* L. plerumque. 10. in fin. D. *de jur. dot.* L. eum, qui. 138. §. 1. D. *de verbor. obligationib.* Sublata est quoque differentia circa jus accrescendi, quae adhuc hodie extat, ut portio deficiens conjuncto accrescat in legato per vindicationem, L. si duobus. 16. §. ultim. & L. plane. 34. §. si duobus. 11. D. *de legat. 1.* L. si servo. 31. §. 1. D. *de statuliber.* non in legato damnationis, d. L. si duobus. 16. in princip. d. L. plane. 34. §. si conjunctim. 9. D. *de legat. 1.* & L. si Titio. 7. D. *de legat. 2.* nam Justinianus generaliter eam differentiam sustulit, cum unam omnibus legatis naturam tribuit; & nominatim, cum ex quocumque legato inter conjunctos jus accrescendi esse voluit. L. unic. §. ubi autem. 11. C. *de caduc. tollend.* Omnes igitur differentiae legatorum hodie constitutione Justiniani sublatae sunt, quamvis earum aliqua supersint vestigia.

Subtilis ratio, Griphus, in L. ita. §. 1. §. ultim. D. ad leg. Aquil. Lux Athenaeo.

C A P U T . XXXIV.

SI plures tignum, aut trabem furto sustulerint, quam singuli ferre non poterant, *subtili ratione* diceretur, neminem eorum trabem sustulisse; quia nemo solus tollere potuit. Julianus in L. ita vulneratus. §. 1. §. ult. D. *ad leg. Aquil.* Subtilis ista ratio, Griphus est apud Athenaeum lib. 10. *de sympot.* quem refert ex Antiphane, ὃ, πείρα τὸς μὴ πείρ, i. e. quod ferrens aliquid non fert; & postea exponit Griphum.

• • • Πείραξ δ' ἐπείδ' ἦν

Ἀνδρῶν δ' ἐν, ὃ πείρ δ' ἦν τὸς μὴ πείρ;

Οὐδ' ἄρ' ἐν. πείραξ δ' ἐν πείρ τὸς μὴ πείρ,

Τὴν ἴσιν, λῦδ' ὃ γείρ ἐν δαίδα πένν.

id est:

• • • ferimus enim collectam ad coenam pecuniae summam quandam
Homines decem: nostrum vero nullus.

Eam

Eam fert summan. Est igitur hoc manifestum, non ferre illum qui ferat. Eo scilicet obscurus ille tendebat Griphus.

Cum plures pecuniam, seu symbolum ad coenam contulerunt, omnes ferunt; & nemo fert eam pecuniam; nemo enim solus fert pecuniam, sed omnes ferunt: ita cum plures trabem furati sunt, non pro parte singulos, sed totius rei universos furtum fecisse dicantur. *L. vulgaris. 21. §. penult. D. de furt.* Ita etiam si plures trabem dejecerunt, quam singuli deicere non poterant, & ex trabe dejecta homo oppressus fuerit, omnes tenentur lege Aquilia de damno dato. Idque ita *veteribus placuisse* refert Ulpianus *L. item. 11. §. si plures. 4. D. ad leg. Aquil.* cum veteres Jurisconsulti Griphos hujusmodi, & subtiles quaestiones proponerent. Athenaeus *eod. lib. 10. ὅτι γρίφων ἢ ζήτησις ἐν ἀλλοτρίᾳ φιλοσοφίας ἐστὶ. καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν τῆς παιδείας ἀνάγκης ἐκ τούτων ἐποιήσαντο, i. e. Griphorum perscrutatio aliena non est à philosophia, itaque sapientiae in his specimen veteres statuerunt.*

Quam differentiam Modestinus attigerit lib. 2. differentiarum, in L. non tantum. 20. D. de re judicat.

C A P U T XXXV.

SI maritus conveniretur ab uxore iudicio rei uxoriae, habuit exceptionem, ut condemnaretur in quantum facere posset, *L. alia. 14. §. 1. D. solut. matrimon.* idque antiquè jure; si verò ex aliis contractibus conveniretur, eandem exceptionem habuit ex rescripto D. Pii, *L. non tantum. 20. D. de re judicat.* puta, si maritus bona recepticia administrasset constante matrimonio, vel uxoris negotia gessisset. *L. & si. 9. C. de donationib. inter vir. & uxor.* Eadem exceptio uxori competebat, si ex promissione dotis conveniretur, ex *L. ex diverso. 17. §. 1. D. solut. matrimon.* Sed quidam existimant, exceptionem uxori non competere, nisi ex aliis contractibus conveniatur; eamque differentiam Modestinum attigisse *lib. 2. differentiarum* in d. *L. 20. D. de re judicat.* reclamant. Verba Modestini, *quod & in persona mulieris aequà lance servari aequitatis suggerit ratio*, absunt Basilicis, & Tribonianum manum referre suspicantur; quod tamen vix probarem. Eadem est ratio, cur exceptio marito, & uxori deur; nam si socius universorum bonorum, vel etiam socius unius rei, aut negotiationis, in actione pro socio istam exceptionem habet, *L. verum. 63. D. pro socio*, eadem ratione uxor habere debeat, propter societatem, quae inter virum & uxorem intercedit, d. *L. 17. §. 1. D. solut. matrimon.* *L. 1. D. rer. amotar. L. si rerum. 52. D. de re judicat. L. 4. C. de crimine expilat. hereditat.* Quod si nulla fuit inter virum, & uxorem differentia, Modestinus de ea non egerat: sed fortè de ea, quae est inter maritum & donatorem, uterque habet exceptionem, ut condemn-

demnetur in quantum facere potest; maritus ex rescripto D. Pii cum aliis actionibus, quam de dote convenitur, d. L. 20. D. de re judicat. donator quoque ex rescripto D. Pii, L. qui ex donatione. 12. D. de donat. sed in hoc differunt, quod donator aes alienum deducat, non maritus, L. inter. 19. §. 1. D. de re judicat. Vel potius Modestinus istam differentiam attigerat, quod maritus si conveniretur actione ex stipulatu, in solidum condemnaretur, L. unic. §. cum autem. 7. C. de rei uxor. act. si verb actione rei uxoriae, in quantum facere poterat, L. maritus. 12. D. solut. matrimon. L. patronus. 17. D. de re judicat. quam quia Justinianus sustulerat, consulto omissa fuit in d. L. 20. & §. item si de dote. 38. instit. de actionibus.

Lege obligamur, aut ut ipsi obtemperemus, aut ne contra ipsam faciamus. Ad L. obligamur. §. 2. S. lege, §. 5. D. de obligat. & actionib.

C A P U T XXXVI.

ANXII valde fuerunt veteres, & novelli quoque interpretes in verbis Modestini, L. obligamur. §. lege. D. de obligat. & action. *Lege obligamur, cum obtemperantes legibus aliquid secundum praeceptum legis, aut contra facimus.* Nam quid fieri possit, ut aliquis legi obtemperans, & secundum praeceptum ipsius faciens lege obligetur? Quidam exempla longè accersita proferunt ex L. exceptiones. 20. D. de exceptionibus, in qua exceptiones opponuntur, quia factum sit, quod fieri oportet. Nemo non mirabitur in re adeo perspicua haesisse. *Legis virtus est imperare, vetare.* L. 7. D. de legib. Cum igitur lex aliquid praecipit, nos obligamur lege, ut ipsi obtemperemus: nec aliqua nascitur obligatio, quando obtemperamus, ut paraphrasis Basilicān malè colligit, *lege obligamur secundum leges vivere, ut praemia, quae sunt legibus proposita, habeamus.* Jobius Monachus in eam rem insigniter apud Photium in Bibliotheca cap. 11. *Νομῶν τε δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἔχοντες τὰς νόμους ὑπακούοντες, καὶ τοὺς κατὰ αὐτοὺς ἐκτελέσαντες.* i. e. *Legislatoris verò est iudicium ferre; cum in eos, qui legem spreverint, tum in eos qui secundum illam vixerint.* Lege obligamur, si non faciamus, quod lex faciendum praecipit; veluti legis Juliae capite quodam praecipitur patri dotare liberos, quos habet in potestate, L. capite. 19. D. de rit. nupt. ita pater obligatur lege, ut eis dotem dare teneatur: obtemperantes legi lege alligari non possumus. Cum autem lex aliquid fieri vetat, lege obligamur, si contra praeceptum legis facimus: ita lex Aquilia obligationem introducit adversus eos, qui damnum dederint, vel arbores caeciderint. L. quotiens. 41. D. de obligation. & actionib. Ait Paulus: *Quotiens lex obligationem introducit, nisi nominatim caverit,*

rit, ut ea sola actione utamur, etiam veteres eo nomine actiones competere. Lex Aquilia capiti legis XII. tab. de damno dato, seu ossē fracto derogavit, L. 1. D. ad leg. Aquil. & nominatim caverat, ut solā actione legis Aquiliae de damno dato ageretur: sed de arboribus caesis & lege Aquiliā agitur L. penult. D. arbor. furt. caesar. quae iungenda est cum d. L. quotiens. 41. D. de obligat. & actionib. ex eod. lib. 22. Pauli ad edictum; quia lex Aquilia actionem arborum caesarum introduxit, non tamen derogavit capiti legis XII. tabul. de arboribus caesis; nec nominatim cavuit, ut de ea re solum lege Aquiliā ageretur.

*De luctu trium, septem, novem dierum; Paganis, Christianis,
Graecis, Latinisque observatō.*

C A P U T XXXVII.

LUCTUS trium dierum Paganis observatus fuit; ut pro eo, qui in mari mortuus esset. M. Tullius lib. 2. de legibus ex Publio Mutio: censet habendas triduum ferias, & porcō feminā piaculum pati, si in mari mortuus est. quod erat brevius tempus, quā pro eo, qui in terra mortuus esset: ut & in funeribus minus honoratis tertio die ossa crematorum lecta fuisse innuit Virgilius lib. 11. Aeneidos, & Jacobus Guterus noster probat lib. 1. de jur. Man. cap. 28. Luctus trium dierum Christianis quoque observatus fuit. Ambrosius in lib. de obitu Theodos. Imp. Quia alii tertium diem, alii tricesimum, alii septimum, alii quadragesimum observare consueverunt. Concilium Nannetense can. 10. meminit anniversarii luctus, & qui fieret tertio die, quod relatum est in can. nullus. 7. distinct. 44. & can. nullus. 35. de consecrat. distinct. 5. meminit & D. Augustinus epist. ad Evod. 258. & Photius in Nomocan. ex epist. 5. Niconis de pessimorum Armeniorum pessima religione. Rationem hujus diei tertii affert Photius in Bibliothec. ex Eustratio magnae Ecclesiae Presbytero tractatu 3. de vita functorum animis: & οἱ καὶ τὰ πλείονα μὲν ἐπιπλάσαι φησὶ, λαμβάνοντας τὸ μέγεθος τῆς διασπορῆς, καὶ περιμέτρου ἐγγύσιος οἱ σωτηρίας, καὶ ἐπιβόητος τῆς ἰσότητος. i. e. in his tertia quidem offerre sacra ait, qui dominicae, & triduanae resurrectionis mysterium in precationis subsidium, atque auxilium adsumant, propter mysterium triduanae resurrectionis dominicae. Septem dierum luctus Hebraeis observatus fuit, Genes. cap. 50. Judaeis, per quos dies epulas feriales populo exhibebant, Josephus lib. 2. de bello Judaico in princ. Ἰδὲ δὲ τότε πάλιν Ἰουδαίους πολλοὶ πένθος ἄπαιον, διὰ τὸ πλεονέκτην Ἰσραὴλ ἐκ ἀνὰ ἀνάγκης, i. e. mos hic apud Judaeos multos paupertatis causa fuit, propterea quod populus non sine necessitate epulatur. Observatus etiam fuit Assyriis in funere Gallorum, Lucianus in Syria Dea: Aethiopibus, Helio-

Par. I. G g do-

dorus lib. 7. *hiflor. Aethiop. cap. 19.* Romanis, Herodianus in *Antonino. Geta lib. 4.* Christianis Graecis, Synesius *epistol. 3.* Latinis, Ambrosius in *lib. de obitu Theodos. Imp. & Concilium Nannetenfe d. cap. 10.* Nonum diem luctûs Romanis Paganis observatum fuisse notius est, quàm ut dici debeat. Photius de Armeniis in *Nomocan. ex epist. Sancti Niconis de pessimarum Armeniorum pessima religione.* Sed & Graecos Christianos observasse constat ex *Novell. Justiniani 115. cap. 5.* Eustathio Constant. Antecess. lib. sing. de *praescript. cap. de praescript. novem dier.* Constant. Harmenopulo lib. 5. *epitoma. tit. 12.* Codino lib. de *officiatib. palat. Constant. cap. πειν πινδμον βασιλῆων φοιματων. Διαβιζαζι ε τῃ ιαυτ ἀμῃ τῆς τριλγμῆς τῆς πινδμονος ὑμῆς, ἥτοι μίχῃ τῇ νομιμῶντων ἐνάδῳ.* i. e. traducit in sua ipsius domo constitutos dies lucius, sive usque ad praescriptum lege novendum, ubi Novellam Justiniani intelligit. Photius in *Bibliotheca* rationem affert ex Eustratio, quod post octavum à resurrectione diem visus iterum est à discipulis Christus. Latini quoque observarunt, sed parcius; vel quod Judaei non observassent, Augustinus in *quaest. sup. Genes.* Nescio, utram inveniat alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dierum, quod apud Latinos novendialis appellatur, vel ne Paganorum ritus sequi viderentur. Sanè Ambrosius in *d. lib. de obit. Theodos. Imp.* non meminit noni diei, neque etiam Concilium Nannetenfe d. cap. 10. qui tamen hodie in plerisque Aquitaniae locis ex ritu Paganico observatur.

De luctu viginti, triginta, quadraginta dierum, decem mensium, unius anni, & anniversario.

C A P U T XXXVIII.

LUCTUM viginti dierum Paganis observatum non reperio, sed viginti & unius dierum in antiq. inscription. apud Gruter. pag. 544. 5. **NOREENSES XXI. DIES SATRATI LUXERUNT** nisi aliter legendum sit, ut suadet alia inscript. ead. pag. 544. 4. **CILINENSES XXI. DIES ATRATI LUCSERUNT.** quod mendum ex notis facillè irrepere potuit. Christianis vigesimus dies luctûs observatus fuit, si rectè legitur *anniversario septimo, vigesimo, trigesimo die* in *cap. ult. de testament. & cap. ex parte. 21. de verbor. signific.* apud Gregorium. Triginta dierum, sive per mentem Israëlitis observatus fuit, *Numeror. cap. 20. in fin. Deuteron. cap. 34.* ubi de luctu Moysis, & de eodem Philo Judaeus lib. 3. de *vita Moysis* in fin. *ὅλην τὴν ἡμέραν αὐτὸν ἔκλαιον, ἡ δὲ γένεσις αὐτοῦ ἐκλάσθη.* i. e. *universa gens ipsum mense integro lacrymis dffluens luctu.* Permissi etiam fuerunt triginta dies luctûs captivae, quam quis uxorem ducere vellet, ut patrem, matrem, alioque

co-

cognatos mortuos, aut captivos per id tempus fieret. idem Philo Judaeus in *lib. resp. quædam*, i. e. de charitate. Quod tempus etiam Judæi observarunt, Josephus *lib. 3. de bello Judaico cap. 15.* Assyrii in funere privatorum, Lucianus in *Syria Dea*: in funere Gallorum, seu sacerdotum, septem dies observabant, ut supra ex eodem Luciano ostendimus. Romanis post Cannensem pugnam triginta dierum luctus publicè indictus, Plutarchus in *Fabio Maximo*, Livius *lib. 22.* Antiqua inscriptio, quam supra retulimus, *Cilineses xxi. dies atrati lucserunt.* Graecis tricesimus mensis dies, seu ultimus defunctis facer, Harpocraton, & ex eo Svidas in *verb. γράφειν*. Christiani tricesimum diem luctus observarunt, Ambrosius in *lib. de obitu Theodos. Imp. Concilium Nannetenſe cap. 10. Concilium Parisienſe lib. 1. cap. 44.* Heloisa apud Petrum Venerabilem *lib. 6. epist. 21.* Honorius III. in *d. cap. ult. de testament. & d. cap. ex parte. 31. de verbor. significat.* quia per id tempus Israëlitaë Moſem luxerunt, *d. cap. 34. Deuteronomii.* Luctus quadraginta dierum Hebraeis observatus, *Genes. cap. ultim.* Armeniis, Photius in *Nomocan. ex epist. 5.* Niconis de pessimorum Armeniorum pessima religione: Pro mortuis omnium & bonum sacrificia peragunt, nec defunctum aliter servandum existimant, nisi tertiis, & nonis, & quadragesimis ejus diebus, ejusmodi sacrificia peracta fuerint. Christianis Graecis: Epiphanium Episcopum Salaminae luxit Arcadius Imperator quadraginta dies. Polybius in *vita Epiphanii cap. 71.* Codinus in *lib. de officialib. Palat. Constantinop. cap. de lugubribus Imp. vestiment.* Ejus, qui mortuus est, propinquo Imperatore citrinas ferente, atris vestibus induuntur coram eo ad dies usque quadraginta. Rationem affert istius temporis Eustratius magnæ Ecclesiæ presbyter tractat. *3. de vita functorum animis*, apud Photium in *Bibliotheca*, Quod Christus post dies quadraginta, & discipulis postremum visus, in coelos cum humana nostra natura ascendit. Latinis quoque id tempus observatum, *d. cap. ultim. de testament. & cap. ex parte. 31. de verbor. significat.* apud Gregorium. Ambrosius in *lib. de obitu Theodos. Imp.* rationem affert: Ejus ergo Principis & conclamamus obitum, & quadragesimum celebramus, assistente sacris altaribus Honorio Principe, quia sicut Joseph patri suo Jacob quadraginta diebus humationis officia detulit, & sic Theodosio patri iusta persolvit. Luctus decem mensium Romanis publicè observatus, quo tempore matronæ Coriolanum luxerunt, Plutarchus in *Coriolano*. Et privatim quoque iisdem observatus, Servius ad *11. Aeneidos*: Morem lugendi quidam dicunt Aegyptios invenisse, eos enim primos Liberum (quem Osirim appellant) à fratre Typhone per insidias interemptum atra veste luxisse: inde ceteris gentibus traditum, ut post interitum proximorum suorum veste mutata lugerent, ita tamen ut intra annum finiretur luctus. Id est, intra decem menses, quibus annus Romanus primùm constabat. Lucius Seneca *epistol. 63. annum feminis ad lugendum constituere majores.* & *Consolat. ad Helviam cap. 16. majores decem mensium spatium lugentibus viros dederunt.* Postea duo menses additi à Theodosio *L. 2. C. de secund. nupt. vel propter turbationem sanguinis, L. liberorum. 11. §. 1. D. de his, qui notant. infam. ut sup. ostendimus*: vel quia id tempus Christiani observabant; atque etiam anniversarium, Tertul-

lianus de corona militis : Ex majorum traditione pro defunctis annuā dñi facimus.

In ordinem reducitur cap. ultimum de testament. apud Gregorium . Inscriptio restituitur , exponitur , & mendum in eo fortè purgatur .

C A P U T XXXIX.

EX suo ordine *cap. ult. de testament.* apud Gregorium deerravit ; nam cum Raimundus in collectione Gregoriana perpetuum ordinem Pontificum servaverit , hoc rescriptum , quod est Honorii III. subjiciendum fuit post *cap. 16. eod. tit. de testament.* si quidem Honorius III. medius fuit inter Innocentium III. & Gregorium IX. d. caput ultim. Honorio III. tribuendum esse constat ex *cap. ex parte. 31. de verbor. significat.* apud eundem Gregorium , unde paucis immutatis traductum est . Scriptum fuerat *Praelatis universitatis Francigenarum Constantinopoli* , quod mirum videri potest , cum alii essent Praelati , *cap. ult. de confirmatione util. vel inutil.* & præcipuè Veneti , quos Patriarcha Venetus ipse in Constantinopolitanis Ecclesiis satagebat collocare , *cap. 4. de Institution.* apud eundem Gregorium . Imperator quidem Francigena , *Petrus de Courtenajo Comes Altiissiodorensis , qui post excessum sororii in Imperatorem electus fuerat 3. Idus Jun. ann. 1216.* sub exordio Pontificatus Honorii III. ut est in *appendice ad Chronicon Roberti Monachi Altiissiodorensis* . Sed alii erant Praelati præter Francigenas , puta Romani , & Veneti . Fortè ad Francigenas solum Honorius III. scripserat , quod si soli ex legatis sibi relictis canonicam portionem Constantinopolitano Patriarchae dare recusarent . Si quidem in partibus Romaniae , & tractu illo Constantinopoli adjacente , Albanensis Episcopus , & quidam alius Cardinalis Presbyter legati constituerant , ut Praelati Constantinopolitanae dioeceseos tertiam solverent Patriarchae ex legatis defunctorum , d. *cap. ult. de confirmat. util. vel inutil.* cumque ex ea constitutione Patriarcha Constantinopolitanus à Francigenis tertiam partem exigere vellet ex legatis , quae ipsis , aut Ecclesiis eorum relinquebantur , dictam constitutionem legatorum sedis Apostolicae interpretatur Honorius III. in d. *cap. ex parte. 31. de verbor. significat.* quod est de canonica portione Episcopi . Sed Raymundus compilator traxit ad Canonicam portionem paroecialis presbyteri d. *cap. ult. de testament.* in quo subest mendi suspicio eis verbis , *anniversario septimo , vicesimo tricesimo die* , quae aliter referuntur in d. *cap. 31. de verbor. significat. septimo , trigesimo , ac vicesimo die* . Error ex notis numerorum interversis contingere potuit , legendum potius videretur , *septimo , trigesimo , ac quadragesimo die* , quia nullibi factam reperio vicelimo die com-

me-

memorationem pro defunctis, sed tantum tertio, aut septimo, aut nono, aut tricesimo, aut quadragesimo, ut supra retulimus.

Quaedam immunitates munerum personae, vel patrimonii, Philosophis, Sophistis, & Professoribus datae. De munere recipiendi hospitis. Interlocutio Principis apud Philostratum vim legis habuit.

C A P U T XL.

MUNERA quaedam sunt personae, quaedam patrimonii. Philosophis, sophistis, professoribus, data immunitas munerum personarum, sive corporaliun, munerumque sordidorum, & quae extra ordinem indicuntur, L. 6. §. 7. D. de excusat. tutor. & curator. eaque immunitas cathedrae professorum data, ut contendit Philiseus adversus Imperatorem Commodum apud Philostratum: σέμοι λειτουργίῳν ἀτέλειαν δίδωκε δούς τῷ Ἀδωῶσι θρόνον, i. e. cum tu mihi sedem Athenis donasti, immunitatem ministeriorum publicorum mihi concessisti. Innuat Libanius dissertat. 3. περ. ἀπληστίας, i. e. de inexplebili cupiditate in fin. hanc esse sortem professorum, τὴν ζῆν ἐν ἀτέλειᾳ, i. e. in immunitate vivere. Non tamen habebant vacationem munerum patrimonii, L. 8. §. philosophis, & L. ab his. 10. D. de vacat. & excusat. muner. nisi Princeps eam nominatim concessisset, quod magno honori fuit. Josephus in lib. de vita sua sub finem refert, Domitianum possessionibus, quas in Judaea habebat, immunitatem tribuisse. ἐμοὶ τῆς ἐν Ἰουδαίᾳ χάρις ἀπέναντι ἰδώνων, ἢ περὶ τοῦ μεγίστου πρὸς τὴν λαβὴν, i. e. mihi in Judaea agri immunitatem concessit, qui sane maximus est accipienti honor. Eunapius in Proaeresio de Julian. 2. ὁμότες μὲν ἃ ἡ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς ἔλλησιν εἰς τὸν φόρον, ὅπως μὴ βαρύνοντο, i. e. namque Imperator admetiebatur graecis agros tributarios, ne gravarentur. Sed & omnes quorundam munerum patrimonii immunitatem habuerunt; nam munus recipiendi hospitis est munus patrimonii, non personae. L. 3. §. munus. 24. D. de munerib. & honorib. & tamen ejus muneris immunitas professoribus data, d. L. ab his. 10. & L. sunt munera. 11. D. de vacat. & excusat. muner. quod & nominatim excipiunt Imp. in L. ult. C. de professorib. & medic. Cum Marcus Antoninus domum Polemonis Sophistae, quae erat Smyrnae optima, eo absente occupasset; & Polemon noctu è peregrinatione rediisset, ita pro foribus questus est, ut Imperatorem domo excedere coegerit. Philostratus in Polemone, & ex eo Svidas retulit in verb. ἐπίβου (quod nuperus interpret non animadvertit). Plenior aliquanto fuit immunitas concessa professoribus, quam ceteris, qui vacationem habebant munerum, non honorum, L. cui muneris. 12. D. de muneribus.

ribus; sed professores etiam honorum immunitatem habuerunt, nam cum Phavorinus sacerdos in patria renuntiatus esset, ἑρῶν μὲν καὶ τοὺς νόμους, ἢ τοῖς νόμοις, i. e. *abdicavit se contra leges de huiusmodi rebus latus*. Philostratus in *Phavorino*. Quandoque immunitatem Principes adimebant, veluti Commodus Philisco, ut refert Philostratus; cum Philiscus cathedrae Atheniensium Praefectus immunem se esse contenderet, Imperator excepit, ὅτι οὐδέποτε, ὅτι ἄλλος ἰδὼς ἢ παιδεύων. ἰδὼς δ' ἀνίσταται διὰ μικρὰ καὶ δόξα λογεία, τὰς πόλεις ἀφαιρούμενος ἢ ἀστεργισάντων. i. e. *neque tu immunis es, neque erudientiam quisquam alius: neutiquam enim propter breves, ac miseras quasdam oratiunculas, civitates munus publicis fungentibus privarim*. Et ita per interlocutionem, immunitatem Philisco, aliisque Professoribus abstulit; nam interlocutio Principis de plano vim legis obtinet. L. i. D. de *constitut. Princip.* Eucherius in *Panegyrico*: *Regum voluntates iura hominum, eorum verba leges appellantur.*

ILLUSTRISSIMO VIRO

JOANNI BERTERIO

MONTRAVIO SENATUS

Tolosani Proto-Praefidi

EMUNDUS MERILLIUS JC. S.

AM saepiae priscis naturam esse perbibent, (Illustrissime Proto-Praefes) ut piscari volentibus atramentum sibi insitum evomat , eoque retia circumfundat , ne facile capiatur . Hujus piscis naturam primos juris Interpretes retulisse aliquando meditabar , qui atras , obscurasque interpretationes prodiderunt , ut vix capiantur : Eoque nomine Aristoteles saepia dictus audit .

At mirè admodum convenit juris Interpretibus , quod ex Anaxilao refert Plinius : Saeplae atramento tanta vis est , ut in lucerna addito Aethiopes videri faciat ablatò priori lumine . Namque

que ita illi pellucidis Jurisconsultorum scriptis, additò interpretationum veluti atramentò, prius lumen Jurisconsultorum abstulerunt; eosque nobis obscuros videri, effecerunt. Verùm ex quo tempore Jacobus Cujacius vestras lumen juris micantissimum nobis affulsit, obscuritatem illam dispulit, & juris Auctores splendori suo restituit. A Cujacio lampada postea accepit Guillelmus Marranus Academiae vestrae Antecessor, sub quo mihi tecum profecisse contigit. Vir ille praestantissimè expositiones suas perspicuas tradere accuratè contendebat, tantumque ab eo lumen in libris juris mihi accesserat, ut vix à schola ipsius digressus in Antecessorem adlectus fuero: & cum adlectio propter aetatem necdum justam impugnaretur, Senatùs vestri amplissimi decretò probata est, adnitente potissimùm genitore tuò Philippò Berteriò Praeside doctissimò, Tèque propriam gratiam interponente pro ea benevolentia, quam familia vestra studiosis viris semper exhibuit, quamque mihi proficere cupienti exhibebat. Nec tot annorum spatiò insenuit, sed & eam in filio recentari voluisti, qui à se te perhumaniter visum, & exceptum, per litteras saepe nuntiavit. Hoc beneficii in me collati pondus pridem gesso, & adhuc gestare gestio; neque exonerari ulla ex parte cupio, quod tibi aliquam nostrarum Observationum delibationem inscripserim. Etenim inscripsi, ut peritissimo rerum istarum aestimatori; & quia Te non invitò in perinstructa tua librorum theca ocum aliquem sortiatur. Vale Avarici Biturigum, x. Kalend. annuarias anno Dom. MDCXXXVIII.

EMUN.

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER SEPTIMUS.

De fragmentis Jurisconsultorum.

C A P U T I.

ELUTI vasa ex auro, argentove solida, cum integra conspiciuntur, specie sua delectant; si tamen conflata dissiluerint, aut in partes dissecta fuerint, quaelibet etiam minutula pars suo pretio aestimari potest, ut

Concisum argentum in vultus, faciesque minutas.

Ita Jurisconsultorum libri integri (ut ante Justinianum fuerant) magis legentium animos oblectarent, cum ordinem librorum liceret agnoscere, quaestiones tractatas expendere, verborum elegantiam, sententiam, pondus mirari. Sed etsi libri isti in fragmenta divisi fuerint, adhuc pretium suum retinent. Neque ulla potior est juris interpretandi ratio, quam si fragmenta ex libris Jurisconsultorum simul colligantur: Tum quia verbis eorum sueti mentem facilius assequimur, collectiones ex fragmentis consutis reponimus, aetatem, & sectam deprehendimus. Alioqui cum nec de mente, nec de aetate, nec de secta constat, dubia solet esse interpretatio. Rogaverat Lucilius Senecam, ut sententias quassdam ex Epicuro, Heraclito, & aliis opiniosis Philosophis, per epistolam mitteret: & rescripsit Seneca *epist. 33. Depone istam spem, te posse summam degustare ingenia maximorum hominum: tota tibi inspicenda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta sui ingenii opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Quod si primi juris Glossographi eam interpretandi rationem tenuissent, & centones Jurisconsultorum conuissent; tot, tantisque in locis non haesissent, quasi in coeno plantam evel-*

Par. I.

H h

evel-

evellere nequicquam cupientes. Exemplum proferatur ex *L. Arrianus. 47. D. de obligat. & action.* ubi ex Arriano istam definitionem Paulus refert, ut, cum agitur de obligatione, propensiores simus ad negandum, si aliquam occasionem habeamus ad non admittendam obligationem; si aliqua ratio subsit, ne admittatur. Ubi verò agitur de liberatione, faciliores nos esse debere; puta, ut reus potius liberetur, quam maneat obligatus. Non adeo longè exempla ad eam regulam sunt accersenda, sed ex eodem *lib. 14. Pauli ad Plautium*. Unum est in *L. si quis postquam. 37. D. de fidejussor. & mandator.* Titius, qui temporali aliquâ actione tenebatur, & tempore liberatus erat, fidejussores ejus actionis nomine dedit, cum adhuc putaret, se obligatum esse: videretur, fidejussorem teneri, quia tempus non est modus tollendæ obligationis. *L. obligationum. 44. §. 1. D. de oblig. & action.* Igitur Titius tempore actionis transactò mansit obligatus; & fidejussor ei obligationi accedere potuit. Paulus tamen ait, fidejussorem non teneri, quoniam Titius per errorem fidejussorem dederit. Hanc occasionem, seu rationem Paulus arripit, ut neget, fidejussorem obligatum esse. Alterum exemplum est in *L. si servum. 91. §. sequitur. D. de verb. obligat.* Titius Maevio hominem promiserat: Titius interpellatus cessavit hominem solvere, & moram solutioni fecit: deinde post moram commissam Titius Maevio hominem obtulit: Maevius oblatum sibi hominem accipere noluit, & postea homo decessit. Par utriusque causa est; nam & Titius in mora fuit non solvendi, & Maevius in mora non accipiendi. Sed Paulus æquius esse existimat, ut Titius liberetur, quam ut maneat obligatus: tum quia potentior illius causa esse debeat, qui teneat, quam qui persequitur: Tum quia promiores ad liberationem esse debeamus. Titius quidem moram in solvendo homine fecerat, obligationemque perpetuam fecerat. *L. si ex legati. 23. D. eod. tit. de verb. obligat.* At cum postea hominem obtulit, moram suam emendavit, & creditorem in mora constituit; adeo ut homine mortuò potius liberari, quam obligatus manere debeat. Viden' ut libri Jurisconsultorum ex centonibus simul confutis integrascunt?

Argentum escarium, potorium, promiscui usûs. Ad L. pediculis. 32. §. quidam. D. de aur. argent. legat.

C A P U T II.

EX veteri disciplina militari argenti usus in castris non fuit, Juvenalis *Sat. 11. v. 108.*

Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.

L. Seneca in consolat. ad Helviam, cap. 12. Militantes quotam partem rerum suarum habent? cum omnem apparatus castrensium disciplina submoverit. Idem tamen lib. 1. natural. quæst. severiorem illam disciplinam remis-

missam fuisse innuit: Adeo omnia indiscreta sunt perversissimis acerbis, ut quidquid mundus muliebris vocabatur, sarcinae sint viriles, minus dico, etiam militares. Principes tamen disciplinae observantes vetuerunt, ne milites argentò in castris uterentur. Spartianus in Pescennio: Cum milites quosdam in caeco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, iussit, omne argentum submoveri de usu expeditionali. Malim legere apud Spartianum in caeco, quàm in caeco, ut alii. A caeco, caecolus; & hinc nostrum gobelet. Ante illa tempora Paulus refert ex Cervidio Scaevola, Primipilarem quendam uxori argentum escarium legasse, vasaque habuisse usus promiscui, quibus edebat, & potabat, L. pediculis. 32. §. quidam. D. de aur. argent. legat. Et fortè Primipilaris iste argentum escarium habebat propter militiae dignitatem, quod caligatis, aliivè inferioris militiae non licebat. Atque ut leviores sarcinas haberet tempore expeditionis, habebat vasa usus promiscui, quibus edebat, & potabat. Cum autem argentum escarium legasset, videbantur legatò non contineri, quae essent escaria simul & potoria. Scaevola respondit contineri, quia consuetudo patrifamilias spectanda non est in his, quae certum est ejus generis non esse, d. L. 32. §. argento. Id est, consuetudo illius spectanda non est, qui vasis escariis ut potoriis utitur; cum certum sit, ea vasa non esse generis potorii. Vasa igitur escaria, & potoria Scaevola suo genere distinguit, ut aliud sit genus escarii, aliud potorii. Et tamen argentò escariò legatò, vasa debentur, quae paterfamilias ad epulandum in ministerio habuit, id est, ad esum, & potum, L. cum aurum. 19. §. si cui escarium. 12. D. de aur. argent. legat. An hoc ita debet intelligi, escariò argentò legatò, vasa potoria quoque contineri, si alii legata non sint? An verò argentò escariò legatò vasa contineri, quibus paterfamilias ad esum, & potum simul utebatur? ut in d. L. 32. §. quidam. quae paterfamilias faciebat usu escaria, & potoria, cum essent genere suo escaria. Id potiùs admitterem, quàm ut quidquam lectionis tollerem.

Condictio furtiva adversus heredem furis datur in solidum, non pro ea parte, quae ad eum pervenerit; & datur lite nondum cum fure contestatâ. Ad L. 9. D. de condict. furtiv.

C A P U T III.

Condictio furtiva datur adversus heredem furis, quae rei persecutionem continet. L. si pro fure. 7. D. de condict. furt. Condictio quidem furtiva morte furis interit, si pupillus durante tutelâ cum tutore non egerit; sed eo nomine pupillus adversus heredem tutoris actionem habet, L. 9. §. ult. & L. 10. D. de tutel. & rationib. distrah. quia tutor li-

cet conventus non fuerit, sibi solvere debuit, ut negotiorum gestor. *L. sin autem. 8. §. 3. D. de negot. gest.* Verum dubitationis est, an condictio furtiva adversus heredem furis in solidum dari debeat, vel pro ea solum parte, quae ad ipsum pervenerit. Movet, quod eadem est ratio condictionis furtivae, & condictionis rerum amotarum: condictio furtiva oritur ex delicto, *L. 10. §. quotiens. D. de compensation.* & condictio rerum amotarum, *L. si mulier. 21. §. 1. §. ult. D. de act. rer. amotar.* non tamen idem est delictum ex furto, & rebus amotis: nam aut furtum facere uxor non intelligitur, dum res divortii causâ amovet; aut si faciat, lenius coërcetur, *L. 1. & L. penult. D. eod.* nec adversus eam datur furti actio, ut adversus furem. Praeterea movet, quod heres mulieris tenetur ex condictione rerum amotarum, sicut ex condictione furtiva. *L. contra. 6. §. 2. D. de act. rer. amotar.* At heres mulieris tenetur solum pro ea parte, quae ad ipsum pervenerit. *L. ult. C. eod.* igitur & heres furis pro ea tantum parte teneri debet. Non est tamen eadem ratio utriusque condictionis; nam condictio furtiva odiô furis introducta est, §. *sic itaque. Instit. de actionib.* condictio rerum amotarum ex aequitate naturali, ne mulier ex bonis mariti cum damno, & injuriâ ipsius locupletetur. *L. rerum. 25. D. de act. rer. amotar.* Ut diversa ratio hanc, & illam condictionem introduxit, ita aliter adversus heredes datur: odiô furis datur adversus heredem ipsius, quasi adhuc res extaret, licet extincta sit; & ideo datur in solidum: condictio rerum amotarum non datur adversus heredem mulieris, si res extincta sit; nec datur, nisi quatenus ad eum pervenerit, aequitate, quae hujusmodi condictionem introduxit, ita suadente, ut heres mulieris non in solidum teneatur, sed quatenus ad eum pervenerit. Igitur *et, sicut*, in d. *L. 7. §. 2. D. de act. rer. amotar.* non infert omnimodam similitudinem inter condictionem furtivam, & condictionem rerum amotarum; sed eam tantum, quod ut condictio furtiva adversus heredes furis datur, ita & condictio rerum amotarum adversus heredem mulieris. Tertio movet, quod si filius furtum fecerit, pater non tenetur condictione furtivâ actione de peculio, nisi quatenus ex ea re locupletior factus est. *L. 3. §. penult. D. de pecul.* ita etiam tenetur condictione rerum amotarum nomine filiae. *L. 3. §. 2. D. de act. rer. amotar.* Ita igitur heredem furis teneri videtur condictione furtivâ, quatenus ad eum pervenerit. Sed alia est ratio patris, alia ratio heredis: heres succedit in odium furis, ut in jus universum: pater non succedit in jus universum filii, nec in odium filii. Ideoque pater solum tenetur, quatenus ad eum pervenerit; at heres furis tenetur in solidum. Si unus fuerit heres furis, tenetur in solidum: si plures fuerint heredes, adhuc tenentur in solidum, sed pro partibus hereditariis. *L. in condictione. 9. D. de condict. furt.* Aliquando ista opponuntur, heredem in solidum teneri, & pro parte hereditaria. *L. de eo. 12. & L. si duo. 22. D. deposit.* *L. 2. in fin. D. de stipulat. praetor.* nec tenetur in solidum, qui tantum tenetur pro parte. Sed veluti ex dolo defuncti in contractibus admissi heredes tenentur, non quatenus ad eos pervenerit, sed in solidum, id est, pro portionibus hereditariis, *L. ad ea. 157. §. 1. D. de reg. jur.* ita & in condictione furtiva, quae rem

rem persequitur, heredes furis tenentur in solidum, & pro partibus hereditariis; ut *ad in solidum* opponitur parti hereditariae, heres teneri non potest in solidum, & pro parte: ut *in solidum* opponitur ei, quod ad heredem pervenit, heres teneri potest in solidum pro parte hereditaria. Finge, furem subripuisse rem dignam trecentis; tres heredes reliquisse, Primum, Secundum, & Tertium: ad Primum ex ea re viginti solum pervenisse. Primus tenebitur condictione furtivâ non tantum in viginti, & quatenus ad eum pervenerit; sed tenebitur in solidum, id est, in centum pro parte hereditaria. Heredes igitur furis tenentur in solidum condictione furtivâ, non quatenus ad eos pervenerit; & tenentur quidem lite necdum cum fure contestata, alioqui non differet conditio furtiva ab actionibus poenalibus, quas non dantur adversus heredes, nisi lite cum defuncto contestatâ. *L. 1. D. de privat. delict.* Actiones rei persecutoriae dantur adversus heredes, lite nondum cum defuncto contestatâ: ita & conditio adversus heredem furis datur, licet lis cum fure contestata non fuerit; quia rei persecutionem, non poenam continet. *d. L. 7. §. conditio. D. de condict. furt. L. eum, qui. 14. §. qualis. 14. D. de furt.*

*Exposita de naturali obligatione pupilli inter utriusque
scholae auctores controversia.*

C A P U T IV.

QUOD pupillus modò obligatur naturaliter, si absque tutore pecuniam mutuatam acceperit, aut promiserit, *L. ult. D. de iurejurand. L. 1. D. de novat. & delegat.* modò non obligatur, *L. quod pupillus. 41. D. de condict. indeb. L. pupillus. 59. D. de obligat. & action.* id ortum videntur ex diversitate scholarum. Nam cum Sabiniani eum puberem aestimarent, qui ex habitu corporis talis appareret, licet nondum quatuordecim annos implevisset, Ulpianus *tit. 11. de tutel.* facile admittebant, pupillum pubertati proximum naturaliter obligari; puta eum, qui mox pubes futurus esset, veluti intra annum, aut sex menses, *L. non tantum. 17. D. de excusation. tutor. & curator.* qui talis appareret, licet nondum talis esset. Ratio illorum fuit, quod pupillum pubertati proximum jam eâ aetate aliquem intellectum habere crederent. *§. sed quod diximus. Instit. de inutil. lib. stipulat.* & ita posset consensum negotiis contrahendis adhibere, veluti & ex delictis obligari, Julianus ex Sabinianis *L. impuberem. 23. D. de furt.* Gajus ex eadem schola *L. pupillum. 111. D. de regul. jur.* Julianus quoque admittit naturalem obligationem pupilli *d. L. ult. D. de iurejurand. Ulpianus lib. 46. ad Sabinum* in *d. L. 1. D. de novationib.* Proculjani verò, quod puberem ex annorum numero aestimabant, abscessu negabant, pupillum licet pubertati proximum naturaliter obligari, antequam annos quatuordecim complevisset. Ratio istorum fuit, quod tantum post
duas

duas annorum hebdomadas usum rationis incipere crederent, secundum Stoicorum doctrinam, ut ostendimus *lib. 1. Observation. cap. 22.* Non putabant igitur pupillum usum rationis habere, aut quidquam intelligere, aut consentire posse, antequam decimumquartum annum aetatis complevisset; nec poterant ante illam aetatem obligationem naturalem pupilli admittere, ut Neratius ex Proculianis d. *L. 41. D. de condict. indeb.* Non latet constare ex qua scholâ fuerit Licinius, qui regulariter tradidit, pupillum absque tutoris auctoritate mutuum pecuniam accipiendo ne naturaliter quidem obligari. d. *L. 59. D. de obligat. & action.* Ut circa obligationem naturalem pupilli juris utriusque auctores dissenserunt, ita & circa naturalem possessionem pupilli, an pupillus absque tutore eam posset amittere: & vestigium huiusce dissensionis extat in *L. pupillus. 11. D. de acquir. rer. domin. & L. possessionem. 29. D. de acquir. vel amitt. possess.* Proculiani facillè admittebant, pupillum possessionem facti absque tutore posse amittere, quae corpore solo, non etiam animò amittitur.

*Rejicitur quod vulgò traditum est, pupillum locupletio-
rem naturaliter obligari; aliàs naturaliter non
obligari.*

C A P U T V.

NON potest stare, quod vulgò traditum est, ante rescriptum D. Pii pupillum locupletio-rem factum absque tutoris auctoritate naturaliter obligatum fuisse; aliàs naturaliter obligatum non fuisse. Nam ante rescriptum D. Pii omnes admittebant, pupillum locupletio-rem factum naturaliter teneri: neque ullus aliter sentire potuit adversus naturalem rationem, ut pupillus cum damno, & injuriâ alterius fieret locupletior. *L. nam hoc. 14. D. de condict. indeb.* Sed si pupillus contraxisset, nec locupletior factus esset, de ea re juris auctores dissenserunt, ut sup. exposuimus. Post rescriptum D. Pii eadem mansit dissensio, ut constat ex Papiniano, Paulo, Ulpiano, Licinio, qui post D. Pium scripserunt. Denique Papinianus in pupillo, qui locupletior factus non sit, naturalem obligationem admittit. *L. cum illud. 25. D. quando dies legat. vel fideicommiss. ced. & L. Stichum. 55. §. aditio. D. de verb. obligation.* quibus in locis lectio Florentina prorsus retinenda est. Si negationem tolleres in d. *L. 25.* sequeretur, pupillum locupletio-rem factum post rescriptum D. Pii nihil debere; ex quo tamen pupillus locupletior factus conveniri potest. *L. 1. D. de auctorit. & consens. tutor.* In d. *L. 95.* creditor, qui pupillo credidit absque tutore, & eidem heres extitit, retinet solidum ex hereditate pupilli, non in quantum locupletior factus est, propter naturalem pupilli obligationem. Sed etsi legas, *in solum*; dicendum est tamen, pupillum fuisse naturaliter obligatum,

tum, cum creditor in solutum retinet : quia non potest intelligi solutio, aut aditionem pro solutione cedere, nisi sublit naturalis obligatio. Ita igitur apparet, etiam post rescriptum D. Pii, pupillum fuisse naturaliter obligatum, licet locupletior factus non esset. Nec admittendum est, Papinianum in hisce locis jus tractasse, quod ante D. Pium obtinebat; quoties enim rescripto Impp. sublata fuerat aliqua inter juris auctores controversia, postea de ea re non quaerebatur, ut in *L. 4. D. de leg. commissor. L. si Titio. 61. §. Julianus. D. de legat. 2. §. diversae. Institut. de empt. & vendit.*

Poenâ vinculorum. Ad L. mandatis. 35. D. de poenis.

C A P U T VI.

MANDATIS principalibus, quae Praesidibus Provinciarum dabantur, cum ad Provinciarum administrationem proficiscerentur; cautum fuerat, ne quis perpetuis vinculis damnaretur. Idque à primordio, cautum fuisse videtur, ut de poena gladii, Tertullianus *lib. ad Scapulam, cap. 4.* id est, cum primum Legati Caesaris in Provincias missi fuerunt. Sed cum Praesides adversus mandata quoddam ad perpetua vincula damnarent, id etiam D. Adrianus postea rescriptit *L. mandatis. 35. D. de poenis.* Rescriptum Adriani, secutum est aliud rescriptum Antonini *L. 6. C. eod. tit. de poenis.* Et adhuc post rescriptum utriusque, Praesides solebant eam poenam imponere. Ulpianus *L. aut damnum. 8. §. solent. 7. D. de poen.* Id Praesides faciebant *potentatu imit. obd. & terrore violento*, ut loquitur Cyprianus *epist. 38.* Id & saepe alias contingit, dum *vult posse quod non potest, qui nimirum potest.* Ideo verò poena illa interdicta fuerat, ne quis ad perpetua vincula damnaretur; vel quia vincula inventa sunt non ad puniendos, sed continendos noxios, ut carcer. *d. L. 8. D. de poen.* vel quia contra libertatem est, ut liberi homines in perpetuis vinculis habeantur; eaque poenâ servi non liberi homines affici debeant. *d. L. 6. C. eod.* Ita servi abactores, sub poena vinculorum, domino restituntur, apud Paulum *lib. 5. sentent. tit. 18. & in collat. leg. Mosaic. tit. 11.* id est, ut eos dominos compeditos, catenis & compedibus viuctos teneret. Servi ita vincti nihilominus poterant arare, fodere, opus rusticum facere, in ergastulis operari, aliave obire ministeria, sed non ad justam libertatem pervenire.

Con-

Conciliatur L. 3. C. de pignorib. & hypothec. cum L. penult. C. de pign. act. in qua & Graecorum interpretatio rejicitur.

C A P U T VII.

SI convenerit inter creditorem, & debitorem, ut debitore ad diem non solvente, creditor fundum pignoraturn possideret; vim non facit creditor, si post diem solutioni praestitutam fundum exerceat. *L. 3. C. de pignorib. & hypothec.* id est, non incidit in decretum D. Marci, quod voluit, creditores de vi lege Julia teneri, si absque judicis auctoritate debitum peterent, *L. exstat. 13. D. quod met. caus. L. penult. D. ad leg. Jul. d. vi privat.* quia id facit creditor secundum legem conventionis. Attamen non debet adipisci possessionem absque auctoritate Praesidis. *d. L. 3. C. de pignorib. & hypothec.* Sed videtur obitare *L. penult. C. de pignorat. act.* Ubi creditor potest res debitoris auferre, vel ex conventionem, vel ex Praesidali jussione. Ajunt Imp. *Nec creditor citra conventionem, vel Praesidalem jussione, debiti causa res debitoris arbitrio suo auferre potest.* Quidam existimant, haec verba *L. penult. citra conventionem, vel Praesidalem jussione*, non disjunctim esse accipienda; quasi sufficiat sola conventio, vel sola Praesidali jussio; sed conjunctim, quasi utrumque requiratur, & conventio & Praesidali jussio, ut creditor res debitoris auferre possit: atque ita Graeci legunt conjunctim. Attamen Imp. videntur potius respicere ad pignus conventionale, & illud, quod capitur ex causa judicati: ut sit sensus. Non aliter creditorem posse res debitoris auferre, seu distrahere, quam ex conventionem, si pignus contractum fuerit: vel ex Praesidali jussione, si debitor condemnatus fuerit, & pignus ex causa judicati captum fuerit. *In vicem justae obligationis succedit ex causa contractus auctoritas jubentis, L. 1. C. si in caus. judicat. pign. capt.* Atque ita liquidò apparet verba *d. L. penult. C. de pign. act.* non conjunctivâ, sed disjunctivâ oratione legi oportere.

Species profertur ad L. obligationes. D. de obligat. & actionib. & L. ubi 188. §. 1. D. de regul. jur.

C A P U T VIII.

CUM Papinianus multas species inutilis obligationis attigisset *lib. 27. Quaest.* veluti, si servus extero se emi mandaverit, *L. cum servus. 54. D. mandat.* si servus, qui bonâ fide mihi servit, ex re mea aliquid promiserit, *L. liber. 118. D. de verb. obligat.* si servus communis partem, quae

quae est unius domini, sibi dari stipuletur; aut si quis alii quam sibi, eive, in cuius potestate est, dari stipuletur. *L. si servus. 18. §. 2. D. de stipulat. servor.* Subjecerat Papinianus regulam, quae est in *L. obligationes. 27. D. de obligat. & action.* Obligationes, quae non propriis viribus consistunt, neque officio iudicis, neque Praetoris imperio, neque legis potestate confirmantur. Officio iudicis, puta, si iudex datus in iudicio stricti juris adversus jus strictum aequitatis rationem habere velit, ut in bonae fidei iudiciis, *L. quia. 7. D. de negot. gest. & arbitrariis actionibus. L. 4. D. de eo, quod cert. loc. Praetoris imperio*, puta, si Praetor ex ea obligatione actionem dederit, & iudicem, arbitrumve addixerit; in quo Praetoris imperium versatur. *L. cum Praetor. 12. & L. iudicium. 58. D. de iudic. Legis potestate*, puta legis XII. tab. quae voluerat ita jus esse, uti quisque linguam nuncupasset. M. Tullius pro *Caccinna*. Sextus Pompejus in *Verb. nuncupata*. Et ita lex XII. tab. obligationes confirmabat. Sed nulla lege obligatio inutilis confirmari potest, *L. ubi. 188. §. 1. D. de regul. jur.* id est, lege XII. tabul. aliave lege. Ibi igitur legem publicam, non legem privatam, seu pactionem, intelligendam esse constat.

Qui sint duo casus substitutionum.

C A P U T IX

NON rectè dicitur primus casus substitutionis, casus delatae, & non acquisitae hereditatis: nam substitutio locum habet in primum casum, etiam ubi hereditas delata non est. Finge, Titium heredem institutum, eique Maevium substitutum, si heres non esset; & Titium ante testatorem decessisse: Maevius ad substitutionem admittetur. *L. unic. §. pro secundo. C. de caduc. tollend.* Et haec substitutio erit in primum casum; nunquam tamen Titio delata fuit hereditas, quam adeundo consequi non potuit. *L. ex illa parte. 227. D. de verbor. significat.* Minus rectè etiam dicitur secundus casus hereditatis delatae, & acquisitae: Finge enim, patrem exheredato filio substituisse, si filius intra pubertatem decesserit; substitutioni locus erit in secundum casum, *L. sed si. 10. §. 4. D. de vulg. & pupill. substit.* & tamen filio hereditas nec delata, nec acquisita fuit. Rectius ergo diceretur, substitutionis primum casum esse casum non existentium heredum. *L. Lucius. 45. D. de vulg. & pupill. substit.* cum substitutio fiat in eum casum, si heres non erit. Secundus quoque casus rectius diceretur, casus mortis; puta, cum exprimitur casus mortis, vel in substitutione pupillari, vel in substitutione à milite facta, expressa certà aetate, & quodcumque filius decesserit; vel in substitutione facta furioso ad exemplum pupillaris substitutionis: quae omnes concipiuntur in casum mortis. Et ita casus mortis, secundus casus substitutionis dici potest.

Differentia inter jus accrescendi , & substitutionis , in specie
L. 6. C. de impuber. & al. substit.

C A P V T X.

MULTUM interest , utrùm jure accrescendi , vel jure substitutionis , repudiantium coheredum portiones adeuntibus acquirantur in specie L. 6. C. de impuber. & al. substit. Aliud est jus substitutionis , aliud jus accrescendi . Substitutio defertur ex judicio testatoris , sive ex voluntate testatoris expressâ . L. qui liberis. 8. §. 1. D. de vulg. & pupill. substit. Jus accrescendi ex tacita voluntate . L. qui ex duobus. 53. §. 1. D. de acquir. vel omitt. hered. Substitutio personae defertur . L. si ex pluribus. 9. D. de suis, & legitim. Jus accrescendi heredem sequitur . L. qui patri. 59. D. de acquir. vel omitt. heredit. Jure substitutionis fiscus excluditur ; Jure accrescendi non excluditur , sed coheredi praefertur . L. unic. in princ. C. de cad. tollend. Multum igitur interest , utrùm dicamus jure substitutionis , vel jure accrescendi repudiantium coheredum portiones adeuntibus acquiri , in d. L. 6. C. de impub. & al. substitut. Et quidem si nihil interesset , frustra testator heredes institutos invicem substitueret , ut ex substitutione partes repudiantium acquirerentur , quae jure accrescendi acquiri possunt . Quantum verò interlit , ex hac specie deprehenditur . Finge , Primum , Secundum , Tertium , Quartum fuisse heredes institutos , & invicem substitutos : Primum adiisse , Secundum quoque adiisse , & postea decellisse : deinde Tertium , & Quartum partes suas repodiasse : Jure substitutionis partes repudiatæ Primo tantum deferrentur , qui solus superstes invenitur . d. L. 9. D. de suis, & legitim. Jure accrescendi etiam heredibus Secundi acquirerentur , d. L. 59. D. de acquir. vel omitt. heredit. ita ut semissem hereditatis alterum cum Primo haberent .

An si debitor pignus traditum creditori subripuerit , & deinde illud distraxerit , emptori procedat usucapio . Comproversia inter utriusque scholae auctores exponitur .

C A P U T XI.

DEBITOR pignus creditori tradidit , idque subripuit , & postea distraxit . Dubitatum fuisse , ait Modestinus , an emptori usucapio procederet , L. 5. D. pro empt. Sabiniani admittebant , usucapionem emptori procedere : quia licet debitor subripiendo pignus traditum creditori furtum faciat,

ciat, *L. itaque. 12. §. 2. D. de furt.* vitium rei furtivae purgatur ex lege Atinia, cum in potestatem domini redierit; & ita debitorem dominum intelligunt. *L. 4. §. si rem. 21. D. de usurpat. & usucap.* Eorum sententiam Modestinus probat in *d. L. 5. D. pro emptor.* Proculejani videntur contra sensitse, ut non procedat emptori usucapio, nisi pignus subreptum à debitore in potestatem creditoris redierit: quia debitor subripiendo pignus, furtum facit possessionis. *L. 1. §. Scaevola. D. si quis testam. liber esse iuss.* Rigitur secundum istos, ut purgetur vitium rei furtivae, redire debet in potestatem creditoris, quasi domini; quique dominus esse intelligitur, ad purgandum vitium rei furtivae, ut tutor, *L. interdum. 54. §. qui tutelam. 6. D. de furt. & servus*, secundum Labeonis sententiam *d. L. 4. §. quod autem. D. de usurpat. & usucap.* Aliàs nec creditor opinione domini pignus possidet, *L. si servus. 22. D. de noxalib. actionib.* nec habet pignus in bonis. *d. L. 12. §. 2. D. de furt.* Nec servus est dominus rei peculiaris, neque eam possidere intelligitur. *L. stipulatio. 38. §. plane. 8. D. de verbor. oblig.* Vestigium huiusce sententiae deprehendi potest in *L. ult. D. de usurpat. & usucap. ex lib. 4. Pithanôn* Labeonis à Paulo epitomatorum, ubi Paulus ait, pignore subrepto, eoque distracto à debitore, procedere usucapionem, si in potestatem creditoris redierit, etiamsi in potestatem domini non redierit: quia debitori ipsi furtum factum non est, sed creditori, in cuius potestatem sufficit rem redire, ut vitium purgetur. Si quidem alius à debitore rem pignoratam subriperet creditori, non sufficeret eam in potestatem creditoris rediisse; sed necesse esset, in potestatem debitoris redire. *d. L. 4. §. quod autem. D. de usurpat. & usucap.* Tunc enim cum alius à debitore pignus subripit creditori, furtum fit & proprietatis, & possessionis, ideo debitor, & creditor habent furti actionem. *d. L. 12. §. 2. D. de furt.* At cum debitor pignus subripit creditori, furtum facit, non proprietatis, quae penes eum mansit, *L. rescriptum. 10. D. de distract. pignor.* sed tantum possessionis, quam in creditorem transtulit; & ideo sufficit, rem in potestatem creditoris redire, ut purgetur vitium rei, quia ei soli furtum factum est. Proculejanorum sententia praevaluisse videtur, cum à posterioribus Impp. probata fuerit. *L. 6. C. de usucap. pro emptor.* Non probarem, in *d. L. 5. D. pro empt.* ideo usucapionem procedere, quod pignus traditum esset creditori; in *d. L. 6. C. de usucap. pro empt.* non procedere, quod hypotheca nudà conventionione contracta esset. Imò minus usucapio procedere debuit, cum debitor pignus, quam cum hypothecam subripuerit, atque distraxerit. Nam si quae ratio est, cur non procedat emptori usucapio, ea est, quod cum debitor pignus traditum creditori subripit, furtum facit possessionis; & vitium illud purgari debet, antequam res usucapi possit. At cum debitor hypothecam distraxit, furtum non facit possessionis, quae apud creditorem non transiit. *L. si rem. 9. §. 2. D. de pignor. act.* Atque ita magis debet procedere usucapio, cum debitor hypothecam, quam cum pignus distraxerit.

Soceri parentum locò, generi filiorum locò. Ad L. Genera-
liter. 13. D. de in jus vocand.

C A P U T XII.

CUM Praetor quasdam personas edictò excepisset, quae non nisi peti-
tâ veniâ in jus vocari possunt; veluti parentes, patronos, parentum,
patronarum liberos. L. 4. §. 1. D. de in ips vocand. Et quidem parentes
utriusque sexûs, quibus pietas aequa debetur, licet inaequalis sit eorum
potestas. L. 4. D. de curatorib. furios. Sidonius Apollinar. lib. 4. epist. 21. *Est*
equidem princeps in genere monstrando partis paternae praerogativa; sed ta-
men multum est, quod debemus & matribus: nec minus est, quod istarum
pondera, quâvis quod illorum semina sumus. Postea generalem clausulam
Praetor eidem edictò subiecit, ut generaliter eae personae, quibus reve-
rentia debetur, sine jussu Praetoris in jus vocari non possint. Eâ clau-
sulâ generali Praetor non easdem personas, quas exceperat, sed alias com-
prehendere voluit; puta, eas, quibus proxima à parentibus debetur reve-
rentia, veluti focerum, focrum; quia personae istae parentis locò sunt.
L. parentis. 16. D. solut. matrim. L. ult. D. de his, quae ut indign. Philo Ju-
daeus lib. 2. de Monarchia: *γὰρ πόσις ὁ ἀνὴρ τοῦ πατρὸς, καὶ ἀπὸ πατρὸς*
γὰρ πόσις ὁ πατὴρ, i. e. generi filiorum locò soceris, & soceri parentum locò
generis. More Romanò nurus, & generi focerum patris appellatione salu-
tabant. Plinius lib. 7. natural. histor. cap. 13. *Nurus, generosque, qui se pa-*
tris appellatione salutarent. Generi contra filiorum locò; & ita Symma-
chus Thalassium generum Ausonii nomine filii censet, lib. 1. epist. 19.
Aristaenetus lib. 2. epist. 8. *ὁ πατὴρ τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων, i. e. generum*
ex benevolentia filium vocat. Non tamen eâ clausulâ generali Praetor om-
nes personas, quibus reverentia debetur, comprehendit. L. 13. D. de in
jus vocand. Senibus enim debetur reverentia, L. semper. 5. D. de jur. im-
munit. at nemo dixerit, senem non nisi permissu Praetoris in jus vo-
cari posse. Tantùm igitur eas personas comprehendere voluit, quibus
propter affinitatem eadem, quae parentibus, debetur reverentia.

An filio emancipato libertus assignari possit. Conciliatur L.
utrùm. 9. D. de assignand. libert. cum §. datur,
Instit. de assignat. libert.

C A P U T XIII.

DUBITARI solere, ait Modestinus in L. utrùm. 9. D. de assignand. li-
bert. utrùm patronus tantùm filio in potestate constituto, an etiam
emancipato.

emancipato libertum assignare possit ; ut ille solus jura patronatus habeat , & ad legitimam liberti hereditatem admittatur . Ratio dubitationis videtur fuisse , quòd S^Ctò de assignandis libertis , ita demum uni ex liberis libertum assignare permittitur , si habeat liberos in potestate . *L. 1. eod. tit. D. de assign. libert.* Ita videtur ex verbis S^Cti , ut libertus non nisi liberis , qui sunt in potestate , assignari possit . Modestinus tamen putat in *d. L. 9.* etiam filio emancipato libertum assignari posse , si non pauciores , quàm duos liberos habeat in potestate . Ratio Modestini fuit , quia S^Ctum ita conceptum est , ut is , qui habet liberos in potestate duos , pluresve , libertum assignare possit : sed non ita conceptum est , ut tantum liberis , qui sunt in potestate , libertus assignari possit . Colligitur ex verbis S^Cti , ut is , qui habet liberos in potestate , libertum assignare possit : quia duo liberi in potestate inducunt jus S^Cti . *L. 3. §. unde. D. eod. tit. de assignand. libert.* Sed non est sententia S^Cti , ut libertus tantum liberis , qui sunt in potestate , assignari possit . Igitur libertus filio emancipato assignari potest , ut & exheredato . *L. 1. §. sed & si. 5. D. eod.* Obstat valde , quòd tantum liberis , qui sunt in potestate , libertum assignari liceat ; adeo ut si filio in potestate constituto facta sit assignatio , & postea emancipatus fuerit , assignatio evanescat . §. *datur. 3. Instit. de assignat. libertor.* Tantum igitur abest , ut filio jam emancipato libertus assignari possit , quin potius assignatio per emancipationem tollitur . Quidam ita intelligunt *d. L. 9. D. de assign. libert.* quòd emancipato soli libertus assignari non possit , sed simul cum aliis liberis in potestate constitutis . Quænam verò illa ratio fuerit , ut emancipatus propter alios habeat , quod per se habere non possit ? Aliud suadent verba Modestini in *d. L. 9.* non ut libertus filio emancipato conjunctim cum liberis in potestate , sed etiam separatim assignari possit . Quod verò ait Justinianus in *d. §. 3.* posse libertum assignari liberis , qui sunt in potestate , id est , secundum verba S^Cti ; non negat emancipato libertum assignari posse . At assignatio facta filio in potestate , post emancipationem evanescit . *d. §. 3. Instit. de assign. libert.* Multò minùs igitur filio emancipato assignari potest . Ratio differentiae est , quia cum pater assignat libertum filio in potestate , eâ mente videtur assignare , ut tamdiu habeat jus liberti , quamdiu in familia manserit : cum emancipat , nudâ voluntate assignationem videtur amittere . Veluti amittit jus familiae , & agnationis per emancipationem , *L. ult. D. de capit. minut.* ita & jus assignationis . Cum autem pater assignat libertum filio jam emancipato , manifesta est voluntas patris , ut quamvis filius sit emancipatus , jus patronatus in liberto habeat . Vel dicendum est , temporibus Juliani , cujus auctoritatem affert Justinianus , id propter verba S^Cti nondum receptum fuisse , ut libertus emancipato assignaretur : quod Modestini temporibus deinceps receptum fuit , quia jure praetoriò emancipati in familia esse intelliguntur , *L. peto. 69. §. ult. D. de legat. 2.* & ita liberi emancipati , quibus assignatus est libertus , per Praetorem filio assignatoris remanenti in potestate praefervuntur . *L. 3. §. emancipatus. D. de assignand. libert.*

Modestinus

*Modi quidam Latinae libertatis , & vestigium quoddam
deprehenditur in L. mortis. 15. D. de manumif-
sionib.*

C A P U T XIV.

INNUMERABILES modos Latinae libertatis fuisse refert Justinianus *L. unic. C. de Latin. libert. tollend.* quae toties competebat , quoties domini voluntate servi in libertate fuissent . Dositheus in fragmento post *collat. leg. Mosaic.* in his , qui inter amicos manumittuntur , voluntas domini spectatur , quae jubet eos fieri Latinos , quos dominus liberos esse voluit . Veluti si puero bullam , & praetextam dominus imposuerit , voluntate domini videtur fuisse in libertate , & habere Latinam libertatem . Suetonius in *lib. de clar. Rhetorib. cap. 1.* Venalitii quum Brundisii gregem venalium à navi educerent , formoso & pretioso puero , quod portitores verebantur , bullam , & praetextam togam imponere , facile fallaciam celarunt . Romam venit , res cognita est ; petitur puer , quod domini voluntate fuerit liber ; in libertatem . Vel si dominus ancillam matronali habitu ornaverit ; aut servus volente domino tabulas signaverit . Quintilianus *declamat. 34. & 342.* Aut si dominus servum mensae adhibuerit . Satis erat servum jussu domini epulis accubuisse , ut Latinam haberet libertatem , Glossae nomine Labbaei , Πέρμωσαν ἐλευθερία , ὅταν συνιστάδιναι μοι καλύσω τὴν δούλον μου . i. e. *Per mensam libertas , si mecum epulari servum meum jussero .* Sed tamen Dionysius Alexandrinus in *epist. ad Paulum Samosatenum , quae est. 7. tom. 1. Bibliothecae PP. Graecorum* , videtur praeterea exigere , ut dominus habuerit animum dandae libertatis , cum servum mensae accumbere voluerit . Theophilus , ἐπὶ ἐλευθερίας δίδω , i. e. *propter libertatis dationem.* §. *Et dedititios. Institut. de libertin.* Ità etiam videtur Latina libertas data fuisse mortis causà à Labeone patre Antistii Labeonis Jurisconsulti , cum moriturus servum dextrâ apprehendit , & circumegit , apud Appianum *lib. 1. ἀμικλ.* Non enim potuit servus vindictâ manumitti absque magistratu . Servus igitur ita manumissus à Labeone Latinam habuit , non justam libertatem . Quod si testamentò manumisisset , non opus fuisset circumactione , seu vertigine : sed hoc symbolò ostendit , velle se libertatem servo dare . Ita mortis causà datam libertatem , ait Justinianus §. *quid ergo. Instit. de eo , cui libertat. caus. bon. addicunt.* Ad eam speciem libertatis pertinet *L. mortis. 15. D. de manumission.* Finge , dominus servum mortis causà manumisit , testibus praesentibus : si dominus convolverit , servus non desinit esse liber ; quia cum semel domini voluntate in libertate fuerit , Latinam habet libertatem . Idem esse ait Marcellus , si dominus vindictâ servum absolutè manumiserit mortis causà , quia moriturum se putet , tempus mortis expectatur , ut justam habeat libertatem ; sed interim habet Latinam . Non frustra ait Marcellus , *absolutè manumiserit* , id est , non impositâ conditione , ut Latinam solum habeat libertatem : quod ante

te Justinianum fieri poterat. d. *L. unic. §. illo. 6. C. de Latin. libert. tollend.* Igitur Marcelli tempore manumissus vindictâ mortis causâ interim Latinam habuit libertatem; post mortem manumissoris, legitimam: *durante*, scilicet, *voluntate manumissoris*, ut ait Marcellus. Quod si vindictâ manumissus mortis causâ legitimam libertatem habuisset, locus poenitentiae non fuisset, ut est apud Tacitum *lib. 13. Amal.* nec inspiceretur voluntas manumissoris, qui libertatem vindictâ datam revocare non posset. *L. ult. D. pro derelicto.* Denique haec est mens Marcelli, ut si dominus absolutè, nec imposita conditione Latinae libertatis, servum vindictâ manumiserit mortis causâ, Latinam habeat libertatem: & ut aliàs manumissus mortis causâ Latinam etiam habeat libertatem, quia domini voluntate fuerit in libertate.

Differentiae quaedam inter SCtum Trebellianum, & Pegasianum observantur. In L. postulante. 44. §. 1. D. ad SCtum Trebellian. species intricata expeditur.

C A P U T. XV.

SI non desideraretur constitutio Justiniani, quâ SCtum Pegasianum sustulit, & transfudit in SCtum Trebellianum antiquius, notae essent differentiae inter utrumque SCtum. At earum hodie quaedam tantum veluti stricturae micant, ut in *L. qui totam. 45. D. ad SCtum Trebell.* Restitutio fieri debuit ex SCto Pegasiano, cum heres totam hereditatem rogatus esset restituere: & ita Triboniani manus manifestaria est, quâ SCto Trebelliano tribuit, quod erat ex SCto Pegasiano. Ulpianus *lib. fing. reg. tit. 25. de fideicommiss.* At rectè ex SCto Trebelliano restitutio fieri dicitur, cum heres acceptâ, deductâve quartâ hereditatem restituere iussus est. *L. acceptis. 93. D. ad leg. Falcid. L. debitor. 20. D. quae in fraud. creditor.* Id plerumque opus vestigare, quando huic, vel illi SCto locus fuerit, ut in *L. postulante. 44. D. ad SCtum Trebell.* cujus principium referendum est ad SCtum Pegasianum, & quod mox sequitur in §. 1. *ad SCtum Trebellianum.* Species d. *L. 44. inexpedita est satis.* Finge, Sempronius Maevium heredem instituit; Stichus servo suo libertatem reliquit, & fideicommissam hereditatem; puta, rogavit Maevium hereditatem restituere: Maevius suspectam habebat hereditatem, eamque adire recusavit: Stichus propter spem libertatis, & hereditatis apud Praetorem postulavit, ut Maevius hereditatem Sempronii adire cogeretur ex SCto Pegasiano; nam hoc erat ipsius SCti praecipuum. §. *sed quia stipulationes. Instit. de fideicommiss. hereditat.* Maevius igitur compulsus Sempronii hereditatem adiit; sed antequàm restitueret hereditatem Stichus, & in eum actiones transferret, uti

uti eodem Scto Pegasiano cautum erat, Ulpianus *lib. singul. regul. d. tit.* 25. decessit Stichus liber factus, relictò herede Titio. Quaerit Marcellus, an Titius Stichi heres fideicommissam hereditatem Sempronii recusare possit, vel eam recipere teneatur. Movebat, quòd Stichus decesserat, antequàm ei restitueretur hereditas, & nullam in accipienda hereditate fecerat. Tum quia Sctum Pegasianum tantum caverat, ut ei, qui hereditatem adiri postulaverat, restitueretur hereditas; sed heredis mentionem non fecerat, ut heredi ejus, qui adiri postulaverat, restitueretur, & in eum actiones transferrentur, Marcellus ait, ideo Scto Pegasiano non esse factam mentionem heredis, quia putaverat Senatus, hereditatem aditam confectam debere restitui. *L. utrumq. 11. §. 2. D. ad SC. Trebell.* atque etiam repraesentari, si sub conditione relicta esset. *L. si patroni. 55. §. 1. D. eod.* Verum tamen posse evenire, ut mox quàm adita fuerit hereditas, non restituatur. Finge, Sempronium Maevio heredi pecuniam debuisse, & Maevium compulsum fuisse Sempronii hereditatem adire: Maevius antequàm restitueret hereditatem, potuit pecuniam sibi debitam retinere. *L. debitor. 58. D. eod.* Si inter moras restituendae hereditatis Stichus decesserit, Titio herede relictò, putat Marcellus, Titium non posse hereditatem Sempronii recusare, quam nec Stichus recusare poterat; licet plerumque alia sit conditio heredis, quàm defuncti. *L. cum opus. 22. D. de oper. nov. nunti.* quae jungenda est cum d. *L. 44. D. ad SC. Trebell.* ex eod. *lib. 15. Digestorum* Marcelli. Quòd si Stichus sine herede decesserit, creditores Sempronii bona Stichi vendere poterunt, d. *L. 11. §. 2. D. eod. tit. ad SC. Trebell.* Maevius heres conveniri non poterit; idque ex Scto Pegasiano, quòd nullum incommodum sentire voluit eum, qui compulsus adierit. d. *§. 8. Instit. de fideicommiss. heredit.* d. *L. 11. §. 2. & L. nam quod. 14. §. 4. D. ad SC. Trebellian.*

*In §. 1. ejusdem L. 44. D. ad Sctum Trebell. quaedam alia
differentia signatur. Lectio Florentina defen-
ditur.*

C A P U T XVI

INITIUM *L. 44. D. ad Sctum Trebell.* ad Sctum Pegasianum pertinet; & quòd sequitur in *§. 1. ejusd. L. 44. ad Sctum Trebellianum.* Pater filiam Titiam ex asse heredem instituit, & rogavit, Maevio dimidiam partem hereditatis restituere, deductis legatis, & aere alienò non magno: ita ut Titia quartam, aut plus quartam hereditatis haberet, & legi Falcidiae locus non esset. Titia rogata hereditatem restituere, eam praesenti die restituere tenebatur: sed Maevius per aliquod tempus fideicommissum petere distulit; & ita Titia moram non fecit restitutioni fideicommissi, quia
ibi

ibi nulla mora fieri intelligitur, ubi nulla est petitio. *L. nulla. 88. D. de regul. jur.* Postea verò Maevius desideravit sibi restitui hereditatem ex SCTo Trebelliano, cui locus fuit Falcidiâ non interveniente, Ulpianus *lib. sing. regul. tit. 25.* & desideravit Maevius *verbo tenus sibi restitui hereditatem, ut ex Trebelliano SCTo agenti*, id est, tanquam desideranti sibi restitui hereditatem ex eo SCTo. In his autem verbis nihil mutandum est, in quibus latet differentia inter Pegasianum SCTum, & Trebellianum. Nam quia restitutio fieri debebat ex SCTo Trebelliano, *verbo tenus* fieri potuit. *L. restituta. 37. D. ad SCTum Trebell.* At ex SCTo Pegasiano restitutio *verbo tenus* fieri non potuit, cum interponerentur stipulationes partis & pro parte, vel emptae & venditae hereditatis. §. 7. *Instit. de fideicommiss. hereditat.* Ulpianus *d. tit. 25.* Paulus *lib. 4. sentent. tit. 3. de SCTo Pegasiano.* Et vestigium istius differentiae deprehendi potest in *L. facta. 63. in princip. & §. 1. D. ad SC. Trebell.* Cum in hereditate restituendâ essent obligationes usurarum ex stipulationibus, & pensionum ex locationibus praediorum, quaesitum fuerat, an cum Titia restitueret hereditatem, transferre deberet actiones hereditarias in Maevium, quae ex stipulationibus, aut locationibus competeabant, à die mortis testatoris ad tempus restitutae hereditatis; an verò penes Titiam manere deberent: puta, ut Titia usuras, & pensiones haberet, quae ab eo tempore debebantur. Movebat, quòd fructus mediò tempore percepti ad heredem pertinent, quia percepti sunt negligentia petentis, seu illius, qui petere debuit fideicommissum. *L. si mulier. 22. §. si heres. 2. D. ad SCTum Trebell.* At pensiones vicem fructuum obtinent. *L. mercedes. 29. D. de heredit. petit. L. usuras. 34. & L. pensiones. 36. D. de usur. & L. cum servus. 39. §. 1. D. de legat. 1. L. quod his verbis. 83. D. de legat. 3.* Marcellus respondit, actiones usurarum, & pensionum in restitutionem hereditatis venire; & ad hoc nihil interesse, sive usurae in annos singulos, sive in menses, sive purè, sive sub conditione promissae fuerint: nec quòd jam dies earum cesserit, dummodò Titia usuras, aut pensiones non exegerit. Exactae quidem pro fructibus cederent, & in restitutionem hereditatis non venirent: sed quia actiones sunt in hereditate, restitutione hereditatis istae actiones continentur. *L. deducta. 58. §. qui post. 2. D. ad SCTum Trebellian.* Si quidem Maevius desideraret Titiam heredem fideicommissum supplere, id est, supplere ex fructibus deminutionem hereditatis, *L. scribit. 33. & d. L. 58. §. penult. D. ad SCTum Trebellian.* posset quidem Titia pensiones retinere, quarum jam dies cesserat. Sed quia Maevius tantum desiderat sibi restitui, qualis est, nullâ habitâ ratione augmenti, vel deminutionis: Marcellus existimat, Titiam non debere recusare, ut actiones usurarum, & pensionum in Maevium transferat. Maximè cum SCTum Trebellianum voluerit fideicommissarium heredis locò haberi, & quodammodò effectu heredem esse. *L. 5. §. 1. D. quod cum eo, qui in alien. potest.* Subjicit Marcellus, Titiam, si nummos hereditarios foeneraverit, eas usuras posse retinere; quia suò periculò foeneravit: posse etiam fructus mediò tempore perceptos retinere, quòd eos suâ curâ, industriâve perceperit: diversamque à fructibus esse rationem usurarum, & pensionum, quae absque ullò impendiò, vel

Par. I.

Kk

opc-

operâ heredis proveniunt . At si Titia heres in restitutione fideicommissi moram fecisset , & secum litem contestari passa esset ; ex eo tempore fructus receptos restituere teneretur , usuras quoque , & pensiones . L. 3. in princ. D. de usur. L. Titia. 87. §. 1. D. de legat. 2. L. in fideicommissaria. 18. D. ad Scutum Trebell. L. 1. 2. & 4. C. de usur. & fructib. legator. & fideicom.

Probationes ex veteribus , & ex publicis monumentis.

C A P U T XVII.

MONUMENTA vetera L. in finalibus. 11. D. finium regundor. dici possunt lapides , termini , cippi , tabulae aeneae , quibus fines , & formae agrorum inscribebantur . Ita Ephorus apud Strabonem lib. 10. Geograph. ad probandam Aetolorum gentem *μαρτύρια τὰ τίμια μαγνέσια , τὰ ἀργεῖμματα* , i. e. addunt eorum testimonia , inscriptiones . Et Messenii adversus Lacedemonios de jure templi Dianae Lemnitidis certantes apud Tacitum lib. 4. Annal. 43. dicebant , *monumenta ejus rei sculpta saxis , & aere priscò manere* . Monumenta vetera etiam possunt intelligi in d. L. 11. sepulchra , quibus fines possessionum , & dominia probantur . Tiberius Caesar apud Frontinum in lib. de limitib. agror. *Sunt etiam monumenta in itineribus constituta , quae fidem publicam tenent . & postea : Omne enim monumentum dominorum nomina testatur , quae ad jura possessionum pertinere noscuntur* . Monumenta publica in L. census. 10. D. de probationib. sunt tabulae censuales , seu tabulae publicae censûs , ut publica monumenta actorum . L. donationibus. 31. C. de donationib.

De aetate , secta Ulpii Marcelli , & de libris Digestorum ejusdem Marcelli , & notis Ulpiani ad Marcellum.

C A P U T XVIII.

ULPIUS Marcellus vixit sub Trajano , si ille est , ad quem Plinius scribit lib. 3. epist. 8. Nec repugnant tempora . Capitolinus eundem Marcellum refert inter Jurisperitos , quorum auctoritate , & consiliò D. Pius utebatur . Pervenit ad tempora D. Marci , in cujus etiam consilio fuisse deprehenditur , Pudente & Pollione Coss. L. 3. D. de his , quae in testam. delent. & L. non putabam. 48. D. de condit. & demonstr. Non tamen

men putarem, ad tempora Severi pervenisse. Et de aetate quidem Marcelli satis constat; de secta verò dubitari potest. Necdum enim temporibus ipsius dissensiones juris auctorum pacatae fuerant. Videtur autem Proculenianorum sectae adhaesisse, quod aliàs probavimus. Non moveor, quòd notas scripserit ad libros Digestorum Juliani ex Sabinianis: quia Jurisconsulti non solum ad auctores contrariae sectae scribebant; sed etiam ad eos, quorum ipsi sectam profitebantur. Neque etiam moveor, quòd Proculenianis saepe consentiat, ut Labeoni, *L. 4. §. 3. D. de condict. ob turp. vel injustam caus.* Labeoni, & Nervae, *L. 1. D. si usufruct. petat.* Nervae, & Proculo, *L. certi. 9. §. ult. D. de reb. credit.* Celsi, *L. penult. C. de condict. indebit.* Nam & aliàs consentit Sabino, *L. nam sicut. 36. D. ad leg. Aquil.* Cassio Longino, *L. 2. D. de Senatorib.* & Juliano saepissime, in notis ipsis ad libros Digestorum Juliani. Sed moveor, quòd fratrem habuit Neratium Priscum ex Proculenianis. *L. 2. §. ult. D. de orig. jur.* cujus sententiam probat *L. Praetor. 7. §. si mihi. D. de injuriis.* & *L. Neratius. 88. D. de verbor. significat.* & Neratius Priscus Marcello fratri rescripsit, *L. quaesitum est. 12. §. idem. 43. D. de instrum. vel instrum. legat.* Probabile est igitur, Ulpium Marcellum à secta Neratii Prisci fuisse, ut Nerva pater & Nerva filius, Celsus pater, & Celsus adolescens fuerunt ejusdem scholae. Tum quòd in *L. sed interim. 11. §. 3. D. de donation. inter vir. & uxor.* Marcellus ita loquitur, *Placuisse scio Sabinianis*, quasi ex ea schola non fuerit: alioqui praeceptores suos laudasset, ut Gajus *L. si aedibus. 32. D. de damn. infect.* Marcellus autem in libris Digestorum secutus videtur ordinem Edicti perpetui; at in notis ad libros Digestorum Juliani secutus erat ipsum ordinem Juliani. Libri Digestorum Marcelli referuntur usque ad triginta novem; notae Marcelli ad Julianum usque ad quadraginta duos. Ut Marcellus notas scripserat ad libros Digestorum Juliani; ita Ulpianus postea notavit Marcellum ad libros Digestorum: ad *lib. 5. L. si quis. 41. D. ad leg. Aquil. ad lib. 6. L. 2. D. de divers. & temp. praescriptionib.* cujus extremum Ulpiani notam sapit, ad *lib. 8. L. tutor. 28. D. de administrat. & pericul. tut.* ad *lib. 9. L. Aristo. 9. D. de jur. codicillor.* Aliae verò sunt notae Ulpiani ad notas Marcelli in libros Digestorum Juliani. *L. apud Julianum. 5. D. de heredib. instituend.* Cervidius Scaevola, Paulus, Ulpianus notaverant Marcellum in notis ad Julianum. Solius Ulpiani notae extant ad libros Digestorum Marcelli.

Ratio dubitationis repetita ex temporibus Jurisconsulti in L. ab agnato. 12. D. de curatorib. furios. & al. ext. minor. dand.

C A P U T XIX.

CURATORES sunt vel legitimi, ut agnati proximi, ex *lege XII. tabul.* vel honorarii, qui à Praetore dantur furiosis, & prodigis libertinis,

Kk 2

is, atque item furiosis, qui ex testamento heredes facti in furem prolabuntur, vel dissipant bona. Ulpianus *tit. 12. de curatorib.* Sive autem agnatus curator furiosi legitimus fuerit, sive alius à Praetore datus, non permittitur ei furiosi rem dedicare. *L. ab agnato. 12. D. de curatorib. furios.* Et hoc quidem Marcelli temporibus quaeri potuit, seu M. Antonini Philosophi, cum certatim omnes in honorem Antonini statuas, atque imagines in Larariis suis dedicarent. Capitolinus in *M. Antonino: Sacrilagus judicatus est, qui imaginem in sua domo non habuit; qui per fortunam vel potuit habere, vel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini statuæ confisunt inter Deos Penates.* Id igitur quaeri potuit Marcelli temporibus, qui vixit sub D. Marco, an curator furiosi, exemplò ceterorum, rem furiosi dedicare potuerit. Marcellus negat, quòd curator sive legitimus, sive honorario, ulquequaque alienatio permissa non sit. Dedicare est *dare, donare, dicare, consecrare*, ut M. Tullius *Verrina 9.* At donare curator non permittitur, *L. ult. D. de curatorib. furios.* neque etiam tutori, *L. tutor. 22. D. de administrat. & pericul. tutor.* qui domini locum obtinet.

Exponitur L. cum mulier. 10. D. de Carboniano edict. & conciliatur cum L. 3. §. 3. D. de jurejurand.

C A P U T XX.

MULIER mortuò maritò praegnantem ex eo se dicit; heres legitimus, vel institutus negat: si digna sit dubitatio, mulierem praegnantem esse, ad exemplum Carboniani edicti mulier mittitur in possessionem ventris nomine. *L. 1. §. si ea. 14. D. de vent. in possess. mittend.* In illa dubitatione potest heres jusjurandum deferre mulieri, vel contra mulier heredi. Si mulier juraverit, se praegnantem esse, ibit in possessionem, quamvis praegnans non sit: si contra eam juratum fuerit, ei denegabitur possessio, quamvis re verà praegnans sit, *L. 3. §. 3. D. de jurejurand.* ubi quod refertur ex Marcello, jungi potest cum *L. 10. D. de Carbon. edict. & L. 1. D. si ingen. esse dicet. ex lib. 7. Digest.* Marcelli. Jusjurandum igitur mulieri ad id prodest, ut ei detur possessio, quae aliàs dari deberet causà cognitā: & quidem causae cognitio adhibenda est, ne aut possessio bonorum data heredi faciat praejudicium, aut denegata jus ordinarium eripiat pupillo. d. *L. mulier. 10. D. de Carbon. edict.* Cum mulieri datur bonorum possessio, fit praejudicium heredi: quia donec mulier pariat, aut praegnantem non esse appareat, ex hereditariis bonis alitur. *L. 1. §. penult. & L. ubicumque. 7. §. 1. D. de vent. in possess. mittend.* Denegata verò possessio mulieri, jus ordinarium eripit pupillo, sive partui edito: *jus ordinarium*, id est, ordinariam, sive edictalem bonorum possessionem, quam pupillus natus debet petere. *L. 2. §. si quis ex liberis. D.*

ad

ad SC. Tertyllian. Cùm denegata est mulieri possessio propter iuramentum heredis, jus ordinarium non eripitur pupillo, nec impeditur bonorum possessionem edictalem petere. d. L. 3. §. 3. *D. de iurejurand.* At cùm denegata est à Praetore causâ cognitâ, puta, cùm apparuit, mulierem ex marito non esse praegnantem, aut ex eo praegnantem esse non posse; pupillus postea natus ad bonorum possessionem mariti non admittitur, neque ut filius agnoscitur. L. 3. *D. de agnoscend. & alend. liber.* quae iungenda est etiam cum d. L. 10. *D. de Carbon. edict. ex eod. lib. 7.* Digest. Marcelli.

An societas universorum, vel partis bonorum, contracta fuerit in L. si socius. 16. D. de reb. credit.

C A P U T XXI.

NON immeritò quaeritur in *L. si socius. 16. D. de reb. credit.* quanam societas contracta fuerit, an universorum, vel partis bonorum: nam si socius universorum societatem contraxerit, non potest habere propriam pecuniam, ut eam credat. Contractâ huiusmodi societate, bona sociorum continuò inter eos communicantur fictâ quadam traditione, & socii finguntur bona sibi invicem tradidisse. L. 1. §. 1. *D. pro socio.* Itaque potius dicendum videretur in d. L. 16. *D. de reb. credit.* contractam fuisse societatem partis bonorum, ut in *L. si unus. 67. §. 1. D. pro socio.* quae est ex eod. lib. 32. Pauli *ad edictum.* Et hac ratione motus Graecus interpres in Basilicis observarat, contractam fuisse societatem partis bonorum in d. L. 16. *D. de reb. credit.* Sed si illud admittamus, nulla est dubitatio, quin socius propriam pecuniam credere possit. Magis putarem, universorum bonorum contractam fuisse societatem, & postea uni ex sociis pecuniam obvenisse, puta, ex donatione, vel ex legato. Si eam invitis sociis crediderit, nihilominus credita efficietur, quia ea pecunia est propria socii, antequàm communicata fuerit. Socii quidem habent actionem, ut communicetur. *L. si quis societatem. 74. D. pro socio.* sed actio, quam habent socii, non impedit translationem dominii in mutui datione. At finge, unum ex sociis communem pecuniam credidisse; si quidem consensu sociorum, tota erit credita: veluti unus ex sociis consensu aliorum communem fundum potest vendere. d. L. 67. *D. pro socio.* si verò invitis sociis, non nisi pro parte erit credita. *L. nam & si. 13. D. de reb. credit.* Quòd si debitor pecuniam communem creditam bonâ fide consumpserit, ex consumptione tota condici poterit: veluti alienis nummis consumptis nascitur condictio. d. L. 13. & *L. non omnis. 19. D. de reb. credit.*

Ex.

Exponitur L. si quis Titio. 17. D. de legat. 2.

C A P U T XXII.

LEGATA sunt decem Titio ; Titius rogatus est , ea decem restituere Maevio : si Maeuius mortuus fuerit , legatum Titii commodò cedit , non heredis . *L. si quis Titio. 17. D. de legat. 2.* Non exprimit Marcellus , si Maeuius fuerit mortuus tempore facti testamenti , vel si vivò testatore , aut post mortem ipsius decesserit . Major autem subest dubitatio , si Maeuius esset mortuus tempore facti testamenti , an legatum apud heredem remanere deberet , quod testator apud legatarium remanere noluerat , sed restitui Maevio : cum Maeuius esset mortuus , fideicommissum pro non scripto fuit , & ita remanere poterat apud heredem . *L. penult. D. de his , quae pro non script. habent. L. unic. §. in primo. C. de cad. tollend.* Si Maeuius vivò testatore decesserit , nulla fuit dubitatio , quin legatum apud Titium manere deberet . Id enim Scito Trebelliano expressum fuerat , ut fideicommissum deficiens maneret apud eum , cuius testator fidem elegeret , eiusque potior causa esset , quàm heredis , aut fisci . Lex Papia legata , quae vivò testatore deficiebant , aut post mortem testatoris , caduca fecerat : Scitum Trebellianum post legem , fideicommissa , quae deficiebant , manere voluit apud eum , à quo relicta fuerant , non caduca esse . Ulpianus *lib. 16. ad legem Juliam , & Papiam . L. Julianus. 60. D. de legat. 2.* Excipit Marcellus in *d. L. 17.* non manere legatum apud Titium , si eum testator ut ministrum elegerit : quia eo casu legatum ad eum pertinere noluit . Subiicit Marcellus , *Idem est , si ponas usufructum legatum :* puta , si Titio legatus sit usufructus , & rogatus sit eum restituere Maevio . Ita enim usufructus legatus per fideicommissum relinqui potest . *L. 3. D. si usufruct. petat. L. si quis. 29. D. de usu , & usufruct.* Mortuò Maeviò usufructus manere debet apud Titium , non redire ad heredem , quamvis proprietatem habeat . Nam etsi proprietas penes heredem fuerit , legatò usufructu ut restitueretur , moriente legatariò heres usufructum restituere tenetur . *L. si ab eo. 9. D. eod. tit. de usu , & usufruct.* In §. 1. *d. L. 17.* Marcellus ait , si heres damnatus fuerit uni ex liberis dare decem , & nullum elegerit , omnibus deberi : quia omnibus dare oportuit . Idque refert Pomponius ex rescripto Imp. Antonini . *L. Labeo. 24. §. 1. D. de statuliber.* non Antonini Caracallae , quem praecessit Pomponius ; sed Antonini Pii , vel Antonini Philosophi , sub quibus vixit Marcellus .

Pri-

Privilegium, & jus singulare militis deprehenditur in
L. si miles. 31. D. de testamento milit.

C A P U T XXIII.

SI miles Titio & Sejo servum legaverit, & deliberante Sejô, an legatum vellet agnoscere, Titius servum manumiserit, servo libertas competit. *L. si miles. 31. D. de testamento milit.* At nullum est hoc privilegium militis, cum & in testamento pagani idem obtineat, *L. 3. D. de manumiss. vindict.* maxime si legatum fuit conjunctim Titio & Sejo per vindicationem: quia in eo genere legati solidum cuique ab initio relictum fuisse intelligitur, & concursu partes fieri. *L. 1. §. interdum. & L. 3. D. de usufr. accrescend. L. conjunctim. 80. D. de legat. 3.* Igitur non concurrente Sejô in parte legati servi, Titius servo libertatem dare potuit, quasi totus illi servus legatus fuerit. *L. quia. 35. D. ad leg. Aquil.* At si legatum fuerit conjunctim per damnationem in testamento pagani, unus ex legatariis servo libertatem dare non potuit: quia non concurrentis pars alteri non accrescebat. *L. plane. 34. §. si Titio. D. de legat. 1.* sed in hereditate remanebat. Ulpianus *lib. sing. regal. tit. 24. de legat.* In legato per damnationem non concurrente Sejo, pars Seji penes heredem remansit, Titio non accrevit. Ita igitur servo communi heredi, & Titii, Titius solus libertatem dare non potuit. Paulus *lib. 4. sentent. tit. 12. de manumissionib. §. ult. instit. de donationib.* Quare videtur id privilegium militis fuisse, si conjunctim legaverit, ut differentia legatorum non observaretur, quasi miles istam differentiam ignoraverit, ejusque voluntas fuerit, ut non concurrente altero, alius totum legatum haberet: atque ita Titius servo libertatem dare potuit, quasi ei solus legatus fuisset. Et cum in testamento pagani differentia legatorum observaretur, in testamento militis locum non habuit, in quo voluntas militis probabilis valere debet: & inducitur faciliè eam voluntatem militis fuisse, si conjunctim legaverit Titio, & Sejo; ut si Sejus concursu partem non faceret, Titius solidum quasi ab initio relictum haberet.

*Rejicitur commentum Graecorum de exceptione furti una
 facti, in L. si quis. 83. D. de furt.*

C A P U T XXIV.

GRAECI interpretes cum non satis perciperent, quaenam actio deberet intelligi in *L. si quis. 83. D. de furt.* quandam exceptionem com,

commenti sunt *furti una facti*: puta, si Titius res plures Maevii simul, eodemque tempore subripuit, vestem, argentum; & Maevius furti egerit adversus Titium vestis subreptae nomine; deinde adversus eundem Titium argenti subrepti nomine agere velit; putant Graeci, Titio dandam esse istam *exceptionem furti una facti*, quae quidem commentitia est. Nam etsi plures eodem tempore res subreptae fuerint, & unius nomine furti actum fuerit; deinde aliis nomine furti agatur, non alia exceptio competit, quam exceptio rei judicatae, quae & competere videbatur in d. *L. si quis. 83. D. de furt.* Pinge, Titius Maevio vestem subripuit, eodemque tempore servus Titii una cum domino argentum Maevii subripuit: Maevius agit adversus Titium vestis subreptae nomine; deinde agit noxali actione furti adversus Titium servi nomine, quod argentum subripuerit. Titius excipit, quod servus furtum una cum eo fecerit, & jam secum actum fuerit, ita quidem videretur *exceptionem rei judicatae* Titio dari oportere, quae toties datur, quoties eadem quaestio inter easdem personas revocatur. *L. 3. D. de except. rei judicat.* Hic autem eadem furti actio inter easdem personas Titium, & Maevium revocatur: & licet nomine servi agat Maevius, nihilominus adversus eundem Titium agit. At Neratius non putat, Titio *exceptionem rei judicatae* dandam esse: quia ista exceptio datur, cum de eadem re agitur, *L. 5. D. de except. rei judicat.* non cum adversus personas de diversis rebus agitur. *L. interdum. 56. §. ult. D. de furt.* ubi; quod ait Julianus, *nulla exceptio dari debet*, id est, neque exceptio rei judicatae, neque exceptio doli mali, quae concurrat cum *exceptione rei judicatae*.

Cur Ulpianus simul istas duas actiones junxerit, judicati, & incensarum aedium, in L. 7. §. si paciscar. D. de pact.

C A P U T XXV.

U L P I A N U S ait in *L. jurisgentium. 7. §. si paciscar. 13. D. de pact.* Si *paciscar, ne pro judicati, vel incensarum aedium agatur, hoc pactum valet*. Istas duas jungit actiones, quia utraque actio legitima ex XII. tab. & utraque in duplum, & in utraque actione eadem subsit dubitatio. Judicati actio legitima, & tempus judicati faciendi legitimum ex XII. tab. *L. 4. §. 5. & L. 7. D. de re judicat.* Actio incensarum aedium descendit ex eadem lege XII. tab. Gajus lib. 4. *ad leges XII. tab. L. qui aedes. 9. D. de incend. ruin. naufrag.* Cui lex Aquilia non derogavit. *L. 1. C. ad leg. Aquil.* Utraque actio est in duplum; judicati actio infictione crescit in duplum. Paulus lib. 1. *sent. tit. 19. & lib. 5. sent. tit. 3. §. 5.* Cum igitur utraque actio esset ex lege XII. tab. videbatur pactionem non

non valere adversus actiones lege introductas : quia lex de istis pacisci non permiserat , ut de furto . *L. si tibi. 17. §. 1. D. de pact.* Et quidem pactione istâ actiones legitimæ non tolluntur ipso jure , ut nec civilis actio ex stipulatione . *L. si unus. 27. §. pactus. D. eod.* Sed cum lex pacisci permittit , ut de furto , actio ipso jure tollitur . *L. legitima. 6. & d. L. 17. §. 1. D. eod. tit. de pact.* Ita igitur Ulpianus valere ait pactionem , non ut tollatur pactione actio judicati , vel incensarum aedium ; sed ut oppositâ exceptione pacti excludantur .

Progressus juris in actionibus dandis filiofamilias : Actiones utiles , & in factum discretæ . Ad L. in factum. 13. D. de obligat. & act.

C A P U T XXVI.

QUOD est in *L. in factum. 13. D. de obligat. & act.* In factum actiones etiam filiofamilias possunt exercere , attexendum est post *L. cum filiofamilias. 17. D. de reb. credit. ex eodem lib. 1. Disputationum* Ulpiani . Tractatum fuerat , an filiofamilias ullam suâ nomine actionem exercere posset : & primum quidem Praetor edictô de injuriis filiofamilias actionem injuriarum , absente patre , causâ cognitâ , daturum se promiserat . *L. sed si unius. 17. §. ait Praetor. D. de injur.* puta , quod actio ista post annum tolleretur ; & ita iniquum esset , filiumfamilias injuriam passum , absente per annum patre , eam ulcisci non posse . Exemplô edicti Praetorii de injuriis , postea filiofamilias datum est interdictum *Quod vi , aut clam* , ex utriusque scholæ sententia ; Labeonis , *L. denique. 13. §. 1. D. quod vi , aut clam* ; & Sabini , *L. interdictum. 19. D. eodem tit.* quia interdicto isto injuria etiam vindicatur , & post annum quoque non competit . *L. 1. §. 2. & L. semper. 15. §. 3. D. quod vi , aut clam.* Tandem admissum fuit , ut alias actiones licet perpetuas filiofamilias absente patre exercere posset . Ex maleficiis , veluti actionem furti , damni injuriâ dati ; & ex contractibus , veluti actionem depositi , commodati , mandati , mutui , *L. si longius. 18. D. de judic. & L. filiofamilias. 9. D. de obligat. & act.* easque utiles , seu extraordinarias : utiles , quod darentur ad exemplum directarum : extraordinarias , quod non ex ordine judiciorum , sed extra ordinem , & causâ cognitâ , Praetor eas decerneret . Cum igitur Ulpianus *lib. 1. Disputationum* scripssisset in *d. L. cum filiofamilias. 17. D. de reb. cred.* filiofamilias , qui viaticum suum dederat , extraordinariô judiciô subveniri oportere ; subjecerat , in factum actiones etiam filiumfamilias exercere posse : puta , ut non tantum extraordinariô judiciô , seu utili agere possit , sed etiam actiones in factum exercere . Igitur actiones in factum distingui debent ab extraordinariis , seu utilibus actionibus . Si ea-

Par. I. L I dem

dem esset actio in factum, quae extraordinaria, & utilis; id frustra Ulpianus subiecisset, *in factum actiones etiam exercere posse*. Quaedam actiones utiles sunt, & in factum actiones; ut actio praescriptis verbis, & in factum, quae est utilis, *L. cum mota. 6. C. de transact.* sed de ea non debet intelligi Ulpianus. Quaedam actiones utiles sunt, & in factum; ut quae dantur à Praetore ad exemplum directarum, cum directis actionibus agi non potest; ut in factum actio ad exemplum directae actionis in rem, *L. in rem. 23. §. item. L. cum autem. 52. D. de rei vindicat. L. si heres. 63. D. de legat. 2.* in factum actio ad exhibendum. *L. 3. §. penult. D. ad exhibend.* quae & utilis. *L. cum ferous. 16. D. eod.* Aliae sunt actiones in factum Praetoriae, quae non sunt utiles, quae non dantur ad exemplum directarum; sed tamen ex aequitate dantur. *L. 7. §. 2. D. de pact. L. quia. 11. D. de praescript. verb. §. ult. Instit. de leg. Aquil.* & de his videtur intelligendum esse Ulpianum in d. *L. 13. D. de obligat. & actionib.* puta, ut non modò utiles, seu extraordinarias actiones, filiusfamilias exercere possit; sed etiam in factum actiones, cum Praetori visum fuerit huiusmodi actiones ex aequitate dari oportere.

An si stipulationi subdita sit poenalis stipulatio, prior in posteriorem movetur, & transferatur. Conciliatur L. obligationum. 44. §. ult. D. de obligat. & actionib. cum L. ita. 115. §. ult. D. de verbor. oblig. & manifesta ratio diversitatis ostenditur.

C A P U T XXVII.

MIRUM est, usque adeo turbatam fuisse interpretationem *L. obligationum. 44. §. ult. D. de obligat. & actionib.* Titius stipulatus erat à Maevio, navem fieri, & si Maevius navem non fecisset, Titius ab eodem Maevio stipulatus erat centum. Paulus existimat, duas esse obligationes, quarum prior, existente conditione sequentis, in eam transferatur. Et tamen in *L. 1. §. ult. D. de stipulat. fervor.* stipulatio poenalis priori subdita eam non novat: & in *L. ita. 115. §. ult. D. de verbor. obligat.* ita concepta stipulatione: *Pompilius dare spondes? si non dederis, tantum dare spondes?* Papinianus id actum probat, ut si homo datus non fuerit, & homo & pecunia debeatur: atque ita manet utraque obligatio, nec prior in posteriorem transfertur. Observandum est, novationes obligationum veteri jure ex voluntate contrahentium inductas fuisse. *L. ult. C. de novat. & delegat.* At expressim ait Paulus in d. *L. 44. §. ult. D. de obligat. & act.* eam fuisse voluntatem contrahentium, ut prior stipulatio in posteriorem transferretur, ut si Maevius navem non fecerit, Titius non possit agere quanti intersit, navem factam non esse; sed tantum poenam petere possit stipu-

stipulatione comprehensam, puta, centum. Sed cur eadem mens fuisse non crederetur in d. L. 115. ut prior stipulatio in posteriorem novaretur? Ratio differentiae est, quia ibi agitur de obligatione dandi, ut daretur Pamphilus; & si Pamphilus non daretur, certa pecunia daretur. Haec posterior stipulatio, novandi animo adjecta esse non intelligitur; sed ut daretur utrumque, Pamphilus & pecunia. Obligatio ista dandi facile impleri potuit, ut Pamphilus daretur; & cum id promissor facile dare potuerit, poena adjecta est, nisi daret: ut ita promissoris non dantis pervicacia, poenae adjectione puniretur. Mens igitur contrahentium fuisse praesumitur, ut ex duabus stipulationibus utrumque peti posset. At in d. L. 44. §. ult. D. de obligat. & actionib. agitur de stipulatione faciendi, ex qua promissor cogi non potest, ut id faciat, quod facturum se promiserit; sed agitur ad id, quod interest, factum non esse. L. stipulationes. 72. D. de verbor. obligat. Ideo verò obligationibus faciendi poenalis stipulatio adijcitur, ut si factum non sit, quod fieri promissum est, poena petatur, non id, quod interest. Poena certa est; id, quod interest, saepe incertum est. L. ult. D. si quis in jus vocat. non ierit: & poena peti potest, etiam cum nihil interest. L. stipulatio. 38. §. alteri. 17. D. de verb. oblig. Si igitur obligationi faciendi subdita fuerit poenalis stipulatio, ex mente contrahentium prioris stipulationis novatio facta intelligitur; ut si factum non sit, quod ex priori stipulatione promissum est, poena ex posteriori stipulatione peti possit.

Verba illa, rei persequendae gratiâ, non esse rejicienda in
L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

C A P U T XXVIII

PAPINIANUS egerat lib. 1. Definition. de Aquiliana stipulatione, ut constat ex L. 5. D. de transactionib. & eodem libro distinxerat actionem, petitionem, persecutionem, in L. 28. D. de obligation. & actionib. quae sunt in formula Aquilianae stipulationis. L. & uno. 18. §. 1. D. de acceptilat. Actio est proprie, quae in personam inferitur; petitio in rem; persecutio in rem, vel in personam actio, quae fit extra ordinem. Persecutio in rem est, veluti pignoris, & hypothecae. L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypoth. quae fuit utilis, & ideo extraordinaria. L. actio. 47. D. de negot. gest. Persecutio in personam est, veluti ex fideicommissio, quod non per formulam petitur, sed cognitione Magistratûs. Ulpianus lib. sing. reg. tit. 25. de fideicomm. Quod subijcit Papinianus in d. L. 28. rei persequendae gratiâ, rejiciendum visum est, ut glossema; sed tamen retineri debet. Nam ut actiones in personam ex contractibus rei persequendae causâ comparatae videntur, §. rei persequendae. 18. Instit. de actionib. ita & persecu-

secutio in personam, rei persequendae gratiâ comparata . Idque Papinianus ait ad differentiam earum persecutionum , quae non rem , sed personam persequuntur . *L. constitutionibus. 33. D. de obligat. & actionib.*

*Defenditur L. generaliter. 12. D. de exceptionib. rectè
sub eo titulo positam esse.*

C A P V T XXIX.

PERTINERE potest *L. generaliter. 12. D. de exception.* ad eum titulum, sub quo posita est ; & referri ad praejudicia , non ut sunt actiones , sed ut sunt exceptiones praejudiciales , etiam si jungatur cum *L. ult. D. si ingen. esse dicet. ex eod. lib. 38. Ulpiani ad edictum.* Finge , patronus operas petit à liberto : libertus se ingenuum esse asserit : exceptio ista praejudicialis est , ut prius judicetur , an libertus sit vel ingenuus , antequam iudicium operarum adversus eum reddatur . Sed quaeritur , quis actoris partibus fungi debeat . Videretur liberto onus probandi incumbere , ut , quia ingenuum se dicit , ingenuitatem suam probare debeat . *L. 8. D. de probationib.* Ulpianus ait : *Generaliter in praejudiciis is actoris partes sustinet , qui habet intentionem secundum id , quod intendit :* in praejudiciis , id est , exceptionibus praejudicialibus , is actoris partes sustinet , qui habet intentionem in praejudicio secundum id , quod intendit in iudicio principali . Patronus petit operas à liberto , quod est iudicium principale : praejudicium est de ingenuitate , seu libertinitate : patronus igitur in praejudicio , seu exceptione praejudiciali , actoris partes sustinere debet , quia habet intentionem in iudicio principali , ut tanquam patronus operas petat à liberto : & ita in praejudicio intentionem probare debet , scilicet se patronum esse . d. *L. ult. D. si ingen. esse dicet* . Aliàs verò in praejudiciis , ut sunt actiones , distinguitur , utrum libertus sit in possessione ingenuitatis , vel libertinitatis : Si fuerit in possessione ingenuitatis , patronus actoris partes sustinet : Si in possessione libertinitatis , libertus probare se debet ingenuum . *L. circa. 14. D. de probationib.* Idemque est , si servus fuerit in possessione servitutis , vel libertatis . *L. liberos. 7. §. ult. D. de liberali caus.* Tantum abest igitur , ut d. *L. 12. D. de exceptionib.* malè sub eo titulo posita sit ; quin potius ad exceptiones praejudiciales omnino referri debet , non ad praejudicia , ut sunt actiones ; in quibus non est verum generaliter , eum actoris partes sustinere , qui habet intentionem : puta , si quis dicat , se ingenuum esse : sed prius quaeritur , quis sit in possessione libertinitatis , vel ingenuitatis . d. *L. circa. 14. D. de probationibus.*

Pupillo locupletiore factò , inspicitur tempus petitionis , seu litis contestatae : bonae fidei possessore hereditatis locupletiore factò , inspicitur tempus rei judicatae . Ratio differentiae ostenditur .

C A P U T XXX.

SI quis pupillo sine tutoris auctoritate solverit , debitor non liberatur , & pupillus adhuc debitorem suum convenire potest . *L. pupillo. 15. D. de solut. & liberat.* At si locupletior factus fuerit pupillus , doli mali exceptione repellitur . *L. si pupilli. 66. D. eod.* Nam ratio naturalis , quae obligationem naturalem , atque etiam civilem ex rescripto D. Pii adversus pupillum locupletiozem factum induxit , *L. 3. §. pupillus. D. de negot. gest. L. 1. D. de auctorit. & conf. tutor.* multò magis exceptionem doli mali adversus pupillum induxit , si petat pecuniam sibi solutam , ex qua factus est locupletior . *L. 4. §. 4. D. de dol. mal. & met. except.* Tempus autem petitionis inspicitur , puta , quo pupillus petit id , quod jam solutum est . Dicitur , inspicere tempus petitionis , non factà relatione ad tempus rei judicatae , quod quandoque inspicitur , ut in possessore hereditatis locupletiore factò ; sed ad tempus solutionis . Nam si pupillus ex pecunia soluta rem aliquam comparaverit , deinde eam amiserit , antequam poteret , *§. penult. Instis. quib. alien. licet , vel non , nisi necessariam emerit , L. in pupillo. 47. §. 1. D. de solut. & liberat.* tempus petitionis inspicere debet ; nec potest inspicere tempus rei judicatae , cum exceptio doli mali petenti pupillo opposita perimat actionem ipsius , efficiatque , ne ad rem judicatam perveniatur . Verùm in bonae fidei possessore hereditatis locupletiore factò , inspicitur tempus rei judicatae , *L. si à domino. 36. §. quo tempore. D. de heredit. petit.* non tempus petitionis , seu litis contestatae . *L. amplius. 15. D. ratam rem habere.* quia à lite contestata ad rem judicatam interim res quaedam perire possunt . Ut igitur iudex arbitretur , quatenus possessor hereditatis factus sit locupletior , necessarium est inspicere tempus rei judicatae : quod non potest unquam inspicere in pupillo locupletiore factò . Hanc differentiam inter pupillum , & possessorem bonae fidei locupletiozem factum , Paulus attigerat in d. *L. 4. D. de exceptionib. & d. L. 36. §. quo tempore. D. de heredit. petit.* quae simul jungendae sunt ex eodem lib. 20. Pauli ad edictum.

*Marcelli responsum duobus in locis relatum apud Papinianum,
& de nota Ulpiani ad Marcellum in L. tutor. 28. D.
de administrat. & peric. tut.*

C A P U T XXXI.

QUOD est in *L. tutor. 28. D. de administrat. & pericul. tutor. ex lib. 8. Digestor.* Marcelli, duobus in locis reperitur apud Papinianum *lib. 2. Quaestionum.* Principium d. *L. 38. extat in L. ult. D. si quis cautionib. in judic.* Marcellus ibidem scripserat, usuras pupillares non currere, si tutor administratione negotiorum abstinuerit, & per eum non steterit, quominus tutelam rekitueret, si paratus fuerit rationes reddere. Ad quem locum Papinianus respexit in *L. 1. §. ult. D. de usur. & fruct. Nemo ambigit hodie, siue iudex accipiat in diem sententiae, siue sine iudice tutela restitatur, in eum diem, quo restituit, usuras deberi: hodie, id est, post constitutionem D. Severi; quia Severus jam constituerat, moram re ipsa fieri pupillis, & minoribus. L. cum vero. 26. §. 1. D. de fideicommiss. libertatib. L. in minorum. 3. C. in quib. caus. in integ. restituit. Et quia ex rescripto Severi mora re ipsa contrahitur, & usurae currunt in diem restitutae tutelae: ideo tutor ad sistendum cursum usurarum, non solum pecuniam offerre, sed etiam obsequare, & deponere debuit. d. *L. 1. in fin. D. de usur.* Et hac ratione Ulpianus Marcellum notat in d. *L. 28. D. de administr. & peric. tutor.* Idemque Ulpianus monet non frustra in *L. tutor. 7. §. ult. D. eod.* Sciendum est, tutorem & post officium finitum usuras debere, in diem, quo tutelam restituit; scilicet post constitutionem Severi. Et ita plerumque in notis Jurisconsultorum jus additur, quod, cum illi scriberent, nondum receptum, aut constitutum fuerat.*

*De lactu hostium, perduellium, capite damnatorum.
Lux Suetonio.*

C A P U T XXXII.

MORE majorum lugeri non debent hostes, perduelles. *L. liberorum. 11. §. 1. D. de his, qui not. infam. L. minime. 35. D. de religiof. & sumptib. funer.* Et more id receptum fuit, ex quo Horatius sororem sponsum occisum ex Albanis hostibus flebiliter appellantem gladio transfugerat, & dixerat, *Sic eat, quaecumque Romana lugebit hostem*, ut est apud Livium *lib. 1.* Hostes igitur in d. *L. 11. §. 1. D. de his, qui notant. infam.* intelligere debemus non transfugas, & proditores, sed eos, quibus Populus Rom.

Rom. bellum indixerit, *L. hostes. 118. D. de verbor. significat.* ut Albanis hostibus indixerat. Perduelles autem sunt plus quam hostes. Charilius lib. 2. *Institut. Grammat.* Hostili animo erga Remp. vel Principem animati. *L. ult. D. ad leg. Jul. majest.* qui ad patriam delendam, parentes, & liberos interficiendos veniunt. d. *L. 37. D. de religiof.* Cum igitur more majorem hostes perduellionis non lugerentur, perduelles habiti sunt, hostili animo erga Principem animati. d. *L. ult. D. ad leg. Jul. majest.* Et ideo Tiberius cum leges majestatis exerceret, & male erga se animatos puniret, interdixit, ne propinqui capite damnatos lugerent. Suetonius in *Tiberio, cap. 61.* quasi perduelliones ex lege Julia majestatis.

Conciliatur L. eum, qui. 27. §. ult. D. ad Municipal. cum L. nihil. 31. D. eod. & L. si quis. 7. D. de judic. cum L. ubi. 30. D. eod.

C A P U T XXXIII.

MARCELLUS in *L. nihil. 31. D. ad municipal.* ait, nihil esse impedimento, quominus quisque domicilium habeat, ubi habere velit, nisi interdictum sit: quod de deportatis intelligendum est, quibus certis locis quandoque interdictur. *L. exilium 5. D. de interdict. & relegat.* ne in continenti morentur, aut insulis continenti proximis. Verum relegatus eo loci, unde arcetur, domicilium retinet. *L. eum, qui. 27. D. ad municipal.* quia & jura civitatis retinet, quae amittit deportatus. Cum ita scripsisset Marcellus in d. *L. 31. D. ad municipal.* domicilium in quovis loco haberi posse, subjecerat, quod est in *L. ubi. 30. D. de judic.* ubi judicium acceptum est, finem accipere debet. Judicium acceptum est non solâ conventionione, sed litis contestatione. *L. ult. D. de condict. tritic. L. amplius. 15. D. ratam rem haber.* & ita Graeci in *Eclog. Basilicôn lib. 7. tit. 5. cap. 31.* Sed videtur etiam sola conventio, seu vocatio in jus impedire, ne alibi judicium finiatur. *L. si quis. 7. D. de judic.* Et verum est, solam conventionem impedire, ne quis novô privilegiô fori uti possit; puta, propter militiam, vel aliam dignitatem. Sola conventio impedit forum novi privilegi, non tamen impedit forum novi domicilii, sed litis contestatio, seu judicium acceptum. d. *L. 30. D. de judic.* Ratio differentiae est, quod domicilii translatio non aequè judicii mutandi causâ facta intelligitur, ut novi privilegi acquisitione; nec enim verisimile est, aliquem rerum omnium, ac fortunarum suarum summam transferre voluisse, ut judicium mutet: at verisimile est, aliquem privilegium novum acquirere voluisse, ut forum domicilii evitaret.

Ad

Ad librum singularem *Modestini* de *Eurematicis* :

C A P U T XXXIV.

QUOD *Lucianus* in *Dialogo*, τὸς δὲ ἱστορίας συγγράφῃ, i. e. quomodo *historiam* scribere oportet, de historicis, οἳ τῶ ἀριθμῷ βιβλίων ἐν σμυμυμῶσι, καὶ μέτρῳ ἐστὶ τὰς ἀντιγραφάς, qui & numero librorum, & maxime eorum inscriptionibus sese ostentarent; id apud juris auctores peraeque fuit, qui & libros numero plures scripserunt, atque etiam lepidas festivitates inscriptionum quaeliverunt: ut *Modestinus* inter alios librum singularem inscripserat, de *enucleatis casibus*; alium de *Eurematicis*, id est, inventis, sive consiliis, quae *Modestinus* invenerat, ut facilius, aut tutius negotia explicari possent. Et quidem aperta sunt in *L. si procuratorem*. 65. *D. de procurator. L. servus*. 58. *D. solut. matrim. L. si tutor*. 9. *D. de suspect. tut. L. 4. D. de vulg. & pupill. subst. L. qui totam*. 45. *D. ad Senatufc. Trebellian.* Sed & in aliis locis deprehendi possunt, ut in *L. si domina*. 25. *D. ad Senatufc. Vellejan.* Consilium *Modestini* fuerat, ut si quis servo mulieris pecuniam crediturus esset, potius deberet jussu mulieris pecuniam credere, quam post contractam obligationem, fidejussionem mulieris accipere. Non satis liquet in *L. si per epistolam*. 50. *D. de acquir. vel omitt. hered.* de consilio *Modestini*; nisi illud fuerit, ut servo pupilli institutō, eum tutor quasi dominus hereditatem adire juberet, potius quam jubenti pupillo auctoritatem accommodaret: quia non nisi praelens, & in ipso negotio auctor esse posset. *L. obligari*. 9. §. *tutor. D. de auctorit. & conf. tutor.* Per nuntium verō, aut per epistolam jubere posset. *L. si quis*. 25. §. *jussus. D. de acquir. vel omitt. heredit.* At in *L. si quis*. 52. *D. de condit. & demonstrat.* consilium *Modestini* videtur fuisse, ut si dominus servum testamentō liberum esse jussisset, sub ea conditione, si rationes redderet; & postea velit ei purē libertatem relinquere, satis sit conditionem adimere, non etiam necesse sit purē libertatem relinquere. Sed & in d. *L. 58. D. solut. matrimen.* deprehendi potest contracta fiducia, cū quid eā conditione mancipabatur, ut postea remanciparetur: & ita scripserat *Modestinus*. In d. *L. 4. §. 2. D. de vulg. & pupill. subst.* idem *Modestinus* tribuit *Severo*, & *Antonino*, quod ipsi *Severus*, & *Antoninus* referunt ad *D. Marcum L. 2. C. de impub. & al. subst.* & tamen diversae videntur fuisse constitutiones. *D. Marcus* constituerat, in reciproca substitutione utrumque casum non contineri, quando facta erat substitutio personis disparis conditionis: puta, si extranei cum filiis fuissent substituti. *DD. Severus*, & *Antoninus* constituerunt, idem esse, factā substitutione reciproca personis ejusdem conditionis, sed disparis aetatis: puta, si pater filios invicem substituisset, alterum puberem, & alterum impuberem. Et hunc casum *DD. Principes* constitutioni *D. Marci* adjecerunt. In d. *L. qui totam*. 45. *D. ad Senatufc. Trebell.* cum heres totam hereditatem restituere rogatus esset, totamque vellet restituere, locus fuit *Sceto Pegafiano*. *Ulpia-*

pianus *lib. sing. reg. tit. 25.* & ita scripserat Modestinus : *Sua sponte adire debet hereditatem, quasi ex Pegasiano eam restitutus, ut alibi ostendimus.* Sed consilium Modestini fuit, ut heres suspectam diceret hereditatem, & coactus adiret : quo casu ex SCto Pegasiano simul & Trebelliano hereditatem restitueret, utroque SCto in hac specie concurrente. §. *ergo. Instit. de fideicommissar. heredit.* ubi & rationem affert Justinianus, cur potius ex Trebelliano, aut ex utroque SCto, quam ex Pegasiano tantum, restitui debuerit hereditas.

Exponitur L. grege. 13. §. cum pignori. D. de pignorib. & hypothec.

C A P U T XXXV.

PLACUERAT jam ante Martianum, pignus pignori dari posse. *L. debitor. 40. §. ult. D. de pign. act. L. de accessionib. 14. §. & fi. 3. D. de divers. & temp. praescript.* Pignus igitur tenetur secundo creditori, quatenus utraque pecunia debetur, *L. grege. 13. §. cum pignori. 2. D. de pignorib. & hypoth.* id est, quamdiu debitor pecuniam debet creditori, & creditor iste pecuniam debet secundo creditori : altero solvente, pignus datum secundo creditori liberabitur. Cum pignus pignori datum est, potest debitor primo creditori, vel secundo solvere, atque ita pignus suum liberare. *d. L. 40. §. ult. de pign. act.* Sed movet dubitationem Martianus *d. L. 13. §. 2.* an id, quod debitor solverit primo creditori, secundo teneatur, quasi in locum pignoris dari successerit. Distinguit, an pecunia, vel corpus aliquod solutum sit : alia est enim ratio pecuniae, alia corporum. In pecunia non spectamus corpora, sed quantitatem. *L. 1. D. de contrah. empti. L. 1. §. & omne. 7. D. ad leg. Falcid. L. si is, cui. 94. §. 1. D. de solut. & liberat.* Et postea respondet Martianus ex dissimili specie, quam refert ex Pomponio *lib. 7. ad edictum*, & reperitur apud Paulum *lib. 28. ad edictum. L. si convenierit. 18. D. de pignorat. act.* Finge, Titius nomen debitoris sui pignori dedit creditori suo Maevio. Maevinus nomen pignori acceptum exegit : differt, utrum Maevinus exegerit pecuniam, vel corpus aliquod. Si pecuniam exegerit, eam debet compensare Titio debitori suo, at si corpus solutum fuerit, pignori tenebitur, ut nomen antea tenebatur : quia corporis cum pecunia non admittebatur compensatio ante *L. ult. C. de compensat.* Haec autem species Pomponii dissimilis est ab ea, quam proposuit Martianus ; ibi enim debitor solvit secundo creditori, in specie Martiani debitor solvit primo creditori. Verum in eo convenit, quod cum secundus creditor pecuniam accepit, eam sibi retinet, nec tenetur pignori : veluti cum corpus solutum est. Ita & si primus creditor pecuniam à debitore acceperit, eam sibi retinebit, nec tenebitur pignori

Par. I.

M m

secun-

secundo creditori: si autem corpus acceperit in solutum, tenebitur secundo creditori, & succedet in locum primi pignoris, quod satisfactione liberatum fuit. Atque ita ex specie dissimili respondet Martianus: quod qui non adverterunt, hunc locum caecis interpretationibus valde conturbant.

Pignus rei alienae ratihabitione confirmatur. Species ad §. 1. L. si fundus. 17. D. de pignorib. & hypothec. apponitur.

C A P U T XXXVI.

SI quis dederit rem alienam pignori, & dominus ratam habuerit pignoris dationem, pignus ratihabitione confirmatur, *L. aliena. 20. D. de pign. act.* non ut eo tempore jus pignoris quaesitum sit creditori, quo dominus ratam habuit rei suae pignorationem, sed ex eo, quo res pignori data fuit: si quidem ratihabitione retrahitur, mandatoque comparatur, quasi mandatum domini praecesserit. *L. si fundus. 16. §. 1. D. de pign. & hypoth.* Ita res facti, (ut est pignoris datio) etiam ante constitutionem Justiniani facile per ratihabitionem confirmabantur, ut ostendimus *lib. 2. Observat. cap. 38.* Quod verò subjicit Martianus in *d. §. 1. L. 16. D. de pignorib. & hypoth.* *Voluntas ferè eorum deum servabitur, qui pignori dare possunt*, anxios valde fecit interpretes: *voluntas*, id est, ratihabitione. *L. Pomponius. 40. §. ult. D. de procuratorib. L. 3. §. sed si. 4. D. de in rem vers.* Verbum illud ferè, indicat quosdam posse pignorationem rei suae ratihabitione confirmare, quamvis ipsi rem suam pignorate non potuerint: eorumque vix occurrit exemplum. Ut enim si tantum alienationi rerum consensum praebent, quibus res alienare permittitur. *L. cum quis. 165. D. de regul. jur.* Ita & si tantum pignorationi consensum praebere posse videntur, qui res suas pignori dari possunt. Quidam id referunt ad tutores mulierum, qui auctoritatem interponere debebant, si mulier pignus daret, vel pro alio intercederet. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. de tutel.* quamvis ipsi tutores rem mulieris pignori dare non possent. Sed multum differt auctoritas à ratihabitione: auctoritas tutoris statim, & in ipso negotio debet interponi. *L. obligari. §. penult. D. de auctor. & conf. tutor.* at post multum temporis à negotio gesto potest fieri ratihabitione. Melius igitur *d. §. 1. L. 16. D. de pignorib. & hypoth.* referatur ad furiosos, & prodigos, quibus bonis interdictum est, qui ratam habere possunt pignorationem rei suae, ut ex eo tempore valeat, quo ipsi pignorate non potuerint. Finge, Titius rem Maevii pignora vit eo tempore, quo Maevius furore tenebatur; postea Maevius ad sanitatem rediit, & ratum habuit pignus rei suae. Voluntas, seu ratihabitione Maevii servabitur, & retrahetur ad id tempus, quo Maevius rem suam pignori dare non potuit.

tuit. Idemque est in prodigo, cum ad sanos mores redierit. Ita furiosus petitam nomine suo bonorum possessionem tempore furoris, per ratihabitionem confirmat. *L. si quis. 49. D. de acquir. vel omitt. hered.* non ut habeatur ratio temporis, quo fit ratihabitio petitae bonorum possessionis; sed illius, quo petita est. *L. penult. §. 1. D. ratam rem hab.*

Quid sit praeparari actionem, in L. 3. C. de act. empti, & vend.

C A P U T XXXVII.

QUALEM fucum illi auditoribus suis faciunt, qui species legum ex tempore exponendas proferunt, cum vel breviaecula medicatio expendi debeat, & suam curam requirat. Plerique *L. 3. C. de act. empti.* ita intelligunt, ut si emptor venditori arrham dederit, & pretium solverit, arram datam actione ex empto possit repetere. Arrhae nomine dari solebat pignus annulus, vel aliud symbolum; vel, ut Julius Pollux *lib. 9. cap. 6. ἑρᾶν νομισμάτων*, i. e. *tenue numisma, semisecta numi pars*. Si quid autem emptor arrhae nomine venditori dederit, pretio soluto repetit actione personali, puta ex empto, vel conditione sine causa. *L. ex empto. 11. §. 6. D. de act. empti.* Sed quominus ita species convenire possit, duo obstant. Primum, quod ajunt Impp. paciscentibus praeparari actionem, id est, emptori, & venditori: at in illa specie emptori tantum praepararetur. Alterum est, quod si emptor pretium venditori solverit, jam non praeparatur illi actio, ut arrhale pignus repetat; sed mox atque solverit, ea nascitur, & competit. Fingendum est potius, Serpodorum emptorem in d. *L. 3. arrhae* nomine certam pecuniam dedisse venditori, ut sit plerumque in antecessum, vel partem pretii, d. *L. 11. §. 6. D. de act. empti. L. ult. D. de leg. commissor. L. 2. C. quand. liceat ab empt. disced.* & cum ita partem pretii solvisset, rem emptam quasi suam vindicare voluisse: ajunt Impp. emptori *personalem dumtaxat actionem praeparari* ex arrhae datione, non actionem in rem. Non ajunt competere actionem personalem, sed praeparari: nec enim datur emptori actio ex empto, parte pretii soluta, sed praeparatur; ut si reliquum pretium offerat, agere possit ad traditionem rei emptae. *L. Julianus. 13. §. offerri. D. de act. empti.* Arrhae datione praeparatur, & inchoatur actio, quae totius pretii solutione, vel traditione rei perficitur. *L. Titius. 8. D. de rescind. vendit.* Sic interdicta causam praeparant, seu actionem, quae pro eis competit. *L. 1. §. ult. D. de aqu. quotid. & aestiv.* Sic actio ad exhibendum praeparat rei vindicationem.

*Repetita expositio ad §. adeo. L. 7. D. de pact. An intelligi
debeat de pactis circa adminicula emptionis, vel cir-
ca substantiam.*

C A P U T XXXVIII.

NON placeret, §. adeo. L. 7. D. de pact. intelligi de pactis ex intervallo, quae fiunt circa adminicula venditionis; puta, evictionem, duplae stipulationem, & consequentias istius contractus, ut exposuimus lib. 3. *Observat. cap. 21.* sed potius intelligendum esse de pactis, quae fiunt circa substantiam contractus; puta, de augendo, vel minuendo pretio. Ita etiam ex parte agentis pactum ex intervallo factum, locum habere potest, secundum Ulpiani sententiam, qui putat, istis pactis non tolli priorem contractum, sed reformari; & ideo pactum de augendo, vel minuendo pretio ex intervallo factum, priori contractui inesse posse. Finge: Convenerat inter venditorem & emptorem, fundum esse venditum pretio centum; postea, re tamen nondum secuta, convenit inter eosdem, ut fundus esset venditus quinquaginta. Emptor offerendo quinquaginta, ex hoc pacto agere poterit adversus venditorem, ut fundus tradatur; licet priore contractu fundus fuerit venditus centum. Nam si hoc pacto reformatur prior contractus, perinde ac si fundus primum fuisset venditus quinquaginta; idque secundum Ulpiani sententiam. Paulus in alia videtur fuisse L. pacta. 72. §. 1. D. de contrab. empt. si post perfectam venditionem, de augendo, vel minuendo pretio aliquid convenerit, recessum esse à priore contractu, & novum, potius contractum factum videri, quam priorem remanere. At si posteriore pacto prior contractus tollitur, pactum inesse non potest contractui, à quo recessum est. Paulus quidem probat sententiam Papiniani in pactis circa adminicula factis, ut inesse possint, cum detrahunt contractui, cum excipitur aliquid ex contractus; non verò cum fuerint circa substantiam contractus. Nec magis eadem emptio potest intelligi, cum pretium auctum, vel minutum est ejusdem rei; quam cum eodem pretio manente, aliam rem pro alia venditam esse convenerit. Manente substantia contractus, eadem re, eodemque pretio, pacta de adminiculis ex intervallo facta contractui inesse possunt; at contractu sublato mutatione rei, vel pretii, pacta inesse non possunt contractui, qui sublatus est.

*An pactum nudum dici possit, cum inest contractui: & cur ex
pacto nudo actio inter cives Romanos data non fuerit.*

C A P U T XXXIX.

PACTUM nudum dicitur, quod est solum pactum, solummodo pactum, non contractus: quod placiti sine sit, & nihil est praeter pactum.

etum. *L. si tibi. 27. C. de locat. & conduct.* E contrario, nuda traditio est sola traditio absque conventione. *L. nunquam. 31. D. de acquir. rer. domin.* At non frustra quaeritur, an pactum, quod inest contractui, vel inesse creditur, si initiò contractus, aut statim post contractum apponatur, pactum nudum dici possit? Latini interpretes non admittunt; tum quia pactum solum non sit, quod contractu continetur; tum quia ex pacto nudo non detur actio, & pactum contractu appositum formet actionem. Graecus interpret aliter, quòd in meditatione de nudis pactis ex Stephano retulit, veluti *θαυμάσιον η καὶ παράδοξον*, i. e. *admirabile quid, & inauditum*. Ratione hac movetur, quòd cum Ulpianus praemiserit, nudam pactionem non parere actionem, *L. 7. §. quinimo. D. de pact.* postea subjecerit, interdum formari actionem, si contractui bonae fidei adposita fuerit; quasi pactio adhuc nuda sit, licet contractui insita. Et quidem si pactum ideo nudum dicitur, quòd sit solum pactum, non contractus; id pactum, quod inest contractui, non minus nudum erit, licet insit contractui. Partem facit contractus, legem dat contractui, sed non est contractus. Nec minus est etiam nudum pactum, licet formet actionem ex contractu: quia non parit actionem ex se, ut ex pacto nudo detur actio; sed format actionem ex contractu, cui inest. Sed & si nudum pactum opponitur traditioni, ut est solum absque traditione, *L. 1. §. 2. D. de rer. permutat. L. legem. 10. & L. traditionibus. 20. C. de pact.* id pactum adhuc nudum dici potest, quod est absque traditione, absque causa dationis, vel facti. Verum si pactum traditio praecefferit, aut secuta fuerit, id pactum nudum dici non potest. d. *L. 10. C. de pact.* sed potius contractus. d. *L. 7. §. 2. D. eod.* Ideo verò ex pacto nudo inter cives Romanos actio non nascitur, ut Paulus ait *lib. 2. sent. tit. 14.* quia scilicet fidem illi sanxerant in negotiorum contractibus, ut Sextus Caecilius apud Gellium *lib. 20. cap. 1.* sive essent contractus nominati, sive innominati; dummodò essent negotiorum contractus, seu civilia negotia. d. *L. 7. §. 2. D. de pact. L. solent. 15. L. rogasti. 19. L. si tibi. 22. D. de praescript. verb. fidem non sanxerant in nudis pactis, nec formulam prodiderant, quà de nudis pactis ageretur: quia modum vulgarem fidei astringendae habebant, stipulationem, certà verborum proprietate contractam. L. 2. D. de obligat. & actionib. si paciscentes eam omisissent, magis videbantur id perusorìe fecisse, quàm ut fidem astringerent. Paulus ait, *inter cives Romanos*: quia Graeci aliter, qui & nutu solo promissiones firmabant, ut alibi ostendimus.*

Quid sit manumissio adscripta circulo, apud Gajum in fragmentis Institutionum.

C A P U T XL.

LEGE Fusià Caninià tantum fuerat, ut libertates servis nominatim darentur testamento. Ulpianus *lib. sing. reg. tit. 1. de libertis in fin.*
Si

Si igitur testator servos non nominatim, sed confusè manumississet, impediebatur libertas. Gajus in fragmentis *Institut. lib. 1. tit. 2. Quod si non nominatim servi, vel ancillae in testamento manumittantur, sed confusè, omnes servos suos & ancillas, is, qui testamentum facit, liberos facere voluerit; nulli penitus firma esse iubetur, hoc ordine data libertas. & postea: Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo, ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci; nulli ex his libertatem valere manifestum est. Gajus antea, confusè servos facere liberos: postea, manumissio a scripta circulo, cum prior, vel posterior nominatus agnosci non potest. Dionysius Areopagita in *lib. de divinis nominibus, cap. 7.* ita loquitur de Angelicis mentibus: τὸ λογικὸν ἔχει, δι-
 ξοδικῶς μὲν καὶ κύκλῳ περὶ τοῦ ὄντος ἀληθείαν περιπαρουσιάζει. i. e. rationem habent, fusè & circulo rerum veritatem ineunt. Gajus, confusè & in circulo; Dionysius, διξοδικῶς καὶ κύκλῳ. Circulo aliquid fieri dicitur, cum sit confusè, & confertim; ad differentiam eorum, quae sigillatim, & per partes fiunt. Maximus Scholiastes Dionysii ad d. *cap. 7. ἀθροῖς αὐτῶ ἐπιβαλῶν, & κατὰ μέρος*, i. e. confertim mentis intentione, & per partes: & ad *cap. 11. ejusdem lib. ἀμέσως ὁ πῶτος ἐκ τοῦ μέσου πρῶτον, ἀλλ' ἀθροῖς τοῖς ἑσῶς*. i. e. individue, id est, non aliquibus in parte, sed confertim totis. Vel circulo aliquid fieri dicitur, quod est sine ordine, ubi quis principium sumere possit, unde velit, veluti in circulo. Basilii in *lib. regular. fusiùs disputatur. interrogat. 1. κατὰ αὐτῶν ἐκ κύκλου ἀρχὴν λαμβάνειν ὁποῦ βέλτεται*, i. e. veluti in circulo principium sumere unde vult. Circulo igitur manumissio sic adscribitur, cum testator omnes servos manumiserit sine ordine, non singulos nominatim; atque ita dignosci non potest, qui prior, vel posterior nominatus fuerit: veluti in circulo primum punctum, & ultimum assignari non potest. Verùm aliud videtur curatio, quae fit cyclo apud Medicos. Vegetius de re *Veterinaria, lib. 2. cap. 6. cyclo curare*. Synesius *encomio calvitii: τοῖς καλομένους κύκλῳ ὁπὸ τοῦ λατρεῖν: dictos cyclos Medicis*. Curatio cyclò fit certà methodò, certòque ordine, qui postea resumitur; & ideo cyclò, seu circulo fieri dicitur. Manumissio in circulo fit absque ordine, & confusè, veluti cum omnes servi manumittuntur testamento.*

EMUNDI MERILLII J.C.

OBSERVATIONUM

LIBER OCTAVUS.

*De nomine , aetate , & sectâ Venuleji Saturnini miscellionis
Jurisconsulti .*

C A P U T I.

INQUIRENDUM est semper in aetatem , & sectam Jurisconsultorum , ut eorum scriptis exponendis lux micantior apparere possit . Ita igitur inquiri placuit in tempora , & sectam Venuleji . Non alius videtur esse Claudius Saturninus à Venulejo , in *L. 6. §. ult. D. mandat. & L. 1. §. 2. D. quae res pignor. vel hypoth.* ubi extat rescriptum DD. Fratrum , & Divi Pii ad Claudium Saturninum : quia sub iisdem Principibus vixit Venulejus , & Praetorem egit . Tum quia in fragmentis , quae supersunt ex Venulejo , juris auctores non refert illâ aetate inferiores , sed antiquiores . Verùm non ita facilè deprehendi potest cuiusnam sectae fuerit : modò enim Sabini , Cassii , Juliani auctoritate utitur ; modò Labeonis , Nervae , Proculi . Modò in quaestione controversa Proculo magis consentit adversùs Sabinaum . *L. eum , qui. 138. D. de verb. oblig.* modò contrariam sententiam probat , *L. si rem. 31. §. si duo. D. de novat. & delegat.* adversùs Proculejanos . *L. si unus. 27. in princ. D. de pact.* Sabinianorum sententiam probat , *L. si reus. 13. D. de duobus reis.* Sabini , *L. si duo. 93. D. de solut. & liberat.* Juliani . *L. cum reus. 14. D. de fidejuss. & mandat.* Africani , *L. cum quis. 38. §. ult. D. de solut. & liberat.* adversùs Proculum , d. *L. 93. D. ead. tit. de solut. & liberat.* Marce'lo ex Proculejanis consentit in *L. si duo. 13. §. Marcellus. D. de iurejur. & ab eodem dissentit L. existimo. 98. §. 1. D. de verb. oblig. & à Celsò , qui fuit ex*
ea-

eadem schola; *L. si ita. 14. D. eod.* Ita ut Venulejus non certae alicujus sectae fuisse videatur, sed ex Jurisconsultis illis Erciscundis, quos retulimus *lib. 1. Observat. cap. 6.* qui & Miscelliones dici possunt. Sextus Pompejus, *Miscelliones appellantur, qui non certae sunt sententiae, sed variorum, mixtorumque judiciorum sunt.*

L. si duo. 51. D. de administrat. & peric. tutor. refertur ad stipulationem judicatum solvi; non ad stipulationem rem pupilli, vel adolescentis salvam fore.

C A P U T II.

PLERIQUE *L. 51. D. de administrat. & peric. tutor.* referunt ad stipulationem rem pupilli, vel adolescentis salvam fore, quâ tutores tenentur, & fidejussores eorum. *L. 4. §. 2. D. rem pupill. vel adolescent.* Sed inscriptio referendam esse suadet ad stipulationem judicatum solvi; & jungi oportere cum *L. cum ex causa. 139. D. de verbor. obligat. & L. ex clausula. 17. D. judicatum solv. ex eod. lib. 6. stipulationum Venuleji.* In d. *L. 139.* agitur de stipulatione duplae, quae adversus heredes venditoris, vel uno eorum defugiente committitur; si quidem in solidum defendenda est venditio. *L. si rem. 62. §. 1. D. de evictionib. L. in executione. 85. §. in solidum. 5. D. de verb. obligat.* Stipulatio judicatum solvi, tres clausulas in unum collectas habet, de re judicata, de re defendenda, & de dolo malo; id est, judicatum solvi, rem defensum iri, dolum abesse, absuturumque. Si unus heredum dolum commiserit, committitur stipulatio. *L. inter. 44. §. quod ex facto. 5. D. famil. erciscund.* Si unus heredum rem non defendat, committitur stipulatio adversus omnes, quia in solidum defendi debet. d. *L. 17. D. judicatum solvi.* Ita si unus ex tutoribus, qui tutelam administrant, rem non defenderit, adversus fidejussorem in solidum stipulatio committitur. At si inter tutores divisa sit tutelae administratio vel in partes, vel in regiones: puta, ut alius dimidiam, alius dimidiam partem patrimonii administret; alius res urbanas, alius provinciales. *L. 4. & L. Titium. 47. §. 2. D. de administrat. & peric. tutor.* alius res urbanas, & peregrinas, puta, quae sunt in peregrino solo, ubi non est juris civilis communio; stipulatio non in solidum adversus fidejussorem, sed ex substantia cujusque rei, & pro modo administrationis committitur. d. *L. 1. D. eod.* Et quâ ratione tutor, cui permissa non est tutelae administratio, non potest stipulari judicatum solvi; nec si egerit, stipulatio committitur. *L. 3. §. si tutor. 3. D. judicatum solvi:* ita nec adversus fidejussorem tutoris committitur ex eâ parte, eâve re, quam non administrat.

Quae-

Quænam lex intelligi debeat in L. ult. D. de vi bonor. raptor.

C A P U T III.

ALII referunt *L. ult. D. vi bonor. raptor.* ad legem XII. Tabul. alii ad legem Atiniam, cum ad neutram referri debeat, sed potius ad legem Plautiam de vi, aut ad legem Juliam de vi privata. Lex XII. Tabul. æternam rei furti subreptæ auctoritatem esse sanxerat: quod ex XII. Tabulis in legem Atiniam translatum fuit: & præterea adjectum fuisse videtur in lege Atinia, ut res furtiva usucapi posset, si in potestatem domini reversa esset. *L. potestatis. 215. D. de verb. signific.* At quemadmodum rei furtivæ usucapionem lex XII. Tabul. & lex Atinia prohibuerant; ita lex Plautia, & ~~legem~~ usucapionem rei vi possessas: puta, cum quis de fundo alium dejecisset armatis hominibus, eumque occupasset. Paulus lib. 5. sent. tit. 26. Justinianus in §. furtivæ. Instit. de usucapionib. præponit legem Julianam ante Plautiam. Julianus in *L. non solum. 33. §. si dominus. 2. D. de usurpat. & usucap.* præponit legem Plautiam, quæ sanè Juliâ antiquior fuit, cujus Marcus Santejus reus postulatus fuit, ut refert Alconius, idque ante Julias rogationes. Et quidem lex Plautia de vi lege Juliâ videtur fuisse recentata, aut quædam capita ei adjecta fuisse. In d. *L. ult. D. vi bonor. raptor.* hanc, vel illam Venulejus intelligit, non utramque; sed eam, quæ cavet rem vi possessam usucapi posse, si in potestatem domini rediisset; sive ea Plautia fuerit, sive Julia. At legi Plautiæ ut antiquiori tribuendum existimo; nec enim prætermisissimum fuerit eâ lege, quod lege Atinia (veteri, ut scribit Gellius) fuerat comprehensum. Quod si lex Plautia antiquior fuisset lege Atiniâ; legi Plautiæ, non legi Atiniæ, tribueretur quod est in d. *L. 215. D. de verb. significat.* Et si utramque Venulejus intelligere voluisset, non legis, sed legum appellatione expressisset.

Mala sacrificia, nocturna, funesta, preces diræ, sceleratæ preces, Missa defunctorum pro vivis. Ad

L. ex SCto. 13. D. ad leg. Cornel. de sicar.

C A P U T IV.

CUM lex Cornelia de sicariis, & veneficiis lata esset, SCtum quoddam ad eam legem factum est, ut qui *mala sacrificia fecisset, habuisset,*

Par. l.

N n

set,

set, ejus legis poenâ teneretur. L. ex Scito. 13. D. ad leg. Cornel. de fcar. puta, ut qui hisce sacrificiis malis, mortis causam praeberisset, perinde puniretur, ac si hominem sicâ, venenôve occidisset. Modestinus vocat mala sacrificia. Paulus lib. 5. sent. tit. 23. Impia sacra. Plinius lib. 2. nat. histor. cap. 28. Diras preces, & sceleratas preces. Tacitus lib. 2. Annal. 69. Carmina, & devotiones, aliaque maleficia, quis creditur, animas Numinibus infernis sacrari. Eadem sunt nocturna sacra, apud Paulum lib. 5. sent. tit. 23. & L. 5. C. Theodos. de Pagan. quia Magi noctu illa faciebant. Ammianus Marcellinus lib. 19. Sive per monumentum transisse vespere, malevolorum argueretur indiciis, ut veneficus, sepulcralesque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens, reus capitis interibat. Valentinianus simul prohibet nefarias preces, magicos apparatus, funesta sacrificia. Funesta sacrificia, vel quia mortem accellerent, vel propter erutas in hujusmodi sacrificiis humanorum corporum reliquias, ut Tacitus d. lib. 2. Annal. 69. Apulejus lib. 2. Mlefiar. Reliquia quaedam, & cadaverum praesegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur. Sed & apud Christianos funesta sacrificia reperio, Concilii Toletani 17. cap. 5. Sacerdotes Missam pro requie defunctorum promulgatam fallaci votô pro vivis student celebrare, non ob aliud, nisi ut is, pro quo id ipsum offertur sacrificium, ipsius sacrosanctô libaminis interventu mortis incurrat periculum: & quod cunctis datum est in salutis remedium, illi hoc perversô instinctu quibusdam esse expetunt in interitum. Scilicet id faciebant sacerdotes, cum Gothi eas partes tenerent, & Aquitaniam; ubi etiam hodie aniculae infensiores factae vulgò minantur se illis, quibus irascuntur, Missam curaturas: neque aliam (opinor) intolant, quàm Missam defunctorum pro vivis.

Vindicatur L. 4. sub tit. de reb. dub. quae in Pandectis Florentinis deest.

C A P U T V.

IMMERITO deerat L. 4. D. de reb. dub. in Pandectis Florentinis, & eâ (credo) ratione expuncta fuerat, quod Paulus in d. L. 4. dixerit: *sine dubio certis, & incertis personis dari debere*. Nam si res sine dubio est, quorsum sub tit. de reb. dubiis ponitur? At eâ ipsâ ratione expungenda fuisset L. 5. D. eod. tit. de reb. dub. ex eodem lib. 19. Responso. Pauli, ubi ait: *Nulli personae, neque certae, neque incertae datum fideicommissum videri, indubitatum est*. Idem verò Paulus in d. L. 4. per quandam veluti antichesim: *Sine dubio certis, & incertis personis dari debere*. Non erat dubium, quoad rationem juris, sed quoad voluntatem testatoris incertam. Veluti cum Julianus lib. singul. de ambiguitatib. dubiam voluntatem testatoris proposuisset, retulit definitionem Prudentum, qui eam interpretati fuerant. L. in substitutione. 31. D. de vulg. & pupill. substit. Jam

igi-

igitur non erat dubia post definitionem Prudentum . Praeterea Paulus ait in d. L. 4. *Id, quod conditionis implendae causâ dandum est, incertis personis dari debere* : puta ei, qui primus ad exequias testatoris venerit : quia, licet incertae personae legatum non debeatur, utpote inutiliter relictum; tamen id, quod implendae conditionis causâ datur ei, qui testamenti factionem non habet, & legatum capere non potest, dari debet . L. *Mae-vius. 55. D. de condit. & demonstrat.* Conditioni omnino parendum est, ut voluntati testatoris satisfiat ; & factô impleri necesse est, licet jure non impleatur . L. *mulier. 20. §. 1. D. de condit. institut.*

Ad L. Lucius. 11. D. de evictionib. & L. si fundus. 33. D. locat.

C A P U T VI.

QUOD ait Paulus, in Germania trans Rhenum, possessiones ex praeceto principalit partim distractas, partim veteranis in praemia adsignatas, contigit vel temporibus Caracallae . Spartianus in Caracalla : *Cum Germanos subegisset, Germanicum se appellavit.* vel temporibus Maximini. Capitolinus in Maximino : *Ingressus igitur Germaniam Transibemanam per trecenta, vel quatuor millia barbarici soli viros incendit, greges abegit, praedas sustulit, militem divitem reduxit, cepit innumeros.* Atque id consuetudinis fuisse observat Servius ad 11. *Aeneid.* Consuetudo erat, ut victores Imperatores agros militibus suis darent, ut in historiis legimus . Cum igitur praedia in Germania ex praeceto principali distracta, & assignata fuissent veteranis, Paulus respondit, *post venditionem perfectam futuros casus evictionis ad venditorem non pertinere* . Veluti cum venditor servum furem non esse promiserit, non tenetur, si postea furtum fecerit, L. 3. *D. eod. tit. de evictionib.* aut si fugitivum non esse promiserit, & postea servus fugerit . L. 4. *D. de probationib.* quae ita jungi potest cum d. L. 11. *D. de evictionib.* ex eodem lib. 6. *Respons. Pauli.* Si verò ante venditionem perfectam fundus publicatus fuerit : puta, antequam venditor emptorem in vacuum fundi possessionem induceret ; ille casus evictionis venditorem respicit, ut pretium emptori restituere teneatur, non id, quod interest, fundum traditum non fuisse . L. *si fundus. 33. D. locat.* Ex qua tamen argumentum non ducere, ante traditionem rei venditae periculum esse venditoris : quia ibi res non perit, sed vi quadam majore praestari non potest, puta, auctoritate principali . Ita & cum ex SCto Pisoniano in servum venditum animadvertitur, neque eum venditor praestare potest propter auctoritatem SCti, solummodò pretium emptori restituere tenetur . L. 8. *D. de SCto Siliano.* Aliàs nimis verum est, re venditâ ante traditionem peremptâ, emptoris esse periculum, quem & com-

modum respicit. §. cum autem. Instit. de empt. & vendit. L. id, quod. 7. D. de pericul. & commod. rei vendit. adeo ut emptor rei peremptae pretium venditori solvere teneatur, licet rem non possit tradere, quia perit. L. ult. C. eod. Quod plerique tentarunt in d. L. 33. D. locat. fundum fuisse publicatum culpâ venditoris; & ideo periculum ipsius fuisse, non placer: quia non tantum hostium devictorum agri militibus assignabantur, sed etiam vicinorum, cum assignati agri non sufficerent numero militum, ut est apud Siculum Flaccum lib. de conditionib. agrorum.

Ad L. furioso. 9. D. de re judicat.

C A P U T VII.

LEGEM furioso. 9. D. de re judicat. ita vulgò accipiunt, ut alteri litigantium furioso, neque à iudice, neque ab arbitro compromissario sententia dici possit. Et quidem cum arbiter coram litigantibus sententiam dicere debeat, non videtur sententia dicta coram furioso. L. diem. 27. §. coram. D. de recept. qui arbit. receper. L. coram. 209. D. de verbor. significat. Nec iudex etiam sententiam adversus furiosum potest dicere quasi absentem. L. quaesitum. 60. D. de re judicat. Verum aliud suadent verba d. L. 9. Furioso sententia à iudice, vel ab arbitro dici non potest; ut neque iudex, neque arbiter furiosus possit sententiam dicere. Et tangit Pomponius notam satis differentiam inter iudicem strictò, & arbitrum bonae fidei iudiciò addictum: quorum sententias magistratus exequabantur. L. à Dico. 15. D. eod. tit. de re judicat. Sed quae dubitatio, furiosum iudicem, vel arbitrum non posse sententiam dicere? Imò eo sensu major est: quia iudex datus, licet furere coeperit, nihilominus iudex manet. L. iudex. 46. D. de iudic. & potestatem iudicandi retinet, ut magistratum. L. qui furere. 20. D. de stat. homin. Videbatur, eum posse sententiam dicere, qui nullâ lege impeditur: puta, nec lege Juliâ privatorum, nec lege Juliâ publicorum iudiciorum. Plinius de Javoleno Prisco lib. 6. epist. 15. Est omnino Priscus dubiae sanitatis; intermissis tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius civile publice respondet. Sed natura est impedimento, quominus furiosus, dum est in ipso furore constitutus, sententiam possit dicere. L. cum Praetor. 12. §. 2. D. eod. tit. de iudic. Neque aliter valet sententia à furioso iudice, vel arbitro dicta, quam si suae mentis effectus iudicavit. L. cum furiosus. 39. D. eod.

Balnearia , loca balnearum , incrustationes , & picturae balnearum , in L. quidam. 13. D. de servitutib. praedior. urbanor. Lectio Florentina restituitur.

C A P U T VIII.

POST Titii horrea Hiberus habebat insulam. Hiberus secundum parietem communem balnearia fecerat. Proculus *L. 13. D. de servitut. praed. urban.* Quidam Codices legunt *balneariam*; sed rectè legitur in Pandectis Florentinis *balnearia*: nam balnearia sunt loca ad usum balnearum pertinentia. M. Tullius *lib. 3. epist. ad Q. fratrem, epist. 1. Nihil ei restabat, praeter balnearia, & ambulationem.* & apud Lucium Senecam, *de tranquillit. animi, cap. 9.* In balneariis sunt baptismarium, seu aquarium, hypocaustum, seu vaporarium, *triclina balnearia.* Vitruvius *lib. 6. de architect. cap. 7.* diaetae hypocaustae. *L. ligni. 55. §. 3. D. de legat. 3.* Praeterea Hiberus secundum parietem communem, puta, qui horrea Titii, & insulam Hiberi distinguebat, tubulos admoverat, per quos calor in hypocaustum diffunderetur. Quod suâ aetate inventum fuisse innuit Seneca in *epistolis*. Proculus respondit, Hiberum id jure non facere, quia nec balnea secundum parietem communem habere licet, si humor parieti noceat, *L. fistulam. 19. D. de servitut. praedior. urbanor.* nec tubos parieti communi admovere, per quos flammâ parietes torreantur. Subjicit Proculus in *L. 13. D. de servitutib. praed. urban.* In pariete communi *incrustationes, & picturas pretiosissimas fieri posse.* Quod etiam videtur pertinere ad praemissam quaestionem *d. L. 13. puta,* cum Hiberus in pariete communi incrustationes fecisset, secundum mores illius temporis. Lucius Seneca *epist. 86. Pauper sibi videtur, ac sordidus, nisi parietes magnis, ac pretiosis orbibus refuserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt; nisi illis undique operosa, & in picturae modum variata circumlitio praetexitur.* Incrustationes sunt tectoria ex crustis, tessellis, segmentisque marmoreis, musivario opere. Quod ex pavementis ad cameras suâ aetate transiisse refert Plinius *lib. 36. natural. histor. cap. 25.* Sed Proculus ait, ea tectoria, si vicinus parietem communem demolitus sit, non plus quàm vulgaria aestimari; puta, tectoria ex opere albario, ut Vitruvius *lib. 5. de architect. cap. 10.*

Electione rei fidejussor olim liberatus. Ratio istius juris profertur, & vestigium in L. egisti. 84. D. de solut. & liberat.

C A P U T IX.

SI creditor à debitore fidejussorem accepisset, & prius debitorem convenisset, ante constitutionem Justiniani in *L. ult. C. de fidejussorib. electio-*

ctione rei fidejussor erat liberatus. Paulus *lib. 2. sentent. tit. 17. Electè res principalis fidejussor, vel heres ejus liberatur.* Ratio istius juris fuit, quia creditor agendo adversus debitorem actionem consumperat. Sublata igitur obligatione principali accessio tollebatur. At si creditor fidejussorem elegisset, electione fidejussoris non tollebatur actio adversus reum principalem. Principalis obligatio sublata tollebat accessoriam; accessoria non tollebat principalem. Vestigium autem istius juris non insubtiliter deprehendi potest in *L. egisti. 84. D. de solution. & liberation.* Titius servo pecuniam crediderat, & servus ejus pecuniae fidejussores dederat. Titius ipretis fidejussoribus servi egit actione de peculio adversus dominum. Consultus fuerat Proculus, an fidejussores essent liberati, vel eos Titius convenire posset. Ratio consultationis fuit, quòd cum Titius actione de peculio adversus dominum egisset nomine servi, videbatur dominum ut reum principalem convenisse, atque electione domini, quasi rei principalis, fidejussores esse liberatos. Proculus rescriptis non esse liberatos: quia licet Titius actione de peculio egisset, manebat adhuc obligatio naturalis servi, cui fidejussores sese applicuerant. Manente igitur principali obligatione, manebat quoque fidejussorum obligatio accessoria; nec erat sublata actione de peculio, quâ Titius potuit non solidum consequi. §. *actionum. 11. Institut. de actionib. & adversus fidejussores regredi, ut quod deerat actioni de peculio, ab his actione ex stipulatu consequeretur.* Nam cum plures ejusdem rei nomine competunt actiones rei persecutoriae, si leviori actione prius actum fuerit, in id, quod deest, aliâ actione agi potest. *L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib.*

*Quarum legum praecepta Justinianus intelligit in §. 1.
Institut. de nuptiis.*

C A P V T X.

JUSTINIANUS in §. 1. *Instit. de nupt.* Justas nuptias inter se cives Romani contrahunt, qui secundum praecepta legum eorum. Idem fere Theophilus; sed non expressit, quarum legum praecepta in nuptiis contrahendis deberent observari. At certum est, Justinianum praecepta legum Juliae, & Papiae intelligere voluisse: tum quia legum appellatione in libris juris, leges istae debent intelligi, ut aliàs ostendimus: tum quia leges istae nuptias inter cives Romanos ritu quodam, & modò fieri praeceperant, ut justae essent nuptiae. Ac veluti erant justae nuptiae secundum praecepta legum, ita iusti liberi secundum leges istas quaesiti. Paulus *lib. 7. sent. in collat. leg. Mosaic. cum leg. Rom. tit. 16. Nec interest adoptivi sint, an naturales, & secundum legem Julianam, Papiamve quaesiti.* Ut autem praecepta legum servarentur, neve adversus leges quaedam pra-

cta,

eta, aut conditiones apponerentur, cum tabulis nuptialibus ipsa lex Papia recitari consueverat. Martianus Capella *lib. 2. de nuptiis Philologiae*, extremis verbis: *Tunc exurgens virginis mater poscit de Jove, superisque cunctis, uti sub conspectu omnium quicquid sponsalium nomine praeeparaverat Majugena, traderetur; ac demum dos à virgine non deesset; tuncque tabulas, ac Papiana Popaeamque legem finerent recitari.*

Conciliatur L. si gratuitam. 17. §. Papinianus. D. de praescript. verb. cum L. rem inspiciendam. 78. D. de furt. *Periculum distinguitur.*

C A P U T XI.

SI Titius Maevio rem inspiciendam dederit, puta, pretii explorandi gratiâ, L. 1. §. 2. D. de praescript. verb. Ulpianus distinguit, utrùm suâ causâ, vel causâ Maevi, vel utriusque causâ inspiciendam dederit. Si Titius suâ causâ dederit, dolum tantummodo à Maevio praestari oportere: si causâ Maevii, vel utriusque, dolum & culpam à Maevio praestari debere *propter utilitatem*, puta, quia in eo negotio utilitas quaedam Maevii versatur. L. 5. §. 2. D. commodat. non tamen Maevium praestare debere periculum. Ulpianus id videtur referre ex lib. 8. *Quaest. Papiniani*, & tamen Papinianus eodem lib. 8. *Quaest. in L. rem inspiciendam. 78. D. de furt.* scripsit, periculum posse respicere eum, qui rem inspiciendam acceperit. Dici quidem potest, in d. L. 17. non omne periculum debere intelligi, ut loquitur idem Ulpianus in d. L. 5. §. commodatum. D. commodat. Nec intelligi periculum furti, sed aliud periculum vis majoris, incendii, praedaturae, aggressurae. Periculum respicit eum, qui rem inspiciendam acceperit, si culpâ ipsius res furto perierit. *Idem cum duobus. 52. §. damna. D. pro socio. L. eum, qui. 14. §. idem scribit. 6. D. de furtis.* Quod periculum intelligi potest in d. L. 78. D. de furt. Eamque distinctionem vis majoris, & furti, Ulpianus adhibet d. L. 17. §. penult. D. de praescript. verb. An potius dicendum est, periculum respicere eum, qui rem inspiciendam acceperit, si aestimata data fuerit? veluti enim in commodato dolum, & culpa tantum praestatur ex natura contractûs; sed periculum omne ab eo praestandum est, qui aestimationem praestaturum se receperit, d. L. 5. §. commodatum. D. commodat. Ita cum res inspicienda data est aestimata, periculum omne praestandum est. Contractus incertus est, ex quo agi debet praescriptis verbis d. L. 17. §. 2. D. de praescript. verb. tamen ad commodatum accedit. L. eum qui. 10. §. 1. D. commodat. & in contractibus incertis, non minus quàm certis, aestimatio periculum facit ejus, qui rem inspiciendam suscepit. L. 1. D. de aestimat. act. Atque ita is, qui rem inspiciendam acceperit, de periculo teneri potest.

Pro-

Propria actio, perpetua actio, in L. petendi. 27. D. de pignorat. act. Horatio lux, Ulpiano.

C A P U T XII.

NONIUS Marcellus *cap. de var. significat. Sermou. in verb. proprium*, ex Accii armorum iudicio refert, *Non facile sine Deum operâ propria humana sunt bona: & propria interpretatur perpetua*, quomodo & Horatium interpretari libet *lib. 2. Epistol. 2. v. 171. seq.*

- - - - - *tanquam*

Sic proprium cuiquam, puncto quod mobilis horae

Permutet dominos, & cedat in altera jura.

Non enim minùs proprium est jure dominii, quod in alienum jus transire potest: sed non est perpetuum, quod aut cessione, aut successione in jus alienum transit. Id, quod Horatius postea subjicit *v. 175. seq.*

Sic quia perpetuus nulli datur usus, & heres

Heredem alterius, velut unda supervenit undam.

Proprium igitur apud Accium, & Horatium, est *perpetuum*. An non etiam ita intelligi debeat apud Ulpianum in *L. petendi. 22. D. de pignorat. act.* quae jugenda est cum *L. solutione. 18. D. ad exhibend. ex eod. lib. 6. Opiniorum* Ulpiani. Titius debebat centum Maevio, & cum Maevis debitum reposceret, nec paratam haberet pecuniam Titius, species quasdam auri dedit Maevio, ut eas apud alium creditorem, puta Sempronium, pignori poneret. Si quidem Maevius Sempronio satisfecerit, & species liberatas receptasque teneat, Ulpianus ait, Titium posse convenire Maevium actione ad exhibendum: si verò species adhuc sint apud Sempronium, propriam actionem Titio adversus Maevium creditorem suum competere, ut liberatae tradantur. Et illa quidem actio propria, est actio praelcriptis verbis, quae licet incerta sit, *L. cum res. 22. C. de donationib.* tamen propria est contractibus innominatis. *L. 1. & L. 3. D. de praelcript. verb.* Et propria actio dici potest ex contractibus innominatis, ut contractus ipse innominatus dicitur proprius. *L. rogasti. 19. D. eod.* Aliâ verò ratione Ulpianus *propriam actionem* dicere potuit in *d. L. 22.* id est, *perpetuam*, scilicet ad differentiam actionis ad exhibendum, quae perpetuò non datur adversus Maevium; neque aliter dari potest, quam si species à Sempronio liberatas, receptasque teneat. At perpetuò conveniri potest, ut species liberatas tradat: & ita actio praelcriptis verbis diceretur perpetua, ad differentiam actionis ad exhibendum, quae non est perpetua, seu non datur perpetuò.

De

*De actione legatarii ex legato per vindicationem sub
alternatione relicto.*

C A P U T XIII.

SI legatum esset per damnationem, puta, *heres illud, aut illud Titio dato*, heredis fuit electio, quod vellet dare. *L. si is, cui. 18. D. de legat. 2. Ulp. lib. sing. regul. tit. 24. de legat.* Nam & in aliis obligationibus alternativis, debitoris est electio, quod velit solvere. *L. plerumque. 10. §. ult. D. de iure dot. L. eum qui. 138. §. 1. D. de verbor. obligat. L. Stichum. 95. §. 1. D. de solut. & liberat. L. penult. C. de condict. indeb. L. 4. C. de verbor. significat.* Heredis igitur ut debitoris ex testamento est electio, quod velit dare, quando legatum per damnationem sub alternatione relictum est. Si vero ita legatum fuerit per vindicationem, legatarii est electio, quod non satis expressum est apud Ulpianum *d. tit. 24.* Nisi ita tacite legatam electionem intelligas, ad differentiam electionis, seu optionis, quae expressè legata est. Id autem satis constat ex *d. L. si is, cui. 18. & L. Lucius. 23. D. de legat. 2.* Ratio est, quòd legatarius ut dominus possit rem legatam vindicare, & vindicando praeveniat electionem heredis, ut non possit heres quod velit solvere. Quid autem si legatarius egerit actione in personam? ut potest, legato per vindicationem relicto. *L. quod legatur. 38. D. de iudiciis. L. huiusmodi. 84. §. ult. D. de legat. 1. L. Maevius. 66. §. in fundo. D. de legat. 2.* Legatario non vindicante, sed agente in personam, heredis videtur fuisse electio, quod vellet solvere: nec enim legatarius praevenit heredem, ut cum vindicat. Idemque est, ac si petere per damnationem agendo in personam; & ita agendo sub alternatione petere debuit, illud, aut illud dari: alioqui plus causa peteret, ut & ex aliis obligationibus alternativis. *§. huic autem. Instit. de actionib.* Vindicando autem eligere potuit, quod habere mallet. Non semper igitur in legato vindicationis sub disjunctione relicto legatarii fuit electio; sed tantum cum ageret actione in rem, & legatum vindicaret.

*Quaedam differentia deprehenditur inter SCtum Trebellianum;
& Pegasianum, cum indebitum fideicommissum ex hoc,
vel illo SCto restitueretur.*

C A P U T XIV.

CUM heres rogatus fuerat hereditatem restituere retentâ quartâ, vel dodrante hereditatis, locus erat SCto Trebelliano; & si heres ex eo

Pm. I. Oo SCto

SCto totam hereditatem restituisset, quartam ut indebitè solutam repetere potuit: quia testator non nisi dodrantem restituere voluerit, & quartam penes eum remanere. §. *sed quia heredes. Instit. de fideicommiss. heredit.* Ita non nisi per errorem facti, quartam, quam retinere poterat, solvisse intelligitur: puta, quòd putaret, se iustum esse totam hereditatem restituere; & ideo fideicommissi indebiti repetitio datur. *L. fideicommissum. 7. D. de condict. indeb.* At si heres iustus fuerat totam hereditatem restituere, vel minus quartam retinere, locus erat SCto Pegasiano: & si heres ex eo SCto totam hereditatem restituisset, non habebat condictionem indebiti. *Paulus lib. 4. sentent. tit. 3.* quia aut ignorans restituit; puta, cum ignoraret, se posse uti beneficiò SCti Pegasiani, & quartam hereditatis retinere; & ideo non habet condictionem indebiti. *L. error. 9. C. ad leg. Falcid.* Vel sciens restituit: puta, cum sciret, se posse quartam hereditatis retinere, & non retinuit; ideo non habet condictionem indebiti: quia indebitum non solvit, quod erat debitum ex voluntate testatoris, qui totam hereditatem restitui iusserat: & cum heres quartam retinere omisit, fidum obsequium, seu plenam fidem defuncto praestare maluisse intelligitur, quam quartam ex SCto Pegasiano retinere. *L. qui totam. 45. D. ad Senatusc. Trebell. L. 1. & L. ult. C. ad leg. Falcid.* *Paulus d. tit. 3. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, repetere eam non potest: nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto praestare maluit.* Ubi *Paulus* loquitur de restitutione ex SCto Pegasiano, quia aliud erat in restitutione ex SCto Trebelliano. Et haec differentia observari potest ex illis, quae erant inter SCtum Trebellianum, & Pegasianum, quaeque propter confusionem utriusque SCti à Justiniano factam non ita faciliè deprehendi possunt.

Non ex omnibus contractibus innominatis datur actio praescriptis verbis, sed tantum ex iis, qui sunt similes contractibus nominatis.

C A P U T X V.

UT ex contractibus certis, & nominatis certae, & propriae actiones proditae sunt, vulgares, & usitatae, *L. 2. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.* ita ex contractibus incertis prodita est actio praescriptis verbis, quae est propria istorum contractuum, ut potest intelligi in *L. peten. i. 27. D. de pignorat. act.* Non tamen putandum est, ex omnibus contractibus innominatis dari actionem praescriptis verbis; sed tantum ex iis contractibus, qui accedunt proximè ad contractus nominatos: veluti ex contractu innominato, qui est similis contractui emptionis, datur actio praescriptis verbis in factum proxima empti. *L. si convenit. 6. D. de rescind. vendit.* Ex contractu innominato, qui est similis locationi, datur actio

actio in factum proxima locati. *L. si ut certo. §. rem tibi. 12. D. commo-
dat. & L. 1. §. si quis servum. D. deposit.* Ex contractu innominato, qui
est similis societati, in factum actio proxima actioni pro socio. *L. si ti-
bi. 13. §. 1. D. de praescript. verb.* Ex contractu incerto, qui est similis
mandato, in factum proxima mandati. *L. 5. §. sed si facio. D. eod. L. 8.
D. de precario.* Ex contractu, qui est similis commodato, in factum pro-
xima commodati. *L. si gratuitam. 17. D. de praescript. verb.* At ex con-
tractibus incertis, qui non accedunt ad contractus nominatos, non da-
tur actio praescriptis verbis, sed datur vel in factum actio praetoria, *L.
7. §. 2. D. de pact. L. 1. D. si mensor fals. mod. dixer. vel condictio ob rem
dati, L. ult. D. de condict. caus. dat. vel actio de dolo. d. L. 5. §. quod si
faciam. & L. solent. 15. D. de praescript. verb.*

Unde dicta sit actio praescriptis verbis.

C A P U T XVI.

MIRUM post tot Graecos, & Latinos à Justiniano interpretes, non
satis hodie constare, unde dicta sit actio praescriptis verbis. Grae-
ci interpretes, qui (ut saepe monui) Latinorum verborum vim, atque
potestatem non callebant, haud videntur constanter intellexisse, cur illa
actio dicta sit praescriptis verbis; ut ex variis definitionibus arguitur,
quae in glossis Nomicis referuntur. Constantinus Harmenopulus *lib. 2.
Epitom. tit. 2. in fin.* vocat *προσγεγραμμένων συμφωνιών ἀγωγήν*, i. e. *prae-
scriptarum conventionum actionem*, & convenit ista definitio ex glossis
Nomicis, *συμπεγεγραμμένων συμφωνιών ἀγωγή*, i. e. *conventorum verborum actio.*
Latini interpretes eandem probarunt definitionem, quasi actio praescrip-
tis verbis dicta sit, quod agatur ex verbis praescriptis, id est, praestitu-
tis, & conclusis conventionem. *L. si dominus. 8. D. de praescript. verb.* Sed
verius est, dictam esse, quod praescriberentur, live ante scriberentur ver-
ba conventionis; & postea ex verbis praescriptis, seu ante scriptis, in
factum actio subjiceretur: idque Papinianus innuit in *L. 1. in fine. D.
eod. Non exhibitâ fide in factum civilis subijcitur actio.* Ait, subijci
actionem in factum, scilicet post verba praescripta, seu ante scripta. In
actionibus certis, quae competeabant ex contractibus nominatis, satis
erat actionem edere; & edita actio speciem futurae litis demonstrabat.
L. 3. C. de edendo: veluti editâ actione ex empto, certum erat, quid ex
hac actione praestari oporteret, *L. in emptionib. 43. D. de pact.* quidve esset
proprium hujus actionis. *L. 5. D. de actionib. empt.* At in contractibus
innominatis, cum incertum esset quânam actione agi oporteret, praescri-
bebantur verba negotii gesti; quid datum, vel factum esset, quidve con-
tra dari, vel fieri convenisset: & dicebat actor, se agere praescriptis ver-
bis, id est, ante scriptis, & propositis scripturâ. Neque aliâ mente fuit

Harmenopulus, cùm dixit, *εργεσιμῶν συμμάτων ἀγὰρ*, i. e. *praescriptarum conventionum actionem*. Datur quidem actio ex praescriptis conventionibus, seu praestitutis: verùm non inde actio ex praescriptis verbis dicta est, quasi ex praestitutis verbis; sed quasi ex praescriptis, sive ante scriptis, verbis, & quòd ex verbis, uti erant praescripta, seu scripturâ proposita, ageretur. Denique in actione praescriptis verbis, praescribere, non est praestituere, praefinire, ut aliàs; sed est praescribere, seu ante scribere, & scripturâ proponere.

Definitio Tutelae aliter quàm vulgò accepta.

C A P U T XVII.

MODESTINUS ex Servio retulit definitionem Tutelae in *L. 1. D. de tutel. quae & Justiniano placuit: Tutela est vis, ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem suam sponte se defendere nequit, jure civili data, ac permessa*. Vulgò creditum est, eam definitionem ad potestatem dandi tutoris pertinere; quasi Servius dicere voluerit, tutelam, seu potestatem dandi tutoris esse datam, ac permissam jure civili, id est, lege *xii. Tabularum*. Et hoc quidem certum est, potestatem dandi tutoris ex lege *xii. Tabul. descendere. L. 4. D. de testament. tutel. L. verbis. 120. D. de verbor. significat.* Verùm alia mens fuit Servii in *d. L. 1. D. de tutel.* Neque enim potestatem dandi tutoris definitione suâ comprehendere voluit, sed potestatem, quam habet tutor in pupillum. Ea potestas tutoris in pupillum non est ex lege *xii. Tabul.* sed ex jure civili, seu interpretatione Prudentum ad leges *xii. Tabul. L. 2. §. his legibus. & §. ita in civitate. D. de orig. jur.* Nec fuit ea potestas verbis legis comprehensa, quae simpliciter patrifamilias legandi, & tutores dandi potestatem fecerat, & agnatis proximis tutelam detulerat. Datò igitur tutore testamentariò, vel existente legitimò, necesse fuit constituere, quamnam tutor potestatem haberet in pupillum, ut non solum bonis, sed etiam moribus pupilli praefectus esset: quod ostendimus *lib. 5. Observat. cap. 3.* ut nihil quidquam facere posset absque tutoris auctoritate, neque stipulari, neque pacisci, neque hereditatem adire. Et haec potestas jure civili data fuit, seu interpretatione prudentum, *regulis juris civilis, L. contra. 28. D. de pact. more civitatis, L. more. 8. D. de acquir. vel omitt. heredit. id est, jure civili, jure non scripto, d. L. 2. §. his legibus. D. de orig. jur.* quo & substitutio pupillaris introducta. *L. 2. & L. ex facto. 43. D. de vulg. & pupill. substitut.* Apparet igitur, definitionem tutelae non ad potestatem dandi tutoris, sed ad potestatem tutoris in pupillum referri oportere. Neque in ea definitione jus civile pro ipsa lege *xii. tabul.* sed pro interpretatione legis accipi. Tutela quidem est ex jure

re

re naturali, ut impuberes sint in tutela, qui per aetatem seipfos regere non possunt. §. *impuberes. Instit. de Attil. tutor.* Artemidorus *lib. 1. δρυγο-κευμων cap. 14. ἡ δὲ τὰ ἑστὸν ἐλευθέρῳ ἀρχή, καὶ ἐλευθερία ᾗ, i. e. infantes non sibiipfis imperant, etiamsi sunt liberi.* Et haec ratio juris naturalis fecit, ut pupillis darentur tutores ad eam aetatem, quā seipfos regere possent, & donec in tutelam suam venissent. At hoc fuit ex jure civili, jure non scripto, jure moribus recepto, seu interpretatione Prudentum; ut tutor haberet potestatem in capite libero, nec quidquam pupillus absque tutoris auctoritate facere posset: quod verbis legis XII. Tabul. non fuerat comprehensum.

Etiam jure civili, ut jure Pontificiō, causam possessionis & proprietatis uno eodemque judicio terminari potuiss; se. Papiniano, & Symmacho lux mutua.

C A P U T XVIII.

IN L. 2. C. Theodos. de judiciis, & L. 10. C. eod. tit. expressum est, causam possessionis, & proprietatis uno eodemque judicio terminari posse. Symmachus *lib. 10. epist. 41.* refert constitutionem, quae iudicibus tribuebat copiam, nec tamen imposuerat necessitatem; ut quoties de possessione cognoscerent, etiam si casus tulerit, de jure, id est, de proprietate cognoscerent. Ita igitur liberum fuit iudicibus possessionis, & proprietatis causam simul terminare; sed & separatim de causa possessionis cognoscere. L. 3. C. si à non compet. judic. Quod enim permittitur iudicis potestati, non subjicitur juris necessitati. Papinianus in L. non quicquid. 40. D. de judic. Symmachus sup. iudicibus tribuebat copiam, nec tamen imposuerat necessitatem. Et cum jure civili id fieri potuerit, Innocentius III. nihil novi constituit in Cap. 3. 4. & 5. de caus. posses. apud Gregor. ut possessorium, & petitorium uno eodemque judicio terminari possit. Quod & arbitrio iudicis relictum est, ut si velit, utrumque definiat. cap. significaverunt. 36. de testib. & attestationib. aut separatim, Cap. 1. de sequestrat. posses. Cap. dilectus. de capell. Monachor. apud eundem Gregorium. Verum jure civili videtur necessitas imposita iudicibus, ut prius causam possessionis, quam proprietatis definiant. L. ordinarii. 13. C. de rei vindicat. L. 3. C. de interdict. Quod ita intelligendum est, ut si separatim velint de hac, vel illā causā cognoscere, prius causam possessionis definiant, nec proprietatis causam antevertant.

Omnibus legibus scriptis, non tantum poenariis, Princeps solutus fuit. Ad L. Princeps. 31. D. de legibus.

C A P U T XIX.

NON parùm conferunt ad interpretationem legum, inscriptiones, ex quibus fragmenta Jurisconsultorum variè dispersa consui possunt, & ita quidpiam lucis affulgere. Haud tamen unquam probare potui eam Graecorum interpretationem, quam ducunt ex inscriptione *L. Princeps. 31. D. de legibus*, quae quia est ex *lib. 13. Ulpiani ad leg. Jul. & Pap.* ideo existimarunt, Principem non omnibus legibus, sed tantum poenaliibus solutum fuisse, veluti legibus Juliâ, & Papiâ, & aliis hujusmodi, quae poenas irrogarent. Major Dioni fides habenda est *lib. 53.* ubi cùm retulit, Imperium à Populo Rom. translatum fuisse in Principes, subjicit, eis quoque concessum fuisse, ut soluti essent legibus αἰνῶν, inquit, ἡ νόμος: & interpretatur ipse secundum Latina verba, οὗτ' ὅτιν, ἐλευθεροῖν τὸν πᾶν ἀναγκαίαν νομοθεσίαν, καὶ εἰδὲν ὅτι γυγασμῶν νόμων, i. e. liberi sunt ab omni necessaria sanctione juris, & nullis legibus scriptis tenentur. Sed cur non etiam soluti sunt jure non scripto, & moribus constituto? An quia ad jus gentium, vel ad religiones plurimum pertinebat, ut ostendimus supra *lib. 1. Observat. cap. 38.* & Princeps jure isto teneri debuerit? Scriptis autem legibus solutus fuit: & ita Augustus suas leges egrediebatur, apud Tacitum *lib. 3. Annal.* quia ipsis non tenebatur. Ita Imperatores Severus, & Antoninus legibus se solutos esse profitentur. *§. ult. Instit. quib. mod. testam. infirmant.* Ammianus Marcellinus *lib. 16. Incusent jura clementiam, sed Imperatorem mitissimi animi praeflare ceteris legibus decet.* Extat antiqua inscriptio de Valentiniano *Legum domino Romanarum, justitiae, aequitatisque rectori.* Princeps igitur legibus solutus fuit. Nec movet in contrarium inscriptio d. *L. 31. D. de legib.* quae ad alias leges referri debet, praeter Juliam, ac Papiam. Nec fragmentum legis Regiae, quâ Imperium Vespasiano delatum est; quasi non omnibus legibus solutus fuerit Vespasianus, sed tantum iis legibus, plebisve scitis, quibus soluti fuerant. Julius Caesar, Augustus, Claudius, retrò Principes ante Vespasianum. Etenim cùm Augusto lege Regiâ imperium delatum est, solutus fuit legibus, quae praecesserant. Cumque aliae leges latae fuissent post Augustum, Principes Augustum secutos iis legibus solutos esse oportuit; & ita Vespasianus legibus solutus fuit, quibus & Augustus, & alii retrò Principes soluti fuerant. Quod si Princeps legibus solutus fuit, lege Glicia, & lege Falcidia solutus fuit. Principe igitur herede instituto, nec lex Glicia, nec lex Falcidia locum habuisset; nisi Principes aliter rescripissent, & legibus istis se se ut privatos subicere voluissent. *L. Papinianus. 8. §. si Imperator. D. de inoffic. testam. L. 4. C. ad leg. Falcid. d. §. ult. Instit. quib. mod. testam. infirmant. L. ex imperfecto. 23. D. de legat. 3.* Modestiores quique Principes ita legibus se

se subijcere voluerunt , ut Trajanus apud Plinium in *Panegyric.* *Non est Princeps super leges , sed leges super Principem .* ut Severus , & Antoninus , d. §. ult. *Infirmit. quib. mod. testament. infirmant.* Theodosius apud Symmachum *lib. 2. epist. 13.* Theodosius , & Valentinianus *L. ult. C. Theodos. de appellacionib. & L. 4. C. de legib.* Anthemius *Novell. de bon. vacantib.* nihil sibi amplius licere voluit , quàm privatis ; puta , in hereditatibus capiendis , in donationibus . Denique Augustus legis Voconiae veniam non petiit apud Dionem *lib. 56.* sed concessit feminis , quae eâ lege tenebantur , quâque ab eo , qui census esset , professusve centum millia , eâ lege heredes institui non poterant .

Quis forensium rerum expers , vel aliàs simplicitate gaudens , & desidia deditus , in L. cum de indebito. 25. D. de probationib.

C A P I T U L U M XX.

TRIBONIANUM totam *L. cum de indebito. 25. D. de probationib. & praesumpt.* conturbasse , apparet ex verbis ipsius legis , quae posteriorum temporum locutionem referunt ; ex distinctionibus , quas interjicit ; sed potissimum ex verbis extremis , quae ex Justiniani Constitutione attextuit in *L. generaliter. 13. C. de non numerat. pecun.* Ibi autem , *si quis forensium rerum expers* , videtur clericos intelligere voluisse , qui forensium rerum expertes esse debent ; ita ut ab ordinibus Ecclesiasticis rejicerentur , qui in tribunalibus forensibus postulassent , causasve egissent . Et clericis opprobrium esse putatur , si peritos se velint ostendere disceptationum forensium . *L. repetita. 41. C. de Episcop. & Cleric. L. consulta. 23. C. de testament.* Atque ita Basilus *epist. 84.* se rerum forensium expertem profitetur , & Gregorium fratrem , qui bonis cedere maluerat , quàm litigare : *διὰ τὸ ἀμέτρητοι ὄντες τὰ πολιὰ καὶ ἀνθρώπων* , i. e. *propter nostram in rebus hujusmodi ineptiam* . Basilus tamen aliquando in foro versatus erat , ut ipse meminit *epist. 342.* Verùm id decuit Basilium , & Gregorium fratrem , Episcopos ordinatos , ut à negotiis forensibus abstinere . Svidas in *verb. πολιτικῇ* : Πολιτικῇ ἀρετῇ τῇ ἡρώδην συνάπτει , συγκλάδων ὅτι τὰ ἀσύγκλωστα . i. e. *civilem disciplinam sacerdotio conjungere , est convolvere ea , quae simul convolvi non possunt* . Basilus *epist. 340.* τὰ ἀμύτητα μίγνυμεν , i. e. *intermiscibilia noscimus* . Illis igitur verbis , *si quis forensium rerum expers* , Clericos intelligere voluit , atque etiam Monachos , qui non minus , quàm clerici , à forensibus negotiis abstinere debent . His autem verbis , *vel si quis aliàs simplicitate gaudens , & desidia deditus* , Tribonianus de Christiana religione haud rectè sentiens (ut auctor est Svidas) Monachos perstringere voluit . Equidem Monachi jam ante tempora Triboniani , desidia infirmulati fuerant . Impp. Valentinianus , & Valens in *L. quidam.*

dam. 63. C. Theodos. de decurionib. repetitâ in L. 26. C. eod. tit. Monachos Aegypti, quasi ignaviae sectatores insinulat. Et sub iisdem Impp. agens Eunapius de iisdem Monachis Aegypti in Aedesio, Μοναχοὶ ἀρρετῶντες μὲν καὶ ἐν αἵδοις, ὁ δὲ βίος αὐτοῖς εὐδαίμων, i. e. Monachos quidem homines specie, sed vitâ porcinâ. Rutilius lib. 1. Itinerarii, Monachos vocat lucifugas viros, viva funera. Pagani isti erant, & Monachorum vitae inscii. At Monachi, ut desidia suspicionem effugerent, loca, in quibus debebant ἀσκηθεῖν, i. e. exercitatoria nominarunt; quasi potius in hisce locis exercitarentur, quàm desidem vitam agerent.

An referenda sit L. qui testamentum. 27. D. de probationib. & praesumptionib. ad legem Papiam, vel Cinciam.

C A P U T XXI

QUAEDAM personae ex lege Papia ad certum modum capere poterant ex testamento. *L. quod donationis. 36. D. de mort. caus. donationib. ex lib. 8. Ulpiani ad leg. Jul. & Pap. Vir, & uxor tantum decimam bonorum, matrimonii nomine, invicem capere poterant, si liberos non haberent. Liberi ex alio matrimonio suscepti, communes liberi post nonum diem amissi, singulas decimas adjiciebant. Ulpianus lib. sing. reg. tit. 15. de decimis. Et ita vir, & uxor ad certum modum ex alterutro testamento capiebant. Quaedam aliae personae solidum capere non poterant. L. sed si. 62. D. de condit. & demonstr. L. quotiens. 67. D. ad leg. Falcid. Verum L. qui testamentum. 27. D. de probationib. parum apte ad istas personas referretur. Non quidem ad virum, & uxorem, ut satis constat ex specie legis. Nec ad orbem liberis, quia de eo loquitur, qui ab initio licitam quantitatem, & ad certum modum capere potuit; non qui ex post facto certam partem capere potest, ut orbis dimidiam. Solidum orbo relinqui poterat; sed ex post facto eveniebat, ut dimidiam tantum haberet, cum fiscus aliam partem vindicasset. Et si testator dimidiam partem bonorum orbo legasset; non dimidiam, sed partem dimidiae partis habuisset. Magis igitur d. L. 27. D. de probationib. referenda videatur ad legem Cinciam, quae patronis causarum ob causam orandam ad certum modum capere permisit; & certum modum donationibus imposuerat. L. cum de modo. 11. & L. fideiussori. 24. D. de donationib. L. 4. C. Theodos. eod. tit. & licitam quantitatem praestituerat, quae ex ea lege capi posset; puta, decem millia, vel secundum Ulpiani computationem, centum aureos. L. 1. §. penult. D. de extraord. cognitionib. Ea lex primum à Cincio lata, saepius recentata memoratur: sub Augusto, Dio lib. 54. sub Claudio, Tacitus lib. 11. Annal. sub Nerone, Suetonius in Nerone*

rone cap. 17. sub Trajano, Plinius lib. 5. *epist. ult.* & adhuc temporibus Pauli obtinebat, qui librum singularem ad eam legem scripserat, ut praefert inscriptio *L. contra. 29. D. de legib.* Atque ita apparet ex d. *L. 27. D. de probationib.* legem Cinciam ad donationes testamentò relictas porrectam fuisse.

Errores quatuor Constantini Harmenopuli indicantur sub tit. D. de testibus.

C A P U T XXII.

QUAM saepe Graeci à vera interpretatione aberrant; & pravè mentem auctorum juris acceperint, vel unus probabit Harmenopulus, qui sub *tit. D. de testib.* quatuor errores tradidit. Primus est lib. 1. *Epitom. tit. 6. §. 38.* post synopsis Basilicān lib. 21. *tit. 21. cap. 44.* circa interpretationem *leg. 11. D. de testibus.* Ad fidem rei gestae faciendam, etiam non rogatus testis intelligitur. Εἰς ἀποδείξιν τῆς γαργολῆς ἡδὲ ἰ μὴ ἀγαπημένους ὢν μαρτυρεῖ. Τὸ δὲ ἐν αὐτῇ συμπαρεῖ ποῖον ἀλλ' ἐπὶ τῇ συμπεριβούλῃ, ἢ περιστάσει. i. e. Ad probationem rei gestae etiam non vocatus fert testimonium: quod non de conventionibus dicit, sed de fortuitis, & accidentibus. Id non colligit Harmenopulus ex d. *L. 11.* sed ex *Novella Justiniani 90. cap. 2.* quasi ita Justinianus constituere voluerit: idque & tenet Accursius ad d. *L. 11.* Justinianus autem constituere noluit, ut in conventionibus, seu negotiis contrahendis, testes rogarentur, sed tantum ubi fieret professio solutae pecuniae: idque ex d. *Novell. 90.* constat, & *Authent. rogati. C. de testibus.* Et quidem si in codicillis testes non rogati adhiberi possunt, *L. ult. in fin. C. de codicill.* ita & in contractibus. Secundus error est eod. lib. 1. *tit. 6. §. 70.* circa interpretationem *L. 16. D. de testib.* Qui falsò, vel variè testimonium dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, à iudicibus competententer puniuntur. Harmenopulus, ὅτι τὸ ἀπορροῦν ἀρχόντων, scilicet ut à iudicibus competentibus puniantur: quod & Latinus sermo respuit, & perperam est. Namque omnes iudices, apud quos testimonium dicitur, sunt competentes, ut falsos testes puniant; neque eis fori praescriptio obijcitur. *L. nullum. 14. & L. 15. C. de testib.* Paulus ait, competententer puniuntur, id est, competentibus poenis; puta, ut pro ratione delicti, vel personarum, hujusmodi testes in exilium mittantur, aut relegantur, aut curiā submoveantur, ipso Paulo interprete lib. 5. *sentent. tit. 15.* & in *fragment. collat. leg. Mosaic. cum lege Rom. tit. 8.* Tertius est eod. lib. 1. *Epitom. tit. 6. §. 41.* circa *L. 20. D. de testib.* In testimonium accusator citare non debet eum, qui iudiciò publicò reus erit, aut qui minor viginti annis erit. Ibi putat Harmenopulus, in criminalibus causis non posse adhiberi testem, nisi qui viginti annos expleverit; in

Par. I.

P p

pe-

pecuniariis non nisi qui decem & octo annos . Quod tamen ex verbis Venuleji in d. L. 20. non colligitur , & falsum est . Nam si impuberes tantum à testimonio dicendo repelluntur ; puta , qui nondum primam pubertatem attigerunt , L. 3. §. 1. *D. eod. tit. de testib.* à contrario dicendum est , puberes admitti posse , qui quatuordecim annos expleverint , nec tempus plenae pubertatis , puta , decem & octo annos , debere expectari . Et ita puberes ad testamentum adhiberi posse ait Ulpianus *lib. sing. regul. tit. 20. de testament.* qui & ipsi eâ aetate testamentum facere possunt , & nuptias contrahere , & seiplos regere posse creduntur . Sed adhuc majus erratum est , quod ibidem Harmenopulus subjicit §. 47. non licere ei testimonium dicere , qui minor sit viginti quinque annis . Quartus est eod. *lib. 1. tit. 6. §. 10.* circa interpretationem *L. ob carmen. 21. §. si ea. D. de de testib.* ubi refert ex Magistro , in emptione , & aliis contractibus , & fidem , & existimationem testium spectari : at in causis criminalibus , puta , ubi de vi , de caede , aut injuriis agitur , nec vitam , nec mores testium spectari oportere . Arcadius ait in d. L. 21. *Si ea rei conditio sit , ubi arenarium testem , vel similem personam admittere cogimur , sine tormentis testimonio ejus credendum non est .* Non simpliciter igitur arenarius , aut similis persona est admittenda ; sed ubi ea conditio causae fuerit , ut admitti debeat : veluti in crimine majestatis , in quo omnibus aequa conditio esse dicitur . *L. nullus. 4. C. ad leg. Jul. majest.* Neque istis personis aliter creditur , quam si tormentis subjiciantur . Et quidem si in pecuniariis causis testium persona exploranda est , L. 3. *D. de testib.* multò magis in criminalibus , ubi & de capite , & de existimatione agitur . Cum igitur tot errores Harmenopulus sub uno titulo proferat , videat nunc quisque , uti in exploratis Graecorum interpretationibus fides haberi debeat .

De Antichresi expressâ , & tacitâ ; & quatenus actio in factum intelligi debeat in L. si quis. 11. §. 1.
D. de pignorib. & hypothec.

C A P U T - XXIII.

ANTICHRESIS expressâ est , cùm debitor fundi vel aedium possessionem in creditorem transfert , hac conventionem adhibitâ , ut creditor fructus fundi percipiat , aut aedes inhabitet , in vicem usurarum , donec ei pecunia solvatur . *L. si is , qui. 11. §. 1. D. de pignor. & hypoth. L. si ob lege. 17. C. de usur.* Sed & creditor fundum alii fruendum , & aedes alii habitandas locare potest . d. L. 11. *D. de pignor. & hypoth.* ubi Martianus nullam differentiam statuit inter fundum , quem creditor alii fruendum locaverit , aut aedes , quas alii habitandas locaverit . Sed Harmenopulus *lib. 3. Epitom. tit. 5. §. 6.* eam colligit ex *L. si eâ pactione. 14. C. de usur.* quod

quòd si creditor fundum in antichresim acceptum alii fruendum locaverit, referri non possit quaestio, quòd pensio fundi legitimum modum usurarum superet: nec si creditor ipse aedes habitet, sed si alii habitandas locaverit, referri possit quaestio, quòd pensio aedium legitimum modum usurarum superet, & id, quod excedit, in sortem imputari debeat. Ratio differentiae est, quòd incertus sit fructuum proventus; & conductoribus praediorum rusticorum propter sterilitatem, aliamve vim majorem, ex pensionibus saepe remittitur. *L. si merces. 25. §. vis major. D. locat. L. excepto. 18. C. de locat. & conduct.* At pensiones aedium certae quotannis penduntur, & non nisi raro admodum ex his aliquid remittitur. Antichresis tacita est, cum debitor gratuitam pecuniam accipit, id est, sine usuris, & creditor ex fundo pignorado fructus ad modum legitimum usuras retinet. *L. cum debitor. 8. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrab.* Quòd si tacite contrahitur antichresis, ut creditor non omnes fructus rei pignorate habeat, sed ad modum legitimum usurarum; cur non & expressa antichresis ita contrahi potest? ut in *L. 1. §. pacto. D. de pignorib. & hypothec.* ubi quidem ab initio conventio fuerat, ut usurae solverentur; aut nisi solverentur fructus, hypothecarum fini legitimae usurae compensarentur: & ita contracta fuit antichresis. Sed finge, contractam fuisse antichresin, & creditorem possessionem amisisse, Martianus ait, creditorem solere in factum actione uti, d. *L. 11. §. 1. D. de pignorib. & hypothec.* Quàm actione in factum? Non quidem actione praescriptis verbis in factum, quae datur ex contractibus innominatis, ut accedunt ad contractus nominatos; sed in factum praetoria, quae datur deficientibus aliis actionibus. *L. juris gentium. §. 2. D. de pact. L. in rem. 23. §. item quaecumque. L. cum autem. 52. D. de rei vindicat. L. 3. §. interdum. D. ad exhibend. L. si heres. 63. D. de legat. 2.* An non verò hypothecaria actio competit creditori, qui antichresis possessionem amisit? quia antichresis pignus est, & ex hoc contractu datur actio pignoratitia debitori adversus creditorem. *L. si pecuniam. 33. D. de pignorat. act.* Cur non igitur & hypothecaria actio dabitur creditori? Equidem ex hoc contractu pariter videtur, dandam esse contrariam pignoratitiam creditori adversus debitorem, ut directa competit debitori adversus creditorem. Sed Martianus denegat actionem hypothecariam concessâ actione in factum, quasi hypothecaria deficiat: quia antichresis differt à pignore: & quia hypothecaria actio datur creditori ad avocandam nudam possessionem rei pignorate, *L. si cum venditor. 66. D. de evictionib.* non etiam ad percipiendos fructus ex re pignorata.

Subsidiaria actio, quae datur adversus Magistratus municipales, dici non debet actio in factum.

C A P U T XXIV.

THEOPHILUS primus actionem subsidiariam, quae datur adversus Magistratus municipales, cum aut satisfactionem à tutoribus exigere omiserunt, aut non idoneam exegerunt, actionem in factum dixit in §. *sciendum est. Instit. de satisfdat. tut. & curat.* Theophilum alii postea secuti sunt. Moveri poterant, quod saepe actiones utiles dicuntur in factum actiones, ut actio praescriptis verbis, ut actiones, quas Praetor accommodat legibus, *L. quia. 11. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.* ut utilis in rem actio, vel ad exhibendum. *L. in rem. 23. D. de rei vindicat. L. si heres. 63. D. de legat. 2.* At ista actio subsidiaria est utilis. *L. 1. D. de Magistratib. conveniend. L. 5. C. eod.* Igitur & in factum dici posse videatur. Verum non omnes actiones utiles sunt in factum actiones, ut nec omnes in factum actiones, sunt utiles. Publiciana in rem actio est utilis, non tamen in factum. Quasi Serviana, seu hypothecaria, est utilis, non tamen in factum, ut superiori capite ostendimus. Ita subsidiaria actio, quae datur adversus Magistratus, est utilis, non tamen in factum. Praeterea actiones in factum, quae dicuntur utiles, & in factum, dantur ad exemplum directarum, ut actio praescriptis verbis civilis, quae datur ex contractibus innominatis, exemplò directarum actionum, quae ex contractibus nominatis competunt: ut actiones in factum utiles, quas Praetor accommodat legibus, danturque deficientibus directis actionibus. At subsidiaria actio non datur deficiente directà tutelae actione; imò est eadem actio, non alia, quam quae datur adversus tutorem, *L. ult. D. de Magistratib. conveniend.* sed ex SCto data est adversus alias personas, quam adversus tutorem. Directa actio tutelae competit adversus tutorem ex administratione tutelae. §. *ult. Instit. de Attilian. tutor.* Adversus Magistratus utilis tutelae actio data est, licet non administraverint; & tenentur, quasi administrassent. *L. 4. §. 1. D. rem pupill. vel adolescent. salv. for.* Denique actio in factum est, quae factum demonstrat, & rem, uti gesta est. *L. cum mora. 6. C. de transactionib.* At cum Magistratus satisfactionem non exegerunt, nullum est factum, ut actio in factum concipi possit. Igitur subsidiaria actio, licet sit utilis, non tamen in factum dici debet; sed est utilis tutelae actio, quae datur ex SCto: veluti ex edicto Praetoris datur actio Publiciana, & quasi Serviana, quae sunt utiles actiones, non in factum. Nullà in parte magis erratum est, quam cum actiones utiles, & in factum permiscerentur, quae permisceri non debent, ut ostendimus supra; aut cum actiones utiles, & in factum distinguuntur, quae distinguere non debent: veluti in rem utilis actio, quae datur, cum quis dominium rei suae factò alterius amiserit, eamque

que directò vindicare non potest, *L. 5. §. de arbore. D. de rei vindicat.* eadem est cum actione in factum. *L. in rem. 23. §. quaecumque. D. eod. veluti est eadem actio in factum ad exhibendum. L. 3. §. penult. D. ad exhibendum. L. si beres. 63. D. de legat. 2. & utilis actio ad exhibendum, L. cum servus. 16. D. ad exhibend. & eadem est utilis actio cum actione in factum accommodatâ legi Aquiliae. L. boves. 53. D. ad leg. Aquil. & L. nam & 51. D. de furtis.*

Testamentum non esse juris gentium, neque originem habere ex eo jure, sed ex aliquo jure civili.

C A P U T XXV.

PRI-MUS etiam, opinor, Theophilus scripsit, testamenta esse juris gentium, ut contractus, & donationes, in §. 1. *Instit. de jur. natur. gent. & civil.* Quem & plerique alii non contemnendae auctoritatis secuti sunt. Ea tamen sententia vix probari debeat; nam jus gentium est, quod cum ipso genere humano proditum est, quodque naturali ratione inter omnes homines peraequè servatur. *L. omnes. 9. D. de justit. & jur. L. 1. D. de acquir. rer. domin.* At testamentorum usus cum ipso genere humano ita proditus non fuit, ut homines in civitatibus convenientes statim testamenta fecerint. Statim quidem contraxerunt, *usu exigente, & humanis necessitatibus.* d. §. 1. *Instit. de jur. natur. gent. & civil.* At non erat ea necessitas, ut testamenta facerent. Imò in civitatibus, licèt bene institutis, longi temporis intervallum fuit, antequàm usum testamentorum haberent: ut Athenis, antequàm de ea re Solon legem tulisset. Sed etsi quaedam gentes usum testamentorum habuerint, non tamen omnes, ut Germani, apud quos testamentum nullum. Et quidem testamentum magis est contra naturalem rationem, quàm ex ipsa naturali ratione; nam hereditas parentum debetur liberis ex voto naturae, & ex ratione naturali. *L. scripto. 7. D. unde liberi. L. cum ratio. 7. D. de bon. damnator.* atque etiam ex naturali aequitate cognati ad successionem propinquorum admittuntur. *L. 2. D. unde cognat.* At testamento ad alias personas extraneas hereditas parentum, & cognatorum transfertur. Non opus est testamento, ut hereditas liberis, aut cognatis deferatur, quae deferatur ab intestato sanguinis, & proximitatis nomine. Tacitus *lib. de morib. Germanor. 20. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, fratres, patru, avunculi.* Tantum abest igitur, ut testamentum sit secundum naturam, seu jus gentium; imò potius adversus naturalem rationem introductum est, ut ad alios hereditas, quàm ad liberos, aut propinquos transiret, Solon legem tulerat apud Athenienses, ut liberis non

extan-

extantibus, parentes, praeteritis cognatis propinquisve, extraneos possent testamentò heredes instituere. Ephori apud Lacedaemonios legem tulerant, ut, liberis etiam extantibus, parentes quemlibet heredem instituere possent, quo magis liberos in obsequio retinerent. Et ita in testamenti factione jus civile, seu jus proprium cujusque civitatis fuit, adversus jus gentium, seu jus naturale. Praeterea contra naturalem rationem est, ut voluntas hominis post mortem valere incipiat: nam mors omnia solvit. Igitur & potestatem de rebus nostris post mortem statuendi solvit; ut etiam mandatum morte mandantis solvitur. *L. inter. 26. D. mandat. L. si per epistolam. 50. D. de acquir. vel omitt. heredit.* Et ita voluntas hominis cum vita expiraret, nisi potestate legis in testamento post mortem confirmaretur. Satis igitur apparet, testamenta non esse juris gentium, sed ex proprio jure cujusque civitatis. At omnino perperam est, quod Theophilus in d. §. 1. *Instit. de jur. natur. gent. & civil.* scripsit, ex jure gentium διαθήκας συγγράμματα, i. e. *testamenta conscribi*: nam id omnino juris civilis fuit, ut testamenta fierent in tabulis, aliave materiâ. Et si ex jure gentium originem haberent, satis esset per nuncupationem fieri, expressâ quoquo modo testatoris voluntate: ut in contractibus juris gentium nudus consensus absque scriptura sufficit. *L. 1. D. locat.* Denique si testamenta fierent jure gentium, ab omnibus fieri possent: at per scripturam non fierent, nisi ab iis, qui litteras scirent.

Rejicitur Theophilus in §. sui autem. Instit. de heredit. quae ab intestat. deferunt, spurios Curiae oblatos fuisse Decuriones.

C A P U T XXVI.

CUM spurii in honoribus Curiae adipiscendis legitimè natis posthabeantur, *L. 3. §. 1. D. de decurionib.* vel etiam ab ipsis prorsus rejicerentur. Oecumenius in *epist. 1. Pauli ad Corinth. cap. 3.* cum de spuris, & illegitimè natis loquitur: Νέθεν καλέμενος, καὶ ἄπειρος πατρὸς καὶ γυναικὸς. καὶ ἐν βαλάντιον, καὶ ἐν δυνάμει δόσι σιωπῶν ἐπαλάμει. i. e. *Nothus vocatur, & inglorius, ubique est; & sive in curiam, sive in forum oporteat ingredi, ejicitur.* Theodosiana constitutio permisit patribus, ut nothos, & minus legitimè susceptos liberos curiae offerrent; atque ita legitimi, & sui heredes fierent. *L. 3. C. de naturalib. liber.* cuius meminit Justinianus §. ult. *Instit. de nupt. & §. sui autem. Instit. de hereditatib. quae ab intestat. deferunt.* ubi Theophilus scribit, nothos curiae oblatos decuriones factos fuisse, & jura suorum heredum habuisse: γινόμενοι δὲ βαλάντια τὰ τὸ σίον ἔχουσι δύνανται, i. e. *facti enim decuriones suorum habebunt jura.* Verùm nothi ita curiae oblato, erant statim legitimi, sui heredes, & antequàm de-

decuriones essent; nec decurionatus honorem, sed conditionem curialem per huiusmodi oblationem sortiebantur, d. *L. 3. C. de natural. liber.* puta, ut muniis curiae servirent, *L. omnes. 50. C. de decurion.* periculū suarum facultatum, *L. nulla. 60. & L. neminem. 64. G. eod.* ut non possent repudiare, vel alienare paternas facultates, *L. 4. C. de natural. liber.* ut non possent militiae adscribi, *L. qui derelicta. 17. C. de decurion.* ut in civitate, non in rure degerent, *L. unic. C. si curialis relict. civit.* Ita igitur nothi curiae oblati erant conditioni curiali obnoxii, non tamen decuriones. Et propterea decuriones, & curiae subjecti distinguuntur. *L. si quis. 55. C. de decurion.* ejusdemque conditionis erant, qui poenae loco addicebantur; ut Christiani olim, ut officiales. *L. ne quis. 33. C. de decurionib.* Et quidem absurdum fuisset, nothos curiae traditos, mox fuisse decuriones, cum aut aetatem non haberent, aut non essent idonei ad temp. administrandam, aut plenus esset numerus decurionum: & decurionatus honorem fuisse statim affectuos, quem legitimè nati haud ita facile assequerantur. Eamque dubitationem inoverat mihi suapte ingenio excellentissimò, ut plerisque alias, Illustrissimus Princeps Ludovicus Borbonius Dux Enguinaeus, cum ei nuper Institutiones Imperiales, & paraphrasim Theophili percurrerem; secundum Theophili sententiam, minus legitimè quaesitos liberos plus juris, quam legitimos habuisse. Procedente verò tempore curiae oblato in decuriones assumi potuisse non dubito, cum ordinis numerus replendus esset; è cuius utilitate est, ut repleatur. *L. 2. & 3. D. de decurionib.*

Non est distinctio adhibenda inter colonum, qui nummis, aut partibus colit, in perceptione fructuum. Theophilus rejicitur.

C A P U T XXVII.

QUIDAM sunt coloni partiarii, qui certā parte fructuum fundum colunt; puta, dimidiā, terciā, quartā. *L. si merces. 25. §. vis major. D. locat.* Quidam sunt, qui nummis colunt, id est, certā pensione, seu mercede pecuniae, quam domino pro fundo fruendo inferunt. *L. si apes. 26. §. 1. D. de furt.* Theophilus inter eos colonos differentiam induxit circa perceptionem fructuum in §. *si quis à non domino. Institut. de rer. divis.* ut colonus, qui nummis colit, fructus suos non faciat, nisi cum eos perceperit; veluti fructuarius aliter suos non facit: in aliis autem colonis, qui partibus fundum colunt, secus constituit, ut antequam perceperint, fructus suos faciant. Nulla tamen videtur esse ratio diversitatis, quin omnes coloni solum suos fructus faciant, cum eos perceperint. *L. cum in plures. 60. §. messem. D. locat. & L. si servus. 61. §. locavi. D. de furt.*

furt. Tum etiam quodd dominus, qui fundum locavit, eum vendere potest, & fructus pendentes, qui fundi partem faciunt. *L. fructus. 43. D. de rei vindicat.* Si igitur dominus fundum vendiderit, emptor poterit colonum, sive partiarium, sive qui nummis colit, expellere. *L. si merces. 25. §. 1. D. locat. L. emptorem. 9. C. de locat. & si expulerit, fructus suos percipiendo faciet; nec colonus adversus emptorem agere poterit, sed tantum adversus dominum in id, quod interest ratione fructuum. d. L. 25. §. 1. D. locat.* Atque ita apparet, ineptam esse distinctionem Theophili. Nec minus ineptum est, quod in eodem §. subjicit, *et ferè capla-
m*, non enim est superfluum, sed expressim additum: quia licet in perceptione fructuum colonus, & fructuarius comparentur, in aliis differunt. Etenim fructuarius, qui maturis fructibus, & nondum perceptis decessit, jus percipiendorum fructuum ad heredem non transfert, ut colonus. *§. ult. Instit. de locat. & conduct.* Scatet Theophilus plerisque aliis erroribus, & ineptis interpretationibus, quas praeter verba Justiniani de suo interjicit, quasque (si Deus faciat) suis quibusque locis indicaturi sumus. Et verò indicare expedit, cum auctoritas Theophili non pauciores, sed & potiores juris interpretes in eisdem errores adduxerit facili lapsu, dum aut parum auctorem expendebant, aut aliquid ex interprete Graeco noviter emissio proferre gestiebant.

Cur purpura, licet pretiosior, vestimento cedat; & pictura, quae est pretiosior, tabulae non cedat secundum Triboniani, non Gaji sententiam.

C A P U T XXVIII.

SI quis in aliena tabula pinxerit, tabula picturae cedit; & dominus suae tabulae dominium amittit, secundum Justiniani sententiam in *§. literae. Instit. de rer. divis.* Quam compositores Pandectarum Gajo tribuunt falsò in *L. qua ratione. 9. §. literae. D. de acquir. rer. domin.* quia Gajus Sabinianus fuit, & (ut Sabinianus) picturam tabulae debere cedere existimavit, cum sine tabula fieri non possit. *L. in rem. 23. §. sed & quod in charta. D. de rei vindicat.* & ex fragmentis institutionum Gaji, quae supersunt, manifestò constat, Gajum in contrariâ fuisse sententiâ. Ideo verò istam sententiam Gajo tribuerunt, quia Justiniano, seu Triboniano magis placuerat in *d. §. literae.* & rationem affert, quia ridiculum est, tabulam eximii alicujus pictoris in accessionem vilissimae tabulae cedere. Ita igitur pictura per quandam (ut loquitur Paulus in *d. L. 23. D. de rei vindicat.*) praevalentiam trahit ad se tabulam; & tamen purpura, licet sit pretiosior, non trahit ad se vestimentum, sed cedit vestimento, *§. si tamen. Instit. de rer. divis.* adeo ut dominus non possit purpuram vindica-

&c.

re, sed tantum possit agere ad exhibendum, ut à vestimento separaretur, & postea vindicare possit. *L. tigni. 7. §. 2. D. ad exhibend.* Non ergo semper obtinet ratio praevalentiae, ut id, quod pretiosum est, trahat ad se quod est vilius. Ratio verò diversitatis haec videtur esse, cur pictura trahat ad se tabulam, & purpura non trahat ad se vestimentum: quia cum quis pinxit in aliena tabula, novam speciem fecit, puta, imaginem, quae antea non fuerat; & ideo debet esse dominus imaginis pictae, qui eam fecerit, *L. adeo. 7. §. cum quis eos aliena. Vers. videntur. D. de acquir. rer. domin.* saltem secundum Proculejanos, qui potius habent rationem formae, quam materiae. At verò cum quis purpuram alieno vestimento attexuit, novam speciem non fecit, sed adjecit vestimento, quod habet suam propriam qualitatem, & speciem. Idque etiam Labeo, & Proculus admittebant *L. sed si. 26. §. 1. D. eod.* Ita purpura vestimento attexebatur, ut fulgore purpurae splenderet. Horatius *de art. Poet. v. 15. seq.*

Purpureus late qui splendeat, unus & alter

Assuitur pannus. - - - -

Cujus contrarium signare voluit Pacuvius apud Non. Marcellum:

Uxor sine dote, pannum positum est in purpura.

Milites tamen lacernis suis purpuram infuebant, ut se ad Imperatorem pertinere, eique militare se ostenderent, ut jam observavimus ex Dorotheo *doctrina 1. tom. 1. Bibliothecae PP. Graecorum in notis ad Christi passionem Cap. 19. Joannis.*

Quaedam iterum de pubertate quatuordecim annis in masculis definita, & cur Justinianus Proculejanorum sententiam magis probaverit.

C A P V T XXIX.

PLACET doctrinas à primordio arcessere, quas juris auctores deinde secuti sunt. Hippocrates ex antiquioribus scriptoribus in *lib. de tarrib.* sub fin. eam aetatem perfectam esse colligit, quae ex duobus septenariis numeris perfecta completur, habità quadam ratione numerorum: quia quatuordecim anni efficiunt duas annorum hebdomadas, & septingentas dierum hebdomadas. Asclepiades medicus Hippocratis doctrinam secutus, à quartodecimo ferè anno sapientiam supputabat. Tertullianus *de anima, cap. 38.* & Galenus *lib. 3. Comment. in Aphorism. Hippocrat. ad Aphorif. 38.* Solon doctrinam Hippocratis in legibus suis probaverat, & pubertatem annò decimoquartò definiverat, ut ex eo refert Philo Judaeus in *lib. de opific. mundi.* Stoici deinde doctrinam Hippocratis quoque secuti sunt, & aetatem perfectam ex duabus annorum hebdomadis aestimarunt. Plutarchus *lib. 5. de placit. Philosophor. cap. 24.* Putabant Stoi-

Par. I.

Q9

ci

ei cum Medicis animam simul cum corpore crescere. Svidas in verb. *ἄτοπος* : vel ut Tertullianus d. cap. 38. in lib. de anima, pubertatem animalem cum carnali convenire. Inter iuris auctores Proculejani pubertatem quatuordecim annis definiverunt, Ulpianus tit. 11. de tutel. quos Sextus Pompejus intelligit in verb. *pubes*, ut quidam putant, vel forte antiquiores Stoicos. Hanc Proculejanorum sententiam adversus Sabinianos Justinianus magis probare voluit, & pubertatem quatuordecim annis definire magis, quam ex aspectu corporis, L. ult. C. quand. tutores, vel curator. esse desin. vel quod Hippocrates ita senferat, cujus auctoritati iuris auctores plurimum tribuerunt L. septimo. 12. D. de stat. homin. L. 3. §. ult. D. de suis, & legitim. vel quod Solon in suis legibus ita scripserat. At iuris Pontificii auctores Sabinianorum sententiam adversus Proculejanos probare maluerunt in Cap. puberes. de desponsat. impuber. apud Gregorium, cum parum attenderent ita Isidorum ex Sabinianorum sententia retulisse, & aliter à Justiniano fuisse constitutum d. L. ult. C. quand. tutor. vel curator. esse desin. Vide sup. cap. 22. lib. 1.

An area legata, & postea inaedificata, id, quod areae superpositum est, cum area debeatur; vel neutrum.

Expedita inter Celsum, & Javolenum controversia, & media Ulpiani sententia.

C A P U T XXX.

SI testator aream legaverit, & mediò tempore inaedificata fuerit, ait Celsus ex Proculejanis, peti non posse; sed si dirutò aedificiò, rursus area facta sit, peti posse: L. si chorus. 79. §. area. D. de legat. 3. Area legata si inaedificata mediò tempore fuerit, ac rursus area sit, quanquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. Et hoc ita debet intelligi, si testator, vel si alius aream inaedificaverit. Si quidem testator hoc fecerit, videtur mutasse voluntatem; & aream inaedificasse, ut legatum areae adimeret: veluti si lanam legaverit, eamque postea tinxerit, vel ex ea vestimentum fecerit. L. si cui. 70. §. lanam. & L. lana. 88. D. eod. tit. legatum enim solà voluntate adimitur. L. fideicommissa. 11. §. si rem. 12. D. eod. L. si serva. 26. D. de adimend. vel transferend. legat. At cum rursus area facta sit, dirutò aedificiò, vel ab alio, vel à testatore, area peti potest. Javolenus contra ex Sabinianis, L. si areae. 39. D. de legat. 2. Si areae legatae post testamentum factum, aedificium impositum est; utrumque debetur & solum, & superficies. Non distinguit, an testator, vel alius aedificium areae imposuerit. Nam si cum testatoris fuerit area, alius aedificium areae imposuit, debet solo cedere. L. adeo. §. cum quis in suo. D. de

de acquir. rer. dom. L. qui res. 98. §. aream. D. de solut. & liberat. Si verò testator ipse aedificium imposuit, quaestio est voluntatis, an voluntatem mutaverit, & ideo aedificium areae imposuerit, ut legatum areae adimeret; an etiam utrumque legare voluerit, aream, & aedificium. Ulpianus mediae fuit sententiae, ut saepe aliàs, & admittit voluntatis quaestionem, *L. servum. 44. §. si areae. D. de legat. 1. Si areae legatae domus inposita sit, debebitur legatario, nisi testator mutavit voluntatem.* puta, cum areae domum imponeret. Sed magis interpretari debemus voluntatem testatoris, ut utrumque legare voluerit, secundum Javoleni sententiam. *d. L. 39. D. de legat. 2.* Nisi manifestum sit, testatorem ideo aream inaedificasse, ut legatum adimeret; puta, si aedificaverit, ut propriis usibus inserviret, vel ut suis aedibus jungeret. Et heredi incumbit probatio mutatae voluntatis, ut in *L. 3. D. de probationib. & L. statuis. 48. D. de jur. fisc.* Tum quia praesumptio est, testatorem, qui areae legatae aedificium imposuit, utrumque legare voluisse, *d. L. 44. §. si areae. D. de legat. 1.* & haec praesumptio onus probationis debet rejicere in heredem. Tum quia legatarius voluntate testatoris nititur; & heres, qui mutatam dicit voluntatem testatoris, id probare debet.

Cur Praetor differentiam masculini, & feminini sexus non fecerit in edicto Unde liberi, quam fecit in edicto de bonorum possessione contra tabulas.

C A P U T XXXI.

PRAETOR in edicto *Unde liberi*, seu in possessione danda, si tabulae testamenti non extarent, legem XII. Tab. secutus est. Cum enim lex omnes heredes suos similiter ad successionem ab intestato vocasset; puta, masculos & feminas, filios & filias, uxorem, quae in manum per coemptionem convenerat, quae erat filiae loco, & nurum, quae in manum filii convenerat, quaeque erat neptis loco, Gajus in *fragment. lib. 3. Institut. in collat. legis Mosaic. tit. 16.* Praetores id postea secutos fuisse ait Justinianus §. *sed haec quidem. Instit. de exheredat. liber. Leg. antiqua XII. Tabul. omnes similiter ad successionem ab intestato vocabantur, quod & Praetores postea secuti esse videntur.* Quia igitur lex nullam differentiam inter masculos, & feminas introduxerat, *L. leges. 14. C. de legitim. heredib.* nec Praetor introduxit. Verum cum antiquitas, & primi juris auctores post legem XII. Tab. differentiam introduxissent, ut necesse non esset filias heredes instituere, ut filios, & praeteritae sinerent valere testamentum, Ulpianus *tit. 22.* Paulus *lib. 3. sent. tit. 14.* Gajus *lib. 2. Instit. tit. 7. L. 4. C. de liber. praeteritis.* & ut necesse esset, filios nominatim heredes instituere, vel exheredare; satis verò esset filias inter ceteros heredes

institueret, vel exheredare, Ulpianus d. tit. 22. Praetor eam differentiam secutus est in danda bonorum possessione contra tabulas, ut masculini sexûs liberi nominatim heredes institui deberent, vel exheredari; & sufficeret feminini sexûs liberos inter ceteros exheredari. §. *emancipatos. Instit. de exheredat. liberor.* Sed cur tam variè? Quia in edicto *Unde liberi*, secutus est legem, & in edicto *de bonor. possessione contra Tabulas*, jus civile secutus; id est, interpretationem Prudentum, qui eam differentiam introduxerant, ut aliis verbis masculi, aliis feminae exheredari deberent. Et verò sequi debuit, quia eo edicto rescindit emancipationem liberorum, ac si in familiâ mansissent, & emancipati non fuissent. *L. 6. §. 1. D. de bonor. possess.* *L. 3. §. si emancipatus. D. de bonor. possess. cont. tabul.* Si autem emancipati non fuissent, ea differentia obtinisset, quam jus civile introduxerat: & ita Praetor jus civile secutus est, ut aliàs, in bonorum possessionibus dandis; puta, ut liberi, qui institui jure civili non possunt, nec contra tabulas bonorum possessionem petere possint. d. *L. 3. §. liberi. D. de bonor. possess. cont. tabul.* ut qui ex legibus, & Sctis hereditatem capere non possunt, nec jure praetorio ad bonorum possessionem admittantur. *L. non est ambigendum. 12. D. de bonor. possess.* Et in edicto de testibus Praetor jus civile subsequitur, ut qui testes in testamentis esse non possunt, jure praetoriò repellantur. *L. scio. 14. D. de testib.* Sed in plerisque Praetor jus civile emendat, & in bonorum possessionibus dandis, ut aliis bonorum possessio detur; quàm qui jure civili admittuntur. §. *adhuc. Instit. de bonor. possess. §. media. Instit. de legit. agnator. success.* ut aliis verbis nepotes jure civili exheredari debuerint, aliis jure praetorio. *L. 4. C. de liber. praeterit.* Quod referendum videtur ad nepotes, pronepotes, ceterosque masculos postumos praeter filium, qui jure civili exheredari debuerunt, vel nominatim, vel inter ceteros, cum adjectione legati: sed *tutius erit nominatim eos exheredari, idque magis servari* ait Ulpianus d. tit. 22. puta, jure praetoriò, quod voluerat nominatim exheredari, cum jure civili sufficeret inter ceteros exheredari. Eamque differentiam verborum in exheredatione nepotum postumorum Justinianus intelligere voluit in d. *L. 4. C. de liber. praeterit.* neque ad eam pertinet, quod est in §. *emancipatos. Instit. de exheredat. liberor.* sed ad liberos emancipatos, qui ut sui heredes, tam masculini, quàm feminini sexûs, institui debuerunt; alioquin ad bonorum possessionem contra tabulas admittuntur.

De libris Pandectarum Modestini.

C A P U T XXXII.

EQUID potuit Modestinus libris XII. Pandectarum totum jus comprehendere, ut ipsum nomen Pandectarum sonat, quod vix potuit
Justi-

Justinianus quinquaginta libris praestare? Aut dicendum est, Modestinum plura in suis libris Pandectarum, quam Justinianum concessisse: quod tamen non suadent pauca, quae ex singulis libris superiunt fragmenta. Magis putarem, Modestinum in hisce libris verborum interpretationes, definitiones juris, & divisiones attigisse; & ideo Pandectarum nomine inscripisse, quod ita summam omnia complexus esset. Si quidem *lib. 1.* definit, qui sint vulgò quaesiti, *L. vulgò. 23. D. de stat. homin. lib. 2.* tradit definitionem testamenti, *L. 1. D. qui testament. facer. poss. lib. 3.* definitionem legati, *L. legatum. 36. D. de legat. 2.* adsignationis libertorum, *L. adsignare. 107. D. de verb. signific. Lib. 4.* tradit definitionem debitoris, *L. debitor. 108. D. eod. tit. Lib. 5.* usucapionis, *L. 3. D. de usurpat. & usucap. bonae fidei possessoris, L. bonae fidei. 109. D. de verbor. signific. Lib. 6.* compensationis, *L. 1. D. de compensationib. sequestri, L. sequester. 110. D. de verbor. signific. Lib. 7.* rei judicatae, *L. 1. D. de re judicat. Lib. 10.* trajectitiae pecuniae, *L. 1. D. de nautic. foenor.* Atque ita videas in hisce libris Pandectarum plures Modestini definitiones, quam apud alios omnes Jurisconsultorum libros reperiri, multaque breviter complexum fuisse: eaque ratione libros Pandectarum nomine inscripisse, in quibus & fortè ordinem edicti perpetui servaverat, cum libro primo de personis egerit.

Cur quaedam Leges, Senatusconsulta, Edicta, in testamento militis locum habeant; non aliae leges, aliae Senatusconsulta, & edicta.

C A P U T XXXIII.

CUM militum res singulare sit, ut quoquo modò velint, faciant testamentum, nec vinculis juris subjiciantur, *L. 3. C. de testam. milit.* non frustra quaeri potest, cur quaedam leges in testamento militis locum habeant, & quaedam non habeant. Si quidem lex Falcidia non habet locum in testamento militis, *L. si à milite. 29. §. 1. D. de testam. milit. L. in testamento. 7. C. ad leg. Falcid.* nec Senatusconsultum Pegasianum, quod Falcidiam porrexit ad fideicommissa, *L. si miles. 92. D. ad leg. Falcid. L. in testamento. 12. C. de testam. milit.* Quia nec lex Falcidia, nec SCtum Pegasianum vetuit testatori hereditatem legatis, aut fideicommissis exhaurire; sed permisit tantum heredi instituto quartam retinere: ideo voluntas militis servanda est, quae lege non impeditur. Lex autem Aelia Sentia locum habet in testamento militis; ut in fraudem creditorum manumissi à milite non habeant libertatem, aut à minore vigintiquinque annis, *L. si à milite. 29. §. 1. D. de testam. milit. L. 4. C. eod. L. cum is. 8. D. qui, & à quib. manumiss.* quia lex Aelia Sentia perfecta fuit, & libertates ita datus impedit. *§. 1. l. si. quib. ex caus. manumitt.*

non

non lic. ut etiam lex Fabia. *L. lege. 12. D. de manumission.* Lex Julia de fundo dotali habet etiam locum in testamento militis, ut non valeat legatum, si miles dotalem fundum legaverit, *L. dotalem. 16. D. de testam. milit.* quia ea quoque lex perfecta fuit, & alienationem impedit, *L. 4. D. de fund. dotal.* Edictum Praetoris de conditione jurisjurandi, aliisque inhonestis conditionibus testamentis adscriptis, locum habet in testamento militis, quia Praetor eas condiciones rejecit. *d. L. 29. §. 2. D. de testam. milit. L. quae sub conditione. 8. & L. condiciones. 14. D. de condit. Institut.* SCtum, quod captatorias institutiones improbavit, *L. captatorias. 70. D. de heredib. instituend.* locum habet in testamento militis, *L. captatorias. 11. C. de testament. milit.* quia Senatus eas pro non scriptis haberi voluit. *L. 1. D. de his, quae pro non script. habent.* SCtum Libonianum, quod vetat, aliquem se heredem scribere, pertinet ad testamentum militis, *L. in fraudem. 15. §. ult. D. de testam. milit.* quia SCtum pro non scripto id esse voluit. *L. 1. & L. ult. D. de his, quae pro non script. habent.* Edictum de bonorum possessionibus, ut intra centum dies peti debeat, locum habet in testamento militis; & rationem affert Ulpianus *d. L. in fraudem. 15. §. ult. D. de testam. milit.* quia generalis est ista determinatio. Sed verius dici posset, id non pertinere ad favorem militis, sed potius heredis instituti, ut largius tempus petendae bonorum possessionis ei concedatur. Cum & alias jura generaliter constituentur, non in singulas personas, *L. jura. 8. D. de legib. & legibus generaliter constitutis milites teneri deberent.* Praeterea, quia militum voluntas in testamentis servari debet, quoscumque heredes instituere possunt; puta, deportatos, & alios, qui non habent communionem juris civilis, nisi lex specialiter impediatur, *L. 5. C. de testam. milit.* veluti lex Julia & Papia, quae coelibes, & orbos hereditatem capere impedit. Neque etiam miles servum poenae heredem instituere potuit *L. idem est. 13. §. 1. D. de testam. milit.* quia deportati omnino pro mortuis non habentur, ut servi poenae *L. intercidit. 56. D. de condit. & demonstrat.* & retinent ea, quae sunt juris gentium. *L. sunt quidam. 14. D. de poen.* Id, quod servo poenae relinquitur, quasi mortuo relinquitur, & pro non scripto habetur. *L. 3. & 4. D. de his, quae pro non script. habent.* *L. unic. §. in primo. C. de caduc. tollend.*

Focariae, militum concubinae, cur ita dictae. Milites focarii donare prohibentur, & tamen heredes eas instituere possunt.

Ad L. mulierem. 14. D. de his, quae ut indign.

C A P U T XXXIV.

FOCARIAE sunt militum concubinae, ipsaque notatione verbi à concubinis Paganorum distinctae, quae cum Paganis vivebant, & erant con-

convictrices, ut supra ostendimus. At istae à militibus habebantur magis, ut focum servarent, quàm ut cum militibus cubarent, dum illi in castris degerent, à quibus feminae juxta morem Romanum abesse oportuit, ut observat Servius ad *Eclor.* 10. Svidas in *verb. itaipa*, ex Scipionis disciplinâ. Focariis autem milites donare prohibentur, *L. 2. C. de donation. inter vir. & uxor.* eas tamen heredes institui potuisse constat ex antiq. inscript. Ravennae.

D. M. M. AURELI VITALIS MILITIS
VALERIA FAUSTINA FOCARIA, ET
HERES EJUS BENE MERENTI POSUIT.

Differentia manifesta est, cur milites focariis donare prohibeantur, easque heredes instituere possint: quia ratio donationis prohibita, ne fictis adulationibus, illecebrosisque blanditiis à focariis spoliarentur, cessat post mortem militum. Aliâ ratione tamen uxori, quae adversus leges, & Sæta ducta est, donari non potest. *L. 3. §. 1. L. cum hic status. 32. §. ult. D. de donation. inter vir. & uxor.* & tamen capere potest ex testamento, neque ei ut indignae auferatur hereditas. *L. 2. §. per contrarium. D. de his, quae ut indign.* Quod si focaria à milite heres institui potuit, ad eam non pertinet, *L. mulierem. 14. D. de his, quae ut indign.* sed ad mulierem stupro cognitam; puta, ingenuam, & honestae vitae, quam miles consuetudinis, non matrimonii causâ habebat, *L. stuprum. 34. D. de rit. nupt.* quae erat in contubernio militis, (ut hîc Papinianus) non in matrimonio; quaeque non erat focaria, aut esse non poterât sine testatione. *L. 3. D. de concubin.* & ideo ad testamentum militis admittitur non est; ut nec alia mulier, in quam turpis suspicio cadere possit, puta, adulterii, aut stupri, ex testamento militis capere potest, *L. miles. 41. §. mulier. D. de testam. milit.* adeo ut non solum crimine, sed etiam suspicione criminis mulier carere debeat, quae ad testamentum militis admittitur. Non est differentia inter paganum, & militem, ut paganus concubinam possit heredem instituere, *L. cum tabulis. 16. §. 1. D. de his, quae ut indign.* imò miles focariam suam heredem instituere potest, ut paganus concubinam: sed paganus concubinae donare potest, non miles, d. *L. 2. C. de donat. inter vir. & uxor.* ne per blanditias bonis, stipendiisve exuatur, quae ut commodius militet, penes se retinere publicè interest, aut apud se habere, si quae pervenit, depositam pecuniam. Vegetius *lib. 2. de re militar. cap. 20.* At non interest, in quas personas miles post mortem bona sua transferat, veluti deportatos, peregrinos, aliosve, *L. idem est. 13. §. 1. D. de testament. milit. L. 5. C. eod.* igitur & focarias. Ab intestato tamen cognatis deficientibus, legioni ista vindicarentur. *L. si quis. 6. §. ejus, qui. D. de inoff. rupt. & irrit. fact.*

Permutatio apud gentes discreta à venditione, post nummorum usum. Ad L. 1. D. de contrahend. empt.

C A P U T XXXV.

CUM pecuniae usus nondum esset, antiquiores permutationibus commercia rerum exercebant, ut Trojanis temporibus factitatum scribit Ninius lib. 33. cap. 1. Sed & inventò usu pecuniae, quaedam gentes barbarae adhuc permutationibus utebantur, ut Dalmatae maritimi, Strabo lib. 7. Geograph. τὸ δὲ μὴ χρῆσθαι νομισμῶν, ἀλλὰ ἄλλοις δὲ τοῖς κατασκευασμένοις κτήρεσιν, i. e. non uti pecuniâ cum multis aliis barbaris commerciare. Sarmatae. Pompon. Mela lib. 2. de situ orbis, cap. 1. Sarmatae auri, & argenti maximarum pessimum ignari vice rerum commercia exercent. Britannii, Solinus cap. 1. Dant res, & accipiunt mutationibus necessarias potius, quam pretiis parant. Germani interiores, Tacitus de morib. Germanor. 6. Proximi ob usum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formasque quasdam pecuniae nostrae agnoscunt, atque eligunt: interiores simplicius, & antiquius permutatione mercium utuntur. Ista quidem gentes barbarae: aliae verò cultiores post nummorum usum venditionibus commercia exercere coeperunt, nec nisi deficientibus nummis res suas invicem permutabant, ut apud Aegyptios Joseph primum frumentum vendiderit; cumque pretium defecisset emptoribus, postea dedit alimenta pro equis, & ovibus, & bobus, & alinis, Geneleos cap. 47. Ita etiam nummorum usu inventò, permutationes rerum fieri destitisse scribit Aristoteles lib. 4. Eudemior. cap. 3. Julio Paulo ipsius Aristotelis interprete in L. 1. D. de contrahend. empt. Lacones ex legibus Lycurgi annuatim fruges permutabant cum ceteris rebus, quibus indigerent: fetreis nummis tamen utebantur, ut istud nummis facilius, quam permutatione rerum expedirent, & tandem ut ceteri communibus nummis, auri, argenti, aerisve uti coeperunt, Polybius lib. 6. Inde igitur apparet, originem emendi, vendendique à permutatione coepisse. d. L. 1. D. de contrahend. empt. & post nummorum usum discretam fuisse permutationem à venditione. Aegyptiis, Graecis, Romanis, aliisque gentibus permutatio pretii fuit venditio, & contractus iste suum nomen habere coepit. L. juris gentium. 7. D. de pact. Permutatio rerum sine pretio mansit in proprio nomine permutationis, L. 1. §. permutatio. D. de rer. permutat. seu postea contractus innominati, do ut des. L. naturalis. §. 1. D. de praescript. verb. & in fact. acc. Nec enim permutationis nomen satis proprium est, quod omnibus aliis contractibus convenit, ut emptioni, locationi, divisioni. L. si filia. 20. §. si pater. D. famil. erciscund. L. cum pater. 77. §. hereditatem. 18. D. de legat. 2.

*Reperita ex Magistris Graecis inter Sabinianos, & Procule-
janos controversia de venditione, quae rebus fieret;
& de Homericō testimonio, quo hi, & illi
utebantur.*

C A P U T XXXVI.

DISCRETO venditionis contractu à permutatione, Sabiniani nihilo-
minus venditionem rebus fieri posse tuebantur; eorumque senten-
tia etiam Pauli temporibus videtur obtinuisse. Impp. quidem in *L. pe-
nult. C. de rer. permutat.* ajunt, pridem placuisse emptionem rebus fieri non
posse. Justinianus in §. *item pretium. Institut. de empt. & vendit.* antero-
res Principes admisisse, secundum Proculi sententiam, ut permutatio esset
species contractus separata à venditione. Paulus *L. naturalis. §. §. 1. D. de
praescript. verb.* Non placet, permutationem rerum, emptionem esse. Idem
tamen Paulus *L. 1. D. de contrab. empt. etiam hodie dubitari*, ait, an ali-
qua venditio sine nummis possit contrahi. Verum, si quis togam dederit,
ut tunicam acciperet; Sabinus & Cassius contendebant, sine nummis
posse venditionem consistere: puta, si quis res promercales habens eas
venderet, & res pro pretio daretur, venditorem ab emptore distingue-
bant; ut venditoris esset, qui pretium rei suae imposeret. *L. 1. C. de rer.
permut.* emptor, qui rem pro pretio daret. Vicini sunt isti contractus,
permutatio & emptio. *L. 2. D. de rer. permutat.* Permutatio ad utrumque
contractum refertur; & permutatio est, ubi pretium intercessit. Plinius
lib. 9. nat. histor. cap. 55. Permutare quidem pretio nolunt, aliàve merce.
Idem *lib. 19. cap. 1.* Quaternis denariis scrupula ejus permutata. Servius
ad 3. *Georgic.* Magnè mutantur, ingenti pretio comparantur. Ita ἀλλὰ γὰρ,
Graecis ad venditionem quoque pertinet. Sic igitur secundum Sabinia-
nos, emptio intelligi potest, ubi pretium non intercesserit. Illi suam
sententiam Homericis versibus tuebantur *lib. 7. Iliados*, quos refert Pau-
lus d. *L. 1. D. de contrahend. empt.* ubi Graeci vinum aere, ferro, pelli-
bus, bobus, & mancipiis compararunt. Gajus, qui fuit Sabinianus, eo-
dem testimonio Homericò utebatur. Servius ad d. *lib. 3. Georgic.* scilicet
juxta Magistros Graecos, qui ita intelligebant τὸ ἀνίσχον apud Home-
rum, quasi emisissent vinum rebus aliis. Hesychius, ἀνίσχον, ἀπὸ ἀνίσ-
σαι, ἀνίσχοντο θυμῶν. Didymus Homeri interpres, ἀνίσχοντο, ἀπὸ ἀνίσχοντο
Etymologicon magnum, ἀνίσχοντο, ἀπὸ ἀνίσχοντο ἀπὸ ἀνίσχοντο. Οὐκ ἔστι, signifi-
cat vinum emere. Et ita emptionem rebus factam apud Homerum
existimabant, atque etiam hodie fieri posse. Proculejani contra ibi permu-
tationem debere intelligi contendebant, non emptionem; idque & Pau-
lus probat d. *L. 1. D. de contrab. empt.* Et quidem οὐκ ἀνίσχοντο, ut Di-
dymus interpretatur, vel οὐκ ἀνίσχοντο, ut Eustathius, non facis emptio-
nem exprimit. Justinianus in d. §. *item pretium. Instit. de empt. & vendit.*

Par. l.

R r

refert

refert, Proculejanorum sententiam aliis versibus Homericis adjutam fuisse; aliis quidem ab his, quos Justinianus retulit ex d. lib. 7. *Iliados*, sed non aliis, quos refert Paulus ex lib. 6. *Iliados*. d. L. 1. D. de contrah. empt. & Theophilus in §. *item pretium. Instit. de empt. & vendit.* quia permutationem utroque loco debere intelligi contendebant; & Trojanis temporibus permutationem rebus, non pretio factam esse, ut Plinius lib. 33. cap. 1. quia tunc pecunia in usu non fuerit. Quidam tamen Grammatici apud Homerum *Iliados*. 6. ex illis temporibus usum pecuniae repetebant; ibi enim boves pro numinis accipiebant: sed eos rejicit Julius Pollux lib. 9. *Onomastic. cap. 6.* hac ratione, quod cum Homerus terga boum ipsis bobus opposuerit *Iliados*. 8. manifestum sit, boves, non pecuniam bobus signatam intellexisse. Ita igitur utriusque scholae auctores suam sententiam Homericis versibus tuebantur, secundum diversas interpretationes Magistrorum. Ita etiam Megarenses, & Athenienses de insula Salaminia contendentes, ambo Homericis versibus jus suum probabant; & Megarenenses Criticorum testimonio utebantur apud Strabonem lib. 9. *Geograph.*

In quibus negotiis testes rogati esse debuerunt. Ad
L. ad fidem. 11. D. de testibus.

C A P U T XXXVII.

IN mancipationibus testes rogati esse debuerunt, in quibus & libripens, & antestatus adhibebatur, ut est in antiqua inscriptione:

MANCIPIO DEDIT, LIBRIPENDE CLAUDIO DATIVO, ANTESTATO CORNELIO VICTORE.

Antestatus rogabat testes, obtestabatur eorum fidem, & prehendebat auriculam, ut rei gestae meminissent. Porphyrio ad *Horat. lib. 1. Serm. Sat. 9.* Solebant enim testium aures tenere, & ita dicere: *Memento, quod tu mihi in illa causa testis eris, quod est antestari.* Idque ex jure Attico fluxisse videtur, ut ita testes rogarentur, Svidas in verb. *Καυτός*. Cum igitur in mancipationibus testes rogati adhiberentur, in emancipationibus testes rogati esse debuerunt, in quibus imaginariae venditiones, seu mancipationes interponebantur, L. 3. D. de capit. minut. & libripens, & antestatus, Gajus in *fragment. lib. 1. Institut. tit. 6.* In cretionibus, seu solennibus hereditatum aditionibus testes quoque rogabantur, cum id sollicitè caverent testatores. Varro lib. 5. de ling. Lat. *Facito, ut videant, te esse heredem. Itaque in cretione adhiberi jubens testes.* In nuptiis testatio interponi debuit, L. 4. D. de fid. instrument. L. penult. D. de donat. inter vir. & uxor. & septem testibus adhibitis, iisdemque (ut videtur) rogatis: quod

quod & in divortiis servabatur. *L. nullum. 9. D. de divortiis.* Atque in aliis testationibus, quibus adhibebantur testes signatores. *Apulejus lib. 2. Milesiar. Introductis septem testibus, obtestata fidem praesentium, de industria quodam tabulas praenotante.* Inde igitur fluxit, ut in testamentis septem testes adhiberi, neque rogati esse debuerint. Nam cum fieret per aes, & libram, mancipatio intercedebat, testatio interponebatur, & tabulae conficiebantur. *Ulpianus lib. sing. reg. tit. 20. de testament.* & cum postea testamenta per aes, & libram fieri desissent; nihilominus id remansit in testamentis ordinandis, ut septem testes adhiberentur, neque rogarentur. *L. heredes. 21. §. penult. D. qui testament. facer. poss.* At sublatis mancipationum solennibus, & cum mancipatio jam esset actus legitimus, *L. actus. 77. D. de regul. jur.* consequens fuit, ut testes fortuito occurrentes ad fidem rei gestae faciendam in negotiis contrahendis adhiberi potuerint, ut compositores Pandectarum retulerunt *L. ad fidem. 11. D. de testib. Ad fidem rei gestae faciendam, etiam non rogatus testis intelligitur.* Praeterquam expressum est, ut testes rogati esse debeant, veluti in testamentis, *L. hac consultissima. 21. §. ult. C. de testam. & quemadmod.* & in professione solutae pecuniae, *Novell. Justiniani 99. cap. 2. de testib.* Ex qua Graeci interpretes male colligunt, testes in negotiis contrahendis, ut in testamentis, rogari & acciri debere. *Constant. Harmenopolus lib. 1. Epitom. tit. 6. §. 38. Eclog. Basilicōn, lib. 21. tit. 21. cap. 44.* Nam & in codicillis, ubi major numerus testium, quam in aliis negotiis requiritur, testes non rogati adhibentur. *L. ult. C. de codicill.* Neque id expressum est generaliter constitutione Justiniani, sed tantum ubi de professione solutae pecuniae ageretur.

Differentia quaedam deprehenditur inter res Mancipi, & nec Mancipi, in L. si fur. 32. D. de usurpat. & usu- cap. & L. quamvis. 84. D. de furt.

C A P U T XXXVIII.

MULTA in Pandectis latent vestigia juris antiqui, & à Justiniano sublata, quae non nisi sagaciori nare odorari licet. Ante Justinianum cum esset differentia inter res Mancipi, & nec Mancipi, solâ mancipatione res Mancipi alienari poterant; & si traditae essent ex causa venditionis, aliâve causâ, non intercedente mancipatione, non transferbatur dominium, sed adhuc opus erat usucapione. *Brœtius lib. 3. comment. in Topic. M. Tull. ex lib. 1. Institut. Gaji: Si res, quae Mancipata est, nullâ solennitate interpositâ tradatur; abalienari non poterit, nisi ab eo, cui traditur, usucapiatur. Quae cum ita sint, rectè definita est secundum divisionem, abalienatio rei Mancipi, scilicet quae aut nuda traditio, aut in*

jure cessione perficitur : nam purâ traditione abalienatio rei Mancipi non explicatur . Eoque respicere maluit Horatius lib. 2. epist. 2. v. 158. seq.

Si proprium est , quod quis librâ mercatur , & aere ;

Quaedam , si credis consultis , Mancipat usus .

Id est , dominium rerum Mancipi , quod per aes , & libram , & per Mancipationem acquiritur , etiam si Mancipatae non fuerint , usu , seu possessione acquiruntur , perinde ac si Mancipatae essent . Porphyrio ad hunc locum , paulô aliter . Verba sunt juris , quibus omnis emptio confirmatur , cum per libram expensa pecunia , per aes ipsum pretium demonstratur : unde & libripens hujusmodi testificationibus adhiberi solet . *Mancipat usus* , hoc est , usus possessorem facit . Ed etiam respicere voluerunt Impp. in *L. traditionibus. 20. C. de pact. Traditionibus , & usucapionibus rerum dominia acquiri* . Praeter traditionem requirunt usucapionem , cum res purè tradita , non Mancipata fuerit . Ita uxor , quae coempta non erat , usu acquirebatur , ut auctor est Servius : si quidem in coemptione aes , & libra adhibebatur , (idem Servius ad lib. 4. *Aeneidos*) id est , Mancipatio : quae si non intercessisset , per annum usucapiebatur uxor , quo tempore & res mobiles ex XII. Tab. usucapiebantur . Igitur dominium rerum Mancipi per aes , & libram acquiri oportuit , seu per Mancipationem ; & per traditionem alienatae , erant tantum in bonis , *L. rem in bonis. § 2. D. de acquir. rer. dom.* non in dominio ex jure Quiritium licet dominus ex jure Quiritium eas tradidisset . Vestigium hujus juris deprehendi potest in *L. si fur. 32. D. usurpat. & usucap. & L. quamvis. 84. D. de furt.* ubi cum dominus rem sibi subreptam furi vendidit , pro tradita habetur : licet tamen dominus rem suam tradiderit , aut quasi tradiderit , adhuc opus est usucapione : quia fuit ea res Mancipi , & res hujusmodi Mancipatione alienari debuit . Res nec Mancipi traditione purâ alienabatur . Ulpianus lib. sing. tit. 19. *de dom. & acquisit. rer.* Eamque distinctionem adhibitam oportuit in *L. traditio. 20. D. de acq. rer. dom.* nec enim verum est ante Justinianum , eum , qui dominus erat , tale dominium , quale habebat , traditione in alium transfuisse . Si enim dominus erat ex jure Quiritium , traditione purâ , ut loquitur Boëtius , non transferebat dominium ex jure Quiritium , sed dominium in bonis : & opus erat usucapione , ut ei dominium plenum adjiceretur .

*Defenditur lectio Florentina in L. 3. §. cum Pollidius.
D. de usur. & fruct.*

C A P U T XXXIX.

IN *L. 3. §. cum Pollidius. D. de usur. & fructib.* lectio Florentina habet , *Praefectis Praetorio suasi* : alii legunt , *Praefectus Praetorio suasi* . *Levis est*

est emendatio, sed veritati lectionis Florentinae detrahens, & lumini historiae. Papinianus quidem fuit Praefectus Praetorio, ut constat ex *L. lecta est. 40. D. de reb. credit.* Antea libellos egerat, *L. rescriptum. 10. D. de distract. pignor.* Antiq. inscript.

AEMILIO PAULO PAPINIANO PRAEF.
PRAET. JUR. CONS. QUI VIXIT ANN.
XXXVI. M. III. D. X.

Jam ab illis temporibus, quibus Imperatores rerum potiri coeperant, Jurisconsulti ad primas dignitates evecti, Consulatum, Praeturam, Praefecturam urbi, usque ad tempora Adriani, quae complectitur Pomponius *L. 2. §. post hunc. 47. D. de orig. jur.* & sub aliis deinceps Imperatoribus ad eandem dignitates pervenerunt. Julianus fuit sub Adriano Consul & Praetor, *L. 5. D. de manumiss. vindict.* Neratius Priscus Consul sub Trajano. *L. 6. D. ad leg. Corneli. de scar.* Arcadius Charisius magister libellorum, in inscriptione *leg. unic. D. de offic. Praefect. Praetor.* At Papinianus, ut subtilissimi fuit ingenii, & inter alios excellens, *L. cum acutissimi. C. de fideicommiss.* ita Praefectus Praetorio factus dignitate alios superavit: fuit enim ea dignitas, *δουσις ἀρχὴ καὶ ἀντιπρῶτος*, i. e. *secunda post scriptum, seu Imperatorem dignitas*, ut Zolimus uspiam. Post Papinianum item Ulpianus Praefectus Praetorio fuit, *L. ex Divi. 4. C. de locat. & conduct.* Quod nosse expedit, ut sciatur à quibus viris juris scientiam accepimus, & ex eorum personis legalis doctrinae dignitatem aestimemus. Cum igitur Papinianus fuerit Praefectus Praetorio, lectio illa tolerari posset, *Praefectus praetorio suasi*: nisi quòd detrahit veritati lectionis Florentinae, quae habet, *Praefectis Praetorio suasi*. Et quidem si Papinianus Praefectus Praetorio id decrevisset, non diceret se suasisse, sed decrevisse. Non est Magistratus, aut ejus, qui *jurisdictioni praest*, suadere, sed decernere, ut legis. Lucius Seneca *epist. 95. Imperat. let, non suadeas*. Praeterea officit lumini historiae; quia erant eo tempore duo Praefecti Praetorio, quos Septimius Severus instituerat. Herodianus *lib. 3. §. 8. καὶ δύο πραιποσίτους ἑκάστην τῶν τριῶν ἀρχῶν*, i. e. *Severus duos militum Praefectos instituit*. In eorum auditorio assessor Papinianus suaserat, fructus à Pollidio bonâ fide perceptos ex bonis testatrix restitui debere, *d. L. 3. §. cum Pollidius. D. de usur. & fruct.* ubi apparet, lectionem Florentinam retinendam, quam & retinendam probat Cujacius ad Papinianum, *lib. 20. Quaest.* sed non satis, ut de ea amplius dubitari non possit.

Quid

Quid sit iusjurandum corporale, unde dictum; Paganis & Christianis observatum; non tamen pariter Clericis, ut Laicis.

C A P U T XL.

SAEPE contingit, ut vocum, quae vulgò jactantur, non expeditam satis rationem habeamus; veluti cum iusjurandum corporaliter praestitum dicimus, ex *L. 1. C. si adversus vendit. & L. 3. C. si minor. se major. dixer.* Et hoc quidem duobus modis potest intelligi, vel à corpore jurantis, qui manum levat, vel caput, vel oculos, vel pectus tangit; vel aliò quodam actu corporis, religionem iurijurando adjicit. Atque ita Cujacius iusjurandum corporaliter praestitum intellexit, *manu levatà, in paratit. C. si adversus vendit. & ad Novell. 51.* Hoc quidem suadere posset Gregorius Turonensis, qui saepe iusjurandum ita manu levatà fieri meminit *lib. 1. de gloria Martyrum, cap. 20. 33. & 38.* Verius est tamen, iusjurandum corporale dici non à corpore jurantis, sed à corpore, quod jurans tangit. Pagani jurantes Deorum signa, & aras tangebant, ut notum satis: atque ita iusjurandum ritu paganico corporaliter praestitum intelligi nihil vetat in *d. L. 1. C. si adversus vendit.* Eo quidem modo Christiani jurare prohibiti in Constitutionibus Apostolicis *lib. 5. cap. 11.* Basilii in *epist. ad Amphilochoium, Can. 81. & Can. 94. sextae Synodi in Trullo*: scilicet cum eos Pagani ad iusjurandum propriae superstitionis adigerent, & tactis Deorum signis, arive jurare vellent. Veruntamen Christiani iusjurandum etiam corporaliter praestiterunt, sed tactis altaribus sacris. Optatus Afer Milevitanus *lib. 6. de schismat. Donatistar. Altaria Dei, in quibus & iusjurandum populi, & vota, & membra Christi portata sunt.* Vel tactis sacrosanctis Oratoriis, *L. generaliter. 12. §. ult. C. de jurejurand.* Oratoria, seu Oraria sunt loca, in quibus reliquiae martyrum asservabantur, ut Oratorium, in quo Beati Stephani pignora continebantur, apud Gregorium Turonens. *lib. 2. histor. Franc. cap. 6.* Ibi tangebant sepulchra Martyrum. Gregorius Magnus *lib. 7. epist. 33. Veniant ante corpus sancti Apollinaris, & tactò ejus sepulchrò jurent.* Gregorius Turonensis *lib. 1. de gloria Confessor. cap. 93. Statim manus ponens super sanctum sepulcrum dixit: Hujus sancti virtute opprimar, si aliquid falsi loquor.* Vel alias res sacras tangebant. Vigilius Papa in Epistola quadam Encyclica nuper edita à R. P. Jacobo Sirmondo: *Et dum saepe dicti iudices positò indiculò super altare, & cataracta Beati Petri Apostoli, & super crucem, quae de ligno passionis Domini habet inclausum; sed & super claves Beati Petri Apostoli praestitisset corporale iusjurandum.* Ex quibus locis satis apparet, corporale iusjurandum dictum fuisse ab eo corpore, quod jurantes tangerent. Fiebat etiam tactis sacrosanctis scriptis, *L. 2. C. de jurament. propter calum. dand. L. rem non novam. 12. C. de judic. Sacris scripturis tactis, d. L. generaliter. §. ult. C. de jurejurand. seu Evangelii, L. 7.*

L. 7. §. sed cum antiquitas. C. de curator. furios. Constant. Harmenopolus lib. 1. tit. 7. §. 21. Et ita quidem saepius Christiani laici jusjurandum corporale tactis Evangeliiis praestiterunt, non Clerici. Episcopis illa iurijurandi necessitas remissa est in testimonii dictione, aliisque forensibus causis. *L. 7. C. de Episcop. & cleric.* Justinianus eos in testimonii dictione injuratos esse voluit, sed tamen propositis sacrosanctis Evangeliiis ea, quae scirent, dicere, *Novell. 123. c. 7.* Balsamo ad *Nomocanonem Photii, tit. 9.* ait Episcopos, & Clericos corporale jusjurandum, *σωματικὸν ὄρκον*, ex canone, & legibus praestare non debere, scilicet ex *L. cum Clericis. 25. C. de Episcop. & Cleric. ex Can. 1. 2. & 4. caus. 2. quæst. 5.* Atque ita clericus super sancta Evangelia jurare prohibetur, *can. nullus. 22. quæst. 5.* Episcopum propositis, non tamen tactis Evangeliiis debere juramentum exhibere, ait Gregorius IX. in *Cap. ult. de juram. calum.* ex d. *Novella Justin. 123.* Et hoc quidem in judiciis forensibus. Sed cum Episcopi sponte, aut aliàs in causis Ecclesiasticis jusjurandum praestarent, videntur etiam tactis Evangeliiis praestitisse. Non aliter jurabant Episcopi, quàm adhibitis Evangeliiis. Basilii in *Epistol. ad Amphilochem, can. 10.* ait, Severum Episcopum jurasse *ἀνευρίσας παρὰ τὰ εὐαγγέλια*, non canonicè praeter Evangelia, id est, non adhibitis Evangeliiis. Non exprimit, an etiam tactis: sed Evagrio Archidiacono Constantinopolitanae Ecclesiae juraturo offertur, veluti ex more, liber Evangeliorum; eique jurans manum admovet, apud Sozomenum *lib. 5. histor. Ecclesiastic. cap. 30.* Sed & satis constat, ipsos summos Pontifices, ut Leonem, Pelagium, Damasum, Symmachum, tactis sacris Evangeliiis jusjurandum purificationis praestitisse; atque etiam Episcopos tactis sepulcris Martyrum, vel super sanctis Evangeliiis. *Can. 6. 7. 8. 17. & 19. Caus. 2. quæst. 5.*

OBSERVATIONUM FINIS.

EMUNDI MERILLII
JURISCONSULTI
CONSILIARII REGII

**Antecessoris in Academia Biturigum
Primicerii.**

NOTÆ PHILOLOGICÆ
In Passionem Christi.

Par. I.

S.

323

ILLUSTRIS. AMPLISS. VIRO
CAROLO ALBASPINO
 MARCHIONI DE CHASTEAU-NEUF
 Procancellario, & Regiorum Ordinum Cancellario
EMUNDUS MERILLIUS.

AUD semper errat fama, aliquando & eligit. Dudum percrebuerat fama, te ad illum summum apicem dignitatum evectum iri: famae auspicius iudicium Regis accessit, & te evectum vidimus. Non errabat fama, cum te eligebat hominem cordatum, Regi fidum, obeundis Regni negotiis innutritum, & firmatum ob plurimas legationes feliciter gestas, exeteris gratiosum. Inde cogitabam aliquod de nostris *agendas* mittere. Nae aliter inofficiosus essem haud uno tuorum beneficiō adstrictus. Siquidem me parens tuus illustrissimus Regii consistorii assessor primicerius, & Regiorum ordinum Cancellarius, ex Academia Cadurcensi evocatum in hanc Bituricensem mandatō Regis introducebat, tuusque frater Aurelianensis Episcopus, magno mei desiderio (sed beu magno Ecclesiasticarum observationum damno) nuper vivis ereptus, amici sui nomine dignabatur, quod & scriptis perpetuū victuris testari voluit. Erat ille *egrediens* meus, cum aliquando in praeclarissimam hujus civitatis vestram domum studiorum causā secederet, movebat sagacis vir ingenii, pleraque in sacris codicibus Novi Testamenti ex legibus, & majoribus populi Romani lucem posse mutuari: idque à me praestari oportere contendebat, quod seculares disciplinae omnes uni dominae Theologiae ancillari, & divinis rebus adminiculari debeant, tantumque bortatu suō effecerat, ut notas Philologicas in narrationem passionis dominicae scriptas, paulo ante excessum viderit. Habe igitur illas, quales emitti voluit. Vererer te tanta negotia sustinentem, vel minimō lectionis avocamentō distringere: ni talis esset, quae tibi, & aliis quantāvis dignitate praefulgentibus, saepe, ac saepius in memoriam revocata prodesse possit: quaeque lectoris operam non levi aliquā delectatione, sed ingentis, aeternique praemii muneratione sit pensatura. Vale. Avarici Biturigum. Pridie Calend. Apriles. Anno M. DC. XXXI.

SS 2

AP.

APPROBATIO

Doct. S. Theolog. Facult.

OS infra subscripti Doctores in sacra Facultate Theologiae notum, testatumque esse desideravimus hac praesenti schedula, opus aureolum, cui titulus est, *Emundi Merillii, Rectoris, Consilarii Regii, Antecessoris in Academia Bituricensi, Notae Philologicae in Passionem Christi*, à nobis diligenter, & magna cum delectatione fuisse perlectum, & nihil in eo contineri, quod tantillum adversetur doctrinae orthodoxae, & Catholicae: imo verò, quia permulta extant repetita tum ex Jure civili, tum ex historia Romana, quae mirificè illustrant contextum Evangelicum Passionis Dominicae, judicavimus dignissimum esse, quod in lucem proferatur, tanquam Minerva illa Phidiae. In cujus rei testificationem, syngrapham huic tabellae adjecimus die 7. mensis Januarii, anni millesimi sexcentissimi trigessimi secundi.

DAULTRUY.

MAQUERAY.

EMUN.

EMUNDI MERILLII J.C. NOTAE PHILOGICAE

In Passionem Christi.

Ad Cap. 18. Joan. v. 3. & 12.

Judas ergo cum accepisset cohortem:

COHORTS fuit praetoria, quam habebant Praefides in Provinciis, seu Legati Caesaris. Adeone verò parata erat illa cohors Judae, ut post acceptum traditionis, & indicinae praemium, statim tot milites ex cohorte congregari, ipsique adesse potuerint? Josephus *lib. 2. cap. 8. de bello Judaico* ait: Conveniente multitudine ad diem festum Azymorum in Hierosolymam, stetit Romanam cohortem super porticum templi, & subjicit: ἵσταται τὰς ἑορτὰς παραφυλάσσου, ὥς μὴ τι

ποτικῶν τὸ πλῆθος συναθροισμὸν, i. e. milites in armis festos dies custodiebant, ne quid novi moliretur multitudo conveniens. Idem *lib. 6. cap. 6.* παῖς δὲ αὐτῆς τῆς αὐτῆς τῆς αὐτῆς, καὶ διαδύμενοι περὶ τὰς εὐαὶς μὴ τῶν ἑλλων, & ταῖς ἑορταῖς τῶν δῆμον, ὥς μὴ τι ποτικῶν, παραφυλάσσου. Stabat enim semper in ipsa (Antonia) cohors Romanorum: & dispositi milites per porticus cum armis, diebus festis, populum, ne quid novaretur, observabant. Actorum *cap. 21. v. 32.* Cohors extemplo ad seditionem coërcendam accurrit, Videntur ergo Principes Judaeorum, post consilium habitum, quomodo Jesum tenerent & occiderent per ministros, & officiales jure à Pilato Praefide petiisse cohortem, ut Jesum seditionis auctorem, cum discipulis & sectatoribus, prehenderent. Prius ergo Judas acceperat à Pontificibus, & Phariseis ministros, deinde à Pilato Tribunum χιλαρχον, cohortem. Et eam quidem Judaei adjici voluerant, ne si tantum ministri Judaeorum Christum ducerent, populum eum eriperet. Augustinus *tract. 112. in Joan.* Cohors non Judaeorum, sed militum fuit, à Praefide. Itaque intelligitur accepta, tanquam ad tenendum rem, servandū ordine legitimae potestatis, ut nullus tenentibus auderet obfistere. Aliis locis, ubi Praefides non agebant, magistratus municipales, licet non haberent potestatem animadvertendi in facinorosos homines, nihilominus habebant prehens-

prehensionem; eosque prehenfos, & vinctos ad Praesidem transmittébant, *L. ne quis. 10. D. de custod. & exhibit. reor. Paulus lib. 5. sentent. tit. 7. in Collat. leg. Mos. cum lege Romana.*

V. 16. Dicit ostiariae, & introducit Petrum.

Ancillae Ostiariae, seu janitrices, ut Rhode ancilla in *Actib. Apostolor. cap. 12. v. 13. audi Cuius* malim vertere *ancillam*, quàm *puellam*: siquidem ancillae anus potius, quàm puellae huic ministerio addictae. Anus illa ostiaria apud Petronium in Satyrico, quae canem ingentis magnitudinis instigat in Eumolpum. Plautus in *Circulione*, act. 1. sc. 1. v. 76. *Anus hic solet cubitare, custos, janitrix.*

V. 19. Pontifex interrogavit Jesum de discipulis suis.

Ex mandatis Principum, rei adprehensi interrogari debent de sociis, & receptatoribus, *L. 6. D. de Custod. reor.*

V. 22. Unus ministrorum dedit alapam Jesu.

Alapae servorum castigationes injusiosae, *Pauli Cuius, salapittae*, quae & in manumissionibus impingebantur. Caesarius *dial. 3. ait*, Christum alapis caesum fuisse, ut nos à servitute diaboli in libertatem affereret: *pari id inuenerunt eos olivus et alium. Alapam enim manumittunt servos domini.* Christus formam servi acceperat. Paulus ad *Philippenses cap. 2. v. 7.* igitur ut servus hinc alapam caeditur, ac deinde ut servus supplicio crucis afficitur, quo & humillioris, objectionisve conditionis homines solebant affici. *Lact. lib. 4. inst. cap. 16.*

V. 28. Erat autem mane.

Romani magistratus à lucifero jus dicebant, cognoscebant. *Juvenalia Sat. 13. v. 157.*

Haec quoda pars scelerum, quae custos Gallicus urbis,

Usque à Lucifero, donec lux occidat, audit?

Ideo statim diluculo factò Judas Pilatam adiverat. *Matthaei cap. 27. v. 1. 2. & Marci cap. 14. v. 1.*

V. 29. Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?

Accusatio interrogationem, & cognitionem praecedere debnit. *Festus Agor. 25. v. 16. Non est consuetudo Romanis dare aliquem hominem ad per-*

proditionem, priusquam accusatus habeat in conspectu accusatorem. Vulcatius Gallicanus refert ex epistola quadam M. Aurelii: Non posse rem facere, quem nullus accusat. M. Tullius in Orat. pro Cluentio: Est sapientis iudicis animadvertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quae res in quaestione versetur. Et haec tria Pilatus Romani juris sciens observat. Qua lege reus citetur: Quam accusationem assertis adversus hominem hunc? De quove reo cognoscat. Tu es Rex Iudaeorum? Quae res in quaestione versetur? Quid fecisti?

V. 31. Secundum legem vestram iudicate eum.

Romani devictis gentibus plerumque permittebant, ut suis legibus uterentur. M. Tullius de Siculis, Verrin. 2. Ut cives inter se suis legibus agerent. Pausanias lib. 4. Trajanus Caesar Mothomacis concessit, ut cum liberis populis conferrentur, & suis legibus uterentur. Mithridates & Ptolemaeus sub Testamēto idem, ἀλλήλους ἐπὶ τῶν ἐκ ἀνωτάτων παλαιότητος. Ita Julius Caesar primum Hircano, Pontifici Judaeorum, concesserat, ut si qua controversia oriretur de Judaica disciplina, judicium penes ipsum esset. Josephus lib. 14. Antiquitat. cap. 17. Quod & aliis deinceps Pontificibus concessum fuisse videtur. Nam Titus Judaeis exprobat, quod leges patrias Romani eis servassent lib. 7. de Bello Judaic. c. 13. Βασιλεὺς ἀνωτάτων ἐπὶ σφραγίδος, ἐκ τῶν τῶν παλαιῶν οὐκ ἀπορροφῶν. Reges ex eadem gente imposuimus, deinde patrias leges servavimus.

V. 31. Nobis non licet interficere quemquam.

Vexatus locus diversis interpretationibus. Augustinus tract. 114. in Joan. Intelligendum est, eos licuisse, non sibi licere interficere quemquam propter diei festi sanctitatem, quæ celebrare solent cōparant, propter quoniam de ingressu etiam Prætorii contaminari metuebant. Idem Chrysostomus. Cyrillus Alexandrinus aliam rationem offert: μάλα μὲν τὸ πάλαι τῷ ἀρχιεπίσκοπῳ, καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρχαῖς, ἀλλοτε ὡς βασιλεὺς καὶ ἀρχιεπίσκοπος ἀπέβη; quod cum in Romanorum ditionem venissent, maximâ parte dominationis, & potestatis privati fuissent: & quidem magistratibus municipalibus, secundum leges Romanas, ne de servo quidem supplicium sumere licuit. L. magistratibus. 12. D. de juridict. Habebant secures innotuas, & porum tribunal sanguine, ut Aulonius Idyll. 9.

- - - - Quos Curia finiens

Municipium vidit procures, propriumque Senatum:

Quique suas rexere urbes, purumque tribunal

Sanguine, & innocuas illustravere secures.

Subactis igitur Judaeis, illis jus vitae & necis ademptum fuisse plerique existimant, idque ex libris Talmudicis probant, & Rabbini; qui scribunt, jus vitae & necis Judaeis ademptum fuisse ante everfionem urbis.

Veruntamen Judaei, etiam secundum leges patrias ad religionem pertinentes, poterant aliquem interficere: ut lapidatione blasphemos, mulieres in adulterio deprehensas; atque ita mulierem adulteram, & Christum ipsum lapidare tentaverant, & Stephanum postea lapidarunt. Titus apud Josephum *lib. 7. de Bello Judaic. cap. 4.* Judaeis expressè concessum fuisse refert, ut possent eum, qui septa Templi transiret, licet Romanum, impunè occidere; idque jam à temporibus Tiberii, ad tempora usque Titi, concessum fuerat. Et quorsum Romani Patriae leges ad religionem pertinentes illibatas reliquissent, nisi ut violatae religionis reos istis legibus vindicarent? denique Pilatus non dixisset: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate*, nisi & Judaei secundum legem suam judicare, punireve potuissent. At cum responderunt Pilato: *Nobis non licet interficere quemquam*, intelligebant de eo genere supplicii, cui Christum addici postulabant, videlicet supplicio crucis Judaicis legibus incognito. Eam mentem Judaeorum fuisse, his sequentibus verbis Joannis *vers. 32.* deprehenditur, neque aliter voluisse Christum occidi, quam supplicio crucis: *ut sermo Jesu impleretur, quem dixerat, significans, quia morte esset moriturus.* Illud genus mortis sibi futurum Christus praedixerat supra, Joannis *cap. 12. v. 32.* quod & prae ceteris crudelissimum optaverat. Gregorius Nyssenus *orat. 1. in Resurrect. Christi*: Propterea Judaei non aliò, quam crucis supplicio Christum affici volebant, tamen aliò potuissent. Nec solum Judaei Christum, ut blasphemum, aut violatae religionis reum, accusabant; sed etiam ut seditiosum, ut turbas concitantem, & prohibentem dare tributa Caesari. At secundum leges Romanas, poena seditiosorum fuit crux. Paulus *lib. 5. sentent. tit. 22.* Auctores seditionis, & tumultus concitatio populò, pro qualitate dignitatis aut in crucem tolluntur, aut bestiis subjiciuntur. Hac igitur poenà Christum volebant affici, sed ipsi afficere non poterant.

V. 39. Est autem consuetudo vobis.

Titus Bostrorum Episcopus ad *cap. 23. Luc. tom. 2. Biblioth. PP. Graecorum*, probabile esse existimat, hanc consuetudinem Romanos secundum leges patrias reliquisse; ut Praeses unum vinctum populo per diem festum dimitteret, veluti Saul Jonatham ad Populi petitionem vitā donaverat, *αὐτὸς δὲ ἐπὶ τῷ ὑποκρίνῳ γενομένης Παμαίου Ἰουδαίου, τῶν πλείονων ἐν αὐτοῖς, ἀπέρχων πρὸς τὸ λαῶν, διστάσας Παμαίου τῆτο.* i. e. *verisimile sanè est, cum Judaei in fidem Romanorum venissent, quod apud ipsos patrii erat moris, populo aliquem dimittere, Romanos id servasse.* Vel ea consuetudo fuerat in memoriam populi Judaici servitute Aegyptiorum liberati.

Ad

Ad Cap. 19. Joan. V. 1.

*Apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit; μαρτυροῖ
Matthaeus 26. v. 26. φεγγαῖας.*

FLAGRA, seu flagella, erant servilia verbera, *L. sed est. 9. §. penult. D. de injur. Lora, babenae, L. 1. §. impuberi. 33. D. de Senatusc. Silanian. Liberi fustibus caedebantur, L. in servorum. 10. L. capitalium. 28. §. non omnes. D. de poen. L. ult. D. de injuriis.* Eamque differentiam observat Philo Judaeus in Flaccum: *Ἐν μαρτυρίαισι οἱ διαφορὰ δυνάμειναι. καὶ τὰς αἰτίας ἀπὸ τὰς ἐν τῷ ποινῇ μισθῶν αἰσίουματι.* Verberum sunt differentiae discretas in civitate (Alexandriaj) secundum reorum dignitatem, qui verberantur. Et postea: *ταῖς ἐκδοτικαῖς, καὶ πολιτικαῖς μαρτυρίαις, liberalioribus, & civilioribus flagris;* ubi intelligit fustium castigationem. Honestior enim fuit castigatio fustium, quam flagellorum. Macer J. C. in d. *L. in servorum. 10. D. de poen.* In servorum persona ita observatur, ut exemplo humiliorum puniantur; & in quibus causis liber fustibus caeditur, in his servus flagellis caedi, & domino reddi, jubetur. Atrocior etiam fuit poena flagellorum, quam fustium. Admonitio est fustium, castigatio flagellorum. *L. veluti. 7. D. eod. tit. de poenis.* Unde & Pilatus Christum flagellis castigatum, atque emendatum dimittere voluit. Plerique existimant moris Romani fuisse, ut qui crucis supplicio afficiendi essent, prius virgis, flagellisve caederentur; eoque more Pilatum jussisse, ut Christus flagellaretur, antequam crucifigeretur. Hieronymus in cap. 27. Matthaei: *Sciendum est enim, Pilatum Romanis legibus ministrasse, quibus sancitum erat; ut qui crucifigeretur, prius flagellis verberaretur.* Joseph. scribit lib. 2. de bello Judaic. cap. 14. Florum quosdam nobiles Judaeos, cives Romanos, verberibus caesos in crucem fustulisse. & lib. 6. cap. 12. Judaeos ante pugnam captos, verberibus caesos, & in crucem actos fuisse. Hoc quidem verum est, & ita suadere videntur verba Matthaei cap. 27. v. 26. *Jesum autem flagellatum tradidit, ut crucifigeretur,* quasi praevia fuerit illa flagellatio, ut postea supplicium crucis sequeretur. Aliam tamen Pilati mentem fuisse deprehenditur; ideo Christum flagellasse, ut voluntati Judaeorum quodammodo satisfaceret, eumque castigatum dimitteret. Lucas cap. 23. v. 16. *μαρτυροῖς ἔν αὐτῷ ἀναύου, Castigans ergo dimittam:* vulgata versio, *Emendatum ergo illum dimittam;* quasi tantum flagellis castigare vellet, & postea dimittere. Id etiam ex hoc capite Joannis manifestum deprehenditur: ubi, cum Pilatus Jesum flagellasset, postea eum adduxit foras, & nullam se in eo causam invenire dicit, ut crucifigeretur: *Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis, quia in eo nullam invenio causam.* Quando autem Pilatus Jesum flagellari jussit, non sedit pro tribunali, ut in eod. cap. Joannis, vers. 13. cum morti addicere voluit: si quidem moris Romani fuit, istam verberum, flagellorumve poenam non pro tribunali, sed de plano irrogari. Ulpianus in *L. nec quicquam. 9. §. de plano. 3. D. de offic. Praeconsul. & legat.*

Par. I.

T c

Pote

Poterit de plano similiter & libertum non obsequentem emendare, aut verbis, aut fustibus castigatione. Idem Ulpianus in L. levia. 6. D. de accusat. & inscriptionib. *Levia crimina audire, & discutere de plano Proconsulem oportet, & vel liberare eos, quibus obiciantur, vel fustibus castigare, vel flagellis servos verberare.* Nec obstat quod Iosephus scribit, *Florum, lib. 2. de bello Judaico d. cap. 2. sub fin. nobiles istos Judaeos verberasse, & vi suavit, pro tribunali.* Id enim ita intelligendum est, non ut Florus pro tribunali sederet, sed ad tribunal, aut prope tribunal verberari eos iussit, aut quia non tantum verberaverit, sed etiam postea crucifigi iussit. Quod ergo eam mentem Pilati fuisse satis constat, ut cum Christum flagellari iussit, morti addicere noluerit: quidam existimarunt, Christum bis flagellatum fuisse, primum cum de eo morti tradendo Pilatus non cogitavit, ut hoc capite Joannis: iterum vero cum eum morti addixit, *Matthaei cap. 27.* At verum est, Jesum semel flagellatum fuisse; tum ut fectinantius, secundum voluntatem Judaeorum, ad supplicium duceretur, *Chrysostomus homil. 83. in Joan.* tum quia flagellatio, quae praecesserat emendationis gratia, mori Romano satisfacere potuit: cum milites vel impulsu Judaeorum, vel lascivia militari, gravius & praeter mentem Pilati Christum verberassent. *Matthaeus, & Marcus* ita rem narrant, ut post flagellationem mox sententia Pilati Christus cruci addictus fuerit: sed tamen dicendum est, flagellationem praecessisse, ut & antea Christum coronatum spinis, & veste purpurea indutum fuisse: quod secundum illos eodem tempore factum diceretur. Porro Christum ad columnam verberatum fuisse jam persuasum est, licet Evangelistae non docuerint. Alii Christum columnae alligatum fuisse existimant, facie ad columnam versa, ut tergo caederetur, idque *Prudentius in Enchiridio veteris, ac novi Testamenti* innuere voluit:

- - - - - *Atque columnae
Adnexus tergum dedit ut servile flagellis*

Sed vestigia cruoris, quae sunt in sindone sacra, ut expressa sunt à Philiberto Pingonio, testantur, Christum non tantum à tergo, aut non tantum aversum, sed & adversum, verberatum fuisse, quod signum utique conjecturis praevalet. Alii Christum columnae longiori alligatum fuisse existimant; sed ut hinc & inde caederetur, solvi debuit, & iterum alligari, praesertim si crassior columna fuerit, ut quae Ecclesiae porticum postea sustinuerit. Probabilius est, breviorē fuisse columnam, aut certe minus crassam, ut facilius hinc & inde Christus verberari posset: quomodo verberatum fuisse signant sindonis vestigia.

V. 2. Et placentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus.

Corona, quam milites capiti Christi imposuerunt, fuit ex spinarum, ruborum, sentiumve genere. *Joannes hic, & auctores, ex spinis.* Clemens Ale-

Alexandrinus *lib. 2. paedag. cap. 8.* *ἐκ βάρυ, ex rubo.* Plerique existimant, ex rhamno fuisse contextam, idque probabile est: tum quia spina illa, quae vulgò Hierosolymis nascitur, obvia esse potuerit; tum quia milites eam spinam potius eligere voluerint, quae magis pungeret, ut est rhamnus. Plinius *lib. 24. cap. 14.* *Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Graecis candidior, & fruticosior: is floret ramos spargens rectis aculeis, non ut ceteri aduncis, foliis majoribus.* Hieronymus *cap. 2.* Aggaei de rhamno: *Spinosus frutex, & arbuscula, sentibus urticisque contexta, quae teneat quidquid attigerit, & retentum vulneret, & vulneratorum sanguine delectetur.* Milites coronam spineam capiti Christi imposuerunt, ut molestiam facerent; & quidem molestum magis spinis, quam urticis coronari, quod pro rei cujusdam molestiae perpeffione retulit Svidas ex Phecreate in *verb. ἀκρόληψι, ἀκρόληψις στεφανῶσαι, urticis coronari.* Magnum verò mysterium in corona Christi contexta ex spinis latuit: nam spinae peccata referunt. Svidas, *ἀπαρτα, ἢ ἀμαρτία. Δαβὶδ. & τὰ ἁμαρτήρια μοι ἀπαρτα, ὡς ἄχρεον ἐλάττωμα, καὶ περὶ τὴν στέφανον.* i. e. *Spina peccatum.* David: quoniam infixata est in me spina. *tamquam stirps inutilis, & ad pungendum nata.* Eò respicere voluit Hieronymus *lib. 2. Epist. 18.* Jesus spinis coronatus est, & delicta nostra portavit. Milites quidem eò animò coronam spineam capiti Christi non imposuerant, ut id signare velent; verum, ut in aliis, quae milites fecerunt in Passione Christi, mysterium deprehenditur: veluti cùm acetum ori obtulerunt, cùm vestem Christi dividerunt, & in ista coronae spineae impositione deprehendi potest. Hieronymus in *cap. 27. Matthaei:* *Quomodo Caiphas prophetavit nesciens quid diceret, sic & milites quaecumque fecerunt, licet alia mens fuerit, nobis, qui credimus, sacramenta tribuerunt.*

Quidam putant coronam Christi non fuisse in modum circuli, sed in modum pilei, & diadematis; ut & illam papyraceam, quam Judaeos, in derisionem Agrippae, Carabae cujusdam infani capiti imposuisse *ἀντὶ διαδήματος*, pro diademate, refert Philo Judaens in Flaccum: & pro paludamento storem corpori induisse, & pro sceptro frustum arundinis humi sublatum prae manibus dedisse. Ita milites dederunt spineam coronam pro diademate, chlamydem purpuream pro paludamento, arundinem pro sceptro. Tertullianus *de coron. milit. cap. 9.* ait, *Romanorum militum commentum fuisse ex usu rei secularis, quod ita Reges coronam gestent, purpurâ induantur, sceptrum prae manibus habeant.*

V.2 Et veste purpureâ circumdederunt eum. Matth. cap. 27. v. 28. circumdederunt ei chlamydem coccineam.

Coccum, ut propriè appellatur, à purpura distinguitur, *L. si cui. 70. §. ult. & L. quaesitum est. 78. §. coccum. 5. D. de legat. 3.* Ideo Ambrosius in *cap. 23. Lucae*, tunicâ purpureâ Christum indutum fuisse existimat, & deinde chlamyde coccineâ circumdatum. Promiscuè tamen coccum, & purpura dicitur: *coccum Imperatoriis dictum paludamentis*, Plinius *lib. 22. cap. 2.* Lampridius in *Alexandro Severo:* *Hoc solum Imperatorium habens,*

Tc 2

quod

quod lacernam coccineam accipiebat, id est, chlamydem. Paulus Diaconus lib. 10. Imperii insigne in chlamyde purpura tantum erat. Ita coccum, & purpura confunditur propter similitudinem. Augustinus lib. 3. de consens. Evangelistar. cap. 9. Est rubra quaedam purpura, cocco similis. Coccinea Imperatorum vestis, purpurea militum. Vopiscus in Aureliano: Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cum ante non nisi rectas purpureas accepissent. Aut nisi purpureae essent vestes, pannus purpureus chlamydi affuebatur. Dorotheus praeter aliorum in eam rem probationes doct. 1. tom. 1. Biblioth. PP. Graecorum, ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς πορφύραν ἐφόρει, πάντες οἱ στρατιῶται αὐτῷ βάλλουσιν πορφύραν εἰς τὸ χλαμύδιον αὐτῶν, τότε τὸ βασιλικὸν ἐνδυμα, ἵνα διὰ τούτου δείξωσιν, ὅτι τῷ βασιλεὺς εἰσὶ, καὶ ὅτι αὐτῷ στρατεύουσιν. Ex quo enim Imperator purpuram fert, omnes ipsi militantes purpuram pallio imponunt, quod est Imperatorum indumentum: ut ex hoc ostendant, quod sint imperatoris, & ipsi militent. Probabile est igitur, chlamydem illam, qua Christum milites induerunt, fuisse aliquod pallium militare purpureum, unique militum detractum fuisse, ut eō Christus indueretur, seu circumdaretur. Versio vulgata recte circumdederunt: nam chlamys pallium militare fuit rotundum, non quadrangulum; ita ut milites non tam operiret, quam circumdaret. Etymologicum magnum, χλαμὺς δὲ τὸ περίφερές καὶ κυκλωδὲς, Chlamys quid rotundum, & circulare. Porro Marcus c. 15. v. 17. scribit, καὶ ἐδύοντο αὐτὸν πορφύραν: vulgata recte vertit purpuram, id est, chlamydem, seu vestem purpuream. Πορφύρα Graecis est chlamys, seu vestis purpurea. Hesychius, χλαμὺς, πορφύρα, ἢ χιτῶν, ut Latinis purpura. L. si cui. 70. §. versicoloribus. 12. D. de legat. 3. Indumentum istud derisorie milites dederunt Christo, ut Judaei Carabae stoream pro paludamento, seu chlamyde Imperatoria, apud Philonem Judaeum in Flaccum: χαμαισάτω θ' τὸ σῶμα περιβάλλουσιν ἀντὶ χλαμύδα. Stoream corpori induunt pro chlamyde.

V. 3. Ave, Rex Judaeorum.

More Romano Imperatores salutabantur nomine Imperatoris, vel Domini, vel aliò nomine adulatoriò. Ita pŕittacus Caesarem salutatur. Martial. lib. 14. Epigr. 73. v. 2.

Hoc didici per me dicere, Caesar, ave.

Ita corvi salutare Augustum docti: Ave, Caesar, victor, Imperator. Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 4. Alexander Severus suò nomine salutari voluit. Lampridius in Alexandro Severo: Salutabatur nomine, hoc est, Ave Alexander. Igitur ex hoc more milites Romani Christum Regem per derisionem salutarunt, ut & Judaei Carabam regiò habitu ornatum salutarunt magnà voce Marin appellantes, quod significat Syris Dominum, Philo Judaeus in Flaccum.

V. 3. Et

V. 3. Et dabant ei alapas.

Matthaeus cap. 27. v. 30. & percutiebant caput ejus. Marcus cap. 15. v. 19. & percutiebant caput ejus arundine. Graeca lectio apud Joannem habet, καὶ ἐδίδουν αὐτῷ ῥαβδίσματα. Matthaeus cap. 26. v. 67. καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν. εἰς τὴν ῥαβδίσαν. ῥάβδης, virgula, fustis, crepida. Hesychius, ῥαβδίστης. ὑποδήματα, Calceamenta, soleas. Ibi igitur apud Matthaeum cap. 26. quidam intelligunt, Christum fuisse solearum ictu percussum: at hinc Marcus exprestit cap. 15. caput Christi arundine percussum fuisse: quod & ῥαβδίσματα significat, non minùs, quàm palmâ verberatum, depalmatumve fuisse.

V. 10. Mibi non loqueris?

Reus ad objecta crimina respondere debuit, eaque diluere secundum leges Romanas, Actor. 25. v. 10. seq. Cum autem Christus non responderet, voluit Pilatus Christo dicere, quod aliàs Comicus:

*An quisquam iudex est, qui possit noscere
Tua iusta, ubi tute verbum non respondeas.*

V. 10. Nescis quia potestatem habeo crucifigere te.

Vulgata rectè potestatem, quò verbò jus animadvertendi continetur, L. 3. D. de jurisdiction. Legati quidem Caesaris primùm in Provincias nondum pacatas missi fuerunt ab Augusto cum jure gladii, seu potestate animadvertendi, Dio lib. 53. ut provinciales coërcerent. Procuratores autem Caesaris jus gladii non habuerunt, Tacitus lib. 4. Annal. Dio lib. 58. ac ne vix quidem jurisdictionem, nisi inter fiscum, & privatos, L. 1. C. de jurisdict. omn. judic. patrimonium Caesaris administrabant, tributa in Provinciis colligebant. Quomodo igitur Procurator Tiberii Caesaris in Judaea habuit imperium merum, seu jus animadvertendi? Praeterea Praesides, qui universas Provincias regebant, id est, integras, & non divisas, habebant quidem jus gladii, L. illicitas. 6. §. qui universas. D. de offic. Praesid. at Praesides, qui minores Provincias regebant, suberant aliis Praesidibus, nec habebant majorem animadversionem, L. ex Divi. 4. C. de locat. & conduct. nec bonorum publicationem, seu jus confiscandi, L. unic. C. ne sine iuss. Principis certis iudicibus liceat confiscare. At Pilatus Judaeam tantum procurabat. Tacitus lib. 15. Annal. cap. 44. v. 4. Christus, qui Tiberiis imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicium affectus erat. Quomodo ergo Pilatus, qui erat tantum Procurator Caesaris, habuit potestatem animadvertendi? Tertullianus cum videret Pilatum jus animadvertendi habuisse, putavit, Pilatum Syriam procurasse. Tertullianus

apo-

*apologet. cap. 21. Ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc est parte Romana procuranti, violentiâ suffragiorum in crucem Jesum sibi dedi extorserint. Lactantius lib. 4. divin. Institut. cap. 18. Pontio Pilato, qui tum legatus Syriam regebat, oblatum cruci affigi postulaverunt. Idem Cyprianus. Verum Pilatus non erat Legatus Caesaris in Syria, Judaeam tantum procurabat, & suberat Syriae Praefidi; & ideo cum Samaritanos quosdam tumultuantes occidisset, caedis reus postulatus fuit apud Vitellium Syriae Praefidem, Josephus lib. 18. Antiquit. cap. 5. Procuratores Caesaris, qui Praefidis partibus in provincia fangebantur, habebant majorem animadversionem, & de criminibus cognoscebant, ut de lege Fabia de plagiaris. Ulpianus lib. 9. de offic. Procons. in Collat. leg. Mosnic. cum leg. Rom. tit. 14. de plagiar. Nec aliter Procuratori Caesaris haec cognitio injungitur, quam Praefidis partibus in Provincia fungatur. Imperator Gordianus in L. 4. C. ad leg. Fab. de Plagiar. Non valet Procuratoris sententia, si vicem Praefidis non tueatur: qui legi Fabiae locum esse pronuntiavit, cum ejus disceptatio ad Praefidis Provinciae pertineat notionem. At Pilatus non erat Praefes Provinciae, qui suberat tunc Praefidi; nec partibus Praefidis in Judaea fangebatur, cum tunc Sillanus esset Praefes Syriae, Josephus lib. 18. Antiqu. cap. 3. aut Vitellius, Josephus ejusd. lib. 18. cap. 5. Matthaeus quidem vocat Praefidem cap. 27. v. 2. *πρόεδρος αὐτῶν Πόντιος Πιλάτος πρὸς Ἰερουσαλὴμ*. Vulgata versio, Pontio Pilato Praefidi, rectè: quia Praefidis nomen generale est, & pertinet ad omnes Provinciarum rectores, sive sint Proconsules, sive Legati Caesaris, sive quò aliò titulò Provinciam administrarent, L. 1. D. de offic. Praefid. Ex hoc loco tamen constat, Pilatum potestatem animadvertendi habuisse, summum supplicium inferendi, atque etiam crucifigendi. Equidem Legati primum ab Augusto missi fuerant cum exercitu, & cum imperio mero, seu jure gladii, in Provincias nondum pacatas, ut eas Provincias pacarent, Dio lib. 53. Sic igitur Pilato, licèt tantum Procuratorem in Judaea ageret, imperium merum, seu potestatem animadvertendi cum exercitu, & copiis militaribus à Tiberio Caesare datam existimo, ut Judaeos assidue tumultuantes, vel tributa Caesari dare detrectantes compesceret. Idem etiam Pilatus signa Romana, & Caesaris effigiem, ut patet *ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς*, ad contumeliam legis Judaeae, Hierosolymam intulerat, ut *ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς* ad Caesaris venerationem adigeret, Josephus *ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς* lib. 18. Antiquit. cap. 4.*

V. 10. Et potestatem habeo absolvere te.

Paulus in L. 3. D. de re judicat. Qui damnare potest, is absolvendi quoque potestatem habet. Ulpianus in L. nemo. 37. D. de regul. jur. Nemo qui condemnare potest, absolvere non potest. Contra: Is non habet jus liberandi reos, apud quem accusari non possunt. L. solent. 6. D. de offic. Procons. & Legat.

V. 12. Si

V. 12. *Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris.*

His verbis Judaei vel simpliciter minantur Pilato, quod amicitia Tiberii casurus sit; vel praeterea, quod Tiberius ei procurationem Judaeae sit adepturus. Si quidem Legati, Praesides, Praefecti, amici Imperatoris dicebantur, Trajanus apud Plinium *lib. 10. epist. 22. Ad Pompejum Plantam Praefectum Aegypti, amicum meum*. Idque passim occurrit in libris Juris Civilis, *L. ult. D. de offic. Praesid. L. 1. §. si quis. D. de appell. L. 1. C. si mancipium ita venierit. L. 4. C. de jur. & fact. ignorant. L. 4. C. de inutil. stip.* Judaei igitur ita Pilato volunt metum amittendae potestatis injicere, quod eam adeptum Caesaris amicus non dicitur.

V. 12. *Omnis, qui se Regem facit, contradicit Caesari.*

Temporibus Tiberii lex Julia majestatis acriter, & severè exercebatur. Lucius Seneca *lib. 3. de benefic. cap. 26. Sub Tiberio Caesare fuit accusandi frequens, & penè publica rabies, quae omni civili bellò gravius togatam civitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas jocantium, nihil erat tutum. Suetonius in Tiberio cap. 58. v. 1. Sub idem tempus, consulente Praetore, an judicia majestatis cogi juberet, exercendas esse leges respondit, & atrocissimè exercuit. Tacitus lib. 3. Annual. cap. 38. v. 1. Additò majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat*. Alius eo tempore majestatis accusatus, quod annulum, in quo sculpta erat effigies Caesaris, matulae, vel obscœnis admovisset. *Seneca lib. 3. de benefic. cap. 26. Alius, quod Tiberii effigiem annulo impressam latrinae, aut lupanari intulisset, Suetonius in Tiberio cap. 58. Alius, quod effigiem Principis promiscuum ad usum argenti vertisset, Tacitus lib. 3. Annual. cap. 70. v. 2. Alius, quod servum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat, Philostratus lib. 1. de vit. Apollonii*. Judaei igitur cum scirent illis temporibus ob res leviores crimen majestatis intendi, idque Tiberium velle vindicari, gravius crimen majestatis intenderunt Christo, quod se Regem facere voluisset; ut Pilatus eum, tanti criminis accusatum, timeret dimittere, & Tiberii offensam incurrrere. Theophilus Antiochenus *lib. 1. ad Autolycum tom. 1. Biblioth. PP. Graecorum: βασιλεὺς, ὃς ἐξ ὧν αὐτὸν τιταγμένους, ἡ βασιλῆος καλῶνται. καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ὡς ἄρχοντα, καὶ ἐν αὐτῷ ἐξ ὧν ὅτι αὐτὸν καλῶνται. Rex, quos habet sibi subditos, non vult reges vocari; nam regis nomen ipsius est, nec licet alium hoc nomine vocari.*

V. 13. *Sedit pro tribunali.*

Magistratus Romani de gravioribus causis cognoscentes sedebant pro
tri.

tribunali : ut de restitutionibus in integrum , de liberalibus judiciis , de causis alimentorum , & ubicumque causae cognitio vertebatur , ut in danda bonorum possessione Decretali . *L. 2. §. dies. D. quis ord. in possess. servet.* Inulcè magis cum de criminibus cognoscerent , ubi major causae cognitio requiritur . Aliàs de plano , non pro tribunali custodiae , ex levioribus delictis audiebantur ; *L. unius. 18. §. ult. D. de quaestionib. L. levia. 6. D. de accusationibus.*

V. 13. In loco ; qui dicitur Lithostrotos , Hebraicè autem Gabbatha.

Lithostrota coeptavere jam sub Sylla . *Plinius lib. 26. natur. hist. cap. 25.* Erat igitur pavementum , vel cameratio illius loci , seu ex opere munituario facta , puta crustis , aut tessellis ; vel solum tribunalis ita factum erat , quod suadet Hebraea vox *Gabbatha* : id est , excelsus locus , quasi tribunal Lithostrotum Graecè dictum fuerit , eo quòd tessellatum : *Gabbatha* Hebraicè , eo quòd excelsum ; & ut Hebraica vox ad tribunal tantum pertinet , non ad totum locum ; ita & vox Graeca ad tribunal tantum referenda videatur . Melius autem verteretur eis *ἡ πρὸς λίθους στρωτὸν* , in locum , qui dicitur *Lithostroton* , quàm , ut vulgata habet *Lithostrotos* . *Plinius* enim supra *Lithostrota* .

V. 15. Illi autem clamabant , Tolle , Tolle .

Vulgus noxios clamoribus ad poenam poscebat : ut ad ignem , *Apulejus lib. 2. Milesiar. ad Leonem* , *Tertullianus Apologetic. cap. 10.* *Cyprianus epist. 3.* idque Judaeos factitasse constat , *Actor. cap. 21. v. 36. Sequebatur multitudo populi clamans , tolle eum .* atque etiam ex *Josepho lib. 3. de bello Judaico cap. 14.* ubi multitudo incondita *Josephum* quemdam ad supplicium poscit . Quod *Vespasianus* habuit insuper , & posteriorum *Impp.* constitutiones prohibuerunt , ne in poenis decernendis vanae voces populi audirentur , *L. Decurionum. 12. C. de poenis . Cumque à populo exclamatum est , iterum dixerunt : (Impp. Dioclet. & Maximian.) vanae voces populi non sunt audiendae ; nec enim vocibus eorum credi oportet , quando aut noxium crimine absolvi , aut innocentem condemnari desiderat .*

V. 15. Crucifige eum .

Judaei Christum accusaverant ut seditiosum , ut turbas concitantem , ut prohibentem dare tributa Caesari , regnum affectantem : ideo ad crucem poscunt , quia Grux poena seditiosorum . *Paulus lib. 5. sent. tit. 22. de seditios. Auctores seditionum , & tumultus populo concitato , pro qualitate conditionis , aut in crucem tolluntur , aut bestiis obijciuntur , aut in insulam*

sulam deportantur. Ita Quintilius Varus Syriae Praeses Judaeos seditiosos cruci affixit. Josephus *lib. 2. de Bell. Judaico*. Et Florus quoque Syriae Praeses. Josephus eod. *lib. 2. de bello Judaic. cap. 14.* Adeo verò id persuasum erat, Christum tumultus & seditiones concitasse, ut longò post tempore, Judaeos, impulsore Christo assidue Romae tumultuantes fuisse, scripserit Suetonius in *Claudio cap. 25.* Judaeos impulsore Christo assidue tumultuantes Romam expulit.

V. 16. Tunc ergo tradidit illum, ut crucifigeretur:

Quidam existimant, Pilatum, cum tam cito de Christo supplicium sumpserit, cominasse in Senatusconsultum illud temporibus Tiberii factum, quo poena damnatorum in decimum semper diem differri debuit, Suetonius in *Tiberio cap. 75.* Seneca, *de tranquillis. vitae cap. 14.* vel in trigessimum diem, ut Sidonius Apoll. retulit *lib. 1. Epist. 7.* Sed non advertunt, Senatusconsulto tantum locum fuisse, cum quis aut à Senatu, aut à Principe damnatus esset, ordine judiciorum servatò: at non pertinebat Senatusc. ad seditiosos, & famulos latrones, quos mandata Principum statim & extra ordinem puniri voluerunt. Ulpianus in *L. si quis. 6. §. quid tamen. 9. D. de injust. rupt. irrit. fact. testament.* Nisi forte latro manifestus, vel seditio praerupta, factioque cruenta, vel alia iusta causa: tunc enim punire permittitur, deinde scribere. Modestinus in *L. Constitutiones. 16. D. de appellationib. Constitutiones, quae de recipiendis, necnon appellationibus loquuntur, ut nihil novi fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publice interest: ut sunt insignes latrones, vel seditionum concitatores, vel duces factionum.* Mandata primum dederat Augustus Legatis suis, quae & alii Principes semper dare solebant Praesidibus ad Provinciarum administrationem proficiscentibus. Lucianus *pro eo, quod inter salutandum &c. ἐμπλὴν ἐπιστολῆς, ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως λαμβανόμενης*, in mandatorum libro, quod semper ab Imperatore accipitur. His mandatis continebatur, quomodo fontes punirent, & pro dignitate, vel conditione personarum, vel pro qualitate delicti, multae dictione, *L. aliud est. 131. §. 1. D. de verb. signific. vel capitali poenâ, vel vinctulis, L. Divi. 27. §. 1. & 2. & L. mandatis. 35. D. de poen. vel gladiò, Tertullianus ad Scapulam cap. 4. Sed gladiò ternis, sicut à primordio mandatum est, animadverti in hujusmodi.* Iisdem mandatis cavebatur, ut curarent Praesides malis hominibus Provincias purgare, *L. 3. D. de offic. Praesidis.* Persecutiones Praesidum ἐπιλαβὴ vocat Eusebius, quòd secundum mandata Principum Christianos persequerentur. Caput etiam mandatorum videtur fuisse, ut seditionum & factionum auctores statim punire possent: quod colligitur ex verbis d. *L. 6. §. 9. D. de injust. rupt. irrit. fact. testament.* Tunc enim punire permittitur, deinde scribere: puta, mandatis permittitur. Pilatus igitur secundum mandata hujusmodi Christum seditionis, factionis, affectati Regni accusatum, Judaeis instantibus, punit; & secundum eadem mandata scripsit Tiberio. Tertullianus in *apolog. cap. 21.*

Par. I.

V V

En

Ea omnia super Christo Pilatus, & ipse pro sua conscientia Christianus, Caesari tunc Tiberio nuntiavit. Eusebius lib. 2. hist. Eccl. cap. 2. ex Tertull. sed tantum quinque annis à Passione Christi. Flavius Dexter in Chronic. ad annum Christi 34. Pilatus Christi mortem, & miracula scribere statuit Tiberio. Igitur Pilatus in eo leges Romanas praetergressus non est, quod de Christo statim supplicium sumpserit; sed quod accusatoribus crimina objecta Christo non probantibus, ad petitionem Judaeorum, Christum innocentem (ut ipse semper testatus est) morti addiderit. Leo Magnus serm. 8. de Passione Domini. Nam ipse evasit reatum, qui cooperatus seditiosis, reliquit iudicium proprium, & in crimen transfuit alienum.

V. 17. *Bajulans crucem suam.*

Damaati ad crucem ipsi crucem suam ferebant. Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta, Artemidorus lib. 2. *hyponem.* cap. 71. quod jam à plerisque observatum est: at id ex more Romano fuisse, probat Plautus Carbonaria apud Non. Marcellum de indiscret. generib. Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci. Milites igitur ex more Romano crucem ferendam Christo imposuerunt: & ut in aliis supra ostendimus, ita ut in eo prophetiae impletæ fuerint. Tertullianus lib. 3. adversus Marcionem. Solus novus rex novorum ævorum Christus Jesus, novæ gloriæ & potestatem, & sublimitatem suam humerò extulit; crucem scilicet: ut secundam superiorem prophetiam exinde Dominus regnaret à ligno. Leo Magnus ad aliam prophetiam respiciens, serm. 8. de Passione Domini. Transitus Dominus facientium voluntati, ad irrisorem regiae dignitatis supplicii sui iussus est esse gestator; ut impleretur, quod Isaias Propheta praedixerat, dicens: Ecce natus est puer, cuius imperium super humerum ejus. Quod verò existimant nonnulli, ex verbis Lucae cap. 23. v. 26. Simonem crucem portasse post Jesum, ita ut Christus anteriorem partem crucis gestans praeiret, Simon autem postremam gestans sequeretur: Probabilius est secundum morem Romanum totam crucem ferendam Christo soli impositam fuisse: At cum timerent milites, Christum jam multis eruciatum modis in via deficere, crucem à Christo in Simonem transtulisse: ut Hieronymus in cap. 27. Matthaei vers. 32. Augustinus lib. 3. de consens. Evangelist. cap. 10.

V. 18. *Et cum eo alios duos, hinc & bine, medium autem Jesum.*

Crux supplicium sicariorum, latronum, servorum, & infimæ conditionis hominum. Paulus lib. 5. sent. tit. 22. de seditiosis. Firmicus lib. 6. cap. 31. Homicidam, latronem efficiet, istis fac moribus comprehensus, patibulo, suffixus in crucem, & crudeliter erigitur. Lactantius lib. divinar. institut. cap. 26. Eo genere efficiendus fuit, quo humiles, & infirmi solent. Verum

Verum autem videtur, Christum, & latrones duos magis cruci erectae, quam jagenti affixos fuisse; & ut Christum, ita latrones quoque duos clavis cruci affixos fuisse: non funibus, sive restibus.

V. 19. *Scriptit & titulum Pilatus.*

Pilatus ante scripserat sententiam more Romanò. Neque enim putandum est, Pilatum sententiam voce pronuntiasse absque scriptura, sed eam scriptam ex tabella recitasse ex periculo, seu indiculo, ut moris Romani fuit. Seneca *de morte Claudii*: Ita ex tabella recitavit. Suetonius in *Claudio*. Tertullianus *apologetic. cap. 2. Quod de tabella recitatis illum Christianum*. In *actis Passionis B. Cypriani*: *Decretum ex tabella recitatur, Thascium Cyprianum gladio animadverti placet*. Cum igitur antea Pilatus scripserat sententiam, innuit eundem Pilatum scripsisse & titulum. Quasi post sententiam & titulum scripserit: idque etiam more Romanò, quo crucifixus per forum traducebatur cum literis mortis causam indicantibus. Dio *lib. 53. πρὸ γραμμάτων τῆς αἰτίας τῆς θανάτου αὐτοῦ δηλούτων. αἰτία* Dio, ut Matthaeus *cap. 27. v. 37. τῆς αἰτίας αὐτοῦ γραμμάτων, causam ipsius scriptam*. Marcus *cap. 15. v. 26. ἐπιγράψαι τῆς αἰτίας*, ut titulus causae, Quintil. *declamat. 202. productus sub titulo causae*. Titulus, & causa Latinis promiscuè. Ita interpretatur literas istas singulares Paulus Diaconus C. P. id est, *causam posuit*. Videtur autem secundum versionem Latinam Joannis, quod Christo jam crucifixò Pilatus titulum scripserit: sed tamen secundum versionem Graecam scripserat & titulum Pilatus. Probabile est, statim post sententiam eum scripsisse & titulum, atque etiam cruci appositum, & à Christo simul cum cruce latum fuisse; sed dum ferretur in viam, plurimis concurrentibus, titulum à Judaeis non ita facile deprehendi. ~~scripsisse~~ ut tunc Pilatum de eo mutando interpellarent, veluti ~~cum cruce~~ superpositus fuit. Putarem nihilominus, titulum non ipsi cruci, sed tabellâ à cruce separatâ inscriptum, & postea cruci adjunctum fuisse. Sicque Helenam titulum à cruce separatum reperisse scribit Rufinus *lib. 1. bist. Ecclesiast. cap. 27*. Latronum autem cruce titulum non habuisse refert Chrysostomus *homil. 84. in Joannem*, & Theophylactus in *cap. 19. Joannis*.

V. 19. 20. *Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus, Rex Judaeorum.*

Alii scriptores Evangelici fuisse scriptum Hebraicè, Graecè, & Latine: qui titulum Christi Romae viderunt, eum ordinem linguarum in titulo Christi fuisse referunt, ut superior posita fuerit Hebraica, media fuerit Graeca, & tertia Latina, eumque ordinem Prudentius agnovit in *apothefi v. 383. seq.*

*Fronte crucis: titulus sit triplex, triplice lingua.
Agnoscat Judaea legens, & Graecia norit,
Et venerata Deum percenseat aurea Roma.*

Et quidem cum plerique ex Graecis Latinisque Hierosolymam convenirent, tribus istis linguis titulum scribi oportuit, ut ab omnibus legi posset. Capitolinus in *Gordiano juniore* refert, milites titulum Gordiani inscripserunt Graecis, & Latinis, Persicis, & Judaicis, & Aegyptiacis litteris, ut ab omnibus legeretur. Illi etiam, qui viderunt titulum, referunt, tres linguas in titulo Christi politas fuisse, ut à dextra in sinistram legeretur: fortè, quòd cum Hebraea primò locò scripta fuisset, ita & duae aliae linguae postea scriptae fuerunt. Quamvis autem titulus tribus linguis scriptus fuerit, sententia Latinis litteris tantùm scripta fuerat: neque enim patiebatur dignitas Romani Imperii, ut alià linguà Praefides in sententiis uterentur. *Claudius splendidum virum*, Graecineque Provinciae Principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albi iudicem erant, sed etiam in peregrinatione redogit, Suetonius in *Claudio* cap. 16. Dio lib. 66. Iudex enim esse non poterat, qui Latini sermonis ignarus erat. Sententiae, & decreta, id est, quaecumque fiunt adhibitâ causae cognitione, Latini à Praetoribus interponi debent, L. decreta. 48. D. de re judic. Praeco causam poenae superdicens aliâ linguâ uti potuit, ut in rescripto illo Imperatorum Severi & Antonini, quo eum, qui temerè iuraverat, fustibus castigari, atque à praecone superdici voluerint, *οὐκ ὀφείλω μὴ ὀρνεύεσθαι*, Temerè ne iuraveris, L. si duo. 13. §. ult. D. de iurejurand. Ita quidem praecone Graecè loqui oportuit, ut in Graecia audiretur: & titulus Christi tribus linguis scribi, ut à pluribus advenis legeretur. Tandem posterioribus temporibus, translatò in Graeciam Imperiò, Arcadius & Honorius, iudices tam Latinâ, quam Graeca linguâ sententias proferre permiserunt, L. iudices. 12. C. de sent. & interlocut. omni. jud.

V. 22. Quod scripsi, scripsi.

Secundùm leges Romanas, sententia semel dicta à magistratu, seu iudice, seu quolibet alio jurisdictioni praeeunte, mutari non poterat, Suetonius in *Julio* cap. 14. Marcus Seneca lib. 2. *controvers.* 3. & lib. 7. *controvers.* 8. Tertullianus de *Pudicitia* cap. 14. ut ne litera quidem mutari posset. Apulejus lib. 1. *Floridor.* Proconsulis autem tabella sententia est, quae semel lecta, neque augeri literâ, neque minui potest, sed utcumque recitata, ita provinciae instrumentò refertur. Pilatus igitur sententiam mutare non poterat, ut nec poenam ampliari, vel minuere, L. acta. 45. §. 1. D. de re judic. sed titulum mutare poterat Judaeis postulantiibus: nam licet sententia mutari non posset, tamen ea, quae ad consequentiam statutorum pertinebant, eodem die suppleri poterant, L. Paulus. 42. D. eod. tit. de re judicat. Verùm Pilatus erat homo pernix & iracundus, qualem de-

scribit

scribit Philo Judaeus *de legation. ad Cajum*, ἡ δὲ τὴν οὖν ἀπαγωγὴν, ἡ μὲν ἀνδράδης ἀπολαμβάνει, erat enim naturā inflexibilis, & per arrogantiam durus. & postea: Βασιλεύς ἀνδραγαθός, iracundus homo. Ita non faciliē adduci potuit Pilatus, ut titulum, quem scripserat, mutaret.

V. 23. Milites cum crucifixissent.

Milites, qui Praefidi apparebant, & custodiam agebant; puta, speculatores, satellites, stipatores: nam Matthaeus *cap. 27. v. 35.* refert, post sententiam à Pilato latam, ut Christus crucifigeretur, milites Praefidis Christum suscepisse, & universam cohortem congregasse. Unde istos, qui erant in sagellio Praefidis, ipsique apparebant, Christum crucifixisse existimarem. Milites in castris, & in urbe jussu Imperatoris, & in Provinciis jussu Praefidum, damnatos supplicio afficiebant. Chaereas apud Josephum *lib. 19. Antiquitat. cap. 1.* διακρίματα δεσφύροις, καὶ δυνάμεις καθίστασθαι αὐτῶν σπανιστὸν. *Ministramus satellites, & carnifices constituti pro militibus.* Tertullianus *de coron. milit. cap. 10.* Et vincula, & crucem, & supplicia administrabit, nec suarum ultor injuriarum. Atque etiam Tribunus ipse, & Centuriones de damnatis fumebant supplicia, ut à plerisque jam fuit observatum, & stationarii milites Christianos torquebant, supplicium inferebant, ut in quibusdam actis Martyrum.

V. 23. Acceperunt vestimenta ejus.

More Romanò speculatores, qui de damnatis supplicium fumebant, vestes eorum capiebant, & pannicularia eorum, nec primum id permisit Adrianus, sed rescripto suo expressit, quid panniculariae appellatione contineretur, *L. Divus. 6. D. de bonis damnat.* Ulpianus post rescriptum Adriani subjicit: *Pannicularia sunt ea, quae in custodiam receptus secum attulit; spolia, quibus indutus est, cum quis ad supplicium ducitur, ut & ipsa appellatio ostendit.* Pannicularia habebant speculatores: at commentarienses alias res damnatorum retinebant; quarum & rationes faciebant. Legitur in Pandectis Florentinis: *Neque speculatores ultro sibi vindicent.* Mendum esse unius literulae, & legendum *ultra*, optimā ratione alibi observavimus *lib. 3. obser. cap. 1.* Scilicet, ut speculatores nihil ultra sibi vindicent, praeter pannicularia, & optiones, seu commentarienses alias res retineant.

V. 23. Et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem.

Igitur quatuor solum milites Christum crucifixerunt, cum, divisā veste Christi in quatuor partes, quisque suam haberet. Inde quidam pallium Christi quadrangulum fuisse existimant, & ex quatuor angulis sibi

bi

hi fecisse milites quatuor partes. Alii verò non idè in quatuor partes divisum fuisse, quòd esset quadrangulum, sed quòd essent quatuor milites, ut cuique pars sua tribueretur.

V. 23. Erat autem tunica inconsutilis.

Christus gestabat tantum vestem, pallium, seu vestem exteriorem, & tunicam, seu vestem interiorem è lana: milites quidem pallium dividere poterant, ut vestem ampliozem & latiorez; non tunicam substrictiorez & breviorè, aut quia erat ~~simples~~, inconsutilis, sive inconsuta, ad differentiam tunicarum consutarum ex diversis pannis, aut commissurarum fibulis. Isidorus Pelusiota *epist.* 74. putat, fuisse ex genere quodam textrinae Galilaeorum. Milites igitur tunicam Christi non dividerunt, sed super eam miserunt sortem; quòd commodè dividi non posset, aut propter brevitatem, aut propter genus ipsius textrinae.

V. 23. Desuper contexta per totum.

Tunica Christi non erat consuta opère futuriò, sed contexta opère texturiò: quod tamen qua arte fieri potuerit, satis obscurum est, praefertim si manicas haberet, qui enim fieri potuit, ut sutor unam tunicam manuleatam texeret? Patres Graeci, Chrysostomus, Theophylactus, Isidorus tentant exponere, & post illos Philologici nuperi; sed ab his non tantum lucis, ut locus illustretur.

V. 24. Sortiamur de illa, cujus erit.

More Romanò fortibus in plerisque utebantur. Sortitiò dabantur Provinciae, *L. unic. D. de offic. quaest. ordines*, Tacitus *lib. 4. hist.* 8. v. 1. *Secundum vetera exempla, quae sortem legationibus possissent*. Sortiti iudices ex decuriis legabantur; puta scriptis nominibus iudicum, & in urnam sortitiò missis, ut Alconius in *Diadumationem*. Sed & legibus Romanis pluribus de ea re contendentibus sorte res discernebatur, *L. sed cum arbo. 14. D. de Judic. L. generaliter. 24. §. quid ergo. 17. D. de fideicommiss. libertatib.* Milites igitur eo more super vestem Christi miserunt sortem. Non quidem super vestem exteriorem, quod Marci verba *cap. 15. v. 20. 24.* suadere videntur; sed interiorem, scilicet tunicam, quae commodè dividi non poterat, ut hinc Joannes expressit, & Lucas *cap. 23. v. 34.* Uterque attigit divisionem pallii, & sortitionem tunicae. Quomodo verò milites sortem jecerunt? an nominibus quatuor militum in urnam jactis, ut illius tunica esset, cujus nomen prius exisset? Talem sortitionem inter milites, sed longò post tempore factam, reperio. Cum equum in praelio captum non possent inter se dividere, apud Vopiscum, in

in Probo: In urnam militares jussit nomen suum mittere, ut aliquis eum forte ductus acciperet, puta is cujus nomen prius urnâ emerisset, ut postea subjicit Vopiscus. Ita igitur milites tunicam Christi sortiti sunt, nominibus, seu forticulis in urnam, seu fitellam jactis: aut si milites urnam non habuerunt paratam eo loco, ubi Christum crucifixerunt, in galeam, seu cassidem, more militari sortes jecerunt. Virgilius lib. 5. *Aeneid.* vers. 490.

- - - - - dejectamque aerea sortens

Acceptit galea, - - - - -

Stattius lib. 6. *Thebaid.* v. 389.

- - - - - Sortitus Protheus versarat abomâ

Casside - - - - -

Id quidem magis admittendum, quam milites sortem jecisse tesseriis aleatoriiis; aliud enim fors, aliud alea.

V. 29. Vas ergo erat positum acetû plenum.

Ad quid vas hæc positum erat, acetum, & hyssopus, & spongia, & calamus? Plerique existimant id ex more factum esse, quasi mos fuerit ita cruciarii parari acetum, & spongiam ad vulnera restringenda: alii ad mortem accelerandam parari: alii autem ad potionem parari. At vix est, ut milites Romani, qui Christum crucifixerunt, morem istum Judæorum observare voluerint, eoque animo acetum in vase, & spongiam, & hyssopum, & arundinem secum tulerint. Equidem vas acetû plenum ad restringenda vulnera positum non fuisse, argumentum est; quia diu jam Christus, & latrones crucifixi fuerant, multumque sanguinis è vulneribus crucifixorum fluere potuerat; & vas ipsis restringendis exhaustum esse, quod tamen erat plenum. Vas istud igitur positum fuerat ad bibendum, idque milites secum attulerant; non ut ex eo potum Christo darent, sed potius ut sibi ex eo potum sumerent. Si quidem acetum tenuioribus in potu fuit, L. 25. D. de option. vel elect. legat. L. penult. & L. si quis. 9. §. si acetum. D. de tritic. vin. vel ol. legat. Persius sat. 4. v. 32.

Pannosam faecem morientis sorbet aceti.

Acetum quoque potus militum fuit. Impp. in L. 1. C. de erog. milit. annon. Spartianus in Pescennio Nigro: Jussit, vinum in expeditione neminem bibere, sed acetû universos esse contentos. Erat potus ille aceti in Palaestina tenuioribus quoque non insolitus, Ruth. cap. 2. v. 14. Comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto. Existimarem igitur, milites vas istud plenum acetû, sui causâ, positum habuisse; ut ex eo biberent: nam quia debebant crucifigere, & post crucifixionem manere, donec crucifixi morerentur; incerti an diu mansuri, potum secum attulerant. Ut & miles ille, qui latrones cruciarios servabat, coenulam suam secum tulerat, Potionem, cibum, apud Petronium in *Satyr.*

V. 29. Illi

V. 29. *Illi verò implentes spongiam acetò , & hyssopò circumponentes , obtulerunt ori ejus .*

Scriptores Evangelici locum istum variè retulerunt : ideo quidam existimant acetum hyssopo fuisse circumpositum , id est permixtum , & spongiam hujusmodi acetò imbutam arundini adfixam fuisse , datamque Christo ad bibendum . Alii ex verbis Joannis colligunt , hyssopum fuisse aptatum spongiae , ut hoc modò potus Christo porrigeretur . Quasi genus illud hyssopi in Judaea fuerit quaedam arbuscula , calamo & arundini similis . Idque suadent verba Joannis *ὁ ὑψόπος σπογγίου* , & *hyssopo circumponentes* . Matthaeus verò *cap. 27. v. 34.* ait milites implevisse spongiam acetò , eamque non hyssopo , sed arundini circumposuisse , ut ita Christo porrigeretur : alii , milites hyssopum arundini circumligasse , & hyssopo spongiam quoque circumposuisse , & simul hyssopum , & spongiam acetò imbutam , ut utrumque ori Christi ingratum admovent , atque ei ita illuderent ; quod verius est . Sed adhuc quaeri potest , qua mente milites ea secum haberent , spongiam , calamum , seu arundinem , hyssopum ? Fortuitò illa omnia occurrissè existimo , & spongiam fortè arundini non fuisse aptatam , sed arundinem simul cum spongia inventam . Caesarius *tom. 1. Biblioth. PP. Graecorum interrogatione 85. ὁ δὲ κάλαμος καὶ σπογγίον , τὸν μὲν κέντρον εἰς στήθεσιν , τὸ δὲ δὲ κορυφὴν εἰς γνάθους . Arundo fructum fert . Comam quidem ad spongiam , & reliquum ad pennas .* Sed si talis arundo fuit , quae in comā haberet spongiam , non debuit aptari , circumponive arundini spongia , cui ipsa adhaerebat .

V. 31. *Ergo Judaei , ut non remanerent in cruce corpora Sabbatò .*

More Romanò cruciarii à militibus custodiebantur , etiam post mortem , ne quis corpora detraheret . Petronius in *Satyrico* : *Miles , qui cruces asseruabat , ne quis ad sepulturam corpora detraheret .* Cruciaris crux fuit sepulcrum . Plautus in *Milit. glorios.* *Scio crucem futuram mihi sepulcrum .* In cruce pascebant cervos , & in sepulturam suam defuebant , ut Lucius Seneca . More Judaeorum , post lapidationem patibulo expositi , sub occasum Solis tollebantur , & sepulturae tradebantur . *Deuteronomii cap. 21. v. 23.* Josephus *lib. 4. de bell. Judaic. cap. ult.* Tertullianus adversus Judaeos *cap. 10.* Christus & Latrones more Romanò crucifixi , in cruce remanere debuerant : sed Judaei propter magnum diem Sabbati , rogaverunt Pilatum , ut corpora eorum in cruce non remanerent , sed tollerentur . Philo Judaeus in *Placcum* refert , & quosdam cruci affixos à Romanis , instante aliquò solenni die , veluti natali Imperatoris , de cruce depositos , & ad sepulturam cognatis redditos fuisse .

V. 31. Ut

V. 31. *Ut frangerentur eorum crura.*

Crurifragium id ex more Romanorum, non Hebraeorum: nam cum quidam vivaciores in cruce manerent, crurifragiò mortem accelerabant. Lactantius lib. 4. *instis. cap. 26.* Suffixus itaque Christus cum spiritum deposuisset, necessarium carnifices non putaverunt ossa ejus suffringere, sicut eorum mos ferebat. Quae verba referri debent non ad morem Hebraeorum, sed ad morem Romanorum, qui Christum crucifixerant. Augustinus in Psal. 33. *Crura latronibus in cruce fregerunt, ut per ipsam dolorem compendii mortis ab ipso cruciatu liberarentur, quomodo solebat crucifixis fieri.* Isidorus lib. 5. *orig. cap. ult.* Patibuli minor poena, quam crucis; nam patibulum appensos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat. Unde & in Evangelio latronibus, ut morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura confracta sunt: quia de ligno suspensi citò mori non poterant.

V. 34. *Sed unus Militum lanceà latus ejus aperuit.*

Milites spiculatores erant cum lanceis. Suetonius in Claudio cap. 35. v. 2. *Neque convivia inire ausus est, nisi ut spiculatores cum lanceis circumstarent.* Et ita Vespasianus habuit λόγχοφόρος apud Joseph. lib. 3. *de bello Judaico cap. 8.* Lanceam ferentes, seu lancearios. Cum igitur satellites isti de damnatis supplicium sumebant, lanceas gestabant, & crucifixorum latus lanceà fodiebant, ut citius morerentur; vel ut deprehenderent, an crucifixi essent mortui. Eumque morem Romanum fuisse, refert Origenes tractat. 35. in Matthaeum. Porro non improbabilius dicitur, militem istum, qui lanceà latus Christi aperuit, fuisse Centurionem. Nam cum Centurio ex more, recitare deberet Pilato, factum esse quod imperasset, (Tacitus lib. 1. *annal. 6. v. 5.* Nuncianti Centurioni, ut mos militiae factum esse, quod imperasset) renunciare debuit mortem, cui Christus addictus fuerat, secutam esse. Antequam id renunciaret, certo scire debuit, Christum esse mortuum. Quod ut exploraret, lanceà latus aperuit, sive eam gestaret, sive ab alio gestatam acciperet.

V. 38. *Rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea.*

Lege Majestatis damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur. Tacitus lib. 6. *Annalium 29. v. 2. & L. 1. De cadaverib. punitor.* Pilatus Christum, ut regnum affectantem, ut turbas concitantem, ut seditiosum, supplicio crucis affecerat. Non frustra ergo dictum, quod Josephus in illa trepidatione & metu Pilatum audacter adiverit. τολμῶν, ut Marcus cap. 15. v. 43. *audens, fidens.* Hieronymus ad cap. 27. *Matthaei*, ideo ait, Josephum

Par. 1.

X x

phum

phum venisse audacter ad Pilatum, quia dives erat: *Nec pauperis & ignoti erat ad Pilatum Praesidem Romanae potestatis accedere, & crucifixi corpus impetrare*. Eandemque rationem attert Augustinus lib. 3. de consens. Evangelist. cap. 22. An quia Iosephus erat Decurio, seu Senator, ut Marcus cap. 15. v. 43. eoque nomine gratiam apud Pilatum mereri potuit? An quia Iosephus Senator Legum Romanarum non inscius erat, quibus corpora animadversorum ad sepulturam cognatis non negabantur jam à temporibus Augusti, ut ipse Augustus lib. 10. de vita sua scripserat. Ulpianus d. L. 1. D. de cadaverib. punitor. Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt. Et id se observasse etiam D. Augustus lib. 10. de vita sua scribit. Hodie autem eorum, in quos animadvertitur, corpora, non aliter sepeliuntur, quam si fuerit petiitum, & permissum: & nonnunquam non permittitur, maxime maiestatis causâ damnatorum. Eâ igitur ratione audacter Iosephus Pilatum adivit; quod, cum Christus maiestatis damnatus esset, non timuerit, corpus Christi à Pilato petens; vel quod speraret, se posse impetrare.

V. 38. Et permisit Pilatus.

Supra Ulpianus in d. L. 1. D. de Cadaveribus punitor. Eorum, in quos animadvertitur, corpora, non aliter sepeliuntur, quam si fuerit petiitum & permissum. Permisit Pilatus, ut homini diviti, ut Decurioni. Primum cognatis tantum concessa punitorum cadavera. Ulpianus sup. Philo Judaeus in Flaccum, *nisi sustineret eam non tamquam aequandam similitudinem*. Quosdam cognatis ad honorem sepulturae redditos. Tandem verò corpora animadversorum quibuscumque petentibus ad sepulturam data sunt, L. 3. D. eod. tit. de Cadaverib. punitor. Marcus Fab. Quintil. declamat. 6. Cruces succiduntur, percussos sepeliri carnis ex non vetat. Et, postea: Neminem non mortalium favere hominis sepulturae convenit; quia haec una res est, cuius exemplum ad omnes pertineat: ideoque non nisi ab ultimo patricidio exigitur poena trans hominem. Etiam si quid sunt iura, quae obstant, si tamen angustus saltem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occisione (al. occasione) contenta est.

V. 40. Et ligaverunt illud linteis.

Mathaeus & Marcus involutum fuisse sindone mundâ. Augustinus lib. 3. de consens. Evangelist. cap. 23. Licet Ioseph involuerit in sindone: propterea non prohibetur intelligere, quod & alia linteae postea addita fuerunt à Nicodemis; videlicet sudarium, quod capiti adhibebatur, & insitiae, quibus totum corpus alligatum est; unde etsi una sindon fuit, verissimè dici potuit: Ligaverunt eum linteis: Linteae quippe generatim, quia lina texuntur. Cum igitur corpus Christi sindone, aliisque linteis involutum fuerit, inde contingit, ut plura Christi sudaria in diversis locis reperiantur. Suda-

datum capiti Christi adhibitum Cadurci Aquitanorum religiosissime as-
servatur, in quo & cruoris vestigia hodie constant; sed non satis appa-
ret, quo genere textrinae confectum sit.

U. 40. Sicut mos est Judaeis sepelire.

Cum aromatum conditura: vel condege terrâ secundum morem Ju-
daeorum, non cremari secundum morem Romanorum, quo igni dare
mortuos honor habebatur, Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 7. Tacitus lib. 5. hi-
stor. 5. v. 7. de Judaeis. Corpora condere, quàm cremare, è more Aegypcio. Id
que vult Tacitus, Judaeos magis terrâ condidisse, quàm cremasse secun-
dum morem Romanorum. Plinius lib. 7. nat. hist. cap. 54. Ipsam cremare
apud Romanos non fuit veteris instituti: terrâ condebantur. Minutius Fe-
lix in Octavio, de Christianis; Veterem & meliorem humani consuetudi-
nem retinendum.

N O T A E A D M A T T H A E I

C A P. XXVI. V. 15.

At illi constituerunt ei triginta argenteos.

ON numerarunt diffidentes, sed constituerunt ad prae-
mii indicinae traditionis; ut acciperet, cum
Christum eo loco, ubi suetus erat convenire, prehen-
dendum indicasset. *Constituerunt*, id est, promiserunt;
ut Jurisconsulti constituta pecunia, id est, promissa.

V. 49. Et osculatus est eum.

Mos ille osculandi apud Judaeos Lucæ cap. 7. v. 45. Romanis, &
aliis gentibus usitatus, ut advenientes, & obvios osculo exciperent.

V. 53. Et exhibebit mihi plusquam duodecim legiones.

Respicit ad numerum duodecim Apostolorum, ut singulis Apostolis
quaeque legio respondeat.

V. 65. Tunc Princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua.

Mos Judaeis, ut si quid audirent contumeliosum, & ingratum auri-
bus, vestimenta sua scinderent, *Numer. cap. 14. v. 6.* at nihil blasphemiâ
in Deum contumeliosius audiri potuit: igitur, eâ auditâ, vestimenta scin-
debant, *lib. 4. Reg. cap. 18. v. 37. & c. 19. v. 1. Esdrae cap. 9. v. 3. Act. cap. 14.*
v. 14. Thalmudici libri referunt, id praeceptum fuisse Judaeis ex quadam
traditione. At magis receptum videtur ex more, qui & aliis gentibus,
Graecis, Romanisque non inoignitus. Iidem verò libri Thalmudici refe-
runt, Pontificem Maximum aliter à ceteris vestimenta sua scindere de-
buisse.

IN PASSIONEM-CHRISTI. MATTH. XXVII. 349-
 buisse, non sursum ex humeris aut ad sinum, sed deorsum ad pedes &
 inferiores partes vestimenti.

V. 67. *Et colapbis eum ceciderunt.*

Vid. not. ad Joan. cap. 18. v. 22.

V. 69. *Accessit ad eum una ancilla.*

Vid. not. ad Joan. cap. 18. v. 16.

Ad Cap. XXVII. Matthaei.

V. 2. *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio
 Pilato Praefidi.*

PRIUS Christus vinctus fuerat, cum eum prehenderant, Joannis cap.
 18. v. 12. *Comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum.* Hic autem
 Matthaeus, & Marcus cap. 15. v. 1. primum vincula injecta fuisse innuunt,
 cum eum à domo Caiphae ad Pilatum adducere voluerunt. Graecè, *ἡ
 Νεμερὶς αὐτὸν ἀδελφύων, & ligantes ipsum adduxerunt.* Quidam putant,
 Christo exempta fuisse vincula, cum in domum Caiphae venisset, neque
 ex vinculis interrogatum fuisse. Magis videtur, Christum prius vinctum
 fuisse à turbis ut reum: deinde verò in domo Caiphae aliter vinctum
 fuisse, aliisve vinculis ut confessum criminis & damnatum morti. Venu-
 lejus in L. 5. D. de custod. & exhibit. reor. *Si confessus fuerit reus donec
 de eo pronuntietur, in vincula publica conjiciendus est.* Judaei Christum
 ut confessum, reum mortis pronuntiaverant & damnaverant. Matthaeus
 infr. vers. 5. *Videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset.* Igitur
 Judaei Christum in domo Caiphae, jam non ut reum, sed ut confessum
 & damnatum iterum vinxerunt. Hieronymus hic: *Habebant hunc morem,
 ut quævis adjudicassent morti, ligatum judici traderent.*

V. 6. *Non licet eos mittere in carbonem.*

Sacer Thesaurus. Joseph lib. 18. *Antiquit. cap. 4. & lib. 2. de bello
 Judaic. cap. 18. ἡγὼς θησαυρὸς, καρπὸς τῆς νίκης, Sacer Thesaurus, vocatur
 autem Carbonem.*

V. 7. *Eme-*

V. 7. Emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.

Ut peregrini proprium haberent locum sepulturae, nec cum Judaeis miscerentur. Religiosum Romanis ut peregrini in civitate non sepelirentur, adeo ut deportati (quos deportationis poena civitate exemerat, & ad peregrinitatem reducerat, *L. sed si. 10. §. sed si per poenam. 6. D. de in ius vocand.*) mortui in civitatem non referrentur; nisi ex indulgentia principali, ut apud Tacitum *lib. 14. Annal.* Non habebant mortui communionem juris Romani, quam vivi non habuerant. Eadem religione Christiani Paganos in Coemeteriis suis humari non patiebantur; nec haeretici in suis Orthodoxos, ut Donatistae apud Optatum Milevitanum *lib. 6.*

V. 15. Per diem autem solennem consueverat Praefes populum dimittere unum vinctum, quem voluisset.

Videtur Pilatus consuetudinem jam ab antiquo servatam magis tenuisse, quam de novo indulgisse: & id fuerat inter alia, quae Romani, Judaeis subactis, ex legibus & moribus patriis servarant. Vide *Nor. ad Joan. cap. 18. v. 31. & 32.*

V. 19. Misit ad eum uxor ejus.

Pilati uxor fuit *Claudia Procula*. Flavius Dexter in *Chronico*: circa illa tempora Severus Caecinna censuerat in Senatu, Ne quem magistratum, cui Provincia obvenisset, uxor comitaretur. Inter alias rationes, quibus suam firmabat sententiam, apud Tacitum *lib. 3. Annal. cap. 33. v. 6.* His statim adhaerescere deterrimum quemque Provincialium: ab his negotia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duo esse praetoria. Sententia tamen Caecinnae in Senatu elusa est; & Legati Caesaris, seu Praesides Provinciarum secum uxores in Provincias duxerunt. At melius tamen factores ait Ulpianus, si sine uxore profisciscantur, licet habere possint, *L. 4. §. 2. D. de offic. Procons. & Legat.* Pilatus secum uxorem in Judaeam duxerat: sed observa, ut Pilatum pro tribunali sedentem interpellare non dubitarit. Suggestionem vocat uspiam Augustinus. Proprie, nam suggerere Jurisconsultis est monere judicem, dum cognoscit, *L. 2. §. 2. D. ubi pupill. educar. vel. mor. deb. L. 1. §. si curatorem. D. de Magistrat. conveniend. L. Auidius. 97. D. de legat. 3. L. ult. D. de jur. fisci.*

V. 24. Ac-

V. 24. *Acceptâ aquâ lavit manus coram populo.*

Plerosque haudquaquam indoctos existimasse video, morem hunc Judaeorum fuisse, ut lotionem manuum se innocentes ostenderent, & ex eo more Pilatum manus lavisse. Ex antiquioribus Origenes hic, & alii scriptores nuperi. Sed vix probabile est, Pilatum hominem Romanum mores Judaeorum sequi voluisse. Mos quidem Judaeorum iste fuit, & paroemia fortè Judaeorum, cum se innocentes testari vellent: *ἐν ἴσχυϊ καὶ ἀδωκίᾳ τὰς χεῖρας μου, ἀντὶ τοῦ, ὅτι ἔδωκον ἱμῶν τὴν ἐγγύησιν, ὡς ἐὰν ἐν ἰσχυρίᾳ ᾤμαι.* Lavi inter innocentes manus meas, pro eo, quod est, innocentiam me servavi, non communicavi malo. Svidas in verb. ἀδωκίᾳ, ex Psal. 26. v. 6. Lavabo inter innocentes manus meas. Sed & aliarum gentium mos ille fuit, ut Graecorum. Scholiastes Sophoclis in *Ajace Mastigophoro*, ἰδὼς ὃν παρακλῆς, ὅτι ἢ οὐκ ἀνδρείου, ἢ ἀλλὰ σφαγῆς ἰσχύος, ὅταν ἐκωλύσται τὰς χεῖρας, οἱ κἀνδρείου ᾖ μᾶλλον. Mos erat antiquus, quando caedens hominis, vel alias mactationes fecerant, aquâ lavare manus ad expiationem pollutionis. Fuit etiam mos Romanorum, quem à Graecis acceperant. Dionysius Halicarnassaeus lib. 7. Origē. Servius ad 12. *Aeneidos* ex Plinio: Inde magistratus & sacrificaturi togam praetextam habent, & manus ablutas detergere lineis mantilibus curant. Praeterea Clemens Romanus scribit lib. 2. cap. 52. Judices sententiam mortis laturos, manibus in solem sublati, innocentiam suam testari solitos: & tunc probabile est manus abluisse, ut puriores manus in coelum tollerent. Eum igitur morem Romanum Pilatus secutus videtur, cum acceptâ aquâ manus lavit. Quod si verum est, mantile lineum, quo manus detergit ex more Romano, (ut refert Servius) inter alia Dominicæ Passionis instrumenta referri debuit, sicut aquiminale *χρυσόπτερον*.

V. 26. *Jesum autem flagellatum tradidit, ut crucifigeretur.*

Vid. not. ad Joan. cap. 19. v. 1.

V. 28. *Circumdederunt ei chlamydem coccineam.*

Vid. not. ad Joan. cap. 19. v. 2.

V. 32. *Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem Jesu.*

Angariare vox Persica, Svidas in verb. *ἄγγαρον*, qua & Latini utuntur. Glossæ Isidori, *angario*, cogo. Et Jurisconsultis etiam angariari naves dicuntur, *L. viae. 14. D. de Væerant.* id est, cogi ad navigationem suscipiendam,

dam ; ut homines angariantur , id est , coguntur ad iter suscipiendum .
Propriè igitur Interpres vertit , ut & sup. Matthaei cap. 5. v. 41. Vid. not.
ad Joan. cap. 19. v. 17.

V. 34. Dederunt ei bibere vinum cum felle mixtum.

Graecè ὄξος μὲν χολῆς μίγματον , acetum cum felle mixtum . Sed & quaedam exemplaria habent οἶνον , quibus respondet versio Latina . Marcus cap. 15. v. 23. *Et dabant ei bibere vinum myrrbatum* . Unde quaesitum est , an eadem fuerit potio vini myrrhati , & vini cum felle mixti , vel diversa . Ultramque sententiam attigit Augustinus lib. 3. de consens. Evangelist. cap. 11. *Et dabant ei bibere vinum myrrbatum , & non accipit* . Hoc intelligendum est , Matthaeum dixisse cum felle mixtum . Fel quippe pro amaritudine posuit ; myrrbatum enim vinum amarissimum est , quamquam fieri possit , ut fel & myrrba vinum amarissimum redderent . Amaritudo etiam acetò augetur . Ultramque junxit Plautus in Rudente : *Corde in felle sunt sita , atque acerbo aceto* . Vid. Not. ad cap. 15. Marci. v. 4.

V. 35. Diviserunt vestimenta ejus.

Vid. Not. ad Joan. cap. 19. v. 23.

V. 45. A sexta hora tenebrae factae sunt super universam terram.

Phlegon Trallianus libertus Adriani Historicus scripserat , tenebras super universam terram eo tempore contigisse , Origenes hic , ut ex hoc Historiae Evangelicae fides habeatur , quam Porphyrius & alii Ethnici minuire contendebant , ut referunt Hieronymus ad Psalmum 77. & Augustinus lib. 3. de Consens. Evang. cap. 7. Phlegon ille Historicus res Judaicas attigerat , Svidas in Φλέγον . Vid. Not. ad cap. 15. Marci. cap. 15. v. 33.

V. 48. Unus ex eis acceptam spongiam implevit acetò.

Unus non ex Judaeis , sed militibus Romanis , qui Christum crucifixerant , & crucifixum servabant . Neque milites acetum obtulerunt ex more quodam Judaeorum , sed quia Christus vocem illam *Sitis* emiserat . Vid. Not. ad Joan. cap. 19. v. 29.

V. 54. Con-

V. 54. *Centurio, & qui cum eo erant custodientes Jesum.*

More Romano Centurio praeponebatur; dum supplicium damnatis inferretur, L. Seneca lib. 1. de ira, cap. 17. Centurio supplicio praepositus condere gladium speculatorum jubet. At si damnatus Christus ad eum cohors universa congregata fuit (ut supra Matthaeus) non unus tantum Centurio, sed plures cohortis Centuriones fuerunt. Christus autem crucifixus unus Centurio mansisse videtur cum militibus, ut Christum & latrones custodirent, donec spiritum emitteret; vel ne quis ad sepulturam corpora detraheret eum mortuum. Petronius in Satyricon: Miles, qui cruce asseruabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret. Idem ille fuit Centurio, quem Pilatus accersivit, ut sciret ab eo, an Christus esset mortuus, atque quam permetteret tolli corpus, Marci cap. 15. v. 44.

V. 63. *Recordati sumus, quia seductor ille dicitur.*

Graecè πλάττω *impostor*. Joannis cap. 7. v. 32. πλάττω τὸ ἔθνος, *seducit turbam*. Lucae cap. 23. v. 2. εὐρεῖται διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, *invenimus subvertentem gentem*. Eoque nomine potissimum accusatus & damnatus, ut seductor, ut seditiosus.

V. 65. *Habetis Custodiam?*

An totam cohortem, quae ad Christi prehensionem ex Templo accesserat, quaeque ad Christum damnatum congregata fuerat? An potius *custodiam* intelligere debemus custodes, qui relictii fuerant, ut Christum custodirent? Quod magis videtur; & ideo secundum versionem Latinam τὸ ἔθνος magis accipiendum indicativè, quam imperativè, quia jam custodes Christo crucifixo dati fuerant.

V. 66. *Signantes lapidem cum custodibus.*

Putat, quod Judaei simul lapidem cum custodibus signaverint, vel in praesentia custodum, vel quod Judaei positus custodibus lapidem signaverint. Custodes Christo crucifixo dati vigilas ex disciplina militari per tria horarum spatia observabant; ideo quidam ex custodia venisse dicuntur.

Par. I.

Y y

tur

tur in urbem , & nunciaſſe Principibus Sacerdotum omnia , quae facta erant , Matthaei *cap. 28. verſ. Quidam de cuſtodibus* . Non omnes cuſtodes , ſed quidam ſolum ex cuſtodia , id eſt , qui vigilias per noctem obiverant , & omnia , uti erant facta , obſervaverant .

N O T A E A D

M A R C I

CAP. XIV. V. 3.

Venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi.

RAECE ἀλάστρον μύρε, καὶ οὐ πιστὴν σολυταί. Quidam interpretantur *nardum pistitum*, id est, porabilem & liquidam, πρεσ τὸ πικρὸν. Sed aliud est πικρὸν, aliud πιστὸν; & πρεσ τὸ πικρὸν rectè quidem πικρὸν; non tamen rectè πιστὸν diceretur. Alii pistitam accipiunt spicatam, quod ex spicis Nardi unguentum pretiosum conficeretur, idque ex corrupto Graeco exemplari. Sed verius est, *nardum πιστὸν* dici, id est *fidelem, probatam*, non adulteratam à seplasiariis; ut argentarii homines πιστοὶ à fide.

V. 36. *Convenientia testimonia non erant.*

Græcè ἴσως, *paria*. In hoc autem non conveniebant; quod apud Matthaeum accusarent, Christum dixisse, possum Templum destruere, & aliud restituere: Hic verò apud Marcum, quod minatus esset, se Templum destructurum, & intra triduum illud ipsum restitutum. Aliud est, quod quis se posse facere, aliud, quod quis se facturum, dixerit: istud postremum voluntatem arguit, quae in delictis gravioribus puniatur secundum leges Romanas. Servius ad 6. *Aeneid.* Dixit autem secundum ritum Romanum, in quo non tantum exitus, sed voluntas puniatur. Callistratus in L. Divus, 14. D. ad L. Cornel. de sicar. Divus Hadrianus in haec verba rescriptit: in maleficiis voluntas spectatur, non exitus. Idque etiam secundum leges Judaicas. Philo Judaeus in lib. *Quod deterius potiori insidietur*, ita legem interpretatur, *maledictum esse homicidam*: Non ex quo homicidium fecerit, sed ex quo facere voluerit: ἢς γνώμης ἴσως καὶ πλείονε συνεκτινύς, quasi

356 NOTAE PHILOLOGICAE
quasi voluntas pro facto habenda sit. Idem Philo Judaeus in *lib. de confus. linguar.* ait, reum esse homicidii ex lege, si conatus fuerit occidere, licet non occiderit.

V. 65. *Et ministri alapis eum caedebant.*

Graecè *παλοῦσαν*, *colaphis*; vel bacillis, festucis. Et hoc potest ita intelligi, ut cum alii colaphos Christo infligerent, ministri Judaeorum bacillis, quos gestabant, etiam Christum ceciderint. Vid. *not. ad Joan. cap. 18. v. 22.*

AD CAP. XV. V. 23.

Et dabant ei bibere myrrhatum vinum.

ANXIE quaesitum à scriptoribus aetatis nostrae pluribus, quidnam fuerit illud vinum myrrhatum, & cur Christo oblatum fuerit. Graeca lectio sic habet *ἀμυρρῖνον οἶνον*, id est, *myrrhâ conditum*, non in vase myrrhino positum. Et vinum quidem illud amarissimum fuisse, scripsit Augustinus *lib. 3. de consens. Evangelist. cap. 11.* Romanis tamen myrrhata potio sumptuosa, ut quae XII. Tab. vetita; & grati saporis, & laucissima, ut Plinius *lib. 14. cap. 12.* Sed aliud vinum istud myrrhatum Christo oblatum fuisse, viri docti suspicantur, nempe soporiferum, quod vinum consopiens Hieronymus dixit in *Psal. 59.* & vinum myrrhatum Christo datum fuisse, ut consopiretur, idem Hieronymus innuit in *Matthaei cap. 27.* Vinum autem hujusmodi ex more Judaeorum, eaque de causa supplicium passuris offerri solitum, Rabbini scribunt ex *cap. ult. Prov. v. 6. 7.* non tamen myrrhâ, sed thure conditum, quia scilicet thus pro myrrhâ acceperint. Et hoc quidem facile probarem; sed & vinum myrrhatum Christo oblatum felle & aceto mixtum fuisse, ut supra ostendimus in Notis ad Matthaei *cap. 27.* ita ut Matthaeus suppleverit, quod hic apud Marcum deest. Mulieres fortè, vel alii Christum sequentes vinum myrrhatum Christo offerendum militibus dederant, aut soporiferum, ut dare solitum erat, & illud quidem suave: milites verò per lasciviam, vel impellentibus Judaeis, myrrhato vino fel & acetum miscuerunt, ut amaritudinem injicerent, atque ita acetum felle mixtum juxta Matthaeum, & vinum etiam myrrhatum juxta Marcum, non diversis temporibus, sed simul eodemque tempore Christo oblatum fuerit. Vide Victorium Antiochenum ad hoc *cap. 15. Marci, in Biblioth. PP. Latinor.*

V. 25. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.*

Locus difficilis propter eam, quae videtur esse inter Marcum & Joannem pugnantiam. Nam Joannes *cap. 19. v. 14.* refert, Pilatum morti addi-

addixisse, & postea subicit: *Erat autem parasceve Paschae hora quasi sexta.* Hieronymus ad *Psal.* 77. putat hîc apud Marcum mendum esse librarii ex nota numeri: alter tamen in commentariis in Marcum, ubi lectionem vulgatam Marci agnoscit ut veram & propriam. Ex quo apparet, commentarios illos male tribui Hieronymo, alioqui à seipso dissideret. Theophylactus putat esse mendum, non apud Marcum, sed apud Joannem; & ita legendum: *Erat autem Parasceve Paschae hora quasi tertia.* Nonnus in *paraphrasi metrica Joannis cap.* 19. horam tertiam ponit, & ita legisse videtur apud Joannem, etsi verum est, quod ex Petro Alexandrino refertur in *tract. de Paschate*, autographum manu propriâ Joannis descriptum, quod in Ecclesia Ephesina servabatur, ita scriptum habuisse: *ἡ γὰρ ὥρῃ τῇ τρίτῃ, ὥρῃ ἦν ὡς ἡ τρίτη.* Nihil dubitationis superest, quin Joannis locus in vulgata editione potius quàm Marci mendum habeat. Magis videretur, Christum horâ sextâ, aut ferè sextâ crucifixum fuisse, quàm horâ tertiâ, quia ductus fuit è domo Caiphae ad Pilati Praetorium mane factò, jam albescente coelò; & in eo Matthaeus, Marcus, & Joannes consentiunt. At ductio illa Christi ad Pilatum cum turbis & militibus, interrogationes Pilati toties repetitae, testium auditio, illusiones Christo factae, coronae spineae impositio, flagellatio, vestium mutatio, ductio ad Herodem, & reductio ad Pilatum, sessiones pro tribunali, sententiae & tituli scriptio, manuum ablutio, ductio ad supplicium extra civitatem, Christi ex poenarum inflictione, & crucis pondere tardigrada processio, myrrhati vini oblatio, apparatus supplicii, crucifixio, ista omnia vix tribus horis peragi potuerunt: maximè cum Pilatus frequentes moras innecteret, & sententiam de morte Christi ferè cunctaretur. Deinde conjicitur, Christum post crucifixionem citò mortuum fuisse: idque miratus est Pilatus, Marci *cap.* 15. quod ita miratus non fuisset, si ab hora tertia Christus ad nonam pendisset. Non desunt aliae conciliandi rationes, ut Marcus & Joannes in concordiam adducantur; scilicet Marcum non respexisse ad vulgarem horarum computationem, sed ad divisionem diei in quatuor partes, ut nox dividebatur in quatuor vigilias. Secundùm istam computationem quaelibet pars diei tribus horis constabat, prima hora ad tertiam, tertia ad sextam, sexta ad nonam, nona ad vespem protendebatur. Ita igitur Marcus diceret, Christum fuisse crucifixum horâ tertiâ, Joannes horâ quasi sextâ: puta, tertiâ jam praecipitante, & ad sextam accedente. Quod & fortasse Nonnus expressim signare voluit.

Ἡ δὲ τριτὴ ὥρῃ θανάτου ὤν:

Erat autem extensa tertia mori fera hora.

Et quidem erat extensa tertia, quae ad sextam accedebat. Hanc computationem horarum quadrantariam verba Marci non patiuntur: qui simpliciter dixit, *Erat hora tertia*, id est, tertia hora diei, ut *Act. cap.* 2. v. 15. Augustinus *lib.* 3. *de consens. Evangelist. cap.* 13. & *tractat. in Joan. cap.* 117. alias rationes comminiscitur; ita tamen ut alias adhuc quaerendas non diffiteatur. Sed & quidam apud D. Marcum horam tertiam diei intel-

telligunt, quae est hora sexta ante Parasceven apud Joannem, si quidem Parasceve incipiebat horâ nonâ. Joseph. *lib. 16. Antiquit. cap. 10.* Ita igitur tertia hora diei, quo crucifixus est Christus, esset sexta hora ante Parasceven, seu horam nonam. Semper tamen magis probarem, Christum horâ sextâ, aut ferè sextâ potiùs, quàm tertiâ crucifixum.

V. 26. Et erat titulus causae ejus inscriptus.

Vide Not. ad Joan. cap. 19. v. 19.

V. 33. Factâ horâ sextâ, tenebrae factae sunt per totam terram.

Si Christus fuit damnatus sententiâ Pilati horâ sextâ, aut ferè sextâ, ut refert Joannes cap. 19. v. 14. tenebrae horâ sextâ factae non sunt, ut hîc Marcus. Nam inter damnationem Christi, ductionem ad supplicium, crucifixionem, & alias res gestas donec tenebrae fierent, tempus aliquod nec parvum interjectum esse debuit. Dici potest, Joannem intelligendum de hora sexta futura, Marcum de praeterita, ut ipsa verba Marci indicant factâ horâ sextâ.

V. 36. Currens autem unus, & implens spongiam aceto.

Vide Not. ad Joan. cap. 19. v. 29.

V. 43. Joseph ab Arimatbaea nobilis Decurio.

Graecè *ἐκκλησιάρχης*, & apud Lucam cap. 23. v. 50. id est, *senator*. Buleutae ex senatu, Plinius *lib. 10. Epist. 115.* Rectè tamen interpret vertit, *Decurio*; nam Decuriones in Provinciis erant senatores. *Proprius senatus*, Aufonius *légll. 9. minor senatus*, Calliodorus *lib. 6. variar. Epist. 3.*

N O T A E A D L U C A M

AD CAP. XXII. V. 71.

*Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus
de ore ejus.*

UIDAEI Christum damnarunt ut manifestae impietatis reum, & confessum, *quod filium Dei se fecisset*: & ideo damnarunt, antequam ad Pilatum ducerent, Matthaei cap. 27. scilicet ut confessum. Tertullianus *apologetic. cap. 2. leges confessos damnari praescribunt: hoc Senatus consulta, hoc Principum placita definiunt.*

AD CAP. XXIII.

V. 2. Prohibentem dare tributa Caesari.

PROCURATORIUM Caesaris id munus potissimum fuit, ut tributa in Provinciis colligerent: & Pilatus Procurator Tiberii in Judaea ideo imperium merum in ea Provincia videtur habuisse, ut Judaeos perveraces, & tributa solvere detrectantes puniret. Vid. *Not. ad Joann. cap. 19. v. 10.* Post id temporis, Praefectis Praetorio constitutis, eorum munus fuit. Zosimus *lib. 4.* deinde etiam Comitum sacrarum largitionum. Macarius Aegyptius *homil. 10. Επαρχοι, καὶ Κόμης ὅπως διδόναι τὰς βασιλεῖς, Praefecti, & Comites tributa dant Regi; sep Imperatori; id est, curant, ut dentur, aut quae data sunt, inferunt.*

*V. 7. Et ut cognovit, quod de potestate Herodis esset, remisit
eum ad Herodem.*

Praesides poterant jure potestatis suae noxios punire, ex quacunque
essent

essent Provincia : sed quidam observabant , ut remitterent ad Praesidem Provinciae , ex qua rei oriundi essent . Celsus in *L. non est dubium*. 10. D. de custod. & exhibit. reor. Non est dubium , quin , cujuscumque Provinciae est homo , qui ex custodia producitur , cognoscere debeat is , qui ei Provinciae praeest , in qua Provincia agitur . Illud à quibusdam observari solet , ut cum cognovit & constituit , remittat illum cum elogio ad eum , qui Provinciae praeest , unde is homo est , quod ex causa faciendum est .

Pilatus quidem de Christo cognovit , sed antequam constitueret , & sententiam ferret , ad Herodem remisit : scilicet ut majorem ab Herode iniret gratiam . Ita Vespasianus cum imperio agens in Judaea , postquam Tarichaeas civitatem , quae à Romanis defecerat , expugnavit , pluribus punitis , permisit Agrippae facere quod vellet his , qui ex regno ipsius essent . Joseph. lib. 3. de bell. Judaic. cap. ult.

Supplendae sunt Notae ad Matthaeum , Marcum , & Lucam ex notis Joannis , quae sunt praepositae ut pleniores .

F I N I S .

2733 E

SEL. D. M. T. mar.

